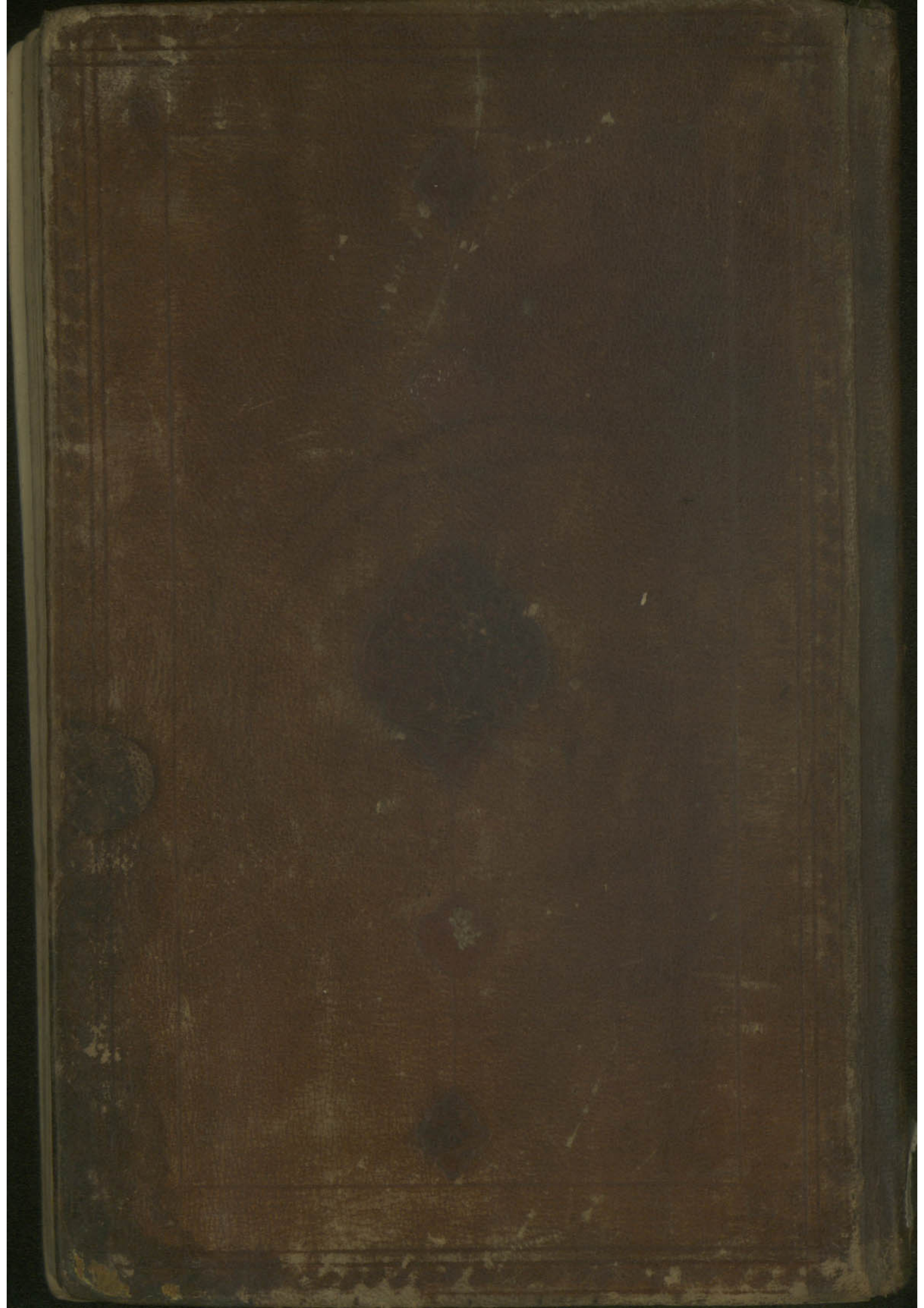

کتابخانه مجلس شورای ملی
کتاب اختیارات بدیعی
مؤلف حاجی زین العطار (علی بن الحسین الانصاری)
موضوع
شمارهٔ ثبت کتاب
بازدید شد
۱۳۸۲
۴۹۰۲
این کتاب اختیارات بدیعی

بسم الله الرحمن الرحیم

چنین گوید مولف کتاب که چون در کن دیار زبان عجم متداولست و درین کتاب اسامی ادویه و غیره بلغه عرب نوشته شده بود آن فهرست نهادیم تا نام چیزهای که بعربی نوشته شده برتب حروف تهجی اسامی هر چیز از اینجا معلوم شود و باسانی ازین کتاب طلب توان داشت

باب الالف

الف ملال / م	آب / ماء	آب گرمه / ماء الحمه	آب نمک / ماء الملح	آب گوشت / ماء اللحم	آب دهن / لعاب
آب [illegible] / ماء الجبن	آب خوزه / امغاسین	آبگینه تنک / مری	آب بن / ساذوردج	آبگینه / زجاج	اب[illegible] / اسفنج
آبنوس / م	ابریشم / م	افیون / م	اخینوس / م	اذرگون / اذرلون	اذخر / م
ارغوان / ارجوان	اروانه / خشاء	ارب / جباده	ارده / رمشی	ارس / تریاق الحبه	ارید برید / م
ارغال / م	ارزن و الم / خف	ارمیو / صمغ	ازدو کاج / صمغ الصنوبر	ازدو سداب / صمغ السداب	ازدو سداب کوهی / اثقیل

ازدو امرود / صمغ الکمثری	ازدو خطمی / صمغ الخطمی	ازدو آلو / صمغ الاجاص	ازدو تازی / صمغ عربی	ازدو بادام / صمغ اللوز	ازدو سماق / صمغ السماق
ازدو زیتون / [illegible]	استبت / [illegible]	استخوان ملک / لف الکرم	استخوان / عظام	استه خرما / نوی التمر	استه هلیله / نوی الاهلیلج
[illegible]	اسپانج / لحیة التیس	اسپیوش / بزرقطونا	اسبوس / م	اسطوخودوس / م	اساورن / م
اسفاناخ / م	اسفندان / خردل	اسفنداسپید / حرف	اسفرود / قطاه	اشتر مرغ / نعام	اشترغاز / م
اشنه / [illegible]	اصابع صفر / [illegible]	اقاب ریت / [illegible]	افیون / م	افسنتین / م	افتیمون / م
اقاقیا / م	اکر کی / [illegible]	الکیرا / عاقرقرحا	اب[illegible] / عقاب	الماس / ماس	الی باسی / قرنفیا
الوسیاه / اجاص	الوکرد / شاهلو	الوطبه / شاهلو	امرود / کمثری	املج / املج	انکدان / انجدان
انجیاد / م	انگور دانک / علقیث	انجره / م	انیسون / م	انگلک / [illegible]	انار شیرین / رمان حلو
انار ترش / رمان حامض	انار دانه / حب الرمان	انگور / عنب	انجیر تر / تین رطب	انجیر خشک / تین یابس	انجیر وزیری / [illegible]
انده قوقو / [illegible]	اندرزا / [illegible] البقر	اووک / صمغ الداشنا	اوشت / صعتر	اکسب / نوره	آهن ریا / حجر المغناطیس
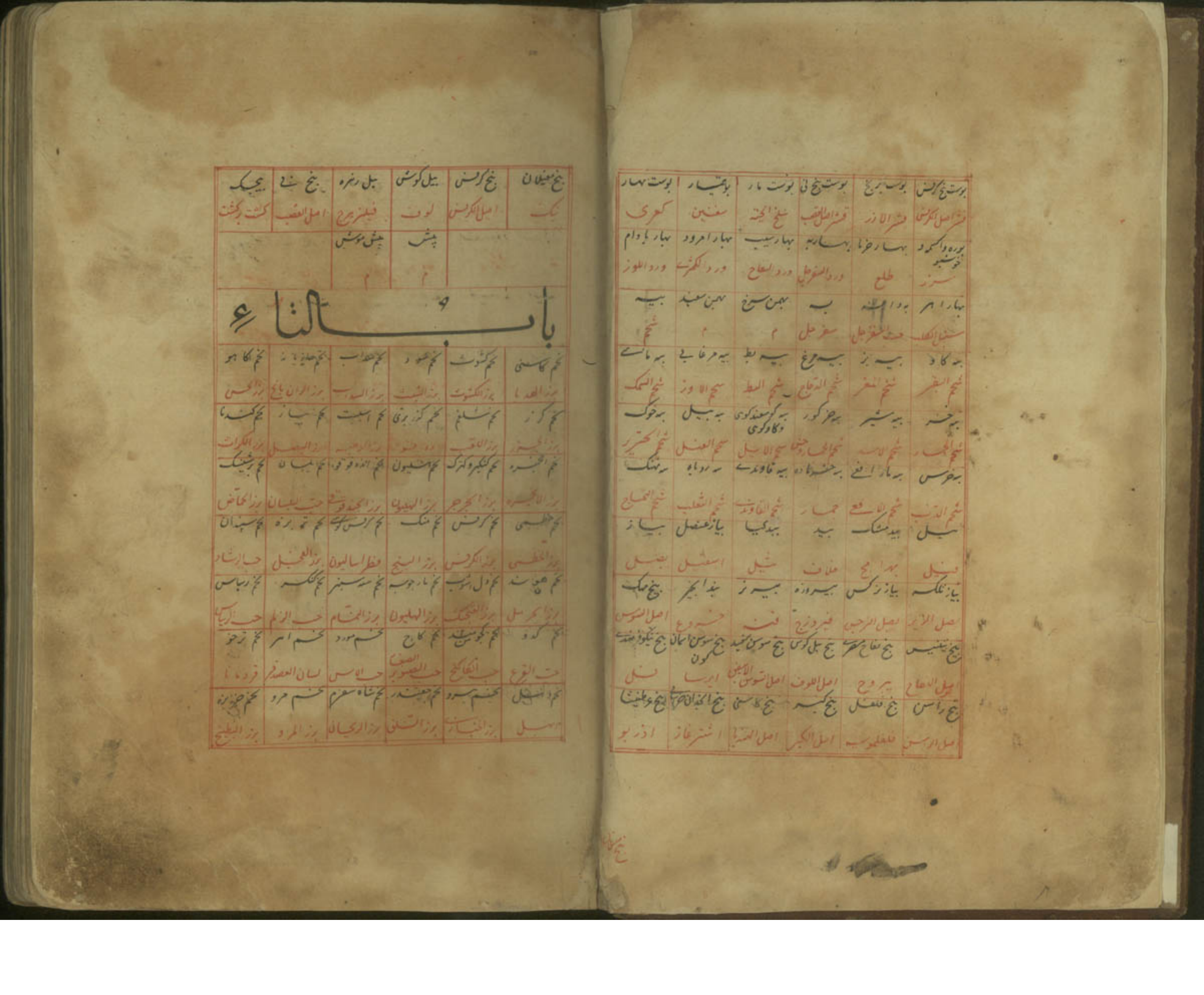

	آهن حدید	آهو بره غزال	

باب الباء

بارزهیره جبر التیس	بابونه بابونج	بابونه گاو اقحوان	بانیسه قاطیه	بالنگو بادرنبویه	بارتنگ لسان الحمل
باسقی باقلا	باقلای مصری ترمس	باقلی قبطی جامسه	باد آورد م	بادنجان دشتی کمیثون	باروتی چینی الخنیص
بادنجان م	بادروج م	بادام شیرین لوز حلو	بادام تلخ لوز مر	بادام کوهی کوچک حسوز	باشو دند
باشبه سعفه	بخور مریم م	زنگ کاجی ابیغ کابی	برزانک برنجاسف	برزانک کوهی قیصوم	برف جلید
برنج ارز	برگ بید ورق الخلاف	برگ شفتالو ورق الخوخ	برگ زیتون ورق الزیتون	برگ بلوط ورق البلوط	برگ کنجد ورق السمسم
برگ گردکان ورق الجوز	برگ آلو ورق الاجاص	برگ کنار ورق النبق	برگ سرو ورق السرو	برگ مغیلان ورق المغیلان	برگ رز ورق الکرم
برگ کورک ورق الکبر	برگ توت ورق التوث	برگ سپیدار ورق شجر والبق	برگ بن ورق ... الخضرا	برگ درخت مصطکی ورق شجر المصطکی	برگ تنبول تانبول
برگ چنار ورق الدلب	برگ سوسن ورق السوسن	برموره وبخ الکور باهو	پرستوک خطاف	پر مرغابی ریش	پرسیاوشان م

برگ وزک ورق النوب	بز باز بسباسه	بزرک بزر الکتان	بسته فستق	بستان ضرع	بسفایج م
بست جو سویق الشعیر	بست گندم سویق الحنطه	بست سنجد و کوزک سویق البعیرا	بست انار سویق الرمان	بست کدو سویق القرع	بست سیب سویق التفاح
بسد م	بستان افروز م	بشم صوف	پشت مازو نخاع	پشکل بز بعر المعز	پشکل گوسفند بعر الضان
پشکل شتر بعر الجمال	پشکل سوسمار بعر الضب	بط م	بقم م	بکت ضفدع	پلنگ نمر
بلوط م	بلور حجر البلور	بلسان م	بل م	بلادر انقردیا	بل شیرین طراثیث
بلیلج بلیلج	پنبه دانه حب القطن	پنبه قطن	پنیر خشک جبن عتیق	پنیر تر جبن رطب	پنیر مایه انفحه
پنیر مایه خرگوش انفحه ارنب	پنیر مایه شتر انفحه ابل	پنیر مایه خرس انفحه الدب	بنفشه بنفسج	بنفشه سک کرشنگی از الماس نخواهند شاه بلوط	بجنگشت م
بنق م	بنو سرخ عدس	بنکو بزر قطونا	بنو نخل عدس مر	بن حب البطم	بوره بورق
بوره ارمنی نطرون	بوره تنکار تنکار	بوزیدان سنعلی	بوست انار قشر الرمان	بوست ترنج قشر الاترج	بوست تخم مرغ قشر البیض
بوست گردکان سبز قشر الجوز الاخضر	بوست گردکان خشک قشر جوز الیابس	بوست بیخ انار قشر اصل الرمان	بوست بیخ زرشک ... زرفین	بوست بیخ کاسنی قشر اصل الهندبا	بوست بیخ رازیانه قشر اصل الرازیانج

بوست بیخ کرفس / قشر اصل الکرفس	بوست برنج / قشر الارز	بوست بیخ نی / قشر اصل القصب	بوست مار / سلخ الحیة	بابهار / سعنین	بوست بهار / کعری
بوره واکسیر و خوشبو / سرزد	بهار خرما / طلع	بهار به / ورد السفرجل	بهار سیب / ورد التفاح	بهار امرود / ورد الکمثری	بهار بادام / ورد اللوز
بهار اهر / سنبل الکلب	بدو[illegible] / حب السفرجل	به / سفرجل	بهمن سرخ / م	بهمن سفید / م	بیه / شحم
بیه گاو / شحم البقر	بیه بز / شحم المعز	بیه مرغ / شحم الدجاج	بیه بط / شحم البط	بیه مرغابی / شحم الاوز	بیه ماهی / شحم السمک
بیه خر / شحم الحمار	بیه شیر / شحم الاسد	بیه خر گور / شحم الحمار الوحشی	بیه گوسفند کوهی وگاو کوهی / شحم الایل	بیه پیل / شحم الفیل	بیه خوک / شحم الخنزیر
بیه خرس / شحم الدب	بیه مار افعی / شحم الافعی	بیه خر ماده / حمار	بیه خاوندی / شحم الخاوند	بیه روباه / شحم الثعلب	بیه نهنگ / شحم التمساح
بیل / بیل	بید مشک / بهرامج	بید / خلاف	بیدگیا / ثیل	بیاز عنصل / اسقیل	بیاز / بصل
بیاز تلکه / بصل الاذخر	بیاز نرگس / بصل النرجس	بیروزه / فیروزج	بیرزد / قنه	بند ابجر / خشروع	بیخ مهک / اصل السوس
بیخ بتنیس / اصل الاعاص	بیخ تفاح مصری / یبروح	بیخ بیل کوش / اصل اللوف	بیخ سوسن سپید / اصل السوسن الابیض	بیخ سوسن اسمان گون / ایرسا	بیخ نیلوفر هندی / نیل
بیخ راسن / اصل الراسن	بیخ فلفل / فلفلمویه	بیخ کبر / اصل الکبر	بیخ کاسنی / اصل الهندبا	بیخ الکیذ / اشترغاز	بیخ [illegible] / اذربو

بیخ مغیلان / سک	بیخ کرفس / اصل الکرفس	بیل کوش / لوف	بیل زهره / فیلزهرج	بیخ نی / اصل القصب	بیجک / کت
		پشش / م	پشش موشی / م		

باب التاء

تخم کاسنی / بزر الهندبا	تخم کشوث / بزر الکشوث	تخم شبت / بزر الشبت	تخم سداب / بزر السداب	تخم حلیو بابا / بزر الران باغ	تخم کاهو / بزر الخس
تخم گزر / بزر الجزر	تخم شلغم / بزر اللفت	تخم گزر بری / [illegible]	تخم اسبست / بزر الرطبة	تخم پیاز / بزر البصل	تخم گندنا / بزر الکراث
تخم خرفه / بزر الخرفه	تخم کنکر و کنگر / بزر الحرجر	تخم اشنیون / بزر الهلیون	تخم اندوقوقو / بزر الحندقوقی	تخم بیبان / حب البان	تخم ترشینک / بزر الحماض
تخم خطمی / بزر الخطمی	تخم کرفس / بزر الکرفس	تخم منک / بزر السنج	تخم کرفس کوهی / فطراسالیون	تخم تره تیزک / بزر العجل	تخم سپندان / حب الرشاد
تخم هیون / بزر کرسل	تخم ادر شوب / بزر العجک	تخم مار جوبه / بزر الهلیون	تخم سبستر / بزر التمام	تخم کنکر / حب الزلم	تخم ریباس / حب الریباس
تخم کدو / حب القرع	تخم بلوط / حب الکاکنج	تخم کاج / حب الصنوبر الصغار	تخم مورد / حب الاس	تخم اسر / لسان العصافیر	تخم ترخو / قردمانا
تخم [illegible] / [illegible]	تخم سرو / بزر [illegible]	تخم جعفری / بزر الشلغم	تخم شاه سفرم / بزر الریحان	تخم مرو / بزر المرو	تخم خربزه / بزر البطیخ

تخم خیارزه / بزر القثاء	تخم خیار بالنگ / بزر القثد	تخم گل / بزر الورد	تخم بورک / بزر الحرف	تخم کلم / بزر الکرنب	تخم سپناخ / بزر الاسفناج
تخم سپناخ رومی / بزر الرمق	تخم بجنکشت / بزر فنجنکشت	تخم بسفرج / بیض	تذری / تودری	تذرو / تدرج	تربزه / مجل
ترنج / اترج	ترانجبین / ترنجبین	ترخونی / طرخون	تره خراسانی / بقل خراسانی	ترب / م	ترس / م
ترشینک / حماض بستانی	تنکب / ردی	تنبوک / تانبول	تنکار / م	توال مس / توبال النحاس	توال آهن / توبال الحدید
تورک / بقلة الحمقا	توت سفید / توت حلو	توت سیاه / توت حامض	توت سرگل / توت وحشی	توتیا / م	تیغال / سکر العشر
تیهو / تیهوج					

باب الثاء
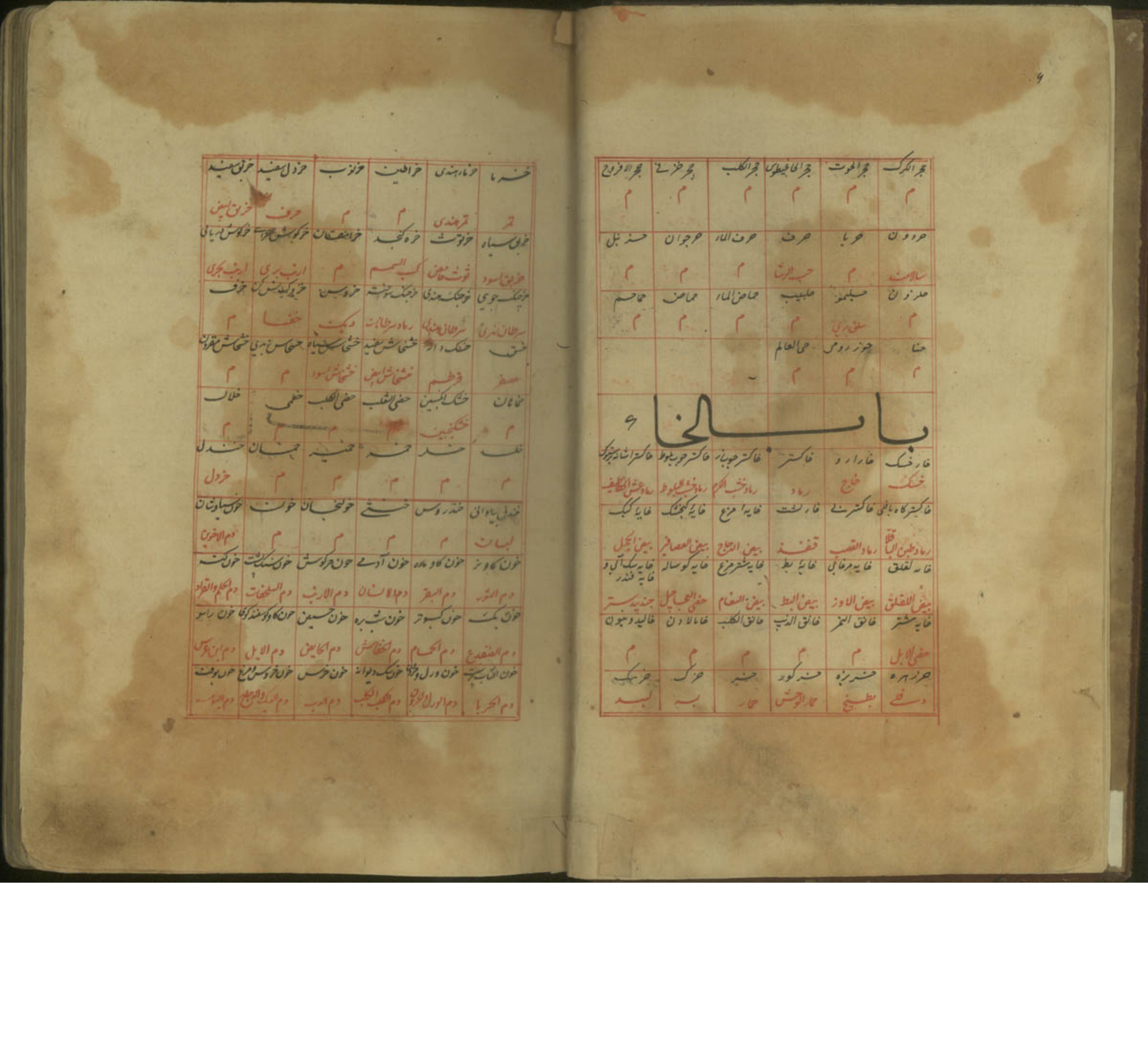
ثفل مس / خبث النحاس	ثفل نقره / خبث الفضه	ثفل قلع / خبث الرصاص	ثفل روغن زیتون / زنبار	ثفل روغن زعفران / قرقوما	ثلج حسینی / اسفوس
ثیل / م					

باب الجیم

جاجوشی / حاوشیر	جامخواب بک / طحلب	جار النهر / م	جراهنگ / حلبسیج	جنو / قبره	جرد ایک / صرصر
جرز / جارس	جرخ / زمج	چرک گوش / وسخ الاذن	چرب شش / سمین	چشمک / تشمیزج	چشمک خروس / عین الدیک
چشمهٔ خرس / عیون الدب	چغندر / سلق	جفت بلوط / م	جگر / کبد	جگر پرندها / کبد الطیور	جگر بز / کبد المعز
جگر میش / کبد الضان	جگر خر / کبد الحمار	جگر سگ دیوانه / کبد الکلب الکلب	جگر جوک صحرائی / کبد الجراد البری	جگر وزغه / کبد الوزغ	جگر کبک / کبد الحجل
جگر گرگ / کبد الذئب	جگر گاو و گوسفند کوهی / کبد الایل	جلغوزه / حب صنوبر کبار	جمس / م	جمجم / م	جمیز / م
جنطیانا / م	جنجل / م	جنار / دلب	جوکب نشان / اذربو	جو / شعیر	جو برهنه / سلت
جوز القی / م	جوز ماثل / م	جواب / مار الشعر	جوب قرنفل / فرد القرنفل	جوب سونیز / سسارون	جیوه / زیبق

باب الحاء

حاشا / م	حب النیل / م	حب السمنه / م	حب المحلب / م	حب البلسان / م	حب المنشم / م
حب الفلفل / م	حب الغار / م	حبة السودا / شونیز	حب الراس / م	حب البان / م	حب الملوک / ماهودانه
[illegible] / م	حجر اللبنی / م	حجر علی / م	حجر مشقق / م	حجر فتیلی / م	حجر لاجورد / لاجورد
حجر الاحمر / م	حجر النعاب و حجر الحمر / [illegible]	حجر الغسر / م	حجر جبنی / م	حجر اسفنج / م	حجر المغناطیس / م

بجر الکرک / م	بجر الحوت / م	بجر الماعیطوس / م	بجر الکلب / م	بجر خزف / م	بجر الافروح / م
حردون / سالاف	حربا / م	حرف / حب الرشاد	حرف الماء / م	حرجوان / م	حسنبل / م
حلزون / م	حلبلوز / سلق بری	حلبیب / م	حماض الماء / م	حماض / م	حماحم / م
حنا / م	جوز رومی / م	حی العالم / م			

باب الخاء

خار خسک / خسک	خارارو / خلاج	خاکستر / رماد	خاکستر چوب رز / رماد خشب الکرم	خاکستر چوب بلوط / رماد خشب البلوط	خاکستر آشیانه پرستوک / رماد عش الخطاطیف
خاکستر کاه باقلی / رماد تبن الباقلا	خاکستر نی / رماد القصب	خارپشت / قنفذ	خایه مرغ / بیض الدجاج	خایه گنجشک / بیض العصافیر	خایه کبک / بیض الحجل
خایه لقلق / بیض اللقلق	خایه مرغابی / بیض الاوز	خایه بط / بیض البط	خایه شترمرغ / بیض النعام	خایه گوساله / خصی العجاجیل	خایه سگ آبی و خایه قندر / جندبیدستر
خایه شتر / خصی الابل	خانق النمر / م	خانق الذئب / م	خانق الکلب / م	خامالادن / م	خالید ونیون / م
خربزه / دستنبو	خربزه / بطیخ	خرگور / حمار الوحش	خر / حمار	خرک / به	خرسک / لبد

خرما / تمر	خرما هندی / تمر هندی	خراطین / م	خرنوب / م	خردل سفید / حرف	خربق سفید / خربق ابیض
خربق سیاه / خربق اسود	خرتوت / توت حامض	خره کنجد / کسب السمسم	خرامشقان / م	خرگوش صحرایی / ارنب بری	خرگوش دریایی / ارنب بحری
خرچنگ جوی / سرطان نهری	خرچنگ هندی / سرطان هندی	خرچنگ سوخته / رماد سرطانات	خروس / دیک	خرپشت کیدن کن / خفا	خرف / م
خشق / عصفر	خسک دار / قرطم	خشخاش سفید / خشخاش ابیض	خشخاش سیاه / خشخاش اسود	خشخاش بری / م	خشخاش مقرون / م
خمامان / م	خشک انگبین / خشکنجبین	خصی الثعلب / م	خصی الکلب / م	خطمی / م	خلال / م
خلف / م	خنـر / م	خمر / م	خمیره / م	خمان / م	خندل / خردل
خندلی بیاوانی / لبان	خندروس / م	خنثی / م	خولنجان / م	خولان / م	خون سیاوشان / دم الاخوین
خون گاو نر / دم الثور	خون گاو ماده / دم البقر	خون آدمی / دم الانسان	خون خرگوش / دم الارنب	خون سنگ پشت / دم السلحفات	خون کنه / دم الحلم والقراد
خون غوک / دم الضفدع	خون کبوتر / دم الحمام	خون شب پره / دم الخفاش	خون حیض / دم الحایض	خون گاو گوسفند کوهی / دم الایل	خون راسو / دم ابن عرس
خون آفتاب پرست / دم الحرباء	خون ورل و حردون / دم الورل والحردون	خون سگ دیوانه / دم الکلب الکلب	خون خرس / دم الدب	خون خروس و مرغ / دم الدیک والدجاج	خون بوف / دم البوم

خون خرگوش	خون بز نر	خون بز ماده	خون بره	خون موش	خون خوک
دم الخرفان	دم التيس	دم العنز	دم الحمل	دم الفار	دم الخنزير
خون ماهی	[illegible]	خیار بالنگ	خیار زه	خیار کدو	[illegible]
[illegible]	رازیانج بری	قثاء	[illegible]	[illegible]	قثاء الحمار
[illegible]	خیار چنبر	[illegible]	[illegible]		

باب الدال

دار زرد	دارچینی چینی	[illegible]	[illegible]	[illegible]	دانه مویز
عروق الصفر	قرفة الصين	[illegible]	م	م	عجم الزبيب
دانه امرود	دانه به	دبق	درج	دراج	[illegible]
حب الكمثرى	حب السفرجل	م	م	م	م
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

باب الذال

باب الراء

ربان — م	رب السوس — عصارة السك	رتك — مشكطرامشيع	رجل الجراد — زرب	رجل الغراب — م	رخام — م
رستک [illegible] — اطريه	رطب — م	رعي الابل — م	رعي الحمام — م	رعاد — م	رقعه — م
رقاع يماني — م	رنگ لاک — لک	روناس — فوه	روغن گاو سغنه — سمن	روغن كنجد — شيرج	روغن زيتون — زيت
روغن گزرک و بادام — نبت السودان	روغن عقوان — دهن الخلوق	روغن بلسان — دهن البلسان	روغن عسل — [illegible]	روی سوخته — روسختج	روباه — ثعلب
روشنک — شاطل	روباه تربک — عنب الثعلب	دوده — معا	ريباس — م	ريه الجمه — م	ريوند چينی — راوند
ريه آهن — خبث الحديد	ريحال — شيراد	ريحال سليمن — م	ريحان الكافور — م	ريتيانج — م	ريحان كوهی — بادروج

رئيك كوهي

باب الزاء

زاغ سفيد — قلقديس	زاغ سياه — زاج قبرس	زاغ زرد — قلقطار	زاغ سبز — قلقند	زاغ سرخ — زاج سوری	زباد — م
زبرجد — م	زبد البحيره — م	زرين درخت — م	زراوند گرد — زراوند مدحرج	زراوند دراز — زراوند طويل	زرده گوش — ونج الاذان
زرد آلو — مشمش	زرشک — انبرباريس	زره — ذره	زرسرخ — ذهب	زرنيخ — م	زرشاد — م

زرافه — م	زرد و کک — طرعلوديس	زعفران — م	زغار گرم — خراطين	زفت رومی — م	زفت خشک — زفت يابس
زفت تر — زفت رطب	زيب — م	زمرد — م	زنيانه — نانخواه	زنگی دارو — اسقولوقندريون	زنگبار بت — قلقطيا
زنجبيل — م	زنجبيل الكلاب — م	زنبق — م	زنگ آهن — زعفران الحديد	زنگار — زنجار	زنان دروج — كاديوس
زوفا خشک — زوفا يابس	زوفا تر — زوفا رطب	زهره الملح — م	زهره الحيس — م	زهرگيا — مرارات	زهره خرگور — مراره حمار الوحش
زهره آهو — مراره الظبي	زهره غوچ — مراره الكبش	زهره خارپشت — مراره القنفذ	زهره افعی ملک — مراره الافعى	زهره مردار خوار و دوبرا — مراره [illegible]	زهره خرگوش — مراره الارنب
زهره خرس — مراره الدب	زهره گاو — مراره البقر	زهره ماهی شبوط — مراره الشبوط	زهره بزکوهی — مراره التيس	زهره خوک — مراره الخنزير	زهره سگ آبی — مراره كلب الماء
زهره کفتار — مراره الضبع	زهره شیر — مراره الاسد	زهره کلنگ — مراره الكركی	زنگ — لب	زيره — كمون	زيتون — م
زيتون بری — زيتون الكلب	زيت السودان — م	زيت انفاق — زيت الركابي			

باب السين

ساج — م	سالامندرا — م	سكاطج — م	سپرز — طحال	سپستان — م	سبوس — نخاله

سپندان خرف	سبز قنب	سپند حرمل	سپداب سفیداج	سخبر م	سداب م
سرشش الشراجش	سرها روس	سرموش راس الفار	سرخرگوش رؤس الارنب	سرف سوخته ابار	سرکه خل
سرکه عنصل خل عنصل	سرگین سوسمار بعر الضب	سرگین بز بعر المعز	سرگین میش بعر الضان	سرگین گاو خثاء البقر	سرگین شتر بعر الجمل
سرگین استر روث البرذون	سرگین پیل زبل الفیل	سرگین خوک زبل الخنزیر	سرگین کودکان زبل الاطفال	سرگین موش خرء الفار	سرگین زبل
سرگین گرگ زبل الذئب	سرگین زرزور زبل الزرازیر	سرگین خر زبل الحمار	سرگین سگ زبل الکلب	سرگین مرغ خانگی زبل الدجاج الاهلی	سرگین ملخ زبل الجراد
سرگین لقلق زبل اللقلق	سرگین [illegible] زبل الرخم	سرگین کبوتر زبل الحمام	سرگین گنجشک زبل العصافیر	سرگین پرستوک ذرق الخطاطیف	سریشم غرا الجلود
سریشم ماهی غرا السمک	سروکوهی عرعر	سرو م	سرنج م	سراج القطرب م	سرم [illegible]
سگ کل [illegible] الکلب	سسنبر نمام	سسالیوس م	سطاریون م	سطرونیون م	سطراطیوس م
سطاخیس م	سعد م	سعادیکوس م	سقمونیا م	سقنقور م	سکنجبین م
سک م	سک المسک م	سلق م	سلیخه م	سلدانیون م	[illegible] [illegible]

سماق م	سمکه الصید م	سمور م	سماروغ م	سنگ [illegible] مرقشیثا	سنگ بلور حجر البلور
سنگ آتش حجر النار	سنگ یشم حجر الیشب	سنگ لاجورد لاجورد	سنگ خام طین قیمولیا	سنگ آسیاب حجر الرحا	سنگ جهود حجر الیهود
سنگ ارمنی حجر ارمنی	سنگ مار حجر الحیه	سنگ مثانه حجر المثانه	سنگ آهن ربا حجر المغناطیس	سنگ [illegible] حجر [illegible]	سنگ خون حجر الدم
سنگ کفش گران حجر الاساکفه	سنگ کارد حجر المس	سنگ رامی حجر البرام	سنگ عسلی حجر عسلی	سنگ سگ حجر الکلب	سنگ خروس حجر الدیک
سنگی که در دیگ حمام باشد حجر الحمام	سنگ اسفنج حجر الاسفنج	سنگ ماه حجر القمر	سنگ پرستوک حجر الخطاطیف	سنگ حبشی حجر الحبشی	سنگ [illegible] حجر الاعراب
سنگ مغنی حجر مغنیسیا	سنگ پشت سلحفاة	سنگدان قانصه	سنیز شونیز	سنا م	سنبل م
سنباده سنباذج	سندروس م	سنجاب م	سنور م	سنجد غبیرا	سوزه قنابری
سوسن م	سورنجان م	سوسمار [illegible]	سولان م	سورنج م	[illegible] [illegible]
سیبیا م	سیر م	سیب تفاح	سیهک میان کرم ازقوا	سیلان [illegible]	سیر ثوم
سیرمو اسقوریون	سیه دار اسوساخ	سیه دارو [illegible]	سیهک طوان [illegible]		

باب الشين

شاه دانه شاهدانج	شاه دانه هندی [illegible] هندی	شاه طل م	شاه تره شاهترج	شاه اسفرم م	شاه بلوط م
شاه حسینی م	شاخ میشا عصاره ماميثا	شاخ گاو قرن البقر	شاخ بزکوهی وگاو کوهی قرن الايايل	شبیره خفاش	شب یمانی م
شبوط م	شترمرغ نعام	شجره ابی مالک م	شحم حنظل م	شراب انگوری خمر	شراب خرمایی نبيذ التمر
شراب میوزی نبيذ الزبيب	شراب عسلی نبيذ العسل	شراب دوشابی نبيذ دوشاب	شراب نارگیل نبيذ نارجيل	شراب انجیره فانیذ نبيذ التين والفانيذ	شنه قرصعنه
شش ریه	شش روباه رية الثعلب	شش خوک رية الخنزير	شش خرگور رية الحمار الوحش	شش قاقل اشقاقل	شفترک حب
شفت لو خوخ	شقایق م	شقردیلان م	شکاعا م	شکر سکر	شکوفه کردوش
شکرسنگ حجر اعرابی	شل م	شلغم م شلجم	شلمک م شيلم	شلمبه حلبه	شمد بعتش
شنکال ابو خلسا	شود شبث	شوق شيح	شهدانه قنب	شنبلاد عناب	شیطرج م
شیرامله شيرابلج	شیرخشت شیرخشک	شیر کشیر م	شیرنبات عسل الطبرزد	شیر لبن	شیرمرغ شیرزق

شیرشتر لبن اللقاح	شیربز لبن المعز	شیرگاو لبن البقر	شیرگوسفند لبن الضان	شیرآدمی لبن النسا	شیراسب لبن الخيل
شیرخر لبن الاتن	شیر دجو کشک الشعير	شیر ینوعات لبن اليتوعات			

باب الصاد

صابون م	صبر م	صدف م	صرف البوا م	صمغه رنجبر	صندل سفید صندل ابيض
صندل سرخ صندل احمر	صنوبر م				

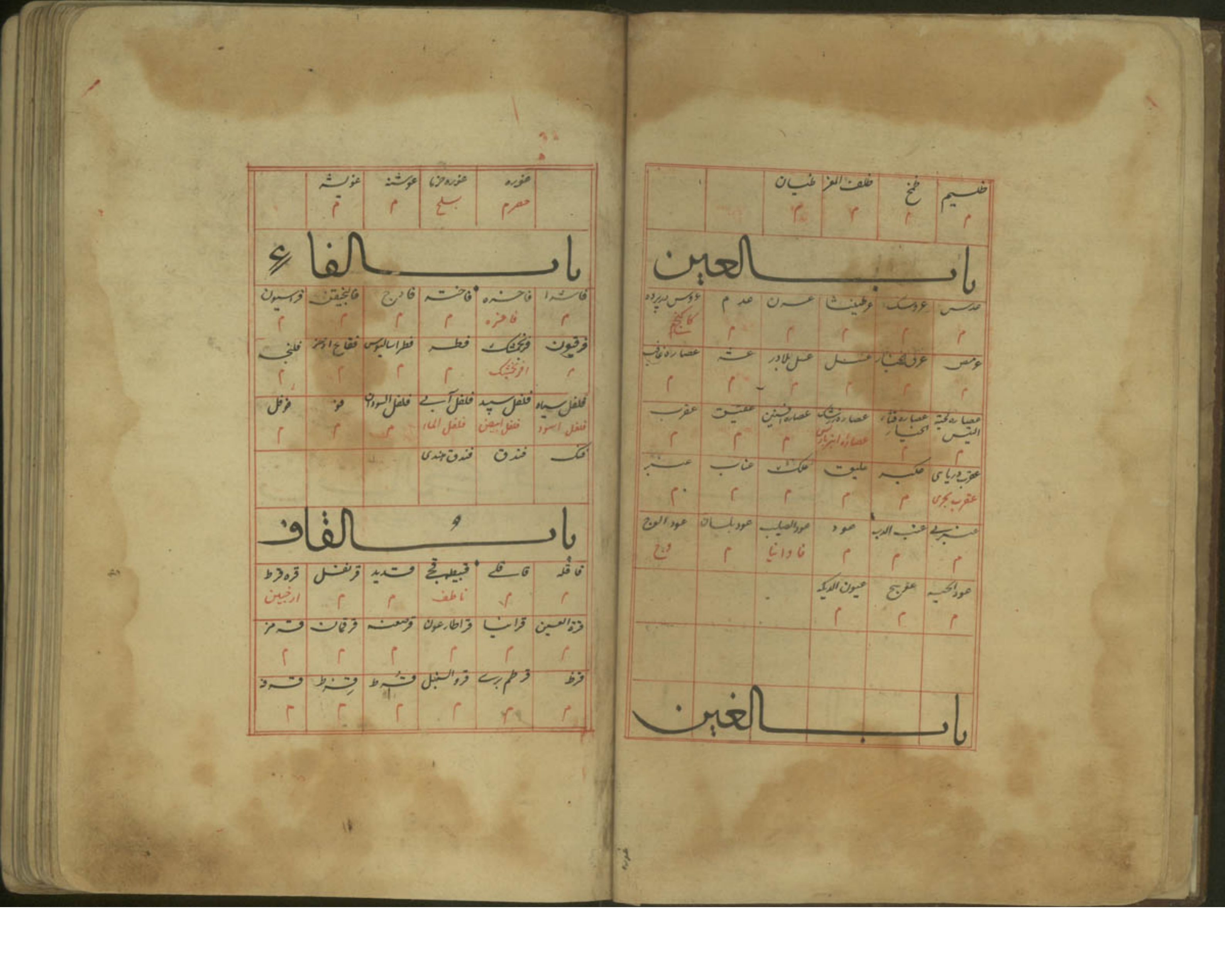
باب الضاد

ضجاج م	ضرو م	ضرب م	ضريع م	ضروع الكلبة م	ضیمران شاهسفرم

باب الطا

طالیسفر م	طاوس م	طالقون م	طباشیر م	طبرزد م	طبقار م
طحشیقون م	طرستوج م	طرطفلن م	طراغیون م	طرنجان م	طفنک ازاد درخت
طلق م	طلبا م	طلا م	طوسک دیبا قوس	طلاقون م	

باب الظا

ظليم	ظخ	ظلف المعز	ظيان		
م	م	م	م		

باب العين

عدس	عدسك	عطينيا	عرن	عدم	عدس درپرده
م	م	م	م	م	کاکنج
عمص	عرق الحبار	عسل	عسل البلادر	عنة	عصارة غافت
م	م	م	م	م	م
عصارة لحية التيس	عصارة قثاء الحمار	عصارة زرشك	عصارة افسنتين	عقيق	عقرب
م	م	عصارة انبرباريس	م	م	م
عقرب دریایی	عكبر	علبوت	علك	عناب	عنبر
عقرب بحری	م	م	م	م	م
عنب بری	عنب الدب	عود	عود الصليب	عود بلسان	عود الوج
م	م	م	فاوانيا	م	وج
عود الحية	عفرج	عيون الديكة			
م	م	م			

باب الغين

	غوره	غوره خرما	غوشنة	غوشه	
	حصرم	بلح	م	[illegible]	

باب الفاء

فاشرا	فاحنره	فاخته	فادج	فانجيقن	فراسيون
م	فاهزه	م	م	م	م
فرفيون	فرنجمشک	فطر	فطراساليون	فقاح اذخر	فلنجه
م	افرنجمشک	م	م	م	م
فلفل سیاه	فلفل سپید	فلفل آبی	فلفل السودان	فو	فوفل
فلفل اسود	فلفل ابيض	فلفل الماء	م	م	م
فنک	فندق	فندق هندی			

باب القاف

قاقله	قاقلی	قبيطبجی	قديد	قرنفل	قره قرط
م	م	ناطف	م	م	ارجنين
قرة العين	قراسيا	قراطارعون	قرصعنه	قرقمان	قرمز
م	م	م	م	م	م
قرط	قرطم بری	قرو السنبل	قسط	قرنط	قرد
م	م	م	م	م	م

قسط م	قسوس م	قشر الکندر م	قصب الذرر م	قطران م	قب م
قلقف م	قفل م	قفر م	قفورا م	قلعی م	قلقاس م
قلب م	قلقطار م	قیر قلی	قلیبا اقلیبا	قمری فاخته	قنطوریون باریک قنطوریون
قنطوریون سطبر قنطوریون غلیظ	قنبیل م	قند م	قنفذ م	قوسی م	قوقالیس م
قوطولیدون م	قیشور م	قیل ذات رطب	قنبوس م	قروطی م	

باب الکاف

کاسنی صحرائی طرخشقوق	گاوزبان لسان الثور	کاشنی هندبا	کشت بر کشتی انطونیا	کاهو خس	کازرنک الشوج
کاونشتوتک شبرم	کاورس جاورس	کاکل طبقا	کاشم م	کافور م	کاغذ قرطاس
کاسکنک شقراق	کبوتر حمام	کبوتر چه فرخ	کبک قبج	کبک دری دراج	کباب م
کبابه م	کبابه شکافته فاغره	کبیکج م	کتان م	کتیرا م	کجله قاتل الکلب

کجومت کاکنج	کچ جص	کلک قصبک منشبخ	کدو قرع	کرسنه م	کرویا م
کروانه م	کرده کلیه	کرد اسیاب غبار الرحا	کرتینه ابو کالیا	کرنب رومی قنبیط رومی	کرم ابریشم دود الحریر
کرم درخت کاج دود درخت صنوبر	کرک ذیب	کرکس نسر	کردکان جوز	کردکان هندی نارگیل	کرکدن کرک
کزر البر اشقاقل	کزانگبین م	کرمازک خرمازج	کزر جزر	کشته عصى الراعى	کشنیز کزبره
کشک اقط	کشمش قشمش	کشوث الکشوث	کعب خوک کعب الخنزیر	کعب گاو کعب البقر	کف الکینه مسحقونیا
کف دریا زبد البحر	کف نمک آب رغوه ماء الملح	کفشار صمغ عرجا	گل خیری خیری	گل حنا فاغیه	گل کیدی کادی
گل کنده کشنج	گل سنگ خزاز الصخر	گل سوسن سوسن	گل زنبق زنبق	گل باقلا ورد الباقلا	گل خشخاش ورد الخشخاش
گلگنار جنبد الرمان	گل مشکین نسرین	گلاب ماء الورد	گل سرخ ورد احمر	گلنار و گل صد برگ [illegible]	گل طین
[illegible] شنبلیله	کلفس کرفس	گل ارمنی طین ارمنی	گل قبرس طین قبرسی	گل مختوم طین مختوم	گل حکمت طین الحکمه
گل ساموس طین ساموس	گل رومی طین رومی	گل کرمی طین کرمی	گل سرخ مغره	گل جزیره مصطکی طین بلد المصطکی	گل اقریطیس طین اقریطیس

گل مصری طین مصری	گل سرشوی سرخ شیرازی طین فارسی	گل زرد طین اصفر	کلنگ کرکی	گل نیشابوری طین نیشابوری	گل گندم جوز جندم
کلیل الملک اکلیل الملک	کلفس کوهی فطراسالیون	کم فتد	کماه فطر	کماشیر م	کمیز آدمی بول الناس
کمیز کودکان بول الصبیان	کمیز چهارپا بول الدواب	کمیز شتر بول الابل	کمیز بز بول المعز	کمیز سگ بول الکلب	کمیز گاو بول البقر
کمیز گاومیش بول الجاموس	کمیز خوک صحرائی بول الخنازیر	کمیز خر بول الحمار	کمیز بز کوهی سلاحه	کنار سدر	کنار تر نبق رطب
کنار خشک نبق یابس	کنجد سمسم	گندم حنطه	کنجشک عصفور	کنگر حرشف	کنگری صمغ الحرشف
کرم الملس اکتمکت	کندس کندس	کندر صمغ البطم	کندر دریائی لبان	گندنا کراث	گوزد انزروت
گوز بوا جوز بوا	گوز قلا جوز السرو	گوزکما جوز ماثل	گوخنز حرا	گورکور حداه	گوش ماهی ودع
کوست حنظل	گوشت بالنگ لحم الاترج	کسوور خرنوب	کورک کبر	گوگرد کبریت	گوشت لحم
گوشت بره لحم الحملان	گوشت گوسفند لحم الغنم	گوشت خوک لحم الخنزیر	گوشت بز و ماده لحم المعز و التیوس	گوشت گاو لحم البقر	گوشت شتر لحم الابل
گوشت خرگور لحم الحمار الوحش	گوشت گوسفند کوهی لحم الکباش الجبلیه	گوشت اسب لحم الفرس	گوشت خرس لحم الدب	گوشت خر لحم الحمار	گوشت شتر بچه لحم الحوار

گوشت گربه لحم السنور	گوشت ددها لحم السباع	کهربا م	کهزک و کیکز جرجر	کیسه مصطکی	گیاه لادن قیثوسوس
گیاه کس وران کبیکج	کبیل زرد زعرور جبلی	کبیل سرخ زعرور بستانی			

باب اللام

لادن م	لاجورد لاژورد	لاعیه م	لالا م	مجلم الذهب م	لعبه بربری سورنجان
لفاح م	لوبیا م	لوطس م	لیمو م		

باب المیم

ما فرفین جدوار	ماهی سمک	ماهیابه صحنا	ماهی ریبان ربیاثن	ماهی اشتر ربیثا	ماهی طریخ طریخ
ماهلو حاما	ماهیستا م	مار کنگ حشام ارض	مار مهره حجر الحیه	مار حیه	مازو عفص
ماست لبن حامض	ماش م	ماشداره کافیطوس	ماهی زهره ماهی زهرج	ماش هندی قلت	مامیثا سرخ ارغاموني
مامیران م	مار الهو م	مار النون م	ماز العسل م	مارچوبه هیلون	مثمنج مطنجون
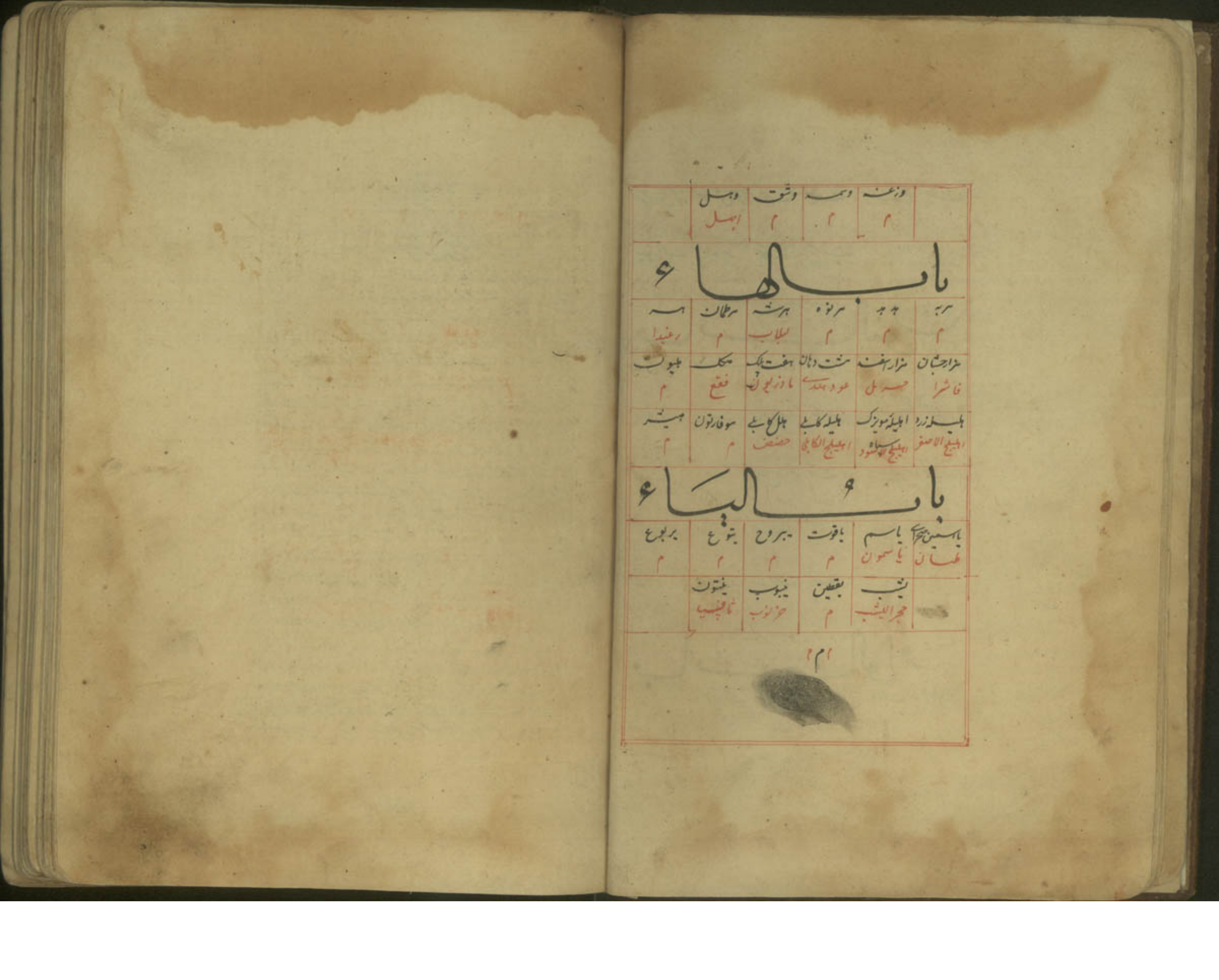

محموده / سقمونیا	شلت / م	مشک / م	محروث / م	محلب / م	مخلصه / م
سدید / سداد	مرجان / بسد	مروارید / لولو	مرزنکوش / اذان الفار	مرداسنک / مرداسنج	مرداخوش / مرماحوز
مروتلخ / اشموسا	مرو / م	مر / م	مرابیه / م	مران / م	مرغنه / مرعزی
مرطیص / م	مرقشیشا / م	مرمر / م	مرغ / م	مردارخوار / رخمه	مرغ خلنکی / دجاج
مرغابی / اوز	مرغ کردانه / کردناج	مرورشک / بزر الجرد	مرک موش کابی / شک	مرک موش چلی / دیک بردیک	مستره / مازریون
ستمجل / بوزیدان	مس / نحاس	مشک / مسک	مسکک کوشت / عضل	معصل / م	مصطکی / م
معده / م	مغاث هندی / کلسر	مغاث / م	مغز / مخ	مغز خشاش / لباب القرطم	مقل ازرق / م
مکس / ذباب	ملخ / جراد	منک / بخ	منبل دارو / نمیه	من / م	موز / م
مور / نمل	مو / م	مورد بیابانی / مورد اسفرم	موهاسه / م	مولو بدانا / م	موش هندی / بوش درجنب
موفیون / م	مورد / اس	موم / شمع	موسای کوسه آبی / قثوالیهود	موش / فار	موبی / شعر
موش کور / خفاش	موش صحرایی / یربوع	مها / م	میش / م	میعه سائله / لبنی	میعه / م
میوزک / میویزج	میویز / زبیب	میخک / قرنفل	میخته / علیقی		

باب النون

ناخن دیو / اظفار الطیب	نارمشک / م	ناردین / م	نارنج / م	نان / خبز	نارکیل / نارجیل
نخود / حمص	نخوسش / فاسرا	نرک پلنک / زرنوک	نرکس / نرجس	نشاسته / نشا	نعناع / م
نشار / م	نفط / م	نقل خواجه / حب السمنه	نقره / فضه	نمک / ملح	نمک هندی / ملح هندی
نمک نفطی / ملح نفطی	نمشک / زبد	نوشادر / م	نهنک / تمساح	نی / قصب	نی شکر / قصب السکر
نیوند / مرل	نیوندمریم / حب مخلب	نیلوفر / م	نیل / نیلج		

باب الواو

وج / م	ورق نارنک / لسان الحمل	ورق سنکو / حشیش بزرقطونا	ورس / م	ورن / م	ورق بلوط / م

	وزغه م	وسمه م	وشق م	وجل ابهل	

باب الهاء

هربه م	هه م	هرنوه م	هرشه لبلاب	هرطمان م	هه رعبدا
هزارجشان فاشرا	هزار اسفند حرمل	هشت دهان عود هندی	هفت بلک مازریون	هیکل فقع	هلیوث م
هلیله زرد اهلیلج الاصفر	اهلیله سوزک اهلیلج الاسود	هلیله کابلی اهلیلج الکابلی	هلل کابلی حضض	هوفاریقون م	هیشر م

باب الیاء

یاسمین صحرایی لفان	یاسم یاسمون	یاقوت م	یبروح م	یتوع م	یربوع م
	یشب حجر الیشب	یقطین م	ینبوب خرنوب	ینتون ثافسیا	

ام م

بسم الله الرحمن الرحيم اللطيف

ابداع حمد بی حد و اعداد سپاس بی قیاس مبدعی را که آثار ابداع او رهروی از اوراق
شجری از اشجار رحمت وضوح یافته است و هر ثمری از اثمار و زهری
از ازهار انوار او کار داو یافته بیت برگ درختان سبز پیش خداوند هوش
هر ورقی دفتریست معرفت کردگار ۞ بی امر کن فکان او هیچ نبات از درجه
وجود لب شکرخنده نگشوده و بی حکم فرمان روای او سلطان هر هر
برگ گلی از هیچ نهال سر بر نیاید تا سحاب قدرتش آبیاری بستان روزگار نکرد هیچ
نگارخانه آفرینش رقم صفحات اوراق ظاهر نگشت و تا خورشید حکمتش گلگونه الوان بر
چهره نباتات و حیوانات نبخشید نوعروس اشکال و الوان بر منصه ظهور جلوه ننمود
بیت ففی کل شیء له آیة ۞ تدل علی انه واحد ۞ و درود و فراوان و صلوات بی پایان حضرت
خواجه را که غرض از تکوین موجودات وجود مبارک او بود و موجب خلق آفرینش طفیل
دین علیه من الصلوات افضلها و من التحیات اکملها بیت فیا ایها الراجون منه شفاعة صلوا
علیه و سلموا تسلیما اما بعد بر ارباب حکمت و اصحاب فطنت مخفی و مستور نماند که هیچ جزو
از انواع مخلوقات و اصناف موجودات از حکمتی ربانی خالی نباشد و هر جزوی را خاصیتی
منفعتی وجودی هست مضر تمیز خاصیت و هر چند معرفت آن … تمام بالغ از خالق هر کس
ظاهر گشته و خود در کیفیت اختراع و ابداع خالق که راه توان یافت اما بعضی که کاسه
مزاج و خاصیت و منفعت و مضرت آن روی از تتبع حکما و کتب بستر نموده با ابداعه تعالی
او با علامه تقدس بوده و بیشتر کسی از علما معرفت ادویه بحسب تجربه خود کرده و بعضی
از یکدیگر جدا نهاده اند و چون بنده محمد بن علی بن الحسین الانصاری المشتهر بحاجی زین العطار
درین فن حسب المقدور و الامکان شروعی نموده میخواست تا قول اصح و تجربه ارجح بار
نماید تا جاجتی که نایره اشتیاق این علم داشته باشند و زلال معرفت این کتاب تسکین آتش رنج
و اتباع کنند و ثمره تبیین هدایات تا مجموع همت مصروف و عنان نهمت معطوف آن بوده
که تحفه خویش را از تیه بد اختری فسحه شهرستان مشتری طالعی رساند و درج کتب

کران

گران ثواب را از نوبت العاقبين بیدار گردانند و این معنی بی آنکه نسبت بدین اتفاق و مرحمت و
توسل با آن آستان الطاف و موهبت صاحب قرانی کنند که خاک درگاه او کیمیای مس هنر و هوای
بارگاه او حیات بخش هر صاحب هنر تواند بود نمی تواند بود چه آنکه عقل دوربین و فهم دوراندیش
در عرصه امکان و فضای دوران گردون غیر از آستان آسمان رفعت و حضرت جنت حضرت
بلقیس مبین و زمان ملکه تخت نشین سلطان خواتین جهان بیت آنکه در مهد جلالش وهم
نابوده دست ۞ وانکه بر بستر فخارش باد را نابوده راه ۞ با وجود دوربینش عقل او
آفتاب ۞ کی تواند کردن اندر سایه چترش نگاه ۞ زهره زهرا دولت اختر برج
شرف ۞ شمسه گردون عفت سایه لطف اله ۞ عصمت الدنیا و الدین مریم الجلال خلد الله
ایام سلطنتها و ابد آثار معدلتها دست نیاورد و قانون کلی سعادت خویش و ذخیره امور
دولت خود بجز از نظر کیمیا خاصیت آن صاحب قران که خاک درگاه او شفاء انواع حوادث
و منبع اسباب کامرانی و دافع علامات بی طالعی و منهاج طرق اقبال و جامع مفرقات سعادت
نتوانست ساخت امیدوار است که بعین و عنایتش ملحوظ گشته بر ارباب بصیرت و اصحاب
حکمت مبارک باشد والله الموفق بدانک این کتاب مشتمل بر دو مقالت اول در ادویه
مفرده و اسامی بلغه هر طایفه و ابدال و اصلاح و منفعت و مضرت آن و مقالت دوم در مرکبات
مستعمل و این کتاب را اختیارات بدیعی نام نهاده شد فصل بباید دانست که ادویه
یا نباتی یا حیوانی یا معدنی بود و اما نباتی مستعمل از وی بزور بود یا اوراق یا قضبان یا ازهار
یا عصاره یا ثمار یا صموغ یا البان یا ادهان بود که از جزو وی مستعمل اگر مستعمل از نبات اوراق بود
مستعمل چو ساذج و مازریون و تانبول و امثال آن واجب بود که وقتی گیرند که در حجم خود تمام شده
باشد و بغایت خود رسیده بود پیش از تغیر لون و اگر بزور بود مانند انیسون و کرویا و کمون
و امثال آن وقتی باید گیرند که در نضج مستحکم شده باشد و فتاحیت و مائیت از وی متمیز شده باشد
و اگر اصول بود مانند عاقرقرحا و جنطیانا و بهمنین و امثال آن وقتی گیرند که اوراق افتادن گیرد
و اگر ازهار بود چون بنفشه و گل سرخ و اقحوان و امثال آن بعد از تفتیح تمام پیش از تذبیل گیرند
و اگر قضبان بود چون زرنب و اسطوخودوس و حاشا و امثال آن بعد از ادراک تمام
پیش از ذبول باید گرفت و اگر ثمار بود مانند فاقله و قرنفل و بلادر و امثال آن بعد از ادراک
تمام پیش از استعداد سقوط باید گرفت و اگر جزو وی مستعمل بود چون ادخر و قنطوریون و قیصوم

واشال ان پیش از تبدیل وبعد از ادراک تخم گیرند اگر تخم او ربود و سر ادویه که در اصول بیخ و
در قضبان وبول کمتر بود و در بزور اسبل وبمن و در فواکه اکثار و ززات بیشتر بود بهتر ونیکو
بود و گرفتن ادویه نباتی در هوای صافی اولیتر از آنک در هوای متعفن یا نزدیک هوای بر و جبه
از نباتات قوی تر از بستانی بود و نباتات جبلی اقوی بود از بری و هر کدام از نباتات
که در لون خود اسبغ بود و بطعم اظهر و رایحه وی اذکی بود در باب خود اقوی بود و اکثر قوت خالص
بعد از دو سال تا ضعیف شود اما وقت گرفتن صموغ تمجمد باید و اشق و جاوشیر و طلیلث و
مانند آن بعد از انعقاد پیش از غایت جفاف گیرند و بیشتر صموغ را قوه بعد از یک سال ضعیف شود
خاصه فرفیون اما گرفتن لاسیما شیطرج و ماهیزهرج و سقمونیا و اشال ان وقت رسیدن تخم وی
پیش از نقصان گیرند اما انچه اقوی بود و گرفتن عصارات مثل اقاقیا و افیون و حضض و مانند آن بعد از
رسیدن نبات گیرند اما انچ اقوی بود از هر طبقه مدت بقای وی بیشتر بود اما وقتی که یکی ازین تازه و
قوی نیابند اولی بود که ضعیف همین نوع را بجای وی خرج کنند و اگر نیابند آنگاه بدل کنند اما حیوانی
مانند قرون و مرارات و اکباد واجب آن بود که از حیوانات جوان گیرند در زمان بهار صحیح
المزاج و از رسیده تر و انچه از وی گیرند بعد از کشتن گیرند و حیوانات بسته النشات بحند و از
ایشان ادویه بگیرند اما معدنیات مانند قلقند و قلقطار و زاج و اشال آن اولی ان بود که از معادن
معروف گیرند و ان اختیار کنند که جوهر ان پاک باشد و در لون تفاوت بود و ریحان طعم مخصوص بود
اما نگاه داشتن قوی ادویه بر پنج وجه بود اول جمع آوردن اجزای آن دارو و کوفتن و قرص ساختن
و در سایه خشک کردن بیشتر از جنس دوم خلط آن دارو با چیزی که حافظ وی بود و کاهیت بیشتر
خلط کافور با صندل یا قبل یا بود و خلط فرفیون با سلت یا با قلا یا پوست بادام تر و خلط لعل شعید
با باقلا و اشال ان بسبب قوت احراق سیم ظروف چنانک بعضی ادویه واجب بود که در ظرفی
کنند که سران تنگ بود و سران موم استوار کنند تا قوت وی تباه نشود تحلیل نیابد مانند مشک و
کافور و عنبر و مشک اولی آن بود که در ظرفی اسربی کنند و اگر یافت نشود آبگینه و کافور در ظرفی
آبگینه کنند و اگر یافت نشود در و بجکنند و بعضی ادویه در ظرفی کوزه کنند و سر کوزه محکم کرده
دارند مانند بزور و اوراق و بعضی در انبانه کنند مانند بقین و تبد و کبریا و اشال ان و بعضی را کیسه
کرباس کافی بود مانند اقاقیا و یوش و عصارات چهارم انکه جایگاه ان چنانکه خازن ادویه در آن
بود معتدل در حرارت و برودت و خالی از رطوبت و در موضعی که تنگ کشاده بود و مجرا رباح دود خان

بود و نهند پنجم نهادن ادویه لازم بود که هر یکی را بجای خود یعنی نگاه دارد و تا ادویه حاده
مانند سقمونیا و افیون و ادویه که اقوی بود مانند حلتیت و سکبینج و اشال ان در مجاورت ادویه
که مستعد استحالت ان روایح داشته باشد و بسبب آن حاده قوة وی ساقط گردد مانند
بنفشه و نیلوفر و اشال آن نهند چون معنی مقرر شد که ادویه ازین سه قسم بیرون نیست از
ادویه حیت وقول بعضی که دوا از غیر تمیز کنند باید دانست اکنون بدانک انچه ماکول و
مشروب آدمیست از پنج قسم بیرون نیست یا غذای مطلق یا دوای مطلق یا اغذیه دوایی
یا ادویه غذایی یا سم و انچه خورده شود یا سهل الاستحاله بود و قوت بدن دا یار روی غالب
بود و آن زا بدل ما یتحلل سازد و ان غذای مطلق بود مانند نان و گوشت یا چنان بود که اول بدن
وی را تغیر کند بازوی بدن را و دوای مطلق گویند مانند زنجبیل و قرنفل و سنبل و اشال آن یا چنان
بود که اول وی در بدن تاثیر کند تاثیری باز بدن در وی اثر کند و از بدل ما یتحلل سازد این
را غذای دوایی گویند مانند بسیجو شیر و خشخاش و کاهو و اشال آن و اگر قوه دوایی غالب بود آنرا
دوای غذایی گویند مانند کون و نانخواه و کرویا و اشال آن یا چنان بود که قوت وی ثابت بود
و دوا یا کیفیت وی بر بدن غالب بود و مفسد بدن باشد از اسم خوانند مانند بیش و شک و
شوکران و اشال ان والله اعلم چون کلیات معلوم شد روی بمفردات اریم تا بیان هر یک چنانکه
التزام کرده ایم والله الموفق والمعین

باب الالف اطریلال نباتیست

که تخم وی مستعمل است و مانند تخم کرفس بود و تیزی کی و بلون کبود و بشکل ریزه بود و بغایت تلخ بود و
آنچه سبز بود قدری از آن بزرگتر بود ان اطریلال است عربی بپارسی تخم طلال خوانند و انچه
کبود رنگ بود مصری بود و حبشی وی رجل الطیر و رجل الغراب خوانند و حرز الشیاطین نیز گویند
و گفته شود و طبیعت اطریلال گرم و خشک است در آخر درجه دوم و در مداوای برص و بهق
بغایت سودمند بود و بعضی تنها استعمال کنند و بعضی یک درم از آن با دانگی عاقرقرحا بایند
و بعسل بسرشند و فرو برند و یک ساعت یا دو ساعت در آفتاب بنشینند چندانک عرق بکند و گاه
باشد که همان زمان ابله زند و گاه باشد که روز دیگر یا شبانگاه ابله زند و آب زرد بسیار
از آن روانه شود بعد ره بحلیل و علاجی موضع باز لون اندام کرد و خاصه که این رحمت در موضعی
گوشت مند بود رنو و تر و بستان ترزایل کرد و این مجربست و بجات امتحان کرده اما
اگر تنقیه کرده باشد بعد از آن این دوا استعمال کنند و باید که در تابستان بود و

کرآفتاب درغایت گرمی بود وبعضی گویند یک جزو ونیم اطریلال وپوست مار یک جزو
ورق سداب یک جزو مجموع کوفته وبیخته پنج روز هر روز سه درم با شراب انگوری بیاشامد
از برص شفا یابد باذن الله تعالی خاصه که در آفتاب هر روز بنشیند چندانک عرق بکند
واگر بساید تنها وجمله کف گرفته انگبین سرشته وهر روز دو مثقال با آب گرم بیاشامد پانزده روز
متواتر البته برص بکلی زایل شود باذن الله تعالی واگر تنها کوفته وبیخته در بینی زن نهند بچه
بیندازد ارغیس بزبان اهل دمشق ومصر عود ریح خوانند وان قشر اصل امیرباریس است
وبپارسی پوست زرشک خوانند وطبیعت آن گرم است در درجه اول وخشک است در دوم
منفعت وی آنست که چون بجوشانند وبدان مضمضه کنند قلاع زایل کند در هر دهن که باشد
وهر نوع قلاع که باشد وبغایت مجربست واگر بکوبند در گلاب ودر چشم چکانند رطوبتی
که باشد خشک گرداند وسودمند بود جهت رمدی که مزمن شده باشد واگر پیش از درد چشم
استعمال کنند صحت چشم نگاه دارد واگر بطبیخ ان احتقان کنند نافع بود جهت ریشهای روده واگر با
شراب ابر که بجوشانند وبیاشامند بغایت نافع بود جهت درد جگر وورم آن نرم کند وصاحب
جامع گوید اطبا مصر در داروهای چشم بدل مامیران صینی ومامیران مکی ارغیس بکنند آبار اسکه محرق
بپارسی سرب سوخته گویند صنعت آن بستانند تابه آهنی وارسب بروی تابه نهند وقدری
گوگرد بران اندازد ودر کوره نهند وکاسه گواری سوراخی در بن ان کنند وبر سر آن نهند وبدم
تا آن زمان که سوخته گردد بردارد واستعمال کنند وطبیعت ان سرد بود در دوم منفعت وی آن
که چون مغسول کنند نشف ریشهای چشم بکند وداناوسودمند بود جهت ریشهای مفاصل وذکر
وخصیه وچون بران موضع ذرور کنند وهمچنین بواسیر وسرطان وریشهای زشت وبدل ان
اثمد است ابق اکسیریان زیبق را خوانند وبزبان ایشان زیبق جبلی نام دارد ودر زرانگر
شود داستها وطبیعت ومنفعت ان ابکون لباب القمح است ولباب الفوم ولباب البرز گویند و
ان وان لباب الحنطات بعربی نشا گویند وبپارسی نشاسته ودر لون گفته شود ابقن و
نقرات وگفته شود ابوغلسا انجوساست وحس الکلاب عاقرسما وشجرة الدم ورجل الحمام وحمیرا و
هوحیلوس وشنفا دو گلا واهلیا گویند وبسریانی حالوما وبقبطی بکیر بالعس وکاهو خرتیز گویند ولی
جداسم شنجار است بپارسی شنگار گویند وهوجوه بیز گویند وبهترین ان بود که ورق ان سیاه رنگ
بود وبیخ ان سطبر بود وورق آن بسیار بود وطبیعت ان گرم وخشک بود در اول درجه دوم منفعت وی

آنست

آنست که چون بسرکه برهق طلا کنند زایل کند وسپرز را نافع بود وجگر را پاک کند چون بسرکه بود
خواه خوردن وخواه ضماد کردن وبرنقرس ضماد کردن نافع بود وچون با پیه برخنازیر نهند
تحلیل یابد وریشها را نافع بود ومرهم وی سوختگی را نافع بود وشقاق مقعد وچون ورق ان
بریان کنند وباشراب بیاشامند شکم ببندد وچون بخایند وبرگزندگان اندازند بمیرند وبیخ ان
چون زن بخویش برگیرد بچه بیندازد وورم صلب که در رحم بود تحلیل دهد بجوشانند ودر آب
ان نشستن حیض براند بقوة ومقدار مستعمل از وی دو درم بود وبسیار مستعمل کردن صداع آورد
ومصلح وی روغن بنفشه بود ابریشم نیکوترین ان بود که پاک بود ونیکو وطبیعت وی
معتدل بود در گرمی وسردی وگویند گرم وخشک بود در اول وخوزی گوید گرم وتر بود در اول
بلغم وسودا پاک کند وبدن را فربه کند وقوة بدن بدهد وخون ببرد وذهن تیز کند وروشنایی چشم
بیفزاید وچون در معاجین بکار کنند که شیرینی ان عسل بود مجامعت را زیادت کند ونقوظ آورد
ومنی بیفزاید ودر معاجین بعد از انک سوخته باشد مستعمل کنند یا مقرض وصفت سوختن وی مانند
سوختن صوف بود ودر ضماد گفته شود واگر خیده بود لطیف تر بود از بهر انک قوة وی زیادت
بود وچون سوخته بیاشامند مفرحی تمام بود وجهت تقویت دل بغایت نیکو بود وخفقان وسودا
دهد ومقدار شربتی یکدرم بود وچون بعد از سوختن بشویند جهت ریشهای چشم نافع بود وپوشیدن
وی سخن شود مانند پیل که معتدل بود گویند پوشیدن وی شپش پیدا کند ومعده را بد بود خصوص
خشن وی ومصلح وی رب ریواس واترج بود ابهل جوز الابهل گویند وثمرة العرعر گویند وبرس فنج
نیز خوانند وان ثمر سرو کوهی است بپارسی تخم وهبل خوانند وطبیعت ان گرم وخشک است در دوم
جالینوس گوید در سوم وبهترین ان سیاه رنگ فربه بود وبهترین ورق ان سبز رنگ بود ومنفعت آن
انست که اگر با روغن بجوشانند ودر ظرفی آهنی تا سیاه شود ودر گوش چکانند کری زایل کند
وچون بکوبند وبپزند وبر افشانند نافع بود واگر سه درم سفوف سازند کرمها مجموع بکشد
واگر بیاشامند یا بعسل بسرشند سه درم ولعق کنند حیض براند وبچه زنده بکشد وبچه مرده واگر ثمره
ابهل دو درم سحق کنند وپنج درم روغن گاو وپنج درم عسل باهم بسرشند ولعق کنند ربو را نافع
بود ... بسرشند وبا سرکه بر داء الثعلب طلا کنند زایل کند واگر زن بخویشتن برگیرد یا بجوز رکند
بچه بیندازد ووی مضر بود بجگر ومصلح ان عود الوج بود یا خولنجان ماحاما وبدل آن جوز السرو است
ودار چینی مساوی وگویند بدل آن یک وزن ونیم دارچینی است وگویند بدل ان بوزن ان سلیخه وبوزن

دهند را

حس الحمار

ان جو السرو است **آبنوس** دو نوع است سیاه و ملمع و درخت ان بدرخت عناب ماند و هر دو نوع
جو در اب اندازند فرو رود و بهترین ان سیاه است املس و طبیعت ان گرم و خشک است در
دو درجه و چون حل کنند باب و کحل سازند سفیدی چشم و شبکوری زایل کند و نافع
بود جهة سوختگی اتش و اگر در دیگی کورای (?) بسوزانند تا چون فحم شود و بشویند همچنانک
اثمد بغایت نافع بود جهت درد چشم که از یبوست بود و جهت خارش چشم و نشاره آن موی
برویاند و اگر بپاشند سنگ گرده و مثانه بریزاند و اگر نشاره آن حک کنند بغایت ور
ریشها ریزنت (?) افشانند خشک گرداند و مولف کتاب گوید در خشک کند تا که از زخم کارد و
شمشیر بکار برند هیچ بهتر از نشاره وی نبود و گویند بدل وی چوب کنار است و مصلح [illegible]
عربی یا شاسفرم بود و وی سنگ بریزاند و باد که در شکم بود تحلیل دهد **ابرکایا** و ابرکاکیا
نیز گویند و آن نسج عنکبوت است بپارسی کره گویند و بشیرازی کرتینه منفعت وی آنست که چون بر
جراحت نهند خون باز دارد و رها نکند که ان جراحت ورم کند و چون سرکه بدان حکانند و
بر دمل نهند در ابتدا ان و رها نکند تا خشک گردد نافع بود و رها نکند که دمل بزرگ شود و باز
گرداند و اگر نقره بدندان بمالند جلا تمام دهد و اگر آن که در تابستان بود و کشف و سفید بود
در پوست نهند و در بازوی کسی که او را تب ربع بود ببندند زایل شود **ابرون** حی العالم است
و گفته شود و معنی ان بر والی ابد یعنی همیشه زنده و برگ وی همیشه سبز بود و نریزد و در حاء گفته
شود **ابوالخلاسم** (?) حی العالم است و گفته شود **درخط** قاقله صغار است چون از غلاف بیرون کنند
لاحی خوانند و غلاف و مثلث باشد و ان دو نوع است یک نوع بمقدار جوز بوا بود مثلث و یک
نوع مانند استخوان بلیله گرد شکل بود و پوستی رقیق داشته باشد و سرد و نوع قاقله کوچکست
و هیل و هال و خیربوا و هال بوا و هیل بوا و شوشمیر نیز خوانند و طبیعت ان گرم و خشک است در اول درجه
سیوم و بهترین وی ان بود که بوی بغایت تیز داشته باشد و منفعت [illegible] وی و قوت وی مانند قرنفل و
جهة معده سرد و جگر سرد نافع بود و قی باز دارد و گویند لطیف تر از قاقله بزرگست **الف**
شم اترج است بپارسی بیه مالنک و گوشت ترنج خوانند و بهترین ان گوشت بالنک و به است که اترا
باتو خوانند و گرمسیریان اترا مرکب خوانند و طبیعت ان گرم و تر است در [illegible] اول و بجای خوردن
دیر هضم شود و معده را زیان دارد و قولنج آورد و اولی ان بود که عسل با کنند **[illegible]** بپارسی [illegible]
گویند و ان انواعست و در باب خا گفته شود **ابن عرس** بپارسی راسو خوانند اگر اندرون وی گشنیز

بیا کنند و خشک کنند [illegible] سودمند بود و جهة گزندگی جانوران زهردار و اگر [illegible] سود کنند و خشک دو مثقال
از ان دفع ضرر باد سموم کند و اگر دماغ وی با گوشت با سرکه بخورند صرع سودمند بود و اگر گوشت
وی ضماد کنند مفاصل را نافع بود و اگر خشک کنند و با شراب بیاشامند زهرها را نافع بود و اگر بسوزانند
در دیگی مسین و خاکستر با سرکه بر نقرس طلا کنند سودمند بود و اگر خون وی [illegible] زهر مالند نافع بود
و اگر چشم وی خشک کنند و مصروع را دهند سودمند بود و بعضی گویند اگر کعب وی بیرون آورند زمانی
که زنده بود و بر زن بندند آبستن نشود و رازی گوید اگر طعامی زهر باشد و ابن عرس ببیند رها
کند و [illegible] راست بایستد **ابریشمه** اثیث مانند زیره باج [illegible] سرکه آب خورده
کنند با سرکه و قند زیادت باشد و حوایجهای ان با قدر عود در کرباس بندند و در دیگی اندازند و قند
و بادام بگلاب حل کنند و دران ریزند و طبیعت ان معتدل باشد و خاصیت مانند زیره باج بود
و موافق معده و جگر باشد و مفرح و مقوی قلب **اثان** خرما دهاست و شیری وی جهة مسلول
بغایت نافع بود و در صفت البان در باب لام گفته شود **اترج** بپارسی ترنج خوانند پوست
ان گرم و خشک بود در دوم و گوشت وی گرم و تر است در اول و گویند در دوم و تخم ان گرم است
و در وی اندک رطوبتی بود و ترشی ان سرد و خشک در دوم منفعت وی انست که کلف زایل کند
چون طلا کنند و خفقان که از حرارت بود و خوردن سود دهد و صفرا بکشد و اشتهای طعام باز دید
کند و مالیخولیا که از صفرا سوخته بود نافع بود و قوة دل دهد و دفع خمار کند و در وی تریاقیست
و نافع بود جهة گزندگی مار و جراره و گزندگان سموم وی [illegible] نافع بود اما سینه و عصبها را زیان دارد
و مصلح ان شراب خشخاش بود و بدل ان آب لیمو و بوییدن ان دفع عفونت هوا و وبا کند اما تخم گرم [illegible]
زیان دارد و مصلح ان [illegible] است و [illegible] قلبی است و مفرح و تریاقیست در وی
و بوی دهان خوش کند چون در دهان نگاه دارند و بر برص طلا کنند نافع بود و اگر در طعام کنند
قوت هضم دهد و عصاره وی نافع بود جهت گزندگی افعی و اگر همچنان ضماد کنند همین عمل کند و اگر در
خمر اندازند [illegible] کند اما گوشت وی بطی الهضم بود و معده را بد بود و قولنج آورد و چون عسل
مربا کنند سالم بود اما دانه وی نافع بود جهة گزندگی عقرب چون دو مثقال [illegible] کنند و باب نیم گرم بیاشامند
و شراب پخته و اگر بکوبند و بران موضع طلا کنند نافع بود و [illegible] اکلیل کنند و اگر در میان جامها کنند
نریزد و جامه را نگاه دارد و از خوردن و [illegible] گوید دانه وی جزوی با دو جزو [illegible]
سحق کنند و زن بیاشامد در حال بچه بیندازد و بخور کردن وی بواسیر را سود دهد اما قوه ورق ان

محقف و محلل بود طعام را هضم کند و مسخن معده بود و سده بلغمی بگشاید و مسکن نفخ بود و مقوی معده و
واحشا و منفعت وی نزدیکست بنفع اناردی و قناح وی لطیف تر از قناح است اثرار اثر بارس
است و اثرار نیز خوانند و ان رمکت بپارسی رزشک خوانند و زراج گویند و گفته شود اثمد
کحل اصفهانیست بپارسی سرمه سپاهان گویند و ان معدنی بود و بهترین آن بود که شفاف و سنگ
بود و اثرا بروغن گاو چرب کنند و بسوزانند با اندک نفط سیاه که بران باشد بسوزد و بسایند
و بکار برند طبیعت ان سردست در اول و خشک در دوم گویند سرد و خشکست در دوم منفعت
وی انست که اگر در چشم کشند آب ریختن از چشم باز دارد و صحت چشم نگاه دارد و گوشت زیادت
بخورد و اگر با پیه بر سوختگی طلا آتش کنند نافع بود و اگر بجای کسوده بر جراحت باشد نجابت نافع بود
اما چون یک شود اثر سیاهی بماند و همچنین ریش قضیب و اعضایی که مزاج وی مایل بخشکی داشته
باشد و نویس که محرق با انیسان و عسل کف گرفته رقیق در چشم کشد صداع را زایل کند باید
که در جانب مصدوع کشد و اگر زن بخویشتن برگیرد خون حیض باز دارد و اگر در بینی دمند خونی
که از دماغ آید باز دارد و بدل وی ابار است و وی مضر بود بشش و مصلح وی شکر و کثیرا بود
اثراب اترار است و گفته شد اثلق اهدست و سپستان و سپستان و اعین السراطین و سنکسبویه
وسنجبویه و اعین و حب الفقد و طامره و قنطافلون و در خمسه اوراق این جمله نام عجب و فلکک و
بحلکت و بنجنکشت نیز گویند بپارسی فقل بری گویند و شیرازی تخم [illegible] گویند و گنار [illegible]
رو پیه و تخم ان گرم و خشکست در درجه سیوم و حوب وی باید که استعمال کنند و منفعت وی در
باب ذال در ذوحمسة اوراق گفته شود اثل نوعی از طرفاست و در طا گفته شود اجاص
دو نوعست سیاه و سفید از ان سیاه عیون البقر خوانند بپارسی الوی سیاه گویند و از ان سفید
شاملوج گویند و صفت ان گفته شود در شین و بهترین الوی سیاه آن بود که بغایت خود رسیده
باشد و بزرگ و شیرین بود و طبیعت ان سردست در اول درجه دوم و ترست در آخر ان منفعت وی
آنست که طبع را براند خاصه اگر آب وی کنند و نبات و ترنجبین در ان حل کنند و سستی که مسهل صفرا بود
و تشنگی ساکن گرداند و حرارت دل بنشاند و صاحب منهاج گوید مرخی معده بود و مولد خلطی ردی
بود و دفع مضرت وی بگلقند کنند و گویند مضرتست بسر و مصلح وی عنابست و صاحب تقویم گوید
مرخی معده بود و مبرد ان و مصلح ان گلنگبین بود یا عسل و گویند بدل وی تمر هندیست اجاص الدب
الوان است و بهار و عین البقر و بیشار و عین اهلی و گاوچشم و گاوزی نیز گویند و شیرازی بالو نیز

گاو گویند و در اقحوان منفعت و طبیعت وی گفته شود اجریض بهرم و بهرامست و عرنج
و عصفر گفته شود منفعت و طبیعت ان و انواع ان اجلد یا شبرم است و گفته شود اخیون راس
الافعی خوانند و ان ثمره نباتیست مشابه براس الافعی و بیخ ان از انگشت باریکتر بود و رنگ سیاه
بود منفعت وی انست که چون با شراب بیاشامند گزیدگی مجموع جانوران نافع بود و اگر پیش از
گزیدگی بیاشامند اگر بگزد مضرت بوی نرسد و بیخ ان ثمر و ورق مجموع این خاصیت دارد و
اگر بیخ ان با شراب بیاشامند درد پشت ساکن گرداند اخیوس اخیروس گویند و از اخر
وخودر گویند و بعضی گویند ان گندم ناشناست که در صحراها روید انچه محققست نباتیست که
نزدیک ابهای روان و آبهای استاده روید و ثمری سیاه و کوچک دارد و گلی سفید و دانه وی در
در دارو با چشم و گوش استعمال کنند و اگر دانه وی مقدار دو درم تا چهار درم عسل [illegible]
در گوش چکانند درد گوش ساکن گرداند اخریط طیطانست و گفته شود اذاذا تخیص است و گفته
شود اذرک نیوفت بپارسی الوچه گویند و الوحیلی و الوکشته تیز گویند و طبیعت ان سردست
و تر در درجه اول مسکن حرارت بود و مسهل صفرا و تشنگی بنشاند اما مرخی معده بود و مصلح وی گلقند
است اذاراقی دوای هندیست و از جمله سموم است و در طلا استعمال کنند مانند کلف و جرب
و قوابا و اگر بر برص و داء الثعلب طلا کنند نافع بود و بعضی در قولنج ریحی استعمال کنند و طبیعت ان بغایت
گرمست و سم مجموع حیوانات است که دنبال داشته باشند و ازا بپارسی [illegible] و هندوی کچله خوانند
و اگر کسی بخورد دوای آن قی و شیر تازه و روغن بادام کنند و عرق الصفید [illegible] جرب و لعاب
واهل مغرب ذریاس خوانند و گفته شود در ثا اذناب الخیل گیاهیست که بعربی اذناب الخیل گویند و بری
موقسطیداش و باصفهانی سنگ وان لحیه التیس است بپارسی اسپیخ گویند و در لحیه التیس منفعت و طبیعت
ان گفته شود اذربو اذربویه خوانند و ان بیخ خاریست و گلی زرد دارد و ان بیخ را [illegible]
رو کلیم شوی و قصب شوی گویند و ان بیخ [illegible] و فیلاسوس نیز گویند و سطر بیون هم خوانند [illegible]
چوبک اشنان خوانند و بخور مریم نوعی از انست و طبیعت ان گرم و خشکست در سیوم منفعت وی انست
که چون با سرکه بسایند و بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود و خاکستر وی با سرکه بر برص طلا کنند نافع بود
چون زن بخویشتن برگیرد بچه بیندازد و ابن ماسویه گوید سود مند بود جهت زهرها کشنده و خاصه
گزندگی جانوران چون با سکنجبین یا با شراب بیاشامند و اگر زن که آبستن نگردد چون بخورد برگیرد آبستن
شود [illegible] گوید در ترکیبین راسود دهد و مفتح سده مصفات بود و فواق زایل کند و بوی

ان نهایت معطش بود و اگر زن اتبستن بوی وی بشنود از عطسه هم آن بود که بچه بیندازد و وی باید مغز بود
با چشاو مصلح آن رب مورد بود و بدل آن بوزن حب اترجت و چهار دانک و زن آن لبن البیض و تخم
وزن آن ادا و آورد **اذان الفار** اناعلس است و تمسق و تمسیون و ریحان داود و تمشراو عسیب
ومنقره مرد توشن این جمله اسم مرزنگوش است و مرزنگوش نیز گویند بپارسی مرزنگوش گویند و یونانی
مروس اقطی یعنی آن آذان الفار بود و حق الفار نیز خوانند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند
در سیوم و این اسم نیز بر چولی نهاده اند که طبیعت آن سرد و ترست در اول چون بهند بر خارج بیرون
آورد و جراحتهارا نافع بود و جهة لقوه سعوط کردن نافع بود و جهة لقوه انواع اشامیدن سود مند بود
و مرزنگوش بهترین وی آنست که گل وی لاجوردی رنگ بود و جهة صرع و لقوه بغایت نافع بود و جهة
صرع خوردن و جهة لقوه عصاره آن سعوط کردن و جهة گزیدگی افعی چون بیاشامند نافع بود و
اگر با سرکه بر گزیدگی عقرب ضماد کنند نافع بود و جهة دردها که از سردی و تری بود و صداع که هم
از آن شده سود دهد و سختی معده احشا بود و محلل نفخ و سده بگشاید و ادرار بول کند بغایت و نفخ
معده و امعا خشک کند و دماغ را از اخلاط سده پاک کند و تسخین کند و فتی که آب وی و اندکی
فوفره کنند و وی مرخی مثانه بود و مصلح وی تخم خرفه بود و بدل آن فطونا **اذخر** خلال مامون گویند
و بربابی بحلیس خوانند و بیونانی سخوس و ملفظ دیگر طرنلسس و سخوس مرگویند و تین مکه و گربه دشتی
و کاه مکی هم گویند و بپارسی گورگیا خوانند بهترین آن عرابی بود سرخ رنگ و باریک خوش بوی و منفعت
آن گرم و خشک است در درجه اول و در سیوم گوهها باشد و مرغزاری نیز باشد طبیعت نوع اعرابی گرم است
در اول و گویند در دوم و خشکست در اول و اسحق گوید گرم و خشک است در دوم منفعت وی آنست
که سنگ گرده و مثانه بریزاند و منضج و ملین بود و ادرار بول کند و خون حیض براند و محلل نفخ بود و
فقاع وی نافع بود و جهة نفث دم و درد معده و ورم آن و تشنج جگر و گرده و احتناق رحم را نافع بود
و در بعضی معاجین مستعمل بود و اما او خرجه و ورم صلب که در جگر بود و معده ضماد کردن نافع بود و
جهة دردهای اندرون خاصه رحم نافع بود و اگر با شراب بجوشانند بول براند و سختی مثانه سرد بود
و محلل ریحها بود که در بدن پیدا شود و اما سحوق خوردن فعل وی زیادت از مشروب بود و نافع
وی سود مند بود و اگر در جلاب جهة مفاصل سرد دهند و جهة تبهای بلغمی با سکنجبین در ابتدا
و اگر بجوشانند و در آن نشینند موافق بود و ورمهای گرم که در رحم زنان بود و در نفخ فعل زیادت است
از فقاع بود و اما در فقاع و تسخین زیادت بود و اما قبض موجودست در جزای وی و گوید مضر بود

بگرده

بگرده و مصلح این کلابست که از ابشوبند و گوید مصدوع بود و مصلح آن صندل و گلاب بود و یا عرق
نیلوفر و بدل آن قصب الذریره است **اذان الحمار** برگیست بدرازی یک وجب و پنج آن
بزرگتر از کف است و برگ آن بپارسی خرگوش خوانند **اذان الفیل** فیلگوش است و گفته شود
و اذان الجدی لسان الحمل است و گفته شود **اذان الارنب** اذان الشاة گویند و اذان الغزال نیز گویند
و آن نوعی از لسان الحمل است و گفته شود انواع آن در لام **اذان العبد** و اذان القسیس خوانند
و آن حرمارا الراعی است و گفته **اذان الذئب** بیونانی قلوس گویند و آن بوصیرست و گفته شود
و این اسم بدان نهاده اند که بشکل ماند و لیست **اذاذیون** نوعی از کف دریاست و در
زبد البحر گفته شود انواع آن و صفت **آذریون** آذرگون خوانند و ادرم نیز گویند و بیشتر قول
صاحب جامع آنست که نوعی از اقحوان است و گل اقحوان گویند زرد بود و این خلاف است گل
اقحوان زرد و سفید بود و همه گوید نبات آن بمقدار یک گز باشد و مولف گوید نبات اقحوان یک
گز باشد اما نبات آذریون مقدار یک وجب باشد و برگ آن بیرگ اقحوان ماند اما گل وی بغایت
سرخ بود مانند و میان گل وی سیاه رنگ بود و از گل اقحوان کوچکتر بود اما گل اقحوان میان وی زرد
بود و برگهای گل وی سفید بود و آذرگون برگها کنار سرخ بود و میان سیاه و آن نوعی از شقایق است
بتحقیق و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم منفعت وی آنست که چون با روغن بیامیزند و بر ورمها
صلب ضماد کنند تحلیل دهد و سود مند بود و جهة درد دل که کهن شده باشد و بر کلف طلا کنند نافع بود
و بروی قوة تریاقیت است و جالینوس گوید عرق النسا و نقرس و درد مفاصل و لقوه را نافع بود
دیسقوریدوس گوید گزیدگی جانوران را نافع بود و ریشهای شش و جگر و معده را چون سحق کنند و با روغن
گل بر نشیند و ورم معده طلا کنند ورم اسپرز و شقاق را نافع بود و قولس گوید منی بیفزاید و چون سحق کنند با سرکه
بر داء الثعلب طلا کنند سود دهد و مقدار شربت از وی یک درم باشد و مضر بود به سپرز و مصلح وی عسل بود
و بدل آن بادآورد **اذان الفیش** و طولید ولست و آن نوعی از حی العالم است و گفته شود در خا
آذوطس ثافیا و گفته شود در ثا **اباعسل** کلیست برنگ لاجوردی که میل بسرخی میزند طبیعت آن گرم و
خشکست در درجه اول **باعوب** گیاهیست در عرب که از ارج و ریحه خوانند نه زرد و سیاه و بوی
متین دارد و طبیعت آن گرم و خشک است در درجه سیوم **ابیحل** گیاهیست که در شکل شلغم طعم تلخ
تیره برگ او با سب ماند و برکناره دریا روید و در شهرها دیگر و سنگستانها روید آنچه در خشک روید
هر که برگ آن بخورد در حال کشنده است و لوک آنکه در خشک روید نه بشکل سبب است و طبیعت آن

گرم وخشک در سیوم اباردو دواست برنک سیاه وشوکهادار دبشکل سنبل و بوی خوش
دارد و طبیعت ان گرم وخشک در درجه اول ازماط درخت کادی است وکه زیر کویند
وکفته شود درکاف ارمال چون شیر است خوش بوی وار ماک نیز کویند و مانند قرفه بود و بهتر
ان بود که بوی قرفه بود وطبیعت ان شیخ الرئیس کوید کرم است در دوم وخشک است در اول و
ار صحاس کوید در وی قبض وتحلیف بود منفعت وی انست که بوی خوش کند و قوة دل و دماغ
بدهد و درد دندان را نافع بود و قوت بیخ دندان بدهد و اعضا را قوة دهد و اگر بر ورمها کر
ضماد کنند نافع بود و حوردن ان درد چشم را نافع بود و شکم ببندد و مصلح ان جلاب باشد و طوطیا
بود و بدل ان چوب کادی ارطاماسیا ارطیسات و ارطیکانیز کویند و منجاسف و بجاسف کویند
وکفته شود ارسطاج است وکفته شود ارزه درخت صنوبر است که بر بنی اید و از وی زفت ساند
و در زمین عرب بسیار بود و طبیعت ان گرم وخشک است ارز بپارسی برنج خوانند طبیعت ان سرد
وخشک در دوم وکویند معتدل است وکویند گرم است و او خشک در دوم بهترین وی کربالی بود
بعد ازان خوارزمی و بعد ازان کیلانی منفعت وی انست که شکم ببندد و بستی با عتدال اما برنج سرخ شکم
محکم ببندد و اما برنج کرمالی چون بشویند و بروغن بادام یا دنبه بالکنجد بپزند سودمند بود جهة کزیدکی معده
و اگر باب خنک دانه بپزند سده تولد کند و طبیعت را نرم دارد و اگر بابلی که برنج سرخ در وی جوشانیده
باشند و با بعضی ادویه قابض حقنه کنند جهة پیچ روده نافع بود و اما برنج سفید لون رو پراصافی کند و بدرا
فربه کند اما مضر بود باصحاب قولنج و مصلح ان شیر تازه است با روغن و صاحب تقویم کوید مصلح ان اسهل و
شکر سرخ و جالینوس کوید برنج پارسی نافع بود جهة شکم خون رفتن و قلت کرده و مثانه را و اتفاق دهد
و زخم را انجابت نافع بود و جالینوس کوید بدل ان پت جوت ارید سایل دواییست مانند پیاز شکافته
که از سیستان خیزد منفعت وی انست که چون بر بواسیر طلا کنند نافع بود و اگر بپاشانند خون حیض براند
بقوة اراکه مصطکی است و علک نیز کویند و ان علک رومی است و کیه نیز کویند وکفته شود ارشد
حجر النورت وکفته شود ارده ادربوات وکفته شد ارسطوخیا زراوند طویلست و این اسم مشتق
از ارسطو است وکفته شود در زا ارد فنا قی نباتیست که شیر ازیان از اسیاه دار و خوانند بیابان
صحرایی و در طلاها بکار برند جهة کزیدکی جانوران خاصه زنبور و جهت درد چشم طلا کردن نافع بود و ان
فتار الحارث وکفته شود اردینا طیا است و آن نوشادر بود وکفته شود اردقان قولنت و رتعات
و اریقان و تغولیون و ترنا و یرنا این جمله اسم خاصت و در باب حا کفته شود ارند الحقات کویند

بیش

بیش ازین اردشیران نوعی از مرو است وکفته شود در میم انواع ان وصفت ان اربیان ملح دریا
وان جرا دالبحر خوانند وان دو نوعست کوچک و بزرک بپارسی میک دریایی خوانند و ماهی
رسان کویند اگرچه صاحب جامع یکقول آورده است که بلغة اهل شام نوعی از ابانوه است
و قولی دیگر آورده است که ان بهار است و سرد و قول خلاف است که محقق کفته شد و طبیعت
ان گرم وخشک است و کویند تر است بهترین آن تازه بود منفعت وی انست که باه را زیادت کند
وطبع را نرم کند و کویند غذا صالح دهد اما اصح انست که خلطی غلیظ بد از وی حاصل شود و بکسود
آن بود و روغن بادام بود و بدل ربثات است ارجان نور البر است وکفته شود ارجوان بهار
درختی است که آنرا بپارسی ارغوان کویند وان بهار نعمان خوانند و طبیعت ان سرد وخشک است و
پوست و بیخ ان اگر بجوشانند و اب آن بپاشانند قی تمام آورد و اگر خشک چوب وی بسوزانند
و برابرو مالند موی بروپاند و سیاه و انبوه کردد و اگر از بهار وی شرابی سازند منع خمار
بکند و نافع بود اراقوا کمیت سیاه بود و رشکل نباتیست صلب در میان عدس و کندم بسیار بود
و بشیرازی آنرا سیهک خوانند منفعت وی انست که چون آرد وی با سرکه و اب برشند نیک و بر ورمهای
گرم صلب ضماد کنند نرم کند و درد ان زایل ارحیقه نباتیست که آنرا زریر خوانند وکفته شود ارمین
حنظل است حنظل کویند قاقل است وکفته شود در قاف صفتان ارنب بری لاغوس و لاغوسی خوانند بپارسی
خرکوش کویند بهترین انست که لون ان سیاهی زند و بیابانی بود که سک صید کرده باشد و طبیعت ان
گرم وخشکست خون وی چون گرم بود و در بهق و کلف طلا کنند زایل کند و چون وی بریان کرده
استعمال کنند دفع سموم بکند و سحج را نافع بود و جلا چشم بدهد و دماغ وی بریان کرده جهة رعشه که بعد از
مرض حادث شود دعایت مفید بود و چون ضماد کنند دماغ وی بر جای دندان رود بروید و درخواص
آورده که پای وی بر زن او بزند ابستن نشود مادام که با وی باشد و بقراط کوید سر وی چون بسوزند
و با پیه خرس با سرکه طلا کنند بر داء الثعلب نافع بود و پنیر مایه وی چون ناشتا با روغن یا با عسل حل
کنند و با سرکه بپاشانند صرع را نافع بود و اگر زن بعد از طهر سه روز بیاشامد با سرکه منع ابستنی
بکند و اگر زنی که هرکز ابستن نشود بعد از طهر بخویشتن برکیرد آبستن کردد وان باد از مجموع
زهرها کشنده بود باذن الله تعالی خاصه کزیدکی افعی و کویند بدن را بوی وی بجوز کنند از شر
ادمی برسند اما کوشت وی خون غلیظ حاصل شود و مرق ان در نقرس و مفاصل نزدیکست بفعل مرق
و ران بستن کوشت وی اولی بود که با روغن بپزند با روغن زیت و اگر بریان کنند کباب

و

بهتر بود و وی سهر آورد و مصلح وی ابار راست ارنب بحری حیوانی است دریائی کوچک صدفی
شکل سرخ رنگ و بر سر وی سنگ باریک بود و اگر سر وی را بسوزانند و خاکستر آن بر داء الثعلب طلا
کنند نافع بود و خاصه با پیه خرس البته موی بر رویاند و اگر در چشم کشد از آن خاکستر جلا دهد و وی
از جمله سموم قتال است و خون وی کر بهق و کلف چون طلا کنند زایل کند و خاکستر آن چون سنون
سازند دندان را جلا دهد و علامت خوردن آن ضیق النفس و سرخی چشم و سرفه خشک و تحوار
بول و نفث دم و درد معده و درد گرده و لون بول بنفشی بود و شش را ریش کند و از آن جمله
گرگشنه بود و معالجه آن ملعابات و روغن بادام شیرین و شیر زنان و خیار و خطمی کنند جوشانیده
ارسایقون زرنیخ زرد است و گفته شود ارم ارداهم مانند سفیداج باشد و آن بیخ گیاهیست
که چون از زمین برکشند مانند سیبی بود سفید پوست باز کنند و بر سنگ با آب صلایه کنند در این
آب فشینند از روی وی بریزند و با قتاب خشک کنند و آنچه صلایه ناکرده باشد تلخ بود و آب
وی را شیرین میکرداند و در طبیعت آن قبضی تمام هست کرمانیان ازا کرد و خوانند و در قوت ما
استعمال کنند ارطی اطاست و گفته شود ارغاموسا نباتیست که بشکل مانند خشخاش بود و ملون زرد
بشقایق النعمن و مردم تا باشد که فرق کنند از شقایق و مؤلف گوید بشیرازی از اما میاسرخ خوانند منفعت
وی آنست که ریشها چشم را پاک گرداند و ورق آن چون ضماد کنند بر چشم ورم آن ساکن گرداند
و درد وی جلا و تحلیل بود انادرخت درختیست در گرگان و ویرا از سرزمین خوانند و در شهری
هلیلو و در طبرستان طاخک بشیرازی درخت طلک خوانند و بپارسی درخت طاق خوانند بهترین
آن بستانی بود که بسیاهی مایل بود و طبیعت آن گرم است در اخر درجه اول و ورق آن اگر بهایم بخورد
بمیرد و چوب وی همین فعل دارد و عصاره وی نافع بود جهت دفع سموم چون عسل بیاشامند و جهت
قولنج نافع بود و سده بگشاید و معده ار مستعمل از وی سه مثقال بود و ثمره وی مؤلف گوید بغایت
تلخست و نه چنین است جهت بلغمی نافع بود اگرچه صاحب منهاج و صاحب مفرده آورده اند گرشنه
اما چندان امتحان کرده شد خلاف است و ثمره وی اندک حلاوتی داشته باشد و صاحب منهاج گوید
بغایت تلخست و نه چنین است و ورق وی موی دراز کرداند اگر بدان سر بشویند و میل آن
دراز کردن موی ورق شهداج بود اورد جند قوتی است و گفته شود اسفیداج بپارسی سفیدا
خوانند و نیکوترین آن پاک سفید و خوش بوی بود طبیعت آن سرد و خشک است در دوم و گویند خشک
است در سیوم و جالینوس گوید ریشها و خشکنه و بثره و داء الثعلب و داء الحیه چون با روغن گل طلا

کند

کنند بغایت مفید بود و دیسقوریدوس گوید مبرد جراحتهای بود که در ظاهر بدن باشند چون
مرهم زفت استعمال کنند و ملین او رام بود و دانههای چشم را نافع بود و جهت شقاق نافع
بود اسفیداج ابرص جهت درد چشم چون با باد و بیها خلط کنند نافع بود و ریش از آنیک کرداند
و مسکن ورم گرم بود طلا کنند و خوردن اسفیداج کشنده باشد و مداوای وی بقی کنند
و مطبوخ تخم کرفس و انیسون و رازیانه و افسنتین و عسل کنند و صاحب تقویم گوید اصلاح
وی نبیذ و صمغ عربی کنند و بدل وی اسفیداج رصاص خث الرصاص بود اسفیداج
الجصاصین مس است و گفته شود استفنج ویرا ابر کهن گویند و ابر مرده گویند و گویند حیوانی
دریایی است بدان سبب که چون دست بر وی نهی خود را در کشد وقتی که بمیرد آب ویرا بساحل
اندازد و گویند نباتی دریایی است و این محقق است با تی خلافست و بهترین وی آنست که تازه
بود و طبیعت وی گرم است در اول و خشکست در دوم منفعت وی آنست که چون بسوزانند و
خاکستر وی در زخمی که در ساعت زده باشند خشک بند کند و اگر بیاشامند خون رفتن باز دارد
و مخفف اورام بلغمی و ریشها بود و اگر خاکستر وی بشویند جهت درد چشم سودمند بود و جلای تمام
دهد و شیخ الرئیس گوید که چون با زفت بسوزانند قطع نفث دم بکند و تازه وی مضر بود با چشا
و مصلح وی رب غوره بود یا ریباس و از خواص اسفنج یکی آنست که اگر شراب با آب ممزوج
بود ویرا در آن اندازند آبها جمله برگیرد و اگر خواهند بحبان مستعمل کنند مقراض پاره کنند بیاون
نتوان کوفت و سبک و متخلل باشد و بخانه زنبور ماند و تجویف بسیار در آن بود و بلغت عرب برشغه
خوانند بپارسی لنگرد کازران از آن مهره کازران از آن در آب می نهند و آب بر می گیرد و بجاری
ماند جهت مهره زدن اسطوخودوس معنی آن موقوف الارواح است و آن جزیره که از آنجا خیزد
نام آن ستخادس است و آنرا شاهسپرم سم رومی خوانند و طبیعت آن گرم است در درجه اول
و خشک در دوم و بهترین آن بود که تازه بود و لون آن بسبزی مایل بود و در طعم وی تلخی و حرافت
بود و منفعت وی آنست که دماغ را از اخلاط پاک کند و صرع را نافع بود و سده بگشاید و فرصها
عصبانی سودمند بود و مره سودا و بلغم لزج براند و محلل و مفتح بود و طبیخ وی مسهل صفرا بود خاصه از
سر و مفتح و مقوی دل بود و مقوی جمیع اعضای باطن بود و همه بدن و در تقویت دل و تزکیه مکر
بغایت و شربتی از وی مقدار سه درم بود و معده و احشا را از اخلاط بد پاک کند و معص را نافع بود
و جهت زهرے که خورده باشند و گزیدگی جانوران سودمند بود و اگر طبیخ وی بر مفاصل ضماد کنند درد

ساکن گرداند و اگر دو جزو از اسطوخودوس و یک جزو زنجبیل کوفته و بیخته با عسل سرشته و استعمال کنند جهت معده سردی و خلطهای بد نافع بود و بدل ان فراسیون بوزن و گویند بدل ان بوزن
ان مرو است و گویند بدل ان افتیمون است و وی مضرست بشش و غثیان و کرب آورد و صاحب
منهاج گوید مصلح وی حماما بود و گویند بازرد و صاحب تقویم گوید مصلح وی صمغ عربی یا کتیرا بود
اسرغا از زنج برشت و گفته شود اسوس گویند سنگی است که از تم دریا نمک بروی می بندد و
زبره اسیوس نیز گویند و گویند نمک صینی است و ان سنگیست سبک که بر وی دریا ران شود و از
تم دریا نمک بروی می بندد و او را از بهره اسیوس خوانند و جالینوس گوید سنگی است سست و مانند
سنگها دیگر صلب نبود و سفید رنگ بود و نوعی زردی زند و جون زرد یک زبان بزند زبان را
بگیرد و منفعت وی انست که جون با آرد باقلا بقرص جمع کنند نافع بود جهت ورم سپرز جون با عسل و
سرکه طلا کنند بغایت مفید بود و جهت ریش شش با عسل لعوق کنند سود مند بود و قوت زبره وی از حجر
زیادت بود و نیکوتر از وی بود و چشم را قوت دهد و جلا بخشد و سپیدی که در چشم بود و دبکی زایل کند و جون
در چشم کنند اسروع کرم پیلاست و گویند کرمی است که در میان ریگ می باشد اسطباطوس
اسطرا نیز خوانند و آن گیاهی است در زمین عرب روید و گل دارد در میان سپیدی و سبزی و بوی
عظیم و خوش دارد و طبیعت ان گرم معتدل است اموشا اشو سایر خوانند و ان نوعی از حرو است و
در سیم گفته شود و انواع آن اشترغ سلیقون نیز گویند و اهل عرب زرقون خوانند و یونانی سند وقس
وان سرنج است و در سین گفته شود اسقولوس جیفت که از ان با سیاه خورد کنند وان از ارسلی
و گفته شود و گویند نوعی از ابریشم است اسطلس گویند فقر الیهود است و گفته شود سقنقور
سقنقور است و سقنقس نیز گویند و گفته شود اسود سالخ حیة السود است و ان نوعی از مارانست بپارسی
سیه مار خوانند اسقیل بصل الفار خوانند و بصل الفی و ان بصل المنصل است و بصل الفار از بهر ان
گویند که موش می کشد بپارسی پیاز دشتی خوانند و در میان نرگس بسیار روئیده بود باشد جون از زمین
برکنند خشک باید کرد و ذاغ ناقع وی باطل کرده و خشک کردن وی چنان است که زه او را از میان
برکنند و داغ چنان کنند که سفالی از گل کنند و برن وی نهند و مشوی کردن وی چنانست که او را
خمیر گیرند و بعد از ان در گل گیرند و تنور تا فته تهی نهند تا پخته شود انگاه پوست باز کنند و بکارد چوب
دو پاره کنند و در رشته کنان جنانچه از یکدیگر دور باشند و در سایه بیاویزند تا خشک گردد و
طبیعت ان گرم و خشک است در دوم و چنین گویند در سیوم و بهترین وی آنست که بغایت خود رسیده بود

سروی کشیده بود و در طعم وی شیرینی بود با تیزی و تلخی و گرمی منفعت وی انست که جون با عسل بپزند
دار الثعلب طلا کنند بغایت نافع بود و رازی گوید جهت صرع و مالیخولیا سود مند بود و وی آب
چشم زیادت کند و جهت ربو و سعال مزمن و جلا آن سبزرو و عرق النسا و یرقان و استسقا بغایت مفید
بود و شریف گوید جون بریان کنند باتش چندان نمک خلط کنند و شعال ازان بیاشامند
شامند مسهل اخلاط غلیظ بود و اگر سقد ارقیراطی از ریشه تن وی بیاشامند قی آورد و معتدل
کرده مصلح مشتقه و جون پنج درم از وی با پنج درم روغن زنبق بجوشانند تا پخته شود
بعد ازان صاف کنند و بردارند و جون خواهند که استعمال کنند در هر دو کف پای بمالند و در
جامه خواب روند و بخسبند لعوطی تمام آورد و اما باید که پای بر زمین ننهند و هفت روز چنین
کنند که قوتی تمام بخشد و وی مقوی معده بود و بول براند و صاحب منهاج گوید که مضر بود بعصب
سلیم و مصلح وی حماما بود و صاحب تقویم گوید مصدع بود و دوار آورد و مصلح ان سکنجبین و قی
بود و باید که مشوی کرده استعمال کنند و غیر مشوی استعمال نکنند مگر پخته و مصلح ان شیر تازه است که
بعد ازان بیاشامند و گویند مضرست بسپل و مصلح آن آرد کرسنه است و سرکه وی در باب خاء حیف
ان منفعت ان گفته شود و تخم جهت قولنج که سخت بود و دوا ازان بود نافع بود و جون بکوبند خورد و با
شراب بسرشند و حبها سازند هر یک بمقدار نخودی و یک ازان حب استعمال کنند و از عقب آن آب
گرم که بوره ارمنی دران جوشانیده باشند بیاشامند و از خواص وی انست که اگر کرک بر روی
وی بایستد و رنگ کنند لنگ گردد و گفته اند که باشد که بمیرد و قیناروک اقد احسن الخالقین و بدل آن
فلوس است و گویند اسقوردیون و گویند لوف و گویند قرد مانا آس بیکه فیطس خوانند و عار گویند و
اسمار و زند نیز خوانند بپارسی سورد گویند و بهترین ان خسروانی بود تا زه و طبیعت ان سرد است
در اول و خشک در دوم منفعت وی انست که شکم ببندد و عرق و خوی که از جملهٔ اعضا روان
باز دارد و سستی اعضا بطول کردن نافع بود و جون بسوزند بوی بدن خوش کند و جهت
ورمهای گرم نافع بود و سوختگی اتش جون بران باشند بغایت سود دهد و جهت ورم گرم جگر نافع
بود و مقوی دل و معده بود و خفقان زایل کند و تخم وی سرفه را نافع بود و جهت گزیدگی عقرب
و رتیلا سود مند بود و شکم ببندد و بوی بدن ببرد و نافع بود و جهت کار گرم و تر و اگر عصاره وی در
در چشم کشند قوت چشم بدهد و آب رفتن چشم زایل کند و جون بجوشانند و دران نشینند جهت بیرون آمدن
مقعده و رحم بغایت نافع بود و خون رفتن رحم باز دارد و موی را برویاند خاصه روغن وی و وی دوات

موی بد بود و لون آن سیاه گرداند و اگر تخم وی بجوشانند و پیش از شراب خوردن قدحی بیاشامند
منع خمار بکند و اگر زن سوره را در زیر خود بخور بکند خون رفتن رحم باز دارد و تخم وی تشنگی
بنشاند و قی را باز دارد و بدل آن ورق توت است و گویند عصاره زرشک وی طبیعت
ببندد و مهر آورد و مصلح آن شربت تازه بود **اس بری** مورد اسفرم است و ورد هم گفته شود
اسقولوقندریون سقولوقندریون خوانند و حشیشة الطحال نیز گویند و در مصر کف النسر خوانند و چند
اسم دیگر دارد و در سین گفته شود اما سقولو در لغت یونان کاولیت در دریا و قندریون آزا
خوانند که طحال بود و بسبب تاثیر این دارو در گداز انیدن سپرز این را نام نهاده اند و
گویند بیخ کبر رومی است و گویند نوعی از اسقیلیت و این مرد و قول خلاف آنچه محقق است
نباتیست صحرائی بشیرازی آزازنگی دارو خوانند و در سین منفعت و طبیعت ان گفته شود
اسقوردیون سقوردیون خوانند و ثوم الحیه نیز گویند و ان ثوم بری است بشیرازی سیر مو
گویند و طبیعت ان گرم و خشک در درجه چهارم منفعت وی آنست که حیض براند و از
ادویه تریاق فاروق است و در باب تمامی منفعت وی گفته شود و بدل ان ثوم الکرات است
و گویند عنصل کو حکیست **اسفنداسفند** خردل سپید است و حرف سپید نیز گویند و در حا گفته شود
اسارون بیخ گیاهیست که برگ آن مانند برگ نبات لاذن خورد تر و شکوفه وی ارغوانی
بود و غلاف تخم وی مانند غلاف تخم بیخ ... شکوفه وی نزدیک بود و تخم وی مانند
تخم خشک دانه بود و در کوه های روم بود و مصر و در همدان نیز می باشد و ان دو نوع بود غلیظ
و دقیق و از یک بیخ ریشها بسیار بود و ... تا اکنون ریشه تا رسیدن باریکتر باشد و رنگ
نارسیده زرد بود و مانند مامیران اما اسارون آنچه در میان ریکی و سطبر بود و نیکوتر بود
و طبیعت ان گرم و خشک است در درجه دوم و گویند اسارون بیخ سنبل رومیست و گفته شود
اما منفعت اسارون سودمند بود جهة درد ماء اندرونی و ملطف و مسخن بود و اگر یک مثقال با
شراب بیاشامند جهة عرق النساء و وجع ورک و مفاصل نافع بود و سده جگر بگشاید و مسهل
بلغم لزج بود که در معده و سر جمع شده باشد و باه را زیادت کند و بوی دهان خوش کند
و جهت نزول آب و سبل و داء الثعلب و حیة نافع بود و مقوی معده بود و نسیان و امراض
دماغی سود دهد و شربتی از وی سه مثقال بود با ماء العسل و نافع بود جهة استسقا و حیض براند
و سودمند بود جهة صلابة سپرز و شانه را قوت دهد و گرده و در خواص آورده اند که چون

بکوبند

بکوبند و با شیر تازه بسرشند و ضماد کنند بر ... سرد و رگ باه را برانگیزد و انعاظ
تمام آورد و مجربست و گویند مضرت بشش و مخفف اعصاب بود و مصلح ان مویز است
که در روغن بادام خوب بیندوده باشند و بدل ان یک وزن و نیم وج است و دانکی
وزن ان حماما و جالینوس گوید بدل ان زنجبیل است **اسقراسماد** هر دو اسم است و گفته شود
اسفیوش بشولیون است و برقوطی نیز گویند و بیونانی فیلیون و ان بزرقطونا است و گفته شود
اسفاناخ بپارسی اسپناج گویند طبیعت آن سرد و تر است در اول و گویند معتدل
بود میان حرارت و برودت ملین بود سرفه و سینه را سودمند بود و در وی قوت جلا بود
و زود از معده بگذرد و طبع نرم دارد و در دپشت و موی را نافع بود و در دسینه و شش
که از گرمی بود سود دهد و مضر بود بمزاجهای سرد و مصلح وی مری و فلفل و دارچینی **اسقو**
رون خبث الحدید است و گفته شود **اسطوردیون** صنوبر است و بپارسی کاج گویند
اسطفین اصطفلین است و اسطون نیز گویند و ان جزر است و گفته شود **اسطون** اسطفلین
است و گفته شد **اسد الارض** گویند مازریون است و صاحب معرده گوید حقیقت ان حرباست
و بیونانی خامالاون اسم حربا و خامالاون اسم مازریون است و این سهو بدین سبب کرده اند
و هم صاحب معرده گوید که بعضی متاخرین گفته اند اسد الارض نباتیست که بیونانی خامالاون
مالس گویند و معنی ان مازریون سیاه است و صفت مازریون و حربا گفته شود **اسحاره** بیونانی
ادیمون گویند و ان توذری است و گفته شود **اشکیل** جشم موج است و گفته شود **اسنه**
شبیة العجوز خوانند و کرکس بابغدادی گویند بپارسی دواله و دوالی خوانند و دوالملک
هم خوانند و ان بر درخت صنوبر و جوز و بلوط و غیر ان چیده شود و بهترین ان سپید خوش بوی
و ان نوع مصری خوانند و انچه سیاه بود بد بود و ان هندیست و انسه هم در گوشت هم با مرگ دانا
نود که گفته شود و طبیعت ان جالینوس گوید در گرمی و سردی معتدلست و در وی قبضی اندک
است و چنین گویند گرم بود در اول و خشک بود در دوم منفعت وی آنست که سودمند بود و جوری
جهة صرع و اختناق و اگر کوفته ... و در آن آب نشینند حیض براند و درد رحم را نافع بود و وی
قی ببندد و معده را قوت دهد و خفقان را سود دهد و قوت دل بدهد و سده رحم بگشاید و اگر
روغنهای گرم طلا کنند ساکن دارد و تحلیل صلابة مفاصل بکند و درد جگر ضعیف را نافع بود و
محلل اخلاطی بود که در عروق جمع شده باشد و شهوت باه زیادت کند و منی بیفزاید و قوت ضعف

بدمد و شیر زنان زیادت کند و چون بسایند و در چشم کشند جلا دهد و اگر در شراب بپزند و آن شراب بیاشامند نافع بود جهت گزیدگی جانوران و از جملهٔ سمومات بود و اگر بپزند در شراب نقیع کنند مقدار یک درم تا درم همین عمل کند اما اشنه مضر بود به رود و مصلح آن افسنتین بود و بدل آن قردمانا **اشلابوس** از حشیشهاست و گفته شود **اشترغاز** زنجبیل العجم خوانند و تفسیر اشترغاز شوک الجمال است و آن بیخ انجدان خراسانیست و آن نوعی از رازیانه است و انجدان از بیابان مرو و از بلاد روم خیزد و بهترین آن رومی بود و صفت آن انجدان گفته شود و طبیعت اشترغاز گرم و خشک در دوم و مصلح وی سرکه بود و بعد از آن که در سرکه باشد استعمال کنند و شیخ الرئیس گوید سرکهٔ وی جهت معده نافع بود و قوت وی بدهد و اشتها بیاورد و مقوی رافوت دهد و اشترغاز مسخن معده بود و دفع مضرت سموم بکند و تب ربع که از عفونت بلغم سوخته بود نافع بود و گفته اند سرکهٔ وی نزدیک باشد به سرکهٔ عنصل و بدل آن انجدان است و اولش گویند جرم وی مضر بود مصلح وی شراب عوره و ریباس بود **اشنان داود** روغن خشک و گفته شود **اشموبا** اسموسالاست و گفته شد **اشقاقل** شقاقل و سقاقل و شقاقل و جقیقل و شیقیل نیز گویند و جزا قیلطی است بپارسی گزر الرخوانند و بهترین وی سطبر بود که لون آن زردی زند و گونه سنگین بود و طبیعت آن جالینوس گوید گرم و تر است در سیم و گویند گرم و خشک و گویند گرمست در سیم و خشک در دوم منفعت وی آنست که باه را زیادت کند و قضیب را قوت دهد و ادرار بول بکند و شیر زنان زیادت کند و اگر بکوبد و برگیرد بچه بیندازد و ورق آن اگر بکوبند و با عسل بیامیزند و بر ریش خورنده نهند پاک گرداند اما شقاقل شربتی از وی سه درم بود و مضر بود به شش و مصلح آن عسل است و بدل آن جلغوزه یا بوزیدان و باقی منفعت آن در شین گفته شود در صفت شقاقل **اشخیص** درخت دبق است و آن نوع از مازریون است و از خامالاون نوقس گویند و تفسیر لوقس سپید بود و بعضی اقیا خوانند و در کوهستانها بسیار بود خصوصا شیراز و از اهیسوز انند و شیرازی از ابار وشی خوانند و با بیزم آورند و خامالاون مالس و تفسیر مالس سیاه بود و در مازریون صفت برده گفته شود **اشق** اشج خوانند و کلکاله نیز گویند و آن لذاق الذهب است و صفت آن در لذاق الذهب گفته شود اما اشق صاحب منهاج گوید صمغ طرثوث و صاحب مفرده گوید نه صمغ طرثوث فی الجمله صمغ نباتیست که شیرازی از ابدران گویند و طبیعت آن گرمست در آخر درجهٔ دوم و خشک است در اول و اسحق گوید گرمست و خشک در دوم

وبهترن

وبهترین وی آنست که سفید و دانه درشت بود و لیقوریدوس گوید مفتح سدهٔ جگر بود و سنگ گرده بریزاند و تحلیل صلابت سپرز بکند چون بروی طلا کنند و اگر مقدار یکدرم با سرکه بخورند ورم سپرز بکدازد و اگر با عسل خلط کنند و لعق کنند مفاصل و عرق النسا و صرع را نافع بود و خنازیر را بغایت سودمند بود و گرم بکشد و اگر با ماء الشعیر خلط کنند و بیاشامند ربو را و دشواری نفس را نافع بود و نیم مثقال با عسل جهت صرع نافع بود و مسهل بلغم بود و استسقا را نافع بود و اگر با ادویه خلط کنند مسهل بلغم غلیظ لزج بود و آب زرد براند و اگر در چشم بدان عمالند جرب چشم و تاریکی چشم و سفیدی زایل کند و جهت ریشهای چشم به غایت سودمند بود و خناق که از ورم بود را نافع بود و بچهٔ مرده و زنده بیرون آورد و اگر بخورند و بخود برگیرند و اگر با سرکه حل کنند و بر ورمهای بلغمی صلب و خنازیر و سلع و امثال آن طلا کنند تحلیل کند و اگر با زیت بر سر شنند و بر کلف و بهق بمالند نافع بود و اگر به آب حل کنند و بدان غرغره کنند دماغ را پاک کند و خشک را از بلغم و خوردن آن سودمند بود جهت دردپشت و فالج و خدر بادها را بشکند اما مضر بود به گرده و مصلح آن زوفاست و بدل آن و بیخ کوار الحل است و گویند بدل آن سکبینج است و گویند جزدل **اسراش** اصل الخنثی قول صاحب جامع آنست که اصل الخنثی است و سهو کرده است قول صاحب منهاج و صاحب تقویم راست است بپارسی سریش گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و چون بسوزانند گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم سودمند بود جهت داء الثعلب چون طلا کنند و چون خورده گردد بیاشامند بول و حیض براند لیکن حرقی فم معده بود و مصلح وی کلقند بود و برقی طلا کنند و بر ورمهای بلغمی نافع بود و یکدرم از مقدار مستعمل وی تا پنج درم بود **اشنان** حرض گویند و آن انواع است و از آن غاسول خوانند و بهترین آن آن رقی است سبز پاک و بارق و صنعت نزدیک بکوفه و لطیفترین آن سفید بود و طبیعت آن گرم است در دوم و ماسرجویه گوید گرم و خشک در دوم و محرق بود منفعت وی آنست که مفتح سده بود و منقی و گوشت زیاده بخورد و نیم درم از وی حبس البول بگشاید و یکدرم از وی حیض براند و سه درم مسهل مائیه سقی بود و پنج درم از وی بچهٔ مرده را زنده بیندازد و ده درم از وی سم قاتل بود و مضر بود به مثانه مصلح وی سکنجبین و گویند مصلح وی تخم خربزه است و از عقب وی روغن بنفشه **اشنان تما** عصارهٔ مامیثاست و گفته شود **اصابع صفر** بیخ نباتیست مانند کف اُبلق است و از دو سفید و صاحب تقویم گوید بیخ تکشت است و این خلافست و نوعی است که زرد بود و تیره رنگ بی سفیدی و از آن گوشت بزرگ

حلست

وکف مریم نیز گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم محلل فضلهای غلیظ بود و جهت سمها نافع بود
و گزیدگی جانوران و جهت جنون بغایت مفید بود و عصبها را پاک گرداند و دیسقوریدوس گوید
اعضای عصبانی را نافع بود و درد ناف آن ساکن گرداند و جنون و وسواس سوداوی
را نافع بود و درد مفاصل و رعشه را سودمند بود و بدل وی در نفع جنون یک وزن و نیم ان مرزار حالت
و چهار دانگ آن سعد و وی مضر بود بآلات بول و مصلح ان حب الاس یا بلوط بود اصابع
هرمس فقاع سورنجانست و زرد بود و سفید بود و صاحب جامع گوید شبلند هم فقاع سورنجانست
و صاحب منهاج گوید شبلند ورق سورنجانست و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گفته اند
در سیوم درد مفاصل را سود دهد و ریشهای کهن را سود دهد و بر نقرس ضماد کنند سود
دهد و بقراط گوید تریاقی درد مفاصل بود خاصه در وقت نزول ماده و صاحب منهاج گوید در
قوت مانند سورنجان بود و بوییدن آن نافع بود جهت صداع سرد و بادها گرم کرد دماغ بود و بگشاید
و سده آن بگشاید و باه را زیادت کند خاصه با زنجبیل و زیره و فودنج اصابع ال[illegible] فیلسان گویند
و آن در خشک است و گفته شود اصابع العذاری نوعی از انگور سیاه است دراز مانند بلوط و از
انگور زینبی خوانند و طبیعت ان گرم و تر است در صفت عنب انواع ان گفته شود اصابع فرعون
سنگی است مانند انگشتی از بحر جاری آرند و امساک الجراح نیز گویند اصل السوس اصل الشک است
پارسی بیخ مهک گویند و اصفهانی اند و طبیعت ان معتدلست در گرمی و سردی و تری و خشکی
نافع بود جهت خشونت سینه و قصبه شش و حلق و تشنگی بنشاند و دیسقوریدوس گوید عصاره وی
وقتی که تر باشد در چشم کشند ناخنه ببرد و جهت دشواری زادن و حرقة بول و اختلاج و وجع عصب
نافع بود و اگر بیخ مهک خشک کرده سحق کنند و در چشم کشند همان خاصیت دارد و ناخنه و گوشت زیادتی
ببرد و عصاره وی جهت درد سینه و جگر و جرب و مثانه و درد گرده نافع بود در تبهای و طبیخ وی
انواع سرفه را مجموع نافع بود و بدل آن نیم وزن رب السوس بود اصول الابیاع بیخ کاسنی و
بیخ رازیانه و بیخ کبر و بیخ کرفس را اصول الاربعه خوانند و هر یک جداگانه گفته شود اصول اللوف
دیو یا فونیطس خوانند و آن بیخ نیکوست است و یونانی دراقیطون گویند و طبیعت ان گرم و خشک است در
سیوم اخلاط غلیظ لزج دفع کند و سده بگشاید از ان جگر و سپرز و گرده و جهت ریشهای بد نافع بود و اگر
با سرکه کهن بر بهق طلا کنند مفید بود اصل المرجان شبه است و گفته شود اصل القصب پارسی بیخ نی خوانند
و در وی قوت جاذبه هست و اگر بکوبند و بر عضوی که پیکان در وی بود ضماد کنند بیرون آورد و جون

سحق کنند و با سرکه بر سرشند و بر درد مفاصل طلا کنند نافع بود و اگر با ترشی کلفی طلا کنند زایل کند و
خاکستر آن با موم چندان حنا بر شند و بر سر نهند موی را قوت دهد و برویاند اصل الراسن
بیخ راسن است و ترکان آنرا اندرز خوانند و ان نوعی از نیکوست است و گفته شود در باب را در
صفت راسن اصل النیلوفر هندی فل است و خامیه نیز گویند و گفته شود در فا اصل السوسن
الابیض بیخ سوسن سفید است و در روم در میان بنفشه می پرورند و با طراف میبرند و آن
مشهور است بیخ بنفشه و ان قسط شیرینست و در باب قاف خاصیت ان گفته شود
اصل الشوکران الا سما کولی ار سالت و گفته شود اصل اللفاح یبروج است و سایرج گویند
و گفته شود در یا صفت یبروج الصنم و انواع ان و خاصیت خواص ان اصل الفلفل
فلفلمویه است و گفته شود اصل الخنثی اشراس است و گفته شد اصل الکماة اصل الکرفس است
و پارسی بیخ کرفس خوانند و منفعت آن در باب کاف گفته شود اصل الهندبا پارسی بیخ کاسنی
گویند و در باب ها گفته شود منفعت وی و کاسنی اصل الرازیانج پارسی بیخ رازیانه خوانند
و منفعت ان در صفت رازیانه گفته شود اصل الکبر پارسی گویند و طبیعت ان عیسی گوید گرم
و خشک است در سیم منفعت وی آنست که اگر بر خنازیر طلا کنند با سرکه تحلیل کند و عرق النسا و بواسیر را نافع
نافع بود و مقطع و ملطف بود و پوست ان جهت درد دندان که از سردی بود و جون با سرکه بپزند و بدان
مضمضه کنند یا تنها بخایند و اگر با سرکه بسایند و بر کلف و بهق طلا کنند نافع بود و جهت سپرز بغایت
سودمند بود و خوردن با سرکه یا با سرکه و عسل طلا کردن و وی اخلاط غلیظ لزج را قطع کند و با بول
بیرون آورد و وجع ورکی را نافع بود و حیض براند و جون بدان غرغره کنند بلغم را قطع کند و اگر گوشت
بر ریشهای بد باشند یا ضماد کنند بصلاح آورد و درد صلب بگدازاند و مسهل بلغم و مضر بود بمثانه
و مصلح وی عسل بود و بدل وی از او به سپرز یکدرم جلیلبث بود و با سکنجبین اصطفین اسطفین است
و گفته شد اصل العرطنیثا ادر بوست و گفته شد اصل الانجدان الخراسانی انجدان است و گفته شد
اصف اصل الجبرت و گفته شد اصل اللوز المر بیخ درخت بادام تلخ است جون بپزند و نیک بکوبند
و با سرکه و روغن گل خلط کنند و بر پیشانی ضماد کنند درد سر را نافع بود اصطرک سعر گاو گویند
و ان صمغیست رنگ عناب چرمانی سرخ که بسیاهی مایل بود و بغایت خلوقی رنگ و دیسقوریدوس
گوید نوعی از میع است و گویند صمغیست که از درخت روم حاصل میشود و جالینوس و اطبای روم گوید صمغ
زیتونست و دخان وی دخان قایم مقام دخان کندر بود در همه حالات و آنچه محقق است صمغ زیتون است

قلع

وطبیعت آن گرمست در سیوم وخشکست در اول و رازی گوید گرم وخشکست در دوم منفعت
وی آنست که سعال و ورم سرد را نافع بود وحیض براند و صلابه رحم را سود دهد و شربتی از
وی تا یک درم ونیم بود وصاحب التقویم گوید مولد سبات وصداع بود ومصلح ان شراب نیلوفر
باجیسه بنفشه بود وگویند وبدل ان جند بی دستر است اصطوط اطماطست وگفته شود واطموط نیز گویند
اضراس الکلب بیغایح است وگفته شود اطیبا فیصومست وگفته شود الحماط صاحب
جامع گوید اطباط اطموط واطماط واطیوط هر سه بندق هندیست که ازاربه خوانند و
صاحب منهاج گوید دوای مندلست القوت بوزیدان است و هو گوید هر یستی که گویند ان
الکماست و هو گوید حطاست و مولف گوید انچه محققست نوعی از باقلای هندی است
سخت بود و نقطهای سیاه بروی و بعضی شبیه بود به بندق هندی وطبیعت ان گرم و ترست
وگرمست در دوم و ترست در اول منفعت وی آنست که مبهی رحم زایی کند و باه را زیادت
کند اطریه بپارسی رشته خوانند و از آرد فطیر سازند وطبیعت ان گرم و ترست دیر هضم
شود و نافع بود جهت سینه و سرفه وششش چون قند و روغن بادام اضافه کنند با نشک و اگر با قلیه
الحنا پزند یا لسان الحمل سود مند بود جهت نفث دم و منفخ و بطی الانحدار بود و مصلح وی فلفل و
سعتر و فوتنج بود و بعد از ان شربت ماعسل یا زنجبیل پرورده خورند اطا درخت عوسج و
صین گفته شود وصفت ان اطیار الطیبه فی طاست و چنبر نیز خوانند وان سپستانست وگفته شود
اظفار الطیب ناخن بویاست و ناخن صدف گویند و ناخن بریان بشیرازی ناخن دیو خوانند
وطبیعت ان گرم وخشکست در دوم و ماسرجویه گوید در سیم منفعت وی آنست که زن چون در
شیب خود دود کند حیض براند و اختناق رحم را نافع بود وخفقان و درد معده و جگر و رحم را سودمند
بود و رازی گوید اگر با سرکه بیاشامند شکم را نرم کند و بسیار وی بیچاورد و مصلح وی گل مختوم
یا قرص بود و بدل ان قصب الذریره اعین التراطین شکسوالست کفته شود اعین حوز رومیست
و در جاگفته شود اعین المقات و گفته شده اعیلطش شبالست و گفته شود اعین تو تیایی است مرکب از
شنج و توتیای کرمانی اغباث عبیق بزبان یونانی بسپنج گوید بیارسی کجوش خوانند و در کتابی افلاطون نقلست
و گفته شود فرنجمشک و فرنجمشک و بلنجمشک و بلنجمشک و بادرنجبویه و برنجمشک نیز خوانند
بشیرازی بالنگو اهوذ روخوانند و در بستانها روید و در کنار آب روان بسیار بود وطبیعت آن گرم
وخشکست در آخر درجه دوم بوییدن ان سده دماغ را بگشاید و جهت خفقان که از بلغم بود و سود دارد

بود و جهت بواسیر بغایت سود دهد و جگر و دل ومعده سرد را قوت دهد و غذا را غلیظ هضم کند و بوی
دهان خوش کند و دندان سخت کند و بوییدن مضر بود به دماغ گرم و مصلح ان بنفشه بود و بدل آن
قرنفل است اعالوجی چوبی خوشبوست و هندی باشد و عول باشد و بهترین انست که اندک تلخ
است افلیخه حشیست مانند خردل اما سرخترازوی بود و نوعیست که زردی باشد و بهتر
وی انست که چون بوی کنند از وی بوی سیب آید و بیشتر در عطریات استعمال کنند وطبیعت آن
گرم وخشکست افاسون دهن الفجل است بپارسی روغن ترب هم گویند وصفت ان در حرف کاف
گفته شود و بعضی گویند زیت است و این خلافست اقومالی اقومالیست و آن ماء العسل
است وگفته شود در میم صفت ان وطبیعت ان افریون فرفیون است وگفته شود افستین
خترق خوانند و آن انواع است خراسانی و رومی و سوسی و طرسوسی و نبطی و سوری و گویند
نوعی از درمینه است و مولف این کتاب گوید نوعی از برنجاسف کوهی است و گل وی باشکل کل اقحوان
و تخم ان بتخم بسیار نزدیکست اما گل اقحوان سفیدی دارد وان ندارد و نیکوترین آن رومی بود
وطبیعت ان گرمست در اول وخشکست در دوم در دوم که کهن شده باشد سود دهد و سود
مند بود جهت معده سرد و مسهل صفرا بود از معده و قوت بدن بدهد و لون زا نیکو گرداند و اگر تخم
ضماد کنند نافع بود جهت گزیدگی عقرب بغایت سود دهد در تقویه معده و جگر نافع بود و جهت تپهای کهن
و بواسیر مقعد و صلابات اندرونی حب وکردن و اشامیدن نافع بود و در داء الثعلب و حبه
و همچنین اما مضر بود جهت معده گرم و مصدع بود و مصلح وی انیسون است یا مصطکی و بدل آن جعده
یا شیح ارمنیست و مقوی معده گرم بود و پاک گرداند از اخلاط جاده و جهت مفاصل بغایت نافع
بود و چون سبب ان خلطی گرم بود و چون بپزند با سرکه و رطل الحما دکنه نافع بود و اگر با روغن
بادام بپزند و اندکی زهره بز اضافه کنند بعد از ان در گوش چکانند محلل ریاح بود و گوش را پاک
گرداند از جراحت جهت کری افیلون شیح جبلی است و گفته شود افیون عصاره خشخاش سیاه
مصریست و از این بلحاظ الخشخاش خوانند باید که در آب گرم اندازند زود حل شود و در آفتاب
گرم نشود نرم شود و انچه منشوش بود آن را زود کند و درست نباید و غش وی بمامیثا و لبن
خس ربی کند و انچه براق بود بغایت غش آن النبیع می کند اما طبیعت وی سردست و در درجه
چهارم وخشکست در درجه سیوم و اسحق گوید سرد و خشکست در چهارم منفعت وی آنست که مخدر
بود و مسکن همه دردها بود و چون طلا کنند و اگر بیاشامند و شربتی از وی مقدار عدسی بود و از دو دانگ

زیادت کنند و ریشها خشک کرداند و سود مند بود و جهة ورمها گرم و اگر با زرده تخم مرغ بریان
کرده بر نقرس طلا کنند درد آن ساکن کرداند و خواب آورد و اگر بخود بر گیرد زحیر را نافع
بود و اگر با روغن گل و زعفران در گوش چکانند درد گوش زایل کند و اگر با شیر زنان در چشم
کشند درد چشم ساکن کند و اگر با روغن گل بر سر مالند صداع را زایل کند و جهة پیچ و حبس اسهال
نافع بود و دو درم از وی کشنده بود و تریاق وی است و دارچینی و سکنجبین و جند بیدستر و فرفیون
بعد از ان قی و حقنه و شراب کهن بسیار و بعد از ان حمام و بعد از حمام اشها جرب و بدل ان
سه وزن ان بزر البنج و یک وزن آن تخم لفاح است **افیتمون** ان بزری و زهری و قضبانست
خورد است و بهترین ان اقریطی یا مقدسی است و اقریطی کثیفست بی زهر و قضبان اما مقدسی تخم
و گل و چوب خورد دارد و بسرخی مایل بود و طبیعت ان بقراط گوید گرم و خشکست و در سیوم
نافع بود جهة صرع و تشنج امتلای و مسهل سودا و بلغم بود و جهة مالیخولیا بغایت نافع بود و جهة و اگر
با افسنتین بیاشامند یا تنها و باید که در مطبوخ بسیار بجوشانند که قوت وی باطل و غثیان و قی
آورد و شربتی از وی در مطبوخ از پنج درم تا هفت درم شاید و گویند تا ده درم و صاحب
منهاج آورده است که شربتی از یک درم تا دو درم و رازی گوید از چهار درم تا شش درم
و محتاج مصلح نیست و صاحب منهاج گوید آورده است که با روغن بادام چرب کنند اگر بجهان استعمال
کنند نه در مطبوخ و این ماسویه گوید مصلح وی آنست که پیش از ان روغن بادام استعمال کنند و اگر
بجهان خشک استعمال خواهند کرد شربتی از وی یک درم تا دو درم و اگر نقوع خواهند کرد از
دو درم تا چهار درم رازی گوید بدل ان در مسهل سودا بوزن ان تربد و دو دانگ ان حاشا
و گویند بدل ان یک وزن و نیم حاشا است و گویند بدل ان اسطوخودوس است و بسفایج و
مصلح ان کثیرا و صاحب تقویم گوید مصلح ان شراب صندل یا رب سیب بود **افادیقون**
تخم زیتون دشتی گویند و ان استخوان زیتون بیابانیست **افیوس** فیل زلبت بپارسی کره
بیابانی گویند و اصل ان بارو دماند و بیرون سیاه و اندرون سپید **افشرج** معنی ان رب
و مور دافشرج گویند یعنی رب الاس و انار افشرج یعنی رب الرمان و ابی افشرج یعنی رب
السفرجل و جوزه افشرج یعنی رب الجوزه و صفت و قوت ان گفته شود در موضع ان **الحوان**
اقداق المرضع خوانند و گفته شد و در مصر کرکاس خوانند و یونانی قرمانیون و در موصل نجره الکافور
بپارسی کاوچشم و بعربی عین البقر و بشیرازی بابونه گاو خوانند و بهترین وی انست که برگ وی

سبز بود و بیرون گل وی سپید بود و اندرون زرد و طعم وی تلخ بود و نوعی هست که برگ سپید
ندارد و طبیعت وی گرم و خشکست در دوم و چنین گوید گرم است در سیوم و خشک در دوم
منفعت وی ان است که مفتح سده جگر بود و محلل رطوبات و مسهل بلغم و سودا بود و سنگ گرده
بریزاند و عرق راند و محلل چو بهار فیه ده بود و ناسور را نافع بود و صلابت رحم را تحلیل چون زن
در آب ان نشیند و اگر زنی که حیض بسته بود فرزجه از وی کند و بر گیرد بگشاید و اگر بجهان خشک
کرده بکوبند با سکنجبین مانک بیاشامند و مسهل بلغم و مره سودا بود و صاحب جامع قول شریف
آورده است که آب وی چون بگیرند و بر اعضا که نزدیک انثیین و ورکین بود طلا کنند قوت
مجامعت بدهد و اگر ادمان بوییدن ان کنند سبات آورد و اگر تر وی ببویند خواب آورد
و مقدار شربتی از وی سه درم بود اما مضر بود بمعده و سپرز مصلح وی افتیمون است و گویند کثیرا
و قند **اقویلان** سموس دهن البلسان است و گفته شود در باب با در صفت بلسان **اقاقیا**
عصاره قرظ است و قرظ تخم خاریست که ادیم بوی دباغت میکند و جالینوس گوید صمغ او
و بعضی گویند رب ثمره خرنوب است و گویند عصاره پوست انار است و این اقوال خلاف
ان عصاره قرظ است و در مصر سیط و سنط خوانند و قرظ بپارسی کره گویند و ان مصری بود
و قلقل نیز خوانند و طبیعت آن سرد است در درجه دوم و مجفف است در سیوم و عیسی گوید سرد
است در اول و خشک است در دوم و بهترین وی آن بود که صلب و عطر و سیاه رنگ بود
منفعت وی انست که چون بخورد بر گیرند قطع خون رفتن کند و چون بیاشامند جهة پیچ نافع بود
و اسهال و موی و استرخاء مقعد و رحم و شکم ببندد حقنه کردن و خوردن و جهة ابله چشم نافع
بود و اگر با دارو ها بود روشنایی چشم بیفزاید و در طلاها که جهة سستی اعضا بود نافع بود و
و اگر بر ورمهای گرم طلا کنند سودمند بود و بدل وی حضض بود یا صندل و عدس مقشر بوزن
ان **اقاقیا** الرمان الهندی نارمشک است و گفته شود **اقسوس** گویند دقات است و گفته شود
اقارون عود الوج است و گفته شود **اقومالی** ماء العسل است و گفته شود **اقسط** بپارسی
کنگر گویند و پسو گویند و طبیعت ان سرد و خشکست شکم ببندد خاصه چون بریان کرده بود اما دیر هضم
شود و معده را بد بود و مصلح ان بعد از خوردن آن سکنجبین است **اقطی** خمان گویند و ان دو
نوعست بزرگ و کوچک خمان بزرگ شبوقه گویند و کوچک خاما اقطی و گفته شود دیگر صفت ان و تخم
ان بل گویند **اقطن** بلغو اهل ابن ماش است و ان باداورد است و گفته شود **اقتالوقی** یونانی

اسنون خارف

معنی ان شوکة البیضاست وان باد آورد ست وگفته شود اقنثا ارابسی بیونانی معنی آن
شوکة العربیه است وان شکاعی است وگفته شود اقلیمیا قلیما گویند ودر قاف گفته شود
اقثون شیرازی سعاده جیبنی خوانند طبیعت ان گرم است ولطیف انجج تفاح ری است
وان زعرور گویند هکذا گفته شود اکرفس کرفس است وگفته شود انواع ان اکروهك
ازوا است وگفته شود ملکروفس جورروی است وگفته شود اقریس بیز گویند وگفته شد
اکشوث کشوث است وشکوثا نیز خوانند وزجون نیز گویند صفت ان در باب بزرآن
گفته شود اکلیل الملك کارفتیر گویند بپارسی کلیل الملك خوانند وبهترین وی انست که تازه
ورسیده بود وبرنگ زردی بود که بسفیدی زند وجون بشکافند دانه وی زرد بود
طبیعت ان گرم وخشک است در درجه اول منفعت وی انست که محلل وملین اورام صلب که در
مفاصل واحشا بود واگر با افسنتین بر ورمها وجگر وسپرز واحشا ضماد کنند نافع بود و
جون با شراب بیاشامند درد معده ساکن کند وعصاره وی جون تر باشد با میبختج یا مریخ
ودر گوش جکانند درد گوش ساکن گرداند وجون با میبختج بپزند وبر ورمهای گرم که در چشم
ورحم ومقعد وانثیین بود ضماد کنند نرم گرداند وجون با میبختج بیاشامند اخلاط که در از و
وشربتی از وی مقدار یک درم بود اما مضر بود بانثیین ومصلح وی عسل بود وبدل وی فراسیون
بوزن آن یا بوزن ان لبان ذکر یا بوزن ان بابونج نیم وزن ان ورق انجیر اکمکت
صاحب منهاج گوید جوست هندی وهمو گوید گویند بندق هندیست وگویند اطموطاست وان
قولهای صاحب منهاج سهو است وخطا وقول صاحب جامع در اینجا معتبر است که از احجار العقاب
وحجر النسر خوانند وحجر الولاده نیز گویند وبیونانی انیطیس گویند معنی این اسم انست که ان سنگیست
اسان میگوید ومولف گوید مانند جوزی بمقدار جوز بوا یا تیره رنگ بود وجون بجنبانند مغزی در اندرو
وی بجنبد وبغایت املس وصلب بود ودشوار شکن باشد جنانکه پنداری سنگ است وسبک بود
وجون بشکنند مغزی سفید تخم بطم در اندرون وی بود وان مغز بشکل مغز شاهبلوط بود وشیرازی
آن را کن ابلیس خوانند یعنی خصیه ابلیس منفعت وی انست که زنان آبستن ومجموع حیوانات جون
جون شیبانی ان بنهند آسان بزایند واگر در خرقه بندند وبر ران زن آبستن بندند زود زاید
واز خواص وی انست که جون در دام گیرند ودر ساق جب بندند اسان زاید واگر سحق کنند
وبا شیر زنان بشم را بدان بیالایند وزنی که نزاید بخود برگیرد وبعز زمان خدای تعالی آبستن گردد

[illegible]

وشریف در خواص خود آورده است که جون در دست گیرند وباکسی مخاصمت کنند خصم بر
وی غالب نیاید واگر بر درختی بندند که ریزد بار اندازد دیگر نیندازد وابن ماسویه گوید که
بدل ان فاوانیاست اکموزان رعی الحمام است وگفته شود اکلیلیه فرفیون است وگفته
شود الناج کشت برکت است وگفته شود الاطینن لبلاب است وگفته شود السن العصافیر
لسان العصافیر خوانند وگفته شود الوج نوعی از نبات مختلف است بپارسی کاز یک
گویند وصفت آن در باب میم گفته شود الباذ خطمی است وگفته شود الطمام است وثماما وثمام الملك
نیز گویند وبرفولیون واکسیبراست بپارسی سنبل گویند وگفته شود در سین الایلون
راس است وگفته شود الیه بپارسی دنبه گویند طبیعت وی گرم وتر است در سیم شود
وغذا دهد گرم وتراست وغلیظ تر از پیه باشد نافع بود جهت عصبها کوفته وزده جون ضماد
کنند وابن ماسویه گوید مفسد معده بود ومحلل اورام صلب مصلح وی زنجبیل وفلفل ودار
جینی دهری وبعد از خوردن استعمال ان خوردن بعضی جوارشات نافع بود اماموں حماما
وگفته شود امروسیا از جمله معاجین مشهور است امر بحب سرخ رنگ بیرزکی تخم مرغ اماوی
بیش بود وسردی تیز باشد ودر میان وی مغزیست سفید از ادانه ام خوانند اسوج کوبی
از اوناف الجبل است وگفته شود دهه او امار طیونطی گویند نوعی از اقحوان است وگویند حقیقی
نوعی از قیصوم است امعاء الارض نعارکرم خوانند وان خراطین است وگفته شود امعا جبن
ملبقه روبیان عصیر حصرم است بپارسی آب غوره گویند ومنفعت او گفته شود در باب حا در
صفت حصرم املج بپارسی آمله گویند بهترین ان سیاه بود طبیعت ان سرد است در دوم وگویند
سرد است در اول وخشک در دوم وگویند گرم است بهر حال خشکست بی خلاف منفعت وی انست
که مقوی معده ومقعد واعصاب ودل بود واشتهای طعام باز دید کند وجت لوابر
سودمند بود وسودا وبلغم براند وبغایت مقوی دل بود وحفظ وذهن زیادت کند ومقوی
همه اعضا بود وموی را سیاه کند جون باب ان وحنا خضاب کنند وجون دو درم از ان نیم
کوفته کنند ودر آب شیرین بجوشانند ودو ساعت بعد از ان صافی کنند پس نوبت ودر
چشم جکانند سفیدی که در چشم بود نافع بود وان مجربست وشربتی از وی سه درم بود وتنها
اما مضر بود بسپرز ومصلح آن جلیت وبدل ان شیرابج ام غیلان درختیست بیابانی ومعروف بود
شوکة المصر وطبیعت ان سرد وخشک بود وقابض منع جون واصناف سیلان از رحم بکند ودرخ

ورم لهاة و سفل را نافع بود و خون به بندد انجبار نباتیست که در کنار جویبار روید و سرخ رنگ بود و تخم ان شدخ خوانند و شلخ خوانند و انجبار را زاوونه شیرالغنم است خاصه عرق ان و عصاره ان مانند اب توت بود که بغایت سرخ رنگ منفعت بیخ وی انست که مثقال ازان نیم کوفته بجوشانند و قدری قند و منجی بیاشامند جهت نفث دم نافع بود از عضوی که باشد از قصبه و شش و حجاب سینه و بیخ امعا و بواسیر و کشودگی رگها و قوت معا بدهد و شکم به بندد لیکن زحمت رساند و ریش شش پاک کند و قطع قی بکند و سنگ بکی اعضا را نافع بود و خاصیت وی بسیار است اذوب الزاغ گویند عصار الزاعی است گویند تحقیق نوعی از حی العالم است و گفته شود اموسن اموس است و گفته شد اندروهادون نوعی از حمص است و در عرب علاج خوانند و ملکی نیز خوانند انقرا نوتیر خوانند و او بوزن ان در حقیقت
وبهن تر و بعضی گفته باشند که ورق ان بورق سوسن ماند و گل ان
گلنار ماند

جو که ورق ان بورق بادام ماند و بیخ ان کوچک و سفید بود و چون خشک بود بوی خر کند و در کوه روید و طبیعت ان سرد بود اندروهادون که در میان جو و گندم روید و ورق ان بورق نخودی ماند و غلاف تخم ان بخرنوب شامی ماند و تخم آن سرخ رنگ بود و طعم تلخ بود و از خواص او یکی انست که اگر با عسل معجون کنند و زن بخود برگیرد و چیش فرو رود و ابستن شود انقلا عسل وکلو براکبر المنفعه خوانند بپارسی خطمی گویند و گفته شود انیرباریس بپارسی زرشک خوانند و زرشک هم خوانند و بهترین وی انست که بغایت خود رسیده بود و سرخی که بسیاهی زند و از و طبیعت ان سرد و خشک است در درجه دوم صفرا بشکند و قوت معده و جگر بدهد و قی باز دارد و تشنگی بنشاند و بیخ را نافع بود و ورمهای گرم ضماد کردن سودمند بود و قطع رعاف دم کند و مقوی جگر گرم بود و چون اورا بر کرم مثل سنبل خلط کنند و خون تشکی که از سردی جگر روا به بندد و معده که ضعیف بود و سبب تب بلغمی نافع بود اما مضر بود جهت کسانی که طبع ایشان بسته بود و مصلح ان جلاب بود و بدل ان بوزن ان تخم گل و چهار دانگ وزن صندل اثرک هز بگوش است و ان اذان الفار است و گفته شد صفت ان انغقوب رازی گوید و در منس است و او گفته شود انبوب ملکی برطانقی است و گفته شود انجوب انخطیا سوسطون گویند و سطوبیس و غم و حد و ان ثمره شوک مغیلیت بپارسی کلنار گویند و بعربی جلنار رود و شیرازی گل صد برگ و در باب جیم در جلنار گفته شود صفت ان انجید حشیشه کلب خوانند و شرب نیز گویند و صوف الارض و ان و انیسون است و گفته شود افیون بپارسی رازیانه میگویند و ان دو نوعست و اکثر رومی

بود بشکل ناخواه بود و انچه غیر از رومی بقر رمانا ماند بهترین وی رومی است و طبیعت آن گرم و خشک در سیوم بود و در وی اندک قبضی هست بول را براند و باد که در شکم بود تحلیل کند و از ان جمیع بدن و قطع سیلان رطوبات کند و حیض و عرق براند و تشنگی ببرد و شکم به بندد و چون در شیب بینی بخور کند صداع سرد و نزله سرد نافع بود و سده جگر بگشاید و شهوت جماع برانگیزد و دفع مضرت سموم جانوران بکند و چون بخو کنند و با روغن گل بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش را نافع بود جهت استسقا و نفخ معده و قراقر غایت سودمند بود و چون در چشم کشد سبل کهن ببرد و نافع بود تنها کهن و سده جگر و سپرز و مثانه و رحم بگشاید و چون سحق کنند و سنون سازند جهت کند دهن که سبب ان از عفونت رگ و بن دندان بود نافع بود و مصلح ان تخم رازیانه است و بدل تخم شبت و گویند بدل ان کرویاست انار کیسو گویند خشخاش است و گفته شود انسانا رب الحلبت و ازا ایو نرح گویند و گفته شود انلک اسربت بپارسی سرب گویند و طبیعت ان سرد و تر است انجدان دو نوعست بپارسی انگدان گویند و انگوان گویند و ان درخت حلتیت است و محروث اصل انست و حلتیت صمغ آن است و ورق ان سفید بود و سیاه بود و بهترین آن سفید طیب بود و ازان سیاه منتن و حلتیت طیب صمغ انجدان طیب است و حلتیت منتن صمغ انجدان منتن و انجدان رومی سیالیوس است و تخم آن کاسم خوانند و گفته شود و انجدان خراسانی بیخ اشترغاز است و گفته شد اما طبیعت ان گرم و خشک در سیوم سودمند بود جهت زهرها کشنده و بر خنازیر ضماد کنند گردن تحلیل کند چون با موم و روغن زیت بود و با روغن سوسن جهت عرق النسا نافع بود و چون با سرکه بیزند در بوست انار و ضماد کنند بر بواسیر نافع بود و چون بیاشامند باد زهر ادویه کشنده بود اما دیر الهضم بود و مضر بود بمثانه و سودمند بود با سر البول و سردی معده و حیض براند و رطوبات معده خشک کند و لنقوظ اورد و سخن گرده و روده بود و چون با سرکه بود لطیف کننده غذا بود و زود هضم کند بدل آن بیخ با دو دانگ وزن ان حلتیت طیب و گویند بدل ان روفاست و گویند تخم کرز انفاق زیت است و ان از زیتون نارسیده گیرند و در باب زا گفته شود انکسا انخوسا گویند و ان شنگارات و گفته شود انومیا شقایق است و گفته شود انطومیا کاشنی شامی است و طبیعت ان سرد و تر است در اول سودمند بود جهت گرم انطونیا حندقیست و وعده و معده و کبر و حسل نیز گویند خوانند و ان بادنجان است و گفته شود انبلسی

بیونانی کرم را خوانند و بپارسی رز گویند وان درخت انگور است اسالس اودروس
بیونانی انگور شراب اناالس اونا یعنی بیونانی کرم رب اسالس بوتی یعنی
کرم البضا وان فاشارا است وگفته شود انجیره ادم مانند خطمیت کرد وسرخ رنگ
و در میانه ان نقطه سفید باشد وان میوه درختیست در هندوستان انزروت
صمغ خارست که از اشایکه خوانند وسرخ وسفید باشد و مرده و از یک خار حاصل میشود
چون حرارات افتاب در وی اثر کند وکهن کردد سرخ شود از انزروت وعنزروت خوانند
بپارسی کوزد گویند و از کوه شبانکاره ولوره جان خیزد و بهترین ان سفید بود که زرد در میل
باشد در طبیعت ان گرم است در دوم وخشکست در اول وبغایت تلخ بود واگر با سفیده تخم
مرغ یا باشیر سحق کند وخشک کند و در داروی چشم کشند در وچشم را نافع بود وبخاصیت مسهل
بلغم لزج بود وصفرا و شربتی از وی از نیم درم تا یک درم باشد مضر بود برروده ومصلح ان
صمغ عربیت و نافع بود جهة درد چشم وجسیدن چشم و رمض که درچشم آید وآب امدن چشم بازدارد
ومنضج ورهابود ومحلل چون سحق کند با قدری نطرون وبر ورمهاکه بر کردن بود مانند خنازیر
طلا کنند تحلیل یابد واگر فتیله بعسل بیالایند و با انزروت سوده بکردانند و در کوشی که ریم
آید وریش بود نهند چند روز صحت یابد واین مجربست وبدل ان نیم وزن آن صبر ست ومصلح
آن صمغ عربی اشکله سود اعد واراست وگفته شود انا لیغی الجزر است وگفته شود انحوح
عوداست و در عین گفته شود انفحه بپارسی مایه گویند وطبیعت آن مجموع پنیر مایها گرم وخشکست
وملطف ومحلل ومجموع پنیر مایها تریاقند وی مست مفصل گفته شود املجا ناتیست ورق
ان اسنا مانند ورنگ او بزردی زند وان ورق مستعمل است اهل اندلس زافیق خوانند و
طبیعت ان گرم وخشکست انفحة الارنب بپارسی پنیر مایه خرگوش گویند چون با سرکه بیاشامند
صرع را نافع بود ونیم مثقال باد زهر گزیدگی جانوران بود و ماسرخویه گوید یک قیراط از وی
چون با شراب کهن کهنه بیاشامند نافع بود جهة گزیدگی مار وعقرب ومجموع گزندگان واگر زن
آبستن پنیر مایه خرگوش رنیا خصیه وی با شراب ممزوج بیاشامد فرزند اور رد واگر پنیر
مایه ماده فرزند ماده آورد واگر مقدار باقلی با شراب سخت بیاشامند تب ربع را نافع بود
واگر برسرطان طلا کنند بغایت نافع بود واین مجربست واگر کودکان بیاشامند از صرع ایمن
باشند همه پنیر مایها این خاصیت دارد خاصه پنیر مایه خرگوش وچون ابرص شند باب ورجی نهند

خون انفاذ بینی بازدارد واگر بچه شیرخواره قی کند وشیر در شکم وی بسته بود وچون قدری
بوی دهند نافع بود واگر زن بعد از طهر یا شک بخود برگیرد آبستن یاری دهد اگر بعد از
طهر بیاشامند سه روز منع آبستن کند وامساک سیلان رطوبت رحم کند وشکم ببندد و
سحج روده و رف دم سودمند بود واگر با خطمی وزیت برعضوی نهند که خار یا پی در انجا
باشد بیرون آورد انفحة العرش سودمند بود جهة اسهال مزمن وریش روده ودرد
آن انفحة الجدی والظبا والحمار الوحشیة والخشف والعجل وجح الجاموس والابل
سودمند بود جهت دفع زهر شوکران وقطر وشربتی از وی نیم مثقال بود وچون با سرکه بیاشامند
موافق بود جهة بستن شیر در معده وانفحه خشف که ان بچه زنبه ایل بود وچون زن بعد از
طهر سه روز بخورد درگیر واستن شیر در معده انفحة الجمل صاحب جامع آورده است
که اگر پنیر مایه شتر مقدار نخودی باب نیم گرم پیش از مجامعت بیاشامند قوت باه زیاد
کند از عادو بیما باهی بد بغایت وپنیر مایه جوز دشتر وآهو وگوسفند کوهی چون با سرکه
بیاشامند جهت صرع شیر که در معده بندد وانفحه قوی مانند جند بیدستر است در قوت وچون
بیاشامند جهت صرع واختناق رحم نافع بود ومجموع انفحها انچه بسته بود بگدازند وانچه گداخته
بود ببندد وانفحه الدب ابن زهر در خواص اورده است که پنیر مایه خرس فربهی آورد
چون بیاشامند انفروبا بروی بلادر است ومعنی وی آنست که مانند دل است و
از اثمر البلادر خوانند و درباب بالگفته شود انادمنك نارشکست وگفته شود انجره
صفت ان در باب بادر بزرگفته شود اوبماطی اومالی نیز گویند وبیونانی معنی دهن العسلی
وعسل داود علیه السلام نیز خوانند وان روغنیست که از ساق درخت حاصل میشود
مانند عسل است سطبری وشیرین طعم بود وبهترین انست که کهن وسطبر بود وصافی وطبیعت
آن گرم وترست سودمند بود جهت جرب تر چون طلا کنند و در مفاصل تیر و نافع بود جهة
تاریکی چشم چون در چشم کشند واگر بیست درم با چهار رکی اب بیاشامند اخلاط خام براند
وخوردن ان سبات واسترخا آورد وباید که انکس که خورده تا غلی نکند تمام نخسبد انزاو
ماذا انو دیا خوانند وان عصاره فثاء الحمار ست و در قاف گفته شود اوسنید نوعی از نیلو
فر هندی است وطبیعت ان گرم وخشکست ومحلل ریاح غلیظ بود ورطوبات بگدازد انزاو
از وی یکدرم باشد اودا ساليون کرفس جبلی است اودا بیونانی ناردوح است وگفته شود
اونین
والله اعلم

اُوقیطاریُون غافث است و گفته شود اوزه بپارسی مرغابی گویند وان مرغابی بزرگ
بود طبیعت ان گرم و تر است و نبی آورد و لیکن بدن را پر کند و از فضلهای غلیظ اول
آن بود که پس از کشتن بوره و سوده در حلق وی دهند و با ابزار گرم بپزند اوزمالی بیونانی
شراب جیلت اوزه بیونانی آب گویند و در باب میم گفته شود اهلیلج اصفر بپارسی هلیله زرد
گویند بهترین وی آنست که فربه بود طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم جهت
چشم که آب ریزد نافع بود کشیدن و خوردن خفقان را نافع بود مسهل صفرا بود و اندک بلغم نیز
براند و شربتی از وی هفت درم تا ده درم بود اگر نقوع کنند و اگر غیر نقوع از دو درم
تا پنج درم دباغ معده بود و مقوی و نافع بود جهت استرخای وی مضر بود بسبل و مصلح وی
اگر کوفته با آب گرم خورند قند است با ترنجبین و اگر در مطبوخ عناب و سپستان و آلو بیاید
و بدل ان پوست انار است اهلیلج اسود بپارسی هلیله سیاه گویند و بهترین وی هندیست
و طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم سردی وی کمتر از کابلی است و گویند رنگ
لون را صافی گرداند و جذام را سود مند بود و در دمسیر نرم و مسهل سودا بود و بواسیر نافع بود و اگر
بریان کنند شکم ببندد و اگر در چشم کشند قوت باصره بیفزاید و شربتی از وی منقوع از پنج درم تا ده
درم و غیر منقوع از سه درم تا پنج درم و خوردن ان مضر بود جگر و مصلح ان عسل است و بدل ان
هلیله کابلی اهلیلج کابلی بهترین وی آنست که فربه بود و اگر در آب اندازند فرو رود و طبیعت ان
سرد و خشک است و گویند گرم است باعتدال عقل و حفظ بیفزاید و درد سر و استسقا و بهق
کهن زایل کند و اگر بریان کنند شکم ببندد و بریان ناکرده مسهل بلغم و سودا بود و قولنج را نافع
بود و شربتی از وی منقوع از پنج درم تا ده درم بود و غیر منقوع از دو درم تا پنج درم و
بدرستی که مسهل صفرا بود اما بخاصیت مسهل خلطهای غلیظ چون بلغم و سودا بود و خفقان زایل
کند اما مضر بود بسپرز و مصلح ان عسل است و مربای ان مقوی معده بود و هضم طعام بکند و خمل معده
محکم دارد و بواسیر را نافع بود و سده بلغمی را بگشاید و بیخ دندان را قوت دهد و اگر یک
هر سال بر ریق مقرر یک هلیله مربا بخورند سیاهی موی را نگاه دارد انغاقین انجوج است
و گفته شود ایدون کوکرد زرد است که در کوه مانند نار دانه بیرون می آید ایدسامید
درختیست که بدن ان مثل شیر است و گویند خاصیت وی آنست که شکم ببندد ابدع شیان است
و قطاع دم الاخوین نیز گویند و در دال گفته شود ایهقان جرجیر بیابانیست و در

جرجیر گفته شود ایل جانوریست یکنوع در چشمها و کنار رودها و صحرا گردد و آن نوع
زرد رنگ بود و لطیف ترین انواع ایل است و یک نوع در کوههای عمان و بحرین باشد
و از انجمور خوانند و یک نوع دیگر و علی خوانند و در کوههای سردسیر باشد و یکنوع دیگر را
بقر الوحش خوانند در دامن کوهها و میان درختان گردد و همه در طبیعت مانند یکدیگرند و از
ایشان چون خسته شود مار بخورد صحت یابد و بقر الوحش بپارسی گاو کوهی خوانند و بینی بر سوراخ
مار نهد و نفس مار را بخود کشد و مار بتعجیل بیرون آید مانند آهن که بمغناطیس جهد و از دنبال
مار را خوردن گیرد و مار اضطراب کند تا جای از اعضا وی بگیرد و چون تمام خورد عدتی
در وی سوزشی در چشم وی پیدا گردد و آب از چشم وی روانه گردد و در کنج چشم وی
گوی ست و انجا جمع شود و ببندد و بمرور روزگار و مانند سنگی گردد و ببالای در گوشه ی
باشد و چون وی را بخشندان و سنگ را برگیرند و در سموم عمل تریاق فاروق میکند و صاحب
منهاج آورده است که دنبال ایشان مجموع جانوریست سم انجا جمع میشود خاصه گاو کوهی
که دنبال وی سم قاتل است اولی آنست که در وقت کشتن دو مرد باید که تا مرد و با هم چون
یکی بکشند یکی دنبال ببندد از و جالینوس گوید خونی که از گوشت وی حاصل شود غلیظ بود و
گوشت ایشان دیر هضم شود و شیخ رئیس گوید گوشت با وجود غلظ رود و از معده بگذرد
و بول براند و رازی گوید بهترین آنست که تازه بود و در زمان گرم صید کرده باشند
و باید که در پختن مهرا شده نباشد و با روغن بپزند و بعد از ان شراب الخمر و ماء العسل بیاشامند
اما قرن ایل دیقوریدوس گوید چون بسوزانند و دو مثقال از ان با کثیرا بیاشامند
جهت نفث دم و قرحه امعا و اسهال کهن و یرقان و درد مثانه سودمند بود جهت
زنان که سیلان رطوبت از رحم ایشان اید و مزمن شده باشد نافع بود و چون با دوا
که موافق این زحمت است بیاشامند و صفت حرق ان در دیگ گواری کنند و گل گیرند
و در تنور در شب آتش نهند تا سفید شود و مانند آن فیالشوید موافق بود جهت چشمی که
ماده و ریشی در وی و اگر سنون کنند دندانرا جلا دهد و اگر بخور کنند گزندگان بگریزند
و چون بپزند بسر که و مضمضه کنند درد دندانرا نافع بود و در خواص این ذکر آورده
است که قرن ایل سوخته سفید با سرکه بیالایند و بهق و برص طلا کنند در آفتاب برد
و اگر بیاشامند سپرز را زود دفع کند و اگر با روغن بسرشند و بر شقاق دست و پای طلا

زایل کند و اگر بر دهان کودکان که قلاع داشته باشند طلا کنند نافع بود و حیض براند و
جون بر پستان و زهار طلا کنند و گویند خون قرن ایل بر زن آبستن بندند بچه بی درد زاید
و دیسقوریدوس گوید پنیر مایه نروی جون زن بعد از طهر سه روز بخورد بار بگیرد منع آبستنی
کند و گویند پیه وی جون بر تشنج بمالند نافع بود و ابن زهر گوید اگر پاره پوست وی بر خود
بندد هیچ مار گرد آنکس نگردد البته و دیسقوریدوس گوید خون وی جون بریان کنند جهة
قرحه امعا و قطع اسهال نافع بود و جون بیاشامند جهة سم سهام ارمنی نافع بود و قضیب
وی جون خشک کنند و سحق کنند و بیاشامند نافع بود جهت گزیدگی افعی و گویند خون وی بیا
شامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و قضیب وی جون خشک کنند و بسایند و با شراب بیاشامند
باه برانگیزد و نعوظ آورد و اگر بر بازو بندند آنکس از هیچ مار نترسد و هیچ گزنده گرد وی
نگردد و ابن زهر در خواص آورده است که جون دنبال وی همجنان با پوست و گوشت و
استخوان بسوزانند و سحق کنند همین عمل و بر قضیب طلا کنند و آن در حال نعوظ آورد و
بر هر حیوانی که طلا کنند همین عمل کند و گویند که ایل را زهره نیست و جون تیری بوی زنند و پیکان
در وی بماند جون شکوفه شبع گوزر دمیده از دو گویند قرن ایل محرق درد قولنج را نافع بود
تا حدی که گویند در حال ساکن کند **ابرسون** فلفل است و گفته شود **ایرسا** بیخ سوسن آسمانگون است
و نام او ایرسا از بهر آن کرده اند یعنی قوس و قزح و گل وی زرد و سفید و لاجوردی بود
بهترین بیخ وی سیاه صلب بسیار گره بود و خوشبوی و طبیعت وی گرم است و خشک در
دوم منفعت وی آنست که فالج و تشنج و صداع مزمن را نافع بود و مفتح لطیف بود و
جون بر کلف و نمش طلا کنند ببرد و سینه و شش را از اخلاط غلیظ پاک کند و بول و حیض
براند و بر گزندگی مار بر موضع زخم ضماد کنند نافع بود و جهة سهر و بلغمی نافع بود و جون با سرکه
بیاشامند جهة گزندگی جانوران و مطحولان نافع بود و ابدال وی ماحس گوید سود مند بود جهة
حدت زهرها کشنده و ادویه سمیه و اگر سه درم از وی با ماء العسل بیاشامند مسهل
بلغم غلیظ بود و مره صفرا براند و خواب آورد و جالینوس گوید عرق النسا و نقرس و فالج را نافع بود
خاصه بلغمی که در وی پخته باشند نافع بود و جون با عسل فرزجه کنند و زن بخود برگیرد بچه بیفکند از زود
و جون مسحوق کنند و بر خنازیر و ورمهاء صلب طلا کنند نرم کند و اگر سحق کنند و بر ریش کهنه
شده باشد قاشند گوشت برویاند و اگر با روغن گل و سرکه بر سر ضماد کنند درد سر نافع بود و روغن

وی جون در بینی جکانند کند بینی ببرد و اگر بطبیخ وی مضمضه کنند درد دندان و لثه
را نافع بود و اگر در آن نشینند صلابة رحم و درد آن که از سردی بود نافع بود و جون
با شراب بیاشامند درد جگر و سپرز را نافع بود و روغن وی جون در گوش جکانند
با سرکه درد گوش ساکن گرداند و منع ثولات بکند و روغن وی مفتح افواه بواسیر
بود و رازی گوید بدل آن در اسهال آب دو دانگ وزن آن مازریون باشد و جیه
لبن لقاح است و اسحق حنین گوید ایرسا مضر بود بشش و مصلح آن عسل است و ایرسا
بیخ سوسن صحرایی خوانند و در دشت روس بسیار باشد و مولف کتاب گوید تخم وی از
جملهٔ منومات است مجرب و اگر بیخ وی قدری بر دندانی نهند که درد کند بریزاند البته و باید که
بدندان دیگر نرسد والله اعلم والحکم

باب الباء

بادغ راغ گویند و آن نارجیل است و گفته شود **باقلا** جوجو خوانند و فول خوانند
طبیعت وی نزدیکست باعتدال و گویند سرد است در اول و خشک است در دوم و در وی
رطوبتی فضلی هست خاصه تر و بهترین وی آنست که فربه و بزرگ بود کلف را زایل کند
و ابقراط گوید غذا نیکو دهد و صحت را نگه دارد و جون مقشر گشته دو نیم کنند و بر زخمی که
خون آید نهند خون باز دارد و از خواص وی آنست که جون بمرغ دهند مرغ از خایه باز
وجون بکوبند و بر زهار کودکان ضماد کنند موی رستن باز دارد و همجنین اگر مکرر کنند
بر موضعی که موی سترده باشد همین عمل کند و بهق را زایل کند خاصه با پوست باقلا
سینه و سرفه و نفث دم را نافع بود اما بغایت نفاخ بود و دشوار هضم شود لیکن ضماد
کردن بر ورمهای گرم و ورم انثیین و پستان که شیر در وی بسته بود بغایت نافع بود
و قطع ادرار بول کند و جون با آرد حلبه و عسل بیامیزند محلل دماميل بود و ورمهای بن
گوش و ورمهای شبه جشم و اگر با شب یمانی و زیت عتیق بر خنازیر ضماد کنند تحلیل
یابد و جون با سرکه و آب بپزند و با پوست بخورند اسهال که از قرحه امعا و اسهال قرحه
قطع کند و اولی آن بود که جون یک دو جوش بزنند و آب بگردانند جای کنند نفخ آن کمتر
بود که تازه و باقلا گوشت بدن زیادت کند و جون باقلا بکوبند یا با سیا خورد کنند
و رقیق بپزند و روغن بادام و قند اضافه کنند و بیاشامند سرفه و خشونت سینه و حلق
را سودمند بود و آنچه با پوست بپزند نفخ وی زیادت بود و خارش بدن بازدید کند

ومصلح آن آنست که مقشر کنند و بپزند نیخ و در روغن مطبخ کنند و بانک و سعتر و زیره و دارچینی
و فلفل و الخدان و فودنج بکوزند و بعضی ازان زنجبیل تر با بعضی از جوارشات نافع بود با
قبطی جاسر است و کفته شود باذر و قراپت پارسی بزر کویند و آن سه نوع است
بری و بحری و جبلی و کویند دو نوع هست یکی سفید سبک و آن خشک بود و یکی نرم بود زرد رنک
مانند عسل صافی تیز بوی و این نوع بهتر بود و طبیعت ان کرم است در سیوم و خشک در دوم
و کویند بهرست جهة عرق النسا و نقرس نافع بود و مقدار دو درم و چون زن بخود برکیرد و
در شیب خود بخور کند حیض براند و بچه بیندازد و چون با شراب و مربیا شامد که خرده بیندازد
و دفع زهرها بکند خواه مار و خواه عقرب و اگر در مرهم کنند و رخسار ضماد کند نافع بود و
کویند اگر دو درم با آب بیاشامند بواسیر ببرد و چون سه نوبت بیاشامند دیگر هرگز عود نکند
البته رازی کوید محرور مزاج نشاید که استعمال کند شیخ الرئیس کوید سودمند بود جهة صداع
سرد و درد کوش که از سردی بود و دو درم آن تحلیل باید بی ادیتی و جهة جرب چشم نافع بود
رازی کوید محلل ریاح و منفعت طحم بود و شیخ الرئیس کوید معده طحم بود و چون حل کند نعبل و لعق
کنند سده کرده بکشاید و سنک آن بریزاند و زاییدن سهل کند اما مضر بود دلبر و مصلح ان
انیسون است و جالینوس کوید بدل آن دو وزن آن سکنجبین است و اسحق بن عمران کوید بدل
آن بوزن آن سکبینج و نیم وزن ان جاوشیر است باقلا رومی ترمس است و کفته شود بادرنجویه
بادرنجبویه بادرنبویه کویند و بادرنک کویند و ترنجان و فیلازجیه کویند بپارسی بالنکو
کویند و بهترین آن تازه بود و طبیعت ان کرم و خشک است در دوم سودمند بود جهت مجموع علتهای
بلغمی و سوداوی و بوی دهان خوش کند و نافع بود جهة جرب و سده دماغ و قوت دل و جگر
بدهد و مفرحی تمام بود و در تقویت دل و تفریح آن نظیر ندارد و خفقان زایل کند و هضم را
قوت دهد و فواق زایل کند و مقدار شربتی از آب پنج درم باشد و اسحق کوید مضر بود
بورک و مصلح ان صمغ عربی است و اگر با شراب ورق ان ضماد کنند بر کزندگی عقرب و رتیلا
و سک دیوانه نافع بود و اگر بیاشامند همین عمل کند و اگر طبیخ ان مضمضه کنند جهة دندان نیکو
بود و اگر بیاشامد و نمک ضماد کنند بر خنازیر تحلیل باید و همچنین بر درد مفاصل ضماد کنند ساکن گرداند
و از خواص وی آنست که چون قدری از ورق و تخم و بیخ آن مجموع خشک کرده در خرقه کنند
و با بریشم محکم ببندند و در جیب نگاه دارند مادام که با خود داشته باشند مرکب وی رابندد و

دارد و محبوب خلق کردد و دایم شادمان بود و خوردن آن مقوی دماغ و جگر و معده
بود و جهت خفقان سوداوی و خفقان که از بلغم سوخته بود بغایت سودمند بود و
از امفترح قلب المحزون خوانند و بدل وی در تفریح بوزن ان ابریشم و چهار دانک
وزن ان پوست اترج یادزهر حجر التیس خوانند شود باداورد شوکة البیضا کویند
و نبات وی در کوهها و زمینهای ریک بوم روید و ساق وی بستری انکشت زیاده
و زیادت تر و مقدار دو کز باشد و کوتاه تر نیز بود و رنک وی بسفیدی زند و کل
وی بنفش رنک بود و تخم وی مانند خشک دانه بود و خارناک بود و خار دراز و بهترین
وی آنست که ورق وی سفید بود و تازه و طبیعت ان کرم و خشک است در درجه
اول کویند سردست در اول و بیخ وی سرد و خشک بود و منفعت وی آنست که مسهل
بلغم لزج بود و در وی قوت مفتح و محلل است خاصه تخم وی و نافع بود جهت
اورام بلغمی و تشنج و نفث دم و تبهای بلغمی کهن و ضعف معده و درد دندان
چون طبیخ ان مضمضه کنند کزیدگی جانوران و کزیدگی عقرب چون بر وی ضماد
کنند نافع بود و دیسقوریدوس کوید بیخ وی چون بجوشانند جهة نفث دم و درد
معده و اسهال کهن نافع بود بول براند و بر اورام بلغمی ضماد کنند نافع بود و چون
کردفار
تخم وی بجوشانند کزاز نافع بود و کزیدگی جانوران و چون داء الثعلب به بیخ وی
طلا کنند نافع بود و مجرب و شربتی از وی یکدرم و نیم بود اما مضر بود بشش و مصلح
وی افسنتین بود و شیخ الرئیس کوید بدل وی در تبهای بلغمی شاهترج بود و روستاییان
شیراز ویرا بدرود خوانند بادنجان اب و معد و حیصل و وعد و حدق خوانند
بهترین وی فارسی شیرین تازه بود و طبیعت وی کرم و خشک در دوم اگر در
روغن بریان کنند شکم براند و اگر در سماق یا در سرکه پزند امساک کند و درد معده و
خامره آورد و سر و چشم را بد بود و خون سیاه ازوی حاصل شود و مولد سودا
بود و سده آورد و بواسیر و لون را سیاه کند و شیخ الرئیس کوید کهن وی بد بود
تازه سالم تر بود و جذام و صداع وی خوابی آورد و مولد سرطانات و کلف
و سده جگر بود و اگر بسرکه پزند سده جگر بکشاید اما بواسیر آورد و لیکن کل وی در آب
خشک کنند و سحق کنند طلا بی نافع بود جهة بواسیر و اگر بادنجان را زد با روغن زرد بندد و

وازان روغن موم روغن بپازند بر شقاق کهبن ومیان انکشتان طلا کنند لغات نافع بود
واکر کل وی با روغن بادام تلخ بجندان بکوبند و روغن بنفشه بر سر شند و بر بواسیر طلا کنند
ببرد بفرمان خدای عزوجل و مجربست جون با دکان بسوزانند و خاکستران با سرکه بر سر شند
و ثوالیل طلا کنند ببرد البته وکویند مقوی معده و قطع ترف دم بکند بخاصیت خوردن
وی و در اول آن بود که در آب و نمک بجوشانند تا سلوق کنند و با روغن کنجد و بادام بریان
کنند با سرکه و کره یا **بابونج** بهترین وی انست که کل وی زرد بود و بزرک و طبیعت وی کرم
و خشک است در اول منفعت وی انست که مفتح و ملطف بود و محلل بود جذب بود و صبر کرب
و ورمهاء صلب نرم کرداند و جهة صداع سرد نافع بود و جمله تبهاء را فاعل که در عفونت سودا
و بلغم بود و ورمهاء احشا و اکر بجوشانند و در آب ان بنشینند سنک کرده بریزاند و حیض و
بول براند و بچه بیندازد و اکر بیاشامند حیض براند و بول براند و بچه را وقت زادن سهل
بیرون آید و بدن پاک کرداند تنقیه تمام و اکر رجوب تر ضماد کنند ببرد و قوت اعصاب و دماغ
دهد و ضماد کردن بر ورم جکر نافع بود و کل روی در اخر رلها بغایت نافع بود و اکر با آب
وسرکه بپزند و در اخر رمد سر ریخی ران دارند چشم را پاک کرداند و درد زایل کند و اکر
ادمان کنند و اکر چشم با آب بابونج تنها بشویند درد ساکن کند اما مسیحی چنین کوید که سعتر است
بجلق و مصلح وی عسل است و بدل وی در تقویت دماغ و زایل کردن صداع سرد
رکاسف است **بادروج** خوک خوانند و ان نوعی از ریحان کوهی است و در دامن
کوهها باشد طبیعت وی کرمست در دوم و خشکست در اول و کویند رطوبتی فضلی در وی
هست و بهترین وی انست که از ادویه قلبی بود و اکر عصاره وی در چشم کنند چشم را جلا
دهد و رطوبتی که از چشم روانه بود قلبی بود کرداند و اکر بسیار بخورند تاریکی چشم
آورد و شکم را زم وارد اما باه برانکیزاند و مولد ریاح بود و بول براند و دخول از حیض
بود و اکر بر کزیدکی زنبور و عقرب ضماد کنند نافع بود و اکر با روغن کل و سرکه و بابونه
جو بر ورم کرم ضماد کنند نافع بود و خوردن وی کویند کرم در شکم پیدا کند و جون بخایند
و در افتاب نهند کرم ازان تولد کند و شریف کوید جون آفتاب بحمل نزول خواهد کرد
جون ویرا بخایند بیالی در و دندان در آن سال ایمن باشند البته و اکر بخایند و در کوش
نهند درد کوش ساکن کرداند و صاحب کامل آورده است که در خوردن وی سیح

منفعت نیست ضماد کردن منضج و محلل بود و از خوردن وی خلط سودا وی بد تولد کند و چشم را
تاریک کند و مصلح وی بقله الحمقا بود و بدل وی در وزن آن پنجنبر **بارود** اسیوس است
و دار اسیوس کفته شود **باله** میده ماهی است و کفته شود **بالبس** ماهی ص نیز کویند و از اد در
نشخار زندی کویند و او فعل تبوعات میکند و ازا سوقا کویند و متین اد دو نیز کویند
باروق اسفیداج رصاص است و کفته شود **بابارى** یونانی فلفل سیاه است و کفته شود
باطس نوعی از علیق است و صفت علیق در باب عین کفته شود **بادسطاریون** و سطا
ریون یونانی حامی است **جزابله** رزاوند طویل است و کفته شود **تبع** شرابی است
کنده است صاحب منهاج کوید شرابی است از عسل سازند و صاحب جامع کوید شراب
خرمای است که از خرما ترپا زند و در نون در صفت جیند کفته شود **بخم** ثمره الطرفا
و کفته شود **بجحات** عصی الراعی است و کفته شود و رشیا ندارد و بطیاط و بخور و شطباط
و موجوده و موفسیدا اسس نیز کویند و چند اسم دیکر دارد و بپارسی کسته و سرخ مرد نیز کویند
بخور مریم بحره مریم است و ان حشیشی است و بیخ ان عرطنیثا است و در صفت ان در
الف در اواز بو کفته شد و الجور مریم بغیلا سوسن کویند و طبیعت ان کرم است در سیوم و
خشکست در دوم منفعت وی انست که مقطع و محلل و مفتح بود و طبع را براند جون بر پشم
پاره کوند و برکیرد یا بر شیب ناف طلا کنند و جون بیاشامند کرم دراز و کدو دانه بیندازد
و حیض براند و بچه مرده بیندازد و یرقان نافع بود و کلف ببرد و بر سر زخت شده طلا
کنند نافع بود و جون با عسل در چشم کنند سودمند بود جهت نزول آب و ضعف چشم و جون
با شراب بیاشامند زهرها را نافع بود و ادویه کشنده خاصه ارنب بحری و جون شراب
بیاشامند مستی زیادت کند **بدلیون** مقل است و کفته شود **بداسکان** بداسکان و بد
کشان و بدشغان نیز کویند و قاتل ابیه و کف الکلب نیز کویند و ان حشیشی است کرم و خشک
اما ملطف و محلل بود نافع بود جهة اصحاب بلغم و رطوبت رازی کوید بدل وی با نیم
وزن ان دردیخ و زیره کرمانی بود بوزن آن **بر** حنظا است و کفته شود و قوم نیز کویند
و فیح هم کویند **بخور البابا** قیصوم است و سرعت نیز کویند کفته شود **برنج کابلی** ابرنج و بر
نق نیز کویند بپارسی رنک کویند و طبیعت وی کرم است در اول و خشک است در دوم
وان دو نوعست بزرک و کوجک و بهترین وی کوجک است که لون ان سرخی زند و دود درم

از وی مسهل بلغم لزج بود و از قاطلات دود و پیچ ادویه بوی نیز رسد و مفاصل را درد
مند بود جیش اورده است که شربتی از وی ده درم با شیر تازه بود جهت حب القرع
اما نرح مضر بود برود ما و مصلح آن کثیرا است و بدل ان بوزن ان ترمس و بوزن آن
قنبیل و ابن ماسویه گوید بدل ان بوزن آن ترمس و دو دانگ قنبیل برطیا بزرالرار
بایج است و گفته شود برغشت ثملول و غلول و فوهل گویند وان قارری است و گره
البهق نیز گویند گفته شود برس قطن است و طوط و عطب و کهن ان قضم و کرسف نیز گویند
و نجم الارض و گفته ورقاف و زان قور گویند و کهن ان قضم برعشک از انجبک است و
گفته شد حق الفرنقلی نیز خوانند برذوبلا لسان الحمل است و گفته شود برقوی برقوق بزرقطو
ناست و گفته شو برم و بدم نیز گویند شکوفه امیلان است و در قوت مانند بید مشک بود
برواینا قاشراست و گفته شود برابران سطاریون است و گفته شود برم بدم نیز گویند
شکوفه امغیلانست و در قوت مانند بید مشک بود برنجاسف بعربی شویلا خوانند بپا
رسی برا ترا سک گویند و چند اسم دیگر دارد و گفته شد بهترین وی زرد بود و
طبیعت وی گرمست در دوم و خشکیست در آخر درجه اول منفعت وی انست که جهت
صداع سرد ضماد کنند یا نطول بغایت نافع بود و ملطف و مفتح بود و صاحب دوا [illegible] و سدر
نافع بود و سنگ گرده بریزاند و اگر در طبیخ آن نشینند حیض براند و ریش رحم پاک کند
و بچه بیندازد و مشیمه بیرون آورد و ورم رحم را نافع بود و اگر سه درم از وی با
شامند همین عمل کند که یاد کرده شد و اگر بسوزانند و خاکستر آن بر ریش فرج افشانند
خشک گرداند و اگر با عسل بپاشامند کرم را بکشد و حب القرع نیز و سده چنی و زکام را
نافع بود و اگر بطبیخ وی بشویند و حوز دن وی مضر بود بگرده و مصلح ان اندرون است
رازی گوید بدل آن در ورد [illegible] بابونج است و گویند بدل ان افسنتین بردی
نباتیت که در آب روید و در مصر از وی کاغذ سازند و مولف گوید بشیرازی [illegible] را
خوانند و شاخ میان او [illegible] خوانند و در قوت مانند قرطاس بود و سوخته وی [illegible]
در وی زیادت بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم و چون جراحتها [illegible] باشند
خشک گرداند و چون در سرکه خیسانند و خشک کنند و ناسور کنند نافع بود و خاکستر وی
[illegible] که در دهن بود سود دهد و حبس نفث دم بکند و آنچه مصری بود غذا دهد چون بر

کشند و بکنند برقوقی بزرقطونات و ازا اسیوس خوانند و گفته شد در الف برس
نوعی از بلوطات و گفته شود برمغایج نوعی از مروات وازا مرماحور گویند و گفته
شود در سیم برمغایج [illegible] کرمالبیضاست وان پاشانند و گفته شود بربوقیا شابانک و
بانج و شاهبانج نیز گویند و گفته شود برسیاوشان شعرالجن و شعرالجبار و شعرالارض و
لحیة الحمار و شعر الخنازیر و ساق الاسود و الوصیف الاسود و کزبرة البیر نیز گویند و ان شعر
الغولست بپارسی پرسیاوشان گویند و بکرمانی کورسو خوانند بهترین وی انست
که چوب وی سیاه بود و ورقان سبز و گویند بهترین انست که چوبان بسرخی زند و
طبیعت وی معتدلست در گرمی و سردی و گویند میل بگرمی و خشکی دارد و سه درم
از وی مسهل سودا و بلغم بود و شش و سینه از فضول غلیظ پاک دارد و بکداازاند
و یرقان و سپرز را نافع بود و بول و حیض براند و سنگ بریزاند چون بیاشامند و [illegible]
و مشیمه برون آورد و خون باز دارد و گزیدگی سگ دیوانه و مار نافع بود و دیگر
جانوران موذی چون با شراب بیاشامند و ملطف و محلل بود و داء الثعلب را نافع
بود و موی برویاند و خنازیر و دنبلات تحلیل کند چون بیاشامند [illegible] یرقان و عسر
البول را نافع بود و چون بالادن و روغن مورد یا روغن سوسن و زوفا و شراب بیا
میزند و بر موی که ریزد طلا کنند دیگر نریزد و بیخ آن محکم دارد و اگر بسوزانند و بر سر
کل مالند موی برویاند و اگر با سرکه و زیت و خاکستر وی بر داء الثعلب طلا کنند موی
برویاند و جهت جرب چشم نافع بود و اسحق گوید مضراتست بسپرز و مصلح ان مصطکی است
و رازی گوید بدل در سودمندی ربع بوزن آن نیم یا نیم وزن ان رب برشوم
[illegible] است و گفته شود برطانیقی بستان افروز است و گفته شود برنخلج
نوعی از مرواست و ازامرماحوز گویند و گفته شود دراق حسنی است و گفته شود برسامانا
نباتیت که تخم وی مانند تخم کرفس بود و جهت جرب استسقا [illegible] بشیرازی تال کرخوانند
برزقطونا بپارسی اسفیوش خوانند و بیونانی قسلیون و معنی ان برغوثی بشیرازی
نکو خوانند وان دو نوعست سفید و سیاه و بهترین وی سیاه و فربه بود که چون در آب کنند
بن آب نشیند اما سفید بغایت سرد تر از سیاه بود و طبیعت نیکو سرد و ترست در دوم
و گویند در سیوم و گویند معتدلست در خشکی و تری حرارت بنشاند و تشنگی ساکن گرداند و

واگر بریان کرده بود روغن گل شکم ببندد و سحج را نافع بود خاصه بچگان ولعاب وی جهة
خشونت دهن و سینه و لذع معده نافع بود و بر و ژمهار کرم ضماد کنند نافع بود و بر نقرس
با سرکه درد سر را با گلاب نیکو کوفته باید که استعمال کند کشنده بود و شربتی از نیکو
مقدار دو درم بود و مداوا آن کسی که نیکو کوفته خورده باشد یا سفیدباج و فلفل و حلتیت
یا انیسون کند و بدل وی در تلیین طبیعت حب السفرجل کنند یا بزر المرو و در تبرید و رطب بزر
بقلة الحمقا **بزر الكرفس البستاني** طبیعت آن گرم و خشک است در دوم بول و حیض راند و
سده کرده و جگر بگشاید و فواق که از امتلا بود سود دهد و شربتی از وی سه درم بود و
جهت گزیدگی جانوران نافع بود و شریف در خواص آورده است که تخم کرفس چون بپزند
با همچندان قند و روغن گاو چرب کنند و سه روز بیاشامند باه را زیادت کند بغایت اما
گوشت خروس بچه و نه جوز و بدل ان فطراسالیون است و گویند بدل ان افسنتین و نیم وزن
آن فطراسالیون است **بزر الكرفس الجبلي** فطراسالیون است و گفته شود **بزر الخباري**
بپارسی تخم خبازی گویند و بکرمانی جبرک و طبیعت ان معتدلست در حرارت و رطوبت و در
عمل القوت بود و بهتر از تخم خطمی خشونت سینه زایل کند و سحج را و ریش روده بغایت نافع
بود و جهت گزیدگی رتیلا و سموم نافع بود و چون در ادویه حقنه بود دفع مضرت ادویه
حاده بکند و بدل وی تخم خطمی است **بزر الخطمي** بهترین وی انست که سیاه و سپید
بود و طبیعت وی سرد و خشک است و گویند معتدلست در حرارت و رطوبة چون با سرکه
بر بهق طلا کنند و در افتاب بنشینند نافع بود و جهت سرفه گرم سود مند بود و خون رفتن
شکم ببندد و ضمادات که از جهة ذات الجنب سازند نافع بود و شکم ببندد و سنگ گرده بریزاند
و بدل وی تخم خبازی است **بزر الرطبة** بزر القداح و بزر العصفر و بزر القت و بزر القرطم
و بزر القفص گویند و ان بزر العلفاست بپارسی تخم اسپست گویند بهترین وی زرد و فربه باشد
و طبیعت ان گرم و تر بود و در وی نفخی بود باه را زیادت کند و مجامعت را قوت دهد و
شیر زیادت کند و بدل وی در معاجین تخم شلغم بود **بزر الجرجير** بپارسی تخم گیکیز خوانند
و بشیرازی کهرک گویند و بهترین وی بستانی فربه بود و طبیعت آن گرم است و خشک در
سیوم و گویند در دوم سود مند بود جهت عسر البول و ریش طلا کنند و گردن نافع بود و
باه را برانگیزاند و جهت درد سافین نافع بود و مقدار یکدرم و اگر با سکنجبین و اب گرم

بیاشامند قی بلغمی آورد اما مصدع بود و منی زیادت بکند و بول براند و تاریکی چشم آورد
و اگر سحق کنند و بر کلف روی طلا کنند زایل کند و اگر گویند بعوض نمک بر زرده تخم مرغ
نیم برشت کنند و بیاشامند مجامعت برانگیزاند اما مشکل گوار بود و مضراست بمثانه
و مصلح وی کثیرا است و بدل وی رازی گوید نبات ولیست و گویند بدل وی تخم
دریست و مجهول گوید بدل بزر جرجیر بزر گراث است و دیسقوریدوس گوید در
طبیخ بدل خردلست **بزر المسط** حب القلقل است و گفته شود **بزر الخشخاش** جداست بپارسی
تخم خشخاش گویند و باصفهانی ناکثی و بتبریزی سوارون و ترکی خراشوه و در باب خا
گفته شود **بزر القطونا** بزر القطف بوده و صفت ان در قطف گفته شود و طبیعت وی
معتدلست در حرارت و برودة و خشک بود در اول و گویند گرم است و در وی جلا
و تلیین بود و مضر بود بسپل و مصلح وی قند و گلاب بود **بزر الحرفة** بقلة الحمقاست
و رجله و فرفخ و بقلة المبارک و بقلة الزهرا و بقلة لینه و دندان ساوک و فرفخ و فرفین
و جقوقی نیز گویند بپارسی تخم تورک گویند و باصفهانی تخم ربهن و بکرمانی تخم کرگ و
بتبریزی بچکان و بهترین وی انست که فربه بود و طبیعت ان سرد است در درجه سیوم
سود مند بود جهة درد جگر که از گرمی بود و تبهای حاده مقدار پنج درم از وی بکوبند
و شیره بگیرند و با نبات بیاشامند و اگر بگلاب خورند جهة معده پر خلط که از حرارت بود نافع بود
[illegible]
و جهت معده نافع بود اما مقطع شهوة بود و فتح که افراط کند و مضر بود بسپرز و معده
بلغمی و مصلح وی قند است و بدل ان بزرقطونا **بزر البستان** سجنوبه گویند و آن اعین السرا
طین است و گفته شد **بزر الريحان البري** حب الفلفل است و گفته شود **بزر الجزر البستاني**
بپارسی گزر گویند نافع بود جهت ریشهای جوز مانع چون بکوبند و بران ضماد کنند و اگر بخورند باه
را برانگیزاند و بول و حیض براند و ریشهای عفن پاک کند و استسقا نافع بود و گزیدگی جانوران
و یونس گوید خاصه در درد سافین یکدرم تخم گزر با یکدرم قند بیاشامند وی بوزن ان انیسون است
بزر الترمس بزر القطف است بپارسی تخم اسفاناج گویند معتدلست در سردی و گرمی خشک
است در اول **بزر السذاب** دو قوا است و گفته شود در **بزر الحرمل** بهترین وی سیاه
و فربه بود و طبیعت وی گرم و خشک است در سوم نافع بود جهة فواق بلغمی و ساکن گرداند چون
یکدرم تا دو درم بیاشامند و اگر با شراب بیاشامند نافع بود جهت زهرها و گزیدگی جانوران

به ل بزر

ومضرت بشش ومصلح آن جلاب است وبدل آن [illegible] قطونا و در انفاج بدل وی بزر الکتان
بزر الکاکنج حب الکاکنج است وگفته شود **بزر الهمره** بلغه اهل خراسان تودری گویند
گفته شود وبلغتی دیگر شنداره وقصبه بر گویند **بزر البعیب سیقیس** حرف با آمده است وگفته شود
بزر القب شهدانج است وگفته شود **بزر الخندقوقی** بپارسی تخم اندقوقو گویند ودیوانه سیب
گویند وخنافا ودرق نیز گویند بهترین وی آنست که فربه بود وبرگی وطبیعت وی گرم است
وخشک معده را پاک کند مقدار نیم درم ونافع بود جهت گزیدگی جانوران چون با سکنجبین بیا
شامند وازاد وبه بامی بود وسیح باه بود وتخم گیاه وی نیز اما جرب آورد ومصلح وی کثیرا
است وبدل وی شیلم **بزر لسان الحمل** بپارسی بارتنگ گویند وبه تبریزی تخم بزوشه
وطبیعت آن سرد وخشک بهترین آنست که فربه بود وسیاهی که بسرخی مایل بود قابض
بود ونافع بود جهت جگر وگرده وعرق النسا ومقدار سه درم مستعمل بود ومضر بود بشش ومصلح
وی عسل بود وبدل تخم حماض است باشامیت وچون بیاشامند نفث دم که از سینه بود قطع کند
وفضول که از شکم روانه بود واسحق گوید طبیعت وی گرم وخشک **بزر الحماض** حب الترشاکو
بپارسی تخم ترشه گویند وشیرازی ترشینک گویند بهترین وی آنست که فربه بود وبسرخی
زند طبیعت آن سرد وخشک بغایت قابض بود ومره صفرا بنشاند وروده پاک کند و
شکم ببندد واسهال قطع کند مضر بود بگرده ومصلح ان قند بود ودر خواص آورده است که
تخم حماض چون در خرقه ببندند وزن بر بازوی چپ ببندد مادام که با خود دارد آبستن نشود
بزر الکتان بپارسی بزرک خوانند بهترین آن بود که تازه وفربه بود وطبیعت وی گرم است
در اول ومعتدلست در تری وخشکی وگویند معتدلست در گرمی وسردی وخشک در اول
منضج ریشها وورمها بود خواه ورم گرم وخواه سرد اندرونی وبیرونی کلف وبرص را
نافع بود ودخان وی زکام را سود دهد وچون بریان کنند شکم ببندد واگر خام بیاشامند
شکم براند ومقدار سه درم مستعمل بود وادرار بول کند واگر بپزند وزن در آب ان نشیند
ورم رحم تحلیل یابد معده را بد بود ودیر هضم شود وغذا اندک دهد ومضر بود بانثیین
ومصلح وی سکنجبین بود با عسل وبدل ان عصاره باقلا وگویند حلبه ودر خواص او گفته‌اند
که چون باموم وعسل بر برص ناخن ضماد کنند ببرد البته وچون بخورند منی زیادت کند ودرد سینه را

خاصه که با انجیر خشک ومغز گردکان استعمال کنند ونافع بود جهت عرق النسا اما مقطع منی
بود ومصلح ان کثیرا است یا عسل وبدل ان سداب **بزر المسط** بزر الرمان البریست
وگفته شد **بزر الخس** بپارسی تخم کاهو گویند بهترین وی بستانی سیاه فربه بود وطبیعت
وی سرد وخشکست ومخدر ومنوم بود وشهوت جماع را ساکن گرداند وچون بیاشامند
نافع بود جهت کسی که وی را احتلام بسیار افتد وقطع شهوت جماع وتقطیر منی بکند وخشک
گرداند ومقدار یکدرم تا دو درم مستعمل بود وضماد کردن جهت صداع نافع بود ومنع سیلان
از چشم آید بکند چون بر پیشانی ضماد کنند ومصلح وی مصطکی است وبدل وی دم الاخوین **بزر
البنج** بپارسی تخم بنگ گویند وبلغتی دیگر خداع الرجال وان سه نوعست سیاه وسرخ وسفید
بهترین وی سفید است وبعد از سفید سرخ اما سیاه کشنده بود وطبیعت وی سرد وخشک
است در آخر درجه سیوم وازان سفید سرد است در اول درجه سیوم عصاره وی درد
گوش سکون دهد ونافع بود جهت نفث دم بافراط وورمها ساکن گرداند وبرنقرس
ضماد کردن نافع بود ولیکن مسبت بود ومخدر وتباه کننده عقل وخناق وجنون وورم زبان
وضیق النفس وتاریکی چشم وگرانی گوش آورد ومداوات وی بقی کنند بآب گرم و
روغن وعسل وبعد از ان بشیر تازه ومرق اسفیدباج بمرغ وگوشت فربه وبدل ان افیون
است بوزن وبیخ وی بر صاحب قولنج ببندند نافع بود **بزر الفجل** بپارسی تخم ترتیزه
گویند بهترین وی انست که فربه بود وبسرخی که بسیاهی مایل بود وطبیعت وی گرمست در
دوم وخشکست در دوم جهت نمش وکلف وبهق اسفید واثر زخمها نافع بود ودرد مفاصل
وگزیدگی جانوران نافع بود ونفخی که در شکم بود تحلیل کند ومحلل قوی بود ومقدار دو درم
مستعمل کنند اما مضرست بجگر ومصلح وی سپستان است واگر با سرکه بیاشامند قی آورد
وبول براند وورم سپرز را تحلیل دهد وچون با سکنجبین بپزند وبدان غرغره کنند همان کرم
خناق را نافع بود ودر دفع زهرها وگزیدگی جانوران بمنزلت تریاق بود وبدل
آن حب الرشاد بود **بزر المرو** بپارسی تخم مرو گویند وشیرازی مرور شک بهترین وی
انست که تازه وفربه بود که لون ان بسرخی زند طبیعت وی گرم وترست باعتدال
چون بریان کنند نافع بود جهت دوسنطاریا وپیچ وشکم ببندد ومنضج ورمها
بود ودبلها بود وبریان ناکرده مسهل اندک بلغمی بود ومقدار دو درم مستعمل

نافع بود بزر الشاهسفرم بپارسی تخم سیسنبر گویند بهترین وی بستانی بود سیاه طبیعت وی گرم و خشک است
حیض براند و زائیدن سهل کند و مقدار سه درم مستعمل بود و جهت بادی که در شکم بود نافع
بود و جهت فواقی که از امتلا بود سودمند بود و بغایت اما مضر شش و مصلح وی کثیرا است
و بدل وی تخم نعنع و تخم بالنکو ساوی بزر الدنة الاسود جیانک است و گفته شود بزر الهلیون
بپارسی تخم مارچوبه گویند و بهترین بستانی بود و طبیعت وی گرم و تر است در دوم منی زیادت
کند و شهوت جماع برانگیزاند و مفتح و شیر زیادت کند و مقدار دو درم مستعمل بود و مضر بود بسپرز و
مصلح آن عسل است عسر البول را نافع بود و عرق النسا و قولنج بلغمی و ریحی و گرده کی ز بلغم سود
مند بود و بدل آن حنظل است بزر العصفر قرطم است و گفته شود بزر الکشوث رجول
خوانند بپارسی تخم کشوث خوانند و بسریانی دیارو شکوثا نیز گویند و طبیعت آن معتدلست
در گرمی و سردی و خشکست سده جگر بگشاید و سپرز و گرده را پاک کند و خلطهای عفن از
عروق بیرون آورد و تبهای مرکب از بلغم و مره صفرا نافع بود و چون با سرکه بیاشامند فواق
ساکن کند و چون بجوشانند شکم ببندد و قوت معده بدهد و بول و حیض براند و سیلان رحم را
نافع بود و عصاره چون تر بود با قند جهت یرقان مفید بود و اگر طبیخ وی یا عصاره وی دست
و پا بشویند نقرس را سود دارد و مقدار ده درم مستعمل بود اما بغایت تلخ بود و در صفت
مانند کاسنی بود در اکثر حالات و گویند مضرات شش و مصلح آن عسل است و گویند صمغ عربی
و بدل آن گویند چهار دانگ وزن آن افتیمون است بزر الهندبا بپارسی تخم کاسنی گویند
و بهترین آن سیاه رنگ و بستانی بود و طبیعت آن معتدلست در گرمی و سردی و خشکست نافع
بود جهت تبهای صفراوی و سده جگر و یرقان که از سده بود نافع بود و مقدار شربت درم تا
ده درم مستعمل بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن سکنجبین است و بدل آن تخم کشوث
بزر الانجره و تص و ساسارکشت گویند و آن گزنه است بپارسی تخم انجره
گویند و در طبیعت وی گرم و خشک است در دوم و بهترین آنست که فربه بود و در وی
لطیفی هست و گویند تر است و رطوبت گوشت صلب نرم گرداند و باه را زیاده کند
چون با عسل یا با شیر گاو تازه بیاشامند و این مجرب است و چون بکوبند و بر ریشهای خوره
و سرطانات افشانند نافع بود و چون بیاشامند ماء الصفر و قولنج و استسقا را نافع بود

مقدار نیم مثقال با آب گرم و عسل اگر بکوبند و مقدار سه درم با شراب یا شیر تازه بیاشامند
مجامعت را قوت دهد و شریف آورده است که چون بکوبند و با عسل بیامیزند و
بر قضیب طلا کنند سطبر گرداند و اگر با سکنجبین بیاشامند جهت سپرز و درد گرده نافع
بود و اگر بکوبند و با عسل بسرشند و لعق کنند عسر النفس را نافع بود و وی مفرح گرده
بود و مصلح آن صمغ عربی و کثیرا بود و بدل آن حرف است و قردمانا و گویند بدل
آن بزر کراث است و گویند بزر جرجیر و بسیار خوردن وی سرفه پیدا کند و مداوات
آن شراب نبث و جلاب بود بزر الکلاذیانج الرومی انیسون است و گفته شد بزر الرازیانج
در باب را گفته شود بزر البنجنکشت حب الفقد گویند بپارسی پنجنکشت خوانند و بشیرازی تخم
دل آشوب خوانند و فلفل کوهی هم خوانند و در کنار رودها روید و بهترین آن بود که بوی
وی تیز بود و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم جهت ورم سپرز و استسقا نافع بود و گر بوی
وی تیز بود با ده درم سکنجبین و اگر با سرکه بجوشانند و بر سپرز ضماد کنند نافع بود و اگر
بخورند مفتح سده جگر بود اما مصدع و مخفف منی بود مصلح آن شیر و ترانجبین است
بزر الکراث بپارسی تخم گندنا گویند و بهترین آن شامی تازه فربه بود و طبیعت آن گرم
و خشکست و گویند سرد است و اگر بخور کنند با قطران در شیب دندان که کرم خورده باشد
کرم بکشد و بیندازد و اگر در شیب مقعد بخور کنند بواسیر زایل کند و دو درم از آن باد و
ورم تخم مور را نافع بود جهت نفث دم که از سینه بود و جهت زحیر و جهت کسی که شهوتش منقطع
شده باشد یک درم نافع بود جهت سنگ گرده و اگر بریان کنند با حب الرشاد نافع بود جهت
زحیر که از سردی و بلغم بود مضر بود بشش و مصلح وی عسل است و بدل آن تخم جرجیر و گویند کسی
که خواهد مجامعت بسیار کند و هیچ اذیه بوی نرسد بزر کراث با شراب بیاشامند و در خواص
آورده اند که اگر در میان سرکه اندازند ترشی آن ببرد بزر الشلجم بزر الشلجم است بپارسی
تخم شلجم گویند بهترین آنست که سرخ رنگ بود و طبیعت آن گرم و تر است باه را زیادت کند
و نفاخ بود و چون در معاجین بود دفع سموم و ادویه قتاله کند و شریف آورده است که
بزر شلجم را بر گردن ببندند نافع بود جهت ورم اربیه و مجرب است و تخم شلجم چون بیاشامند سعوطا و در
اما مضر است بسپرز و مصلح وی بزر البطیخ است و مقدار دو درم از وی مستعمل است و
مؤلف کتاب گوید که از خواص وی یکی آنست که چون کهن شود نمک در میان او بود

در خواص

سنة الوصال سنة
سنة الفراق سنة

بکارند کرنب بروید واین آزموده است بزر البصل بپارسی تخم پیاز گویند طبیعت آن
گرم وخشک است ودر وی رطوبتی فضلی هست باه را تحریک دهد در مزاجهای سرد
بزر البقلة بپارسی تخم حقندر گویند وآن دو نوع است وگفته شود در سین صفت آن وطبیعت
وی سرد است ودر وی اندک خشکی بود معده را بد بود وشکم را بند مفتح ومقطع بلغم بود
وبدل وی تخم خطمی بود بزر القثا بپارسی تخم خیار زه گویند وبهترین تخم شنکیار وبهتر
آن بود که فربه بود وطبیعت آن سرد وتر بود وبهتر از تخم خیار بود وبول براند ومقدار پنج
درم مستعمل بود تا ده درم وچون بکوبند و بر بدن طلا کنند لون اندام نیکو گرداند واسحق گوید
مضر بود بسپرز ومصلح آن سکنجبین است وبدل آن بزر القند بپارسی تخم خیار بود وتخم
تخم خیار بالنگ وبهترین آن بود که از خیار زرد گیرند وفربه بود وطبیعت آن سرد وتر بود ونافع
بود جهت احتراق صفرا وورم گرم که در جگر وسپرز وشش گرم ورئین آن واسحق گوید مضر بود
بانثیین ومصلح وی کثیرا بود وبدل آن تخم خیار زه بزر الخیارین تخم خیار زه وخیار بالنگ است و
گفته شد بزر البطیخ بپارسی تخم خربزه گویند بهترین وی آنست که شیرین بود وطبیعت آن گرم و
تر است روده را پاک کند ومجامعت را زیادت کند وچون بکوبند وبآب شیره وی بگیرند
نافع بود جهت سرفه گرم ودرد سینه که از ورم گرم تولد کند وخشونت دهن وحنجره وحلق نرم گرداند
وتشنگی بنشاند وتبهای حاده وتبی که سبب آن صفرای سوخته بود نافع بود وورم جگر
گرم نافع بود وسده آن بگشاید وبول براند ومجاری گرده ومثانه پاک گرداند وسوزش
آن قطع کند وبقیت ورمهای گرم که بود تحلیل دهد واسحق گوید مضر بود بسپرز ومصلح آن عسل
ومقدار دو درم تا پنج درم مستعمل بود بزر الورد بهترین آن بود که از گل فارسی گیرند و
طبیعت آن سرد وخشک است وقابض بن دندان محکم کند وقلاع زایل گرداند وچون بکوبند
ودر دهان گیرند درد چشم نافع بود ومعده وروده پاک کند ومقدار دو درم از وی مستعمل
بود نافع بود جهت اسهال مراری ودرد پنج راسود دهد وچوزدن آن ششش را مضر بود
ومصلح آن کثیرا بود بزر الکتم بهترین آن بستانی فربه بود وطبیعت آن گرم بود باعتدال معده
را پاک کند ومقدار ماخوذ از وی یکدرم بود ووی مضر بود بشش ومصلح وی کثیرا بود
بزر الریحان وکوچک وخوش بوی وطبیعت آن گرم وخشک است وگویند معتدلست در حرارت
وبرودت نافع بود جهت داء الثعلب ورعاف ومام صفرا ی وی مقدار نیم درم بیان کرده

قطع اسهال
بنج نافع بود وشکم ببندد یک مثقال بآب سرد یا گلاب تر کرده فرو برند
فرمن بکنند وگویند مضر بود بگرده ومصلح آن مرزنگوش است وبدل آن بزر الشبث
بپارسی تخم شبث گویند بهترین آنست که فربه بود وطبیعت آن گرم وخشک است باعتدال
بگیر براند وبواسیر قطع کند چون بسوزانند وبر بواسیر ضماد کنند ومقدار دو درم
مستعمل کنند لیکن مشی ومغثی بود ومضر است بمثانه ومصلح وی عسل است وبدل آن دو
وزن آن شبث بزر الکرنب بپارسی تخم کرنب گویند بشیرازی تخم کلم گویند بهترین
آن تازه وفربه بود وطبیعت آن گرم وخشک است حرارت نافع بود واگر بخورند منع
مستی شراب کند و درست شوند ومنی زیاده کند ومقدار یکدرم مستعمل بود
ومضر بود بشش ومصلح آن عسل است واین ماسویه گوید که هر کس دو درم تخم کرنب نا
کاو زبان بیاشامد وشراب خورد مست شود وگل وی از آن فرجه سازند ورن
بخود برگیرد بچه در شکم بکشد بزر الاسفاناج بهترین آن بود که برخی زند وطبیعت آن
سرد وتر بود ونافع بود جهت درد دل مقدار یکدرم مستعمل بود ومضر بود ومصلح وی طین
مختوم بود بزر بقلة الحمقا بزر خرفه است وگفته شد بزر ماورد نوعی از بن آب
وبن آب کامه است وگفته شود در باب با بسر عوره خرماست بپارسی خرک
گویند وطبیعت آن سرد وخشک است در دوم وشیرین وی میل بحرارت دارد ودر وی
قبضی بود وطبیخ وی شکم ببندد واگر بسیار بود حبس در وی زیادت بود ودیر گوار هضم
شود ومضر بود بدهن ودندان ومولد ریاح بود وسده ومصلح آن سکنجبین ساده بود
بسج لبان است وگفته شود بطباخ حسک است وگفته شود بسفایج تشتو
گویند واضراس الکلب نیز خوانند ونابت الحجر وکثیر الارجل وبهترین آن فربهی طعم بسطبر
بود وچون بشکنند اندرون فستقی بود وطبیعت وی گرم است در اول معتدل است در تری
وخشکی وگویند گرمست در دوم وخشک است در سیوم مسهل سودا وبلغم لزج بود ومقدار
درم در مسهل مستعمل بود ومامرق خروس پنج درم مسهل بلغم بود اسهال وی بغیر مغص وکرب
بود ودو سه از وی دو درم تا پنج درم بود وقولنج بگشاید ومحلل نفخ ورطوبات بود ومفرح
نه بذات بسبب آنکه ماده سودا او وی از جوهر دل ودماغ وجمیع بدن استفراغ کند واز خواص
وی آنست که شیر را ببندد واز آن ببینه حل کند اسحق گوید مضر است بگرده ومصلح آن بلیله زرد است

وبدل آن افتیمون بوزن آن و دانک ونیم آن ملح هندی **بسذ** اصل المرجانست
وسه نوع است سیاه وسفید وسرخ بهترین آن مرجان سرخ بارنک بود بپارسی ازاخرج
گویند وطبیعت ان سرداست در اول وخشک در سیوم وسوخته مستعمل کند وصفت سوختن
ان در کوزه کواری نو کنند وبکل حکمت گیرند ودر تنور خباز نهند شب وبامداد بیرون آورند
در وی قبضی بود وتخفیف وتجفیفی وی بیشتر از قبض بود ترف ورا قطع کند وچشم را قوت
دهد چون در چشم کشند آب رفتن باز دارد وباید که بعد از سوختن بشویند وگوشت زیادت
بخورد از جراحات وی مفرح ومقوی قلب بود وریش روده نافع بود وعسر البول مقدار یکدرم
مستعمل بود ودر سنون دندان از علامات تمام دهد ورازی گوید در کتاب خواص که اسکندر
گوید که بسد اگر بگردن ناصروع بندند یا بر پای نقرس نافع بود وهر موضع که خون از وی روانه
بود بسد با کهربای سوده بران باشند باز دارد وبدل وی در حبس دم دم الاخوین است و
الحق گوید مضر بود بگرده ومصلح وی کثیرا است **بسباس** بزبان اهل مغرب رازیانج گویند
وگفته شود **بستان افروز** وبستان افروز نیز گویند وبهترین آن بود که در سایه خشک کنند
طبیعت وی سرد وخشک است ومعده وروده پاک کند وحرارت معده وجگر ساکن گر
داند چون طبیخ وی با سکنجبین بیاشامند ومقعده وروده پاک کند مقدار دو درم ومستعمل بود
واسحق گوید مضر بود بمثانه ومصلح وی کندراست **بسباسه** بشیرازی بزباز پوست
وبهترین وی انست که زردی بود که بسرخی وخوش بوی بود وطبیعت ان گرم وخشک در اول
وگویند در دوم ودر وی قبض بود وگویند معتدلست وگویند سرد است ولطیف واندک
حرارت در وی هست محلل نفخ وصلابات غلیظ بود وچون در هم کنند بوی دهان خوش کند و
شکم ببندد ومعده را قوت دهد وسبزرا نافع بود ورحم را نیکو بود وهیچ را ولثه را سود مند
وسلس البول که از سردی بود وریش روده نافع بود وجهت سلس البول خوردن وضماد
کردن بلکه ضماد کردن بقوت تر بود وسراد وی که سلس البول استعمال کند ضماد کردن نافع
بود که خوردن بر ناف ضماد کردن وورق اروبدل ان تیادوقی گوید چهار دانگ وزن آن
جوز بوا وبعضی گویند بوزن ان جوز بوا **بسیله** نوعی از علسان وگفته شود در جیم **بشمه**
تشمیزج است وگفته شود **بشیولیون** بزرقطوناست وگفته شد **بشکه** خبطیا نارست
وگفته شود **بشبش** ورق خطل است ودر صفت حنظل گفته شود **بصل** بپارسی پیاز گویند

وبهترین وی سفید بود وطبیعت او گرم وخشک در چهارم ودر وی رطوبتی فضلی هست
وگویند گرم وخشک در سیوم وگویند تر است در دوم وگویند در سیم وملطف ومقطع بود
وجذب خون کند به بیرون بدن وباه را زیادت کند وشهوت برانگیزاند وآب
گردش نافع بود وچشم را جلا دهد طبع را نرم دارد واشتها باز دید کند وچون آب وی
در گوش چکانند طنین را نافع بود وچشم را جلا دهد وسودمند بود جهت آب نزول
وسفیده چشم بعصاره وی بکشند وچون بکوبند با عسل بسرشند وبر قوبا وبهق طلا کنند زایل کند
وبر ناخن سطبر طلا کنند تنک کند وبر داء الثعلب طلا کنند زایل کند سود دهد وبر گزندگی
سگ دیوانه وافعی سودمند بود وحیض براند واگر آب وی تنها در گوش چکانند گرانی
گوش ببرد واگر پیاز سفید بریان کنند وبا پیه یا روغن تازه وتخم مرغ بکوبند بر مقعد طلا کنند
ورم آنرا تحلیل دهد ودرد ساکن گرداند واگر بپزند با خرما جرب سینه وسرفه از اخلاط
لزج پاک گرداند وبوییدن وخوردن دفع باد سموم بکند وچون بسرکه نهند معده را قوت دهد
وحرارت وی کم کند وچون بخوردن مسهلات ببویند منع غثیان بکند وبوی دارو نشود اما
خوردن وی درد سر آورد وبسیار خوردن مسبت بود ومضر بود بعقل ولعاب بسیار آورد
وافواه بواسیر بگشاید ومصلح وی سرکه وشیر ترش بود وبا کاسنی خورند **بصل زبر**
بلبوس است وبصل ماکول نیز گویند وان پیاز دشتی است بشیرازی پیاز ملکه گویند تیز نری روی
طبیعت وی گرم وخشک است در اول ودر وی رطوبتی فضلی هست وبسیار خورند
فربه شوند وباه را برانگیزاند وکلف وبهق طلا کنند زایل کند وبا زرده تخم مرغ بر ثالیل
طلا کنند زایل کند ودرد رحم که از سردی بود ساکن گرداند وسودمند بود جهت سمها
وگزندگی عقرب ورتیلا خوردن وضماد کردن چون با انجیر بود وچون سحق کنند وبر معده
ضماد کنند درد معده ساکن گرداند واگر بریان کنند با سرهای بر ریش زنخ باشند نافع بود
وبسیار خوردن مضر بود بعصب ونقض آورد ونفاخ بود ومصلح وی کاسنی بود ومکده
بعد از ان شیر تازه وبدل ان عنصل است **بصل العنصل** اشقیل است وگفته شد **بصل الذئب**
بصل الفار **بصل النرجس** بپارسی پیاز نرگس گویند وطبیعت وی گرم بود وچون
بر داء الثعلب با سرکه طلا کنند نافع بود وچون چهار درم از وی با ماء العسل بیاشامند
بجهد ووزن بیندازد وچون مثقالی بعسل بیاشامند قی آورد وگرم راه شکم ومنفخ ورحم

فلفل

گرم بود و شریف آورده است که اگر قضیب بوی مالند تنها و ادمان کنند قضیب را عظیم
گرداند و قوی و اگر سه عدد پیاز نرجس در شیر خویسانند یک شبانروز و حل کنند و بر قضیب
طلا کنند بغیر سر و بدان امان کنند اگر عنین بود کمال صحت باز آید و فعلی عجب از وی بینند
رغوت القمر و زبد القمر گویند و ان حجر القمر است و گفته شود **بطیخ** بپارسی خربزه
گویند و بهترین وی سمرقندی شیرین بود و قول اکثر آنست که سرد است در اول درجه دوم و تر است
در آخر ان و بعضی گویند گرم است و انچه محقق است چون بغایت شیرین بود طبیعت ان گرم است
ادرار بول کند و کلف و بهق و وسخ را زایل کند و تخم وی جلا بیشتر بود که جرم وی و پوست
وی بر پیشانی چسبانند منع نزول آب بکند و گوشت وی خوردن سنگ گرده و مثانه بریزاند
خاصه از ان گرده و دو درم بیخ وی بجوشانند و بیاشامند قی بی زحمت آورد و خربزه
مستحیل گردد بدان خلط که در معده زیادت بود و مرخی احشا بود و صفرا آورد و چون در
معده تباه شود سم شود و مصلح وی سکنجبین ساده بود که بعد از وی بخورند و باید که میان
دو طعام خورند و اگر در معده تباه گردد باید که قی کنند و معده را پاک کنند و اگر در پوست
وی تر در حمام بر جوز بمالند اندام را پاک گرداند خاصه لون روی و اگر خشک کرده در
عوض اشنان بدان دست بشویند رهومة زایل کند و اگر پوست وی خشک کرده در دیگی
که گوشت غلیظ باشد اندازند زود بپزد و مهرا گرداند و اگر پوست وی با گوشت گاو بپزند
زود از معده بگذرد **بطیخ هندی** بطیخ سندی است و بطیخ سندی نیز گویند بپارسی خربزه هندی
گویند و به تبریز سندوانه و بشیرازی خیار کدو و بهترین شیرین و آبدار بود طبیعت
وی سرد و تر است در دوم نافع بود جهت مرضهای گرم و تبهای محرقه و مزاجهای گرم و تشنگی
بنشاند و با سکنجبین چون بیاشامند بول براند و مثانه بشوید و آب وی چون با قند بود در
تبرید زیادت بود و مضر بود به پیران و مزاجهای سرد و خوف قولنج از وی حاصل شود و در
جگر و بلغم انگیزد و مصلح وی قند بود یا عسل یا با وی خورند یا بعد از وی **بط** گوشت وی
بسیار رطوبت و حرارت بود و تر از مرغهای آبی بود اما دیر از معده بگذرد و پیه وی مسکن
وجعها و لذعها بود که در عمق بدن بود و فاضلتر از پیه مجموع مرغها بود و گوشت وی لون را
صافی گرداند و آواز و باه را زیادت کند و فربهی آورد و چون هضم شود غذا بسیار دهد
لیکن دیر هضم شود و ثقیل بود و چون نیک از وی متولد شود خلط نیک و مصلح وی آنست

کنند
و ابازیر گرم بپزند و اگر بریان کنند بروغن زیت چرب کنند و پیاز در اندرون وی
و یک دو دو سیر خشک و اگر با سوی باج برند نخود و کندنا و دارچینی در وی کنند
و اندرون وی بکشنیز و کرفس و سداب و یک دو دنده سیر بیاکنند **بطراخیون** کبیکج است
و گفته شد اسم **بطم** شجرة حبة الخضرا است بپارسی درخت بن گویند و صفت
وی در باب حا با حبة الخضرا گفته شود **بطراساليون** فطراساليون است و گفته شود
و معنی آن کرفس جبلیست بطرا سون انی کوه است و ساليون کرفس **بطارس**
بلغه یونان سرچیل است و گفته شود **بطرالاون** بلغه یونان دهن الحجر است و ان
نفط بود و گفته شود **بطیاط** عصی الراعی است و گفته شود **بعر الضب** بپارسی سرگین
سوسمار گویند و لیک سوسمار هم خوانند بهترین وی سفید بود و گرم و تیز بود برص و کلف
را نافع بود و سفیدی که در چشم بود زایل کند و چشم را جلا دهد و قوت باصره بدهد و حکه
را نافع بود و بشیرازی سرگین مار زنگ خوانند **بعر الماعز** بپارسی سرگین بز گویند و بشیرازی
پشکل ز طبیعت ان گرم و خشک بود خنازیر را تحلیل دهد و توت و ورم سپرز و ورمهای
صلب و چون خشک بود و به پشم پاره بخود برگیرد سیلان رحم باز دارد و اگر سحق
کنند و با عسل بسرشند و طلا کنند در مفاصل را نافع بود و با شراب بر گزندگی افعی ضماد
کنند نافع بود و چون بسوزانند و با سرکه بسرشند و بر گزندگی سگ دیوانه طلا کنند سود
دهد و سرگین بز کوهی داء الثعلب را نافع بود و محلل صلابات مفاصل و ورم ان بود و استسقا را
در آفتاب ضماد کنند و با سرکه بر گزیدگی جانوران نهند و زنبور سم ان جذب کند **بعر الضأن**
بپارسی سرگین میش گویند و بشیرازی پشکل گوسفند چون با سرکه ثالیل ضماد کنند نافع بود
و با موم و روغن بر گوشت زیاده نهند نافع بود **بعر الجمال** بپارسی پشک شتر خوانند بر
ثالیل بندند و بخور کنند قطع کند و خون از بینی باز دارد و چون خشک کرده بسایند و در بینی
دمند و گویند چون با دو به جهت صرع بیاشامند نافع بود و محلل خنازیر و دانها بود و چون تر
بر روی ضماد کنند و در مفاصل و ورم ان **بقم** چوب درختیست که از طرف هندوستان خیزد و
رنگرزان و صباغان استعمال کنند و طبیعت ان گرم و خشک است در دوم و گوشت بر جراحت
برویاند و قطع خون از هر عضو که باشد بکند ریشها خشک گرداند **بقم** بزبان اهل یمن

درخت خرما مانست وگفته شود **لبخت** بیونانی لبخیس خوانند و اهل شام شث دکو
یارسی درخت شثاد گویند ورق آن مانند ورق مورد بود وتخم آن هم مانند تخم مورد
بود و قابض بود چون بیاشامند شکم را ببندد شریف گویند تراشه چوب وی با حنا بسر
و بر سر ضماد کنند صداع را نافع بود با سفیده تخم مرغ و گرد اسباب بسرشند بروی ضماد
کنند نافع بود **لبخت الحمار** لبخت المبارک است و اسماء وی در برز الطرف گفته شد بپارسی لورک
گویند و بهترین وی تازه بود و طبیعت وی سرد و ترست در سیوم و گویند در آخر درجه
دوم تازه بود دوم صفرا بکشد و قی باز دارد چون ده درم آب وی بیاشامند و منع برق
بکند و چون ثالیل بوی حل کنند زایل کند و اگر بر ورمهاء گرم که محرون بود ضماد کنند نافع
بود و آب وی چون بیاشامند کرم را بکشد و گزیدگی جانوران سود دهد و چون با روغن
گل بر سر کنند جهة درد سر که از آفتاب بود نافع بود و سوزش مثانه و درد آن سود دهد
خوردن وجهة درد چشم که از گرمی بود ضماد کنند نافع بود و سوزش وی جهة نفث دم و معده
و جگر گرم سودمند بود و خوردن و ضماد کردن وجهة پیچ روده و اسهال مرار خفته
کردن نافع بود و تمامه حاده سودمند بود اما باه را مضر بود و بسیار خوردن تاریکی چشم
و شبکیه آورد و مصلح وی کرفس و جرجیر و نعناع بود و گویند مضر بود بروده و مصلح
وی مصطکی بود **لبخت خراسانی** لبخت الحامضه بپارسی تره خراسانی خوانند و طبیعت آن سرد و
خشک در وسط دوم و گویند در اول شکم را ببندد و مره صفرا و سودمند بود و شهوت
طعام باز دید کند چون نقصان شهوت از حرارت بود و محرور مزاج را نافع بود و بلغمی مزاج را
مضر بود **لبخت الذهبی** قطعه است و سرخی بر او یعنی کوکنار شود **لبخت المبارکه** و **لبخت الرمل** و **لبخت
لبه** لبق لقات گفته شد **لبخت الغزال** شکل اشبع است **لبخت بارده** لبلابست و گفته شود **لبخت الانصار**
کرنب است وگفته شود **لبخت یهودیه** از قول صاحب جامع نوعی از هندبا بری است و از قول
صاحب منهاج نوعی از خبازیست و صاحب منهاج در صفت خبازی گفته است **لبخت الضب**
بازموبه بری است و گفته شد صفت بادر… **لبخت الخطاطیف** صاحب جامع گوید عروق
الصفر است اما الحق محقق است وی الخطاطی خوانند و آن مامیران است و گفته شد **لبخت العدس**
فو بنج بری است و گفته شود **بکتر** بلغة اهل هند خیار چنبر است و گفته شود **بلوط الارض**

المعا

یونانی کامادریوس گویند وگفته شود **بلوط** در وی قبض بیشتر بود که درخت هبلوط و در
قشر وی که از اجفت خوانند قبض زیادت تر بود که در بلوط و بهترین وی تر و فربه بود
و بزرگ و رسیده و طبیعت وی سرد و خشک است در دوم و گویند در اول و
گویند خشکی وی در سیم است و گویند گرم است در اول منفعت وی آنست که منع
ترف دم و نفث بکند خاصه جفت وی و عداب بسیار دهد و جهت صلابات با به از کوی
نافع بود و چون بسوزانند جهة ریشها و قلاع نافع بود و پیچ را سودمند بود و چکیدن
کمتر و جهت زهرها نافع بود و شکم ببندد و اگر طبیخ وی کسی را که اسهال مزمن و قرحه امعا
بود بیاشامد سودمند بود و اگر از طبیخ وی فرزجه سازند و بکود برگیرند سیلان مزمن
که از رحم آید باز دارد اما بلوط غذاء ثقیل بد بود و دشخوار هضم بود و صداع آورد و اسحق
گوید از سه درم زیادت نباید خورد و مضر بود بمثانه و مصلح وی آنست که بریان کنند و با قند
بخورند بوزن وی خرنوب نبطی بود **بلیلج** بپارسی بلیله گویند و بهترین وی آنست که زرد
و رسیده بود و طبیعت وی سرد است در اول و گویند در دوم و خشکست در سیم و در دوم
فتح ملطف و قابض بود معده را قوت دهد و استرخاء آن و رطوبت آن نافع بود و
معده را دباغت کند و گویند شکم ببندد و بعضی گویند ملین فقط روده را نافع بود و مقعد
و چشم را قوت دهد و اگر در چشم کشند آب رفتن باز دارد و در طبیعت نزدیک بود با هلیلج
و هلیلج کابلی و مقدار شربت وی سه درم بود و مغز وی نزدیک بود بنفشه و اسحق گوید
مضرست بسپل و مصلح وی عسل بود و بدل وی اسحق بن عمران گوید آملج است و گویند
بدل وی فانیذ خشک و دو دانگ وزن آنست و شش یک آن هلیله سیاه **بلادر**
انقردیا خوانند و بهترین وی سیاه و فربه بود و چون بشکنند بسیار عسل بود و طبیعت آن
گرم و خشکست در چهارم سودمند بود جهة کسی که بلغم و رطوبت بر وی غلبه کرده باشد و
استرخاء عصب و نسیان و فالج و لقوه بغایت نافع بود و قوت حافظه بدهد و ذهن را تیز
گرداند و مرهمی که از دماغ باز دید آید که از سردی و تری بود نافع بود و مقدار نیم درم
مستعمل بود و خطر بود و چون شیب بواسیر بود کنند بواسیر را خشک گرداند و عسل وی برداء
الثعلب بلغمی بمالند نافع بود و از جمله سموم است و سوزش خون بود و خلطها و جنون و برسام
باز دید کند و تقطیع در حلق و اندرون و سوزش دهن و لدع در معده و روده و تبها ده

بازدید کند و دو مثقال این عمل کند و سم بود و گاه باشد که کشنده بود و اگر با شکر کردان
بخورند مضرت نرساند و این از خاصیت او و اگر شکر نیز اضافه کنند بهتر بود و مداوا
کسی که بلادر خورده باشد مدوغ گاو و جواب و روغن بادام و لعاب بهدانه کنند
و در آب برف نشاندن و عسل وی مستعمل بود و در معاجین و عسل از وی چنان
گیرند آن بلادر جیدا ازند و ابزی او در کون کشند و بلادر را در میان ابزی گیرند
و عسل از وی بیرون آید و بعد از آن با روغن گاو جوشانند یا میزند و روغن جوز
در معاجین کنند و بلعوزمس گویند بدل وی بیخ وزن وی مغز فندق و دانگ نیم
وزن آن روغن بلسان و ششیک آن لفظ سعید بود **بلسن** عدس است و گفته شود حب
تین ابیض است و گفته شود **بلنجاسف** برنجاسف است و گفته شود **بلوسطون** حلبا است
و گفته شود **بَبَل** میوه هندیست مانند فنا کبر و گویند مانند انار است و گویند انار هندی
است و گویند انار دشتی است و گویند فار هندی بری است و بوست وی را اثل و
شجر وی را ابل و حب وی را اثل خوانند و محمد بن زکریا گوید بل میوه هندوستان است
از درختی حاصل میشود مثل درخت رز و آلو و بهترین آن بود که شیرین بود و درخت
وی را خاما اقطی گویند و گفته شود و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم و گویند در
سیوم قابض بود احشا را قوت دهد و صلابت عصب و رطوبة آن نافع بود و مرضها
سرد مانند فالج و لقوه و استرخا سودمند بود و قی باز دارد و در جوارشات شکم بندد
و باد بشکند **بلبون** عرفج بریست و خوخ اقوع نیز خوانند و آن سادج سدست و گفته شود
بلنجنگ زنجنک است و گفته شود و از نجنک نیز گویند و گفته شد **بلح** چون سبز بود
و بلیع خوانند و حلال نیز گویند و آن چون سبز بود بشکافند و بیرون آورند و ل در بحل
مانند غوزه است بر درخت انگور بپارسی غوزه خرما گویند و چون در غلاف باشد طلع
خوانند و صفت طلع گفته شود و بلح طبیعت وی سرد و خشک بود در دوم شراب وی
شکم ببندد خاصه که با شراب که دهش بود بیاشامند و سیلان رطوبة که از رحم بود ببندد
و خون که از بواسیر آید باز دارد و معده را دباغت کند اما سینه و شش بد بود و سبب
حشو به که در وی هست و دیر از معده بگذرد و غذا اندک دهد و سدة جگر آورد و
بسیار خوردن خلطهای غلیظ در شکم باز دید کند اما ممسک بول بود و مصلح وی جیر نبشه

بود که بخورند بعد از وی **بلبوس** بصل الزیر است و گویند **بلسان** شجره مصری و برگ
وی لسداب ماند اما سپیدتر و در موضعی که از آن عین الشمس خوانند چه بود و روغن
وی بهتر و فاضلتر از حب وی بود و بقوت تر از عود وی بود و صفت عود در عین
گفته شود و صفت حب در باب حا و صفت روغن در باب دال و در دهن البلسان
بنفسج بپارسی بنفشه گویند و بهترین لاجوردی بود و طبیعت وی سرد است
در دوم و ترست در سیوم و گویند سرد و ترست در اول مسکن اورام حار بود و چون
بر روی ضماد کنند با آرد جو ن صداع که از گرمی بود ساکن گرداند و بوییدن و ضماد
کردن سرفه گرم را نافع بود و سینه را نافع بود و نرم گرداند مسهل صفرا بود و شربتی از وی
دو درم باشد یا چهار درم و چون بپاشانند خناق را و صرع بچگان که از ام الصبیان خوانند
نافع بود و مسهل بود بقوت جاذبه و بعضی گویند که مسهل بود بلزجه و خون صالح معتدل از وی
حاصل شود و چون ضماد کنند بر ورم معده و جگر گرم را نافع بود و چون با بابونج بپزند و آب
آن بر سر ریزند سودمند بود صداع که از حرارت بود و خوردن وی مضرت بدل و مصلح
وی آنست که با انیسون خورند و بوییدن وی زکام سرد را مضر بود و باید که چیزی از مزکوک
ببویند و زکام گرم و نزلات که در سینه ریزد نافع بود و خوردن و بوییدن وی و حرارت مثانه
سودمند بود و ورق وی چون ترکوبند و آب وی بگیرند و با قند و باکو ذکان که مقعد شان
بیرون آید دهند بغایت نافع بود و شریف گوید ورق وی طلا کردن بر حرب صفراوی و
دموی بغایت سودمند بود و بدل وی ورق خبازی است یا نیلوفر یا گاوزبان و گویند
بدل وی گاوزبان و گویند بدل وی نیلوفر و برسیاشان است **بجنکشت** ذو خمسة اوراق
گویند و ذو خمسة اصابع هم خوانند و درخت وی در کنار رودها روید و ورق آن مانند
ورق شهدانه است و مستعمل از وی گل وی بود پس ورق و تخم وی و جوب آن تشابه که اکال
کنند و بهترین آن تازه بود و طبیعت آن گرم است در اول و گویند در سیوم و خشک است در
سیوم و در وی قبضی هست با تفتیح و محلل و ملطف بود و نافع بود ضماد کردن جهت صداع سرد و
سدة جگر و صلابة سپرز با سکنجبین نافع بود و چون در شب بستر بگسترند منع احتلام و نقوط کند
و زنان چون شهوت بر ایشان غلبه کند و در شب خود دود کنند ساکن گرداند و از دود وی
گزندگان بگریزند و خوردن وی گزندگی مار نافع بود و گزندگی سگ دیوانه و بهایم ضماد کردن

سودمند بود و مقدار شربت از وی یک مثقال بود ولیکن مصدع و حبت بود و چون بریان کنند در دم
کمتر آورد و مضر بود مجامعت را و اسحق گوید مصلح وی صمغ عربی است **نبات** صمغ البطم است
و گفته شود **بنج** بنج گویند و بعربی سیکران و بپارسی منگ گویند و صفت آن در حرف البا گفته شد
نطافلون بنج انگشت است و گفته شد **بندق** بپارسی فندق گویند بهترین وی بزرگتر بود
طبیعت وی گرم است باعتدال مائل بخشکی و گویند گرم است در سیوم و تر است در اول
و پوست وی قابض بود اما مغز وی باه را زیادت کند و گزندگی جانوران خاصه گزندگی عقرب
چون با انجیر و سداب بخورند و ضماد کنند و گویند عقرب از وی بگریزد و اگر پیش از طعام بخورند
سموم را نافع بود و با انجیر و سداب بخورند بغایت سودمند بود اما معده را بد بود و چون سحق
کنند و با ماء العسل بیاشامند سرفه کهن را نافع بود و اگر همیان با پوست بسوزانند و سحق کنند و با پیه کهنه
یا پیه خوک یا با پیه خرس بیامیزند و بر داء الثعلب طلا کنند موی بر روید و بعضی گویند پیه
سوخته چون با زیت بسایند و بر یافوخ سر طفل که چشم وی ازرق بود طلا کنند ازرقی ببرد و سیاه
گرداند و موی نیز سیاه گرداند بقراط گوید خوردن وی دماغ را قوت دهد و پوست وی شکم
ببندد و مغز وی منفخ و مولد ریاح بود در معده و مصدع بود مصلح وی فانید است و بدان منفعت
جوز و گویند جلغوزه **بندق هندی** رته خوانند و آن ثمری است بمقدار فندق کوچکتر بود و
لون آن سیاهی زند و بغایت املس بود و جوز الرتیه گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در اول
بر حنا زیر طلا کنند با سرکه و کلیل و لقوه را چون سه روز سعوط کنند در خانه تاریک بنشیند رطوبتی
از بینی وی روانه شود و صحت یابد و صرع و سدر و مالیخولیا را نافع بود جهت آب نزول کحل
کردن و سیل و شبکوری سعوط کردن با آب مرزنگوش نافع بود و با شهد کحل کردن اول ببرد
و دو درم از وی ببورا و حیضه را نافع بود و اگر حب کنند و فرزجه سازند و زن بکار برد حیض
براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی مسهل سودا و بلغم ماهی و صفرا بود ولی اگرای و برص و بهق
و کلف نافع بود و با سکنجبین قولنج را نافع بود و تب ربع و وی تریاق گزندگی عقرب و رتیلا
همه زهرها بود و قوت اعصاب بدهد و فالج و لقوه را بغایت نافع بود و قوت باه بدهد
و اگر بر اعضاء سست طلا کنند سخت گرداند و از بیخ وی دو درم با شراب بیاشامند ذات
الجنب سرد و ربو و سرفه کهن و نفث دم که از سینه بود نافع بود **بنک** مانند قشور ... است
سبک و خوشبوی و سفید و فربه بود طبیعت وی گرم و خشک در اول قوت اعضا بدهد و جلد را

پاک گرداند و نشف رطوبات که در نشیب جلد بود بکند و بوی بدن خوش کند و قطع بوی نوره
بکند و معده و جگر سرد را قوت دهد چون از بیرون ضماد کنند یا بمالند و بوی وی دماغ سرد را
قوت دهد **نبات الرمد** گیاه است و گفته شود **نبات النار** انجره است و گفته شود **بنج** بپارسی
انگاره گویند و عرب انگاره بخاری خوانند حقیقت مری در میم گفته شود **نفه** در قوت مانند
عدس است و طبیعت آن معتدل است و گفته شود و گفته اند که در پوست معتدل است و قابض بود مانند
عدس و برقان و حبه کودکان ضماد کردن نافع بود و شکم ببندد و مولد سودا بود و مصلح آن روغن
بسیار است بشیرازی مشو گویند **بنو** سپستان است و گفته شود **بجشکروان** لسان
العصافیر است و گفته شود **بوزیدان** بعربی مستعجل خوانند صاحب جامع گوید در مصر اطبا مستعجل
بعوض بوزیدان مستعمل کنند و این سهو است بوزیدان نوعی از است تحقیق و هو گوید چشمی ... است
و صاحب جامع چنین گوید و این سهو است بوزیدان بغیر از مصر هیچ جای دیگر نباشد و بهترین وی
آنست که سفید بود و سطبر و خطوط بسیار در روی بود و تازه باشد و طبیعت وی گرم و خشک
است در سیوم و در قوت ... بوی چشت فضلی و ملطف بود و گویند بقوت مانند بهمن است مفاصل
و نقرس را نافع بود و باه زیادت کند و زهرها سود دهد و یک درم از وی مسهل مار اصفر بود
بود جهت خلطها سرد و بلغم و عصب را پاک گرداند و منی بیفزاید و زنان جهت فربهی استعمال کنند و
کنده است چون با شیر با روغن حلوا سازند فربهی آورد و لون را نیکو گرداند بغایت و منافع
بود در مفاصل و نقرس مانند سورنجان است و اسحق گوید مضر است بامثین و مصلح آن خردل بود
و شربتی از وی دو درم بود و بدل آن دو وزن آن بهمن سفید **بورق** انواع آن بسیار است
و بهترین آن ارمنی بود و از انطرون خوانند و افریقی از ایشان بقوت تر بود و ارمنی تنک و
سفید بود با وردی و طبیعت آن گرم است در آخر درجه دوم و خشک در اول درجه سیم جلا
بقوت دهد و اخلاط غلیظ و قطع کند و مغص را ساکن کند چون بکوبند با زیره و بامنبج بیاشامند
و طبع را نرم کند و بادها را بشکند و حکه و برص طلا کردن سود دهد و دملها را نضج دهد و چون با آب
خلط کنند و در گوش چکانند در گوش ببرد و باد که در گوش بود و رطوبتی که در گوش آید
مجموع نافع بود و اگر با سرکه بیامیزند و در گوش چکانند و ... بیرون آورد و پاک گرداند
و چون با سرکه و بدان غرغره کنند علق که در حلق بود چسپیده بیفتد و با ادویه قالات دو د گرها
کتی

مجموع بکشد و بیرون آورد و همچنین اگر بر شکم و ناف بمالند و نزدیک آتش نشینند همین عمل کند
و اگر با شراب در گوش چکانند کری را سودمند بود رازی گوید که اگر دو درم از وی با سه
درم روغن زنبق بپالایند و بر قضیب بمالند نیک انعاظ تمام آورد و مجهول گوید چون لغایت
سحق کنند و با عسل بسرشند و بر قضیب طلا کنند و خصیه و گرداگرد آن نعوظی عام آورد و
فولس گوید که بواسیر و ناسور که در مقعد بود چون سحق کنند و با روغن گل بسرشند و بر آن نهند
زایل کند و کمال صحت آورد و جهت استسقا با انجیر ضماد کنند نافع بود و اگر با چیل در چشم
کشند سفیدی چشم ببرد که کهن شده باشد و ارسطاطالیس گوید که نافع بود جهت رحم زنانی که رطوبت
بسیار در وی بود و نشف رطوبت بکند و قوت دهد و در حقنه سهل عقد اگر بکار برند تا دو درم
مستعمل بود و بسیار خوردن لون را سیاه گرداند و معده را مضر بود و مصلح وی صمغ عربی
است و بدل وی نمک وی نمک نخ یا نمک اندرانی و دیسقوریدس گوید بدل وی یک وزن
و نیم بود بورطیس مرقشیثاست و گفته شود بوقیصا درداراست و گفته شود بوشاد
بیونانی شلجم است و گفته شود بوطانیه کرمة السوداست و ان فاشرسین است
و گفته شود بولوبودیون بیونانی معنی ان کثیر الارجل است و ان سفایج است و گفته شد
بوطمن بزبان یونانی یعنی لسان الثور است گاوزبان است بودنک بادروج است
و گفته شد بوجیس نوعی از مامیرس است و ازاجوثران خوانند و افتی هم خوانند و گفته شود
درمیم و گویند باقلاء رومی است بوحا حشیشی است که بابش رومیه تریاق جش است و از
جمله زهرها و بیخ ان دار است و گفته شود بولوطیون بیونانی یعنی کثیر العشر و ان برسیاو
شانست و گفته شد بول الناس چون بکار گستر و بر جایی که خون اید ببندد خون باز دا
رد سودمند بود جهت حکه و سعفه و خزاز و برص خاصه با بورق و آب حماض طلا کنند و جهت
مطحولان عجب سودمند بود و نافع بود جهت گزندگی افعی خاصه بحری خوردن و همه انواع
مانطون گزندگی سگ دیوانه و هر گزندگی بود سودمند بود جهت مجموع زهرها و چون
بپاشند و در پوست و در گوش چکانند کرم در گوش بود بیرون آید و بول الصبیان چون در ظرف
مسین با عسل بپزند نافع بود جهت سفیدی چشم و دانه و ریش و رمد و تاریکی چشم ببرد و دردی او
که درین ظرف نشسته بود چون چند روز بران بگذرد و بر چهره مینداد اخنیة ساکن کند و چون با روغن

خاسو کنند و زن بخود برگیرد درد رحم را ساکن کند و اختناق ان و نافع بود جهت گزندگی
افعی و عقرب مجرب و صحیح و گزیدگی سگ دیوانه با بورق و جهت جرب و حکه و برص
و جذام سودمند بود و جهت ماده که از گوش روانه بود چون با پوست انار بیامیزند و نافع
بود جهت گزیدگی همه حیوانات بول الدواب سودمند بود جهت درد مفاصل چون نطول کنند
یا در ان نشینند بول الابل بهترین بول جمل اعرابی است که از انجیب خوانند و طبیعت
ان گرم و خشک است و در وی قبضی هست نافع بود جهت خراز چون بدان بشویند و سن عرب
گوید جهت ورم جگر و باه نافع بود چون بیاشامند و چشم را نافع بود و استسقا و صلابت
طحال نافع بود خاصه چون با لبن ابل بیاشامند چون در گوش چکانند ریش نافع بود
بول الکلاب چون بگیرند و رها کنند تا منعقد شود و موی را بدان بشویند سیاه گرداند
و بهترین خضابات بود و جهت ثالیل استعمال کنند قلع کند بول المعز نافع بود جهت درد
اعصاب و تشنج و جهت استسقا چون بیاشامند بول البقر بهترین بول ثور بود و بهق را
زایل کند و خراز را نافع بود چون با مر و بگدازند و در گوش چکانند درد گوش که از
سردی بود ببرد و چون در ان نشینند بواسیر را سودمند بود بول الجاموس چون مر و
صبر بدان بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش که از سردی بود ببرد بول الخنزیر الهندی
سودمند بود جهت سفیدی چشم و خاصیت وی انست که چون بیاشامند سنگ مثانه بریزد
بول الحمار گویند چون بیاشامند درد گرده زایل کند بوش دهنجی شیافیست که از
ارمن می آورند و ان نباتیست که بجهان میگویند و شیاف میازند طلا کردن برو
زخمها گرم و نقرس گرم بغایت نافع بود و طین و مبرد بود و بر شرها طلا کنند سودمند
بود و طبیعت وی سرد و خشک است بود در درجه اول رازی گوید چون با آب عنب الثعلب
بر نقرس طلا کنند منفعتی عظیم بدهد و بدل ان حضض بود با شیاف ماميثا بهاد
اقوان است و گفته شد بهرامج گویند و صوفران نیز گویند و عطعل هم گویند
وان گل بید بلخی خوانند بپارسی بید مشک گویند و به تبریزی کله موش و بکرمانی
طبیعت وی معتدلست نطول کردن محلل نفخ بود از هر عضو که باشد و بوییدن آن
محلل ریاح غلیظ بود و از سر و شکم براند و محرور را نافع بود و درد سر که از بخار مره صفرا
بود ساکن گرداند و اگر با گلنجبین خورند مانند بادام در بغشه و روغن از وی بگیرند روغنی

خوش بود و در صفت آن منفعت وی گفته شود و اگر با دام کنند لطیف تر بود بطم
وبهمان عصفرات و گفته شود بسبج بوزیدان است و گفته شود بقلة الحجر
خز از الضحراست و گفته شود بهمن دو نوع بود سرخ و سفید و بهترین آن سفید
بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و مسیح گوید گرم است در دوم و تر است در
خفقان را و قوت دل را عظیم نافع بود و منی بیفزاید و باه را برانگیزاند و فربهی آورد
و در تقویت دل نظیر ندارد و سنگ مثانه براند و مقدار شربت از وی یک درم باشد
اسحق گوید مضر بود بسپل و مصلح وی انیسون بود و بدل وی بوزن وی تودری
و نیم وزن وی عود لسان العصافیر بقه بقه است و گفته شد بیض بهترین وی
تازه بود از مرغ خانگی و زرده فاضل تر بود و باید که نیم برشت کنند و صفت نیم برشت
آنست که اگر با پوست در دیگ اندازند سیصد بار بشمارند و اگر بی پوست بود صد
بار بشمارند و بعد از آن بردارند و زرده آن گرم و تر بود و سفیده سرد و تر و با هم
معتدل بود و در گرمی و سردی و تر بود و غلیظ و نیم برشت زود هضم شود و غذا
بهتر دهد جهة حلق و سرفه و سل نافع بود و باه را زیادت کند و زرده وی
بریان کرده قابض بود و چون غسل بر کلف طلا کنند زایل کند و سوختگی آتش نافع بود و
منع ورمها را نافع بود و جهت جراحت مقعد و خصیه نافع بود و چون در سرکه بزند شکم ببندد
و ذوسنطاریا را نافع بود اما دیر هضم شود خاصه مقدار آن و اگر دائم خوردن آن کنند
کلف آورد و مطبوخ وی بد بود و سنگ گرده تولد کند و تخمه آورد و قولنج را اولی آن
بود که فلفل و زیره و دارچینی با آن خلط کنند و بعد از آن انجبین بخورند و سفیده
وی آن اگر در گوش چکانند که ورم گرم بود سرد گرداند و درد ساکن گرداند و اگر
بر سوختگی آتش مالند سود دهد و اگر صوف بدان تر کنند و بر چشم بندند درد چشم که از
گرمی بود پاک گرداند و جهة درد جراحت نافع بود در چشم چکانند و اگر تخم مرغ همچنان خام
بیاشامند گرفتگی مار را نافع بود و نیم گرم بیاشامیدن قرحه مثانه و قرحه گرده و حشونه سینه
و نفث دم و زله را سود دهد بیض الاوز و النعام والبط بهترین وی تازه بود نیم برشت
معتدل بود در گرمی و اما غلیظ بود و قولنج و ریاح و دوار و مصلح آن سعتر و نمک بود
بیض العصافیر باه را زیادت کند و بیشتر از همه بیضها و همه بیضها این عمل کند بیض الحجل
لطیف تر از بیضه مرغ خانگی بود سودمند بود جهة ناقهین و بیض نحل و تذرو و مرغ
خانگی مقوی دل و سنجع او صاف ثلثه باشند و مضر بود با صحاب کد و مصلح آن نبات
بود بیض الحباری و اللقلق خضاب بغایت نیکو بود موی را بلش بدترین زهرهاست
و در غایت تیزی بر برص طلا کردن نافع بود و جذام باد و به دیگر و حش سم قاتل
مهلک است مقدار دانگی کشنده بود و تریاق وی حش موش است و فاد زهر ها باشد و
جدوار و وی از سم افعی زود تر نفوذ کند و قرون سنبل نوعی از انست و گفته شود
حش موش بچا بر ماست و گفته شد اما حش موش حیوانیست مانند موش که در بن
درخت حش مأیه دارد نافع بود جهة برص و جذام و تریاق حش بود و افعی و هر زهر که باشد
والله اعلم

باب التاء

تانبول تامول نیز گویند و تنبول نیز گویند و آن ورقی است مانند ورق نارنج و در
دریابار باشد و بسیار خورند و در طعم نزدیک بود بقرنفل جهة درد دهن سودمند بود و
بوی دهان خوش کند و اشتهاء طعام باز دید کند و باه را قوت دهد و دندان از سنج کند
و نشاط آورد و بدن را قوت دهد و خون بن دندان باز دارد و معده را و دندان قوت
دهد خاییدن وی و صاحب منهاج گوید طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم
قابض بود و مخفف بود و شریف گوید تنبول گرم است در اول و خشک است در دوم قوت
جگر ضعیف دهد و چون بخورند و بعد از آن آب بیاشامند نفس را خوش کند و دهن را بل
کند و اهل سند بعوض خمر بعد از طعام تنبول خورند مفرح بود و غم ببرد و باید که با کلس صدف
دانگی و پاره فوفل خورند و اگر بی کلس بود هیچ طعم او نیابند و تفریح نبخشد و وی خمر اهل هند است
و رازی گوید که بدل وی قرنفل خشک بود تامست حماض است بزبان اهل بربر و در آن
زج صفت وی گفته شد تاکوت بزبان اهل مغرب الافعی فرفیون است و زبان
دیگر گوید حب الاثل است و قول اول صحیح است تالعیبر حرف است و گفته شد تاغند
بزبان بربری عاقرقرحا است و گفته شود تن سکه اذخر است و گفته شد تبر ذهب است و
گفته شود تغ کب است و گفته شود تدرج تیهو است تذرو گویند و الشیرازی او گفته تری
گوشت وی بهترین گوشت مرغها بود و در منفعت مانند دراج بود گوشت وی گرم بود و دماغ
و فهم را زیادت کند و ابن زهر گوید و در خواص آورده است که زهره وی چون سعوط کنند

بدان حبل و موا پس زایل کند و چون کوشت وی بریان کنند و سه روز کرم بخورند
زحمت زایل کند **ترمس** باقلای مصری خوانند بهترین وی سپید و فربه بود و بزرگ و
طبیعت وی کرم است در اول و کویند در دوم و خشک است در دوم منفعت وی انست
که کلف و بهق و برص زایل کند و ریشها و داهها که اندرون بود دفع کند و صلابات چون
و سرکه طلا کنند نافع بود و دقیق وی چون با عسل بیامیزند و لعق کنند یا با سرکه بیاشامند
کرم را بکشد در شکم و دقیق وی چون سرکه ضماد کنند بر عرق النسا سودمند بود و دقیق
وی با دقیق آرد جو با آب بر ورمهای کرم طلا کنند نافع بود و بر آتش فارسی هم
سودمند بود و چون با سرکه بپزند و بران ضماد کنند و آنچه در سر بود و ریشها پلید و جرب
و اورا ابتدا بهق و اثارها که در بدن پیدا شود و داهها سودمند بود و چون با مرو و عسل
بیامیزند و زن بخود برگیرد و بیاشامد حیض براند و بچه بیندازد و دقیق وی بشره را
پاک و صافی کرداند و اثری که بود از زخم و غیران ببرد و سده سپرز بگشاید و جگر همچنین
چون با عسل و سرکه و سداب بپزند غثیان ساکن کرداند چون بکوبند و با سرکه بیاشامند
و معده ارسته درم مستعمل بود و طبیخ ان کرم را بکشد و بر ناف کودکان طلا کردن همین عمل کند
و اکر ما ماذریون بجوشانند و کوسفند که جرب داشته باشد بدان بشویند اثر زایل کند و اگر
بجوشانند و بیاشامند بول براند و شکم ببندد و این ماسویه کوید منقطع از وی در شکم
براند و نه بندد و دشخوار هضم و خلطی خام از وی حاصل شود در عروق چون تمام هضم نشده
باشد و چون تلخی از وی بیرون کشند غلیظ تر بود و اگر ان تر تفود کنند و انچه تلخی داشته
باشد زودتر از معده بگذارد و با سرکه یا با ابکامه با نمک و صعتر با انجدان خورند جالینوس کوید
بدل ان در جلاو در وزن ان باقلا و کویند بدل ان فودنج و کویند بدل شیح امنی و چون با سرکه
بپزند و بر مفاصل سرد ضماد کنند نافع بود و ورمهاء بلغمی تحلیل کند و ابن زهر آورده است
صرد ابه که قردان بسیار داشته باشند و قردان شیرازی که کویند چون به ترمس بشویند زایل
کند و جواب دواب قلع کند و شریف آورده است که چون بستانند و مطهور کنند پوست وی جدا
کنند و در دیکی مسین کنند و شیر تازه بران بریزند چند انکه از ابجوشاند تا شیر نشف کند بعد از ان
مانند وی روغن کاو بر سر وی کنند و بجوشانند تا منعقد شود و از ان ضماد کنند مسهل صفرا بود دار
خوفکند کرم کرده و براد بیه ضماد کنند ماس و رکبی و این ضماد از اسرار طب مکتوم است

تربد واین معالجه جهت طفلان و سرا که محلل وار وی مسهل نداشته باشد کنند و این مجربات الب
بهترین ان صحی سپید مدور و مصمغ و مجوف بود و در سودن سپید تر کردد و بر سرهای
وی صمغ بود و کهن و باریک بود و سطبری میان خنصر و بنصر بود و چون بکوبی و بیزی هیچ
ریشه بر سر وی زن نماند و تنگ سوراخ بود و باید که بوقت جرح کند اول بحراشند
و بروغن بادام چرب کنند انکاه بکوبند و طبیعت وی کرم و خشک است در سوم نافع بود جهت
مرضهاء عصبانی و مسهل بلغم بود تمام و اندکی از خلط سوخته از مرد و ورک و ماسرجویه
کوید که مسهل اخلاط غلیظ لزج بود و اصح آنست که مسهل بلغم رقیق تر بود و استعمال کردن
وی چوب پسته و حیاف در بدن پیدا کند و مضر بود با معا و بعد از ان که خراشیده باشد و بروغن
بادام چرب کرده کثیرا اضافه کنند و اگر زنجبیل بقوت دهند مسهل بلغم غلیظ بود و خام بود اما
تنها مسهل غلیظ نبود و تربد زرد و سیاه زهر بود مانند خربق سیاه و غاریقون سیاه
و مداوای کسی که خربق خورده باشد کنند و همان تدبیر کنند و تربد سپید مجوف خبانچه وصف
کرده شد نافع بود جهت درد مفاصل که بلغمی بود و رحم را پاک کرداند بیغه تمام خوردن و حقنه
کردن و نافع بود جهت دردان نزدیک حیض امدن و سودمند بود جهت درد پشت و دماغ
را پاک کند از بلغم لزج و مفلوج و مصروع را نافع بود و سرفه که از رطوبات فم معده بود
سود دهد و علامات این زحمت ان بود که چندان سرفه باید که ماثی کند با خلطی لزج بیرون اید
بعد از ان ساکن شود و اگر با هلیله کابلی خلط کنند دوای نافع بود مصروع را و بدل
وی ترمس است و صاحب جامع کوید بدل ان پوست درخت توث است بوزن آن
ترنجبین بهترین وی سپید تازه بود و طبیعت وی معتدلست در حرارة و برودت اما میل به
حرارت دارد و لطیف تر از قند بود و در وی رطوبتی بود و ملین بود نافع بود جهت تبهای کرم
و سرفه و سینه را نرم کرداند و تشنگی بنشاند و مسهل صفرا بود و رفق و خاصیت و شربتی از
ده درم تا بیست مثقال شاید و شریف کوید کرم و تر است در اول حفظ را نیکو بود و انچه کوید
مضرست بسپرز و مصلح ان تمر هندی بود و کویند بدل ان مار الحاج با قند و کویند جواب با قند
و کویند بدل آن شیرخشت است **تراب القی** ککر زاست و کفته شود **ترنجان** بادرنبویه
است و کفته شد **ترامان** خاف است و کفته شود **ترطاس** کاه است و کفته شود
تراب الهالک شکات و کفته شو **تریاق وشتایان** ثوم است و کفته شود **تریاق ترکی**

مومیایی است و گفته شود تریاق الحیه در کنج چشم گاو کوهی و بز کوهی باشد و انسان گاو
کوهی نیکوتر بود و در صفت اول گفته شد منفعت آن و الشیرازی از ارس بران خوانند
تریاق باجمی ایسل است و گفته شود تشمیزج بپارسی چشمیزج گویند و چاکسو خوانند و
اهل حجاز بشمه گویند و الشیرازی چشمک و اطالیس نیز خوانند و حب السودا نیز خوانند
اما حقه اسم سوبز است و طبیعت تشمیزج گرم و خشک است و قابض بود بقوت در درد چشم را
نافع بود بغایت و ابوسهل آورده است چون بغایت سحق کنند تنها و کحل بر پزند و بر شب کور
قضیب کنند رنج نیک شود و مجربست و بهترین وی آن بود که فربه و بغایت سیاه
و براق بود تشیران و تشمیز نیز خوانند و آن لساع است و گفته شد تفاح
بپارسی سیب خوانند و معتدل ترین وی شامی بود بعد از آن اصفهانی پس قوقای
و ملیطی و آنچه تفه بود بد باشد و همچنین نارسیده و تفه سرد و تر بود و آنچه ترش
بود و قابض سرد و غلیظ بود و آنچه شیرین بود میل بگرمی دارد و آنچه ترش بود نه
قابض بود سرد و خشک بود و شیرین که رسیده بود معتدل بود در حرارت و برودت و
بصری گوید شیرین گرم و تر بود در اول و ترش سرد و خشک بود در دوم و آنچه مز بود
معتدل بود در سردی و تری منع فضول بکند خاصه ورق آن و تفاح مقوی دل بود
و مفرح بغایت و روح را لطیف کند خاصه شامی و قوت معده ضعیف بدهد و اگر در میان
خمیر بریان کنند سودمند بود و منع قی بکند جهت قلت شهوت طعام و نافع بود جهت کرم
و دوسنطاریا و سویق مقوی معده بود و منع قی بکند و سموم را نافع بود و تفاح شیرین
جو بخته کنند و بر چشم بندند درد را ساکن کند و رازی گوید تفاح مقوی فم معده بود و
محرور را نافع اما بطی الهضم بود و منفخ و اولی آن بود که خون از وی ثقلی در معده باید
آب سرد و طعام ترش بر سر آن نخورند بلکه شراب خورند و ورق اسفیدباج و مطبخات
خورند و اطبا گویند بخاصیت نسیان آورد و تفاح ترش خلطی سرد و لطیف از وی
حاصل شود و آنچه عفص بود خلطی غلیظ از وی حاصل شود و شریف گوید چون ورق
بکوبند و در مرهم ازان بپاشند دفع زهر مار گرم و گزندگی جانوران بکند و شراب
وی و آب وی جهت گزیدگی عقرب و هر زهر گرم که باشد نافع بود و تقویت معده کلی
بدهد و تفاح نارسیده مولد قولنج بود و ادمان خوردن وی در عصب احداث کند

کند خاصه آنچه ربیعی بود و آنچه ترش بود دفع مضرت آن بگوارش نعناع و گلقند و ابن
زهر در خواص آورده است که بوییدن وی سودمند بود جهت موسوسان و بدبو
لان و قوت دماغ بدهد اما خوردن وی ریاح در عروق احداث کند و اوجاع در عضلها
و باشد که بسل کشد از بهر آنکه دیر هضم شود و خونی که از وی حاصل شود بعضی متحلل
شود بریاحی لطیف در عروق و بعضی در عضلها و چون تمددی در عروق پیدا شود در
پشتان بود که بشکافند و چون شکافته شود در شش ریزد و سل پیدا کند لیکن محال و نادر
افتد که بباشد تفاح الارض بابونج است و گفته شد تفاح بری زعرور است و گفته شود
تفاح فارسی خوخ است و گفته شود تفاح ماهی اترج است و گفته شد تفنیا غیثون است
و تاکیلو خوانند و گفته شود نقده گزره و گزبر خوانند بپارسی کشنیز خوانند و گفته شود تمتم
سماق است و گفته شود تمر گرم و تر است در اول و گرمی وی زیادت است از تری
منی بیفزاید و صداع آورد و دندانها را از بن دندان تباه کند و خون غلیظ از وی حاصل شود و سینه
و شش و روده را نیکو بود و بسیار خوردن صداع و رمد و قلاع و خناق و درد دندان آورد
و چون در شیر خوبانند و بخورند نقوطی تمام آورد و اکراد مان کنند در زمستان خاصه چون داز جفنی
قدری گوشت در شیر اندازند بدن را فربه کند و باه را زیادت کند و لون را نیکو گرداند بغایت و
تمر مزاجها سرد را جهت درد پشت و ورک نافع بود مصلح وی خشخاش و بادام بود و بعد از آن
سکنجبین ساده خوردن تمرهندی خرخوانند و صبار ایم نیز خوانند لطیفتر از اجاص بود
و رطوبت کمتر و بهترین وی تازه رزد بود بغایت ترش و طبیعت وی سرد است در
سیم و گویند در دوم و شیخ الرئیس گوید سرد و خشک در سیم مسهل صفرا بود از جمیع بدن
و اشتهای طعام باز دید کند و مقوی معده بود و جهت قی و تشنگی و تب و غشی و کرب نافع
بود خاصه چون خواهند که طبیعت نرم دارد و شربتی از طبیخ وی تا رطل بود و گویند مسهل
اخلاط محترق بود و حکه را نافع بود اشامیدن و جهت قلاع مضمضه کردن و خفقان را نافع بود
چون از گرمی بود و یرقان را نافع بود و دانه وی باد و بهجه حر مستعمل بود اما تمر هندی مضر
بود بسرفه و سینه و مصلح وی شراب بنفشه و خشخاش است و بدل وی اجاص تمام
بپارسی خوانند زبل وی جهت سفیدی قدیم و جدید چشم نافع بود و تخم وی چون برگرد
وی ضماد کنند در ساعت درد ساکن کند و چون بکدازند و در گوش چکانند درد گوش

را نافع بود و اگر بدان ادمان کند گری زایل کند و ابن زهره گوید که اگر صاحب
ربع بود نافع بود و وی چون بگدازند با روغن گل در دبت و گرده را نافع بود
و باه را زیاده کند و خون وی با بلیله و امله خلط کنند و بر سفیدی طلا کنند لون وی باز لون
اندام گردد و چون بر پیشانی طلا کنند و صدغی در دشقیقه را نافع بود و گوشت وی با سفید
باج بزند و کسی که لاغر بود بخورد فربه شود اما غلیظ بود و ابن زهره گوید همه حیوانات فک زیرین
ایشان در حرکت باشد الا التمساح و پیه وی با موم برشته و فتیله سازند و برافروزند در نهری
یا در چشمه ضفادع قطعا آواز نکنند مادام که ان افروخته باشد و چون طوف کند با پوست
تمساح در بیرون قریه بس بیاویزند بر سطح دهلیز آن قریه تگرگ نبارد و اگر پیه وی در جبانی
کمشی چکی که بشیرازی ازافوج خوانند بالند هر غوج که در برابر وی آورند از وی بگریزد و اگر
چشم وی بخسند وقتی که زنج بود و بر مجذوم بندند نافع بود و علت وی زایل کند و رانخند
که زیادت شود و زهره وی چون در چشم کشند سفیدی زایل کند و جگر وی بخور کنند در شب
مجنون جنون از وی زایل گردد و اگر دندان وی که از جانب راست است بگیرند و بر بازوی
راست بندند مجامعت را قوت دهد و محرکی تمام بود **تنبول** تا انبول است و گفته شد **تنکار**
دو نوعست معدنی و مصنوع و طبیعت ان گرم و خشک است و لطیف نافع بود جهت درد دندان و
کرم آن بکشد و از خوردن باز دارد و بخاصیت و جلای آن بدهد و انچه مصنوع بود صفت ان
چند نوع است یک نوع گوینه شود نمک یکجزو و پنجزو وی قلی و بوره سه جزو و اگر نطرون کند بهتر
باشد و بشیر گاو یا گاو میش آن مقدار که وی را بپوشاند و بر سر آن کند و بجوشانند ان مقدار که
سخت شود و بعد از ان با آفتاب بیاویزند تا خشک شود و انچه معدنی بود از چشمه بیرون آید و آن
دو نوعست یک نوع بیخ ماند و یک نوع برف انچه سرد باشد ازانک خوانند انچه ربیع
باشد ازابرک خوانند و باید که بروغن چرب کنند و در جایی که باد در راه نیابد نگاه دارند ما سرد
ازانک خوانند وان نیکوتر بود **تنوب** صنوبر صغیرست و گفته شد و از وی قطران سازند
و تخم ان قصم قریش خوانند و صنوبر نیز گویند و گفته شود **توت چلوا** فرصاد خوانند بتازی
توت سفید خوانند و قایم مقام انجیر بود در انضاج الا وی غذای بد دهد و معده را بد بود و خونها
فاسد ازو متولد شود و بهترین وی بزرگ و شیرین بود و طبیعت وی گرم است در اول و تر است
در دوم و گویند سرد است در اول و چون بخورند زود از معده بگذرد اما دیر از روده بیرون آ د

بول براند و معده را بد بود و بهترین ان بود که پیش از طعام بخورند و بعد از ان سکنجبین بیاشامند
و ورق آن و ورق انجیر سیاه و ورق انگور باب باران بجوشانند و موی را بدان بشویند سیاه
گرداند و چون بکوبند نیکو و با زیت بیامیزند و ضماد کنند بر سوختگی آتش نافع بود و اگر
بطبیخ ورق وی مضمضه کنند درد دندان را ساکن گرداند و طبیخ پوست وی چون مران مضمضه
کنند درد دندان را نافع بود **توت حامض** معروفست شامی و بهترین وی سیاه و بزرگ
بود و نارسیده و نارسیده وی چون خشک کنند قایم مقام سماق بود و طبیعت وی سرد و
خشک بود در دوم و گویند ترست و گویند خشکی وی در اولست و در وی قبضی بود و ورم دهان
و حلق نافع بود و ورق وی خناق را نافع بود و عصاره وی خشک کرده ریشهای بد نافع بود
خشک کرده وی شکم ببندد و دوسنطاریا را نافع بود و پوست درخت وی تریاق شوکران بود
ورق وی مقدار بازده درم چون بیاشامند حبه کرمکی را نافع بود و خوردن وی حیض آورد
و مصلح وی اطریفل کوچک بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی انار بود **توت وحشی**
توت العلیقات بپارسی توث گویند در علیق گفته شود **تودری** تودریج گویند و بزر الهوه
و قصیصه نیز گویند و بشیرازی تودری گویند و باصفهانی قدامه و بکرمانی مادر دخت و بتبریزی
و رینه و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم و گویند ترست در اول تودری چهار نوع است
زرد و سفید و سرخ و گلگون و بهترین آن زرد بود نافع بود جهت سرطانات که ریش نشده باشد
با عسل و آب طلا کنند و اگر باب بیامیزند و بر سرطان باطن ضماد کنند و ورمهای صلب و ورمهای
بن گوش و صلابه سپرز نافع بود و ریشها که در چشم بود پاک گرداند چون با عسل در چشم کشند و چون
در شراب بپزند و بیاشامند باه را زیادت کند و اگر در لعوق کنند نافع بود جهت خلطهای غلیظ
لزج که در سینه و شش بود **توتیا** انواع است بهترین آن هندی بود و بعد از ان زرد و بعد از ان
کرمانی بیک طبیعت ان سرد است در اول و خشکست در دوم و انچه شسته بود افضل جمعات
بود ریشها را سود مند بود حتی سرطانات و در چشم را نافع بود و منع فضول بد در عروق چشم
از بعد و در طبقات بکند حصول فضول وی و صحت چشم را نگاه دارد و در مرهم جهت ریش قضیب
و حضر بغایت نافع بود و منفذ و ورمهای ان و بدل آن بوزن ان شاذنه و نیم وزن ان زاج
صفت غسل ان بگیرد توتیا کوفته و بیخته کند و باب بیامیزد و در صره بندد که تنگ باشد نه فراخ
و در ظرفی سبز کند و آب باران بر سر آن کند و در آب بمیاند بس انچه رقیق لطیف بود باب بیرون

آید وآنچه غلیظ و وسخ بود با رمل در خرقه بماند بعد از آن آن آب را در ظرفی دیگر کند و دیگر آب بر
سر توتیا کند همچنان اول و دیگر همان عمل کند بعد از آن ابها برگیرد و توتیا از وی بگیرد و اگر رملی
در بن آن باشد بیندازد و توتیا خشک کند و استعمال کند **توذریون** بیخ کوهی است و در شین در
شوکران صفت آن گفته شود **توبال النحاس** لطیف تر از مس سوخته بود و آن چون مس گرم کرده
کوبند از آن می درفشد و بهترین آن قبرسی بود سیاه که میل بسرخی داشته باشد رقیق مانند
پوستی بود و اولی آن بود که پیش از سحق چند نوبت بشویند چون خواهند که در داروی چشم بکار
برند و طبیعت آن گرم و خشک است در سیم قابض بود گوشت زیادت کند بخورد و خشونه اجفان
سودمند بود و تاریکی چشم زایل کند و جلا دهد و اولی آن بود که حده وی [illegible]
وی در اسهال بلغم و ماء الصفر آنست که نیم مثقال سحق کنند و با یک مثقال ملک البلغم حب سازند و فرو
برد مسهل بلغم بود بقوة و گویند که مثقال با ماء العسل دهند همین عمل کند اما بعد از آن قدری سرکه با
شاشند تا در اندرون نماند **توبال الحدید** قوی ترین توبالها بود و چون آهن سرخ شده کوبند
از آن در افتد و آن مجفف بود و مقبض نافع بود جهت ریشهار بداشت ده **توبا ملوت**
نوعی از تین عالست و رق کبر بود گرد شکل و شاخها داشته باشد و چون بشکنند شیر بسیار از وی
روانه گردد و محرق بود بغایت **تین رطب** بهترین وی آن نر زیری بود پوست باز کرده بعد از آن
سرخ بعد از آن سیاه و طبیعت آن گرم بود اندکی و گویند گرم است در اول یا ابتدا درجه دوم تر
در دوم و خام وی بسردی گراید و در وی جلای بود و بر ثالیل ضماد کنند زایل گرداند و بهی نافع بود و بهتر
رسیده غذا بهتر از مجموع میوها دهد زود تر بگزرد و فربهی آورد و صرع را نافع بود و خشونت
حلق و سینه را نیکو بود و تشنگی که از بلغم شور بود ساکن گرداند و گرده و مثانه را سودمند بود و از
دمل نرمه باشد پاک گرداند و خاکستر چوب وی و سنطاریا را نافع بود و اسهال خوردن و حقنه
کردن مقدار یازده درم و لبن وی سودمند بود جهت گزندگی عقرب و رتیلا خوردن و نارسیده
وی با عسل جهت گزندگی سگ دیوانه و ریشها که رطوبت از وی روانه بود سودمند بود و همچنین
ورق آن با کرسنه و شراب و گزندگی ابن عرس و خوردن انجیر ایمن باشد از سموم و قضبان وی
چون با گوشت گاو و صلب بپزند مهری شود و انجیر طبیعی دارد و ورق آن طبیعتی و چوب آن طبیعتی
و لون آن طبیعتی و لبن وی طبیعتی و ورق آن سخنی قوی بود و لبن وی حاوی لطیف بود و قضبان
وی گرمی لطیف بود و لبن وی خون که غفته و شیر ببندد و از آن شسته بگشاید مانند انفحه و اگر صوف

ننهد و در دندان کیر بد از خوردن پاک کند و در چشم کشند جهت ابتدا آب نزول و عسل نافع بود
و انجیر در وی نفخی بود و مولد مره بود و معده را بد بود و دفع مضره وی سکنجبین ساده بود که
بعد از آن بخورند و غذای خورند که غری در وی بود **تین یابس** بهترین وی رملی بود و طبیعت
آن گرم است در آخر درجه اول معتدل بود در خشکی و تری لطیف بود و منضج و بر ورمها صلب ضماد
کردن نافع بود و دمامیل نضج دهد و صرع سودمند بود و خشونه حلق و سینه و قصبه شش را
موافق بود و شراب وی سرفه کهن را نافع بود و سده جگر و سپرز بگشاید و گرده و مثانه را
سودمند بود و از سم ایمن باشد خورنده وی و چون با آب وی جوشانیده غرغره کنند خناق را تحلیل
دهد و نضج آن بدهد و بگشاید و خوردن وی خونی نیک از وی متولد شود و ادمان خوردن وی
شپش در بدن باز دید کند و سرد مزاج را نافع بود و درد پشت و تقطیر بول را نیکو بود و سخن
کرده بود و انعاظ آورد و شکم براند و سینه و شش را از اخلاط پاک کند و مضر بود جهت جگر و سپرز
متورم بود و اولی آن بود که با مغز گردکان و مغز بادام خورند و چون با فودنج و سعتر و حاشا بخورند
گرده و مثانه و سینه را پاک گرداند و چون یک رطل از وی بسرکه شراب خوب بیاشامند شبانروز
و بعد از آن بر بثر ضماد کنند نافع بود و اگر سر با بعد از دهار انجیر در سرکه خوب [illegible] چنانچه در گرفت
بخورند بثر زنگ [illegible] و ضماد کردن نیز بغایت سودمند بود و جالینوس گوید بدل وی در انضاج حب
صنوبرست والله اعلم بالصواب **باب الثاء**
ثافسیا تغسیا نیز گویند و ثیتون گویند و آن صمغ سداب کوهی است و گویند صمغ سداب بری
و سداب بری حرمل است و گفته شود و سداب کوهی برگ آن بحرمل ماند اما دراز تر و پهن تر بود
و شاخ وی دراز بود و بوی عظیم منتن دارد و تخم آن بشکل تخم سداب بود و طبیعت وی بغایت
گرم بود و محرق و سخنی قوی بود و مجفف و در وی رطوبتی فضلی بود و گویند گرمی در وی در سیم
بود و مسهل و منضج و منقی بود و جذبی بغایت کند از عمق بدن و موی بر رویاند و پوست و بیخ وی
تر بر داء الثعلب مالند بغایت نافع بود و بر نفث دم و فضول طلا کردن و مقدار زیاده از نیم
درم بود استسقا با ماء العسل و مسهل مقوی بود و اگر زیاده ازین بود بول و طبع ببندد و
ورم زبان و قراقر و نفخ و سوزش حلق و معده و سرخی روی و باشد که غشی و ضیق النفس پیدا
کند علاج وی کانخم سداب بغایت نافع بود و این از خاصیت است و جالینوس گوید که بدل آن
در داء الثعلب حرف بود **ثامر** دج خوانند و آن لوبیات و گفته شود **ثاقب الحجر** بسفایج

وگفته شد ثدی بپارسی پستان گویند و ضرع پستان چهارپایان بود و ثدی از آن آدمی
گوشت وی مانند و سخت بود و طعم وی شیرین بود و بهترین آن بود که از حیوان معتدل گرم
و طبیعت آن گرم و تر بود و گویند مزاج وی بسردی مایل بود و غذای صالح بود شیر زیاده کند
لا مولد بلغم بود و در وی غلظی بود و مصلح وی سعتر و نمک بود ثعلب بپارسی روباه گویند
چون بپزند بآب و بر مفاصل طلا کنند بغایت نافع بود خاصه چون زنده همچنان بپزند و روغنی
نیک در آب آن نشینند اما بعد از تنقیه این عمل کنند و پیه وی درد مفاصل را نافع بود و درد
گوش را چون در گوش چکانند و اگر بدان ادمان کنند کری زایل کند و در دان پیر دشش
وی چون خشک کنند و بسایند و بیاشامند ربو و سرفه را نافع بود و پیه وی چون در دهن
گیرند درد دندان زایل کند و درد چشم را نافع بود و شریف گوید پیه وی چون با پوست تخم مرغ
سوخته بیامیزند داء الثعلب را نافع بود و مجرب و زهره وی با آب کرفس اشق بگدازند
مساوی و سعوط کنند در بینی کسی که ابتداء جذام بود در سر ده روز یک بار بغایت نافع بود
تمام و چون آدمی دندان وی در دست گیرد ایمن باشد از بانگ کردن سگ و پیه وی چون
با زیت انفاق کهن بگدازند و بر نقرس و مفاصل بمالند نافع بود و پوست وی بغایت
گرم بود از همه پوستها سخن تر بود و مرطوب مزاج را شاید پوشیدن و محرور مزاج را نشاید
پوشیدن بروی غالب بود شاید و هرچند که موی بروی بیشتر باشد نمونه در وی بیشتر باشد
و آن لباس زنان و پیران بلغمی مزاج را شاید و ابن زهر در خواص آورده است که
پیه وی چون طلا کنند بر تازیانه یا چوبی و در اندرون هر خانه که نهند مجموع را غیبت بروی
جمع کیک بود بپارسی ثعالیب در آب خوانند و بلغة اهل شام ثمام بپارسی
دستبنو و باصفهان دستبویه و گفته شود ثلثان طولیدون است و فانیز گویند و
ان عنب الثعلب است و گفته شود ثلج بپارسی برف گویند و وصف جمد و جلید
در جیم گفته شود ثلج صینی سنگی سپید است که در سرمها بکار برند جهت جلای چشم و
وق را نافع بود و طبیعت وی سرد و خشک است و صاحب جامع گوید زهره اسیوس
است و در الف صفت آن گفته شد ثمرة العرعر حب الابهل گویند و در الف گفته شد
صفت ابهل ثمرة الطرفا عذبات و جزمازج نیز گویند و گفته شود ثمرة السول المصر
جلنارات و گفته شود ثمرة شجرة الدادم مقل مکی است و گفته شود ثمرة العلیق

توت علیق است بپارسی در گویند و بشیرازی توت سه گل و در صفت علیق گفته شود ثمرة الکبر
شفلح خوانند و ثمرة اللاصف نیز خوانند بشیرازی کورک گویند و شفلح قثاء الکبر خوانند و طبیعت آن گرم
است در سیوم و گویند در چهارم و تره تبر چون با سرکه و نمک بپزند لطیف بود و سده جگر بگشاید و
سپرز و معده را پاک کند و طبع را نرم دارد ثوم بپارسی سیر گویند و بستانی و بری و
کراثی بود ثوم بری اسقوردیون است و گفته شد و ثوم کراثی مرکب است بود و بقوة از ثوم و کراث
و طبیعت ثوم گرم و خشک است در چهارم و گویند در سیوم و در حرارة و پیوسته از بصل اقوی بود
محلل نفخ بود و داء گردش را نافع بود و وی و خاکستر وی بر بهق با عسل طلا کنند نافع بود و بر داء
الثعلب با عسل و روغن حب البان بیامیزند و بران مالند موی برویاند و جرب و قوبا نافع بود
و خوردن وی خام یا بریان کرده یا پخته حلق را صافی کند و سرفه کهن که از سردی بود سود دارد
و خوردن وی کرم را بکشد مجموع علق از حلق بیرون آورد چون بکوبند و با سرکه بدان غرغره کنند
چون در طبیخ ورق وی و ساق وی نشینند حیض براند و مشیمه بیرون آورد و وی نافع بود جهت
گزندگی جانوران و سگ دیوانه و رتیلا و ابن عرس و افعی و عقرب با شراب خوردن و ضماد کردن
و طبع نرم دارد و بول براند و در دوده را سود دارد چه وی کرمی تب بود بغایت مقوی باه
بود و قولنج و عرق النسا را نافع بود اما مصدع و مضعف چشم و چون پخته بود حرارة و حراقه وی کمتر
بود و مصلح وی ترشی و روغن بود و گوشت فربه و بدل ثوم بری بستانی بود ثوم الحیه
ثوم بری گویند و آن اسقوردیون است و گفته شد و منفعت وی آنست که مرضهای سرد و فالج و
لقوه و خدر را نافع بود و جالینوس گوید فالج و لقوه و جذام و برص و بهق را سود مند بود چون
با عسل کف گرفته بیاشامند و یعقوب ریدوس گوید برص و جرب و بهق را زایل کند چون بدین صفت
استعمال کنند بگیرند ثوم و نیکو بکوبند و با برازیانه بسرشند و تخم رازیانه کوفته و بیخته و عسل کف
گرفته و در حمام مثل نوره طلا کنند در سر سه روز نکیموت و رها کنند تا باعرق فرود آید و مغش گویند
جذام را زایل کند چون بیاشامند از وی در هر پنج روز مقدار چهار مثقال با عسل و باقی منفعت
وی در شین گفته شود ثومس حاشا است و گفته شود ثیل و نجیل و نجیر و نجم خوانند بپارسی
مرگیا خوانند و آن نوعی از حشیش است و طبیعت وی سرد و خشک است در اول و گویند معتدل
است نافع بود جراحتهای تازه و منع نزله کند و بیخ وی و تخم وی منع قی کند و ادرار بول کند
و اسهال باز دارد و از تخم وی لعوق سازند سنگ گرده بریزاند و طبیخ آن ریش مثانه را نافع بود

باب الجیم جادی گرکم وزقو و رهقان و خلوقی گویند و شوره الصقالبه وان زعفران است و گفته شود جاورس سه نوعست یک نوع دخن گویند وآن ذرت است بپارسی زره خوانند و یک نوع جاورس گویند بپارسی گاورس گویند و نیز ارزی کال گویند وطبیعت ان سرد است در اول و خشک است در سیوم قابض بود و مجفف [illegible] شکم ببندد و بول براند و خونی بد از وی متولد شود و دیر هضم شود و غذا اندک تر از همه حبوب دهد که از ایشان نان پزند و بچه بیندازد و مصلح وی آنست که با شیر بپزند یا با آب سبوس و روغن بادام یا روغن پاشیرج و حلوا و چرب از پس آن خورند و بدل ان در حبس شکم ارز بود جاوزصرح جاونیح گاوزهره گویند وان جاخوسی نیز گویند وان صمغ درختیست که ساق کوتاه دارد و برگ ان ببرگ انجیر ماند گردتر و کوچکتر و گویند ورق آن بورق زیتون ماند و قول اول اصح است که برگ ان گرد است و برگ زیتون کشیده و گل وی زرد رنگ بود و تخم وی خوشبوی و تیز بود و صمغ از وی بشق گیرند و بهترین آن بود که بلون زعفران بود و تازه و تیز بوی بود و در آب حل شود و اول که از ساق بیرون اید سفید رنگ بود و چون خشک شود زرد گردد و چون بآب گداخته باشند برنگ شیر بود و مغشوش آن باشق و موم کنند نافع بود و طبیعت جاوشیر گرم و خشک بود در سیوم گویند در دوم عرق النسا و مفاصل سرد طلا کنند نافع بود بر دندان خورده نهند درد ساکن کند و صداع و صرع سودمند بود و در چشم کشیدن جلا دهد و چشم را روشن کند و استسقا و چکیدن کمیز و صلابت رحم نافع بود و چرب شانه و ذات الجنب ضماد کردن نافع بود و چون با عسل بگدازند و زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بکشد و بیندازد و با موز چون ضماد کنند بر نقرس نافع بود و قولنج را سودمند بود و گزندگی جانوران سرد کهن که از خلط غلیظ بلغمی تر بود و بیخ درخت وی چون بخور اشند زن بخود برگیرد بچه بیندازد و ثمر وی چون با افسنتین بیاشامند حیض براند و اگر با شراب بیاشامند درد رحم که سبب اختناق بود نافع بود و مقدار شربتی از وی مابین نیم مثقال تا یک مثقال بود و بعد از ان در مطبوخ خوابانیده باشند و ابن جزار گوید اگر که سه ماهه یا چهار ماهه بود و در شکم بمیرد فتیله از جاوشیر بسازد و بخود برگیرد در وقت بیرون آید و جهة صرع و ام الصبیان نافع بود و جاوشیر مضر بود باعصاب صحیح و امثین و مصلح وی مر [illegible] خور بود و بدل وی سکبینج بود و رازی گوید بدل وی لبنی تین بوزن آن و ابن جزار گوید بدل آن بوزن آن فته و گویند یک وزن و نیم آن فته و گویند بدل آن دو وزن ان صمغ عربی [illegible]

و شیخ الرئیس گوید ظن من آنست که اشق نزدیک است بوی جار النهر گویند سلق الماء است وان نباتیست که در آب روید و به نیلوفر ماند و اندکی از آب پیدا باشد و طبیعت وی سرد و قابض بود و حکه و جرب و ریشهاء بلید و ریشهاء کهن نافع بود و بدل ان اطریلاط بود جاسوس خشخاش زبدی است و گفته شود در جا جارقون بسباسه است و گویند جار باقلا قبطی خوانند و در مصر بسیار باشد و در راههای ایستاده روید و ساق وی بسطبری انگشت بود و بدرازی یک گز باشد و گل وی مانند گل سرخ بود و باقلا آن کوچکتر از باقلا بود و چون خشک شود سیاه بود و چون تر باشد خام و پخته خورند و بیخ آن از بیخ نی سطبرتر بود و قابض بود و معده را نیکو بود و آرد وی چون بیاشامند بخسوا اسهال کهن باز بندد و ریش روده را نافع بود و پوست وی قوی تر بود در این عمل جاکسو تشمیزج است جبن رطب بپارسی پنیر تر گویند و بهترین آن شیرین لذیذ بود که میل او بحلاوت باشد و از شیر معتدل از حیوانی صحیح البدن گرفته باشند و طبیعت وی سرد و تر بود در سیوم غذای فربه کننده بود و طبع را نرم دارد و منع ورم جراحت بکند و دفع مضرت کسی که مرداسنگ خورده باشد اما سنگ گرده پیدا کند و سده و مصلح ان عسل بود یا قند جبن عتیق بهترین آن روغن دار و شیرین بود و طبیعت ان گرم و خشک است در سیوم و مصلح ریشهاء بد بود و چون با زیت یکی کنند سودمند بود جهة بحر مفاصل ضماد کردن و بیرون آید مانند حصی از حقنی و چون بریان کنند شکم ببندد و پنیر مولد خلط مراری بود و بدتر از آن غرکند و معده را بد بود و دیر گوار هضم شود و تشنگی آورد و سنگ گرده پیدا کند و باید که میان دو طعام خورند و اگر با مغز گردکان خورند نیکوتر بود جاهک جبلاهنگ و چیکهنک نیز گویند و جاهنک گویند بپارسی چراهنک گویند وآن تخم زرد خاراست و بیخ وی تربد زرد است و فعل وی مانند خربق بود و بهترین وی هندی بود خلوقی رنگ برنگ شقرک و بغایت خرد بود و در از قد معتدل بود و قوة بلغم و اخلاط غلیظ را او خطر بود و مکر مفلوج را نافع بود و شربتی از وی از نیم درم تا یک درم و وزن زیاده اگر بود کشنده و از خوردن وی غثیان آورد عظیم تا حدی که خناق آورد و عرق سرد و معالجه آن بقی و آب گرم و حقنه قوی که در وی تخم حنظل بود و بعد از ان شیر تازه بیاشامند و اگر تشنج پیدا کند موم روغن نرم بوی بمالند و در آب زن نیم گرم نشانند و بدل وی خربق بود جدوار بپارسی زدوار گویند و بمغولی مارفرفین و بهندی نربسی وان بیخی

جدوار

است مشابه بیعه هندی اما بوزن ثقیل تر و صلب تر از وی بود و بهترین وی آنست که
چون بسایند رنگش بنفشی باشد و آن سندلیست اما آنچه خطاییست بزرگتر و بهتر می باشد
و اگر رنگش بنفشی و آنچه هندیست اگر بسیاهی گراید و در زمین هند کوهیست که از قراجل
میخوانند کوهی عظیم است و درین طرف کوه اهل هندی باشند و آنطرف میگویند از حساب
خطاییست این بیخ آنجا میروید و از آن زبسی از بهران خوانند که زهریست که از ابیحی
بس میخوانند و این بیخ باد زهر ویست هر دو در یک موضع میرویند و چون این بیخ بیکوی
وی میروید قوت زهر آن بس باطل میشود و اهل آنموضع آن بس میخورند زیان نمی دارد
اگر آن بس جای دیگر میرود که مجاور این بیخ جدوار نیست هم آنکه کشنده است و بیش
بعرفی چشن میخوانند بدترین مجموع زهرهاست تا حدی که تریاق فاروق با همیت آن
مقاومت نمی تواند کرد و در شهر ملتان شخصی مقدار نیم مثقال بخورد فی الحال لبهاء وی
آماسیدن گرفت و جنبش از جای برخاست و بیهوش شد مقدار نیم مثقال جدوار صلایه
کردن و با یک کاسه شیر بوی دادند بعد از یکساعت قی کردن آغاز کرد با نواع رنگها
چنانچه حاضران از بوی آن مصروع میشدند باز بیهوش افتاد دیگر باز نیم مثقال جدوار صلایه
کردند شراب انگوری و بدادند باز قی آغاز کرد و بسیار قی کرد بعد از آن خواب بروی
غلبه کرد چون در خواب رفت عرق بسیار کرد و چون بیدار شد غذا طلب کرد و از آن زهر
قاتل خلاص یافت باذن الله تعالی و خواص آن دارو بسیارست اولا باد زهر آن بیش است
که ذکر کرده شد دیگر در اعمال سیستان که از زمین گرمسیرست مار قاتل می باشد شخصی را
مار گزید مقدار نیم مثقال با شراب بسایند و بخورد وی دادند از زهر آن مار خلاص
یافت بفرمان باری تعالی و عقرب و دمه گزیدگی را مقدار دو دانگ با شراب بدهند
نافع بود و در مفردات ابن بیطار و در منهاج ابن جزله میگویند سو تریاق السموم بأسرها
حتی البیش و الافاعی و از منافع دیگر وی آنست که مجموع دردها را بنشاند اگر در اعضا
ظاهر باشد و اگر در باطن اگر بر ظاهر شد بسرکه یا گلاب یا بآب طلا کنند درد بنشاند و
اگر در باطن باشد مقدار دانگی یا دو دانگ بپزند بقدری شراب یا بآب گرم یا گلاب
بحسب مزاج بدهند درد بنشیند چون درد قولنج و درد گرده و درد معده و سنگ گرده
و مثانه را و عسر البول را با شیره تخم خیارین بدهند سود دارد و نیز مجموع اورام بلغمی و صفراوی

دموی و سوداوی در ابتدا و انتها تحلیل کند و اگر محتاج نضج باشد نضج دهد خصوصا
اورام مغابن چون زیر بغل و بن ران بسرکه بسایند و طلا کنند ورم را تحلیل کند
و اگر کسی را خیارک بیرون آید همین دارو طلا کنند تحلیل یابد و اگر خیارک ببرد
و بگشاید و هیچ زحمتی بوی نرسد دیگر در ایام مرض و با هر کس که طاعون بر آرد این دارو
و با سرکه بسایند و بران موضع طلا کنند خلاص یابد بعون الله تعالی و مجربست و دیگر دلا
قوت دهد و در ابتدا زحمت خنازیر طلا کنند بغایت مفید باشد و بر ریشهای پلید و ریشهای
کهن قدری بکوبند و بران ریشها پاشند گوشت مرده بخورد و بصلاح آورد و مجربست
دیگر کسی را که دل ضعیف باشد یا خفقان داشته باشد هر روز مقدار نیم درم بگلاب یا
شراب بدهند لا الغایت قوت دهد و در تفریح نظیر ندارد و در ایام وبا جای تریاق
فاروق که ذکر کرده که تناول کنند منع عفونت بکند و تقویت دل بدهد و دفع مضرت وبا
بکند این دارو مفرد همان خاصیت تریاق دارد بلکه زیادت ترجیح آنکه قوت
تریاقیه در وی هست و چندان گرم نیست دیگر مولانا امین الدین که از شاگردان مولانا
نالیا پسر شیرازی علیه الرحمه بود مردی فاضل بود و در اکثر علوم ماهر و حتی و کلیات شیخ
الرئیس را او شرح نوشته فرموده که هر خاصیتی که در تریاق فاروق هست در این دارو
هست و هم فرموده که مرا در معده بود بلغمی هر معالجه که کردم مفید نشد چند عدد از این
جدوار بروز کار صلایه میکردم و بگلاب گرم میخوردم این زحمت زایل شد و شخصی
را سده جگر بود و با استسقا خواست انجامید چند روزی این دارو بسکنجبین بخورد
سده گشاده شد و رنگ وی بغایت زرد شده بود باز برنگ اصلی خود آمد و دیگر
شخصی قرحه مثانه داشت و چهار روز بول وی گرفته بود از این دارو بسایند
و بر مثانه وی طلا کردن و قدری در احلیل وی چکانیدند تا ساعت بول وی گشاده
و ریم بیرون آمدن گرفت و شفا یافت باذن الله تعالی و دیگر زحمت بواسیر را از این دارو
بران مواضع طلا کنند درد ساکن گرداند و ورم را تحلیل دهد دیگر آنکه دشواری زا
دن نظیر ندارد باید قدری بگلاب گرم بخورد وی دهند و قدری بر پشم پاره کرده
بردارند در حال وضع حمل شود دیگر صرع صبیان را با شیر یا در مقدار نیم دانگ یا دانگی
بخورد وی دهند نافع بود و بارها آزموده است و مجرب دیگر خداوند تب ربع را سر

روز مقدار دو دانگ با جلاب گرم بدهند هفت روز بسیار نافع کرد انشاء الله
تعالی اما تغیه بدن باید کرد درد دندان را مفید است مقدار عدسی از وی در زیر
دندان کیر دیا بر دندان طلا کند در حال درد ساکن کند و درد چشم که بلغمی باشد در میان
چشم چکانند درد بنشاند و اگر صفراوی باشد بر پشت چشم طلا کند درد بنشیند و اماس ها
کم کند و فرق میان بلغمی و صفراوی آنست که بلغمی درد ساکن تر باشد و صفراوی درد و کو
رش و جهیدن آب بیشتر باشد و در تقویت باه اثری عظیم دارد مقدار دو دانگ تا نیم
مثقال با شراب انگوری بخورند نعوظی تمام آورد و حکمای سندی گویند که مردم لاغر را
فربه کند و میگویند که اگر بهق سفید و برص طلا کنند سود مند بود و حکما هند میگویند که در وی
دارو صد و بیست منفعت است حالیا آنچه بسماع از استادان و تجربه معلوم شده بود ثبت
کرده شد و من الله التوفیق و صاحب تقویم گوید قرطه امعا آورد و مصلح وی شیر حلیب بود
که آهن تافته دران انداخته باشند جدب جبار است و گفته شود جرجیر بری بود
و بستانی بود بری را ایهقان گویند و بستانی را بپارسی گیگیر گویند شیرازی کهنرک خوانند
بهترین آن بستانی بود که تیزی وی کمتر بود و طبیعت وی گرم است در سیوم و گویند در دوم
و خشک در اول و تر وی تر بود در درجه اول و آب وی قوبها زایل کند و جرجیر سخن و
سفنج و مهیج باه بود اما مصدع بود و سدد و تا دیگر چشم آورد و منی را زیاده کند و نعوظ
تمام آورد و چون با شراب بیاشامند تریاق گزندگی ابن عرس بود و طبع براند و در خواب
آورده اند که چون جرجیر بخورند و اب آن در بیخ درخت انار ترش ریزند انار شیرین گردد
و ادرار لبن کند اما بغایت مصدع بود و مصلح وی کاهو و کاسنی و تورک و سرکه بود و جرجیر
بری خردل بری خوانند و ادرار بول بغایت کند و تیزتر از بستانی بود و تخم وی بعوض خردل
استعمال کنند جعجعیا المار قرة العین است و بیر تیز گویند و گفته شود جهانی و جهانم کرد است
و کرده مانه نیز گویند و گفته شود جاجا باقلاست و گفته شد جعجر المصری ترمس است
و گفته شد جراد بپارسی ملخ گویند بهترین وی فربه بود و طبیعت وی گرم و خشک بود چون بخور
کنند عسر البول را نافع بود خاصه زنان و گویند دوازده عدد از وی سر جدا کنند و اطراف های

و اطراف وی و باقی بیور و خشک بیاشامند استسقا را نافع بود و تقطیر بول و بخور کردن
بدان بواسیر را سود دهد و بریان کرده جهه گزند کی عقرب چون بخورند نافع بود و اندرون
وی و خایه وی چون بر کلف طلا کنند زایل کند و گویند ملخ دراز با چون بر صاحب تب
ربع بندند نافع جراد البحار بریان است و گفته شد جرذان فاره است بپارسی موش
گویند چون بشکافند و بر گزندگی عقرب نهند ساکن گرداند و گویند بریان کرده و گویند
ثالیل و خنازیر چون بشکافند و طلا کنند نافع بود و اگر شکافته بر موضعی که خار یا چوب رفته باشد
طلا کنند بیرون آورد سر وی چون خشک کنند و بسوزانند و بکوبند بغایت خورد با عسل بیا
میزند و ردا الثعلب مالند نافع بود جراثیا قراسیا است و گفته شود جرامقه حشیش الکلب
است و گفته شود جوز بپارسی گردگان گویند و بهترین وی زرد و شیرین بود و گویند سرخ
تر بود و زرد غلیظ تر بود و غذای وی کمتر از غذای شلغم بود گرم است در آخر درجه دوم
و تر بود در اول باه را تحریک کند و مسهل و ملطف بود و بول براند اما دیر هضم شود و نفخ و مولد
خون بد بود و باید که بغایت پخته بود و مصلح وی انکامه و سرکه و خردل بود کبری گوید جوز
مقوی معده بود که در وی لزوجت و مغ غلیظ بود و سده جگر بگشاید و هضم طعام بد بود و چون
با گوشت بود نیکو بود خاصه قطع بلغم کند و سده جگر بگشاید زود هضم شود و رطوبت وی کمتر بود و
حرارت زیاده تر و باه زیاده کند و منی بیفزاید و پشت را نیکو بود و چون با سرکه نهند و نمک معده
و جگر و سپرز را نافع بود جوز بری متقالت و اشقاقل گویند و گفته شد جرمانج جوز بری است جوز القلبل
و گفته شد جوز جبلی جرمانج ثمرة الطرفا است بپارسی گز مازک گویند و طبیعت وی گرم است
در اول درجه اول و خشک است در اخر آن و گویند سرد است در اول قطع رعاف بکند و چون نیم غذا با
و سرکه و بر سپرز ضماد کنند نافع بود و ریش شش را سود مند و مقدار دو درم مسهل بود و چون
بیاشامند نفث دم را نافع بود و اسهال کهن و زنانی که رطوبات از رحم ایشان روانه بود و گو
بند یرقان و کرند کی رتیلا چون ضماد کنند و اسحق گوید مضر بود بسر و مصلح وی دو قو بود و گویند بدل
وی نیم وزن آن پوست انار و نیم وزن آن اقاقیا سرخ جرو دارو خسرو دارو است و گفته شود
جنبق خشک است و گفته شود جساد زعفران است و گفته شود جنبل تشمیزج است و گفته شد
جبق حسین است بپارسی گج گویند و طبیعت وی سرد و خشک است چون با سرکه بسرشند و بر کسر
که خون از جای وی روانه بود طلا کنند خون از وی باز دارد و چون طلا کنند بر شکستگی استخوان

جمع جمع جمع تنبیه جمع العنا

نافع بود جعده تولیون خوانند وکیر گونه وکیسونیز گویند و آن دو نوع است صغیر و کبیر و به
بپارسی عنبر بید خوانند و صغیر وی بپارسی گل اربه خوانند و بهترین آن صغیر بود شامی بر
تازه سپید و طبیعت وی گرم بود در سیوم و طبیعت عنبر بید گرم بود در دوم و سرد و خشک بود
در دوم مفتح و ملطف بود چون تر بود جراحتهای تازه نافع بود جهة ریشها اید و با سرکه بر سپرز
ضماد کنند نافع بود و حیض براند و یرقان سیاه را نافع بود و کرم دراز و حب القرع بیرون
آورد و گزندگی عقرب و جانوران نافع بود و چون دود کنند بان بگریزند و گزندگان
بگریزند و جهت نسیان نافع بود یک درم ازان و عصارهٔ وی با عسل در چشم کشند تاریکی
برد و چشم روشن کند و مضر بود بمعده و مصدع بود و اسحق گوید مصلح وی حماما است و بدل
وی در بیرون آوردن کرم و راندن حیض و بول پوست چوب انار تر و چهار دانگ وزن
آن پوست سلیخه و گویند بدل آن فوتنج جبلی است جعفری کزی گویند و گفته شود جفت البلوط
پوست بیرون بلوط است و طبیعت وی سرد و خشک است در دوم و قابض است خون زنان
باز دارد خاصه از زنان و ریش روده و شکم ببندد و شیر مطبوخ مستعمل کنند و رفیق
ضماد کردن نافع بود و بدل آن بوزن آن مورد و نیم وزن آن پوست انار و نیم وزن آن
گل سرخ همچنان با دنبال و گویند بدل آن جلنار است جل ورد است و گفته شود جلنار
بپارسی گلنار گویند و بشیرازی گل صد برگ و آن گل انار است که بغیر ازان هیچ ثمر نبندد
و بهترین آن فارسی بود و گویند مصری طبیعت وی سرد است در آخر درجهٔ اول و خشک
است در دوم خون شکم ببندد و ریش روده و ریشهای کهن و فتق را سود مند بود و دندانها
محکم کند و زنانی که خون زیاده ازیشان روانه بود ببندد و اگر با سرکه و مغره بر ورم بلوغ
کنند باز گرداند و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند دهن جوشش را نافع بود و عصارهٔ وی در
طبیعت مانند عصارهٔ لحیة التیس بود و مقدار مستعمل از وی از یک درم و نیم تا دو درم بود اما مولد
سده بود و مضر بود بسر و مصلح وی کثیرا است و بدل وی اقماع رمان بود با جفت بلوط و نیا ذوق
گویند بدل وی پوست انار است بوزن آن و گویند طراثیث بوزن آن جلنسرین ورد چینی است
و گفته شود صفت آن در باب نون در نسرین جلنک جلبنج است و گفته شد جلجلان صاحب
جامع گوید سمسم است و صاحب منهاج بیقول دارد که سمسم است و این هر دو قول خلاف است
بتحقیق کزبرهٔ یابس است بپارسی گشنیز خشک گویند و گفته شود در کاف جلبان خاخوانند

خوانند و خرقی و گفته شود جلید ثلج است بپارسی برف گویند و سرد است بطبع و خشک
بعرض و مزاج اصلی وی تر است و خشکی وی عارضیست و آب وی درد دندان که از گرمی
نافع بود و هضم را قوت دهد اما اعصاب و معده را زیان دارد و پیر ازان بد بود و سرد
آورد خصوصا کسی که خلط سرد در معدهٔ وی بود و تشنگی آورد برف خوردن و آب وی
علق که در حلق چسپیده باشد نافع بود و آبی که از وی حاصل شود بد باشد بسبب آنکه هرچه
لطیف وی است در بستن تحلیل رفته است و صفت جمد گفته شود بعد ازان جلوز صاحب
منهاج گوید بندق است و صاحب جامع مطلقا گفته است که بندق است و سهو
کرده اند در لغة جلوز جلغوزه است و آنچه محقق است جلوز لوز البربر است و زوفن و برابر
البرجان خوانند و اهل مغرب الاقصی ارجان و ارقان خوانند و مولف گوید بادام کوهی است در
شیرازیان آزاکمرک خوانند و قایم مقام جلغوزه است در منفعت و طبیعت وی گرم است در درجه
اول و گویند در دوم و خشک است در اول و در وی اندک رطوبتی هست باه را قوت دهد
و منی بیفزاید و در دل پشت را نافع بود و گزندگی عقرب و رتیلا سود مند بود اما دیر گوارد هضم
بود و دیر از معده بگذرد و مضر بود بسر و مصلح وی شکر بود و بدل وی جلغوزه بود جلغوزه
حب الصنوبر کبار است و در حا گفته شود صفت حب صنوبر کبار و صغار جلجلان مصری بیس است
و گفته شد جلجلان الحبشه خشخاش سیاه است و گفته شود جلجوجه قونیج بری است و گفته
شود جلباق جلبوت و گفته شود جلباثا قند است و گفته شود جمار شحم النخل خوانند و
قلب النخل نیز گویند و آن لب نخل است بپارسی مغز درخت خرما گویند و به خرما و دل خرما خوانند
و بهترین آن شیرین بود و تر و طبیعت آن سرد و خشک است در اول و گویند در دوم و قابض بود
نافع بود جهة خشونت حلق و اسهال و خون شکم و گزندگی زنبور ضماد کردن و وقتی احتیاج بود جهة
مرة صفرا نافع بود و مضر بود بسینه و حلق و دیر از معده بگذرد و مصلح وی خرما بود با عسل گویند
بدل وی حماض جار النهر جار النهر است و گفته شد جان جلید و ارست و سعتر و کلید از وی بر
گویند و آن سرخس است و گفته شود جمد بپارسی یخ گویند و آن بعضی بر بعضی فضیلت دارد
و بهتر بود بسبب آبی که ازان بسته شود اگر آبی که نیک بود آن یخ نیک بود و اگر بد بود آن یخ بد
بود و خواص وی با برف نزدیک است بیکدیگر اما یخ لطیف تر بود جمسفرم حماحم سلیمن گویند و آن
ریحان سلیمان علیه السلام است و در را گفته شود جمد صینی ثلج صینی است و گفته شد جمست

پیکیت بنفشی که بسرخی مایل بود و معدن آن سه روزه مدینه رسول علیه السلم است اگر از طراثیث
از وی شراب بیاشامند مستی نکند اگر چه ظرف بزرگ بود و آنکس که با خود نگاه دارد از
نقرس ایمن باشد اگر شب جامه خواب نهند از احتلام مه ایمن باشند باذن الله تعالی جمیز
نوعی از انجیرست بیونانی شیقوموری گویند و ایغاسوقاسین نیز خوانند و معنی آن تین احمق
است و ورق ان بورق توت ماند و بغایت شیرین بود و درخت وی بسیار شیر بود و وی
قوه جاذبه بود از عمق بدن و شیر وی نافع بود جهة اورامها که دشوار تحلیل یابد و خنازیر و طبیخ وی
نزف دم را نافع بود و عصاره ورق وی بر ورمهای صلب با آرد جون ضماد کنند گرد کردن و
دمامیل نضیج دهد و با اسق بر سر ضماد کنند نافع بود جهة گزندگی جانوران خوردن و طلا کردن
سود دهد و معده را بد بود و شکم براند و غذا اندک دهد و اولی آن بود که بعد از سکنجبین مالکنجبین
خورند جمجم بیخی است که بشقاقل مصری ماند برنگ وی و گویند از زمین از خیزد و گویند بسوزن
رزین از زمین برکشند و در میان اهل چین عزیز باشد و گویند از ترکستان خیزد و معروف بود
بجمجم خطایی نافع بود جهة ربو و ضیق النفس و مجربست و خفقان سوداوی را سودمند بود و مقدار استعمال از وی
نیم درم جنطبانا دو نوع است و بزرگتر و گویند یکنوع رومی و یک نوع جومقالی و ان بیخی سرخ
رنگ است باندازه انگشت سطبرتر و بزرگتر و گویند جلیس الملک و بهترین وی رومی است
که بغایت سرخ بود و خوش بوی و طبیعت وی گرم است در سیوم و خشکست در دوم سده
سپرز و جگر بگشاید و بول و حیض براند و چون شراب بیاشامند تریاق گزندگی عقرب بود و
همه گزندگی جون نیم مثقال بیاشامند و چون عسل بسرشند و آب نیم گرم و بر موضع گزندگی
ضماد کنند نافع بود و اگر فرزجه زن از وی بکند و برگیرد بچه بیندازد و تریاق گزندگی مار و سگ
دیوانه و زهرهای کشنده بود و درد جگر و معده و ذات الجنب نافع بود و در داروها
بعوض افیون مستعمل بود و درد جگر زایل کند و اسحق گوید مضر بود بسینه و مصلح وی اسقولوفند
ریون بود و بدل وی رازی گوید وزن وی نیم اسارون و نیم وزن آن پوست بیخ کبر و گویند
بدل آن زراوند مدحرج است جندبیدستر قسطوریون گویند و خرمیان نیز خوانند بپارسی
فته سرقری خوانند و خایه سگ آبی هم گویند و آن خصیه حیوان بری است که هم در آب زندگانی
تواند کرد و هم بی آب و آن حیوان را قندز خوانند و بهترین آن بود که هر دو خصیه بهم چسپیده باشد
و پوست آن رقیق بود و انکه سطبر بود و هر دو بهم چسبیده نبود مغشوش بود و غش آن بکاو شیر جمع

کنند و اندکی جندبیدستر و بخون بسرشند و در مثانه گوسفند کنند و خشک کنند و طبیعت جندبیدستر
گرم و خشکست در سیوم و گویند در دوم و وی لطیفتر از همه مسخنات بود نافع بود
جهة عصب سرد و رعشه و خدر و فالج و نسیان و صداع که از سردی بود بخور کردن و محلل
نفخ بود و حیض براند و بچه مرده بیندازد و مشیمه بیرون آورد و صاحب منهاج گوید شربتی
از وی زیاده از یکدرم نشاید و صاحب جامع گوید و مثقال جندبیدستر و قدری
فوتنج بیاشامند حیض براند و بچه بیندازد و مشیمه بیرون آورد و جون با سرکه بیاشامند مغص و
فواق نافع بود و جون بکوبند و بیزند و بغایت سحق کنند و در چشم کشند جلا چشم بدهد و جون بشم
پاره زن بخود برگیرد بادها سرد که در رحم زن بود سود دهد و بر گزندگی عقرب طلا کنند نافع بود
و بلغم که آشامیدن دفع سموم و ادویه کشنده بکند و سده که در اعضا باطن باشد بگشاید و
کری که سبب ان از سردی بود سود دهد جون مقدار عدسی بروغن ناردین بگدازند و بر سر
طلا کنند مصروع را نافع بود و جون در روغنی که نافع بود و جون حل کنند جهة خدر و استرخاء
اعضا و فالج و نقرس سرد بغایت سودمند بود و اگر بیاشامند تریاق سمهای سرد بود خواه
خواه حیوانی و خواه نباتی خاصه افیون و خربق و قولنج سرد خواه بلغمی و خواه ریحی خوردن
و طلا کردن و حقنه کردن نافع بود و خفقان که از سردی بود سود دهد و اگر در قضیب چکانند
عسر البول که از خلط بلغمی بود نافع بود و کندی در کتاب سمیات آورده است که جندبیدستر
که لون وی بسیاهی زند یکدرم کشنده بود بعد از انک روز و ابن جزار مجین گوید و صاحب
منهاج گوید اجزا از وی کشنده تر بود در روز و مداواة آن بقی کنند بشبت و فوتنج و سنبل
و پس بعد از ان حامض اترج دهند که باد زهر ویست نار بها فواکه ترش با سرکه یا شیر خر
و بدل وی بوزن آن وج و نیم وزن ان فلفل و گویند بدل آن مسک است جنجر عصی الراعی
است و گفته شود جنتوریه قنطوریون است و گفته شود جنجل در دمشق بسیار باشد
و طبیعت وی گرم و ترست در اول و طبیعت را نرم دارد و گرم مزاج موافق بود و خونی
اندک نیک از وی حاصل شود و بدل آن ملیون است جند الرمان گل انار بستانی است
بشیرازی گلکل انا خوانند و منفعت آن نزدیکست بگلنار خاج البش خرشف است و گفته شود
خاج مطلق اینست و هم گفته شود جاج النسر باقلاست و گفته شد جنید صعترست و گفته
شود جوز حسف خوانند بپارسی گردکان گویند و طبیعت ان گرم است در سیوم و خشک

دراوّل درجهٔ دوم وگویند گرم وتراست در دوم وبهترین وی آن بود که پوست وی
تنک بود پوست وی و ورق وی قابض بود وپوست اندرونی که مغز چسبیده باشد
در وی قبضی بود شکم ببندد وپوست وی سوخته مجفّفی بود بغیر لذع ولبن وی که ریش
شده باشد ضماد کردن نافع بود وصمغ وی بر ریشها گرم نافع بود چون بران نشند ومغز
وی مغض را ساکن کند وشکم ببندد وچون با مری بخورند شکم براند واگر بسیار خورند کرم
دان وحب القرع بیرون آورد واگر با انجیر وسداب بخورند پیش از داروی قتاله باد زهر
آن بود واگر بعد از ان بخورند همین سبیل وچون با عسل ونمک وپیاز بیامیزند وبر گزیدگی
سگ دیوانه نهند وگزندگی آدمی نافع وچون پوست بشراب وزیت بسوزانند وبر سر کودکان
مالند موی سیاه کند وبرویاند وداء الثعلب را نیز بغایت سودمند بود وپوست اندرونی
وی چون بسوزانند وسحق کنند وباشراب بیاشامند وزن بخورد رگیر دمنع خون حیض بکند وپوست
درخت جوز وورق آن دو مثقال از وی بیاشامند تقطیر البول را نافع بود وشریف گوید
پوست جوز سبز بکوبند وچند پاره خبث الحدید بگیرند در ان اندازند ویک هفته رها کنند وهر
روز تحریک دهد وبعد از یک هفته خضاب کند موی سفید را سیاه کند واین صبغی عجب است
وچون جوز را قوبا در ان بمالند منفعتی تمام بدهد وخوردن جوز مضر بود بمحرور ان وصداع
آورد ومصدع بود وزبان گران کند ودهن وحلق را زیان دارد ومصلح وی
سکنجبین بود یا خشخاش وبادام وگردکان کهن بد بود نباید خوردن غثیان وغش وکرب
آورد ونزدیک بود بکسی که عنصل جوزده باشد ومداواه وی همچنان کنند که کسی
عنصل جوزده باشد رب فواکه ترش بجورت عوزه وریباس وسیب کند وبدل وی
بوزن آن حبة الخضرا وگویند جوز هندی جوز هندی نارجیل است وگفته شود جوز جندم گورگندم
گویند وحب الحمام خوانند وبشیرازی گل گندم گویند رازی گوید گرم وتراست منی بیفزاید
وفربهی آورد وباه برانگیزاند وقطع ترف دم بکند وقوباء زایل کند ومنع از کل ردوی جوز دن
بکند جوز بوا جوز الطیب خوانند وبهترین وی سرخ وفربه بود وطبیعت ان گرم وخشک است
در سیوم ودروی قبضی بود وگویند گرم وخشک است در دوم نمش را نافع بود وبوی دهان خوش
کند وقوت جگر ومعده بدهد وشکم ببندد وعسر البول را نافع بود واستسقای لحمی سودمند بود
ومقدار دو درم مستعمل بود وبدل وی یک وزن وی هم سنبل الطیب بود وگویند بدل وی بوزن

وی بوزن وی سباسه ومضر بود بشش ومصلح وی عسل است جوز الابهل ثمرة العرعرات
وگفته شد جوز القی مانند خربق سفید بود ودر قوه وطبیعت وی گرم وخشک بود در دوم
قی بلغم ورطوبت آورد ودر فالج ولقوه ومانند آن نافع بود وبدل ان بوره بود وخردل جوز
ماثل جوز ماثم نیز گویند وجوز مانا وجوز مهابلی وجوز مقاتل وجوز رت هم گویند وبهندی
دهتوره گویند وداتوره گو بشیرازی گوزکنا خوانند وان دو نوعست یک نوع بشکل جوز القی
بود ویک نوع خارناک بود مانند سومان خشن ولون پوست وی سیاه بود وزرد رنگ
بود ودانه وی از تخم بادنجان بزرگتر بود واز تخم لفاح کوچکتر وزرد رنگ بود واندرون
وی پرتخم بود وپوست وی زیبق بود وسروی مانند بادنجان لفاح بود وطبیعت وی سرد است
در چهارم وترسو دمند بود جهت حرارة مفرط وملتهب چون قیراطی از وی بخورند دماغ را بد بود
وسکر آورد ودو دانگ از وی صاحب منهاج گوید زیان بود وبدل تمام ویکدرم از وی کشنده بود
در روز ومغثی ومیتی ومسوم وسبب ومخدر بود ومداوات وی کابقی کنند بالی که نطرون در
وی جوشیده باشد باروغن بعد از ان شیر تازه بدهد باسرکه صعتر والجدان وفودنج کوهی
در وی جوشیده باشد وگویند یک مثقال از وی کشنده بود ونیم دانگ در میان شراب جوز الرحج
حب الکاکنج کوهی است وگفته شود جوز السرو بهترین وی تازه بود وطبیعت وی سرد وخشک بود
وقابض وگویند گرمست زیبق ضماد کننده کردن نافع بود وقطع خون بکند وقوت اعصاب بدهد
وچون بکوبند با انجیر وفتیله سازند ودر بینی نهند گوشت زیاده بخورد وباشراب عسل النحل وسرد
کهن وبلغم ونسیان سودمند بود ومقدار نیم درم مستعمل بود واگر بجوشانند ودر آب ان بنشیند زنی
که رحم وی بیرون آید ویا مقعد بیرون می آید نافع بود وبدل ان نیم وزن آن اصیل ونیم وزن
کوکرد سرخ وگویند بدل ان نیم وزن ان کزمازک ونیم وزن ان پوست انار ومصلح ان عسل است
جیدوار رفعا گویند وان برحشیست وگفته شود باب الحاء
حاشا ساهون گویند وتومس نیز گویند وصعتر الحمار نیز گویند درپس گویند بود ونه کوهی است
وازتی وگویند جزو ل ایاسیت وگویند برگ سفیدان دشتی است الحه مخفیست لونی از بود نه
کوهی است کاکا کوچک بسیار دارد مانند حزاما که بسرخی مایل بود وقضب باریک دارد مانند
قضبان حزو برگها دارد مانند برگ جنده کبیر وبیشتر در کوه بود ودر دامن کوه نیز باشد ومطلق کوهی
بود نه کند وطبیعت ان گرم وخشک است در سیوم گویند در دوم محلل ومقطع بود وحیض وبول

براند وبچه بیندازد و سده بگشاید و بر عرق النسا با شراب و سویق ضماد کردن نافع بود و ریش
وشش را نافع بود و منع نفث دم بکند و اگر با نمک و سرکه بیاشامند مسهل بود کیموس بلغمی باشد
واگر با سرکه بر ورم بلغمی ضماد کنند تحلیل دهد و محلل خون بسته بود دمش و ثالیل را و اگر در
طعام کنند وبخورند ضعف چشم را سود مند بود و قوت باصره بخدارد و معده را و جگر را پاک کر
داند و چون سحق کنند و باب و عسل سرشند مقدار دو مثقال بیاشامند قولنج را نافع بود و قوت
کرده و جماع را برانگیزاند و درد دهن و حلق را سود مند بود و مقدار دو درم مستعمل بود و
اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی نعناع است و بدل آن یک وزن آن و نیم صعتر جبلی و گویند
یکوزن و نیم افتیمون **حافر المهر** سورنجان است وگفته شود **حاج** خاریست که ترنجبین از
وی حاصل میشود و نبات گشوت بروی پیچیده شود و بشیرازی خار و خوانند عصاره وی چون
در چشم کنند سفیدی ببرد و تاریکی زایل کند و کل وی جهة بواسیر بغایت سود مند بود **حالوما** حالورد
شنجار است و ابوحسا گویند و گفته شد **حافظ النحل و حافظ الاطفال** مردو اسم زرنیخ
است اگر شود **حالق الشعر** ناشر است وگفته شود **حافر حمار الوحش** سم خر گوره چون بسوزانند و بیاشامند
صرع را نافع بود و چون با زیت بیامیزند و بر خنازیر طلا کنند تحلیل کند و داء الثعلب را نافع بود
حافر البرذون سم استر چون بسوزانند صرع را سود مند بود و چون با زیت بیامیزند و بر داء
الثعلب و خنازیر طلا کنند نافع باشد **حافر الحمار** سم خر بود چون بسوزانند کمین و مصروع با
خود نگاه دارد صرع از وی زایل شود و دیقوریدوس گوید سمهای خر چون بسوزانند و بیا
شامند روزهای بسیار متواتر هر روز بوزن مثقالی مصروع را نافع بود و چون با زیت بر خنازیر
نهند بگدازاند و چون بر شقاقی که از سرما بود ضماد کنند نافع باشد **حب النیل** قرطم هندی است
طبیعت آن گرم و خشکست در دوم و گویند در اول و گویند در سیوم و گویند سرد است سود مند
بود جهة برص و بهق سفید و مسهل اخلاط غلیظ بود و سودا و بلغم و کرمها **حب القرع** و شرتی ازو اکثیم تا
نیم درم بود بادویهای دیگر و کرب و غثیان آورد و اولی آن بود که بروغن بادام چرب کنند
و جلیه با وی بیامیزند و بدل وی در اسهال و نفع سودا نیم وزن آن تخم حنظل و دانگی وزن آن
حجر ارمنی **حب الساکین** بلابلبت وگفته شود **حب القراط** مازریون است وگفته شود **حبا قا** حماما
در تی گویند و آن حبه فوقی است وگفته شود **حب اللهو** حب الکاکنج است وگفته شود **حب حنکلا**
حب السمنه است وگفته شود **حب الوز** لسان عصافیر است وگفته شود **حب السمنه** و حب سیاه

سیاه رنگ از نخود کوچک تر اما مدور بود و خراسانیان آنرا نقل خواجه خوانند و پوست
وی بغایت سیاه بود و مغز وی بغایت سفید و طبیعت وی گرم و تر بود در اول و گویند در
دوم منفعت وی آنست که فربهی آورد و منی زیاده کند و باه برانگیزاند و مقدار ده درم
اگر بکوبند و در آب بمالند و صافی کنند و قدری آرد و قند و روغن بادام شیرین با گنجد
بیرند و بیاشامند لاغری فربه کند چون سبب لاغری از سردی بود و از خشکی و وی دیر از
معده بگذرد و مضر بود بشش و مصلح وی قند بود و بدل آن نیم وزن آن مغز پسته و نیم وزن
آن مغز بادام و نیم وزن آن کنجد و گویند بدل آن حب محلب است **حب الزلم** گویند بزر الطرثوث حماما
است و در شیراز حب طرثوث استعمال کنند و بپارسی تخم کنگر گویند و گویند آن تخمی است سیاه
مثلث شکل بود و همچنان بوست توان خاید و منبت وی در شهر زور بود و فلفل السودا
نیز خوانند و ابن ماسویه گوید گرمست در سیم و ترست در اول و صاحب منهاج گوید گرم و
خشک است در وی رطوبتی عرضی فضلی هست منی زیاده کند بغایت و تحریک شهوت جماع
کند و شریف گوید چون بخایند و بر کلف نهند که بر روی بود ببرد و بدل وی شقاقل است
حب الخروع بپارسی تخم بید انجیر است و بشیرازی کنتو و در خروع گفته شود وصفت آن
حب بلسان تخم بلسان مصری بود و آن نیز مصر هیچ جای دیگر حاصل نشود و صاحب
منهاج سهو کرده است که آن میوه قاریقون است و صفتا وگفته شود و طبیعت حب بلسان
گرم و خشک است در دوم سود مند بود به بلغم و سودا و ورم گرم که در شش بود و سرفه و عرق
النسا و صرع و سدد و عسر بول و گزندگی جانوران نافع بود چون بیاشامند و اگر بکوشانند
وزن در آب آن نشیند رحم را بگشاید و مقدار مستعمل از وی دو درم بود و گویند مضر بود بمثانه و
مصلح آن کثیرا است و بدل آن نیم وزن آن پوست سلیخه و ده یک آن اسباب و گویند یکوزن و
نیم سلیخه و ده یک آن اسباب **حمص** و حمص نیز گویند و آن دقلی است وگفته شود **حب حلوه** حب حلوه
انیسون است وگفته شد **حب الکاکنج** حو را مزج گویند و آن بزر الکاکنج است و آن دو نوع بود
یک نوع بری و عروس در برده گویند و نوع بستانی را بشیرازی کجو مز گویند و بهترین صاحب
منهاج گوید بستانی بود و گویند بهترین کوهی بود و طبیعت آن سرد است باعتدال منفعت آن نافع بود
و بول براند و ریش مثانه و گرده سود مند بود و مضر بود بگرده چون بسیار مستعمل کنند سبب سده ادرار
و مصلح وی گل فارسی بود و جالینوس گوید بدل آن عنب الثعلب است **حبة السوداء** شونیز است

وگفته شود حب السفرجل بهترین آن بود که از به ترش گیرند وطبیعت وی سرد وترست در دوم ملین بود بی قبض سودمند جهة خشونة حلق وقصبه شش ولعاب وی ترطب کنند ویبوسة زایل کند وحرارت زایل گرداند ومقدار دو درم مغز وی مستعمل بود وچون بکوبند با قند ما لعاب وی با قند وروغن بادام بخورند سرفه که از حرارت بود نافع بود واسحق گوید مضراست بگرده ومصلح وی قند بود وبدل وی بزر قطونا حب القرطا بزر الحماض است وگفته شد حب العقد بزر فلنجمشک است وگفته شد حب القطن منبوح خوانند بپارسی پنبه دانه گوید بهترین بزرگ مغزدار بود وطبیعت وی گرم وترست وگوید سرد است سودمند بود جهة ربو وسینه رانیکو بود وسرفه را نافع بود وطبع نرم دارد ومقدار مستعمل از وی هفت درم باشد وگوید مضر بود بگرده ومصلح آن عمیره بنفشه بود وبدل آن حب الخروع است حب العرعر ثمره العرعر است وگفته شود حب المشمه چیست بمقدار فلفلی ولون وی میان زردی وسرخی بود وبغایت املس بود وخوش بوی بود وزود شکن ومغز وی بغایت سفید بود ومعطر واهل یمن وحجاز در بویهای خوش مستعمل بود وطبیعت وی گرم وخشکست در دوم معده سرخی سرد را نافع بود وقی کم کند وهضم را یاری دهد ونشف رطوبات بکند حب القلقل بزر رمان بری است ومعات پنج وی الکت ومقدار نزدیک بود ولوبیا ودر طعم وی تلخی بود وخوشبوی بود ولون آن سفید بود وطبیعت آن گرم وتر بود وگوید خشک قوة بدن بدهد وفربهی آورد وچون بکیند وعسل وطرز اضافه کند باه را زیاده کند وبریان کرده نیکوتر بود اما مصدع بود واگر بسیار خورند سفه آورد ومعده را بگزد اولی ان بود که با قند وعسل خورند وبدل آن بوزن آن تودری سفید وچهار دانگ وزن آن تخم خیارزه ونیم وزن آن اهیل وگوید بدل ان بوزن ان انعاث وبوزن آن حب صنوبر حب الغار مانند فندقی کوچک بود وبوست وی بغایت تنک بود وسیاه رنگ ومغز وی صلب بود وبه ونیمه بود وبزردی مایل بود واندکی اطریه در وی بود وطبیعت وی گرم وخشک در سیوم ودو مثقال چون با سکنجبین بیاشامند سودمند بود جهة دشخواری زادن وچکیدن بول نافع بود وحیض براند وگزندگی جانوران نافع بود واز خواص وی آنست که چون بقیع وی در خانه بفشانند مگس بگریزد ووی سودمند بود جهة سبرز که از رطوبة بود وچون با رسن بیاشامند درمعض را ساکن گرداند وبدل آن حب محلب بود یا مغز بادام تلخ حب الصنوبر الکبار جلغوزه است

جلغوزه است ودرختان آن کوچکتر از درخت صنوبر صغار بود واز سیستان خیزد ودرخت ویرا سوسن خوانند وطبیعت وی گرم بود در اول وگوید در دوم وگوید معتدلست ودر وی اندک حرارتی هست سودمند بود جهة درد پشت ودرد اعصاب ورعشه وعرق النسا راستر خاوشش را پاک کند از هر خلطی که باشد وباه را زیاده کند ومنی زیاده کند وسنگ مثانه بریزاند وسودمند بود جهة گزندگی عقرب یا انجیر خشک یا خرما کلنگبین وشریف گوید چون بکوبند وبا عسل لیسند وهر روز ناشتا سه درم بخورند از فالج خلاص یابند واسحق بن عمران گوید چون با عسل بخورند مجامعت زیاده کند ومثانه از سنگ ورمل پاک کند وگوید طبیعت وی گرم است در دوم وخشک وترست در اول وابن ماسویه گوید گرمست در دوم وخشک است در اول وبدل آن حب محلب مقشر بود بوزن آن ونیم وزن آن بادام سفید کرده وابن ماسویه گوید بدل آن مغز تخم خربزه بود وگوید چوز هندی وگوید قایم مقام جلغوزه بادام کوهی بود که بشیرازی ازانجک خوانند ومصلح وی قند بود حب الصنوبر الصغار بپارسی تخم کاج خوانند وان تخمیست مثلث شکل در میان غلاف چوب کاج ودر طعم مانند جلغوزه بود وطبیعت ان گرم وخشک است در دوم منضج ومحلل بود نافع بود جهة استرخا وضعف بدن وفربهی آورد خوردن آن ورطوبات که در شش بود خشک گرداند وقوة معده بدهد چون با افتیمون جماد کنند وچهار مثقال ازوی زیاده کند خاصه که با بجیند وقند بود ومثانه وگرده را قوت دهد اما مضر بود بسر ودروی کزندگی معده بود وبسیار خوردن مغص آورد وتریاق وی حب الرمان بود وگوید گزندگی معده چون در آب گرم خیسانند وبا عسل بخورند ومحرور فراج با قند وبدل وی گوید حب محلب مقشر بود وگوید بدل وی حب صنوبر کبار بود حب الرأس صاحب جامع گوید مویز جست وسهو کرده است وصاحب منهاج وصاحب راست گفته است که ان تخمیست زرد رنگ وطعم وی تلخ بود وگرد شکل بود مانند تخم محلب واز کوهستان فارس خیزد واز کردستان وهمدان واز اذربایجان ورخوانند وراسن دو نوع است جبلی وبستانی این تخم جبلی است واز ان بستانی در باب راء در صفت راسن گفته شود واین نوعی که گفته شد قوه بوی بدهد واز آفات نگهدارد چون بکوبند وبخورد وسر را بدان بشویند واگر طلا کنند شاید حب القلت ماش هندیست ودر قلت گفته شود وصفت حب العصفر قرطم است وگفته شود حب الاس بپارسی تخم مورد

گویند وبهترین وی بستانی بود وطبیعت وی گرم وخشک بود وقابض وگویند گرم است
شکم ببندد ومنع نفث دم بکند ومعده را قوت دهد وبول براند وسرفه را نیکو بود ومقدار
مستعمل از وی سه درم بود در ریشهای اندرونی نافع بود وگزندگی رتیلا وعقرب چون با شراب
بیامیزند وریش شانه سودمند بود خواه تر وخواه خشک وچون بپزند با شراب وضماد کنند و
بچشمهای که ورم بود تحلیل دهد وجرب وبواسیر سودمند بود وورم مقعد وچون سحق کنند وبر
کلف روی طلا کنند ببرد واسحق گوید مضرست بمثانه ومصلح وی صمغ عربی بود وبدل وی عصیر
ورق آس [illegible] نیم وزن آن [illegible] حب الرمان بهترین وی ترش وفربه بود وطبیعت وی سرد وخشک
وقابض بود وترش چون خشک کنند شکم ببندد ومنع مواد صفراوی بکند وغثیان ساکن کند و
قی باز دارد وفم معدهٔ گرم را قوت دهد وعصارهٔ وی خاصه ترش چون بپزند وبا عسل بیامیزند
نافع بود جهت ریشهای پلید وگوشت زیاده وگوش واندرون بینی که ریش شده باشد
وبدل وی سماق بود حب الانبرباریس ازارات وگفته شد حب البان دانه ایست
بشکل پسته اما پوست وی تنک بود وسهل شکن وآنرا فستق البان وبه خوانند ودر طعم
وی تلخی بود وبا قبض وبهترین وی بزرگ وخوشبوی بود وطبیعت وی گرم بود در
سیم وگویند در اول ترست سودا وبلغم را سودمند بود ومقدار مستعمل از وی دو درم
بود وجلا دهد وثالیل وکلف ودانها که بر روی پیدا شود وجرب وحکه وبهق نافع بود
وسده جگر وسپرز بگشاید وصلابت آن نرم کند وضماد کردن [illegible] واسحق گوید مضر
است بجگر ومصلح وی رازیانه است ودیقوریدوس گوید بدل آن بوزن آن فستور
سلیخه وگویند بدل آن بوزن آن فوه ونیم وزن فستور سلیخه وده یک آن لبابه حب الملوک
ماهودانه خوانند وبهترین وی فربه بود وطبیعت وی گرم وخشک بود وگویند معتدل بود
وگویند سرد است وقول اصح آنست که در وی حرارت بود وجلای قوی و[illegible] گوید گرم
است در دوم وخشک است در اول ومحلل بود وبول براند و[illegible] طلا کردن نافع بود
وکرم بکشد وحب القرع بیرون آورد وسده سپرز وجگر بگشاید ونقرس را سود دهد
وسنگ گرده ومثانه بریزاند وخون حیض براند ودرد پشت را سود دهد وقولنج بلغمی
ودردهای اندرونی ساکن گرداند وبدل آن مغز بادام تلخ بود حب الریباس بپارسی تخم
ریباس خوانند ونجاست سرخ بود وبهترین آن بود که تازه باشد وطبیعت آن سرد وخشک وقابض

است [illegible] حب الکلب [illegible]

وقابض بود وسودمند بود جهت [illegible] صفراوی وجرب وجگر وبدل آن حماض بستانی بود حب القرع
بپارسی تخم کدو گویند بهترین آن بود که از شیرین خورده باشد وطبیعت وی سرد وتر بود در
دوم سودمند جهت تبهای صفراوی ومقدار سه درم مستعمل بود سرفه گرم وخشک را نافع بود
چون با قند بخورند وتشنگی بنشاند وعسر البول که از حرارت بود ساکن گرداند واسحق گوید مضرست به
مثانه ومصلح وی تخم کرفس است جالینوس گوید بدل آن در کسر حده ادویه کثیرا بود حب الرشاد
حرف است وبهترین وی بابلی بود وطبیعت آن گرم وخشک است وسپید وی حرارت کمتر بود
از سرخ [illegible] ومغص بلغمی سودمند بود وچون با آب گرم وروغن گل بیاشامند وعرق النسا را نافع بود وچون
بکوبند وبر ورک ضماد کنند وقولنج را پنج درم بکوبند وبیاشامند وبدل آن در ضماد [illegible]
شیطرج بود حب الخضرا ثمر بطم است بپارسی بن گویند وآن دو نوعست یک نوع را شاه بن گویند
وآن خردتر بود وبا پوست توان خوردن ویک نوع دیگر بن گویند وبهترین آن تازه سبز درشت
بود وطبیعت آن گرم وخشک است در سیوم وگویند در چهارم وگرمی وی بیشتر از خشکی بود وخور
دن آن معده را بد بود ودیر هضم شود وغذا بد دهد ومحرور مزاج را زیان دهد ومنفعت سینه
بود وگرده را بول براند وشهوه مجامعت برانگیزاند وخوردن آن با شراب یا با سرکه گزندگی
رتیلا را نافع بود ودرد سپرز که از سردی بود وبلغمی مزاج را سود دهد وسعال را نافع بود وفا
لج ولقوه خوردن آن [illegible] وروغن وی مرهم ساختن ومالیدن وبردات الجنب ضماد کردن سود
دهد وچون بسوزانند چوب وی طلا کنند بر داء الثعلب موی برویاند خاصه موی سر وورق وی
چون خشک کنند وبکوبند وبپزند وغلاف سازند بر سر موی را دراز کند وبرویاند ونیکو
گرداند وصمغ وی در منفعت مانند مصطکی بود ودر باب صاد گفته شود وخوردن آن [illegible]
بوی دهن را بجوشاند وشهوت طعام ببرد ومصلح وی سکنجبین ورب فواکه ترش بود
صاحب منهاج گوید مصلح وی کثیرا بود ودر کتاب ابدال آورده است که بدل وی مغز جوز است
وگویند بوزن آن مغز پسته وبوزن آن مغز بادام حب البطیخ بزر بطیخ است وگفته شد
حب الکمثری بهترین وی بزرگ بود که بزردی مایل بود اسحق گوید گرم وخشک است سود
مند بود جهت [illegible] ومقدار چهار درم مستعمل بود وگوید مضر بود بگرده ومصلح وی عناب بود
یا بزرقطونا حب الآس طبیعت وی سرد بود در اول وخشک بود در دوم شکم را ببندد ومقدار
پنج درم مستعمل بود ومضر بود بروده ومصلح وی کثیرا بود حب الدی علوفس خوانند وبپارسی [illegible]

وان نوعی از کلنگ است گوشت وی سبک تر از گوشت بط بود از بهر آنکه وی بری است
و در وی غلظی بود بیه وی چون با اندکی نمک و سنبل بکوبند و حب سازند مانند نخود
و در سایه خشک کنند و بردارند چون پنج حب از آن با آب نیم گرم بیاشامند باستادر
رالغایت نافع بود و اگر پوست اندرونی سنگ دان وی خشک کنند و سحق کنند و با اندکی
نمک اندرانی سحق کنند یکسان و در چشم کشند در ابتدا از نزول آب هیچ دوا نیکوتر از این نبود
و اگر دل وی در خرقه بندند و بر کسی آویزند که خواب بسیار کند خواب از وی زایل شود و
در سنگ دان وی سنگی یابند چون بر کسی بندند که رعاف داشته باشد در ساعت ببندد و تا
آن با خود داشته باشد عود نکند و بخاصیتی که در وی است این عمل می کند و خون وی ربو و عسر
النفس را نافع بود و گوشت وی بغایت گرم و خشک بود و اول آن بود که با آب و نمک بپزند
و روغن بادام بعد از آن روی ریزند و اگر چه سرد مزاج بود روغن گردکان و زیت راد و
باره چینی و خولنجان و مرق آن مریض را سودمند بود **حبق القنا** مرزنجوش است و صفت آن
در اران الجار گفته شود **حبق الراعی** برنجاسفات و گفته شود **حبق الجبل** مرزنجوش است
وحبق القنا نیز گویند و گفته شد **حبق قرنفل** فرنجمشک است و رنجمشک و افرنجمشک نیز گویند و گفته شد
حبق ترنجانی بادرنجبویه است و گفته شود **حبق الماء** فوتنج نهری است و حبق التمساح نیز گویند
و در فا گفته شود انواع فوتنج **حبق نبطی** حمام است و گفته شود و آن نوعی از فوتنج بستانی
حبق صعتری و حبق کرمانی شاه سفرم است و گفته شود **حبق خراسانی** نعناع خراسانی
است و گفته شود **حبق الشیوخ** و ریحان الشیوخ نیز گویند و آن مرو است در میم انواع آن
گفته **حوما** بسریانی نعناع است و گفته شود **حجر التیس** باد زهرات و یا تریاق
فاروق طبیعی خوانند و آن مانند بلوط بود دراز و گردی می باشد و در زیر یکدیگر طبقات دارد
و در میان آن چیزیست گویا مغزیست و آن چوب مخلفه باد آنه است و لون حجر التیس اغبر بود و
سیاهی که بسرخی زند و آنچه نیک باشد با شیر بر سنگ بسایند سرخ رنگ شود و آنچه بد بود با
شیر چون بسایند سبز رنگ بود و آن و آن از شکم بزکوهی گیرند و شیردان وی و صاحب جامع گوید
که در دل ایل می باشد و سهو کرده است و مولف گوید غذای گوزن ایل بغیر از مار و مخلفه
نباشد سبب آن این سنگ در شکم وی ببندد و بدین سبب وی را تریاق فاروق طبیعی خوانند و
گویند در زهره وی می باشد و این نیز خلاف است آنچه محقق است در شیردان وی می باشد در کوهستان

در کوهستان شبانکاره و از آنجا باطراف برند و بغایت عزیز بود و گویند چون بسایند سرخ
رنگ و زرد رنگ نیز می باشد و این رنگها معلوم شود و لون آن چون بسایی زند سرخ
آمیز نیکوتر بود و در شام مانند این سنگ میسازند از کف دانایان مشکل فرق توان کرد
امتحان وی آنست که سوزن را با آتش سرخ کنند و بر وی نهند اگر مصنوع بود چون سوزن در
وی فرو رود دودی سیاه از وی برآید و اگر حجر التیس بود دودی زرد که نوک
سوزن را زرد کند و چون وی را با آب رازیانه بسایند و بر گزیدگی مار طلا کنند در حال اثر
بنشاند و از مردن ایمن شود و سودمند بود جهت گزندگی همه جانوران و دفع زهرها دوازده
جو بود و جهت ضعیف دل و قوه اعضا شربتی دانگ بود و هر کس که هر روز نیم دانگ بخورد
ایمن باشد از همه آفتها و سمها و سودمند بود محرور مزاج نیز را سبب آنکه او بخاصیت عمل کند
نه طبیعت و طبیعت وی بغایت گرم بود **حجر الحیه** دو نوع است یک نوع حجر بود و یک
نوع از مار افعی گیرند و آنرا پادزهر و پادمهره و مارمهره نیز گویند آنچه از مار گیرند مانند
دنشبیدی است که در قفای مار افعی بود و در همه افعی نبود چون از گوشت جدا کنند نرم بود
از هوا به بوی رسد ببندد مانند مهره شود مانند حجر النمر و مولف گوید امتحان وی چنان
کند که چون بر جامه سیاه بمالند سفید گردد و چندانکه بمالند سیاه نشود و
سفیدی بمالند و آن نوع که حجر بود لون زبرجدی و سیاه رنگ و خاکستری رنگ و شکل
بیضی بزرگ مربع بود و یک مثقال زیاده تر بود و آن بود که زیادت تر از دو مثقال بود
و مولف گوید امتحان وی آنست که چون در میان آب لیمو اندازند در صحن چینی بحرکت آید و
روانه گردد و هر نوع گزندگی را نافع بود خوردن و با خود داشتن و موضع زخم نهادن
و هر دو نوع بر زخم بجنبند **حجر هندی** نوعی از شادنج است و از شادانه هندی
گویند خون که از مقعد آید قطع کند و بواسیر را سود دهد و چون بیاشامند گزندگی عقرب را
نافع بود **حجر البلور** خشک بلور چون بر کسی بندند که در خواب ترسد سودمند بود **حجر حدیدی**
حماهان است و صندل حدیدی خوانند و آن دو نوع است نر و ماده و صفت آن در حماهان
گفته شود **حجر الرحا** بپارسی سنگ آسیا خوانند خشک بود چون گرم بود در سرکه روی زنند
بخار آن منع خون رفتن بکنند و ورمهای گرم **حجر الدیک** سنگیست که در شکم خروس یابند
و مقدار باقلی بود و کوچکتر بود و بلون آبگینه شفاف بود و بلور اگر با آب بشویند و از آن کسی

بخورد که بغایت تشنه بود و سود دهد و غم و اندوه ببرد **حجر المثانه** سنگیست که در مثانه آدمی باشد گویند سنگ مثانه بریزاند و جالینوس منکر این است و گویند سنگ گرده بریزاند و گویند چون سحق کنند و کحل سازند سفیدی چشم زایل کند **حجر النار** حجر الاصم گویند و حجر الزناد گویند وان چند نوع بود سفید و سیاه و سرخ بود و طبیعت وی سرد بود و بغایت خشک بود ارسطا طالیس گوید اگر زنی دشخوار زاید در خرقه بسته و بران زن بندند آسان بزاید بفرمان خدای تعالی و چون سحق کنند مانند غبار و بر سر خنازیر باشند خشک کند و پاک کرداند و همچنین بر ریشی دشخوار باشد ببرد ملی دشوار باشد و بر هر عضوی که باشد و آنرا بپارسی سنگ آتش گویند **حجر الحمام** سنگیست که در زبل حمام حاصل میشود چون از وی ضماد سازند بر سرطان در ابتدا آن زایل کند و بهترین معالجه سرطان که در رحم پیدا شود اینست **حجر البقر** در مصر خرزة البقر خوانند و حاوزه سرخ و کلوز سره گویند بشیرازی اندرزا خوانند و در میان زهره گوسفند نیز بود چون سحق کنند با آب لبعضی از بقول طلا کنند بر حمره و نمله نافع بود و ریشها چون سقوط کنند مقدار عدسی با آب بیخ سلق نافع بود جهت نزول آب و چون سحق کنند و بر موضعی که سفید بود طلا کنند موی سیاه بیرون آید اگر سبب از علت داء الثعلب بوده باشد و برص بوده باشد اما موی سفید سیاه نکند **حجر اللبنی** غالاقطیطس خوانند یعنی حجر لبنی و این اسم بدان سبب بوی نهاده اند که چون آب حک کنند مانند شیر از وی بیرون آید و لون وی خاکستری بود و طعم وی شیرین بود و چون با آب سحق کنند و عصاره وی بگیرند و در حقنه از قلعی کنند هر زبان که خواهند مستعمل کنند و طبیعت معتدل بود و در قوت مانند شادنه بود و چون در چشم کشند سیلان فضول بکند از چشم و ریش آن و در ابتدا ورم گرم طلا کردن نافع بود **حجر عسلی** سنگیست که چون حل کنند رطوبت آن بغایت شیرین بود و منفعت وی مانند حجر لبنی بود در همه حالاتی **حجر مشقق** سنگیست که بلون زر بود و از بلاد مغرب خیزد و بهترین آن بود که زعفران رنگ بود و زود ریزه شود و شکافته و تو بر تو بود و قوت آن مانند شادنه بود الا که ضعیف تر و حجر لبنی و مشقق و عسلی بقوت مانند یکدیگرند اما عسلی در حرارت است که در ایشان هست و حجر مشقق چون بشیر زنان حل کنند و در چشم کشند ریش چشم زایل کند و حشو نه قرحه و سوزش چشم و بهترین مداواه این زحمتها آنست که گفته شد **حجر قبطی** سنگیست مصری بغایت سپید بود و زود در آب حل شود و کازران مصر کتان بدان شویند و جامهای سفید و در موم و دهن

کنند و ملها و ریشها که در بدن پیدا شود و شافهای چشم مستعمل کنند و جهت نفث دم و اسهال مزمن و ورد مثانه چون با آب بیاشامند نافع بود و چون زن بخود برگیرد و سود مند بود جهت خون که دایم از وی روانه بود و لون وی سبز بود تیره رنگ **حجر الیهود** سنگیست مانند فاخته انچه بزرگ بود و انچه کوچک بود بشکل خایه گنجشک بود و کوچک تر نیز باشد و خطوط سیاه دارد موازی یکدیگر و حجر الزیتون نیز خوانند بپارسی سنگ جهود خوانند و گویند از ملک شام خیزد و بعضی دراز بود و بعضی گرد و نافع بود جهت سنگ گرده و مثانه با آب گرم و جهت ریگ مثانه همین سبیل و اگر با آب برگ تره تیزک لعق کنند همین عمل کند عسر البول را نافع بود و ضعف معده بود اما موافق وی نبود و اشتها ببرد و اسحق گوید مضرت است بسپرز و مصلح وی چیل است و در حسن حکیم گوید که حجر یهود چون با خون خفاش سحق کنند و در چشم کشند موی که در پلک رسته بود بر وی باند و موی ابرو و همین سبیل چون که وی مالند بروید **حجر الیشب** حجر الیشف خوانند و اهل مشرق ابوقلمون خوانند و بیونانی اسطربوس و معنی آن کوکبی بود و نوعی از وی طرسیون خوانند و آن چند رنگ بود و بهترین وی سبز بود معده را نافع بود بغایت و جالینوس گوید اگر قلاده از وی بسازند که موازی معده بود و در گردن اندازند معده و حری را نافع بود و دیقوریدوس گوید که بران بستن جهت دشخواری زادن و بر بازو بستن جهت تقویه **حجر ارحام** طین قیمولیا است و گفته شود **حجر الدم** شادنج است و گفته شود **حجر ارمنی** دو نوع بود یک نوع سنگیست که رنگ وی بلاژوردی زند و نوع دیگر سرخ بود بغایت و چون دست بر وی مالی بندد جرب است و طبیعت وی گرم و خشک است در اول مسهل سودا بود مسهل قوی تر از حجر لاجوردی و معده را بد بود و چون مغسول بود قی و غثیان بیاورد و اگر نه مغسول بود قی و غثی بود و مفرح و مقوی قلب بود مغسول و خاصیتی که در ویست که بدن از خلط سودا پاک کند و روح را از دود سودا اوی و بدل جهت خلط سودا یک وزن و نیم حجر لاجورد بود **حجر النمر** مهره ایست که از پلک ماده حاصل میشود و در باب نون در صفت رنگ گفته شود **حجر الخطاطیف** دیقوریدوس گوید بچه نخستین پرستوک چون بگیرند و در افزونی ماه و شکم وی را بشکافند و پاره سنگ یابند یکی یک رنگ و یکی برنگهای گوناگون و در پوست ایل یا پوست گوساله بندند چون از انکه خاک بوی رسد مصروع یا کردن وی بندند بفرمان خدای تعالی از وی زایل شود و این مجربست **حجر النور** حجر روشنایی خوانند و ارسطو نیز گویند و آن مرقشیثا است و گفته شود **حجر اللازورد**

لاژورد است وگفته شود حجر المغناطیس بپارسی سنگ آهن ربا گویند و چون بسوزانند ماشاذنه
بود در عمل ومنفعت وبهترین سیاه بود که بسرخی زند پاک که هیچ خلطی در وی نبود و جذب این
بقوه کند هر چند زیادت رباید نیکوتر بود جالینوس گوید گرم وخشک بود بغایت اگر کسی را آهن
در شکم گرفته باشد چون با شراب بیاشامند جذب آن کند وبصحت بیرون آورد و مسهل کیموس غلیظ
بد بود و مقدار مستعمل از وی یکدرم بود و گویند چون در دست گیرند درد دست و پای که از تشنج
یابس که از اگراز گویند ساکن گرداند و بر جراحتی که از تیغ زهردار بود باشد نافع بود و بغایت
وبصحت باز آورد و مغناطیس چون بوی سیر بوی رسد در ربودن آهن سست شود و باز چون در
خون بز اندازند تیز شود در ربودن واین از خواص است حجر الاحمر سنگیست سیلون بسند
گویند بوزن دانگی کشنده بود واز جمله سموم قتال است مانند بیش و گویند نوعی از الماس است
حجر مشویة کلس است وگفته شود حجر بجری سبا است وگفته شد حجر البنو و حجر القلعات
و حجر النسرات نیز خوانند وان الکمکات است وگفته شد حجر الطورد حجر الدم است وگذشته حجر الهت
حجر النسرات وگفته شد و حجر البسر نیز خوانند حجر القمر بزاق القمر و زبد البحر خوانند و افروسالینن
نیز خوانند یعنی زبد القمر و یونانی سالینطس خوانند و افروسالینن از بهران گویند که
در افزونی ماه یابند در بلاد عرب و سنگی سفید سبک شفاف بود و چون بسایند بمصروع سود
مند بود و اگر از درخت بیاویزند که برند بر بار آورد و اگر بر مصروع بندند شفا یابد و زنان
بعوض تعوید با خود نگاه دارند حجر حبشی ولیقوریدوس گوید که این سنگ سبز باشد و صاحب
منهاج گوید بزردی زند و جالینوس گوید مانند شبت و چون بسایند و چون بسایند مانند شیر از وی
بیرون آید و زنبار از غایت بگردانند شنکوری و ورم چشم و درد آن و قرحه آن زایل کند و ناخن بیرود تا
ریگی وجلایی دهد بپارسی سنگ پایم خوانند حجر الاسفنج سنگیست که در میان اسفنج می باشد
و حصا الاسفنج گویند و لیقوریدوس و رازی گویند چون با شراب بیاشامند سنگ مثانه بریزاند
و جالینوس گوید سنگ گرده بریزاند و قوت آن ندارد که از آن مثانه بریزاند حجر اناغاطس
سنگیست که چون بسایند مانند خون بود در سرخی و با شیر زنان در چشم چکانند ورم آن و بسیار
آب آمدن از وی نافع بود حجر اعرابی سنگیست مانند عاج و چون سحق کنند و بر موضع باشند
که خون آید یا ضماد کنند خون ببندد و چو بسوزانند و سنون سازند دندان را جلا دهد بپارسی سنگ
هسنگ گویند و لیثیر از وی سنگ زخم حجر الکرکب سنگیست بغایت سفید و در ساحل بحر

هند یابند و در ساحل بحر سند نیز باشد و مهره که از وی جکاکان و خراطان سازند از عاج
سفیدتر بود و خوبتر و طبیعت وی سرد و خشک بود در آخر درجه دوم و اهل هند و
سند از وی نگین سازند و زنان گردن بند و متفق اند که خاصیت این سنگ آنست که دفع
سحر و دفع چشم زخم می کند و بر دشمنان ظفر یابند و اگر نگینی از آن با خود دارند دروغ از قبیل
وی نگویند و هر کس که ویرا ببیند دوست دارد و پادشاهان هند و سند از وی ظرفها سازند
و از آن اکل و شرب کنند و مدعی ایشان آنست که در هر صحبتی که این بود جنگ و فتنه نبود و
فرح و شادی زیاده بود و اهل هند و سند مهرها از آن در موی کشند و مدعی ایشان آنست
که موی دراز کند و مهره وی مانند مروارید بزرگ براق بود و چون سحق کنند و در چشم کشند
سفیدی که در چشم خواه قدیم و خواه جدید ببرد و اگر سنون سازند و به آن زاغبات سفید کند و
جلای تمام دهد حجر اسیوس اسیوس است وگفته شد حجر القشور حجر الشعرات و قیشور
گویند و در قاف گفته شود حجر الحوت مانند سنگی بود در سر ماهی یابند مقام دماغ
وی و سفید و سخت بود چون بیاشامند سنگ گرده بریزاند حجر شغاق قیشور است وگفته
شود حجر الماغیطوش حجر مغناطیس خوانند و از وادی شام آورند و آن وادی را در
قدیم غاغا خوانند و این زمان وادی جهنم گویند و چون بر آتش نهند بوی سروی سوخته کند
و لون سیاه بود و بوی قیر کند و سبک بود و صحنها بر روی یکدیگر بود و قوت در غایت بود
بخور وی مصروع را صرع آورد و اختناق رحم و گزندگان بگریزند و باد و به جهت نقرس ضماد
کردن سودمند بود و جراحتهای عظیم گوشت برویاند حجر العاج حجر اعرابی است وگفته شد
حجر السطرید حجر الشطریط نیز گویند و آن مرو مر است وگفته شود حجر الکلب شریف گوید
در خواص و این مجربست نوعی از سنگ هست که چون سنگ بوی اندازند به دندان بگیرد و نگاه
دارد و در دشمنی عملی عجب می کند چون خواهد باسم الکس مثلث سنگ از گورستان کهنه برگیرد
و یک باران سگ می اندازد و بعد از آن دو سنگ از آن برگیرد و در آب اندازند و آن آب
بخور و الکس دهند در دشمنی چیزی عجب مشاهده کنند و گویند که در برج کبوتر اندازند مجموع
بگریزند و اگر در شراب اندازند جماعتی که آن شراب بیاشامند جنگ و عربده و مستی در میان
ایشان پیدا شود حجر الوشانی حجر النورات وگفته شد حجر البرام بپارسی سنگ برامی خوانند
و هر قشبه که بدان آب دهند چون بر سنگ زنند قطعا آواز نکنند و در سنگ مانند گل نرم فرو رود

اگر این سنگ سحق کنند و سنون سازند دندان را سفید کند بغایت **حجر خزفی** سنگیست که در میان
مصر بسیار باشد و مانند خزف بود زود از یکدیگر بشکافد و صفحها بر یکدیگر بود و بجای قیشور
مستعمل کنند در ستردن موی و چون دو درم از وی حل کنند و با شراب بیاشامند قطع خون
حیض بکند و چون با عسل خلط کنند و بر ورم پستان نهند و بر ریشها بپاشند ورم پستان ساکن گرداند
و ریشها اندمال آورد و بغایت خشک بود **حجر الازوج** و حجر اروی نیز گویند طلا دروم
خیزد و سبک بود و بر روی آب بایستد و مجوف بود و قبضی در وی باشد چون حک کنند و بیاشامند
گزندگی عقرب سود دارد **حجر الاشاکفه** سنگیست که کفشگران افزار بان تیز کنند سود مند بود
جهة لثاة و بپارسی طلاژه گویند **حجل** قبج است بپارسی کبک گویند و در قاف گفته شود
ملاحظه حدق بادنجان است و گفته شد **حدید** بپارسی آهن گویند و آن سه نوعست شابورقان
و نرم آهن و فولاد مصنوع و فولاد معدنی و مصنوع بود و فولاد طبیعی معدنی شابورقان آن
و شابرقان نیز گویند و آن فولاد نر است و فولاد مصنوع از نرم آهن گیرند و زنگاران بعزان
الحدید گویند اقا بعض بود و صفت خبث الحدید در خا گفته شود و تومال ان گویند در تاوه آهن
سرخ کرده اگر در آب اندازند با شراب شکم ببندد و ریش روده و ورم سپرز و ضعف و استرخاء
معده و سلس البول و درد مقعد نافع بود و باه را قوت دهد خاصه آنکه آهن گران آهن
گرم کرده در آن می اندازند و از آن دوص خوانند و ماء الحدید خوانند و گزندگی سگ دیوانه
بغایت نافع بود وقتی که بدانند و براده آهن چون بر شراب که مسموم بود اندازند
زهر ها مجموع بخود کشد و آن شراب چون بخورند زیان ندهد و براده آهن چون بخورند
در شکم سخت و خشکی دهن و درد سر آورد و مداواة آن بشیر تازه با بعضی ادویه مسهل قی
کنند بعد از آن سکه و روغن بیاشامند و روغن بنفشه و روغن گل و سرکه بر سر مالند و قدر
یکدرم مغناطیس بخورند و امراق دسمه و روغن گاو و دراج آورده اند که چون براده آهن
بر کسی بندند که در خواب دندان گرجد دیگر گرجد **حدج** حنظل تمام نارسیده است هنوز زرد نشده
باشد **حداة** مرغیست که بشیرازی گورکور گویند گوشت وی نباید خورد که در بدن عفونت پیدا
کند و خون وی چون بالند کی مشک و گلاب خلط کنند و بیاشامند ناشتا سود مند بود در بود
ضیق النفس را او چون بسوزانند لی سر و خاکستران با آب بیاشامند نقرس را نافع بود و زهره
وی چون خشک کنند در سایه و چون که استعمال کنند با آب حل کنند و کسی را که حیوانی موذی گزیده

باشد مانند عقرب و افعی و دیگر گزندگان از زخم از طرف راست بود میل از ان در چشم چپ کشند
و اگر از طرف چپ بود در چشم راست کشند بغایت نافع بود و از خوردن خلاص یابد **حرمل**
این بجون گویند دو نوعست سرخ و سفید نوع سفید حرمل عربی خوانند بیونانی مولی و بپارسی
صندل رایج و ورق آن مانند ورق بید بود کوچکتر و گل وی مانند یاسمین مطلق و سفید
خوشبوی بود و بسریانی بیاسا خوانند و نوع سرخ حرمل عامی خوانند بپارسی اسفند گویند
و بشیرازی بیوند و سزار اسفند نیز گویند و ان نوعی از سداب کوهی است و طبیعت حرمل
گرم بود و خشک در درجه سیوم و گویند درجه چهارم نافع بود جهة درد مفاصل طلا کنند کردن و چون
سحق کنند و با عسل و زهره مرغ و زهره کبک و زعفران و آب رازیانه تر در چشم کشند قوت
باصره بدهد و اگر بخورند حرمل با ادویه قالات دو دحب القرع بیرون آورد و قولنج را نافع بود
و عرق النسا و وجع ورک چون مطول کنند بآب ان و سینه و شش از بلغم لزج باک کند و باد که
که در روده بود تحلیل دهد و سودمند جهة سردی دماغ و بدن لیکن سدر و صداع آورد و بول
و حیض براند و تنقیه وی سودا رانیک بود تحلیل کند و خون سوداوی صافی کند و طبیعت
نرم کند جبش گویند مستی وی مانند مستی خمر بود و مجهول گوید لون صافی کند و محرک جماع بود
و قی آورد و بول و حیض براند بقوت و ابن وافد گوید سودمند بود جهة عاشقان سکری
که دارد و گویند اگر سعوف سازند یکمثقال و نیم هر شب با سوده دوازده شب متواتر عرق
النسا را نافع بود و آن مجربست لیکن غثیان آورد و مصلح آن ربوب فواکه ترش بود که بعد از ان
بخورند و بدل آن بوزن ان قردمانا یا تخم سداب بود اما حرمل عربی سفید که از ابیونانی
موی خوانند بیخ وی مانند بلوس بود چون سحق کنند با روغن ایرسا فرزجه سازند و زن بخود
برگیرد افواه ارحام بگشاید **حرشف** عکوب خوانند بپارسی کنگر گویند و آن نوعست و
طبیعت وی معتدل بود در حرارت و تر بود در درجه دوم و گویند سرد است و گویند گرم و
خشک است در دوم و چون برداء الثعلب طلا کنند موی برویاند و اگر موم روغنی سازند که آب
کنگر بخورد آن داده باشند و برص که بر روی پیدا شود و چون بمالند زایل کند و بهق و بهار
صلب چون بران طلا کنند زود تحلیل دهد و بول براند و ریش روده را سود دهد و بلغم برآورد و
چون بر سوختگی آتش ضماد کنند نیکو بود و طبیعت نرم دارد و چون با شراب بیاشامند شکم ببندد و رازی
گوید باه را زیاده کند و گرده و مثانه را تسخین کند و مصلح وی الست که در پختن مهرا کنند و توابل

وابا زیر لطیف بر وی زنند و صاحب منهاج گوید منقی بود خاصه کوهی و گویند مولد سودا بود و
مضر بود بدماغ و مصلح وی روغن بود **حراشا** خردل بری است و گفته شود **حرض** اشنان
و گفته شد **حریر** ابریشم است و گفته شد **جوز الشیطان** اطریلال است و گفته شد **حرف** حب الرشاد گویند
و تره تیزک و شب خیرک نیز گویند و یونانی قرداموس خوانند و حرف ابیض و اسفید اسفید
گویند و خردل سفید گویند و حرف بابلی بربلاسقلین خوانند و حرف دو نوع است یک نوع
ورق آن باسفاناخ ماند و یک نوع برگ خرد دارد و تخم یکنوع سفید رنگ بود و تخم یک نوع سرخ
رنگ بود و از آن سفید اسفید سفید خردل سفید و حرف سفید گویند و حرارت وی کمتر از حرا
رت سرخ بود و بهترین وی فربه بود و طبیعت حرف گرم و خشک بود در سیوم و گویند در اول
درجه چهارم منضج و محلل بود و موی که ریزد نگاه دارد خوردن و طلا کردن یا با آب ان شستن
و ورم بلغمی و دمها را نافع بود و عرق النسا خوردن و ضماد کردن و جهت ربو و غلیظی بسیار خوردن
با عسل طلا کردن و ریشی که آنرا شهدیه گویند و استرخا جمیع اعضا نافع بود و خوردن وی را و از آنچه
جانوران ضماد کنند یا بیاشامند نافع بود و بکشد و بیندازد بقوت التیا اشامیدن و بخود در گرفتن
و چون دود کنند گزندگان بگریزند و جرب و ریش شده قوبا با آب و نمک مالیدن نافع بود و چون
بیخ درم سحق کنند و با آب گرم بیاشامند طبیعت براند و قولنج بگشاید و حب القرع بیرون آورد
و بادی که در روده بود بشکند و بریان کرده شکم ببندد و تر خوار انافع بود خاصه سحق ناکرده و
سردی کرده را نافع بود و بریان ناکرده شکم براند و بلغم لزج از معده قطع کند و چون سحق کنند و
سفوف سازند برص نافع بود و چون با سرکه بهق سفید بمالند سود دهد و چون با عسل بیامیزند و لعوق کنند
سرفه که از خلط غلیظ بود سود دهد و همچنین درد پهلو که سده آن از خلطی غلیظ بود و چون سحق کنند و با عسل
بر نمش طلا کنند یا با صابون نمش زایل کند و بثره کجال آورد اول و چون بر گزند کژدم ضماد کنند نافع
بود و ورق آن چون خشک کنند بقوت کم بود و چون تر بود از قوت تخم کمتر بود بسبب رطوبتی مائی که در
ویست و معده را بد بود و تخم بمثقال سهل مره صفرا بود و باه را زیادت کند و اشتهای طعام آورد اما معده را
بد بود و سینه را مضر بود و مصلح وی قند است و بدل وی خردل و تخم تر تیزک بود و با تخم جرجیر و خردل **حرذون**
مانند سوسمارست و طبع ان نزدیک است بطبع ورل و یونانی ازا ساالامندرا خوانند و گفته شود در تحت
صفت آن و از خواص قالات خوردن ان و صاحب الرس در خواص آورده است که دل حرذون در خرقه سیاه
بندند و بر صاحب ربع بندند البته شفا یابد و از وی زایل شود و جالینوس گوید خوردن وی در چشم کشند

کشند روشنی بیفزاید و بثور را سود دهد و پس گوید حره خوردن و عصاره چون زنان بر روی مالند مانند
غمره روی و بشره را بغایت نیکو و صافی گرداند و مانند صیقل بود و بهترین آن لشک وی سفید
بغایت بود و سبک مانند نشاسته و بشیرازی سرکین مار نک خوانند و بپارسی افتاب پرست
گویند و کرباسو نیز گویند **حرباء** خامالاون خوانند بیونانی و خون وی چون طلا کنند ذکری که
در چشم می باشد چون بکنند و بر جای وی طلا کنند دیگر نروید و گوشت وی سم قاتل بود مانند ورقه
و بیضه وی سم قاتل بود که در حال بکشد و مهلت ندهد و مداواپذیر نبود و معالجه کسی که گوشت
وی خورده باشد مانند معالجه کسی که ذراریح خورده باشد و در صفت ذراریح گفته شود و اما
معالجه کسی که بیضه وی خورده باشد باید که در حال سرکین باز در شراب بدهند و قی باک
بکنند و بدرا بر روغن کاو بمالند و سر وی نمک تحلید کنند و انجیر خشک و مسکه و خطمی بدهند تا بخورد
بخورد **حرب** طلع است و گفته شود **حرفتان** ریح النار و رشغار گویند و آن سک است
و گفته شود **حرف الماء** سیسنبرون است و قرداسینی نیز خوانند از بهر آنکه بطعم قرداموس بود و
آن حرف است و آن نباتیست که در آب روید مانند قرة العین چون تر بود گرم و خشک بود در دوم
و چون خشک شود گرم و خشک بود در سیوم و ورق وی بکشد و خام خوردن کلف براند و ضماد کنند
بر شور لبینه و بروز بشویند زایل کند **حرجوان** خرجل خوانند و آن ملخی است که بال ندارد و سطبر
بود و چون بگیرند غیر بچه و نمک سود و خشک کنند و بشراب بیاشامند گزند کژدم را غایت نافع
بود و باید که کهن نبود **حزا** وجراه نیز گویند و آن زوفراست و دینارویه و طلیفیر گویند
و آن دو نوعست یک نوع بستانی از آن بری سراب گویند بشیرازی کوخو گویند و طبیعت آن گرم
و خشک است مسخن معده بود و طعام هضم کند و بادهای غلیظ بشکند و بلغمی مزاج را نافع بود و گزندگی
جانوران سود دهد عقرب و بول براند و تخم وی مشهور بزر قرا بود و مانند تخم الکتان بود و بشیرازی
آنرا اسبرک کازرونی خوانند و در زاکفه شود و لیکن در د چشم آورد و قاطع منی بود و تشنگی آورد
و مضر بود بسر و مصلح وی بادر نبویه بود و بول وی سراب **حزاء** بستانی بود و ورق آن مانند
ورق کرفس و جزو کون از بن چیزی ماند و طعم آن تلخ بود و تخم وی سبز رنگ بود و خوشبوی و
طعم و بر جامه کسبند و بشیرازی آنرا مردو سنک خوانند و بادها بشکند و معده را نیکو بود و گرمی و
خماری ببرد و غذا هضم کند و خمار زایل کند و مصلح مزاج بدن و احشا بود و زردی روی زایل
کند و سده [illegible] بگشاید و سخن کرده بود و پهن و شانه و مجری بول پاک کند و زکام را نافع بود

و دماغ را سود مند بود و رطوبت آن پاک کند و جهة بواسیر پیچ ادوذیه و دوای بهتر از وی
بود خوردن و ضماد کردن و اگر ادمان اکل وی کند از بواسیر ایمن باشد **حسر نیله** بجنیست که از
طرف شام و بیت المقدس می آورند و سفید به تیره رنگ بود حنا بجز بسیاهی زند و دانکی از
از وی جهت گزندگی عقرب و جهة گزندگی مار از یکدرم تا یکمثقال یا تنها بیاشامند یا با ماء العسل
یا با شراب غایت نافع بود و مر بایش نیز گویند و گفته شود **حراز الحجر** زهر الحجرت بپارسی
گل سنگ گویند و آن چیزیست نباتی مطلب که بر روی سنگ پیدا می شود و حراز از بهر آن
گویند که زحمت حرارت از گرانی قوبا است زایل میکند و صحت می بخشد و در طبیعت گرم سرد و خشک
بود در ورمهای گرم طلا کردن نافع بود و اگر بر موضعی که خون آید ضماد کنند خون باز دارد و بر
قوبا ضماد کردن بغایت نافع بود و ورم زبان و بیرقان را سود مند بود **حسک** سکوبیج
خوانند و بپارسی خار خسک گویند و در مغرب حمض الامیر خوانند و بشیرازی خارسوهک و باصفهانی
مروا خوانند و آن بری بود و بوستانی و بهترین وی بستانی بود سبز و تازه و طبیعت وی
سرد است باعتدال و خشک است در اول و گویا معتدلست در گرمی و سردی ضماد کردن بر
ورمهای گرم نافع بود و منضج و ملین بود و ریش بن دندان و عفونت آن زایل کند چون با عسل خلط کنند
و عصاره وی در دار و ماجستی سود مند بود و در د مثانه و عسر البول و قولنج را نافع بود و سنگ
گرده و مثانه بریزاند و باه را زیاده کند و منی بیفزاید و دو درم از خشک بری چون بیاشامند
جهة گزندگی افعی و ضماد کنند بغایت سود دهد و چون با شراب بیاشامند جهت اد وبه قار نافع
بود و طبیخ وی جایی که را غیث بود بپاشند بکشد و گویند که جنین بسر بود و مصلح وی روغن بادام بود
کنجد بود **حشیشة البرص** آطریلال است و گفته شد **حشیشة دودته** اسقولوفندریون است
و گفته شد **حشیشة الطحال** آنرا گویند **حشیش الغافت** غافت است و گفته شود **حشیش الکلب** قراسیون
است و صوف الارض نیز گویند و گفته شود **حشیش برزقطونا** بپارسی ورق نیکو گویند و در
کوت نزدیک بکشنیز تر بود و بهترین وی تازه تر بود و طبیعت وی سرد و تر بود حرارت نشاند
و بر ورمهای گرم طلا کردن سود دارد و عصاره تر وی جهت نفث دم نافع بود **حشیفه**
شقاقل است و اشتاقل نیز گویند و گفته شد **حصا الاسفنج** حجر الاسفنج است و گفته شد **حضرم**
بپارسی غوره گویند و بلفظ دیگر کب و کج خوانند طبیعت وی سرد است در اول و خشک
است در دوم و گویند سرد است در دوم و خشکیت در سیوم جهة صفرا سود مند بود و حرارت

وحرارت نشکند و مولد ریاح و مغص بود و شکم ببندد و مصلح آن گلنگبین بود و بدل آن
ریباس با حماض اترج **حص** ورس است و گفته شود **حضض** بشیرازی هیلل گویند
و انواع است مکی و هندی و مشهد به بهترین آن جهة ورمها مکی بود و جهت موی
هندی و نوعی است که در شیراز از ورق ترک سازند و روستاییان شیراز از آن
هیلل مشکل گویند و آن مستعمل ایشان است لیکن طبیعت حضض مکی معتدلست در گرمی و سرد
خشک بود در دوم و گویند سرد است در اول هندی تحلیل قبض کمتر بود که در مکی صاحب
جامع گوید که هندی اقوی بود در همه حالات و حضض هندی عصاره قبل زمنج است
و مکی عصاره نباتیست و گویند مصنوع است نافع بود جهت همه ترشها دم چه از دو ده و چه
از خون که از زبان آید بغیر از قلاع و مجموع ورمهای خبیثه و کلف و ریشهای دهن و گوش
و در و یج را نافع بود و در چشم کشیدن روشنی بیفزاید و تاریکی زایل کند و شقاق مقعد
را نافع بود مالیدن و خوردن و حقنه کردن اسهال کهن و ریش روده سود مند بود و چون داغ غره
کلاخاق را زایل کند و چون زن بخود برگیرد قطع سیلان رطوبات از رحم بکند و نفث دم
و سرفه و چون با شراب بیاشامند نافع بود و حضض هندی جهة گزندگی سگ دیوانه طلا کردن و
آشامیدن بغایت سود دهد و یرقان سیاه و درد سپرز ضماد کردن و خوردن نافع
بود و بدل آن بوزن آن فلزهرج یا فوفل و صندل مساوی **بجنبا** بجزوی و گفته شد **حبه**
زنبو خوانند بپارسی شلغم گویند و طبیعت آن گرمست در آخر درجه اول گویند در دوم خشک است
در اول و از رطوبتی فضلی خالی نباشد و گویند گرم و خشک است در دوم منضج و ملین بود آرد وی
ورمهای بلغمی و صلب اندرونی و بیرونی را تحلیل دهد و سینه و حلق و شکم را نرم کند و سرفه و ربو و عسر
النفس را سود دهد و قوت باه را زیادت کند و بادها را بشکند و بلغم لزج از سینه بیرون آورد و
بواسیر را سود دهد و آرد وی با نطرون بر سینه ضماد کردن نافع و اگر پیش از طعام بخورند شکم را نرم
و چون با عسل بیاشامند شکم براند و خلطهای بد که در روده بود و چون پخته بود غذا اش دهد و از
صافی کند و چون سرد آن بشویند خارش زایل کند و لعاب وی با روغن گل شقاق سرد را نافع بود و
خشکی نش و آرد وی دملها را نرم کند و در طلا کردن با داء الثعلب جهت کلف بغایت سود دهد
و لوز انیکو کرداند و طبیخ آن بیاشامند حیض براند و جنبش وی چون بخورند در دپشت و جگر و درد
مثانه و چکیدن بول و درد رحم که از سردی بود سود مند بود **حبزون** نوعی انجدان

است و در صفت ودع وشنج و صدف گفته شود انواع آن حلب ضبع محروث است
انجدان خوانند و رانه خوانند وحلیت را بپارسی انگزد و بهندی وبشیر از بی انگشت گرده و آن
دو نوع بود منتن وطیب ومنتن محکم تر بود وطبیعت آن گرم است در اول درجه چهارم و خشک است
در دوم وبهترین وی سرخ رنگ صافی بود وچون بگذارند لون آن سپیدی زند و آنچه نخستین
بود سبز رنگ بود و آنچه بوی تیز دارد منتن خوانند و آنچه بوی وی تیز کمتر دارد طیب خوانند
وچون با عسل بیاسرند و در چشم کشند روشنی بیفزاید و در ابتدا از نزول برگشند این باشد از
نزول و تب ربع را بغایت نافع بود وخون بسته که در اندرون بود تحلیل دهد و جهة داء الثعلب
با سرکه طلا کردن سود دهد و ثالیل بسیاری و هدو تا که ظاهر باشد چون برند وحلیت بموم روغن
خلط کنند و بمالند نافع بود و با سرکه رقو یا طلا کنند بغایت سودمند بود و چون با آب بگدازند و
بیاشامند حلق را صافی کند و با انجیر خشک یرقان را نافع بود و مقوی باه بود و چون با سرکه در آن
غرغره کنند علق از حلق بیرون آورد و در گزیدن سگ دیوانه نهادن یا با سرکه یا با حنظیا نا
آشامیدن بغایت سودمند بود و با زیت چون بگدازند در گزیدن عقرب و رتیلا مالند سود
مند بود و اگر با شراب و فلفل و سداب بیاشامند گزار را نافع بود و چون با سکنجبین بیاشامند
شیر که در اندرون بسته بود نافع بود و مصروع را بغایت سودمند بود و دفع زهرها حیوا
نات بکند و زهر تیر و تیغ زهردار و مقدار نیم مثقال مستعمل بود و بول و حیض براند و بچه بیندازد
و اگر اندکی در سوراخ قضیب نهند نعوظ تمام آورد و اگر با روغن زیتی در شیشه کنند و چند
روز بگذارند بعد از آن در قضیب مالند زن و مرد لذتی عجیب یابند و اگر در سوراخ دندان
نهند درد ساکن کند و بریزاند و اگر نیم درم از وی با آب لسان الحمل حل کنند و با داویه که ممسک
طبیعت بود بیاشامند فعل وی قوی تر بود و قطع اسهال که از رطوبت بود و خلطهای لزج بکند
و اگر نیم درم سکنجبین بیاشامند و بدان دهان نمایند فالج و خدر را نافع و بغایت سودمند بود
و در مفاصل سرد و بواسیر را نافع بود و معص و حب القرع را بکشد و مضر بود بجگر و معده و گویند
گویند اصلاح آن آش است و بدل آن محروث بعد از آن که ناب بجوشانند حبه جوشی و صافی کنند
بوزن آن حلیفه زهر است و حرا ایز گویند و گفته شد حلاب لبلاب است و گویند لاعیه و
صفت مردو گفته شد و حلم فرا داست بشیرازی کزخوانند حلیمو بیخ حماض جبلی است
و در صفت حماض گفته شود حلاما الشعیر بوزه است و گفته شود حلمل و حلاحیل بلوس است و گفته

طیوب

شود طیب سورنجان سندی است و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند در سیوم سود
مند بود وجهة نقرس و درد مفاصل و مسهل بلغم و خلطهای غلیظ بود و حب القرع و کرمها بکشد حاما
اموی و اموس گویند بپارسی ماهلو گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند در
سیوم و آن دو نوع است یک نوع مشهور است که بشیرازی ماهلو گویند و یک نوع دیگر مانند بر
است اما چوب وی با برزدی گراید که بسرخی زند و برگ آن سبز بود و حوزدو گل وی زرد بود
و کوچک و نبات وی بدرازی یک وجب باشد و بهترین آن ذهبی رنگ بود و ارمنی خوش بوی منفتح
ورمهای گرم بود و چون بر پیشانی ضماد کنند درد سر زایل کند و چون با بادروج بر گزندگی عقرب
ضماد کنند سود دهد و ورم چشم که از گرمی بود و ورم احشا چون با زیت ضماد کنند بغایت سودمند بود
و درد رحم چون فرزجه از وی برگیرند و در طبیخ آن نشینند نفرع را نافع بود و چون طبیخ آن بیاشامند
نیکو بود کسی را که گرده وی یا جگر وی معلول بود و نقرس را نیز سودمند بود و سده جگر بکشاید
و بول براند و مقدار مستعمل از وی دو درم بود لیکن مصدع بود و منوم و مسکر و از سکر آنست
قوی و اسحق گوید مضر بود بمعده و مصلح آن تخم کرفس بود و پ ... گوید بدل آن بوزن آن اسارون
یا بوزن آن وج یا بوزن آن چوب قرنفل و گویند بدل آن بوزن آن برج و بوزن آن زیره سبز
حمر تمر سندی است و گفته شد حامض الاترج در صفت الاترج گفته شد حماض بری بود
و بوستانی بود و نهری بود و بهر را کسولا یا تون خوانند و حماض الما خوانند و گفته شود و بریا
سلق بری خوانند و حماض البقر خوانند و آن بیشتر جبلی بود اما در خاک زیره و در زمین پست بود
و آن را بیونانی طوطاق اغزیون گویند و بشیرازی بیخ حلیمو خوانند و در نقرس و درد مفاصل ضماد
کنند بغایت نافع بود صفراوی را بغایت سودمند بود و بستانی مانند کاشتنی بود و ورق آن و
وی چوصتی بود و رطوبت فضلی نرج و بهترین بستانی بود ترش و طبیعت آن سرد و خشک بود در
دوم و تخم آن سرد بود در اول و در وی قبضی بود و در باب باهت روز گفته شود و اگر تخم حماض
پیش از گزندگی عقرب بیاشامند و عقرب بگزد هیچ زحمتی بوی نرسد و ورق آن چون بیاشامند
بپزند شکم براند و چون بپزند و با زیت مطبخ کنند و گشنیز خشک و اندکی زیره و آب انار دانه بروی
ریزند شکم ببندد و خفقان ... که از رود ده و مره صفراوی نافع بود و تشنگی بنشاند و
قطع قی بکند و غثیان صفراوی ساکن گرداند و خمار دفع کند و از وی کاکل خوردن بکنگر و گزندگی
عقرب را نافع بود و چون با شراب بپزند و بطبیخ آن مضمضه کنند درد دندان ساکن کند و با شراب چون بپزند

سوختنا زیر ضماد کنند و ورمها که در بن گوش بود و اگر با سرکه بپزند و بر سبز ضماد کنند بغایت
نافع بود و چوب بر جرب مالند صحت یابد و اگر بیخ وی در گردن بندند خنازیر را نافع بود و [illegible]
و چون سحق کنند و زن بخود برگیرد قطع سیلان رطوبة کند رطوبت کهن که در رحم بود و اگر با
شراب بپزند و بیاشامند یرقان دفع کند و سنگ مثانه بریزاند و حیض براند **حماض الماء** در آب روید
و ورق آن بدرازی انگشت بود نزدیک بود بورق کاسنی و ساق وی کوچک بود و بر سر
وی تخمی سیاه رنگ بود که بسرخی زند و طعم وی مانند طعم حماض بود تخم برآید چون کشته بخورند
و تخم وی چون سحق کنند و با شراب بیاشامند غم ببرد و نفس را خوش دارد و توحش را زایل کند و خفقان
گرم را بغایت سود دهد و غثیان دفع کند و معده مسترخی بصلاح آورد و خارش ساکن کند و بن
دندان محکم کند و اگر از دهان الکل ای کنند یرقان زایل کند **حماض الارنب** اکشوث است و گفته شد
حماض البقر حماض بری است و گفته شد **حماض بزی** حماض الما است و گفته شد **حمر الارض**
امعاء الارض گویند و آن خراطین است و گفته شود **حمل الامیر** خشکنای است و گفته شد **حمص**
بپارسی نخود را گویند سفید و سرخ و سیاه و کرسنی بود و بری بود و بوستانی بود بری گرم و تر
بود و اندکی بتلخی زند و بوستانی غذا او نیکو دهد و سیاه بقوت تر بود و در افعال بهترین آن سفید درشت
بود و طبیعت آن گرم و تر است در اول و گویند خشکیت در اول طبیعت نرم دارد و بول براند و منی افزاید
و باه برانگیزاند و حیض براند و منضج بود و لون را صافی و نیکو کند و غش ببرد و ورمها گرم را سود دهد
و ورم بیخ آن قوبا زایل کند و آرد آن ریشهای پلید و سرطان و خارش بدن را نافع بود و نقیع وی درد دندان
را سود دهد و ورم دندان را سود بود و آواز صافی کند و غذا ایشان بد جز زیادت از همه خروج چون
از آرد وی و شیر [...] سازند و طبیخ نخود سیاه سنگ گرده بریزاند و ادرار بول از همه نخودها
زیادت کند و فالج و مرضهای سرد و درد مفاصل که از رطوبت بود سودمند بود و باه را زیاده کند
بغایت تا حدی که چارپایان شتر و اسب بر نخود سیاه بجای علف دهند قوت ایشان زیاد
شود و سده جگر و گرده بگشاید و چون بسرکه خیسانیده و با یه ناشتا بخورند و صبر کنند تا نیم
روز کرم بکشد و اگر در آب خوب تند و همچنان خام بخورند و آب آن بیاشامند ناشتا اخلاط
تمام آورد و قضیب را قوت دهد و در نخود سه خاصیت مجموع است که مجامعت کردن
محتاج باین سه خصلت است اول آنکه طبیعت ملایم طبع منی بود و کثیر الغذا بود و مولد ریاح و نفخ بود
و مرقهای که جهت مجامعت خورند باید که این سه خصلت داشته باشند و آن نخود است و رزده نیم

نیم برشت اما نخود کسی که درد مثانه کرده داشته باشد بغایت مضر بود و نخود سیاه بچه بیندازد
و اولی آن بود که میان دو طعام بخورند و مضرت وی کم شود بخشخاش اما نخود بری سخت تر بود و خشک تر
بشیرازی از انخود حلوایی گویند **حمرا** ابوحلسا گویند و آن شنجار است و رجل الحمامه گویند و گفته شد
در الف **حمحم** بلغت اهل شام لسان الثور است از قول صاحب جامع و صاحب منهاج گوید حمحم
که آن را حنه گویند و صفت مرد و گفته شود **حمض** حرض گویند و آن اشنان است و گفته شد **حماط** نوع
آن خمیر است و گفته شد در جیم **ماحمه** صاحب منهاج گوید بستان افروز است و صاحب جامع گوید
از قول اسحق بن عمران که حبق بستانیست و در شام حبق نبطی گویند و نبات وی بغایت سبز بود و
گل وی سفید و تخم وی مانند تخم حبق بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم اصحاب بلغم را
نیکو بود و سده دماغ بگشاید که از بلغم بود و زکام تر را نافع بود مسیح گوید گرم و تر و خشک تر از شام
شقرم بود و عنبر او گوید مقوی قلب بود و تخم وی بریان کرده با روغن گل و آب سرد جهت اسهال
نافع بود و صاحب منهاج گوید طبیعت وی سرد است در اول و خشکیت حرارت معده و جگر
ساکن گرداند چون طبیخ وی بیاشامند با جلاب یا سکنجبین **حمام** بپارسی کبوتر بود گوشت
وی گرده را نیک بود و منی بیفزاید و خون و شریف گوید چون زنخ بچگان برهای وی مجموع
بکشند و پاک کنند و بر موضع گزندگی عقرب بنهند بغایت نافع بود و سر او همچنان پر بسوزانند و کحل
کنند و در چشم کشند شب کوری و تاریکی چشم ببرد و ابن زهره گوید در خانه که کبوتر بود از جذام
و فالج و سکته ایمن شد و این خاصیت حق تعالی بوی ارزانی داشته است و دیسقوریدوس گوید خون
ورشان و شفانین و حمام چون گرم بود در چشم کشند جراحتی که در وی بود زایل کند و خون حمام
خاصه قطع رعاف کند که از حجب دماغ بود بکند و بیضه وی بغایت گرم بود و کبوتر از کبوتر بچه سبکتر
بود و اولی آن بود که باب غوره و کشنیز یا بسرکه بپزند و چون بخورند بعد از آن مغز خاید از پی آن تخم
رند **حمار اهلی** گرم و خشک بود در سیم خاکستر گوشت وی و جگر وی چون بزیت بشقاق که از سرما
بود بمالند نافع بود و خنازیر و جذام را سود دهد و چون گوشت وی بپزند و در طبیخ آن بنشینند
گرازی که از خشکی بود بغایت سود دهد و جگر وی چون بریان کرده چون ناشتا بخورند صرع را نافع
بود و بول وی درد گرده را نافع گویند و در خواص آورده اند که پوست پیشانی وی چون بر کودکی
بندند که ترسد منع آن بکند و دیگر نترسد و گویند چرک گوش وی چون بخورد کودکی دهند که گریه بسیار کند
نگرید و در خواص آورده اند که چون در گوش وی برشیند کسی را که عقرب گزیده باشد درد زایل کند

واگر در گوش وی گوید که عقرب مرا گزیده درد زایل شود و اگر پوست پیشانی وی چیزی با خود
نگاه دارند یکسال تمام و چون سال تمام شود پاره پوست پیشانی دیگر نگاه دارد تا سال اگر
صرع از وی زایل شود و ابن زهر گوید هر چون صرع سکر اعظم ناخوش می آید و در رحمت است
ازان **حمار وحش** بپارسی خرکور را گویند عبدالملک ابن زهر گوید نظر در چشم حمار وحشی کردن
صحت چشم نگاه دارد و منع نزول آب بکند و این خاصیت حق تعالی بوی داده است جالینوس
گوید گوشت وی چون فربه و جوان باشد نزدیک بگوشت ابل بود و بغایت غلیظ بود و پیه وی چون بر
کلف جمع کنند سود دهد و چون با روغن قسط بگوشانند جهت درد پشت و گرده که از بلغم بود و باد
غلیظ نافع بود و زهره وی جهت داء الثعلب در وی مالیدن سودمند بود و گوشت وی چون بپزند با آب
و نمک و دارچینی و زنجبیل و مرق آن بیاشامند و گوشت چرب آن بخورند درد مفاصل و بادهای
غلیظ را سودمند بود و گوشت وی بسیار خوردن ممد در معده و بطو خروج ثقل پیدا کند اولی
آن بود که از پی آن جوارشات مسهل مانند شهریاران و تمری و امثال آن بخورند **حنظل**
علقم خوانند و تخم وی را هبید گویند و بعربی کبست و بپارسی کوست و بکرمان خرزهره خوانند و بعضی
دیگر خربزه روباه خوانند و نر و ماده بود و ماده سفید و سست و نر درشت باشد حنظل سفید تر
بود و بهتر و پوست وی باید که بزردی زند که بسفیدی زند آنکه بکبودی زند به بود اگر بر درخت
حنظل یک حنظل بیش نبود آن کشنده بود و آن بزرگ که دو حنظل بود و بهترین آن ماده هندی بود
که وصف کرده شد و طبیعت آن گرم است در سیوم و خشک است در دوم درجه و کندی گوید سرد
و تر بود و جلا و مقطع بود و وجع مفاصل و اعصاب و عرق النسا و نقرس سرد را بغایت سودمند و
دماغ از اخلاط پاک کند و شحم وی مسهل بلغم غلیظ بود از مفاصل و اعصاب و مسهل مرار صفرا و مره
سودا بود و قولنج ریحی بگشاید و ورق وی صرع و ماخولیا و وسواس و داء الثعلب و داء
الحیه و جذام را سودمند بود خاصه چون با ادویه خلط کنند مانند افسنتین و افتیمون و نمک
هندی و صبر اسطوخودوس و ایارج فیقرا و حنظل اگر در طبیخ حقنه کنند همچنان درست از دو درم تا
چهار درم شاید که قولنج بگشاید و مره سودا و خام بیرون آورد و شحم آن شربتی از وی نیم درم
با دانگ و نیم چیل بادیه بود و باید که بغایت سحق کنند و اصلاح وی بکثیرا کنند و اصل حنظل سود
مند بود گزندگی افعی و عقرب خوردن و طلا کردن و حکایت کنند اعرابی که عقرب چهار موضع وی
بگزیده دو درم از وی بیاشامید در حال صحت یافت و در حقنه جهت کسی که قولنج داشته باشد سود

سوده به و بخور کردن بواسیر را نافع بود و چون بخود برگیرند بچه بکشد و اسحق بن عمران گوید چون
بگیرند حنظل و سر آن برگیرند و تخم آن بیندازند و با روغن زیت پر کنند و سوراخ آن بگیر گیر
یا بگل حکمت و در آتش نهند تا چند جوش بزند بعد ازان برگیرند و برموی مالند سیاه کند و
رها نکند که زود سفید گردد و مسیح دمشقی گوید اصل وی چون بگوشانند نافع بود جهت استسقا و
گزندگی عقرب و افعی و حنظل باید که در گرمای گرم و سرمای سرد مستعمل نکنند که اسهال دموی آورد
و مضر بود بمعده و مصلح آن کثیرا بود و بدل آن گویند حب القروع و گویند بوزن آن حرمل و چاردانگ
وزن آن قثاء الحمار گویند بوزن آن حرمل و چار دانگ وزن آن قند **حنا** بهترین آن بود که
بغایت سبز بود و در حال خورد کرده بود و نبیخته باشند و طبیعت آن گرم است باعتدال و گویند معتدل است در گرمی
و سردی و گویند سرد است در اول و خشک است در دوم طبیخ وی سودمند بود جهت ورمهای صلب
و سوختگی آتش نافع بود جهت شکستگی استخوان و ریش و دهن و ورم مهبل جهت خناق کنند و نیم مثقال چون
بیاشامند قولنج بگشاید و از خواص وی آنست که چون کسی را ابتدا آبله کند حنا با آب بسرشند و بر
پای وی نهند ایمن باشند از آنکه در چشم وی برآید و این مجربست و صحیح و اگر تخم وی با مثقال با
عسل بسرشند و لعق کنند دماغ را بغایت سودمند بود و ابن زهر گوید که چون حنا با سکر بسرشند
و بر ناخن نهند و بدان دمان کنند نیکو گرداند و سودمند بود و اگر پای را بوی خضاب کنند
باد و بول الحبس برخ زنگ بود و مضر بود بحلق چون بیاشامند مصلح آن کثیرا بود **حندقوقی**
بپارسی اندقوقو گویند بری بود و بوستانی بود و حندقوقی بری را درق و حاقا خوانند و بیونانی
لوطوس اغریوس خوانند و معنی آن حندقوقی بری بود و ازان بوستانی طریفلن خوانند و بهترین
وی بستانی و طبیعت آن گرم و خشک است در آخر درجه دوم و گویند میان درجه دوم و گویند در
در آخر درجه اول و گویند در سیم کلف را نافع بود و روغن وی درد مفاصل را سودمند بود
و عصاره بستانی با عسل سفیدی که در چشم بود ببرد و حندقوقی بری و بستانی صرع را سود
دهد و استسقا و بول و حیض براند و چون آب وی بگیرند و بجوشانند با روغن و روغن بگیرند سودمند
بود جهت بادها که در اعضا بود و اگر طفلی دیر بحرکت آید چون بوی مالند زود حرکت کند و اگر طبیخ
آن بنشینند همین عمل و تخم وی مهیج باه بود و اگر آب وی بر گزندگی عقرب ریزند درد ساکن کند در حال
و چون بعضوی سالم ریزند لدغ و وجع پیدا کند و چون عصاره وی سعوط کنند صداع آورد و حند
قوقی خناق آورد و درد حلق و مداوای وی بکثیرا و کاهو و کاسنی کنند **حلبه** بهترین آن بود که سپید

بود در صلابت و لین و وزن بود میان سرخ و سفید بود و سیاه بد غذا بود و طبیعت آن گرم
بود و معتدل در تری و خشکی روی را پاک کند و اردوی نیز همچنین و چون بگوبند و بر آخر کی بگ
دیوانه نهند سود مند بود و چون بخایند و بر دملها نهند سوراخ کند و هیچ غذای آدمی را
از حبوبات موافق تر از وی نبود و روغن وی را بگیرند قوبا را نافع بود و صنعت آن در صفت
ادهان گفته شود و اگر همچنان خام بخورند کرم در شکم پیدا کند و اگر آب بخورد زیان مند بود حنا
الغول شجارات و ابو علسا گویند و گفته شد حناقریش خرا الصحرات و گفته شد حنا مجنون
و سمادات و گفته شد حنظل رومیه خندروس خوانند و خالاون نیز گویند و گفته شود در خا
حوک بادروج است و گفته شد جوز جندم مرع خوانند و گفته شود جوز رومی اگر و فرخ
و نوز خوانند و آن درختی است که پوست وی رز داست و گل وی گرم بود در درجه سیم و خشک
است در اول و ورق وی ضعیف تر از سر وی بود و صمغ وی گویند کهربا است و تخم وی لطیف
تر از صمغ وی بود و آنرا سرد خوانند و ورق چون با سرکه بر نقرس ضماد کنند بغایت سود مند
بود و ثمر وی چون با سرکه بیاشامند صرع را نافع بود حومر تمر هندی است و گفته شد و حمر نیز گو
حواری آرد گندم سفید که بیخته بود حوحم ورد احمر است و گفته شود حوران و حوقران
این هر دو اسم طرخون است و گفته شود حوما نه بعربی گویند البرباني طرفین و گفته شود حور اسعدار
بستان افروز است و گفته شد حیه مار است و انواع آن بسیار است و آنچه در تریاق مستعمل بود
قرص افعی بود که از گوشت وی سازند و صفت آن و منفعت وی در مرکبات گفته شود انشاء الله و گفته
حیات الموق قطران است و گفته شود حی العالم ابرون خوانند و معنی ابرون الحی ابدالیعنی همیشه
زنده و هر گز ورق آن نیفتد و همیشه سبز بود و بیش بهار نیز خوانند و بعضی گویند بستان افروز است و
گویند تخم آن است و این هر دو خلاف است و آنچه محقق است نوعی از ریاحین است که در تری بسیار
و دایم سبز بود و حی العالم دو نوع است کوچک و بزرگ و دیقوریدوس گوید سه نوع است کوچک
خورد روی بود در جایگاه های سایه و بن دیوارها و کوهها و قضاها [illegible] کوچک بود و یک شاخ چون [illegible]
ورق بسیار بدان بود و بغد کوچک بود و گل وی زرد بود [illegible] قوت مانند نوع بزرگ بود و از آن
بزرگ بوستانی بود و کوهی بود [illegible] بود و بهترین وی بستانی
بود و طبیعت وی سرد بود در [illegible] نوع کوچک و بزرگ سود مند بود جهت
ورمهای گرم و حکه و [illegible] گرم طلا کردن و چون [illegible] ضماد کنند [illegible] بستانی [illegible]

کرم که در چشم پیدا شود و سوختگی آتش و نقرس بغایت سود مند بود و عصاره وی با بنفشه در ام
چون بیاشامند گزندگی رتیلا نافع بود و چون آب وی با سرکه و روغن گل بر سر نطول کنند درد سر
را نافع بود و جهت پیش و اسهال و ده سم سود مند بود و چون با شراب بیاشامند بود کرم درا
بیرون آورد و چون زن بخود برگیرد قطع سیلان رطوبت مزمن از رحم بکند و اگر در چشم کشند درد
چشم را سود مند بود و دیقوریدوس گوید نوعی سیم بعد جمعا ربه خوانند و بعضی طیلاقون خوانند
و اهل روم الپیرا خوانند این نوع میان سنگستان بود و طبیعت وی گرم بود و مقرح جلد بود و
چون بر پیه کهن بر خنازیر ضماد کنند تحلیل یابد حیصل حدقات است و گفته شد و الله اعلم بالصواب

باب الخاء خانق النمر صاحب منهاج گوید خانق
النمر و الذیب و سمی خانق النمر و الذیب و هی حشیشه و در صفت قاتل الذیب گوید قوته
کقوة خانق النمر و هو ثمرة پس بدین تقدیر ازین دو اسم و ماهیت آن یکی سهو خواهد بود که
محقق است گفته شود خانق نباتیست که چون پلنگ و یوز و گرگ و سگ و خوک و غیر آن بخو
رند خناق ایشان بگیرد و بدان سبب خانق النمر و قاتل النمر خوانند که مخصوص است به پلنگ و یار زود تر
بکشد و آن نوعی از مازریون است تحقیق اگر چه بعضی گویند اسقیل است و بعضی گویند خربق سیاه
است و این هر دو خلاف است و آنرا اقونیطن گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در چهارم خانق
الذیب قاتل الذیب است و در قوت مانند خانق النمر بود اما مخصوص است به گرگ که وی را زود تر
بکشد همچنانکه خانق النمر مخصوص است بجز خانق الذیب مخصوص است به ذیب و این تحقیق خربق
سیاه است و طبیعت آن گرم و خشک است در آخر درجه سیوم و چون بکوبند و بر گوشت خام
پاشند گرگ بخورد بمیرد خانق الکلب قاتل الکلب هم خوانند و در عمل همان فعل کند بلکه زیادت
اما سگ را زود تر بکشد و آن از هندوستان بیخ دو ارزاوار اقی خوانند و گفته شد خامالاون
صاحب جامع گوید حرباست و صاحب منهاج گوید نوعی از مازریون سیاه است و صاحب جامع گوید
خامالا اسم است [illegible] اسد الارض مازریون است سهو کرده اند اسد الارض حربا
است و گفته شد و خامالا اسم [illegible] اسم سهو کرده اند و صاحب جامع
گوید از قول بعضی مشاهیر که اسد الارض خامالاون [illegible] که آن مازریون سیاه است
پس بدین تقدیر قول صاحب منهاج [illegible] خامالیون [illegible] گویند خامالاون لوقی
معنی لوقی بیونانی سفید بود و بعربی ابخس گویند [illegible] گفته شد ابخس اسود

خانق النمر

خامالاون لوقی

وابیض خامالاون اادا اسود است وان خمالیون است وکالیون نیز گویند و خالنج
نیز گویند وگفته شد خامالاا بیونانی یعنی زیتون الارض و آن مازریون است و گفته شود لواع
آن خالیدریون و خالدمیون نیز گویند ومعنی آن ذو الخطاطی بود و آن عروق الصفر است
وگویند مامیران است و ذو الخطاطی از بهران گویند که بچه پرستوک در اشیانه نابینا بود ومادر وی
برود و شاخ مامیران بیاورد و در اشیانه بنهد که نابینا بینا گردد بفرمان حق تعالی و ان ازجوامع
است خامامیلن بابونج است وگفته شد خامانیطس معنی آن بیونانی صنوبر الارض بود وان
کافیطوس است وگفته شود خامادریوس خامادریون نیز گویند ومعنی آن بیونانی بلوط الارض
بود و آن کادرلوس است وگفته شود خاما اقطی معنی آن بیونانی خمان الارض بود وان خمان
کوچک است وگفته شود خاولنجان خسرو دارو گویند و آن خولنجان است وگفته شود خانه
شیطرج است وگفته شود انواع ان در سین خالاون خندروس است وگفته شود خبازی
بزرالجم است بپارسی شفترک خوانند و باصفهانی ماکیثی و بتبریزی سوارون و بترکی [illegible]
ونیکوترین آن سرخ خلوقی رنگ بود خبز و طبیعت وی گرم و تر بود شری را سود مند بود و اصحاب
سودا و جوشها نبات بیاشامند بدترا و به کند خبازی بپارسی [illegible] گویند و آن نوع ملوکیه است
وملوخیا بستانی است و ملوکیه بری و نوعی از ملوخیا بقلة الیهودیه گویند و آن خطمی است و بری لطیف تر
وخشک تر از بستانی بود وطبیعت وی سرد و تر بود در اول درجه وگویند معتدل بود در گرمی
وسردی و بولس گوید طبیعت ان گرم و خشک است وگویند تخمین در وی هست ومعتدل بود و چون
برگ وی زنبور [illegible] ضماد کنند نیکو بود و تخمی که خام بود و ورق بری نافع بود با زیتون بر سوختگی
آتش و جمره چون بر وی نهند وطبیخ وی چون زنان در وی نشینند صلابت رحم نرم گرداند و مقعد
ورم وی چون با بیخ وی بجوشانند سود مند بود جهت زهرها و ادویها گرم و کشنده و برگ [illegible]
زنبیلا ضماد کنند نافع بود و بول براند و تخم وی چون خلط کنند با تخم جند قوقاری و با شراب بیاشامند
درد مثانه ساکن گرداند و ورق وی بپزند و بر دمامیل و بر [illegible] نهند [illegible] بود
و ماده بیرون آورد و [illegible] کنند [illegible] سود مند بود و بستانی معده
[illegible] بود و چون تر بود مثانه را [illegible] درشتی که در سینه و شش و مثانه حادث شود و اگر بپزند
با روغن و ضماد کنند بر [illegible] در مثانه و گرده حادث گردد سود دهد و اگر ضماد کنند [illegible]
[illegible] گرداند و خبازی سود مند بود جهت بیرون که از خشکی و از خشونت سینه و بول را براند و شکم [illegible]

آن چون بخایند هم چنان خام وضماد کنند با اندکی نمک بر ناسور که در چشم بود پاک گرداند و گوشت
برویاند و چون ضماد کنند با کمیز بر سر ریشی که از تری بود و سبوسه را سود مند بود و چون بر گزم
کی عقرب ضماد کنند خاصه که با زیت بود و کل وی سود مند بود جهت قرحه گرده و مثانه و اشیاء
سیدن و ضماد کردن و قضبان آن نافع بود جهت روده و مثانه و شکم نرم دارد و نوعی از خیار
بری بود که مسهل مره خام بود تا حدی که گاه باشد که خون بیاید خبز بهترین آن بود که از گندم
آفت نارسیده پاک فربه صلب بود و جز سپید و جواری دنخوار از شکم بیرون آید و نفخ در وی
زیادت بود و مولد ریاح بود و سده جگر و سنگ گرده تولد کند و شکم ببندد و خشک آرد بیز
غلیظ کند و خونی که از وی حاصل آید میل سیاهی داشته باشد و جز جواری بد زاد و به گند و
سبوس که اسبار دارد زود از شکم بیرون آید و غذا اندک دهد و آنچه که اندک داشته باشد
غذا آن بود و نان فطیر نفخ در وی زیادت بود از آنچه خمیر داشته باشد و نان خشک کهن شکم
ببندد و نان نرم خشکار چون با آب نمک تر کنند و بر قوبا کهن ضماد کنند زایل کند و شکم نرم دارد و خشکار
قولنج را سود دهد و غذا اندک دهد و بر تر از چیزها که از گندم سازند و جوب و جگر و بواسیر تولد
کند و مصلح وی ادهان و حلوات و البان بود و بهترین جز سپید بود و غذا بیشتر دهد و دیر هضم شود
سبب اندک نخاله و در گرمی معتدل بود و بدن فربه کند و شکم ببندد و سده پیدا کند و اولی آن
بود که نمک خام داشته باشد و با سفیداج و طباهجات سور خوارند و بعد از وی جواری و گندم و
میان سپید و خشکار بود و متوسط در کثرت غذا و قلت آن و سرعت هضم و بطی آن و نزدیک سپید
بود در بیشترین احوال و شکم ببندد و اصحاب کار را سود مند بود و معده قوی و دیر هضم شود و مولد
ریاح و نفخ بود و سده و سنگ گرده احداث کند و مصلح وی زنجبیل و اطریفل و بعد از ان ماء العسل
خوردن و به حمام رفتن و خواب دراز کردن مناسب بود و نان قرنی تر بود و دیر هضم شود و
مزاجهای خشک را سود مند بود و مصلح وی چیزهای شیرین بود و نان قطایف شکم ببندد و مولد خلط
غلیظ بود و مصلح وی شیرینی بود و نان برنج بهترین آن بود که از برنج خوب سپید پزند و طبیعت سرد
و خشک بود و غذا اندک دهد و شکم ببندد و زود هضم شود و مصلح وی روغنها و دام بود و نان جو بهترین
آن بود که از جو تازه فربه پزند و طبیعت آن سرد و خشک بود و شکم ببندد و غذا اندک دهد و
مصلح آن چیزهای چرب بود خبز الغراب اقوان است وگفته شد خبز القرود لوفات وگفته
شد خبز المشایخ بخورمریم است وگفته شد خبث الحدید التفودون است بپارسی ایم

آهن گویند قوی تر از همه خبثها بود و آن را افموش خوانند و بهترین آن بولادی بود و املیس باریهای
کوچک تنک که بروی خشونت بنود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و مجفف رطوبات
بود و محلل ورمهای گرم سودمند بود جهت خشونت حلق و مقوی معده بود چون با شراب کهن
بیاشامند و خون بواسیر قطع کند و منع استسقا کند و چون بخورد بر گیرند و رحم باره خون زحیر باز
دارد و قطع سیلان بول کند و سفل را محکم دارد و طلا کردن و چون بیاشامند جهت شیر که از پستان
بسته باشد سودمند بود و مقدار دانک بینک مستعمل بود و خبث الحدید لقوت زنگار الحدید بود و
چون با سکنجبین بیاشامند منع مضرت دوای گشنده بود دیگر مانند مازریون و از خوردن خبث
الحدید همان عارض شود که از خوردن برادة الحدید و علاج وی همچنان کند که کسی که برادة
خورده باشد و اولی آن باشد که مدبر کنند صفت آن بگیرد خبث الحدید و سحق کنند و در سرکه
انگور خوب اندازند چهارده شبانه روز بعد از آن خشک کنند و سحق کنند و بار دیگر دائم بریان
کنند و بعد از آن سحق کنند و بعد از آن استعمال کنند و منفعت آن آنست که باه را زیاده کند و
ورم سپرز را تحلیل دهد و معده و جگر و سپرز را و اعضای که محتاج تجفیف بود و قطع تقطیر البول
و قرحه امعا و مثانه بغایت نافع بود و بدل خبث الحدید مدبر رطل کوچک بود و اگر غیر مدبر بود
بدل آن حرف **خبث الفضه** نقل نقره بود و بهترین آن بود که سبز رنگ بود و تنک و قابض بود
بغایت و در وی جذب و تجفیف بود جرب و سعفه و ریش نافع بود و منع خون از ناسور و بواسیر
بکند چون در مرهم بکند **خبث النحاس** در قوت نزدیکست بخبث الحدید و سوخته **خبث الرصاص**
قوت وی مانند رصاص محرق بود و طبیعت آن سرد است و خشک سودمند بود جهت ریش چشم بدل آن
اسفیداج رصاص است **خشخاش** افسنتین است و گفته شد **ختم الملک** خواتیم الملک گویند و
آن طین مختوم است و گفته شد **خثاء البقر** زبل البقرات بپارسی سرگین گاو را گویند چون
بر ورمهای غلیظ نهند تحلیل کند و چون بسوزانند و بر سوراخ بینی نهند خون رفتن باز دارد و بجهت
زهرها را نافع بود و چون بخور کنند و گرم بر بدن نهند و بگذارند تا خشک شود و بعد از آن بر گیرند و دیگر
تازه نهند چند نوبت و چون بر پای منقرس نهند با کشتر و زیت سودمند بود و بر گزندگی
زنبور و کژدم بغایت نافع بود و پیشتی را بدان طلا کردن سودمند بود و بهترین آن بود که در
فصل ربیع باشد و چون خشک کنند و بسوزانند و پیشتی بپاشند بغایت غایت سودمند بود و اگر
زنان بخور کنند زادن بر وی آسان گردد و بچه مرده بیندازد و بچه زنده بکشد **حدید**

عنکبوت است و گفته شود **خداع الرجال** بذر البنج است و گفته شد **خردل ابیض**
اسفید اسفیداج است و گفته شد **خرء الحمام** جوز جندم است و گفته شد **خروع** بپارسی
بید انجیر خوانند و بهترین وی بحری بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم و گویند تر است
مسهل بلغم بود و سر صلابه که بود چون ضماد کنند یا بیاشامند نرم گرداند و سی و حب از وی
سپید کرده چون سحق کنند و بیاشامند مسهل بلغم بود و مره و رطوبات ماهی که قی آورد و غثیان زرد
کند و ورق وی چون بکوبند و با سویق خلط کنند و ضماد کنند و رمهای بلغم و ورمهای گرم که در
چشم بود سود دهد و خواه پخته و خواه خام بر نقرس و در د مفاصل چون ضماد کنند بغایت نافع
بود اما مضر بود بسینه و مصلح وی کثیرا بود **خراطین** زغار گرم گویند و آن معار الارض
است و حمر الارض نیز گویند و آن کرمی سرخ بود که در زمین نمناک باشد در شیب گل و طبیعت وی
گرم و خشک بود و خشکی وی در درجه سیم بود و چون بکوبند و بر جراحت اعصاب ضماد کنند و
سه روز رها کنند بغایت سودمند بود و گویند در ساعت سودمند بود و با پیه مرغ آبی جهت
درد گوش نافع بود و چون با شراب بیاشامند بول براند و یرقان را سود دهد و سنگ گرده بریزاند
و در تعظیم ذکر طلا کردن اثری تمام دارد خاصه چون بشویند و خشک کنند و سحق کنند و با روغن
کنجد طلا کنند **خریع** عصفر است و گفته شود و صاحب جامع گوید نوعی از خرشف است و
بزبان بربری تانیت خوانند **خرنوب** نبطی خروب گویند و خرنوب الشوک و قسم قریش
گویند بپارسی کور خوانند و اهل شام خرنوب معرب گویند و بعربی ینبوت گویند و گفته شود
خرنوب شامی بپارسی کور زه گویند و کبر کازرون گویند و انچه خشک بود بهتر از تر بود
و طبیعت وی قابض و سرد و خشک بود خشکی وی در دوم بود و گویند گرم است در اول و گم
سیند و با وجود شیرینی معده را بگرد و ادرار بول کند خاصه چون عقید العنب پرورده باشند
و جالینوس گوید چون تر بود شکم نرم کند و معده را بد بود و هضم نشود و چون خشک بود شکم
ببندد و بول براند لیکن دیر هضم شود و چون نارسیده بود و ثالیل را بدان بمالند محکم البته زایل کند
و مصلح خرنوب فانید بود و گویند مار العسل و جلاب و بدل خرنوب مازوی بی سوراخ بود
بوزن آن و گویند طراثیث و گویند قرط بوزن آن **خرنوب هندی** خیار چنبر است و گفته شود
خرنوب مصری خرنوب شجره سنطرات و ان خرنوب نبطی بود و گویند قرظ است و گفته شود
خردل بهترین آن بوستانی بود تازه و فربه سرخ رنگ و چون بکوبند زرد بود و طبیعت

وی گرم و خشک است در چهارم و در خواص وی آنست که چون عصیر انگور دانه از ند کالاف خود
بماند و بجوشد و چون بکوبند و بر دماغ دارند عطسه آورد و چون نقرس را طلا کنند نافع بود و بر داء
الثعلب همین سبیل خاصه و بر عرق النسا و درد سپرز و سردردی مزمن که باشد چون خواهند که جرب
آن از عمق بدن بکشند بطلا بر بدن طلا کردن سود دهد و از بخور وی گزندگان بگریزند و خوردن وی
قطع بلغم کند و چون با عسل و یا با موم گداخته یا با زیت یا با پیه چارپا بر زنند و بر روی مالند روی پاک گرداند
و ورمهای مزمن و خنازیر تحلیل دهد بغایت چون با کبریت و سکنجبین بر روی طلا کنند و بر جرب و قوبا
ضماد کردن بغایت سود دهد و مولف گوید اگر کسی قوبا داشته باشد که بهیچ چیز زایل نشود دیگر خردل
دل کوفته وقتی که از حمام بیرون آید و کرباس پاره بر انگشت بپیچد و بر قوبا بمالد تا خون آلوده
شود بعد از آن خردل کوفته در آن بمالد زرد آب بسیار از وی روانه شود و صحت یابد و این مجرب است
و بکرات تجربه کرده و رازی گوید اگر کسی را درد دندان دایمی کند که بی علاج می بود سحق کند و بر دندان
نهد مجرب چند و چون بر برص طلا کنند سود دهد و ضماد کردن بر سر جهت رخت لیثرغس بغایت نافع
بود و سده مصفاة بگشاید و در داروهای چشم جهت شب کوری سود مند بود خاصه چون بکوبند و در
آب بزنند و بمیل در چشم کشند و چون با بوره یا سراب بیاشامند کرم بکشد و اگر آب وی در گوش
یا در دندان چکانند درد ساکن کند و سبز رنگ کند از انه و اختناق رحم سود دهد و باه را زیادت کند
و بتهای کهن زایل کند و مقدار دو مثقال از وی مستعمل بود و بری خلطی که از وی حاصل شود و مه
معطش باشد و در دسر آورد و مضر بود بدماغ و مصلح وی آن بود که با بادام و سرکه بپزند و در
خوردن جهت مداوات نمک هندی با وی بیاشامند و بدل آن دو وزن آن حب الرشاد بود و گویند دو
وزن آن تخم شلغم **خردل بری** لسان گویند و گفته شود در لام **خردل فارسی** نوعی از خرف است
که آنرا اسفند اسفید گویند و خردل سفید گویند و گفته شد **خرفق** بزبان اهل دمشق خردل فارسی است
و گفته شد **حزو** خروج خوانند و آن خبازی است و گفته شد **خربق ابیض** بیخ است که پوست
آن مستعمل است و بیخ کبر ماند و گیاه لسان الحمل و بلعم آن از خربق سیاه تلخ تر باشد و از بیخ
شاخها و ریشها بسیار رسته باشد مانند اسارون و مجموع المس باشد و آن ریشها داشته باشد و
بغایت صلب بود و بهترین آن بود که سفید بود و چون بخایند لعاب داشته باشد و در حال گزندگی
و بعد از آن زبان بگزد و طبیعت وی گرم و خشک است در میان درجه سیم فالج و صرع و در دماغ سود
دهد و چون زن بخورد بر گیرد و حیض براند و بچه بکشد ولیکن وی بر بهق و جرب و قوبا طلا کردن نافع بود

بود و از خواص وی آنست که چون با سویق و پیه الیه بسرشند و موش بخورد بمیرد و وی سم کلاب و خنازیر بود و وی
مقی بلغم بود و معده را پاک کند از اخلاط مختلف و در شیافات جهت تاریکی چشم و روشنایی
آن کنند سود دهد و اولی آن بود که یک رطل از وی پاره کنند و در دو قسط آب باران بخو بسانند
سه روز بعد از آن بپزند تا دو دانگ بماند بعد از آن صافی کنند و خربق چند از ند و دو رطل عسل
مصفی بر سر آن آب کنند و بجوشانند و کف آن بگیرند و چون بقوام اشربه رسد فرو گیرند و شربتی
از وی ملعقه بود با آب گرم و این سالم بود و ایمن کسی که بیاشامند و اگر سحق کرده بود بوی وی
بدماغ رسد معطش بود و سعال پیدا کند و اگر سحق کرده بیاشامند خطر بود و تشنج پیدا کند و فی
آورد و لبنوت و خناق باز دید کند و افراط کردن او می را بکشد و کسی که وی خورده باشد بر از وی
چون مرغ بخورد بمیرد و مصلح مصطکی بود و مداوای کسی که خربق خورده باشد بعرق دجاج کنند و ایس
آن بیاشامد شاید که معده وی خالی بود و بدل وی جوز القی بود ماماسر سبرج **خربق اسود** حرافت
وی زیاده زیادت از حرافت ابیض بود و ورق وی بورق خیار ماند اما شکافته تر از وی بود و وی سیاه
تر و ساق کوچک با گل وی سفید بود اند کی بسرخی و تخم وی مانند خشک دانه بود و بیخ وی
بگشاخ بود و گره بسیار داشته باشد و پوست بیخ وی مستعمل بود و موضع وی در زمینهای خشک روید
چون برابشکنی از میان وی چون بیرون آید و بسیار گره بود و اندرون گره مجوف بود و رنگ بیرون وی
سیاه رنگ بود مانند سعد و اندرون نه و بن وی اندک ریشه باریک داشته باشد و از اخاک رنگی
خوانند و رجل ارامی خوانند و مایسوولیون سبر خوانند و مالیوکس نیز خوانند و طبیعت وی گرم و خشک است
در سیوم گوشت مرده بخورد و بر بهق با سرکه طلا کنند سود دهد و بر برص نیز و لیکن وی بر قوبا کردن نافع
بود و وسواس سوداوی و مالیخولیا و چون با موم و کندر و آب رفت با روغن قطران بیامیزند و بر جرب
مالند نافع بود و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن کند و بخور کردن همین عمل کند و چون
نزدیک درخت انگور برویند و اگر از آن انگور شراب سازند مسهل بود و در داروهای چشم کنند قوت
باصره دهد و دفع سودا کند و از جمیع بدن و مسهل صفرا و بلغم تر بود و صفرایی غلیظ مستفرغ کند
زیادت از سقمونیا و در علتهای مزمن که محتاج بدارو مسهل باشد مانند مانیا و صداع و شقیقه
بغایت نافع بود و مره صفرا و مره سودا براند باسانی و شربتی از وی نیم درم بود یا نیم مثقال او فو
دیگر و صفرا و دوپها ملطف گرم معده را سود مند بود و بعضی در سکنجبین خوب تند یا شراب شیرین
بعد از آن بکوب بپزند یا مرغ و مرق آن بیاشامند مسهل بلغم و صفرا و سودا بود اما مضر بود دیگر ده و خناق

آورد دود و م تشنج احداث کند و مصلح وی در استعمال کردن دو قوه کثیرا بود یا فطراسالیون
و سقرو بدل ان نیم آن کشنیز و نیم ان مایزریح و گویند بدل آن کندش است و پنج یوبت کرساو
و گویند بدل آن کندش ست نیم وزن آن مازریون است و چار دانگ وزن آن غاریقون و گویند
هم آن کیخ است **خرو الدیک والدجاج** مجموع سرگین ماکیان و مجفف بود و مصلح قولنج
بود چون با شراب یا با سرکه بیاشامند بوزن مثقال با سکنجبین فی بلغم آورد و سرگین خروس چون
جون سحق کنند و برگزند سگ دیوانه نهند سود دهد **خرو الفار** گرم بود در داء الثعلب طلا کردن
سودمند بود و خاصه چون با سرکه بود و اگر با کندر و شراب بیاشامند سنگ گرده بریزاند و اگر از وی
شیاف سازند کودکان بکنود و برگیرند شکم براند و چون بپزند و در ان نشینند کسی که عسر البول داشته
سودمند بود و اگر در چشم کشند سپیدی ببرد و رطوبت قرنیه پاک کند **خرو الضفادع** طلب است و گفته
خرو الذئب در صفت ذیب گفته شود منفعت آن **خربز** بطیخ است و گفته شد **خرامقان** نبات
مانند سنبل الطیب اما لون وی بسبزی مایل بود و بیخ آن مانند سنبل بود و بوی آن هم بسنبل ماند و
طبیعت و خاصیت نزدیک بسنبل بود و طعم وی اندک حلاوتی بود **خرفه** بقلة الحمقاء و گفته شد
خرناش مرتا و جوز است و گفته شد **خرگوش** لسان حمل است و گفته شود **خرطال** و طهان
گویند و در طهان و گفته شود **خندقوقی** تمر هندی است و گفته شود **خرنطان** منبوه است
خدر و گفته شود **خرمیان** جندبیدستر و گفته شود **خزف** لطیف ترین خزفها خزف سرطان
بحری بود و طبیعت خزف سرد و خشک بود و جلا دهنده بود و خاصه خزف تنور و خزف سرطان کرکی
مجفف بود کلف و نمش زایل کند و هر چه که از آن سازند جراحتهای کهنه بود و در ضماد آورد و جرب
و قوبا سود دهد و خزف تنور طلا کردن بر نقرس بغایت نافع بود و طلا کردن با سرکه بر قوبا و
جرب و حکه و سعفه و حصف نافع بود و خزف غضار چینی دندانها را جلا دهد **خزامی** بیزی
بشیرازی اروانه گویند و طبیعت وی گرم و لطیف بود و سختی دماغ سرد بود و چون بیاشامند
المزاج را نافع بود و جگر و سپرز و خون بران بگور کشند مر لوی کنده که باشند زایل کند و کلف هم بود
و مجفف رطوبات که از ان زن رانه بود و رحم را پاک کند و چون فرزند از وی بگرد بر گیرند
کرد ند بفرمان خدای تعالی و این مجربست و چون سحق کنند و با آرد بسرشند در جراحات
تحلیل دهد **خس** جوزات و گفته شد **خس** بپارسی کاهو گویند و ... بود و بستانی
بود و بهترین بستانی بود بازه سبز و طبیعت آن سرد و تر است در سیوم و گویند سرد است در

در دوم معده را نیکو بود و خواب آرد و بول براند و خونی که از وی متولد شود نیکوتر از
خونی بود که از بقول دیگر حاصل شود و میل بسردی داشته باشد و نافع بود جهت آب گردش
و آنچه نشسته بود در وی نفاخیت کمتر بود و آنچه نپخته بود نفاخیت در وی زیادت چون
در میانه شراب بان مشتغل کنند مستی کمتر کند و وی زود هضم شود و تشنگی بنشاند و سودمند
بود جهت ورمهای گرم و برجره طلا کردن و بر ورم ضماد کردن سود دهد و بثور لی زایل کند
خواه خام خورند و خواه پخته و قطع سیلان منی بکند و بر درد چشم که از گرمی بود ضماد کردن
نافع بود و تخم وی چون بیاشامند سودمند بود جهت کسی که احتلام بسیار افتد و قطع شهوت
جماع بکند و کاهو لبن وی مانند خشخاش سیاه بود در قوت و قطع سیلان منی بکند مانند
بوستانی و نیم درم از لبن بری مسهل کیموس مائی بود و جهت گزندگی عقرب و رتیلا نافع بود و
چون بیاشامند و کاهو بسیار خورد دن چشم را ضعیف کند و تاریکی آورد و اولی آن بود که
بجب قوقایا تنقیه و اب را ز یا نه در چشم می چکانند و باه را زیان مند بود و مصلح وی از گرفش
و نعناع بود **خس الحمار** شنجار است و مو فیلوس و ابو علسا نیز گویند و در الف گفته شد
خس الکلب و میناو قیس است و گفته شد **خس و دادو** خولنجان است و گفته شود **خشخاش
ابیض** بستانی بود و بهترین وی تازه فربه بود و طبیعت وی سرد و تر بود در دوم
و گویند در سیم و گویند خشک است و سودمند بود جهت سرفه گرم و نزله سینه و نفث دم و بادها
که فرو د آید از سر و با عسل منی زیاده کند مقدار ده درم تا پنج درم و حب وی شکم را بندد
و آب وی شکم براند و خشخاش منوم بود و غذا اندک دهد و مصلح وی عسل بود و باشند و قشر
وی مضر بود بشش و مصلح وی مصطکی بود و قشر وی از دانه منوم تر بود و چون بپزند و آب آن بر
سر بند **خشخاش اسود** بمصری تو بهترین فربه و تازه بود و طبیعت ان سرد و خشک است در سیوم
و گویند در چهارم و گویند تر است در چهارم و خاصیت کل وی آنست که ریشهای چشم مواشی
زایل کند و خشخاش سیاه چون بکوبند و خورد و یا با شراب بیاشامند جهت اسهال و سیلان رطوبات
در جسمی که از رحم آید نافع بود و چون آب آب غلط کنند و پیشانی و صدغین ضماد کنند بخوالی زایل کند
و جهان سخن وری بود در داروهای چشم استعمال دهند فایده دهد و سودمند بود جهت حرارت جگر
و بیقدار نیم درم مستعمل بود و منوم و مخدر بود و مضر بود بسبر و شش و مصلح آن تخم را دیانه **خشخاش
زبدی** منفی اراده و سپی خوانند معنی آن خشخاش زبدی بود و بدان سبب بدین اسم خوانند که در

[illegible] بسطامی ... الکمال ... [illegible]
... المید ... ۱۲۱۷ ... [illegible]
جمعه ... [illegible]
Accepted [illegible] Sarem [illegible]
Mohammad [illegible]
1889
۱۸۸۹
[illegible]

سفید بود و بعضی ارقطیا خوانند و نبات وی و ورق وی و ثمر وی مجموع سفید بود و تخم وی
مسهل بلغم بود و در قوت نزدیک بجلبنک **خشخاش مقرن** بحری بود از اعلاف مانند شاخ
گاو بود و بدین سبب وی را مقرن خوانند و نبات وی در کنار دریاها روید ریتوس طلا کردن
ما بشر نافع بود و چون وی بجوشانند با آب تا بایخ آید و طبیخ آن بیاشامند سودمند بود جهت
علت جگر که از خلط غلیظ بود **خشکنجبین** عسل خشکست که از کوهستان فارس گیرند و از آنجا
خیزد از حد و دکازرون در میان جص و طبیعت وی گرم و خشک بود گرمی و خشکی وی زیاده
از عسل بود در همه حالی و بدل وی بوزن آن ترنجبین و گویند یک وزن و نیم عسل **خشل**
مقل است و گفته شود **خشکار** آرد بی بود که نخاله از وی گرفته باشند **خصی الثعلب** بهترین
وی شیرین بود که فربه باشد و از وی منی آید و طبیعت وی گرم و تر بود در اول و تشنج و
بند و فالج نافع بود و مقوی باه بود و قایم مقام سقنقور بود خاصه با شراب و مقدار شربت از
وی یک مثقال تا دو مثقال بود و صاحب جامع شربتی دو مثقال آورده است و صاحب منهاج گوید
ثمری است و صاحب جامع گوید بیخیست و در این قول صاحب جامع معتبرست و بدل آن بوزن آن
تخم جرجیر و بوزن آن بوزیدانست و بوزن آن تخم تربه و گویند بوزن آن تخم جرجیر و بوزن آن بوزن
و بوزن آن تخم الجزر و گویند بدل آن دو وزن آن تخم جرجیر و بوزن تخم انجره است **خصی الکلب**
آن بیخیست بچون خصی الثعلب و آن دو نوع بود کوچک و بزرگ و مانند طیوس بود بشکل اما بدرا
زی مایل بود و آن زوجی بر فوق زوجی بود و یکی سستی بود و یکی سخت بیشتر و گویند نوعی بزرگ
چون مرد بخورد گویند فرزند نرینه آورد و اگر نوع کوچک زن بخورد گویند مادینه آورد و
طبیعت گرم و تر بود و در نوعی بزرگ رطوبتی فضلی بود محلل و ورمهای بلغمی بود و ریشهای پلید خورنده
نافع بود و قلاع را سودمند بود و گویند چون تر بخورند باه را زیادت کند و چون خشک بخورند قطع
بکند و جالینوس گوید اگر نوع بزرگ بخورد باه را زیادت کند و اگر نوع کوچک منع آن بکند بخلاف
یکدیگر **خصی برمش** حلبوب و گفته شد و بیونانی ابسوربطس خوانند **خصی العجاجیل** چون خشک کنند
و بکوبند و بیاشامند نعوظ تمام آورد و مقوی باه بود **خصی لا یلی** چون خشک کنند و با شراب بیا
شامند نافع بود جهت گزیدگی افعی **خصیة البحر** جندبیدستر است و گفته شد **خصف** بپارسی جرجره
نارسیده را گویند و بشیرازی سوکیک خوانند **خضلاف** مقل مکی است و گفته شد **خطمی**
بهترین وی آن سبز جبلی بود که گل وی سفید بود و آنچه بوستانی بود نور دار و آن را خوانند و بری التجم

بشیم المرج و ارخا و تحلیل و بهق طلا کردن با سرکه سودمند بود خوانند و بیونانی الثاو بسعت
سرد و تر بود و گویند گرم بود باعتدال و در وی تلیین و انضاج و ارخا و تحلیل و بهق
طلا کردن با سرکه سودمند بود وقتی که در آفتاب نشینند و ورمهای ظاهر نرم کند و آنچ
در بن گوش بود و خنازیر و دنبلات و ورم بستانی که از گرمی بود و ورم مقعد
که هم از گرمی بود و در مفاصل با پیه مرغ آبی طلا کردن نافع بود و عرق النسا را نافع سودمند بود و ارتعاش
و طبیخ بیخ وی چون بیاشامند سودمند جهت عسر البول و قرحه امعا و سنگ گرده و خلطهای خام
غلیظ و عرق النسا و ارتعاش خاصه چون با شراب پخته باشند و چون با شراب پخته باشند و چون با پیه
بط یا با پیه مرغابی بکوبند و صمغ البطم زن بکود ر برگیرد جهت ورم رحم و انضمام آن بغایت سودمند
بود و طبیخ وی تنها همین عمل کند و چون با سرکه بجوشانند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن
کند و تخم وی خواه خشک و خواه تر اگر بکوبند و با سرکه بر بهق مالند زایل کند و چون خطمی بجوشانند
و طبیخ وی بر گزندگی نحل مالند سودمند بود و چون با زیت و سرکه اعضا طلا کنند منع
گزندگان کند و اگر ورق وی با اندکی زیت ضماد کنند بر گزندگی جانوران نافع بود و
سوختگی آتش همین سبیل و خطمی جهت سرفه گرم سودمند بود خاصه چون با آب گرم لعاب وی بگیرند
و با قند بیاشامند و ورق وی در ضمادات ذات الجنب و ریه سودمند بود و پوست
بیخ وی چون با آب بپزند مفاصل و اعضا صلب نرم گرداند و ورق وی خشک کنند و بدان
سر بشویند و ریش پاک گرداند و تخم وی بکوبند و آرد استخوان حرماد و جز و با سرکه و کشنیز
و بر ورم ذکر طلا کنند تحلیل دهد و مؤلف گوید بیخ خطمی جهت نقرس ضماد کردن بغایت نافع بود و مرض
صفراوی را همین سبیل و آن نوعی از ملوخیاست و اگر خطمی یک مثقال از وی بیاشامند قولنج را سود
دهد و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی عسل بود و بدل آن گویند خبازی است و گویند بدل
خطمی سفید نیلوفرست **خطر** وسمه است و گفته شود **خطاف** بپارسی پرستوک خوانند
و دیسقوریدوس گوید چون بگیرند بچه نخستین وی وقتی که ماه در افزونی بود و شکم بشکافند
دو سنگ پاره در شکم وی بود یکی یکرنگ بود و یکی مختلف رنگ بود از سر یکی چون در
پوست گوساله یا پوست ایل ببندند پیش از آنک خاک بروی نشیند و بر بازوی مصروع ببندند
یا بر گردن صرع از وی زایل شود و خوردن وی روشنایی چشم بیفزاید و اگر بسوزانند
و خاکستر وی در چشم کشند و هر علتی که باشد در حلق از لهات و ورم زایل کند و اگر خاکستر وی

در چشم کشند باصره را قوت دهد و اگر با عسل بیامیزند و در چشم کشند بهتر بود و اگر نمک سود کنند
وخشک کنند و دو درم از وی بیاشامند خناق را نافع بود و دماغ وی چون با عسل در چشم
کشند در ابتدا از نزول آب بغایت سودمند بود و چشم وی چون سحق کنند بروغن زیبق و در
ناف زنان بمالند نزدیک بغایت سود دهد و ابن زهر در خواص گوید چون بگیرند سر دو استوک
یکی نر و یکی ماده و بسوزانند و در شراب اندازند هر کس که بخورد مست و خون وی چون بخورد در
دیده چنانک ندانند شهوت زایل کرده و شیخ الرئیس گوید سرگین وی چون در چشم کشند
سفیدی ببرد و مجرب و ارسطاطالیس در منافع اعضای حیوانات گوید زهره پرستوک
چون بران سعوط کنند موی سر و ریش که سفید گشته باشد سیاه گرداند و زن نیز هم سیاه کند پس
چون خواهند سعوط کردن دهن را از شیر تازه کنند تا دندان سیاه نشود و سرگین وی چون
با شیر بیامیزند و بر موی سیاه طلا کنند بهیشکام سفید شود خفاش وطواط خوانند و بپارسی
شب پره گویند و لیثی از موش کور و شریف گوید چون بکشند و بر زهار کودکان پیش از بلوغ طلا
کنند منع موی رستن بکند و چون در روغن بجوشانند آن روغن عرق النسا را نافع بود خاصه چون
چند کرت مکرر کنند و گویند چون بپزند و مرق آن بیاشامند شکم براند و درد ورک را سودمند بود
و خاکستر وی روشنایی چشم را سود دهد و زیادت کند و ابن زهر گوید چون سر وی در ظرفی
مسینه با آهن و با روغن زیبق بپزند چنانک مهرا شود و صافی کنند و روغن بردارد و بر کوس
مالیدن فالج قدیم و رعشه و ورم در احشا و رلو بغایت سودمند بود و زحمت زایل کند و اگر
زنی دشخوار زاید زهره وی در فرج زن بمالند بچه را برانگیزاند و اگر باب بجوشانند تا مهرا شود
و در سوراخ قضیب جکانند بول براند و اگر طبیخ وی در آب زن کنند و در آن نشیند صاحب
فالج را نافع بود و دماغ وی اگر بسوزانند و سحق کنند و در چشم کشند سفیدی که در چشم بود زایل
کند و سرگین وی چون برقو با طلا کنند نافع بود و دماغ وی با ب بیامیزند کشند سودمند بود
جهت نزول آب چشم و اگر سر وی در زیر جامهٔ خواب پنهان کنند و آدمی بران خسپد باید که نداند
بخواب نرود و خواب بروی شوریده شود و اگر دل وی باشد نیز همین عمل کند و اگر سر وی در
برج کبوتر پنهان کنند هر چند کبوتر که باشد از انجا برود و الفت گیرند و اگر در سوراخ موش نهند همه
بگریزند از انجا خنفسا جعل حجل خزدل بری است و در جام در صفت لعبان گفته شود و خلال ساطور خلاف
از جراحت دگفته شد خلاف بپارسی بید را گویند و خلاف بلخی مهراج است و گفته شد و بجای

وخلاف نوعی از صفصاف است و صمغ وی از ورق بیرون و بهترین چندان بود که بر رکنار
چشمهار رسته باشد و طبیعت وی سرد و خشک بود ثمر وی و ورق وی سرد و قابض
باشند بی آنکه بگزند و در وی تجفیفی باشد و در بستن خون چون بر وی ضماد کنند تر کرده و
صمغ و ورق وی بغایت جلا دهنده بود و خاکستر وی با سرکه بر ثالیل و نمل ضماد کنند
زایل کند و آب وی درد سر زایل کند و آب ورق وی بغایت نیکو بود جهت ماده که از گوش
کشیده باشد و روانه شود و ثمر وی بر ضربی که بر جهد و تازه باشند نهادن نیکو بود و قطع
خون رفتن بکند و صمغ وی جهت ضعف بصر سودمند بود و آب وی جهت سده جگر و مقدار آب وی
درم مستعمل بود و اسحق گوید مضرت به شراسیف و مصلح وی کلاب بود خطای قثاء بیونانی
کفته میشود خل بپارسی سرکه گویند و وی مرکب بود از دو جوهر مختلف گرم و سرد و سر
دی غالب بود از گرمی و بهترین وی خمری بود و طبیعت سرد و خشک بود در سیوم معده گرم
را نیکو بود و اشتها باز دید کند و قطع خون رفتن از هر عضو که باشد بکند چون بیاشامند یا آن
عضو که خون روانه باشد بدان بشویند یا بریزند یا در انجا نشینند قطع خون بکند و چون بر سر
نهند درد سر را نافع بود و خوردن وی هضم را قوت دهد و صفراوی مزاج را نافع بود و بدان
مضمضه کردن دندان را محکم کند خاصه با شب یمانی بود و بن دندان محکم کند خاصه چون با گلاب گرم
کرم مضمضه کنند و چون صوف ناشسته بدان تر کنند یا اسفنج و بر جراحات نهند منع لوزم بکند
و ریشها که در بدن پیدا شود از جمره و نمله و جرب تر و سوختگی آتش و قوبا و بواسیر و داحس چون
بعضی از ادویه موافق این زحمها استعمال کنند بغایت نافع بود و ریشهای پلید و خوره
چون بسرکه دایم بشویند زایل کند و چون پشم ناشسته بدان تر کنند و با روغن گل بر سر نهند
درد سر که از حرارت آفتاب بود ساکن کند و بخار وی استسقا را تحلیل دهد و گرانی گوش
و کرمی که در گوش بود بیرون آورد و طنین زایل کند و اگر در گوش جکانند کرم آن بکشد و بر کرم
کی جانوران بر موضع زخم کرم کرده و وقتی که بدن سرد گشته باشد بسبب سم آن و اگر بدن کرم
شده باشد سرکه سرد بدن بمالند بغایت سودمند بود و جهت دفع مضرت ادویه کشنده کرم
کرده بیاشامند خاصه مضرت افیون و شوکران و خانق النمر و شیر که بسته بود و خون در شکم
و چون با نمک بیاشامند نافع بود جهت دفع مضرت فطر کشنده و چون بدان غرغره کنند قطع سیلان
فضول از حلق بکند و خناق و لهات را نافع بود و علق که در حلق جسبیده باشد بیرون آورد

و ملطف اخلاط غلیظ بود و شکم خشک کند و تشنگی بنشاند و سبز را نافع بود و معده را دباغت کند
و ماده تیز دفع کند چون بروی ریزند جهت درد دندان که از گرمی و سردی بود سود دهد و آنچه از گرمی
بود بسبب سردی و آنچه از سردی بود بسبب تلطیف که در وی است و این خاصیت که در وی است
در غیر وی نیست و سرکه از انگور خشک گیرند با نمک نافع بود جهت گزندگی سگ دیوانه اما سرکه مضر
بود بسودایی مزاج و بسیار خوردن وی بصر را ضعیف کند و عصب را زیان دارد و اگر
ارمان خوردن وی کنند باستسقا انجامد و چون با آب و قند ممزوج کنند مضرت وی کمتر بود و
صاحب تقوی گوید مصلح وی روغن بادام بود و بید **خل العنصل** بپارسی سرکه عنصل خوانند
سودمند بود جهت عرق النسا و تنگی نفس و ربو چون بدان مضمضه کنند بن دندان محکم گرداند و گند
دهن زایل کند خاصه چون هر بامداد ناشتا دو درم از وی بیاشامند و چون در گوش چکانند
گرانی گوش را زایل کند خاصه اگر ریشی در وی بود و چون ناشتا بیاشامند چشم را روشن گرداند
و دندان را محکم گرداند و آواز را صافی کند و معده را نیکو کند خاصه چون طعام در معده
وی هضم نشود و مصروع را نافع بود و لون را صافی کند و در زمان نقاهت و در دبر و عصب
را زایل کند و از دو درم ابتدا کند تا بیست درم هر روز قدری می افزاید صنعت آن بستانند
اسقیل سفید پاک و بکارد چوبی پاره کنند و در ریسمان کتان کشند و چهل روز در سایه بیاویزند
و بعد از آن یکمن از وی در شش من سرکه انگوری اندازند و از شصت روز بگذارد
و در تابستان در آفتاب از اول سرطان تا آخر اسد و اگر ضرورتی بود در سرکه بجوشانند
در دیگی سنگی تا عنصل مهرا شود فرو گیرند و صافی کنند و بعضی یکمن عنصل در پانزده من سرکه
یا شانزده من کنند و در آفتاب نهند اما آنچه دو ماه در آفتاب بود قوت وی غالب بود
و خاصیت وی زیاده بود **خلاک** سیالبت بلغت وادی القرن و بلغت اهل
مدینه سدی خوانند و وی سبز بود در اندرون طلعه و وی صالح تر از بلح بود و آنچه رسیده
بود مسهل بود و آنچه نارسیده ممسک بود **خلد** بپارسی موش کور خوانند و بشیرازی
انگشت برگ و آن جانوریست کور در شیب زمین باشد و گویند کر نیز است و بیخ نبات و گیاه
خورد و شب بیانو کند تا از سوراخ بدر آید و اگر خواهند که وی را بگیرند پیاز بکنند تا بر در سوراخ
وی نهند بیرون آید و وی از سموم قتال است و این زهر در خواص او وارد است که خون که در
گوشت وی بود چون بر خنازیر طلا کنند بغایت نافع بود و خنازیر را زایل کند و اگر سروی بسوزانند

و با ستنطار سحق کنند و کسی را که چیزی گزنده بود در چینی وی ضماد کنند چیزی زایل کند و گیجی ب
ربع دارد چون بروی بندند شفا یابند و مهرالیس گوید دماغ وی چون با روغن گل بکدا
زند و بر بهق و برص و قوبا طلا کنند شفا یابد و هر چیزی که از بدن بیرون آید چون بمالند نافع
بود **خلنج** علبان خوانند و خرقی گویند و آن چیست نزدیک بکرسنه و در یزد و نواحی
کرمان و ولایت اردستان بسیار خورند و بنان بزنند و همچنان تنها مانند باقلی و عدس
بزنند و خورند و در بهار چون تر بود همچنان پخته خورند اما دوار آورد و بزبان قومی کرو
خوانند و بشیرازی شو و طبیعت آن سرد و خشک بود و غذا اندک دهد و خونی که از وی
حاصل شود مولد سودا بود و اعصاب را مضر بود و بغایت نفخ بود و چون طبیخ وی با عسل
بیاشامند خلطهای بد از امعا براند و حیض براند و محلل و معین فضول سینه بود و اگر گاو بخورد
مانند کرسنه بود در فربهی و نوعی از وی هست که بزرگتر بود و آن پخته شاید خورد و بشیرازی بسیلم
خوانند و آن نوعی بری بود و چون زنان بخورند شیر ایشان بیفزاید **خمر** مار العنب
و مدام و راح و مل و صهبا و طلا و عقار و قهوه و قرقف و جتق و نبیذ خوانند بپارسی شراب
گویند و بشیرازی سیک گویند و بهترین آن بود که قوام او معتدل بود و لون او زرد
بود و خوش بوی بود بی آنکه ادویه در وی کنند و متوسط بود میان نوی و کهنی و از ا
ریحانی خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم اما آنچه سیاه بود غلیظ بود و دیر
هضم شود لیکن گوشت زیادت کند و آنچه سفید بود و رقیق غذا کمتر دهد و محروری مزاج را
موافق بود و ادرار بول کند و شکم نرم دارد اما شراب سرخ متوسط بود میان سفید و سیاه
قوت وی میانه بود در سرد و حالت اما آنچه شیرین بود غلیظ بود و نفخ در معده پیدا کند و
شکم براند اما تشنه و گرده را موافق بود اما آنچه در وی قبضی بود ادرار بول زیادت کند
و مصدع بود اما آنچه عفص بود شکم ببندد و در وی موافقت انتقال غذا زیادت کند و بود
و قطع سیلان مواد بکند و آنچه لین بود مضرت وی با عصاب کمتر بود و ادرار بول
کمتر کند و آنچه کهن بود و سفید بول براند اما مصدع بود و اگر بسیار خورند مضر بود بمعده و آنچه تازه
بود باد انگیزد و دشخوار هضم شود و بول جاذب و بهترین آن بود که گوشت در اول سودمند
بود جهت شهوت جگی و رد بلغمی و غشی و شفاء زهرها بود و هضم را نیکو گرداند و چون بتشنگی
ساکن گرداند و بول براند و طبع نرم دارد و اگر افراط کنند در وی مضر بود بعقل و سبز ضعیف و مطل

باه بود و شهوت آورد و غدا بر دو سیان آورد و رعشه و ریح و بخر و ضعف بصر و صرع و سکته
و مرگ مفاجات آورد و تنها و اگر نباشد خواید بعد از رنجوری و کارها سخت خناق آورد
التهاب و اوجاع و مداوای وی بنفید یا بقی بود و اگر خواهند که مستی کمتر کند رب غوره
یا تخم کرنب تنقل کند و غدا کمتر خورند و با لودهٔ قندی خورند و نیکو فر بویند و اگر محرور
مزاج بود تنقل با نار مزی کنند و سیب مزو کاهو و خیار و طلع و غذا پیش از شراب خوردن آش
غوره و آش سماق و انار دانه خورند و دفع مضرت وی با شراب اترج یا ریباس کند **خمیر**
تری و خشکی وی بقدر رنگ بود در قلت و کثرت و تازهٔ وی از سرد و گرم سردی وی بجهت حموضت
بود و گرمی وی جهت عفونت و گرمی طبیعی از نمک و آرد و در وی قوت جلا بود و جذب
مادهٔ بلغمی بکند از عمق بدن بظاهر آن و محلل آن بود و منضج بود و رهبا بود خاصه دمامیل چون با نمک
بیاسرند و اگر ضماد کنند بر وجع و ورمی که در شب پای بود نافع بود و چون معتدل بود
در آب خویسانند و بعد از دو ساعت صاف کنند و دانگی تباشیر و لسوس و زعفران و دانگی مقدار
مقدار سی درم از آن آب حل کرده بیاشامند تسکین خمار بکند و تشنگی بنشاند و چون خمیر در آب
حل کنند و دانگی و نیم وزن آن روغن بنفشه با آن بیامیزند و بدان غرغره کنند و از آن حساء
سازند و قطره چند سرکه بدان بچکانند قطع اسهال بکند **خنل** سورنجان است و گفته شود **خاماس**
دو نوعست بزرگ و کوچک خمان کوچک بیونانی خاراقطی گویند و بطیره رد خوانند و گفته شد
در باب باء صفت ثمران که از ابل خوانند و خمان بزرگ شبوقه خوانند و گفته شود و قوت برگ
مجفف بود و مدمل و محلل تحلیل معتدل و قوت خاماقطی بسر دبود و مسهل بود از رطوبت مائی
بود و مره و ساق وی چون تازه بود بکوبند همین عمل کند و اصل وی چون با شراب بکوشانند
با طعام و بجوز و پسته دهند نافع بود و اگر کسی را که افعی زده باشد بیاشامد بغایت سود دهد
و اگر با آب بپزند و زنان در آن آب نشینند صلابت رحم نرم گرداند و بکمال صلاح باز آورد و برگ
وی چون با شراب بیاشامند همین عمل کند و چون بمالند سیاه گرداند و ورق وی چون تر بود و با
بیست جو بیامیزند و بر ورم گرم ضماد کنند و سوختگی آتش و گزیدگی سگ دیوانه بغایت نافع بود
و چون با پیه بز بر نقرس ضماد کنند نافع بود **خمخم** جمخم است و گفته شد در حا **خمسة اوراق** پنجکشت
است و گفته شد و در باب ذال درد و خمسة اوراق گفته شود **خماهان** صندل حدیدی خوانند و
آن حجری سیاه رنگ بود و آن دو نوع بود و نر و ماده از آن نر بغایت صلب بود و تیره رنگ و چون

وجون با آب بسایند محک آن زرد بود ماننده زریخ و آنکه ماده بود صلبی لون بغایت نبود
و جوهر آن پاک بود و اگر با آب بسایند محک آن چون زنجفر بود سرخ بغایت و طبیعت سرد و تر
بود و آن نوعی از آهن است بپارسی هم آهن گویند و محکوک وی چون طلا کنند بر ورم و جمره بر
فرغ سودمند بود و حرارت آن بنشاند و ضربان ساکن کند و هر دو نوع این خاصیت دارد
در ورمهای دموی و صفراوی خاصه نوع ماده که تبرید و تسکین در وی زیادت است از محک
نوع نر **خندریقیل** نوعی از کاسنی بری است اما بغایت تلخ بود و آنرا الهندبا خوانند و ورق
وی بکاسنی صحرایی ماند و ثمر وی و گل وی و ساق وی همین سبیل لیکن قدری کوچک تر بود
و بر وی صمغی پیدا شود ماننده مصطکی بعد از باقلی ای و قوت وی ماننده کاسنی بستانی بود اما
بسبب تلخی وی که زیاده است تجفیف در وی زیادت بود و صمغ وی زیادت بود و با مر بیا
میزند و در خرقهٔ چند بعد از زیتون و زن بکوب در کیر دحیض براند و اگر نبات وی بجشانند با بیخ
بکوبند و با عسل بسرشند و قرص بسازند چون آب بگدازند و با نطرون بیامیزند و بر بهق مالند نافع
بود و صمغ وی موی زیادت کند که در چشم باشد زایل کند و بیخ وی همین عمل کند چون تر بود و خشک
بروی زنند و رطوبتی که در وی جسفید بود در این موی زیاده که در چشم بود جسفانند موی زیا
دتی زایل کند و چون شراب بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و آب وی چون با شراب بپزند و بیا
شامند شکم ببندد و صمغ وی چون با آب کاسنی حل کنند و در چشم کشند باد سبل که در چشم بود زایل
کند و شفا دهد و اگر دو درم از وی با خمر بیاشامند یا بر موضع گزند گی افعی طلا کنند نافع بود و
آب ورق وی بر بواسیر طلا کنند قلع کند و لبن وی در موی چشم همان عمل صمغ می کند **خندروس**
خالاون گویند و آن حنطهٔ رومی خوانند بپارسی کاکل گویند و طبیعت آن گرم و تر بود و لزج
غذای وی سرد و تر از غذای گندم بود و کمتر اما غذای نیکو بود و از برنج غذا نیکو دهد و طبیعت
ببندد و معده را نیکو بود و چون با سرکه بپزند و بر جرب تر ضماد کنند قلع کند و اگر بطبیخ وی حقنه کنند
امعا **خنثی** بر واق خوانند و بزبان بربری تغلیس و ورق وی ماننده ورق گندنا شامی
بود و ساق وی املس بود و او را ابار لقین هم خوانند بر سر وی گل سفید بود و بیخ وی دراز بود گرد
شکل بطریق بیخ سیلوس و حریف بود و گفته شد و طبیعت آن گرم و خشک است و گویند سرد و تر بود و گویند
و پس گویند چون بیاشامند بول و حیض براند و چون دو درم از وی با شراب بیاشامند نافع
بود و جهت درد پهلو و سرفه و بیخ وی چون بسوزانند و خاکستر وی ضماد کنند بر داء الثعلب موی

برویاند بعد از آن که بصوف پاره موضع آن مالیده باشند و اگر مجوف کنند و روغن زیت
در آنجا کنند و بر آتش نهند تا بجوشد و بر شقاق که از سرما بود بمالند نافع بود و بر سوختگی
آتش همین سبیل و اگر آن روغن در گوش چکانند درد گوش زایل کند و گرانی وی ببرد و اگر ورق
گل و بیخ آن بر موضع گزند که جانوران ضماد کنند نافع بود خاصه چون با شراب بیامیزند و اگر
بیخ وی با دُردی شراب بجوشانند و بر دملها و ریشها نهند که در بستان پیدا شود و ورم خفیه
ضماد کنند نافع بود و چون با سویق بیامیزند نافع بود جهت ورمهای گرم در ابتدای آن ضماد کردن
و اگر آب وی بگیرند و در گوش مخالف چکانند درد دندان زایل کند و اگر بهق سفید در آفتاب
بگزد و باره بمالند و آن بیخ طلا کنند بغایت سودمند و اگر تخم وی و گل وی با شراب بیاشامند بغایت
نافع بود جهت گزند که عقرب و تخم برآمد و بیخ وی چون با روغن طلا کنند زایل کند و اگر با زیت بجوشانند
و در گوش مخالف چکانند درد دندان ساکن کند و اگر سحق کنند با عسل و بر شکم مستسقی ضماد کنند
نافع بود و ساق وی چون تر بود دیگ نهند و با سرکه و زیت بخورند یرقان را نافع بود و استسقا را نیز هم
نافع بود و بسیار وی مرار آورد و مصلح آن آب ترهندی بود و دبابوزه **خفاش** بشیرازی خروک
لشن کن و اگر با زیت بجوشانند و در گوش چکانند در حال درد ساکن کند بجانان سحق کنند همین عمل کند
و در خواص ابن زهر آورده است که خفاش چون در زیر گل کنند مرده شود و باز در زیر سرگین زنده
شود و اگر سرهای خفاش در برج کبوتر نهند میان کبوتران اجتماع پیدا شود و متفرق نشوند و شریف گوید
اگر مو خرا و باره کنند و میل بدان فرو برند و آن رطوبت در چشم کشند قوت باصره بدهد و تاریکی زایل
کند و اگر با زیت بجوشند و در گوش چکانند و بدان ادمان کنند کری که نو بود زایل کند و چون با رب
بپزند چندانک وقت باز روغن دهد و آن روغن در بواسیر مالند بغایت سودمند بود تمام و اگر
بدان ادمان کنند دانه بواسیر قطع کند و اگر خفاش را نیم کوفته کنند و بر گزند که عقرب نهند درد زایل
کند **خولنجان** بهترین وی آن بود که سرخ رنگ بود و سطبر و کم گره و آن تخمی است باز از وی شیان
سازند بر لب دریا وقت بچه کردن و از آن در خانه باز یابند و وی از زمین یونان خیزد و زمین
یونان آب گرفته است پس از آن نیابند الا در خانه باز از آن بگیرند و بشویند و پاره پاره ببرند و آن را
حسو دارو خوانند و ترکی قره عات گویند و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم و گویند در سیوم
معده را نیکو بود و درد قولنج زایل کند و دردی که بگرده باشد بغایت نافع بود و باه را زیادت
کند و بوی دهان خوش کند و طعام را هضم کند و عرق النسا را نافع بود و بول ببندد چون از سردی

برسد کرده و شانه بود و صرع را و صداع که از سردی بود و سرطان و خنازیر و دردهای
بلغمی که وصفرا وی ببرد را نافع بود و باد را بگشاید و تحریک منی بود و رطوبتی که در معده بود نشف کند
و تحریک منی کند و هیجان آن و اگر قدری در دهان گیرند لعوظ آورد و صاحب جامع گوید بکرام
از وی چون سحق کنند و بر سر چهار یک شیر گاو افشانند و بیاشامند در قوت باه بغایت
نافع بود و مجرب و از خواص است که در سر دیگ و کاسه که بود مگس گرد آن نگردد و جهت معده و
جگر سرد بغایت نافع بود و قوت اعضا باطنه بدهد و گویند مضرت بدل مصلح وی کثیرا
بود و چیزهای چرب و صاحب تقویم گوید مضرت بکتاب سینه و مصلح وی صندل و طباشیر
بود و بدل وی قرفه و قرنفل بود اسحق بن عمران گوید بدل وی دارچینی صینی بود و گویند بدل
آن قرنفل بود **خولان** حضض است و گفته شد **خوخ** بپارسی شفتالو گویند و بهتر
آن بود که استخوان سهل از وی جدا شود و وی زودتر هضم شود و آن نوع را الو خوانند و از
معده زودتر بگذرد و آنچه صلب بود و استخوان در گوشت چسبیده بود غلیظ بود و دیر هضم شود
و طبیعت وی سرد و تر بود در اخر درجه دوم و گویند در اخر درجه اول ملین بود و در وی
قبضی بود و آنچه پخته بود ملین بود و معده گرم را نیکو بود و آنچه حضض بود قابض بود و آنچه خشک
بود بجوشانند و طبیخ آن بیاشامند قطع سیلان فضول از معده بکند و شکم اما خشکی وی دیر
هضم شود و آنچه تر بود و رسیده اشتهای طعام باز دید کند و مزاجهای گرم و خشک را و باه زیادت
کند و تبهای محرق را نافع بود و حرارات بنشاند و تشنگی زایل کند و فساد وی چون فساد
زرد آلو شود و لذیذتر از وی بود اما غذای وی غلیظ تر از غذای وی بود و رطوبت وی
زود متعفن شود و مولد بلغم بود و اولی آن بود که بعد از خوردن وی زنجبیل مربا خورند با عسل
شراب ریحانی و اگر ورق آن با بهار آن بکوبند و آب آن بیاشامند حب القرع و کرمها را بکشد
خوخ اقرع ساذج هندیست و گفته شود **خوخ ملیق** اسم فاقلات و گویند هیل بوا است
که آن فاقله کوچک است و گفته شود **خون سیاوشان** دم الاخوین است و گفته شد در الف
در ابدع و در دال گفته شود صفت آن **جوزبج دفلی** است و گفته شود **حوض** ورق
مقلات و نخل و نارگیل و امثال آن خوانند **خواتیم الملک** وختم الملک طین مختوم است
و گفته شود **حنا قدقی** بشیرازی خیار بالنگ گویند و بپارسی باد رنگ خوانند و صاحب منهاج
گوید لطیف‌تر از خیار زه بود و سرد و تر و در وی اندکی قبضی بود و اسحق بن عمران گوید سرد

تر و ثقیل و غلیظ تر از خیار زه بود و طبیعت وی سرد و تر بود در دوم نافع بود جهت تبهای محرقه و بول
براند و تشنگی بنشاند و مبرد احشای محروری بود و آب وی چون بگیرند سی مثقال با جل و پنج مثقال
با ده درم عسل شکر سلیمانی بیاشامند مسهل صفراوی و از خوردن وی خلطی متولد شود و
بهترین وی کوچک بود که تخم وی رقیق بود و افضل وی لب وی بود و موافق جگر و معده گرم
بود و غافقی گوید لب وی لطیف تر بود از لب خیار زه اما جرم خیار دیر هضم شود و لغایت
سود بود و خوردن وی تشنگی آورد و درد معده و خاصره و مصلح وی عسل است یا مویز
یا جوارشی که ناگواه و کندر رومی بود اما آنچه لب رکیزه و رند لغایت سرد بود حرارت بنشاند اما
در معده دیر بماند و اولی آن بود که بعد از طعامهای غلیظ بخورند مانند آش ماست و آش غوره
و امثال آن باید که بعد از اسفیدباج خورند و پوست وی خشک کرده مقدار چهار درم چون زن بیا
شامد دشخوار زادن آسان شود بروی **خیار شنبر** حب العطن است و گفته اند خیار شنبر
بپارسی خیار چنبر بود و آن هندی و کابلی و مصری بود و بهترین آن هندی بود که سطبر و سیاه و تر
بود و فلوس وی براق بود و پوست وی رقیق بود و اولی آن بود که در زمان که خواهند استعمال
کنند از قلم بیرون آورند و استعمال کنند و طبیعت آن معتدل بود در حرارت و تر و گویند که
گرم است و گویند سرد است ملطف و ملین بود جهت ورمها گرم نافع بود که در احشا باشد خاصه در حلق
بود و چون آن غرغره کنند و با آب شنبر تر و لعاب بزرقطونا خناق را نافع بود و غرغره کردن و طلا
کردن بر نقرس و ورمهای صلب و مفاصل را سود دهد و در جگر را نافع بود و پاک کند
و چون با تمر هندی بیاشامند مسهل صفرا بود و چون با ترید بیاشامند مسهل بلغم و رطوبت بود و چون
با آب کاسنی یا آب عنب الثعلب بیاشامند یرقان و درد جگر را نافع که از گرمی بود و لغایت نافع بود
خاصه چون آب کشوث اضافت کنند و اسهال وی بی زحمت و اذیت باشد تا حدی که اگر زن آبستن
بخورد هیچ زیان نکند بلکه مصلح وی بود و زادن بر وی سهل شود و مره محترقه و بلغم براند و
شکم نرم گرداند و سینه و شربتی از وی پنج درم یا پانزده درم فلوس بود و قولنج بگشاید و اسهال
وی لغایت حاذق بود و گویند لروحت و هرکس که امعای وی ضعیف بود و اولی آن بود که
پیش از استعمال بروغن بادام چرب کنند یا در شربت زنند و اسحق گوید مضرت است بسفل و مصلح وی
آب عناب بود و صاحب تقویم گوید مضر بود بمعده و غثیان آورد و مصلح آن مصطکی و انیسون است
و بدل آن صاحب منهاج گوید نیم وزن آن ترنجبین است و سه وزن آن مویز بی دانه و قدر زرد

خیار شنبر

تر بود **خیری** انواع است یک نوع سیاه است و آنرا بپارسی خیری خطایی خوانند و
یک نوع خیری بنفش و آنرا خیری مبردسی خوانند و هفت رنگ خوانند و یک نوع سفید است
و یکی سرخ و آن بری است و آن خزامی است و گفته شد و یک نوع زرد است و بهترین آن زرد
بود و آنرا خیری شیرازی خوانند و در بغداد و موصل آنرا عصیفره خوانند و طبیعت آن گرم
بود و گویند گرم و خشک بود در اول و گویند در دوم و بوییدن گل وی محلل بادهای غلیظ بود
از دماغ و سردی و رطوبت از آن نافع بود و گل وی چون خشک بود قوت وی زیادت
بود از تر و طبیخ وی حیض براند و رحم را سود دهد و چون در آن نشینند بچه مرده و مشیمه بیرون
آورد و اگر بیاشامند همچنین بود و سبب حرارتی که در وی هست و قوت تخم وی و گل
یکسان بود و اگر دو مثقال از تخم وی بیاشامند حیض براند و باد معده و امعا را نافع بود و
فواق را سود مند بود و اگر با عسل بخورد برگیرند بچه زنده تباه کند و بچه مرده بیرون آورد اما
بیخ وی در قوت مانند ایشان بود لیکن غلیظ تر بود و طبیعت زمین نزدیکتر بود و برگ چون خشک
کنند و با سرکه بر سپرز سخت شده ضماد کنند نافع بود و بکدا از ندو بر نقرس و ورمی که در مفاصل
پیدا شود لغایت صلب بود چون ضماد کنند لغایت سودمند و طبیخ وی با سرکه درد دندان را
نافع بود و گل وی چون در موم روغن کنند شقاق مقعد و انگشتان را نافع بود و چون با پیل
بیامیزند قلاع را زایل کند و خیری سیاه که آنرا خیری خطایی خوانند طبیعت آن معتدل بود
نافع بود جهت بادی که در سر بود و نوع سرخ منفعت آن در صفت خزامی گفته شد اما در انواع
دیگر چندان منفعتی که مشهور بود نیست که آنرا یاد کنیم نیست مگر کسی چیزی بتجربه معلوم کرده باشد و
صاحب تقویم گوید بوییدن آن مصدع بود و مصلح آن روغن گل و سرکه بود **خیارج**
بپارسی حزو گویند و آن خاری است و گفته شد و قدیم الملک نیز گویند **خیر** بو اهلیلج
خوانند و حال بوا گویند و بهترین آن تازه و فربه بود تیره بود و رازی گوید در قوت مانند
قرنفل بود و لطیف تر از قاقله بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم معده و جگر
را نافع بود و بجهت معده نیکوتر از قاقله و قی بنشاند و غذا را هضم کند و ابن ماسویه گوید معده
را از اخلاط بلغمی پاک کند و اشتهای طعام باز دید کند و نافع بود جهت وجعهای سرد خاصه در دماغ
و قوت سر بدهد و اریباسیوس گوید جهت بهق که در همه بدن بود نافع بود و چون یک جزو از
وی و یک جزو کندش و یک جزو تخم ترتیزک و نشادر با عسل بسرشند و طلا کنند و گویند وی مضر بود

باحشای مجروب و مصلح وی شیره تخم خرفه بود و با سکنجبین و ویرا بهندی الاجی خوانند و
وان بلدی ابس بری ایت و گفته شد صفت آس بری که از امور داسفرم خوانند و درم گرفته بود

باب الدال

و یوجب الراس است و گفته شد **داغ ابروج** داغ از ونک نیز گویند شیراز وی انگک
گویند که و از کوه کیلویه که از ولایت پارس خیزد و در هیچ موضعی دیگر نباشد و طبیعت وی
گرم است و معتدل بود در تری و خشکی منی بیفزاید و شهوت جماع برانگیزاند **دادی**
حبیت مانند جو باریکتر و دراز و بطعم تلخ بود و طبعت گرم و خشک است در دوم و گویند سرد است
دیوحنا گوید گرم است در اول و خشک است در دوم و بهترین وی سرخ رنگ بود و خوش
بوی و تازه و وی قابض بود و بپزند خرمائی که از ترشی نگاه دارد و ملین صلابات بود و شکم ببندد
و درد مقعده را نافع بود الغایت و استرخاء آن چون در طبیخ آن نشینند و اگر دو درم از وی کوبیده در
زیت جرب کنند و سفوف سازند بواسیر را نافع بود و دفع زهرها بکند و اگر در طبیخ وی نشینند مقعده
رحم که بیرون آمده باشد باز جای خود رود و صحت یابد و اگر با چیلی سرشند و لطوخ کنند زخمهای کوچک
و بزرگ را بگشد و بسیار خوردن وی کشنده بود و مداوای وی بقی و اسهال و شیر تازه و
چیزهای چرب کنند و صاحب تقویم گوید سده آورد و بواسیر آرد و مصلح آن خمیر بخت بود و بلیله
ببندد و بدل وی در تحلیل صلابات چار دانگ وزن آن بادام و نیم وزن آن اهیل بود و الاکر در
آبستن نشاید مستعمل اهیل کنند **دادی** رومی مو فاریقون است و گفته شود **دارشیشعان**
قندول خوانند و بزبان بربری از وری خرافتی و در کل وی حد تی و درجوب وی عوصی بود و
بعضی گویند بیخ سنبل هندی است و گویند چوب سنبل رومی است و این خلافت و آنچه محقق است
پوست وی مانند قرفه بود و بشکل اما بسطر از وی بسیاری سطبرتر بود و بلون سرخی بغایت بود
مانند خون و بهترین آن بود که گران وزن بود و آنچه بسرخی مایل بود و چون پوستش باز کنی بلون خون
بود و خوشبوی و سطبر بود و در طعم وی اندک تلخی باشد و نوعی از دارشیشعان بود که املس بود
و تابان و بغایت تلخ بود و بوئی سفید رنگ بود و بوی نداشته باشد و طبیعت وی گرم است در
اول و خشک است در دوم و گویند سرد است محلل ریاح بود و مصلح عفونت و قطع خون بکند و شکم
ببندد و چون طبیخ وی بپاشانند و چون با شراب بپزند و دهان مضمضه کنند قلاع را زایل کند
و ریش بد که در دهن باشد و دندان را نگاه دارد و استرخاء عصب را بغایت نافع بود و اگر

واگر دراد وی فرزجه کنند بچه بیندازد و حصر البول را نافع بود و رطوبات غلیظ را نشف کند
و مقدار مستعمل از وی یک درم بود تا دو درم و سود مند بود جهت نفخ معده و تحلیل
کند و بروغن خیری بسرشند و در گوش نهند کرم گوش بکشد و چون سحق کنند و با سرکه
بسرشند و بر دندان نهند درد ساکن کند و جالینوس گوید عفونات و نزولات و
وسواس سوداوی را نافع بود و معده را پاک گرداند و اسحق گوید مضرت بجگر و املاح
وی بد و قو کنند و صاحب تقویم گوید مضعف اعصاب بود و مصلح وی صمغ عربی و کثیرا بود
و بدل وی دیقوریدوس گوید در سود مند بود استرخاء عصب بوزن آن اسارون
و چار دانگ زراوند و نیم وزن آن درونج بود و شابود گوید بدل آن کزمازک است
دار فلفل جالینوس گوید بار فلفل سفید است و گویند درخت وی غیر فلفل است بتحقیق
بهترین وی آنست که سطبر بود و بطعم مانند فلفل بود و طبیعت وی گرم و خشک است در
سیوم و گویند خشک است در دوم و گویند تر است در اول محلل بود و مر ضعها را
زایل کند و چون در میان جگر بریان کنند تاریکی چشم زایل کند و هضم طعام بکند و قوت
معده بدهد و باه را زیادت کند و قایم مقام زنجبیل بود جهت گزندگی جانوران خوردن و
و طلا کردن نافع بود و جالینوس گوید معده را پاک کند و از رطوبات لزج و سده و جگر
و سپرز بگشاید و دیقوریدوس گوید معده را پاک کند نافع بود و فولس گوید قوت
پشت بدهد و شهوت زیادت کند و اندروماخس گوید نافع بود جهت زهرهای کشنده و
گزیدگی افعی و صرع را نیز مفید بود و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود و مضر بود بسر و مصلح
وی صاحب منهاج گوید مصلح وی صمغ عربی بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی صندل و گلاب بود و
بدل آن بوزن آن فلفل بود و گویند بوزن زنجبیل و بوزن آن زرنباد **دارصینی** بهترین وی
سیلانی بود خوش بوی سرخ رنگ و تیز طعم که در طعم وی شیرینی بود و طبیعت وی گرم و خشک
بود در سیوم و گویند در دوم و روغن وی گرم بود و دارصینی در غایت لطافت بود و مصلح قوت
بود و زکام را نافع بود و خوردن وی و کحل کردن وی تاریکی چشم را نافع بود و زایل کند و
مفرح قلب بود و در وی تریاقیت و چون با مصطکی بپزند و آب آن بیاشامند فواق زایل
زایل کند و رخشه را نافع بود و سینه را پاک کند و سده جگر زایل کند و قوت معده بدهد و استسقا را
نافع بود و درد رحم را باز رده تخم مرغ سود مند بود و زهرهای گزندگان را نافع بود و گزیدگی

عقوب با انجیر ضماد کردن بغایت سودمند بود و چون با بحق کنند با سرکه رقو با طلا کنند نافع بود و
چون برکلف بمالند با عسل نافع بود و سرفه کهن را نافع بود و اولی آن بود که بکوبند و با شراب سرشته
و قرص سازند و خشک کنند و در سایه قوت تا زده سال بماند و بقراط گوید قوت آن از آنگاه
چند انگ در حیات و ذهن را تیز کند و جالینوس گوید معده و دماغ را از فضول پاک کند و
نسیان ببرد و دیقوریدوس گوید چشم را روشن کند و حیض براند و سرگردش را نافع بود و سام
را قوت دهد و همه تبهارا نافع بود و فولس گوید لقوه و استرخاء عصب را نافع بود و روغن او
یرقان را نافع بود و صرع و وجع سرد و معده را مستعمل از وی یک درم بود و گویند مضر بود به مثانه
و مصلح وی انیسون بود و گویند مضر بود به سپرز و مصلح وی خیربنفشه بود و بدل پوست بلیله بود و لوزن
آن و نیم وزن آن کبابه یا اهلیلج یا زرنب بود و گویند بدل آن دو وزن آن کبابه بود و تا ذوق
گویند مر اوی بوزن آن خولنجان بود و گویند بدل آن دو وزن آن اهلیلج بود و روغن دارصینی
را بغایت نافع بود **دارمک** نوعی از مروات و گفته شد در میم **داربرنیان** یاقوت و گفته شد
دادروهی سولان است و گفته شد **دبق** افتوس خوانند و آن دانه ایست انگل [?] و
دانه مورد و عطاران شیراز آن را مو برج عسلی خوانند و چون شکسته شود بغایت چسبنده در اندرون
وی بود و بهترین وی تازه و املس بود که لون اندرون وی کرانی بود و لون بیرون وی سیاهی
بسرخی زند و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و گویند در دوم و در وی رطوبتی فضلی بود و
چون با زرنیخ بر ناخن تباه شده نهند قلع کند و بر ورمهای سرد و ریشهای بلغمی ضماد کنند نافع بود و
ملین و محلل بود و با زرنیخ و موم خلط کنند اجزای مساوی و بر موی دم بن گوش نهند و مجموع و رمها
نافع بود و اگر با کندر بیامیزند و بر ریشهای کهن نهند زایل کند و اگر با لوزه برسر زخم نهند بکشد از آنکه
و بلغم و عرق النسا را و نقرس را نافع بود و چون نیم درم از وی مستعمل کنند و جذب رطوبت غلیظ
از عمق بدن بکند و فولس گوید خلطها در اعضا بکدازاند و قوت اعضا بدهد و رطوبت زایل کند
و فرفوریوس محلل اخلاط فاسده بود که در ورکین جمع شده باشد اما مضر بود بقلب و از خوردن
وی قراقر در شکم پیدا آورد و مغص آورد و دوار اولی آن بود که با آب و عسل قی کنند و حقنه
کنند و سکنجبین بیاشامند و گویند مصلح وی بالنکو و گاو زبان بود و بدل وی نیم وزن وی
عاقرقرحا بود و در تحلیل ورمهای صلب جاردانگ وزن آن حو[?] و نیم وزن اهلیلج **دبش**
بپارسی دوشاب خرمایی گویند و بهترین آن بصری بود که آن را سیلان خوانند و آن آتش [?]

[illegible]

نذیره باشد و آنچه از رطب بپارسی گیرند و شاب گویند و طبیعت آن گرم و تر بود کلف را اگر
چون با قسط و نمک بران بمالند طبع نرم دارد و غذا دهد لیکن خلط غلیظ و خون عکر از وی متولد
شود و مصلح وی بادام و خشخاش بود و بعد از آن سکنجبین ساده یا مغز کاهو خورند **دبّا**
قرع است و گفته شود **دباب** سیسنبر است و گفته شود **دیو داد** دیو دار و دیدار گویند گفته
شود **دجاج** بپارسی ماکیان گویند و مرغ خانگی گویند و طبیعت وی گرم معتدل است در
گرمی و دماغ را زیاده کند و عقل بیفزاید و دماغ وی چون با شراب بیاشامند منع خونی که از
حجب دماغ روانه بود و آواز صافی کند و گرند کان پلید را نافع بود و چون بشکافند و همچنان گرم
بر آن موضع گزندگی نهند و زمان زمان بدل کنند بغایت سودمند بود و منع سیران سم بکند و مرغ
غذای نا فربهان بکشد بود در و نشاید که ادمان خوردن آن کنند خداوند ریاضت و کد و اولی آن بود
که بعد از شاول وی سکنجبین بخورد و دماغ وی منی زیاده کند و دماغ را بیفزاید و شریف گوید
چون جوانمرغ فربه با سکه بپزند چندانک بخته شود و کسی را که سرفه خشک بود همچنان بخون چون
بخورد زایل کند و اگر مرغ با حسک دانه فربه کنند و از ده روز و بعد از آن بکشند و پیه وی
بیرون آورند مجدوم در اعضای خود مالد سودمند بود و اگر کسی را خولیای سودایی داشته باشد
طلا کنند بغایت نافع بود خاصه چون سه نوبت طلا بمالی کنند و چون مرق مرغ پیه دار بیاشامد
کسی که لون وی زرد بود که سبب آن معلوم نبود هفت روز و هر روز نیم مرغ با نان جواری
بخورد او کمال صحت رود و بغایت کال نافع بود **دَرّاج** تذروش گویند فاضلترین مرغ
بری بود و بعد از وی تذرو و رومانی لبس حجل و دراج و طیهوج و سقین و فرخ الحمام و وشان
و فواخت و طبیعتان گرم و خشک است **دجر** لوبیاست و گفته شود **دُخن** بپارسی ارزن
است و بشیرازی الم خوانند و آن نوعی از جاورس است و طبیعت آن سرد در دوم و گویند
در سیوم و گویند گرم است شکم را ببندد و بول براند و غذا اندک دهد و اگر با شیر تازه بپزند
خشکی وی کمتر بود و غذا بسیار دهد لیکن سده و سنگ گرده پیدا کند و مصلح وی قند بود و سولق
وی قطع قی و اسهال که از صفرا بود بکند و اسحق گوید مضر است بشش و مصلح وی مصطکی بود و
شابور گوید بدل آن برنج است **دخان** بپارسی دود گویند و مجموع دخانها مجفف بود و در
وی اندکی تیزی باری بود و قوت ترین دخانها دخان قطران بود و بس زفت پس صمغ بعد از آن
مر بعد از آن کندر و دخان کندر در ادویه ما چهره و رم چشم استعمال کنند که در وی قرحه باشد آن

قرحه را پاک کند و گوشت رویاند و در کحلها نیز مستعمل کنند جهت منع موی زیادت که در چشم
میروید و دخان لعل سود مند بود جهت رطوبتی که در چشم بود لیکن رمد بود و دخان قوارير
گرم بود قطع سبل بکند و روشنایی چشم بیفزاید دراج گوشت وی معتدل تر از گوشت
تیهو و فاخته و فاضلتر و لطیف تر و خشک تر از گوشت مرغ بود و حرارت کمتر و منی بیفزاید و
شکم ببندد و دماغ و فهم را زیادت کند و مصلح ناقهان بود و دراج را شیرازی کبک کرخ خوانند
دراهش و در افق نیز گویند بلغت اهل شام خوخ است و کشته شود دردی الخمر دردی شراب
کهن بود بهترین وی و طبیعت وی گرم و خشک بود محلل اورام بود و کلف و نمش را زایل کند
و اثرهای که مانند عدس بر روی پیدا میشود و چون بسایند و با ایشان خلط کنند و هر روز
روی بدان بشویند روی را پاک کند و جلا دهد دردی الخل درد سرکه چون خشک کنند و بسوزانند
مانند زهره البحر شود یا در دیگ کوزه‌ای نو کنند و بر آتش نهند و غایت سوختگی
آن بود که سفید گردد و بشویند مانند توتیای سوخته و وی محرق و جعفن بود و سخن و مخفف
و گوشت زیادت زخمها بود و با راتینج سفیدی ناخن طلا کنند زایل کند و چون با روغن مصطکی با
راتینج بیامیزند و بر موی بمالند و حب ... موی را سرخ گرداند و آنچه شسته بود آثار
و ریشهای آن ببرد و تاریکی زایل کند و آنچه ناسوخته باشد با مورد نارسیده بر شکم و معده ضماد
کنند محکم گرداند و منع سیلان رطوبات از ایشان بکند و چون ضماد کنند بر شکم و بر ریشها قطع
خون رفتن بکند و بر ورم پستان ضماد کردن نافع بود و اگر بر بیرون ورم ضماد کنند حیض
را باز دارد و مسکن و رها گرم بود درونج صاحب منهاج گوید دو نوع است فارسی
و رومی و بهترین آن رومی است و آن را درونج عقربی خوانند از بهر آنکه بشکل عقرب بود و صاحب
جامع گوید که در کوهستان شام و اندلس بسیار باشد و طبیعت وی گرم و خشک است در سیوم
و عیسی گوید گرم و خشک است در دوم بادها را بشکند و گزندگی جانوران زهردار را نافع بود
و درد رحم که از سردی بود سود دهد و خفقان که از سردی بود زایل کند و بادهای غلیظ که
از معده و امعا بود لطیف گرداند و تحلیل دهد و گزندگی عقرب و رتیلا را بالخیج ضماد کردن و بخیان
خوردن نافع بود و بغایت تقویت دل بدهد و مفرح بود و تریاق همه زهرها بود و مقوی دل
واولی آن بود که با شراب سیب ممزوج کنند تا سخونت وی کمتر شود و جهت خفقان با قدری
کافور خلط کنند بغایت نافع بود و خاصیت باقی بماند و کیفیت وی بشکند و ابن زهر در خواص

آورده است که چون قطره از وی در اندرون خانه بیاویزند طاعون در آنجا نبود و اگر سوراخ کنند
و ریسمانی در وی ببندند و از میان مرد و ران زن حامله بیاویزند فرزند ویرا نگاه دارد و از همه آفتی
محفوظ بماند و اگر دشخوار بزاید زاییدن بر وی سهل گرداند و زود بزاید و اگر بیاویزند بر وی
و بر وی بر ریسمان بسته باشند و وی سوراخ کرده باشند بد رازی ایمن شوند و از خوابها
بد و ترسیدن در خواب و این از خواص است و سفیان اندلسی گوید و سخن دل و جگر و معده بود
و هضم طعام بکند و سودمند بود جهت مالیخولیا اصحابی بتحلیل نفخ و تلطیف غلظ اخلاط و مستعمل از وی
مقدار یک درم بود و اسحق گوید دو درم و همو گوید مضر بود و مصلح وی رازیانه و قند بود و رازی
گوید بدل وی در دفع مضرت بادها که در رحم پیدا شود بوزن وی زرنباد و دو دانگ وزن
آن قرنفل و سنا بود گوید بدل وی عاقرقرحا و گوید بدل وی دو وزن سورنجان بود درد مون
از جمله مخدرات بود و نبات وی بدرخت زیتون ماند لیکن از یک گز کوتاه تر بود و ورق
وی مانند برگ درخت زیتون بود اما درازتر بود و تنک تر بغایت خشن تر بود و گل وی
سفید بود و تخم وی بمقدار کرسنه کوچک بود بغایت صلب و لون وی مختلف بود و بیخ وی
بدرازی یک گز بود و بستبری انگشت و گوهها روید و در طبیعت مانند بزرالبنج و لفاح و خشخاش
سیاه بود و مسکر بود و اگر زیادت خورند کشنده بود و غثیان سخت و فواق و مغص و درد
اسهال خون و غشی و سستی کشنده بود از چهار روز تا هفت روز مداوای آن کس که آن خورده باشد
قی کنند تا معده را پاک کند و همان معالجه که در خوردن بزرالبنج گفته دردار شجرة البق خوانند
بپارسی درخت پشه خوانند و بشیرازی اسفیدار و بسمرقندی و درصوبان کنجک و در اندلس نخج
النم و درنگار الامشکر و عرب نوعی از وی است و صفت عرب گفته شد اما ورق دردار در وی قبضی
بود و جلایی و پوست وی قابض تر و سرد تر از وی بود و طبیخ اصل وی چون استخوان شکسته
نطول کنند سود دهد و پوست و سطبر وی بکشال با آب سرد بیاشامند یا با شراب مسهل بلغم بود و
ورق وی چون بکوبند و با سرکه بر جرب ریش شده بمالند سودمند بود و پوست وی چون
بر جراحات بچسبند اصلاح آورد و اگر بکوبند و با سرکه بسرشند و بر برص طلا کنند زایل کند و بیخ وی چون
بر نشین بنهند و بسوزانند رطوبتی که از وی حاصل آید بگیرند و در گوش چکانند کری زایل کند و عصاره
ورق وی چون در گوش چکانند نیم گرم ورم گوش را نافع بود و اگر با عسل بیامیزند و در چشم
کشند تاریکی چشم را زایل کند و رطوبت ثمر وی چون بر روی مالند جلای بدهد و شیخ گوید ورق وی

ریش کند و حوالی آن عجب مفید بود و همچنین الخیر العسل و قند و حلواها و جلاب و رب عنب یعنی
دوشاب انگوری اجتناب از خرما الو جرب کند دقطامانون مشکطرامشیع است وگفته شود دقا
الکنه در صفت کنده گفته شود دلب بپارسی چنار گویند و بشیرازی چنار بوست وی و چوب وی
بغایت خشک بود و در درجه اول پس دیبود و چوب وی سرد و تر بود و ورق وی چون کوبیده
با شراب بریزند و در چشم ضماد کنند آب رفتن چشم باز دارد و ورمهای گرم و ورمهای بلغمی که در زانو
بود سود دهد و پوست وی و اگر نیک بکوبند و بر ریشهای تراوش نهند خشک گرداند و سوختگی آتش را
سود دهد و پوست وی چون با سرکه بپزند و بدان غرغره کنند نافع بود جهت درد دندان و سوختگی آتش
و پوست وی جهت برص نافع بود و طبیخ ورق وی در چشم را نافع بود و خاکستر وی جوکها و ریشها
را زایل کند و ثمر وی چون تر بود با شراب بیاشامند گزندگی جانوران را سود دهد و چون با پیه خوک
آتش نهند نافع بود و غبار که بر ورق و ثمر وی نشسته باشد بغایت مضر بود گوش و چشم و آواز را
که شیر تازه آن ازلی آن بخورد و صاحب تقویم گوید مصلح آن عود بود یا قرفه دارصینی و جوز آن با پیه
گزندگی جانوران ضماد کنند نافع بود و پوست وی چون بسوزانند جلا تمام دهد تا بحدی که برص را
شفا دهد و چون ورق و ثمر وی بخور کنند در خانه خفاش بگریزد دلبوث نوعی از سوسن بری است
و آن معروف بسیف الغراب و بدان سبب این اسم بوی نهاده اند که ورق وی مانند سیف است و بشکل و
ورق ایرسا بود اما ورق ایرسا پاکیزه تر و باریکتر و کوچکتر بود و ساق وی مقدار یک گز بود و گل
وی سرخ رنگ بود و اسقراغاسیون خوانند و بعضی ماخاریون خوانند و کسفیون تیز خوانند و اصل
مانند دو پیاز بود کوچک زیر یک دیگر آنک در نشیب بود لاغر بود و بالای وی فربه بود و در
وی قوت جاذبه بود و ملطف و محلل بود و در بغداد آن بیخ را نافوخ خوانند و زنان بغداد جهت فربهی
مستعمل کنند جهت آنکه وی خوردن را بشوید بغایت لون را نیکو گرداند و در بغداد بسیار بود و از زنان
و بیخ بالای وی چون زن بخورد بر گیرد حیض براند و چون با شراب بیاشامند قطع شهوت جماع برانگیزاند
و بیخ نشیبی وی چون زنان بیاشامند قطع شهوت ایشان بکند و زهراوی گوید چون با شراب خولیاسند و
صاحب بواسیر مقدار یک رطل ازان با شراب بیاشامند بواسیر را خشک گرداند و این مجرب است و اگر
خشک کنند بیخ وی مقدار یک درم با ماء العسل بیاشامند همین عمل کند دلیل ثمر کلیت
چون گل بریزد و ثمر وی حاصل شود مانند تخم گل سرخ رنگ چون پخته شود در طعم وی شیرینی پیدا شود
و در شام بعرف الدیک خوانند دلیس نوعی از صدف کوچک بود که هم چنان خام تنگ سود خورند

سرد و خشک بود در درجه اول دد ثمر العلیق است و گفته شود دمطارس دو دمطارس نیز گویند
و معنی آن بلوطی بود یا خرس بلوط و آن چیزیست که بر درخت بلوط کهن بچسبیده بشود مانند خرس و آن رنگ
تر بود و در وی حلاوتی بود و با اندک تیزی و تلخی اما اصل وی با وجود شیرینی و تلخی عفص بود و
قابض بود و معضو در غایت حرارت و چون بکوبند با بیخ بنجان بر موی ضماد کنند موی را بسترد و قلع
و لقوه را سود مند بود درداب دستبویات و گفته شود دراج گویند لصعدات و گویند
نوعی از لباب است و این صحیح تر است و صفت سرد و گفته شود دستبویه بلغت اهل شام شمام
خوانند بپارسی دستنبویه و آن نوعی از بطیخ است و کوچک بوئیدن وی و ادمان بدان دماغ
را گرم دارد و سده وی بگشاید و بادی که در وی بود بشکند و گوشت وی بطی الهضم بود و بو
ئیدن وی سود مند بود و اگر خشک کنند و روی را بدان بشویند پاک گرداند و جلا دهد دفلی
جیست دو نوع بود بری و نهری و هر دو نوع را سم الحمار خوانند بپارسی خرزهره و بشیرازی
خرزهره و بهترین وی سبز و بزرگ ورق بود و بغایت تلخ بود و گل وی مانند گل سرخ بود در
رنگ و ثمر وی صلب بود و طبیعت وی گرم و خشک است در سیوم و گویند خشکی وی در دوم
بود و گویند در اول بغایت محلل بود و خاصیت وی آنست که اگر طبیخ وی در خانه بیفشانند
قمل براغیث و ارضه و وی محلل بود و ورمهای صلب بود و حکه و جرب و درد پشت و زانو
ضماد کردن خاصه چون ورق وی بپزند و مرهم بر ورمهای صلب نهند بگدازاند و تحلیل کند
و آب ورق وی چون بر جرب و حکه طلا کنند سود مند چو نشر و آب و سد آب بجوشانند و بیا
شامند سود مند بود جهت گزندگی جانوران زهر دار و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود و مفاصل را
نافع بود و نفاح وی و ورق وی سم حیوانات بود از ادمی و سگ و اسب و خر و اشتر و غیر
مجموع حیوانات و آنچه ضعیف بود از حیوانات مثل بز و میش و اگر دفلی در آب خوابانند و از آن
ایشان را دهند کشنده بود و اندکی از وی کرب آورد و سخت باد در شکم پیدا کند آب دفلی در و
ریشه باشد بد بود و نفاح وی بغایت معطش آورد و ورق وی چون با آب بپزند و به بالایند و بر
هر یک رطل نیم رطل زیت کهن بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند و بعد از آن بمن
رطل موم سفید بران روغن نهند مانند مرهم و آن مرهم بر جرب و حکه ضماد کنند و غایت کمال مفید بود
و اگر ورق وی خشک کنند و بکوبند و بر ریشها افشانند خشک گرداند و مداوای کسی که دفلی خورده
باشد با اشتهای جوب و خبیصها و لعاب بزرقطونا و روغن گاو و کتیرا و ثمر شیرین و وی

و در صبا و کند شود دلق صاحب منهاج گوید فراوی مانند سمور بود و در همه حالتی و بالسی گوید که
وی کمتر از سمور بود و گوشت وی معتدل بود از بهر آنکه طبیعت حیوانی وی گرم و تر است دلفین
ماهی بزرگ است سیاه رنگ و سر وی مانند سر خوک بود و دندان دارد از خنزیر البحر خوانند
و در حجر و خوک ماهی خوانند و گوشت وی فربه بود و چون پیه وی بگدازند در حنظل که تخم وی بیرون
کرده باشند و دران کوشند و در گوش چکانند کری کهن شده و ازان زایل کند و گوشت وی
سرد و غلیظ بود و دیر هضم شود تمیمی گوید گوشت وی مانند گوشت سگ آبی بود در غلظت و در
هضم و تولید سودا و اسود الکیموس بود و دندان وی چون بر کودک آویزند نترسد و چون پیه وی
بخورند در د مفاصل سود دهد دماغ بهترین مغزها مغز مرغان بود خاصه کوهی و مغز بهترین آهوی
مغز بره و گوساله بود و شیخ الرئیس گوید مصلح کسی بود که زهر خورده باشد یا گزیده باشد
و بقراط گوید مجموع مغزها سرد و تر بود و خون سرد گزجی و خلطی غلیظ از وی متولد شود و چون
هضم شود بدن را فربه کند اما مولد بلغم بود و شهوت را ببرد و کند و مرطب معده کرده بود و باه را زیاده
و مغثی بود و تزدیک بهضم شدن و بر معده لیدن و قی آورد و شکم نرم دارد و آنچه بریان کرده بود
دیرتر از معده بگذرد و اذا نیکو رسیده بود مصلح وی نعنع و سعتر و فلفل و خردل و دارچینی و سرکه بود
دماغ الدیک نی الدجاجه مغز خروس و مرغ خورند بگزیدگی مار و ددنا فع بود و چون بسرشند بگردانید
و مقدار باقلایی بخورند خون رستن بینی باز دارد خاصه دماغ مرغ خاصه چون از جپ دماغ روانه بود
دماغ البعیر مغز شتر چون خشک کنند و با سرکه بیاشامند صرع را سودمند بود دماغ البط
مغز بط ورم مقعد را سود دهد دماغ ابن عرس مغز راسو چون خشک کنند و با سرکه بیاشامند صرع را
بغایت مفید بود دماغ الجدی مغزاب مجرب و معض بود دماغ الخفاش مغز شب پره چون حل
در چشم کشند در ابتدای نزول آب نافع بود و خاکستران بروشنایی چشم بیفزاید و مغز وی تازه بر کف
پای مالند باه را برانگیزاند دم الاخوین شیاب خوانند و ایدع و دم الثعبان بپارسی
خون سیاوشان گویند و بعربی قاطر الدم خوانند و مؤلف گوید آن رنگ است چکیده و حبشی و تازی
بهترین آن چکیده بود و صافی قطعا چوب در وی نبود و طبیعت سرد و خشک بود و قابض بود و
خشکی وی در دوم بود و مسیح گوید سردی وی در سیوم بود و یو حنا گوید گرم است در اول و خشک
است تا دوم منفعت وی آنست که قوه معده و جگر بدهد و شقاق مقعد را و بیچ امعا را بغایت مفید بود
قطع خون رفتن کند از هر موضع که باشد و نیم درم از وی بر روی زرده تخم مرغ نیم برشت بیاشامند

شکم ببندد و پیچ را نافع بود و درد او و با قوت چشم بدهد و جراحتهای تازه را سودمند بود و در دندان
ریشها و ورمها و انهار را نافع بود و چون بر ان فشانند و جالینوس گوید بر جراحتها که در امعا بود
و ظاهر و بدن بر و یاند و وی شش را بد بود مصلح وی صمغ عربی بود یا کثیرا و بدل وی در فعل کاهو
بود و یا عصاره کاهو و گویند حضی الحمار و مؤلف گوید وی صمغ بقم بود و از جزیره سقوطره خیزد و آب
چکیده بود و آن دو نوع دیگر از هند و هندوستان خیزد از مواضع دم خون گرم و تر بود و گرم شود
در هر یک بجای خود دم الارنب بپارسی خون خرگوش گویند نافع بود جهت بهق و کلف چون گرم طلا
کنند و منفعه ورمهای گرم برود و چون با تش بریان کنند جهت قرحه امعا نافع بود و قطع اسهال
مزمن بکند چون با شراب بیاشامند سموم را نافع بود دم الایل خون گوسفند کوهی است و گاو کوهی
چون بریان کنند سودمند بود جهت سمها که بریکان کرده باشند و در استطار یا سود دهد و اسهال
کهن و کسی که زهر خورده باشد دم ابن عرس خون راسو چون طلا کنند بر مفاصل و خنازیر تحلیل دهد
دم السلحفاه خون سنگ پشت آنچه بری بود چون با شراب بیاشامند صرع را سود دهد
دم الانسان خون آدمی چون که حجامت کنند بگیرند و با آرد شعیر لبرشند و با سداب تر
عسل طلا کنند بر هر ریش که بر اعضا باشد خاصه بر ساق و ریشها که آب از وی روانه بود و
بصلاح آورد دم الغراب بپارسی خون کبه گویند چون در میان شراب کنند مستی زود
آورد و این از خواص است دم البقر خون گاو ماده چون بر جراحت ریزند خون ببندد
دم الجراد دم قراد است که گفته شد منع موی زیادت که در چشم باشد بکنند و بر موضع
آن طلا کنند و وی اقوی بود از دم ضفدع در منع رستن دم الحمامه و الورشان و الشفنین
و الدجاج خون کبوتر و ورشان که بپارسی کناد گویند و خون شفنین که بپارسی بوتیمار گویند و خون
مرغ خانگی و بهترین آن بود که از حیوان نیم گیرند آن گرم بود جهت منع و رمها که تولد کند بسبب سقطه
بار و خون کل نافع بود و بجهت جراحتهای چشم که در چشم بود در چشم چکانیدن سودمند بغایت کمال
آن خون را که از بال او بگیرند و خون فاخته و کبوتر قطع خون رفتن که از حجب دماغ بود بکند
دم الثور خون گاو نر چون تر بود از جمله سمومات بود و از خوردن وی عسر النفس و وجع
حلق و موی گاو و سرخی زبان و غثیان سخت و کرب و اضطراب پیدا کند و دندان خاییدن و
بخناق کشد و کدا ازا آورد و مداوای وی بحقنه و اسهال کنند و قی درینجا خطرناک بود و خناق
آورد و بعد ازان حقنه و اسهال کرادو بهاکه نافع بود جهت فسرد کی خون مانند بیخ انجدان و بوره

وبلیت و خاکستر چوب الخیر در سرکه وقفل والنحاما در سرکه نهند و خاکستر سرو و تخم کرنب و عصاره
عوسج و علامات خلاص وی آن بود که از دبر وی مانند زعفران خبری بیرون آید و اولا آن
بود بر معده و شکم وی آرد چون با ماء العسل ضماد کنند و اگر خون وی همچنان گرم بر ورمهای
صلب با سویق ضماد کنند تحلیل دهد **دم الضفدع** خون وزغ که بشیرازی بک گویند بهترین
آن خون صفدع زرد بود و سبز منع موی رستن کند و موی زیادت که در چشم باشد بکشند و
بر موضع طلا کنند نروید و بغایت کار نافع بود خاصه خون صفدع سبز و کوچک و چون
بسوزانند و خاکستر وی در بینی دمند خون رفتن باز دارد و علی بن العباس المجوسی گوید چون
طلا کنند بر دندان بر وی نروید و غیر او گوید که صفدع و خون وی بر دندان نهند بیفتد دندان
مجربات **دم الحرباء** خون آفتاب پرست که آن نوعی از عصایه است منع موی زیادت
که در چشم باشد بکند چون بکشند و بر موضع آن طلا کنند **دم الخفاش** چون بر پستان طلا کنند
پستان را بر حال خود نگاه دارد که هیچ گونه تغییر نکند و بغایت مجربست و نگذارد که بزرگ گردد
دم الحمامین گویند که مسکن وجع نقرس بود خون خون بر وی چکانند و چون بر جراحه بمالند نافع
بود و چون زن نگو در گیرد منع آبستن بکند **دم الکلب** خون سگ دیوانه سودمند بود جهت گزیدگی
وی سم سهام ارمنیه و گویند بچه بیرون آورد و منع موی زیادت که در چشم بود بکند و
جالینوس گوید در وحشت **دم الدب** خون خرس بود چون گرم بر ورم جهانند زود بخته کند و
ابن زهر در خواص آورده است که خون وی چون در چشم کشند بعد از آن که موی زیادت کنده
باشند دیگر نروید و شریف گوید خون وی چون دیوانه بیاشامد نافع بود **دم الورل و الحرذون**
خون ایشان را در چشم کشند قوت باصره بدهد و ایشان نوعی از عصایه اند صفت بر دون گفته
شده و ورل گفته شد **دم البوم** خون بوم سودمند بود جهت ربو و گزیدن و مرق وی و گوشت وی
دم التیس خون بز بود که بشیرازی وک خوانند بهترین آن بود که از بز کوهی گیرند چهار ساله
و وقتی گیرند که انگور رنگ خواهد گرفت دیگی سنگین بیاورند و حلق وی ببرند و خون اول رها
کنند که برود و آخر نیز بکار نیاید از آن میانه بگیرند و دیگ رها کنند تا سرد شود و بعد از آن
قرصها سازند و رها کنند تا خشک شود و از غبار نگاه دارند و جای نهند که نم بود و چون خواهند که
استعمال کنند جهت سنگ مثانه و گرده درمی از وی در کاسه شراب شیرین حل کنند و بیاشامند یا
در آب کرفس کوهی در وقتی که درد ساکن بود سنگ گرده بریزاند عجایب و این مجربات است

است چون تر بود بر ورمهای گرم طلا کنند نضج دهد **دم المعز** خون بز چون با عسل بیاشامند
دوسنطاریا را نافع بود و چون بریان سودمند بود جهت سم سهام ارمنیه چون با شراب بیاشامند
دم الجدی خون بزه گویند سودمند بود و بخاصیت صرع **دم الفار** خون موش چون ثالیل و
مسامیر طلا کنند قلع کند **دم الخنزیر** خون خوک گرم و تر بود مانند خون آدمی و گوشت وی
مانند گوشت آدمی بود بطبع و قطعا فرق نتوان کرد کسی آدمی خوار باشد **دم الدیوک و الدجاج**
خون خروس و مرغ سودمند بود جهت خونی که از غشای دماغ بود **دم الحمار** خون خر منع رعاف
کرا زجب دماغ بود بکند **دم الخرفان** خون خرفان چون بیاشامند صرع را نافع بود **دم الثعبان**
و دم السن نیز گویند و آن دم الاخوین است و گفته شد **دم البقر** البقر خوانند و طبیعت وی گرم و
خشک بود و در قوت مانند نمک بود بلک اقوی بود از وی چون سحق کنند و با سرکه بر حکه الغضا
طلا کنند زایل کند و چون سحق کنند و بر موی غلیظ نهند رقیق گرداند و زرم بپارسی سوره گویند
بشیرازی باتو گویند و آن خروع صینی است و حب خطایی خوانند و حب سلاطین نیز گویند
و این سه نوع است چینی و هندی و بحری بمقدار فستقی باشد و بحری بمقدار بید انجیری
و میل بسرخی زند و نقط سیاه بر آن باشد و هندی از چینی کوچکتر باشد و از بحری بزرگتر
و مغز آن میل بزردی زند و بعضی گویند حب الملوک دندانست و این خطاست و
خلاف حب الملوک ماهودانه است و گفته شود و طبیعت وی گرم و خشک است در چهارم
و بهترین چینی بود پس بحری پس هندی و شربتی از وی یک حبه و گویند از دو دانگ تا نیم
درم مسهل رطوبات بود و سودا و بلغم و آنچه در مفاصل بود و نشاید که در شهرهای گرمسیر
مستعمل کنند الا در شهرهای سردسیر و طبیعتهای سرد و مصلح وی آن بود که پوست
وی باز کنند بکار دو باید که لب نزدیک وی نبرند اگر لب نزدیک برند و پوست وی
رسد سرخی لب زایل شود و سفیدی مانند برص پیدا گردد و مغز وی بگیرند و اندرون
وی مانند زبان گنجشک بود از آن جدا ازند و با قدری نشاسته و ورق گل سرخ و زعفران
و کثیرا و رازیانه بکوبند و اگر خواهند با ادویه مسهله ممزوج کنند با ترید و عصاره غافث و عصاره
افسنتین و مانند آن که همان مزاج داشته باشد و نباید که دند در ترکیبی که افیون و فر
فیون باشد مستعمل کنند و اگر با شیر خر و شکر خورند هم شاید و وی سودمند بود جهت مره سودا
و بلغم و مسهل خلط خام بود و درد مفاصل را تحلیل دهد و سیاهی موی را نگاه دارد و رها

بکند که زود سفید گردد و عیسی بن علی گوید که وی بیخ امعا آورد و بعد از آن شیر تازه خورند
و غذا آب گوشت با آب سیب و غوره و قدری جنید بران افشانند و اگر ماهی خورند باید
و اگر حسوی سازند از برنج و جو مقشر روغن گل نافع بود دلغه زوالست و شیلم نیز گویند
و گفته شود دوار الحیه خطیانا است و گفته شود دوسر زن خوانند وان حشیشی است که در
میان گندم روید بزبان شیرازی تخم آن را کاس خوانند و طبیعت آن گرم است در اول و خشک
است در دوم و گویند که سرد است وی ملین و رها بود که در ابتدا الغایت صلب بود و چون
بر داء الثعلب ضماد کنند سود دهد و چون با آرد برغب ضماد کنند سودمند بود و عرق النسا را نیز
بود که نزدیک چشم پدید شود در کنج چشم و دو درم مسهل گرم بود و وی مضر بود با مثانه
و مصلح وی کثیرا بود و بهترین وی سیاه رنگ بود و عصاره وی که از حشیش وی گیرند باید
که با آرد می آمیزند و خشک میکنند بعد از آن استعمال میکنند دوم درخت مقل است و درم
گفته میشود دوقو تخم جزر بری است و بیخ وی شقاقل است و گیاه وی حرس گیاه خوانند
و کزکیا نیز گویند و لغایت حرس ورا دوست دارد و گویند دوقو تخم کرفس بری است و فلاسفه
و یونانان دوقیس خوانند و دوقس نوعی از آنست بشیرازی بدران گویند وصفت آن
در قاف در قوقالیس گفته شود وصفت سه و بهترین دوقو تازه زرد رنگ بود و طبیعت آن گرم است
در سوم و خشک است در دوم و معص را ساکن کند و بول و حیض براند و بیخ اطفال نافع بود
و مقدار شربتی یک درم بود و منفتح سده بود و فضلهای بلغمی غلیظ از سینه پاک کند و سرفه که از
سبب آن بود زایل گرداند و گزندگی عقرب را نافع بود چون بپزند و آب آن بیاشامند یا بر موضع
گزندگی عقرب بریزند و روفس گوید قوت معده بدهد و هضم طعام بکند و منی زیاده کند
و جالینوس گوید شهوت را برانگیزاند و نعوظ قوی آورد و ارساطوس گوید ستر خا
مفاصل را نافع بود و سنگ مثانه بریزاند و فولس گوید کرمهای حب القرع را بکشد و چون با
شیح ارمنی یا با ترمس بیاشامند دود و زن آن و دیقوریدوس گوید مهیج شهوت جماع بود
و مدر طمث و صاحب تقویم گوید وی مضعف مثانه بود و مصلح آن تخم مورد یا بلوط و صاحب
منهاج گوید مضر بود بمثانه و شهوت جماع ببرد و مصلح آن مصطکی بود دودک گوید طالیفرست
و گفته شود دو بادوج کاکنج است و گفته شود دود القرمز دود الصباغین خوانند
و آن کرمی سرخ است که در درخت بلوط یابند و وی صدفی شکل بود کوچک مانند جلزون

و جالینوس گوید چون از درخت بگیرند و تر بود سرد و خشک بود در دوم وصفت وی و منفعت
وی در باب قاف در قرم گفته شود دود الحریر بپارسی کرم ابریشم گویند چون بگیرند و
خشک کنند و سحق کنند و پنج درم از وی یا حسوی که از آرد گندم بود اضافه کنند و بیاشا
مند چند روز بیابی لون روی را بغایت نیکو گرداند و بدن را فربه کند و اگر یکی از وی خشک کنند
و در خرقه ارغوانی ببندند و بر محموم آویزند بغایت سودمند بود دوغ مخیض البقرات و
گفته شود دوفض بصل است و گفته شد دوحوبل نوعی از سوس بری است که یونانی
کسفیون خوانند و آن دلبوث است و گفته شد دود شجر الصنوبر کرم درخت صنوبر
در قوت مانند ذراریح بود در فعل همان کند و آن سبز رنگ بود چون بکوبند و بر موضعی
ضماد کنند گوشت را تباه کند و اگر بر ورمی و دملی که محتاج بشکافتن بود بنهند بشکافد دوص
آبیست که آهن تافته دران اندازند و از مقویات باه بود و منفعت وی در صفت حدید گفته شد
دوالهمر بیخ بزوک است و در باب لون صفت زنگ گفته شود دوالخطا سبق
و آن دو نوع است کرمانی و فرنگی و بهترین آن فرنگی شیرین بود و ترشی و شیرینی وی چنان
امتحان کنند که وی را بسایند و بر روی آینه کنند و رها کنند تا خشک شود اگر آینه رنگ برآرد
تلخ بود و اگر نه شیرین بود و طبیعت آن سرد و خشک است و در طبیعت نزدیک بتوتیا بود سودمند
بود جهت سفیدی چشم با مروارید سفته و توتیای هندی از هر یک مساوی کوفته و بیخته اگر بر تیغ
سرمه در چشم کشند و وی از جمله سمومات بود و اگر خشک کنند و کسی زهر خورده بود بیا
شامد دفع زهر بکند و اگر کسی زهر نخورده بود و بخورد سم مهلک بود و اگر بر گزندگی عقرب سحق
کنند درد پاک کند و اگر سحق کنند و قدری سرکه بگدازند و بر قوبا که از مره سودا بود عالند
زایل کند و سوزی که در جمیع اعضا بود سود دهد دمست درخت انار است وصفت آن
گفته شود دهن الجل شیرج است بپارسی روغن کنجد خوانند و شیرگنج خوانند و روغن شیره گویند
بشیرازی روغن خوش خوانند و در شین گفته شود و در شیرج منفعت آن دهن الحلو تا روغن
زعفران است وصفت ادهان در مقالت دوم در مرکبات گفته شود ان شاء الله تعالی دهن العسل
او مال است و گفته شد دهن البلسان روغن بلسان از درخت بلسان گیرند بعد از آن شوکی تیز
از آهن ساخته اند زیر سر برگ شق کنند چنانکه بدان جایگاه که روغن است برسد و ترشح
پیدا کنند و روانه گردد و گویند به چنه حاصل کنند و گویند شیشها ساخته اند که هر یک پنج مثقال

ازان بگیرند در شب برابر کی کرشق کرده باشد بیاویزند و بهترین وی آن بود که تازه باشد و بوی وی
آن بود و امتحان وی چنان بود که چون بر صوف چکانند و بشویند هیچ اثر بر صوف نماند و اگر اثر
بماند مغشوش باشد و اگر بر شیر چکانند شیر ببندد و اگر در آب چکانند و حل کند مانند شیر سفید شود
و اگر بر ابریشم چکانند و ابریشم را بسوزند و خاکستر آن بر شسته و در آب اندازند در بن آب نشیند و آن را شجر
بلسان خوانند و صمغ بلسان گویند و بحقیقت آن روغن نیست بلکه صمغی است و آن موضع که بلسان از
آنجا خیزد در قدیم باغ فرعون بوده است و از او عین الشمس خوانند و بلسان از معجز عیسی علیه السلام است
و تخم آن را نیز روغن هست و از او حب بلسان خوانند و گفته شد و صفت عود گفته شود و حب الملوک
تراز عود آن بود و امتحان آن بکنند ما و جوال دوز بکنند و مولف گوید این دو امتحان معتبر نیست
که بروغن مغشوش کنند با و سوزن افروخته میشود و غش آن بروغن صنوبر بیشتر کنند و روغن
مصطکی و روغن حنا و شمع گداخته کنند و برابیچ جهت اگر چون کند با بدان جرب کنند و بانش دارند
برافروزد و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم و گویند در دوم و لطافت وی از حب بود
زیاده بود و در چشم کشیدن جهت نزول آب نافع بود و روشنائی چشم بیفزاید و سردی رحم سود
دارد و چون زن بخود برگیرد با موم و روغن گل مشیمه بیرون آورد و بچه بیندازد و چون بیاشامند
بول براند و عسر البول را نافع بود و دفع سموم بکند مثل خانق النمر و افیون و کسی که قطر خورده باشد
و گزندگی جانوران چون دو دانگ از وی بآبی که ناگواه در وی جوشانیده باشند بیاشامند
بغایت سودمند بود و سنگ گرده بریزاند و مرضهای بلغمی را نافع بود و مولف گوید جهه زخم
مزمن بغایت نافع بود و مجرب و بدل وی بوزن دهن دادی با نیم وزن آن آب کافور و ابن
ماسویه روغن نارگیل و دا الکیم آن زیت کهن و گویند بدل آن روغن رازقی است و نیم
وزن آن آب کافور و ابن ماسویه گوید بدل آن روغن زیت بود یک وزن و نیم آن و
آب یکان و در صیدنه گوید بدل آن دو وزن آن زیت خالص بود و گویند حب بلسان چون کوبند
و در روغن رازقی بجوشانند بدل آن بود و گویند بدل آن روغن کادی است که در دم پخته
باشند **دیو دار** دیدار گویند و معنی دیو یه از شجر الجن است و آن نوعی از ابهل است
مقلوع آن را صنوبر هندی گویند و عیدان وی مانند عیدان رزنیاد بود و شیر دیو دار از
وی بود و گرم و تیز و محرق و معطش بود و گرمی وی از خشکی بود چنانکه یبوست وی در سیم بود
استرخاء عصب و فالج و لقوه را نافع بود چنانکه هیچ بهتر از وی نبود و مرضهای سرد که در دماغ

دماغ بود و سکته و صرع را نافع بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و طبیعت ببندد و در
طبیخ وی نشستن استرخاء مقعد را نافع بود و دیو دار نیز گویند **دیوابسع** جند قوی
است و گفته شد **دیوابسٹ** خرا است و گفته شد **دیو یاقوبیط** اصل اللوف است
و گفته شد **دیاقو دا** شراب خشخاش است که با نوبت پزند **دیغروحس** دیفروجاس
گویند و پیرجاس هم خوانند و آن سه نوع است یک نوع معدنی بود که در جزیره قبرس
از جاهی بیرون می آورند و آن نوعی از طین است لیکن بصلبی سنگ بود چون آفتاب
خشک کند و نوعی دیگر مغل است که از مس میگیرند چون کانس بگدازند و آب بروی
ریزند و چون بیرون آورند در شیبان یابند و نوع سیوم مرقیشا است که منبور آنند
مانند کحل و لون وی مانند نقره بود و جالینوس گوید طعم وی و قوت وی مرکب بود و قبض وی
زیادت از حرارت بود و بغایت مجفف بود سودمند بود جهه ریش که در دهن بود
چون تنها استعمال کنند و اگر با عسل کف گرفته بود جهه خناق سودمند و جهه هر ریشی که در
بروعاته بود و دهن بغایت نافع بود و گوشتهای زیادت بخورد و ریشها بد که در بدن
بود چون صمغ البطم بیامیزند یا در موم روغن کنند و استعمال کنند با صلاح آورد و چون کر
سحق کنند و بر جگر طلا کنند زایل شود و چون سحق کنند و بر موی غلیظ افشانند رقیق و نرم کر
داند **دیک** بپارسی خروس گویند خصیه وی زود هضم شود و گوشت وی گرم و خشک
بود و ابقراط گوید مرق وی رقیق و درد مفاصل را نافع بود خاصه چون شبث و سفایج و پیاز
بپزند و صاحب منهاج گوید که با شبث تنها بپزند تا دانگی آب بماند و آن مرق بیاشامند و مرق
خروس پیر ربو را سودمند بود و با خشک دانه مسهل بلغم بود و چون چیزهای قابض بپزند قولنج
را نافع بود و چون شیر بپزند قرحه مثانه را نافع بود و چون اشکافند بعد از آنکه کشته باشند و
گویند چون زخم بود و بر گزندگی افعی و مار و دهند بغایت نافع بود و پوست که اندرون
سنگدان وی بود و پوستی تنک که می اندازند اگر خشک کنند و سحق کنند و با شراب بیاشامند در
معده را بغایت نیکو بود و مولف گوید قدری سحق کنند و سفوف سازند همین عمل کند و
مجربات **دیناقوس** از اخس الکلب گویند و جرامقه نیز خوانند و مشط الراعی نیز گویند
و آن نوعی از خارات بشیرازی و بر طوسک خوانند و ساق وی دراز بود و خارناک و
برگ وی مانند ورق حنظل است و خارناک بود و معنی دیناقوس عطشان بود و چون خشک

لون او سفید گردد و چون بشکافند میان وی کرمها کوچک بود طبیعت وی خشک بود در دوم
بیخ وی چون با شراب بکوبند تا بقوام مرهم شود و بر مقعد ضماد کنند شقاق را زایل کند و اگر بر
ناسور نهند سود دهد و گل وی خواه خشک و خواه تر اما تر نیکوتر بود چون بکوبند و در خرقه
کنند و سر خرقه به بندند و در میان شیر نهند و بمالند چندانک هیچ در خرقه نماند و آن شیر را شیر
دیگر کنند مجموع بکبار و کرده و به بندند و اگر در آب بمالند همچنانک گفته شد و سه بامداد ناشتا
بیاشامند سنگ را دفع کند و چون بجوشانند و بخورند مسهل بود و بول براند و اگر جوشانیده ضماد
کنند بر موضع که قطع خواهند منع خون بکند **دیک بر دیک** بشیرازی مرگ موش علی خوانند و
مولف گوید ان زرنیخ مصعد است و کسی که آن خورده باشد مداوای آن در صفت زرنیخ
گفته شود و آنکه را سود مند بود و سر ریشی که عفن شده باشد و گوشت زیاده بخورد و لوا بر قطع
کند و لوی کند او بیرد و وی از جمله سمومات بود **باب الذال**

ذاقی الاسکندرانی معنی آن بیونانی غار الاسکندرانی بود و دیسقوریدوس گوید و ورق
آن از ورق مورد بزرگتر بود و نرم تر و بغایت سفید بود و ثمر وی در میان ورق بود
بمقدار نخودی و در کوهستانها روید و بیخ وی مانند بیخ مورد بود لیکن بزرگتر و خوشبوی
بود و چون بیخ وی بگیرند بمقدار شش درم و با طلا بیاشامند سودمند بود جهت دشخوار
زادن و چکیدن کمیز و بحبت کسی که بجای کمیز خون از وی آید و جالینوس گوید طبیعت وی
بغایت گرم بود و در طعم وی تلخی بود و مجربست با آنک حیض و بول براند اما خاما ذاقی
معنی آن غار الارض بود و دیسقوریدوس گوید ورق وی مانند ورق غار بود و لون وی
سبز بود و قضبان وی مانند یک گز بود و ثمر وی گرد بود و سرخ رنگ پیوسته بورق و ورق
وی مانند چون نیک بکوبند و ضماد کنند صداع را زایل گرداند و التهاب معده و چون با شراب
بیاشامند مغص را ساکن گرداند و عصاره وی چون با شراب بیاشامند بول و حیض براند و
جنین را بعزیمه کند و بخود برگیرد همین فعل کند و جالینوس گوید قوت وی مانند ذاقی الاسکندرانی
بود و عبد الله بن صالح گوید فرق میان ذاقی الاسکندرانی و خاما ذاقی آنست که ورق
ذاقی الاسکندرانی اول پهن بود و با قضبان بود و خاما ذاقی ورق وی کوچکتر بود و قضبان
جدا بود و باقی همه مانند یکدیگر اند **ذافقوبداس** بیونانی یعنی مانند غار خاصه و ورق
وی و آنچه محقق است نوعی از مازریون است که ورق آن پهن بود و مازریون گوید و بری

بری اداد گویند و گوشت و استعمال کردن بد بود **ذبل** حلد سلحفاه هندی بود و گویند چون کری
چون بسوزانند و خاکستر وی بسفیده تخم مرغ بسرشند و طلا کنند بر شقاق کعبین و انگشتان سودمند
بود و جهت شقاق که زنان را نزدیک حیض آمدن پیدا شود بغایت نافع بود **ذباب** این نوع
مگس الوان بود و هر حیوانی را مگسی معین بود شتر و گاو و شیر و سگ و امثال ان و اصل ان کرمی
بود و مگس آدمی از سرگین حاصل میشود و اصل ایشان کرمک کوچک بود که از بدن های ایشان
بیرون آید از هر حیوانی که باشد و ان کرم باز مگس شود و زنبور و همو گوید چون بگیرند سر بزرگ و سر
وی جدا زند و به بدن وی شعیره که در مژه بود حک کنند حکه سخت زایل کند و اگر مگسی بگیرند و با
زرده تخم مرغ سحق کنند نیک ضماد کنند بر جشمی که گوشت سرخ در اندرون وی سفیده
باشد و بیونانی کرامیس خوانند در ساعت ساکن کند و اگر حک کنند بر داء الثعلب حکه سخت
داء الثعلب را زایل کند و اگر بر گزندگی زنبور بمالند سخت چند نوبت بغایت نافع بود و
این بخاصیت است و چون وی را بسوزانند و با عسل بر داء الثعلب و داء الحیه طلا کنند
موی برویاند و خاکستر وی سرد و خشک بود **ذراریح** حیوانیست از مگس بزرگتر بقدر زنبور
سرخ اما باریکتر بود و بغایت سرخ رنگ و نقطه سیاه بران و ان سم قاتل است و مولف گوید
و در حوالی همدان و کره کرمدوان نواحی بسیار باشد هر یک بمقدار زنبوری و بر نبات شبدم
شبرم نشسته باشد و غذای ایشان شبرم بود و چیده باشد در ان صحراها و چون خواهند که استعمال
کنند در کوزه نو کنند و سر آن بکتان پاره بگیرند و اشکونه بر سر دیگی که سرکه در ان جوشیده نهند تا
بخار سرکه بایشان رسد و خناق رابگیرد و بعد از ان مستعمل کنند و بهترین ان ذهبی رنگ بود و
طبیعت آن بغایت گرم و خشک بود و چون بر ثاليل طلا کنند قلع کند و اگر در موم روغن
کنند برص ناخن زایل کند و ناخن تباه شده بیندازد رودی و بر برص و بهق با سرکه طلا کردن
نافع بود و با خردل سحق کرده طلا کنند موی برویاند و ورم سرطانی بکدازند چون با زیت
بپزند تا غلیظ شود و بران طلا کنند و بر جرب و قوبا طلا کردن نافع بود و اندکی از وی چون
با دویه بود که دفع مضرت وی بکنند مدر بول بود و گویند اگر در زیت بجوشانند موی داء
الثعلب برویاند و اگر گزندگی عقرب بوی حک کنند نافع بود و اگر در روغن کنند و یک
هفته در آفتاب نهند و بعد از ان قطره در گوش چکانند درد گوش زایل کند و گری ببرد
و روغن وی محلل ورمها بلغمی صلب سرخ و هر کس که ذراریح بخورد گویند گشنده بود و

وعلامت وی آن بود که ورم قضیب وزهار ونواحی آن پیدا کند وقرحهٔ مثانه وبول ببندد
وبعد از آن خون وگوشت پاره بعوض بول بیرون آید وسوزشی سخت واسهال تحجی وغثیان
واختلاط عقل وسوزش حلق وافتادن در وقت برخاستن وغشی وتاریکی چشمها وطعم
دهن ومانند طعم قطران یافتن وسه طسوج از وی قرحهٔ مثانه پیدا کند وخاصیت با وجود آنک
سنگ مثانه بریزاند واگر خواهند که در مداوای مستعمل کنند یک طسوج باد ویه که مصلح وی بود
مانند کتیرا ومداوای کسی که آن خورده باشد بقی وحقنه وشیر تازه آشامیدن ولعاب وروغن بادام
شیرین وجلاب ومرقها جرب وبیضه نیم رشت کنند وصاحب تقویم گوید مصلح وی جب
کاکنج وطین مختوم بود وبدل وی گویند طینوث است وگویند کرم درخت صنوبر است
ذره حاورس هندی است بشیرازی ذرة خوانند وآن دو نوعست سفید وسیاه
بهترین آن سفید فربه بود وطبیعت آن سرد وخشک بود است ومجفف قطع اسهال بکند واگر استعمال
کنند مانند ضماد سرگردانند وجفاف نبد اگند ذرق حبق قوقا است وگفته شود ذرق الخطاطیف
بپارسی سرگین پرستوک خوانند چون در چشم کشند سفیدی که در چشم بود زایل کند ذفری
فطراسالیون است وگفته شود ذفری نوعی از سداب بریست وبوی بد دارد وگل
وی زرد وخوش رنگ بود چون بکوبند وبرق آن وبپاشند جهة درد دندان وتب ربع
درد جگر سودمند بود ذنب الخیل نباتیست که در خندقها وکوهها روید وقضبان وی
مجوف بود ونبرخی مایل بود وصلب بود وکوه ونزدیک کوه ورق بود مانند ورق
ارحز بار بکتر واطراف وی بسیار بود مانند ذنب الخیل وبیخ وی صلب بود وطبیعت
وی سرد بود در اول وخشک بود در دوم وگویند سرد وخشک بود در دوم قابض
بود خصوص عصارهٔ وی مجفف بود بغیر لدع وقطع خون رفتن بکند وجراحتهای عظیم چون
روی ضماد کنند باصلاح آورد اگر چه عصب وی وصق ونافع بود وقرحهٔ امعا وانواع
شکم رفتن چون باب بپاشند سودمند بود وعصارهٔ وی رعاف را نافع بود وبیخ وی
وحشیش وی سرفه وعسر النفس را نافع بود وورم معده وجگر واستسقا را بغایت سودمند
بود ووی نوعی از لحیة التیس است وبسیاری مستعمل کردن مرخی اعصاب بود ومصلح
وی حمیره نبغثه بود ذنب الفار لسان الحمل است وگفته شود وبدان سبب بدین اسم
خوانند که خوشهٔ وی مانند موش ماند ذو خمسة اوراق وذو خمسة اصابع فنجکشت و

وصاحب جامع سهو کرده است که میگوید فنطافلون غیر فنجکشت است ودرین باب قول صاحب
منهاج معتبر است ودو خمسة اقسام و دو خمسة اقسام گویند ودر باب در صفت پنجکشت گفته شود
ذو ثلاث حبات رغو وریست وگفته شود ذو ثلاث شوکات سکاعی است وگفته شود
ذو ثلاث ورقات این اسم بر جند خیر واقع است بر جند قوقا ورجلی الثعلب ومضعفه
وبرجوماته وسریک در باب خود گفته شد ذو ثلاثة الوان ذو ثلاثة اوراق نیز خوانند
وآن طریفلن است وطریفولیون هم گویند وگفته شود ذهب بپارسی زر گویند
طبیعت وی معتدل ولطیف بود وفولس گوید گرم ولطیف بود نافع بود جهة درد دل
وخفقان تقویت آن در ادویه داء الثعلب وداء الحیة طلا کردن نافع بود وسحالهٔ وی
در دهن گرفتن گند دهن زایل کند ودر چشم کشیدن قوه باصره بدهد وروشنایی بیفزاید و
اگر میلی زرین سرباهاد در چشم کشند بغایت نافع بود وسحالهٔ وی یعنی انچه لبو مان زده باشند
ودر ادویه جهت سودا مفید بود ومحلول وی لطیف تر بود واقوی تر از سحاله وصاحب
منهاج گوید مستعمل از وی قیراطی بود وگویند مضر بود بمثانه والات بول وصحیح حب الآس بود
وشاسبوط وشربتی از وی دانگی بود ودیقوریدوس گوید سودمند بود جهت حزن دل
واندوه وغم وبادی که در دل بود وغش وفزع که از شدت سودا بود وخاصیت وی
آنست که نافع است عظیم درد دل را وفولس گوید بدن را فربه کند وسرگردش را نافع بود و
جذام را بغایت سودمند بود چون سحالهٔ وی در ضمادات مستعمل کند وعرق النسا ونقرس و
فالج را نافع بود چون باد ویه بیاشامند مثل بسفایج وکادریوس وسودمند بود درد دماغ
سودایی ومقوی اعضای اصلی بود ودر خواص آورده اند که اگر زنه گوش لبوزن
زرین سوراخ کنند فراهم نشود واگر پارهٔ زر خالص بر کودکی آویزند نترسد وصرع گرد
وی نگردد وکسی که داحس داشته باشد وداحس بشیرازی خوی در خوانند انگشت
زده انگشت کند درد ساکن گردد ومجرب است وهم در خواص آورده اند که اگر نیم دانگ
زر سرخ در ده رطل زیبق اندازند عوض کند واگر سرخ که باشد یک رطل در اندازند
عوض بکند ذیب بپارسی گرگ گویند سر وی در برج کبوتر آویزند هیچ حیوان موذی
گرد آن برج نگردد ودماغ وی چون بکدازند باب سداب وروغن زیت ودر حیه مالند
نافع بود جهة هر علتی که ظاهر وباطن که در بدن باشد از سردی واگر چشم وی بر کودک بندند

نتربید و اگر کسی دفن کنند نزدیک دیهی هیچ گرگ نزدیکی آن دیه نگردد و اگر سرگین وی در
پوست بزی کنند که پاره از وی گرگ خورده باشد و بر خاصره صاحب قولنج نهند بگشاید و
این مجربست و سرگین وی چون بر ران صاحب قولنج بندند بریسمانی که از پشم گوسپندی بود
که بعضی از وی گرگ خورده باشد بغایت نافع بود و اگر بعوض پشم قوچ در پوست ایل بندند
و از ران وی بیاویزند همین عمل بکند و اگر انبوبی کوچک از نقره بسازند و انبوب بسیرا
سره خوانند و باید که دو گوش داشته باشد و مقدار باقلایی در وی کنند و صاحب وجع
از خود بیاویزد نافع بود و مجرب مجرب بغایت و بکرات امتحان و گویند چون سرگین خشک وی سحق
کنند و در انبوبی کنند و بر حلق صاحب خناق باشند که بسبب آن رطوبت بود نافع بود و ابن
زهر در خواص آورده است که گرگ خاک بخورد و گیاه نخورد الا وقتی که رنجور باشد همچنانک
سگ دیوانه و همه حیوانات قضیب ایشان از عصب و عصب بود غیر از روباه و گرگ که از
استخوان بود و اگر دنب وی در جایی که علف ارگاو بود بیاویزند مادام که آن آویخته باشد
ارگاو گرسنه بود قطعا گرد آن نگردد و اگر در موضعی سرگین گرگ بخور کنند موشان انجا یکجا جمع شوند
و اگر زن بر سر بول گرگ نشانند سر گرفتن نشود و اگر خصیه وی بکوبند بزیت و پاره صوف
بران بیالایند و زن بخود بر گیرد شهوت وی منقطع شود و اگر زهره وی بوزن دانگی با عسل
یا با شراب بیاشامند تبهاء گرم کهن زایل کند و چشم وی کسی با خود دارد منع صرع بکند و سباع
سباع و کژدم گرد وی نگردد و از راه زنان و دزدان ایمن باشد و این از خواص است
و شیخ الرییس گوید زهره وی دفع تشنج و کزاز بکند و ریشهاء عصب خاصه که از سردی بود و چون
سعوط کنند بدان نزلهای سخت را نافع بود و در خواص ابن زهر آورده است چون گرگ اسبی
بگزد و از وی جدا شود آن اسب بر مجموع اسبان در رفتن سبق گیرد و پیه وی دار الثعلب
و داء الحیه را سودمند بود چون بدان بمالند و جاحظ گوید که اگر یک آدمی بود و گرگ بوی خون بشنود
قصد وی کند اگر چه صلاح تمام داشته باشد و در شجاعت و پهلوانی داشته باشد تا حدی در پی
وی کند که دیر نخورد و هم او گوید که اگر با سرکه در موضعی که گوسفند بود دفن کنند مجموع بمیرند و اگر کلاخ
نام پوست بزی که از وی گرگ خورده باشند بنویسند قطعا در میان زن و شوهر موافقت
نباشد البته و بوی وی و چشمهای وی چون جمع کنند و آدمی با خود دارد بر خصم غالب آید و محبوب خلایق
گردد والله اعلم

باب الراء

راوند

راوند بپارسی ریوند گویند و مؤلف گوید بیخ ریواس است و صاحب منهاج گوید دو نوعست چینی
و خراسانی و خراب (?) آن معروف بود براوند الدواب و آن برای چهارپایان مستعمل کنند
و چینی جهت آدمی و بهترین آن چینی بود که چون سحق کنند برنگ زعفران و چون بشکنند اندرون وی
بطریق کوهان گاو بود و آنرا ریوند لحمی خوانند و باید که سبک بود و بزرگ بود مانند سم است و باید
و باید که قطعا سوراخ نبود دیگر طبیعت آن گرم است و گویند معتدلست و مسیح گوید گرمست در
سیوم و خشکست در اول و گویند گرم و خشکست در دوم چون سحق کنند با سرکه بر کلف وی
مالند زایل کند و چون بیاشامند بادها را نافع بود و ضعف معده و درد گرده و مثانه و رحم
و درد جگر و مغص و ورم سپرز و عرق النسا و نفث دم که از سینه بود و ربو و فتق و تواتر
و خفقان و قرحه امعا و اسهال و تبهاء دایره و سموم و گزندگی جانوران و شربتی از وی از نیم
درم بود تا دو درم و گویند از دانگی تا یکدرم و اگر با سرکه بر قوبا طلا کنند زایل کند و چون
با آب ضماد کنند ورمهای گرم فرمن بگدازند و جالینوس گوید سودمند بود درد جگر و سپرز
و سده جگر و امعا بگشاید و خاصیت وی درد جگر و وجع آن اگر چه فرمن شده باشد و ورم
فضلات آن و قوت جگر زیادت از همه چیزها بدهد و اساسوس گوید نافع بود با سهال که
از ضعف معده بود و شیخ الرییس گوید چون روغن وی بمالند جهت فسخ که در عضله حادث
شود و درد ران و امتداد آن نافع بود و مجهول گوید چون طلا کنند میان سر و شانه خون
از دل ببرد و سفین اندلسی گوید مقوی اعضای باطن بود و سده بگشاید و رطوبتهای فاسد
خشک گرداند و طبیعت پاک گرداند از بلغم لزج خلط خام و استسقا را نافع بود و چون با صبر
بود فعل وی اقوی بود و همچنین با هلیله کابلی جهت تنقیه دماغ تمام بود و ذهن را نیکو
گرداند و صداع بلغمی زایل کند و اگر ایارج فیقرا یا کمی با وی اضافه کنند فعل وی قوی تر بود و سود
مند بود خواه با وی و خواه تنها بجهت فالج و علتها که از سردی دماغ بود نافع بود جهت قولنج
بلغمی و ریحی که اطلاق طبیعت و تحلیل ریاح کند و تب ربع و تب صفراوی را نافع بود و رفوس
گوید بدنرا پاک گرداند از همه حرارتها و ورمهای گرم را سودمند بود و درد جگر و سپرز و
پهلوها گوید و ورم معده و درد شش و جگر را نافع بود و بواسیر و ناسور که در مقعد بود چون سحق
کنند و بدان باشند (?) خاصه با زروت و گویند مضر بود بسپل و مصلح وی صمغ عربی است و بدل آن
نیم وزن آن زراوند مدحرج و بوزن آن ورق گل سرخ و سنبل و رازی گوید بدل آن در ضعف

معده و جگر یک وزن و نیم آن ورق گل سرخ و بیخ و یک وزن آن اصل داخ مارگیل است
و گفته شود رازیانج بری بود و بوستانی باشد بوستانی را مارثون خوانند و بری را
افومارثو خوانند و بهترین بوستانی بود تازه و رب گرم و خشک بود در سیوم و بوستانی
در دوم و بری را بشیرازی خوللو خوانند و بوستانی ورق وی گرم بود در اول و تخم وی
و بیخ وی گرم بود در سیوم و بقراط گوید گرم بود در دوم و خشک بود در اول سده بگشاید
و روشنایی چشم بیفزاید خاصه صمغ وی سودمند بود جهة نزول آب چشم و نزدیک فرود آمدن
آب رازیانه چون بخورند شیر زیاده گرداند و تخم وی همین عمل کند چون بیاشامند یا با جو
بپزند و اگر طبیخ وی با شراب بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و طبیخ وی حیض براند
و بول و محلل ریاح بود و چون با آب سرد بیاشامند دفع غثیان و التهاب معده ساکن گرداند
و بیخ وی چون بکوبند و با عسل بیامیزند و بر گزندگی سگ دیوانه ضماد کنند سود دهد و جهت
و آب رازیانه چون خشک کنند و در کحلها کنند جهت روشنایی چشم بغایت نافع بود و آب رازیانه
چون بجوشانند و سه جوش و کف وی بگیرند و با عسل و بجوشانند در چشم کشند با سکبینج منع نزول
آب بکند و روشنایی بیفزاید و بیخ وی در معالجه از تخم و ورق قوی تر بود و مسیح گوید سده جگر و سپرز
بگشاید و بری سنگ گرده و مثانه بریزاند و تقطیر البول را نافع بود و تنهای هر سن و شریف گوید از
قول فلاحة نبطی از قول آدم علیه السلم که تخم رازیانه مقدار یک درم با یک درم قند هر روز سفوف سازند
از ابتدای آنکه آفتاب بحمل آید تا آنکه ببرج سرطان رسد و مداومت بران نماید در سالی که این
ماه که گفته شد قطعا مریض نشود البته و اگر چه سن طبیعی رسد و حواس وی بصحت باشد تا آن زمان
که بمیرد و شیخ الرئیس گوید بطی الهضم بود و غذا بد دهد و سودمند بود جهة تنهای هر سن و اسحق بن عمران
گوید رازیانج دابغ معده بود و تخم وی خشک گرده سده مثانه و گرده بگشاید و بادها بشکند و درد
پهلو و سینه که تولد از سده کند و ریاحی غلیظ نافع بود و گرمی معده و رطوبت آن بزداید و دیگر طبیبی
گوید گزندگان تخم رازیانه ترجیح کنند تا چشم ایشان قوت گیرد و افعی و مار بعد از زمستان چون از
سوراخ بیرون آیند و چشم ایشان ضعیف شده باشد چشم خود بدان بمالند جهة روشنایی و تقویت آن سبحان
الذی العابد و ارشد تا الیه و رازیانه محروری مزاج را صداع آورد و مصلح آن صندل و کافور بود
و بدل آن رازیانه تخم کرفس بود اما بری وی اقوی بود و سنگ گرده بریزاند و یرقان را نافع بود
و بول و حیض براند و تخم ببندد و طبیخ وی با شراب گزندگی جانوران را نافع بود و گزندگی سگ

سگ دیوانه طلا کنند سودمند بود رازیانج شامی انیسون است و گفته شد و رازیانج رومی را
گویند راسن و برا زنجبیل شامی گویند و بلغت اهل اندلس حاج خوانند و کموح نیز خوانند و
آن دو نوع است یک نوع بستانی بود و آن فیلیوش است و گفته شود و یک نوع دیگر جبلی بود
و آن نه بر شکل فیلیوش بود و بیخ آن از آن بزرگتر اندر خوانند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند
در سیوم و در وی رطوبتی فضلی بود و بهترین آن بود که سبز و تازه بود سودمند جهة ورمهای سرد
و عرق النسا و درد مفاصل که از رطوبت بود و چون با روغن بپزند و بدان طلا کنند و اگر در لعوقات
کنند نافع بود جهة دفع اخلاط غلیظ لزج که در سینه و شش بود و اثری تمام دهد و چون طبیخ وی
بیاشامند بول و حیض براند و اگر بیخ وی مربا کنند با شراب معده را نیکو بود و مرباجات کنند اول
خشک کنند اندکی و بپزند و بعد از آن در آب سرد خیسانیدند پس از آن در شراب نهند و شیخ الرئیس
گوید که نافع جهت الحشا و دردها که از سردی بود و مفرح دل بود و باه را برانگیزاند و سود
مند بود جهة افلاج مفاصل که از رطوبت بود و ابن ماسویه گوید سودمند بود جهة تقطیر البول که از سردی
بود و مقوی مثانه بود و دیقوریدس گوید گزندگی جانوران را نافع بود خاصه مصری که مقدار دو
دو درم و لعق وی سرفه و عسر النفس را نافع بود وقتی که با عسل بود و چون با شراب بپزند و ضماد
کنند عرق النسا را نافع بود و ماسرجویه گوید که اگر زن در شب حوزه دود کند ترک حیض کند و اگر
بکوبند و با چرب بسرشند و بجفال بیاشامند سختی اعضای شاکم بود که سبب آن از سردی بود
و منصوری گوید سده جگر و سپرز بگشاید و بسیار خوردن وی خون را تباه گرداند و منی را کم
گرداند و شیخ رئیس گوید مصدع بود لیکن در شقیقه بلغمی ساکن کند خاصه لطول کردن و
مصلح وی سرکه بود و گویند مصلح وی مصطکی و حاما بود و گویند حضیض هندی و بدل وی ایرسا
بود رامک مرکبست از مازو و پوست انار و زاج سیاه و صمغ و دوشاب یا
عسل و طبیعت وی سرد و خشک بود و گویند گرم بود و وی قابض و لطیف بود و صنعت
وی در مرکبات گفته شود راتینج یونانی همه علما را بدین نام خوانند راتینج
راتیانج و رتاینج و رجینه و رشینه نیز گویند و آن صمغ صنوبر است و آن سه نوعست یک
نوع سایل بود که منعقد نشود و یک نوع صلب بود ساده و نوع سیوم صلب بود بعد از آن
آتش پخته باشند و آنرا قلفونیا گویند بشیرازی زنکار خوانند بهترین وی آن بود که سپید بود و
اندکی بزردی زند و بوی آن مانند بوی صنوبر بود و طبیعت آن گرم و خشک است و تمیمی گوید گرم است

درسیوم وخشک است در اوّل ومجفف ومحلل بود کوشت برویاند در ریشها لیکن مهیج الم بود ودر بشها باصلاح آورد با کلنار وعروق واشال آن و وی مسخن اعصاب بود ومصلح وی موم روغن باآب حی العالم بود وبدل آن فلک البطم است وقنه وکویند بدل آن زفت کهن رازقی صاحب جامع کوید رازقی سوسن سفیداست وجند قول دیگر هم کوید روغن رازقی از بهار انکور بعضی از قی کیرند ودیگر کوید رز کتان است وکوید روغن سوسن سفید روغن رازقی است ومؤلف کوید رازقی کل زنبق است وصاحب منهاج کوید زنبق روغن کل سفیداست وصاحب جامع کوید زنبق یاسمن سفیداست وهردو خلاف است اما اگر کویند که زنبق نوعی از سوسن سفید دور نباشد راس الغراب سرهوش چون خشک کنند وبسوزانند وبکوبند نیک وباعسل بیامیزند وبر داء الثعلب طلا کنند نافع بود راس الارنب سر خرکوش است چون بسوزند وخورد بکوبند وبا پیه خرس بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود راتنا بیونانی رمان است وکفته شود رجنا مؤلف کوید ماهی کوچک است که از طرف هرموز می آرند ودر کرمسیر ویرا ماهی اشنه خوانند واز وی ماهیابه سازند ومجبان خشک نیز میخورند وطبیعت وی کرم وتر است بیان بود ومهیج باه بود ومعده را نیکو بود لیکن تشنکی آورد ومصلح وی مغز کاهو بود دبوق عنب الثعلب است وکفته شود رعیا التیوس عصاره سوسن است ودر عین کفته شود ودر صفت عصاراب رسل نوعی از افتیمون است لیکن کوهی بود وکفته شد رتّه بندق هندی است وکفته شود رتیلا مؤلف کوید حیوانیست مانند عنکبوت ودر یزد وآن نواحی بسیار بود وآنرا خایه کیرک کویند وبپارسی دله کویند وتر کبابی واز جمله کزندکان زهردار بود ولون وی زرد بود ونباتیست که بیونانی فالنجس خوانند ونافع بود کزند رتیلا وآن نباتیست که هم رتیلا خوانند ودر فا کفته شود رجل الجراد شیخ رئیس کوید نقلا ایست که قایم مقام نقلیا نه کویند وسودمند بود جهت سل وطبیخ وی نافع بود جهت تبهای مطبقه و تب بلغمی ومسیح کوید رزنبات ومؤلف کوید تحقیق رزنبات وآنرا سرو زمستانی کویند وکفته شود رجل الغراب در شام رجل الزاغ کویند واز جمله حشایش بود بشکل پای کلاغ وچون بپزند نافع بود جهت اسهال مزمن ودرد شکم خاصه اول اعمی ولوس کوید اصل وی چون بخورند قولنج راسود دهد الی انکه مضرت بوی رسد ودر دلبشت وران وزانو نار العابات نافع بود اما اصل وی کرم بود در آخر درجه اوّل وخشک بود در اوّل درجه دوم وشربتی از وی جهة

نقرس چون تنها بود از دو درم تا سه درم باشد کوفته وبیخته واگر چه که جهة مفاصل مستعمل کنند از یک درم تا یکمثقال شاید ودر مفاصل همان عمل سورنجان میکند لیمونت رجل الحمام شنبی راست وکفته شد در الف در صفت ابوحلسا رجلة بقلة الحمقاست وکفته شد رجل القطا ورجل العقعق ورجل الزرزور ورجل الغراب است که کفته شد در مصر اطریلال را برجل الغراب خوانند وکفته شد صفت هردو رجل العرنج رجل القلوس نیز خوانند وآن قاقلی است وکفته شود رجین نوعی از مصل است بشیرازی قره قروط خوانند واین ماسویه کوید طبیعت آن کرم وخشک است در دوم معده کرم را نیکو بود وغلطی بد از وی حاصل شود واگر شافه از وی بجوذ برکیرند شکم براند رخمه مرغیست ویراه دار خوانند وبشیرازی حو ذرکو خوانند وزهره وی چون در کوش محالف حکانند با روغن بنفشه یا در شقیقه جانب مخالف بمالند درد کوش وشقیقه زایل کند وکودکانرا سقوط کنند یا در کوش ایشان حکانند جهة بادی که کودکانرا بود واگر زهره وی با کلاب در چشم کشند سفیدی ببرد واگر سرکین وی در شب زن بخور کنند بچه بیندازد واگر با زیت خلط کنند ودر کوش حکانند کرانی کوش ببرد وزهره وی بر کزند کی مار وعقرب وزنبور مالیدن نافع بود وشریف کوید کوشت وی چون با خردل خلط کنند وخشک کنند وبخور کنند عفت نوبت در شیب کسی که بر زنان بسته بود کشاده کردد باذن الله تعالی وچون پری از بال راست وی بکیرند ودر میان پای زن آبستن نهند سهل بزاید باذن الله تعالی ودر خواص ابن زهر آورده است که روی چون بخور کنند در خانه کزندکان بکریزند وسرکین وی بسرکه حل کنند ودر برص بمالند لون متغیر شود وسودمند بود وجگر وی چون خشک کنند وسحق کنند وبا سرکه حل کنند وکسی جنون داشته باشد بیاشامد هر روز سه نوبت سه روز چنین کند بیابی صحت یابد باذن الله تعالی وپوست رزد که در اندرون سنکدان وی بود چون خشک کنند وبا شراب بیاشامند سودمند بود جهة هر آبی که باشد واگر سر وی بر زنی که دشوار زاید بیاویزند آسان بزاید رخام نوعی از حجارست والوان بود زرد وسیاه وحمره رنک وسفید ورزودی بود وبهترین وی سفید بود وشریف کوید طبیعت آن سرد وخشک است چون سه روز هر روز یکمثقال سحق کرده ماننده سا لعسل بسرشند وبخورند منع دملها بکند که در اعضا از هیجان چون پیدا کردد وچون بسوزند وسحق کنند وبر جراحتی که خون از وی روانه بود بپاشند قطع خون بکند وبصلاح آورد ومنع تورم بکند وچون خلط کنند جزوی از وی

ازوی باخروی از شاخ بز سوخته و بر آهن طلا کنند و در آتش برند تا سرخ گردد و بعد
ازان بیرون آورند و در آب نمک اندازند آن نرم بود و اگر از خامی که تواریخ بران
نقش کرده باشند قرباستانند و سحق کنند و کسی که عاشق بود باسم معشوق بیاشامند
معشوق را فراموش کند الله و صاحب منهاج گوید گرم بود در دوم و خشک بود در اول
سودمند بود و جهه سفر و داء الثعلب **رشاد** حرف و گفته شد و بپارسی سپندان گویند
و تره تیزک و طبیعت آن گرم و خشک بود و لطیف کرمها را بکشد و بادها را تحلیل دهد و قطع
بلغم بکند و مضر بود به معده و مثانه و تقطیر البول احداث کند و اولی آن بود که محرور مزاج با کاسنی
و کاهو خورد **رصاص قلعی** بپارسی ارزیز خوانند و بشیرازی قلع و بهترین آن بود که صافی
بود و طبیعت وی سرد و تر بود و گویند خشک بود و محرق آن و اسفیداج آن لطافت در وی
زیاده بود و تلیین و تحلیل و صفت حرف آن در باب الف در صفت آنک گان اسرب
سوخته است گفته شد و اسرب رصاص اسود بود و سردی وی زیاده از قلعی بود و قلعی را
قسطر و قصدریم خوانند و صحیفه تنک بسازند از اسرب و بر عانه بندد یا گرد گاه منع احتلام
بکند و اگر آن صحیفه بر زنبور که رعصب پیدا شود دهند زایل کند و سرماده که پیدا گردد در ابتدا
مثل خیارک چون بروی بندند بگداز اند و ورمهای مقعد که باریش بود و بواسیر و ورمهای
قضیب و زنان و پستان و ریشها مثل سرطانات با عصاره که در غایت سردی بود و روغن
زیت یا روغن گل یا روغن به یا روغن مورد چون بوی اضافه کنند و آن صحیفه بدان روغن حک
کنند و بمالند نافع بود و براده آن چون بیاشامند مر آن علتها حادث شود که خوردن مرداسنگ
و حبس بول و غاشیه و ثقل معده و امعا و نفخ آن و ضیق النفس تا بحدی که خناق کشد و ایلاوس
پیدا کند و لون وی رصاصی بود و مداوای وی القی کند بطبیخ تخم کرفس و شبت و انجره و بوره و
ماء العسل و غذا اسفیداج و شانه خلاص وی آن بود که ادرار بول و اطلاق حاصل شود و شیخ
الرئیس گوید چون حک کنند رصاص بشراب طبع یا زیت نافع بود جهة ورمهای گرم و ابن ماسویه
گوید و در خواص آورده است که اگر پاره رصاص در دیگ اندازند هر چند که آتش در زیر آن
بر افروزند گوشتی که در آن دیگ بود قطعا پخته نگردد و هر کس که انگشتری رصاص در انگشت
تا زنگ برآرد و بعد ازان آن روغن بر آهن طلا کنند هرگز زنگ نگیرد و صاحب فلاحه گوید
اگر طوقی از رصاص بر درختی کنند که ثمردار بود ثمر وی هیچ نیفکند و ثمر وی زیاده گردد **رطب**

رطب گرم بود در دوم و تر بود در اول و گویند حرارت وی کمتر از رطوبت وی بود
و هر چند حلاوت وی زیاده بود حرارت وی زیاده بود و اسحق گوید گرم و تر است
در دوم و غذای وی زیادت از غذای بسر بود و بهترین آن جمی بود و بیرون و بعد ازان
زرد و رطب نفخ در شکم پیدا کند مانند انجیر تر و مثال انجیر خشک همچون خرما و رطب
بود و رطب معده سرد را نیکو بود و منی بیفزاید و طبع نرم دارد و سرد مزاج را و گرم
و حرما مفسد دندان و گوشت بن دندان بود و مضر بود بحنجره و آواز و خونی که از وی
حاصل شود بد باشد و زود متعفن شود و مصدع بود و مولد سده و مصلح وی بادام
و خشخاش بود که با وی بخورند و بعد ازان سکنجبین یا آب خیار بسر که با سکنجبین خورند
رطب قصفصه لونی است و چون خشک شود قت گویند و علف گویند بپارسی
اسبست خوانند و در فا گفته شود **رعی الابل** سفانی گویند و آن حشیش است که دانه وی
مدور بود و با وی حلاوتی اندک بود و طبیعت آن گرم است و جالینوس گوید گرم است
در اول و خشک است در دوم و لطیف چون شتر بوی چرا کند هیچ مضرت بوی نرسد لیکن
سم جانوران زهر دار بود و طبیخ وی موی را سیاه کند و تخم وی چون با شراب بیاشامند جهة
گزندگی جانوران سودمند بود و سیلان رطوبات رحم را نافع بود و وی مضر بود به احشا
و اعضا و مصلح وی قرفه بود یا سنبل **رعی الحمام** فسطاریون است و آن حشیشی است تیره
رنگ بمقدار ماش اندکی بزرگتر و چون پوست از وی باز کنند برنگ عدس مقشر بود و طبع
و طعم عدس اندکی شیرین تر و طبیعت وی گرم و خشک بود و کبوتر وی را دوست دارد
و کاوشنک نیز خوانند و کاو نیز بغایت دوست دارد و هیچ چیز کاو را مانند وی فربه نکند
و دیوشنک نیز گویند و مولف گوید نوعی از کرپسته است و در کاف گفته شود **رعاد** حیوانی
دریایی است و دیسقوریدس گوید ماهی دریایی است مخدر بود و چون بنهند بر سر کسی که صداع
مزمن داشته باشد نافع بود و چون بخود برگیرند مقعد که بیرون می آید شفا یابد و اگر زیت
بجوشانند و آن زیت در مفاصل مالند درد مفاصل کم کند **رعی الحمار** گویند رعی الابل است
و گفته شد **رغث** حبارات و گفته شد **رعدا** دانه است که در میان گندم می باشد
و آرد گندم باک کند و مضر بود خوردن و بشیرازی آنرا سر خوانند و بپارسی حرات و گفته شد
رعوة الحجامین اسفنج است و گفته شد **رعوة الملح** زبد الملح گویند و قوت وی زیاده

از قوت ملح بود و محلل و ملطف بود رغوة ماء الملح در غایت حرارة و حراقه بود و باشد که
بسوزاند رق سلحفاة بحری است و گویند سلحفاة بری و گفته شود در سین رقاقون
گویند حبت افریداست و بعضی گویند لعبه بربری است و بعضی گویند حصی الثعلب است و صفت تکرر
درباب خو دگفته شده است رقوت چنان است و گفته شده رقعا سرخس است و گفته شود
رقعه سردار و یی که حیرکسرگ ازار رقعه خوانند مثل ایار و متبومه و خامار اقطی و رقعه
خاص اسم حجی است سرخ رنگ صلب و طبیعت وی سرد و خشک است چون بکوبند و یک مثقال
از آن در دو بیضه نیم برشت سه روز پیاپی بخورند هر روز آن مقدار موافق بود دو ثی و
حسو پس که در بدن پیدا شود بسبب افتادن یا زخم یا بر داشتن چیزی سنگین رقاع یمانی
بجوز القی ماند اما پوست وی شکافته بود و مثلث شکل بود و بهترین آن بود که رسیده بود و طبیعت
آن گرم و خشک بود منقی بلغم و رطوبات معده بود و خلطهای غلیظ لزج بیرون آورد رمان حلوا
انار شیرین بهترین آن بزرگ شیرین رسیده ملیسی بود و طبیعت آن سرد بود در اول درجه و تر بود
در آخر آن و گویند گرم بود باعتدال و در وی جلا بود با قبض و ملین بود و دانه وی با عسل اکوش
را نافع بود و وی حلق و سینه را نرم دارد و معده را جلا دهد و خفقان را سود مند بود و موافق معده
بود و بول براند و عصیر وی چون در شیشه کنند و در آفتاب نهند تا غلیظ شود و در چشم کشند روشنائی
بیفزاید چندانکه گردد بهتر بود و دانه وی بد بود و نفخ و ریاح در معده پیدا کند و گویند مصلح وی انار
ترش بود و رازی گوید اندک نفخی دارد و که باشد لبوط آورد و محتاج باصلاح نیست از بهر آنکه
نفخ وی زود بگذرد و گل وی چون بسوزانند جراحت را سود مند بود رمان حامض انار ترش بهترین
آن بزرگ آبدار بود و انواع انار غذا اندک دهد و قابض بود و قابض ترین اجزای وی گل وی
بود و انار ترش سرد و خشک بود در دوم و گویند معتدل بود در تری و خشکی صفرا بنشکند و منع سیلان
فضول کند از احشا و دانه وی با عسل قلاع را نافع بود و عصاره وی ناخنه را سود دهد و دانه وی
چون در آب باران خولیسا نند منع نفث دم بکند و وی خفقان را سود دهد و جلای دل بدهد و التهاب
معده را نافع بود و جگر گرم را سود دهد و تنها و سویق وی مصلح وی زنان استن بود و دروی ادرار
بول زیادت بود از شیرین و سویق وی وجه اسهال صفراوی سود مند بود و قوت معده بدهد و جگر
گرم را و آب وی بابست جو در دل را ساکن گرداند و انار سبز تازه ترش و شیرین پوست از وی
جدا کنند و در هاون سنگی نهند و بکوبند بجان با پیه و بیفشارند نیم رطل با بیست درم شکر طبیعت

راند بقبض و مره صفرا براند و معده را قوت دهد و شراب وی و رب وی خمار را سود مند
بود و تشنگی بنشاند و غثیان و قی باز دارد خاصه منعنع وی بسیار خوردن شهوت را مضر
بود و انار دانه خشک و ترش شکم ببندد و صاحب تقویم گوید مضر بود بسینه و آواز و صاحب
گوید دانه وی بد بود و خشن حلق و سینه و مضر بود بمعده و مصلح وی حلوای عسلی یا قند
بود و سر جه بهتر باشند اولی آن بود که زنجبیل پرورده یا ترنج پرورده خورند رمان السعال
خشخاش است و گفته شد رمان الانهار نوعی از سوقار یقون است و گفته شود در باب ط و در
دمشق انذرو سامن گویند رمان البر درختی است که ثمر درخت انار ماند کوچک تر و حب فلفل
دانه ولیت و معاث بیخ وی است و صفت حب فلفل گفته شد و معاث گفته شود رماد زبان
پارسی خاکستر است گویند مجموع مخفف باشند رماد المادذیون جلا دهنده بود و منفعت و
روشنائی چشم بیفزاید رماد خشب بلوط خاکستر چوب بلوط قابض بود خون ببندد و چون بگیرند
و بر بند و بر بامداد تا شتاد و درم با شراب سیب بیاشامند سود مند بود جهت بلغ و معده و اوجاع
رحمت بغایت نافع بود رماد حطب الکرم خاکستر چوب رز بهترین آن بود که از درخت پیر بود و
طبیعت آن سرد و خشک بود و گویند گرم بود ریش رو ده را نافع بود مقدار نیم درم و گویند مضر
بود بشش و مصلح آن کثیرا بود و چون سرکه ضماد کنند بر گزندگی جانوران و سگ دیوانه سود مند
بود و اگر سحق کنند و در خرقه کنند و بر بواسیر ضماد کنند و چون سرد شود دیگر بدل آن گرم نهند
بیال و بدان ادمان کنند بغایت سود مند بود و چون با نطرون و سرکه ضماد کنند نافع بود جهت
گوشت زیاده که در پوست خصیه پیدا شود و چون با زیت و سرکه با پیه کهن ضماد کنند جهت شنج
عصب و استرخاء مفاصل و تعقد اعصاب نافع بود رماد قصب خاکستر نی بهترین آن بلخی بود و طبیعت
آن سرد و خشک بود و گویند گرم و خشک بود در سیوم سده که در حرارات بود بگشاید مقدار
دانگی و گویند مضر بود بشش و مصلح آن کثیرا بود یا قند رماد عش الخطاطیف خاکستر آشیانه پرستوک
بهترین آن بود که آشیانه در موضعی ساخته باشد که بسیار هوا بود و صفت سوختن آن چنان
بود که در کوزه کنند و بگل حکمت گیرند و در تنوری که آتش تیز بود بنهند یکساعت بعد از آن بیرون
آورند و سحق کنند طبیعت آن سرد و خشک بود نافع بود جهت دشواری زادن مقدار یکمثقال و گویند
مضر بود بشش و مصلح آن سکنجبین بود رماد الحیات صاحب منهاج گوید صفت سوختن وی چنان
بود که در کوزه کنند و در گل حکمت گیرند و در تنوری که آتش تیز بود بنهند و بعد از آن بیرون آورد

وبحق کند وطبیعت آن گرم بود در اول وخشک بود در دوم ومنفعت آن در باب سین در صفت
سرطانات گفته شود وصاحب جامع گوید صفت سوختن وی چنان بود که دیگی سفالین را بر
سر آتش نهند وسرطان زنده در آن نهند وبسوزند تا چون خاکستر گردد وبردارند واستعمال کنند
سن ۹ رماد الباقلا خاکستر چوب باقلا وقتی که تر بود چون بسوزند وخاکستر آن ضماد کنند یا بمالند در
حمام آثار چوب سیاه که در بدن شده ببرد رهف بهرامج است وگفته شد رند صاحب منهاج
گوید آس است وصاحب جامع گوید درخت غار است وصفت آس گفته شد وصفت غار نیز گفته شود
رؤوس بهترین سرها آن بود که از حیوانی معتدل در رطوبت گیرند وطبیعت آن گرم وتر وغلیظ
بود وغذا بسیار دهد وشهوت بیفزاید ومصلح اصحاب کد بود وسر میش چون بپزند ومرق آن خورند
امعاء سفلی تر کند وگرده واعصاب وبدن و... وباه را زیادت کند چون در وی
اندک حرارتی ویبوست بود وخوردن وی مضر بود بمعده از بهر آنکه دیر هضم شود واولی آن بود
که دارچینی خورند وبعد از آن مصطکی بخایند وسر گوسفند تر تر از سر بز بود وسر بز تر تر از سر آهو
بود وبرین قیاس وفی الجمله غذای بود که اندک سختی داشته باشد وغذای بسیار دهد وقوت
بدن ضعیف دهد چون هضم بروی مستولی شود وباه را زیاده کند ومر ضعیف را گران کند وکسی
که معده وی ضعیف بود نشاید که خورد قولنج آورد وقولنجی بغایت سخت وگوشت زبان سبکتر بود و
وگوشت غدین غذا بسیار دهد وچشم جرب تر بود ورقت تر کند ودماغ سرد تر بود وزبان بانمک
خورند وچشم نیز بانمک زیاده خورند وگوشت غدین وبن گوش بسرکه وصعتر وانجدان وخردل
خورند واولی آن بود که پوستها وعضو وفها چندانکه امکان بود بکوزند واگر از روی غالب بود با
سرکه وخردل خورند ومصلح دماغ در صفت دماغ گفته شود اما سرها ماهی کوچک نمکسود خشک
کرده چون بسوزند جهت شقاق که در مقعد بود وملازه وورم گرده وورم صلب ومانند آن نافع
بود وسر سردین نمکسود چون بسوزند وبر گزندگی عقرب بمالند سود دهد بغایت رواسی
جو جیر الماء است وگفته شد رسختج رالحت گویند وآن نحاس محرق است بپارسی مس سوخته
بود ولیکن بپارسی روی سوخته گویند وبهترین آن مصری بود وطبیعت آن گرم بود در سیوم وقابض
ومجفف وملطف بود ومسهل آب زرد بود ودر خضاب موی استعمال کنند وریشها پاک گرداند
وبصلاح آورد وچشم را جلا دهد وگوشت زیاده بخورد وریشهائی که در بدن بود منع کند
رعسان ارسان است وگفته شد صفت آن واهل مصر فریدیس خوانند واهل اندلس قرون

وقرون وابن زهر در خواص آورده است که چون بکوبند وباخود سیاه بر ناف ضماد کنند
حب القرع را بیرون آورد وگویند چون خشک کرده سحق کنند با فلفل ودر چشم کشند جلوی
را نافع بود وماسرجویه گوید گرم وتر بود باعتدال منی زیاده کند وشکم نرم دارد وبصری
گوید پیش از آنکه نمکسود کنند باه را زیاده کند وغذای صالح دهد وچون نمکسود کنند یا
کهن گردد مولد سودا وجگر بد بود ورازی گوید دشوار هضم بود ومعده را بد بود واولی
آن بود که اصلاح آن بسرکه ومری وکرویا کنند وبعد از آن جوارش عود یا جوارش سفرجل مسهل خورند
واگر محرور مزاج بود از عقب آن رب انار منعنع خورد واگر بچه ماهی خورند نشاید که با سرکه
خورند بعد از آن نمک بچه کنند با روغن گردکان وزرده تخم مرغ وپیاز وکندنا فلیسا زنند
وشاول وکند سخن کرده ورحم بود وباه را زیاده کند روث الحمار الاهلی سرگین خر خواه
سوخته وخواه ناسوخته قطع سیلان خون بکند خاصه چون با سرکه بیامیزند واگر سرگین تازه بفشا
رند وآب آن در بینی کنند رعاف زایل کند وهم چنین چون با سرکه بر روی افشانند وبپوشند
همین عمل کند وچون تر بود وبفشارند وآب آن بیاشامند سنگ گرده بریزاند وسرگین آب
همین عمل کند وسرگین خر که در علف جو چرا بود چون خشک کنند وبا شراب بیاشامند جهت گزندگی
عقرب عظیم نافع بود ومولف گوید که اگر خشک کرده وی بکوبند وبپزند وباگوگرد سحق کنند ودر
وودر روغن ... خوب سایند جهت جرب رست بمالند وبامداد دعبل وعدس کوفته بحمام برند وپشت
آب ریختن بمالند وبعد از آن آب بریزند نافع بود روث البقر دفن سرگین است چون دود
کنند در شیب زن بچه مرده ومشیمه بیندازد روبیا عنب الثعلب است وگفته شد رمشی
بشیرازی ازده خوانند طبیعت وی گرم وتر بود وغلیظ ومصلح وی عسل است یا دوشاب
ودر صفت سمم گفته شود ومنفعت آن ربیع الفار حرفقان گویند وآن سم الفار است وتوا
اهالک نیز گویند وآن شکار است ودر شین گفته شود رهبان در لغت بعضی عرب
زعفران خوانند وگفته شود رتاج راسخ است وگفته شد ریباس بپارسی ریواج گویند
وقوت وی مانند حماض اترج بود وبهترین آن پارسی بود وشاخها است ورا از سطر ابدارو
طبیعت وی سرد وخشک است در دوم حرارت بنشاند وپستی باز دارد وخمار را نافع
بود وطاعون ووبا را نافع بود وچون عصاره وی در چشم کشند روشنایی بیفزاید ووی
اسهال صفراوی وحصبه وجدری را سود مند بود ولوا پسر را نافع بود وغثیان ساکن کند وقوت

[illegible]

احشا بده و معده و جگر گرم و آرد وی با آرد جو بر جمره و نمله طلا کردن سود دهد و صاحب
منهاج گوید مضر بود بسینه و قولنج و مصلح وی اترج مربا بود و صاحب تقویم گوید مجفف اعصاب
بود و مقطع باه و مصلح وی شراب بود یا انیسون بود و بدل وی حماض اترج است باغوره
بپارسی شش گویند و صاحب منهاج گوید گرم و تر بود و سهل الانهضام و طبیعت ببندد و غذای وی
اندک بود و میل ببلغم داشته باشد و مضر بود باصحاب کدو و بقراط گوید مجموع ششهای
سرد و تر بود و روفس گوید خشک بود دشوار هضم شود و اصلاح وی جهان کند و کرد و گوید شش
و بعد از آن بریان کند بی نمک و بهترین ششها شش بره گوسفند کوهی بود و شش بره چون
بریان کنند بی نمک و رطوبتی که از وی روانه بود بگیرند و با ثالیل خشک که بر اعضا رسته باشد
طلا کنند و بر آن دمان کنند البته زایل شود و هم این رطوبت بر قوبای خشک مالند زایل گرداند
و شش مضر بود بمعده و الات بول و مصلح وی حب الاس و سکر بود ریة الثعلب شش روباه
چون با سرکه عنصل بخورند ربو و ضیق النفس را سود دهد ریة الخنزیر و ریة الجمل شش خوک
و شتر چون بسوزانند و خاکستر آن بر ریشی که حادث شود در پای بسبب موزه نافع بود و اگر نه
سوخته همچنان گرم بر آن نهند نافع بود و شش خرس هم چنین عمل کند و منع تورم هم بکند و اگر
شش خوک چون بر جرب تر افشانند سودمند بود ریة الحمار الوحش شش خر گور چون خشک کنند
و بکوبند و بیاشامند سودمند بود ضیق النفس و سرفه را ریة البحر قلومن بلاسیوس و این جرمیست
که در ساحل دریا یابند ابگینه چون تر بود و چون سحق کنند و بر نقرس ضماد کنند نافع بود و شقاق که
در دست و پای می باشد بسبب سرما بدان ضماد کنند بغایت نافع بود ریحان و ریحان الملک
و ضیمران هم گویند بپارسی شاهسپرغم خوانند بواسیر را نافع بود و در شین یاد کرده شود ریحان
سلیمان جمسفرم و حماحم سلیمان نیز گویند و نبات وی در کوهستان فارس و اصفهان بود
مانند شبت تر و ورق وی مانند ورق خطمی بود و فقاح وی کوچک بود و مانند لعاب بر درخت
بسته شود و وی نقرس و بواسیر همین سبیل طلا کردن سود دهد و بر ورمهای بلغمی
طلا کردن و بر نقرس و بواسیر همین سبیل و جهة لقوه بغایت مفید بود و گزیدگی عقرب
طلا کردن بغایت نافع بود و چون با روغن گل بجوشانند بر گیرد جهة درد رحم بغایت نیکو بود
و ابن ماسویه گوید طبیعت وی گرم بود و بواسیر ظاهر و باطن را سودمند بود بغایت و بسیار
از وی صداع آورد و مصلح آن روغن نیلوفر و کافور بود و بدل آن مرزنگوش است وگویند

گویند بدل وی نیم وزن آن سپستان و نیم وزن آن عنب الثعلب ریحان داود و ریحان داود
نیز گویند و آن اذان الفار است و گفته شد ریحان الکافور و کافور یهودی و شجر الکافور
نیز خوانند و بپارسی سوسن خوانند و آن نوعی از درخت است و نبات وی بیشتر در حران
بود و گل وی مانند گل خرما بود و ورق وی مانند ورق کاسنی صحرایی بود و گل و ورق
و ورق وی بوی کافور کند چون ببویند یا در دست بمالند خواه خشک و خواه تر و طبیعت آن
گرم و خشک در دوم و بوییدن بسیار وی ادمان بدان نمودن رطوبات از غثیان دماغ
بکشد و چون ادمان بدان نماید اخلاط غلیظ که در سر باشد تحلیل کند و بوییدن وی سرد
مزاج را سودمند بود نه گرم مزاج ریحانی شراب صرفست خوش بوی [illegible]
سعدات و گفته شود [illegible] صاحب منهاج گوید سنگی است مانند سرطان و طبیعت
آن سرد و تر است در دوم نشف رطوبات چشم بکند و جلا بدهد و روشنایی بیفزاید و آن
نوعی از سرطان بحری است و در صفت سرطان گفته شود ریش شریف گوید پر مرغها
چون بسوزند و خاکستر آن بر جراحات افشانند خشک گرداند و پرهای بزرگ یاری دهنده
بود در رقی و در علاج چینی گفته و منافع پر مرغی بر موضع خود با منفعت آن گفته شود ان شاء الله

باب الزاء

زاج انواعست سفید و سرخ و سبز و زرد زاج سفید قلقدیس خوانند و شوغار گویند و یونانی حلقنیش
ملقنیش و زاج سرخ سوری خوانند و زاج سبز قلقنت و قلقند خوانند و قلقطار زاج زرد
است بپارسی زاج شتر دندان خوانند و بهترین آن مصری بود و براق و مانند زرنیخ
بدخشی و چون در دست بمالند زود ریزه شود و پاک بود و کهنه نباشد و نوعی دیگر
از زاج سوری ست بپارسی زاج کفشگران گویند و بشیرازی زاج سیاه خوانند و
یونانی مالیطرنا و ملیطرنا نیز گویند و جالینوس گوید قلقطار چون کهن گردد زاج شود و
معتدل ترین زاجات بود و محرق وی الطف محرقات بود و زاج احمر و اخضر و اصفر در قوت
مانند یکدیگراند لیکن اختلاف در غلظ و لطافت است لطیفترین سفیدست و قوی ترین سبز
و غلیظ ترین سرخ و قلقطار خیر الامور اوسطها بود متوسط است میان غلیظ و لطافت
و زاج دیگر هست که یونانی مسیق گوید و بهترین آن فرسی بود که لون آن مانند زر بود و طبیعت
قلقطار گرم و خشک بود در سیوم و همه زاجات در طبیعت مانند یکدیگراند و وی قابض

وحرق خشک ریشه احداث کند وجرب وسعفه وناسور ورعاف وریش گوش و مده آن سودمند بود خاصه جون فتیله بعسل بیالایند و ملفطار بکردانند و در گوش نهند و اگر که در دندان و دهن وبینی و ریش آن خاصه سوری سودمند بود وخوردن زاجات سرفه سخت پیدا کند تا حدی که بسل کشند و مداوای وی شیر تازه وسکر و قند و مانند آن کنند و باقی منفعت هر یک در باب خود گفته شود ان شاء الله تعالی **زاج** درخیست که از امر آن خوانند و گفته شود **زاووق** زیبق است و گفته شود **زبیب** بپارسی مویز گویند و سر ثمرِ که خشک شود زبیب زبیب الاخر ما خوانند که ورا غر الرطب خوانند و زبیب عنجر بخوانند و زبیب عنجر خوانند و بهترین آن خراسانی بود بزرگ شیرین کوشت وی گرم بود در تر در اول و دانه وی سرد و خشک بود در اول جالینوس گوید سرد بود در اول و خشک بود در دوم و با دانه خوردن در د امعا را نافع بود و معده و جگر دوست دارند و گوشت وی گرده و مثانه را نافع بود و یاری دهنده بود در ادویه و مسهل چون ده درم از وی اضافه کنند و چون بیدانه بود شکم راند و آن نوع که لاغر بود و قابض حراره وی کمتر بود و معده قوت دهد و طبیعت ببندد و محرق دم بود و مصلح وی خیار بود و گویند شیر کم گوارد و اسحق گوید حده دم بنشاند و قول اول اصح است و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی عناب بود و مویز بدندان فربه کند و هیچ مضرت و اذیت نرساند الا آنکه محرور مزاج و مصلح وی سکنجبین بود یا از فواکه ترش چیزی بر سر آن خورند و دیسقوریدوس گوید گوشت وی چون بخورند موافق قصبه شش بود و سودمند بود جهت سرفه و اگر گوشت وی با فلفل خلط کنند یا با آرد جاورس و بیض بریان کنند بعسل و بخورند بلغم از دهن بیرون کشد و چون بیامیزند با آرد باقلا و کمون ضماد کنند بر ورم گرم که عارض شود در انثیین بغایت سود دهد و چون خلط کنند سحق کرده با شراب و ضماد کنند بر قرحه پیدا شود در پوست مثل جدری و ابیات شهدیه و عفونات که در مفاصل بود و سرطانات و چون ضماد کنند با جاوشیر بر نقرس نافع بود و چون بر ناخنی که جنبد جدا شدن ضماد کنند و قلع کند و مویز حد ادرار زیادت کند و جلای مویز کمتر از جلاء انجیر خشک بود و اطلاق وی کمتر از اطلاق آن بود غیر از آنکه مویز موافق تر از انجیر بود خشک بمعده و بدل آن کشمش است **زبیب الجبل** میویزج است و گفته شود و صاحب جامع گوید حب الراس است و این سهو است حب الراس گفته شد و صفت میویزج

بشکل بو

گفته شود و شیرازی میوزک خوانند **زبد البحر** بپارسی کف دریا خوانند و آن پنج نوعی است یک نوع اسفنجی فربه بود و سطبر و بوی وی مانند بوی ماهی بود و در ساحل دریا بسیار یابند و نوع دوم بشکل ناخنه چشم بود و اسفنجی و بسیار مجوف بود و بوی وی مانند طحلب بحری بود و سوم بشکل کرم بود و ویرا ابیلیون خوانند و شیرازی کرم ایوب خوانند و نوع چهارم بصوف مجرکرا ماند بسیار مجوف سبک مولف گوید آن اسفنج است و گفته شود و نوع پنجم بشکل مانند قطن بود و ویرا هیچ بوی نبود و باطن وی خشن بود مانند قیشور و ظاهر املس و بهترین آن وردی بود که بزردی مایل بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و گویند تر بود داء الثعلب را نافع بود چون بسوزانند و با شراب سرخ رنگ که قوام آن رقیق بود بر داء الثعلب طلا کنند موی برویاند و خنازیر و جرب و قوبا و بهق و هر علتی که در جلد پیدا شود جهت آن سودمند بود و سنگ گرده و رمل که در مثانه بود و درد گرده و استسقا و درد سپرز را سودمند بود و حیض براند و باقی انواع آن منفعتهای دیگر که گفته شد در ایشان باشد و جلاء دندان بدهند و موی بر داء الثعلب برویانند چون با نمک یا شراب طلا کنند و انواع زبد البحر موی بستر ند و برویانند و یک نوع است که سفید بود و طبیعت وی گرم بود و تر و خشک در دوم جلاء چشم بدهد و بیاد و یه که مناسب بود سفیدی که در چشم بود زایل کند البته و قلع آن کند و مقدار مستعمل از زبد البحر از دانگی تا دو دانگ و مضر بود بسر و حواس و مصلح وی روغن کدو بود بسر و مصلحان کثیرا بود و گویند مضر بود و بدل وی بوزن وی محار التیشور بود و اگر خواهند که ویرا بسوزند در دیگی گلی تا بخته نهند و سر وی بر بندند و شکاف آن بگیرند و در تنور میان آتش نهند پس چون پخته گردد بیرون آورند و بردارند و بوقت حاجت استعمال کنند و اگر خواهند که غسل آن کنند مانند اقلیمیا مغسول کنند **زبد البحیره** یونانی اداراقیون وادرقی و ادرافیس نیز گویند و لسریانی عاقوروان گرد بر گرد نی جمع میشود در دریا مانند پنج بود و در میان نی و گیاه یابند و لون وی مانند حجر اسفنج بود و شکل زبد البحر است و بسیار سوراخ و طبیعت وی گرم بود در چهارم و نشاید که تنها استعمال کنند باید که با ادویه خلط کنند که کسر حده وی بکنند قوه وی و اگر محتاج باشند از جهت بیرون شاید استعمال کنند لیکن از جهت اندرون احتراز واجب دانند بسبب شده قوت که در وی است و سعوط

کو یه جهت جرب و ریش شد و ثقل مزاج بد که عارض شود در اعضا باز مزاج نیک کند و بنزد
الشادر سود مند بود و رازی گوید چشم را جلا دهد و ورم پستان ساکن کند چون گوند ذئب
طلا کنند زبد القمر حجر القمر است و گفته شد زبد البورق بپارسی سکه گویند و بهترین آن
خشک و بهترین آن تازه بود که از سر معدن گیرند و طبیعت آن گرم و تر است در اول و قوت
آن زیاده بود منضج و محلل بود و اگر بر بدن طلا کنند بدن را فربه کند و غذای وی بدهد و جراحات
اعضا را سود مند بود و ورم بن گوش و ادبیتین و دهن و اگر بر لثه کودکان بمالند سود مند کرده یعنی
بود جهت رویدن دندان و همه ورمها که در دندان بود نضج دهد و چون با عسل خلط کنند سود
مند بود جهت خولی که از شش حاصل شود و ذات الجنب را و ورم شش را بغایت نافع بود و
چون حقنه کردن ورمهای صلب حاره که در رحم و امعا و انثیین باشد سود دهد و ریش روده را
اگر با ادویه بود که نافع جراحتها بود که در اعصاب و عجب دماغ و فم و مثانه باز دید آید سود
مند بود و ریشهای پاک گرداند و گوشت آن برویاند و دفع زهرها بکند و چون بر گزندگی افعی
بمالند نافع بود و سرفه سرد و خشک را بغایت نافع بود خاصه چون با شکر و مغز بادام بود و ذات
الجنب و شش را بغایت سود دهد و منع خون و ماده بکند چون پانزده درم از وی با عسل بخورند
و بسیار خوردن وی مسهل بود و مغثی و حرقی معده و مصلح وی چیزهای قابض بود و گویند مصلح
وی فانید قندی بود و نافع بود جهت خشونة حلق و قوبا و سعفه و خشن چون بدان بمالند سود مند
بود و حزاز و شانه را مغز را نافع بود و با بیضه نیم برشت و آنچه تازه بود در بعضی ادویه بدل
زیت بود و در بعضی بدل شحم و دخان وی یعنی دود وی چون بگیرند از چراغ مانند دوده
بر زلو بدان طریق در ادویه چشم مستعمل کند مجفف بود و قبضی در وی بود و قطع سیلان ماده
چشم بکند و ریش آن پاک گرداند و روده و کحال صحت آورد زباد نوعی از طیب است و آن عرق
که از میان بر دو پای جانوران گیرند [illegible] دی کوچک بود و آن را گربه زباد خوانند و طبیعت وی
گرم بود در سیوم و معتدل بود در رطوبت و یبوست و بوئیدن آن و مالیدن صداع سرد
درد شقیقه و زکام را نافع بود و اگر یک قیراط در ده درم شراب کهنه حل کنند و بیاشامند
خفقان زایل کند و ضعف دل را و درین عمل بغایت کامل بود و اگر زنی دشخوار زاید یک درم از وی
با یک درم زعفران در حرق مرغ فربه کنند و بیاشامند زاییدن بر وی آسان شود زبل بیار

بپارسی سرگین گویند و مختلف بود بسبب اختلاف حیوان و اختلاف اشخاص یک نوع تنها خاصیه
آن و مجموع زبلها محلل و سخن و مجفف بود و همه مفصل گفته شود زبل الاطفال آنچه
اوّل از طفلان بیرون آید بستانند و خشک کنند و سحق کنند با هم چندان و رق یا شیاف و هم چندان نبات
و در چشم کشند سفیدی که در چشم بود زایل کند در چند روز بهترین زبل طفلان آن بود که از طفلی گیرند
که محفوظ باشد از خلیط و بعسل سرشته و بدان تحنک کنند خناق و دخه نافع بود و یا در حلق دمند
همین عمل کند و هم چنین کسی که بورم دار در حلق پیدا کرده باشد و نزدیک هلاک بود و احتیاج بفصد
باشد از خناق سخت چون زبل کودک خشک کرده بعسل معجون کنند و بر حلق وی طلا کنند بغایت
کامل نافع بود و مجرب و باید که غذای کودک سه روز ترمس با نان تنوری دهند که نمک خوش
کرده باشند و شرابی که اندک مزاجی داشته باشد بوی دهند پس روز چاپی و غذاها معتدل
و روز چهارم زبل بستانند و خشک کنند و نگاه دارند تا وقت حاجت و هم چنین اگر غذای
گوشت مرغ و دراج بچه بود سودمند بود و باید که از غذاهای که رطوبت بسیار داشته
باشد نگاه دارد و اگر نگاه ندارد در فعل و قوت مثل مانند زبل کلاب بود زبل اطفال
بزرگترین تریاق کسی باشد که پیکانی زهردار بوی زده باشند و زبل الانسان چون خشک
کنند و با شراب و عسل بیاشامند سود مند بود جهت نهش دایره و گزندگی جانوران
و ادویهای کشنده و تلف کننده و یرقان را نافع بود و قطع اسهال بکند و چون سحق کنند
و بر موضع عقبه باشند زایل کند زبل اللقلق سرگین لقلق چون بیاشامند مصروع را
سود مند بود زبل الجراد سرگین جراد کلف بهق و کلف را زایل کند زبل الجرذون والورل
سرگین عصایه لون را نیکو گرداند طلا کردن زبل الخطاف سرگین پرستوک سفیدی
چشم را زایل کند زبل الکلاب بهترین آن بود که از سگی گیرند که استخوان خورده باشد
و آن با عسل نافع بود جهت ریشهای کهن و تحنک بدان کردن خناق را زایل کند و جهت دفع اسهال
آشامیدن البشر سود مند بود خاصه چون دوسنطاریا بود و جهت قولنج بدان حقنه کردن با آب
گرم نافع بود و دیسقوریدوس گوید سرگین سگ چون بگیرند در تابستان بعد از غروب
ستاره کلب و خشک کنند در سایه و با شراب بیاشامند یا با آب شکم ببندد و سرگین سگی
که استخوان خورده باشد آنچه سفید بود و خشک و گنده نبود و آنرا خشک کنند و نگاه دارند
چون خواهند که استعمال کنند جهت ورم حلق و خناق بغایت سحق کنند و با ادویه که نافع بود

بدین زحمت و اگر ادویه که محلل بود خلط کنند و رحها بگدازاند. زبل الذئب بهترین سرگین
گرگ آن بود که از خار گیرند و سفید بود و در وی استخوان و موی بود و قولنج را نافع بود و خاصه
چون آن گرگ استخوان خورده باشد در غایت کمال نافع بود و مجرب و مفید و اگر نزدیک خامه
بیاویزند همین عمل کند و اگر در پوست ایل با پوست گرگ گیرند و بیاویزند ریسمانی که از
پشم گوسپندی که از وی بعضی گرگ خورده باشد نیکوتر باشد این مرض. زبل الزرازیر سرگین کوسک
و بهترین آن بود که از رزوی گیرند که برنج خورده باشد قوبا و بهق و کلف را سودمند بود. زبل العصافیر
سرگین گنجشک پاک کننده و زایل کننده کلف از روی بود و چون لعاب دهن آلوده شود و بر
ثالیل شیرازی کوک خوانند. زبل الرخم سرگین مردارخوار چون دود کنند شیب زن بچه
بیندازد و چون با زیت بیامیزند و در گوش چکانند گرانی گوش زایل کند. زبل الحمام سرگین
کبوتر گرم تر از همه سرگینها بود و سودمند مر مرض سرد که باشد و باآرد جو چون بیامیزند محلل بود و
چون با سرکه بیامیزند خنازیر را سودمند بود و چون بزرکتان کوفته با وی اضافه کنند و چون عسل
و بزرکتان خلط کنند و رحهای صلب منفجر گرداند و خشکریشه که حادث شود از آتش پارسی چون
با زیت بیامیزند سوختگی آتش را سود دهد و اما سرگین کبوتر صحرایی و کوهی حدت وی تحت تر
بود و سرگین کبوتر در بسیار موضعها مستعمل کنند خاصه چون با تخم حرف کوفته و بخته با خردل بیامیزد
و مستعمل کنند در مرضهای سرد که احتیاج بسخونت بود و قوبا که و درد مفاصل و سعفه و درد شکم و دار
گرده را نافع بود و چون با آرد جو بیامیزند و در آب زنند و با سرکه و عسل بپزند و ضماد کنند بر
دنبل و خنازیر برود و رحها صلب بگدازاند و نضاج آورد و چون با آرد جو بیامیزند و آب بر نهند
و اندکی قطران اضافه کنند بعد از آن بردارند و دیگر بار تازه بنهند سودمند بود و چندان بردارند
نکنند که زایل گردد داء الثعلب و اگر بآب بپزند و کسی که عسر البول دارد در آن نشیند بغایت نافع بود
جهت درد شقیقه طلا کردن نافع بود و چون با سرکه بر مستسقی طلا کنند سودمند بود و هم چنین اگر با سکنجبین
بیاشامند و سرگین کبوتر سرخ چون دو درم از وی با سه درم دارچینی بیاشامند سنگ گرده
بریزاند و چون بسوزند در فرفگان تا مانند خاکستر شود و با زیت بیامیزند و بر سوختگی آتش
طلا کنند نافع بود و گویند سرگین کبوتری که بزرکتان خورده باشد سنگ گرده بریزاند و این
مجرب است و سرگین کبوتر در حقنه قولنج را نافع بود. زبل الفیل چون زن بریشم پاره بخود
برگیرد هرگز آبستن نشود و اگر بخور کنند صاحب تب کهن را نافع بود. زبل الفرس سرگین

اسب همان عمل کند که سرگین خر. زبل الدجاج سرگین مرغ اگر دود کنند سود
مند بود جهت درد دندان و موافق کسی بود که مطر گشنده خورده باشد و اگر با سرکه بیاشامند
قولنج را بگشاید و مجرب است. زبرجد نوعی از زمرد است و طبیعت آن سرد
است در دوم و خشک است در اول قوت با مره بدچه و دیگر منافع آن در صفت زمرد
گفته شود. زبد العوادیر سحقونیات است و گفته شود. زحمول دینار گویند گشوث است
و گفته شود. زجاج آبگینه گویند و طبیعت آن گرم است در اول و خشک است در
دوم موی برویاند و چون با روغن زیبق طلا کنند و در وی قبضی و لطافتی بود و سفیدی
چشم زایل کند و روشنایی بیفزاید و چون بسوزند در عمل اقوی بود و آنچه سوخته بود و
سفیده سحق کرده سنگ گرده و مثانه بریزاند چون با شراب بیاشامند و اگر غیر محرق عمل
کنند باید که بغایت سحق کنند و استعمال کنند و صفت سوختن وی آنست که در کوره آهنگران
نهند نزدیک گداختن پس بیرون آورند و در آب قلی اندازند بعد از آن سحق و مستعمل کنند
و گویند سوختن وی چنان بود که سحق کنند و بر روی از آهن کنند که سر آن گشوده بود و آتش
فم در زیر وی کنند مقدار سه ساعت و دایم تحریک آن کنند بعد از آن سحق کنند بغایت مستعمل
کنند. زدوار عدوار است و گفته شد. زرنباد بزبان هندی کچو گویند و بزبان
اهل مکه عرق الکافور و وی چیزیست که از وی بوی کافور آید چون تازه بود و بلغتی دیگر
سعراک خوانند و در وی تلخی بود و آنچه در تری بکارد پاره کنند و بخوشانند تلخی وی کمتر
بود و آنچه پاره نکرده باشند تلخ تر بود و آن نیکوتر بود و طبیعت وی گرم و خشک است
در دوم و سیوم و گویند در اول محلل ریاح بود خاصه در ارحام و بد زاو به کند و قطع
بوی سیر و پیاز و شراب بکند چون در دهن گیرند و قی ببندد و گزند جانوران سود دهد تا
حدی وار بود و شکم ببندد و مفرح و مقوی دل بود که میت قوه قبض و تلطیف و از ادوی
تریاقات کبار بود و مقوی روح بود که در جگر باشد و مسهل سودا بود شربتی از وی یک درم
باشد و بول براند و سودمند جهت مرضهای سوداوی و خفقان دل و فساد فکر و غم و وحشت و در
بیشتر منافعها مانند درونج است و معده تر را خشک گرداند و چون در دهن گیرند و بدان
ادمان کنند درد دندان نافع بود و نگاه دارد و بوی دهن زایل کند خواه که از ریحی بود
و خواه که سبب غذا و ابن زهر در خواص او آورده است که چون تر بود و گیرند و در شیب پای بمالند

هر علتی که در سر بود زایل کند از صداع و شقیقه و امثال آن و چون در خانه بخور کنند مور باز نگردد و اگر صاحب داء الفیل طلا کنند رحو بحیه که لشیرازی کوه گوید و اگر خورد رست برزک
از وی سوراخ کند و بیاویزند رحوی کسی شهوتش منقطع شده باشد از علتی نه از آنک
طبیعی بود بحال صحت یابد و شهوت باز آورد و انتشار حاصل کند و دیقوریدوس گوید
نافع بود جهت ترخرکودکان و عرق النسا و نقرس و فالج و جرب کودکان از و دو درم با عسل
بسرشند و طلا کنند چند نوبت که زایل کند و جالینوس گوید درد ورکین و حقوین و عرق النسا
و فالج و صرع که سبب آن از رطوبات بود چون با عسل بیاشامند نافع بود و صاحب منهاج
گوید خوردن وی مضر بود بدل و مصلح آن فوتنج بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی سنبل الطیب
و نبات بود و بدل آن رازی گوید در مداوای گزندگی جانوران و بادهای غلیظ یک وزن
و نیم آن درونج و چهار دانگ وزن آن طرخشقوق بری و نیم وزن آن دانه اترج و گویند
بدل آن شیطرج و راسن است گوید درخت اترج است و مولف گوید در حقیقت که در
ولایت کازرون بسیار باشد خاصه در شاور و ورق وی چون سبز بود بکوبند و عصاره
آن بیاشامند یا سپنجیج عرق النسا و عسر البول و طمث را نافع بود و خون بسته از مثانه بیرون آورد
و گزندگی جانوران را سودمند بود و وی مضر بود بمثانه و مصلح وی حب الآس و بلوط بود
و بدل وی بوزن آن قنطوریون بار کیت و بوزن آن تخم خیار زه و بوزن آن حب الاترج و
و گویند بدل آن نیم وزن آن زعفران است زراوند مدحرج زراوند مدور خوانند و معروف
بود بشامی و وی ماده بود و بپارسی زراوند گرد خوانند و بهندی گور گویند و زراوند بریم گویند
گویند و بهترین آن بود که بلون زعفران بود و بغایت فربه باشد و طبیعت آن گرم است در آخر
دوم تا اول سیوم و خشک است در دوم و گویند گرم است در دوم و خشک است در سیوم و وی اقوی
بود و الطف از طویل نافع بود جهت ربو و صرع و وسواس و فواق و نقرس چون دو درم از وی
بیاشامند و نافع بود جهت گزندگی جانوران و ادویه کشنده و جذب سلی و شوک و سهام کند
چون ضماد کنند و از اعضا بیرون آورد و بهق را سود دهد و دندان را جلا دهد و دفع اخلاط
بلغمی و مراری بکند و قوت سمع بدهد و ریشهای بد پاک گرداند و گوشت برویاند و چرک گوش
پاک کند و ورم سپرز و سن عضل و درد پهلو چون بیاشامند نافع بود و دماغ و معده را از اخلاط
بد پاک کند و درد سر و شقیقه که از سردی بود سود دهد و یرقان صفراوی بلغمی چون با عسل

عسل بیاشامند و درد ورکین و عرق النسا و نقرس و فالج و درد دماغ مزمن کهن شده را نافع بود
و صاحب منهاج گوید مضر است بسپرز و مصلح وی عسل بود و صاحب تقویم گوید مجفف اعضا بود و
مصلح وی روغن بنفشه و کدو بود و مقدار استعمال وی یک مثقال تا دو درم بود و بدل وی بوزن
آن زرنباد و دو دانگ آن بسباسه و نیم وزن آن قسط و اسحق بن عمران گوید بدل وی زراوند
مدحرج یک وزن و نیم طویل بود و گویند بدل آن راسن است و گویند بوزن آن زراوند طویل و نیم وزن
آن ریوند چینی زراوند طویل شجره رستم خوانند و ارسطولوخیا نیز گویند و اهل اندلس سقاره و
سمغران نیز گویند و بیونانی ذکر خوانند و درقطولیطس گویند و وی نر بود و بهترین آن بود که
هم رنگ زراوند مدحرج بود و سطبر باشد از انگشت زیر سطبر تر و طبیعت آن گرم است در سیوم
و خشک در دوم گوشت برویاند جهت صرع و کزاز آشامیدن بغایت سودمند بود و لوزا
صافی گرداند و سینه را پاک کند و احشا را نافع بود و ریشها که عفن شده باشد باصلاح آورد
و دندان از و بن دندان پاک گرداند از رطوبت که در آن بود و اگر کوفته با سرشند بسرکه و طلا کنند
بر سپرز بغایت سود دهد و اگر با سکنجبین بیاشامند و ضماد کنند گزندگی عقرب و همه جانوران
و ادویه قتاله بغایت سود دهد و چون با فلفل و مر بیاشامند زن را پاک گرداند از فضول البته
که در رحم بود و حیض براند و بچه بیرون آورد خواه مرده و خواه زنده و اگر فرزجه از وی با پشم
از وی و زن کوفته بر گیرد همین عمل کند و کرم دراز و حب القرع بکشد و اگر بروغن بر بدن طلا
کنند شپش بکشد و جهت بهق نافع بود و معده را سود دهد چون با پرسیاوشان عسل بیاشامند و ریشهای
عمیق هموار کند و باصلاح آورد و اسحق گوید مضر است بجگر و مصلح وی عسل بود و بدل آن شیطرج
است و گویند بوزن آن زرنباد و نیم وزن آن فلفل و دو دانگ آن شیطرج و گویند نیم وزن
آن زرنباد و رازی گوید بدل آن در تفتیح اریاح و تحلیل آنچه در شکم و سپرز بود بوزن آن تخم
زرنباد و زرنک [illegible] از دار فلفل است و گفته شد زرنیخ الوان و انواع است زرد و سرخ
و سبز و تیره و درج و سفید بهترین آن زرد بود ارمنی که صفحها بر روی یکدیگر بود و بلون زرد بود
مانند طلق زرد براق و بوی کبریت از وی آید و بپارسی زرنیخ بدخشی خوانند و طبیعت آن
گرم و خشک است در سیوم سوزنده بود و در وی قبض و معض بود و لذاع و گوشت زیاده بخورد
در ریشها و موی بسترد و باید اگر بر جراحت بنهند سودمند بود و جرب و سعفه تر و اگر با زفت بر
موضعی که خون مرده بود بسبب ضربی طلا کنند نافع بود و با زیت کنند شپش بکشد و با روغن گل جهت

بیانکه

بواسیر اگر در موم روغن کنند خاصه زرنیخ سرخ نافع بود و جهت ریش حیتی [?] و دهن و اکله که در وی
بود و خوزی گوید زرنیخ سه نوعست زرد و سرخ و سفید نوع سفید گشته بود و زرد بر مو
که خون مرده بود بسبب ضربه که چون طلا کنند آثار آن ببرد و نوع سرخ در قلقون [?] نیکوتر بود
و اسحق بن عمران گوید که زرنیخ زرد چون سحق کنند و در میان شیر کنند مرهمی که در آن افتد ببرد و نوع
سرخ چون سحق کنند و با عصارهٔ بیخ تر بر شنده و بر شیب قبل طلا کنند بعد از آن که موی برکنده باشند
هرگز دیگر نروید و ابیقورس گوید قوت زرنیخ سرخ مانند قوت زرنیخ زرد بود و چون با زرنیخ
بیامیزند داء الثعلب زایل کند و زرنیخ را بر اعضا طلا کردن کلف آورد و مصلح وی آن بود که بعد از
وی بریخ و خسق [?] طلا کنند و زرنیخ مصعد کشنده بود و از خوردن وی همان عارض شود که از
خوردن سنگ که آن سم الفار است و اکثر مان آنرا زرنیخ سفید خوانند و دوای کسی که زرنیخ مصعد
خورده باشد قی و باب گرم و روغن کنند بعد از آن آب گرم و جلاب دهد و روغن بنفشه یا روغن بادام
و طبیخ بریخ و مرقهای چرب مانند آب گوشت از مرغ بروغن بادام و شیر تازه و لعابات دهند
و رازی گوید بدل زرنیخ سرخ نیم وزن آن زرنیخ زرد بود و صاحب تقویم گوید زرنیخ معفن اخلاط
بود و مصلح وی حیله زرد بود و مقدار ماخوذ از وی نیم درم بود و تشویه کردن زرنیخ چنان بود که
دیگی نو گواری بپتانند و بر سر آتش نهند و در آن زرنیخ کنند و دایم تحریک میدهد تا از آن زمان که لون آن
تغیر کند و بریان شود بعد از آن فرو گیرد و سرد گرداند و سحق کند و بوقت حاجت استعمال کند
زرنب رجل الجراد خوانند و این اسم را بدان نهاده اند که مشابه آنست و بهندی تیرج خوانند
و سرو ترکستانی گویند و طبیعت آن گرم است و خشک در آخر دوم بغایت مقوی دل بود مانند
زرنباد بسبب عطریتی که در وی هست و تلطیف و قبضی لقوه [?] و تفریح زیاده تر دهد و چون
روغن گل یا با آب و روغن بنفشه سعوط کنند درد سر که از سردی بود سود دهد و اثر تری بیز [?]
و در قوت مانند سلیخه بود و کبابه معده سرد و جگر ضعیف را سود دهد و اعصاب اوجاع را
نافع بود و مجموع عصب های بدن و محلل ارواح [?] بود که در مجموع بدن پیدا شود و شکم ببندد و مصلح وی جلاب
نیم گرم بود و بدل وی دارچینی بود و گویند سلیخه و کبابه و گویند بدل آن سیل است و گویند لقوه جوز
بوا است لیکن لطیف تر از وست **زرنک** و زرد کی [?] آب حبقیات است و صفت آن در باب عین
در عصفر گفته شود **زرنیلج** و بقولینه هم خوانند بقلا سیاه که است بزبان سریانی و گفته شود
سلیقون گویند و آن اسرنج است و در سین صفت سرنج گفته شود **زرقون** رصاص است و مشهور

و گفته شود **زرافه** حیوانیست که ویرا شتر گاو پلنگ خوانند و در خواص حیوانات صفت
وی گفته اند گوشت وی غلیظ بود و سودا انگیز **زریر** گل نباتیست که در کوهستان جوز
جان می باشد و بشیرازی آنرا اسپرک گویند و جهت رنگ زرد صباغان استعمال کنند **زعفران**
جادی خوانند و جساد و ریهقان و کرکم و شعور الصفائح [?] و خلوق و بهترین آن تازه بود که
بغایت سرخ رنگ و تیز بوی بود و از ولایت فارس از کوه کیلویه خیزد آن نوع بهترین
انواع زعفران است بعد از آن خراسانی که معروفست به بیلکندی و بعد از آن دودای [?]
وری و زعفران فرنگی که آن مشهور بمصری بود و آن بیشتر قلب بود و طبیعت زعفران گرم
در دوم و خشک است در اول و فولس گوید گرم است در سیوم و خشک است در اول و در
وی قبضی بود و محلل و منضج بود و مصلح عفونت و بلغم بود و مقوی احشا و لون را نیکو گرداند و چشم را
جلا دهد و تاریکی زایل کند و آب رفتن باز دارد و چون با شیر زنان در چشم کشند و چون با ادویه
غلط [?] کنند که مناسب بود و بیاشامند حبه در داند [?] و لی نافع بود و ضمادات چون از وی
مستعمل کنند در درد رحم و مقعده را نیکو بود و وی مقوی دل بود و مفرح و منوم و باه را برانگیزاند
و بول براند و سده جگر بگشاید و چون با زرده تخم مرغ زنی که دشخوار زاید بیاشامد مقدار
دو درم در ساعت بار بنهد و این مجربست و صاحب منهاج گوید یک درم تمام بود و چون با شراب
بیاشامند بغایت مستی نایافت [?] کند و تفریح بخشد تا بحدی که گاه باشد که از غایت فرح دیوانگی
کشد و او رابع معده بود و بجهت عفونت که دارد مقوی معده و جگر بود و مقوی آلات
نفس بود و قوت شهوت دهد و درد و رکبین و رکبتین را نافع بود و مقوی دماغ بود و مثانه
و گرده را پاک گرداند و سبزه را بغایت سود دهد و چون بپزند و آب آن بر سر ریزند بی خوابی
را نافع بود بسبب آن طبعی شور بود و ریشهای گرم که در بن گوش باشد و جمره چون بدان طلا
طلا کنند نافع بود و اگر با ادویه خلط کنند نفوذ [?] دان ادویه را در جمیع بدن بکشد و درد سر که از سردی
بود و شقیقه را سود دهد و اصل وی چون با شراب بیاشامند بول براند و شربتی از وی از نیم
درم تا یک درم و اسحق گوید مضراتست بشش [?] و مصلح وی انیسون بود و منصوری گوید مصدع و
مغثی بود و مصلح وی عصاره در سنگ بود و صاحب منهاج گوید که مظلم حواس بود و مصدع و
سنوم و چون سه مثقال از وی با آب بیاشامند کشنده بود و تفریح و سبح [?] گوید هضم طعام بکند و رازی
گوید که اشتهای طعام ببرد و مغثی بود و در خواص ابن زهر آورده اند که در خانه که زعفران بود دم

سام ابرص در انجا نرود و رازی گوید بدل وی آن بوزن آن قسط و بوزن آن دانه اترج بود و
دانگ و نیم آن سنبل و شش یک آن قشور سلیخه و گویند بدل آن دو وزن آن خلط و نعلع روغن
آن بود زعرور جبلی تفاح بری خوانند و اکج نیز گویند و ارونیا و ذو ثلاث حبات هم خوانند و
درخت او را تملک گویند و جالینوس آنرا مسفیلون خوانده است و بهترین آن سرخ بود و آن
بستانی است و گفته شود بعد ازین اما نوع رز دو طبیعت آن سرد و خشک و طبیعت آن سرد
و خشک و قابض تر بود و از بهر معده را نیکو بود و شکم به بندد و بول به بندد و تسکین صفرا و
خون بود و قی باز دارد و قوت معده و جگر گرم بدهد و صاحب تقویم گوید غذای بدن بدهد
و مقوی و مسمن بود و قوت پشت بدهد و داء الفیل را نافع بود و لیکن مصدع و مرخی معده بود
و مصلح وی گل شکر بود و صاحب منهاج گوید که در مداوات سه درم مستعمل بود و مصدع بود و قولنج
آورد و گرده را بد بود و مصلح وی انیسون بود و اول آن بود که بغایت رسیده بود زعرور بستانی
مثلث هم خوانند و بشیرازی کیل سرخ گویند بهترین آن رسیده بود و طبیعت آن سرد و خشک بود
و گویند تر مولد بلغم بود و معده و گرده را بد بود و مصلح وی رازیانه بود زعفران الحدید صدا الحدید
است و زنگار الحدید هم گویند بشیرازی زنگ آهن خوانند و آن از آهن گیرند صوان استانند سوهش
آهن و آزار روی صحیفه کنند و نم کنند با آب و بنهند تا خشک شود و گویند تا از زمان که همه زعفران
شود و انواع ساختن آن بسیار است این یک نوع که آسان تر بود و گفته شد و طبیعت وی قابض
بود و سرد و چون کهن گردد گرم و خشک بود در دوم و چون زن بخود برگیرد قطع خون رفتن بکند
و چون زن بیاشامد منع آبستنی بکند و چون با سرکه بیامیزند و بر جمره و بثرها بنهند سودمند بود
و بجهت دحس که بر ناخن افتد نافع بود و خشونة اجفان و بواسیر که رسته باشد در مقعد سودمند بود
و بن دندان محکم دارد و چون با نقرس بینداید نافع بود و موی بر داء الثعلب برویاند زعبیر
مروسیند است و در سیم گفته شود صفت انواع آن زفت رومی سه نوعست بری و بحری و جبلی
و بهترین آن براق و صافی بود و پاک املس و طبیعت آن گرم و خشک بود و عرق النسا را سودمند
بود و نقرس و مفاصل و فالج و بادها سرد و درد رانها و زانوها را نافع بود و جذام را طلا
کردن بغایت نافع بود خاصه چون ادمان بدان کنند و مقدار یک درم تا دو درم مستعمل بود و اسحق گوید
مضر است بشش و مصلح آن کثیرا بود و بدل آن جاوشیر است و علک البطم و گویند بدل آن قطران است
زفت یابس زفت تر است که خشک میشود و طبیعت خود و از ابو سعلس خوانند و بیشتر از مینوت

مینوت وا ز گیرند و مینوت خرنوب است و از صنوبر تر است که برنمی دهد و طبیعت
آن گرم است در اول و گویند در دوم و خشکیست در دوم و جالینوس گوید گرم است در
سیوم و وی خشک تر از زفت رطب بود و قوبا را نافع بود و ریشها را فاسد از رطوبت
پاک گرداند و ریشها سرد و گوشت در ریشها برویاند و منضج و محلل و ملین خراجات بود
و بر موضع ضرب طلا کردن سود دهد و منضج ورمهای صلب بود زفت رطب زفت تر است
و آن روانه بود و درم بهما کنند وان از قبیل قیر است و از مینوت و غیران انواع صنوبر گیرند
و زفت نزدیک بقطران بود و روغن وی قسالاون خوانند و الجنان گیرند که زفت در
یکجن بر بالای وی صوفی پاک بیاویزند و بخاری که بدان متصاعد شود چون بسیار گردد
آن صوف را بفشارند و در ظرفی یا در قرع یا انبیق یا بجکد و آنرا روغن زفت خوانند و
چون با آرد جو بر داء الثعلب ضماد کنند موی برویاند و اگر بر خنازیر نهند نافع بود و منضج
اخلاط غلیظ بود و برص ناخن ببرد و ملین ورمهای صلب بود و قوبا را زایل کند و چون با شکر
بخورند سینه را پاک گرداند و اگر بر ریش چهارپایان و جرب ایشان بیندایند سود دهد و اگر
چند نوبت بر عضوی که خواهند طلا کنند فربه گرداند و شقاق با طلا کردن سودمند بود و منع نفث
دم بکند و مسهل بود و شریف گوید چون زفت تر حقنه کنند گزندگی مار و عقرب را نافع بود
و چون سر بتراشد کسی علق برو برده باشد و بدان روغن با قطران چرب کند علق بیرون آید
از حلق و صاحب منهاج گوید چون بگیرند از روغن وی تا ده درم و با عسل بیاشامند تریاک
زهرها بود و برگزندگی افعی طلا کردن سود دهد و دوده وی مژه چشم را برویاند و ریش آن
زایل کند و در قوت مانند دخان کندر بود زعرف بزبان اهل عجم کسی عنابت و گفته شود
زلایب بشیرازی زلیبی خوانند و حلقی نیز گویند و آن بحیرا لوزینج بود و قطایف و زود هضم
شود و سرفه تر را سودمند بود و رطوبت سینه و شش بود و مولد سخونت بود و مصلح وی آن
بود که بعد از وی سکنجبین خورند و با نارسیخوش و سده جگر تولد کند کسی که مجاری آن
تنگ بود زمرد ارسطاطالیس گوید زبرجد و زمرد هر دو یک جنس اند و در معدن زر از
مغرب زمین خیزد و طبیعت وی سرد و خشک است و خاصیت وی آنست که چون بیاشامند از وی
بقدر هشت جو از گزندگی جانوران زهردار و سمهای کشنده خلاص یابند و باید که پیش از آنکه
زهر در وی عمل کند بیاشامد از مرگ خلاص یابد و موی نریزد و پوست رها نکند و صحت یابد

واگر از وی گردن بندی سازند یا نگینی و با خود نگاه دارند دفع صرع بکند و باید که پیش از آن
زحمت نگاه دارند و چون بر کودکان خورد بیاویزند خاصه در زمانی که بزاید از صرع ایمن باشند
و ابن ماسویه گوید نافع بود جهة خون رفتن و اسهال چون بیاشامند یا بیاویزند و مجهول گوید زبرجد
چون حک کرده بیاشامند جذام را نافع بود و در خواص آورده اند که افعی نظر بر وی اندازد و
از آب چشم وی روان شود و اگر گویند که کور شود خلافست و چون سحق کنند و به ادویه که جهة سنون
استعمال کنند بغایت نافع بود و ادمان نظر بدان کندی چشم زایل کند **زمج** رغلیت و بدان
صید کنند بپارسی چرخ گویند و شریف گوید گوشت وی خوردن و مداومت بدان نمودن
ضعف دل و خفقان را نافع بود و زهره وی چون در کحلها کنند تاریکی چشم و شبکوری زایل کند و سرگین
وی چون بر کلف و نمش طلا کنند زایل کند **زنجبیل** بهترین صینی بود که لون او بزردی زند اندکی
و طبیعت آن گرم است در آخر سیوم و خشک است در دوم و ابن ماسویه گوید گرم است در آخر سوم
و تر است در اول سود مند بود جهة سده که در جگر پیدا شود از سردی و تری و مجامعت را
قوه دهد و محلل ریاح غلیظ بود که در معده و امعا باشد و جگر و معده سرد را نیکو بود و جا
لینوس گوید فالج و لقوه اعضا را نافع بود و مجموع دردها که از سردی بود چون بعسل بسرشند و با
ادویه قوی بیاشامند و روفس گوید عرق النسا و نقرس و فالج و خدر و جمود و سده دماغ و اخلاط
بلغمی بد را نافع بود و دیو جالس گوید که کرمها را بکشد و ریح امعا را نافع بود و درد سر شقیقه که از
سردی بود سحق کنند و با روغن خیری طلا کنند نافع بود و چون دو درم با قند با آب گرم بیا
شامند مسهل اخلاط لزج بود و در چشم کشیدن و خوردن تاریکی چشم زایل کند و خوردن وی
حفظ بیفزاید و رطوبت از نواحی سر و حلق بزداید و گزندگی جانوران زهردار را نافع بود
و معده را نشف کند و منی بیفزاید و بلغم و مره سودا بیرون آورد و مقدار دو درم مستعمل بود
و اسحق گوید مضر است کلی را و مصلح وی عسل بود و بدل وی بوزن وی دار فلفل بود یا فلفل
سفید و گویند بدل وی یک وزن و نیم راسن بود و گویند بدل آن عاقرقرحا بود **زنجبیل
الکلاب** فلفل الماء است و ورق وی مانند ورق بید بود اما بغایت زرد بود و قضبان وی
سرخ و وی بطعم زنجبیل بود و زنجبیل الکلاب از بهر آن گویند که سگ را بکشد و طبیعت آن گرم
است در سیوم و خشک است در اول و چون تر بود بکوبند با تخم وی و بر کلف روی و نمش کهن طلا
کنند زایل کند و اگر بر ورمهای صلب ضماد کنند بگدازاند **زنجبیل العجم** اشترغاز است و گفته

شد **زنجبیل شامی** و زنجبیل بلدی راسن است و گفته شد **زنبق** گلیست سفید که در اندرون گل
گل وی دو سه شاخک خشک زرد باشد و قد آن شاخ که گل دارد یک گز باشد و زیاده نیز
باشد و کوتاه تر نیز بود و بهر شاخی چهار پنج شش تا ده زیاده نیز گل بود و بوی عظیم خوش
دارد و برگ که بدین شاخ بود مانند برگ مورد بود دراز تر و برگ اصلی وی مانند برگ
کاسنی بود و لیکن سبزتر و صاحب جامع گوید زنبق سودمن الحل المربا بالیاسمین و خطا کرده است
و صاحب منهاج گوید که زنبق سوالسوسن الابیض و مولف آنچه محقق بود گفت و اگر گویند زنبق
نوعی از سوسن است شاید و مولف گوید رازقی زنبق است باقی همه خلاف است و خطا و
طبیعت آن گرم است در اول و معتدل است در تری و خشکی **زنجار** بپارسی زنگار
خوانند و بیونانی قسیطوس و معنی آن بجو دلبود و آن دو نوع است معدنی و عملی و بهترین
آن معدنی بود که در معدن مس حاصل شود و آنرا بیونانی باسغاولغس و معنی آن دوده بود و
طبیعت وی گرم و خشک است تا چهارم نیز بود و خورنده گوشت صلب بود و جرب و بهق و
برص را سود مند بود و در همه مرهمها استعمال کنند جهة ریشهای پلید که در بدن بود و قوة زنگار
مس سوخته بود و لیکن زنگار از وی بقوت تر بود و چون در بینی دمند گند بینی زایل کند و ریش
آن و باید که دهن پر آب کنند تا گرد آن بحلق نرسد و اگر با ادویه که نافع بود جهة چشم بیامیزند
ناخنه و سبل و سپیدی چشم و جرب و سلاق زایل کند و تیزی چشم زیادت کند و رطوبت آن
خشک گرداند بغایت و بواسیر و ناسور که در مقعد بود چون با رازیانه و روغن گل بیامیزند
سود مند بود جهة ریشهاء اعضاء خشک مزاج مانند ریش دهن و استرخاء لثه و ریش بینی
و سود مند بود جهة خلط اجفان چون با عسل در چشم کشند و غبار وی مضر بود کلی و مداوای
وی بشیر تازه و مسکه کهن کنند و وی از جمله سموم بود چون بیاشامند از بهر آنکه چون بجگر رسد
تقییح کند و مضر بود معده را از بهر آنکه معده عصبی است و عضلی و از خوردن وی مغص سخت و
لدغ قوی در حلق و تقطیع در احشا و ریش پیدا کند و قی آورد و معالجه وی آن بود که حلاب
و اگر با آب گرم و روغن بادام و لعابات و مرقهاء چرب بیاشامند و بدل آن بوزن آن اقلیمیا
و نیم وزن آن **زنجفر** بپارسی زنجرف خوانند و بشیرازی شنگرف و آن مخلوق بود و مصنوع
بود آنچه مخلوق بود بیونانی میلتون خوانند و آن حجر الزیبق بود و آنچه مصنوع بود بیونانی
قینابری خوانند و آن قینابر بود و از گوگرد و زیبق سازند و آنچه مخلوق بود از گوگرد چیزی

بمعدن زیبق رسد و مستحیل شود بر تخفیر و قوت زنگفر مانند اسفیداج بود و گویند بقوت شادنج و
طبیعت وی معتدل بود در حرارت و در وی قوتی محلل بود و گویند گرم و خشک است در دوم
گوشت در ریشها برویاند و مرهم ورم حار بود و جالینوس گوید سرد است در دوم و خشک ورم
جگر و معده را نافع بود و دانهای که بر سر و لب پیدا شود چون اسفیداج رصاص بروغن گل بسرشند
و بدان طلا کنند بغایت کال مفید بود و چون در مرهم کنند سوختگی آتش را سود دهد و جراحتها بالتحام
آورد و اگر ذرور کنند براکله نافع بود و بر ریشهای عفن و در داروهای چشم استعمال کنند بقوت
توتیا شایع بود از بهر آنکه قابض بود از شادنه و قطع خون رفتن بکند و وی از سموم قتاله بود
چون بیاشامند همان عارض شود که از زیبق مصعد و مداوای وی بکتیرا جرب و تخمها و آنچه در
مداوای زیبق و گویند بدل آن مرداسنج است و گویند بقوت شادنج است یا اسفیداج **زن**
دوساست و گفته شد **ذوفرا** تخم خرا است و گفته در خاصیت آن و لیکن طبیعت آن خشک
بود در سیوم و محلل نفخ معده بود و گزندگی عقرب را نافع بود خوردن و طلا کردن و مجفف منی بود
وجرب و حکه را نافع بود و مقوی بدن بود و درد سینه و شش را نافع بود و بشش کشند **ذوان**
سیلیست و گفته شود **ذوادوق** زاودیست و گفته شد **ذوفایاشن** گیاهیست که برگ
حنا بکمی ماند و جبلی بود و بستانی بود بهترین آن بود که از کوه بیت المقدس خیزد و آن مشهور بود
بزوفا مصری و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و لطیف کند طبیخ وی با انجیر بود جهت دوی
گوشش نافع بود و بادی که در گوش بود تحلیل کند و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد
دندان ساکن گرداند و چون با آب و انجیر و عسل و سداب بپزند و بیاشامند نافع بود جهت ورم
شش گرم و ربو و سرفه کهن و نزله که از سر ریزد بحلق و سینه و دشواری نفس و کرم بکشد و حب
القرع و اگر با عسل لعق کنند همین عمل کند و مسهل بلغم بود و داء الثعلب و داء الحیه و ریش وده
وعرق النسا را سود دهد و مطبوخ را نافع بود و معده و سینه و درد پهلو و رانها و پیچ امعا و
سده جگر و قولنج را نافع بود و چون طبیخ وی با سکنجبین بیاشامند مسهل کیموس غلیظ بود و اگر
با قردمانا یا ایرسا خلط کنند مسهلی قوی بود و چون با انجیر و نطرون بر سر ضماد کنند بگدازاند و با
شراب جهت ورمهای گرم ضماد کردن نافع بود و چون بجوشانند و ضماد کنند بر خون مرده که در
زیر چشم بود بگدازاند و چون با طبیخ انجیر بیاشامند خناق را نافع بود بغایت و لون را نیکو گرداند
و چون با شراب بیاشامند چند روز متواتر استسقا و گزندگی جانوران را نافع بود و چون با بپزند

سحق

بپزند و بر چشم نهند سود دهد بود و جهت نزول آب و مقدار استعمال از وی چهار درم بود دوا
گوید مضر بود بجگر و مصلح وی صمغ عربی بود و گویند عناب و بدل آن بوزن آن پرسیاوشان
و نیم وزن آن مرزنگوش **ذوفاء رطب** و بحقیقت که بر دنبهای میش ارمن جمع میشود و لب گیاه
که انیسون دارد و آن از تبوعات بود چون بخورند بجهت حدت و قوت آن شیر و بیخ بر دنبه ایشان
جمع میشود و باشد که روان بود از آن بپزند و بقوام آورند و گویند که هرگاه این افعی را بخورد
و قوت طبیعت این دفع سمیت است حرکت کند تا دفع ضرر سم کند عرق بسیار بر پیشانی وی
جمع شود و کسب کرد آنرا ذوفا تر خوانند و این نوع بغایت قوت بود و طبیعت ذوفا
تر گرم است در سیوم و گویند در دوم و تر است در اول محلل اورام صلب بود و بشند
چون بران ضماد کنند و با بوره و انجیر بر سپرز ضماد کردن سود دهد بود و استسقا را نافع بود
و جهت سردی جگر خوردن و طلا کردن سود دهد بود و محلل صلابتی بود که در حوالی شانه بود و
و در رحم نافع بود جهت سردی آن و سردی گرده و چون با اکلیل الملک و با سکه بیامیزند و زن بخود
برگیرد حیض براند و بچه آسان بیرون آورد و چون با پیه مرغابی بیامیزند ریش گوش و ریش قضیب
و مقعده و رحم و پیرامون آن سود دهد و تشنج را نافع بود صاحب تقویم گوید مولد صداع بود
و مصلح وی روغن گل و سرکه بود و مولف گوید آنچه مصنوع بود دیگر دنبهها که در میان ران
گوسفند بود و چرک آن در دیگی کنند و بجوشانند با قدری آب چربیهای که بر سر آب آید رها کنند
تا سرد شود و آنرا بردارد و استعمال کند و گویند بدل آن مغز ساق بز بود **زهرالمجمر** حراز
الصلوات و گفته شد **زهد** وزن بادا است و گفته شد **زهرة الملح** نباتیست که در رود نیل
مصر بر روی آب آید بود و در آبها ایستاده و نهرها نیز بود و در زمینهای شور ریز روید و
بهترین آن زعفران رنگ بود که بغایت منتن نبود و در طعم وی شوری و گزندگی بود و محلل و ملطف
بود و مصلح ریشهای پلید بود و ریشهای خوره و رطوبتی که از گوش آید و چون با آب و شراب
بیاشامند شکم براند لیکن معده را بد بود و چون با سکنجبین بیاشامند صرع را نافع بود فی الجلد در قد
و [illegible] مانند نمک بود **زهرة النحاس** آن چیزیست که چون مس بگدازند و در کوی از زمین
ریزند و آب بران ریزند تا ببندد و اجزای مس بگدازند آن آب چون جمع شود کفی گردد مانند
نمک و آنرا زهرة النحاس خوانند بهترین آن سفید بود و وی اکال و لذاع و قابض بود و گوشت
زیادت بخورد و گری کهن شده زایل کند چون سحق کنند و در گوش دمند و مسهل آب زرد بود

و بواسیر را خشک کند و ورمها را تحلیل دهد و ریشها پلید عفن با صلاح آورد و چون با شراب بیامیزند
شبر زایل کند و چون با عسل بیامیزند و بدان کنک کند ورم طلاه بگداز اند زیتون آنچه رسیده
در حرارة معتدل بود و گویند گرم بود آنچه نارسیده بود بغایت سرد و قابض بود و زیتون
سبز بهترین آن بود که تر بود و طبیعت آن سرد و خشک بود و زیتون سیاه غذا زیاده تر از انواع
زیتون دهد و طبیعت آن گرم و خشک بود و زود تر از سبز هضم شود و چون با استخوان بکوبند
جهت ربو و مرضهای شش نافع بود بسیار خوردن وی بیخوابی آورد و بیخوابی و صداع و خلط سودایی
از وی متولد شود و اولی آن بود که در میانه غذا خورند و سرکه کسر بعضی شروی میکند و مقوی معده بود
و اشتهای طعام بیاورد و مجامعت را زیاده کند و قوت ذکر بدهد و زیتون کوهی گرم و خشک بود
و آن را اعظم خوانند و زیتون الماء آنچه نارسیده بود سرد بود و قابض و آنچه رسیده بود معتدل بود
در حرارة و قوت اشتها بدهد و معده خاصه چون بسرکه بود و چون سحق کنند و ضماد کنند ریشهای چرکن
پاک گرداند و سوختگی آتش و زیتون سبز طبیعت ببندد و معده را دباغت کند و قوت شهوة غذا
بدهد خاصه بنکسود اما دیر هضم شود و شکم بشن هضم شود ببندد و غیر بنکسود اسحق گوید چون نیم درم
از آب وی بیاشامند نافع بود جهت مرة صفرا و گوید مضرات بشش و گوید اصلاح وی بعسل بود
و عصاره زیتون چون زن بخود برگیرد سیلان رحم و خون آن باز دارد و مغز استخوان چون با پیه
وارد بیامیزند و بر برص ناخن نهند زایل کند و در آب نمکی که زیتون در وی نهاده باشند چون
بدان مضمضه کنند بن دندان و دندانی که متحرک بود محکم گرداند و آنچه تازه بود و بلون یاقوت بود
و معده را نیکو بود و آنچه سیاه بود و رسیده معده را بد بود و زود تباه شود و آنچه در نمک ننهند
لطیفتر از آن بود که در آب نهاده نهند زیت بپارسی روغن زیتون خوانند و آنچه بهترین بود از
زیتون رسیده گیرند طبیعت وی گرم و تر بود گرمی معتدل و آنچه از زیتون سرخ گیرند متوسط
بود میان رسیده و نارسیده و آنچه از زیتون سبز گیرند آن را زیت انفاق خوانند و طبیعت آن
سرد و خشک بود در اول و گویند در وی رطوبتی بود معده را نیکو بود و آنچه زیتون بری
گیرند روغن گل بود در اکثر حالتها و سودمند بود جهت جمره و شری و جرب و قوبا و صداع و دندان
متحرک را محکم گرداند و سبوسه سر زایل کند و اگر هر روز در موی بمالند ریاحی کنند کره نو و سعید شود
و آنچه زیت کهن بود بقوة روغن خروع بود و آنچه تازه بود گرم بود باعتدال و میل برطوبت داشته
باشد پس اگر بشوید معتدل بود میان تری و خشکی و شستن وی چنان بود که در آب بشیرین کنند

کند و بدست بزنند چند نوبت و صافی کنند و جالینوس گوید زیت گرم است در دوم
و کهن وی چون در چشم کشند تاریکی چشم زایل کند و بر نقرس طلا کردن نافع بود و آنچه شسته
شسته بود موافق درد اعصاب و عرق النسا بود و با جلاب خوردن ده درم مسهل بود
و با آب گرم آشامیدن و قی کردن کسر زهرها بکند و زیت الانفاق زیت الاضحا گویند و بهترین
آن بود که شیرین و تازه بود و معده را نیکو بود و بن دندان و دندان را محکم دارد چون در دهان
زمانی نگاه دارند و منع عرق بکند و چون در دیگی مسین کنند و بجوشانند تا بقوام عسل آید منفعت
وی بلوحشن بود و مجموع زیتها منع سرما بکند از بهر آنکه زود در بدن نفوذ بکند و تلیین
طبیعت بکند و جهت قولنج که سبب آن از ورم امعا بود و از سده که عارض شود از وجع بالسرجان
بدان حقنه کردن سود دهد و زیت کهن کسی که در چشم وی باد سبل بود یا دراجفان وی لحم
غلیظ یابس بارد باشد چون در چشم کشند زایل کند و قوت باصره بدهد و روشنایی بیفزاید
و زیت بیک سال کهن شود و هرچند بکذرد فاضلتر بود و اگر بر گزندگی عقرب گرم کرده بمالند
در حال درد ساکن کند و بدل زیت کهن گویند روغن خروع است و گویند روغن جلی
دراد و به قاله زبد البحر زیتار ثقل زیت است و یونانی اموری خوانند و بعربی عکر
الزیت و بپارسی دردی زیت و چون بپزند طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و صنعت
وی در باب عین در عکر الزیت گفته شود زیت رکابی زیت انفاق است و اهل عراق زیت الر
کابی خوانند بدان سبب که بشتر می آورند از شام و اهل مصر زیت فلسطین خوانند و گفته شد
منفعت آن در زیت زیتون الحبش و زیتون الکلبه زیتون بری است و گفته شد در رب
انواع زیتون زیتون الارض مازریون است و گفته شود زیرفون نوعی از درخت غبیرا
است در دمشق که بر نبید بدهد و گویند غبیرا است و صفت غبیرا در عین گفته شود زیت السودان
گویند زیت الهرجان است و اهل مغرب الاقصی ارجان و ارقان خوانند و درخت آن دو
نوعست یک نوع بزرگ بود خارناک و ثمر آن مانند بادام کوچک بود و روغن از آن گیرند
و لشیرازی درخت و یرارجن گویند و یک نوع دیگر بادام کوهی است و لشیرازی بچرک گویند
و بعضی لوز البربر خوانند و گویند زیت سودان غیر زیت هرجان است و آن زیتیست که از بلاد
سودان خوانند و بغایت گرم و سودمند بود جهت دردها و علتهای سرد اما منفعت لوز
البربر در صفت جلوز گفته شد زیر کتان است و گفته شود زیزو مرمرات وان حیوان

کوچک مانند ملحی بشیرازی و یرا جوسک خوانند و بشب آواز کند و نصادکنجشود
منفعت آن **زیت الرهبان** در زیت السودان گفته شد صفت آن **زیبق** سیماب گویند
و ویرا نام بسیار است ملبغة اکسیر بان العیان الغیظ الزئبق الی الماء السحاب النور الزوا
و ورق الروحانی مبین الحیوان اللین الملّ الدهن الابن الفرار الروح الناقه الطیار ابن الجمع
بزبان اکسیریان است و بشیرازی جیوه گویند و بهترین آن بود که زنده بود و مستعمل نکرده باشند
و لغایت جنبنده بود و اگر در کرباس پاره کنند و بفشارند تا بیرون آید و لون کرباس سیاه
شده باشد استعمال کرده باشند و طبیعت آن زیبق گرم و محرق بود و گویند سرد و تر است
در دوم و وی مصدع و قابض بود و مقتول وی جهة قتل شپش خصوصیتی دارد و قردان
حیوانات همین بکشد و قردان بشیرازی کنه خوانند و با روغن گل چرب کنند طلا کنند نافع بود
و خاک وی چون با طعامی بسرشند موش را بکشد و چون با سرکه چرب و حکه طلا کنند نافع
بود و دخان وی رنجهای بد پیدا کند مانند فالج و رعشه و کری و عقل را زایل کند و چشم
را تاریک کند و لون زرد کند و جستن اندامها پیدا کند و بوی دهن و خشکی دماغ و در موضعی
که دود وی برود مار و عقرب و گزندگان بگریزند و اگر نگریزند بمیرند و زیبق مصعد کشنده
بود و اگر زیبق در گوش کسی ریزند اختلاط عقل پیدا کند و باشد که بصرع کشد و مداوی وی آن
بود که میلی از رصاص در گوش وی کنند تا زیبق بروی جهد و بیرون آورند و اگر نه
مصعد بود و نه مقتول چون بیاشامند در حال از شیب بیرون آید و مضرتی زیاده نرساند
چون زنده بود و علاج کسی که زیبق خورده باشد مانند علاج کسی که مرداسنگ خورده باشد
کند و مؤلف صنعة تصعید بسیار است این یک نوع گفته شود ببستانند زیبق و بیامیزند با نیم وزن
آن اسرب یا قلع و بپالند همچندان زاج سوخته و هم چندان خشت پخته و بوزن مجموع
نمک بریان کرده و همه را بر صلایه بسایند و آب حماض اترج میریزند آهسته آهسته و تا
بغایت که سوده کرده پس آنرا بریان کنند و در شیشه بگل اندوده کنند یا دیگی نو بگل اندوده
سر بسته بآتش نرم بریان کنند و دیگربار یک روز هم بحماض اترج و دیگر بریان کنند بآتش
نرم هفت نوبت چنین کند بعد از آن بسایند و در شیشه بگل حکمت اندوده کنند و تصعید کنند سه نوبت
تا سفید گردد مانند مروارید و این هم قاتل است **باب السین**
سادج صاحب منهاج گوید هندی بود و رومی هندی را ماهستان خوانند و مالابتران

نیز خوانند و مالاتروان نیز گویند وان ورقیست مانند ورق کردکان و بر روی آب پیدا شود و ویرا
بیخی نبود مانند عدس الماء بهترین آن بود که تازه بود و یک روی وی بزردی مایل بود و یک روی
دیگر بزردی بسبزی و انجه بوی آن قوی بود و لون آن سیاه بود در رنگ قرنفل بود و طبیعت سادج
گرم است در دوم و گویند تر است و رازی گوید گرم است در سیوم و خشک است در دوم و از
خواص وی آنست چون بر جامه پراکنند از سوس ایمن باشند و اگر در شیب زبان نهند بوی دهان
خوش کند و معده و جگر سرد را سود دهد و در جگر فرمن و در دسپرز و روده را نافع
بود و مقوی بدن بود و سمن و در معده و بادی که در روده متولد شود و دشوار زایند
را نافع بود و مشیمه محتبس را بیرون آورد و چون زن بخور کند و با سرکه بر شکم طلا کنند و حیض و
شیر براند و مره سودا را سود مند بود و درد دل و خفقان را نافع بود و بول براند بدل ایل
کند و در قوت نزدیک سنبل الطیب است الا آنکه وی نرم تر بود و مقدار یک مثقال مستعمل بود
و اسحق گوید مضر است بشش و مصلح آن مصطکی بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی شراب بود
و بدل وی بوزن وی سنبل الطیب بود و گویند سلیخه یا طالیسفر **ساذوران** قنطار
خوانند و معنی ساداوران بپارسی سواد القضاه بود و رخج الملک نیز گویند بشیرازی سیاه
داوران گویند و صاحب منهاج گوید آن صمغیست و صاحب جامع گوید چیزیست مانند صمغ که در
اندرون بیخ درخت گردکان مجوف شده باشد و آنرا آب بن خوانند و صاحب جامع اندر درخت
جوز نادرخت بطم سهو کرده است و بهترین آن بود که بسرخی مایل بود و طبیعت آن سرد است در
دوم و خشک است در سیوم و گویند گرم است خوراسیند خوردن و از بیرون ضماد کردن یا
بخور در گرفتن و چون سحق کنند و نیم درم از وی با آب لسان الحمل بیاشامند هم خوردن و هم قطع
اسهال بکند و اگر زن بسرکه بسرشته و فرزجه سازد و بخود برگیرد قطع خون رفتن بکند و قوت عروق
رحم و روده دهد و اگر جنین با آب لسان الحمل بیاشامند و چون حقنه کنند بدان رحم را همین عمل
کند و اگر خشک کنند در آب ورق مورد و مقدار دو مثقال و سه درم یا پنج درم روغن مورد اضا
فت کنند و زن موی خود را بدان خضاب سازد و این موی با آب مورد که آن در وی حل کرده باشند
ترکنند چنانکه بخورد و قوت موی بدهد و از تساقط منع کند بخاصیتی که در وی است و اگر بیاشامند
مقدار نیم مثقال معده و امعا را پاک گرداند و اگر بر ورم خصیه و ذکر بسرکه خمری طلا کنند نافع بود و
دیاسقوریدس گوید بخاصیت موی را قوت دهد و خوردن وی گویند مضر بود بسر و مصلح وی گویند زعفران

بود و بدل آن بوزن آن فیلزهرج و دو دانگ آن بیخ نی ساج شریف گوید درختیست در هندوستان
و بسیار درخت ازوی بزرگتر نیست بغایت و چوب وی صلب بود و سیاه و طبیعت آن سرد و خشک بود
چون بسوزانند و در آب ماميثا اندازند و بعد ازان سحق کنند و بپزند و در چشم کشند قوت حدقه بدهد و
ورم اجفان را نافع بود و چون چوب وی خشک کنند باب سرد در سنگ و مالند در سر صداع گرم
زایل کند و همچنین بر ورمهای صفراوی و دموی بگدازاند خاصه چون با آبی که طبیعت وی سرد
بود و از ثمر وی روغنی سازند که معروف بود بدهن الساج و غش نافه مشک بدان کنند
و دران عوض کنند و بیدا نباشد ان زیاده کنند و نشاره چوب چون بیاشامند
کرم شکم بکشد و بیرون آورد و دلقوتی که در وی است سانقه برسایو شان است و گویند
ساسارکث بزر الاجزه است و گفته شد سام ابرص سوراخوانند و صاحب
جامع گوید وزغ است و سهو کرده است وزغه سم مهلک است و سام ابرص موذی خبیث و
بشیرازی ما ترنک خوانند و باصفهانی مالوانی و طبیعت آن گرم و خشک بود و بهترین آن
بود که در بستانها بود گرنده کی عقرب چون بشکافند و بران نهند درد ساکن گرداند و گویند چون
بجاست کنند و بازیت بیامیزند و طلا کنند موی بر سر کل بروباند و بوی وی و خون وی فتق کودکان
را نافع بود چون بر بزند و دران نشینند و همچنین بول وی و خون وی با قدری سک در سوراخ قضیب
کودکان حکانند بغایت فتق را سود مند بود و جگر وی چون بر سوراخ دندان نهند درد ساکن
گرداند و چون بکوبند و بر موضع سهام نهند بیرون آورد ساسالیوس سالیوس است و سیسا
لیون نیز گویند و گفته شود ساطل ساطل گویند و شاطل نیز گویند و گفته شود ساهج و سا
بزک نیز گویند وان لفاح است و گفته شود ساطریون سوطیون است و گفته شود سالامندرا
نوعی از عضایات است و چهار پای دارد و در کان نوشادر بسیار بود و دنب وی کوتاه
بود و ان بزرگتر از سام ابرص بود گردن وی بار یکتر و لون وی ابلق بود از سیاه و زرد
و گویند چون در آتش اندازند نسوزد و اکثر سرو دنب آن سیاه بود و گویند چون سنگ بروی
زنند کار گر نشود از جمله سموم قاتل است مانند زرنیخ و علامات کسی آن خورده باشد
در معده آتش سخت بود و ورم شکم و گزاز و احتباس بول و ورم زبان و زایل شدن عقل
ولون اندام سیاه گردد مانند بادنجان و منفعت وی در باب حادرجرد ون گفته شد سا
قالقر چون بسوزند و بکوبند و بیاشامند نافع بود جهت شکم خون رفتن سبستان

مکی

مخاط و محطا گویند و معنی سبستان اطباء الکلبه و بعربی دبق خوانند و بهترین ان سی که تازه
زبه و صمغی بود و طبیعت آن معتدل بود و گویند گرم و تر بود نافع بود جهت سرفه که از گرمی و خشکی
بود و سینه و حلق را نرم گرداند و شکم را براند و تشنگی بنشاند و مسهل سودا بود و منفعتی بدن
بود و مقوی آن و امعا را از اخلاط بد پاک گرداند و داد وی مسهل نیکو بود فعل وی بهای
گرم که سبب وی خون صفرا بود و آنچه از بلغم بود سود ندهد و مقدار مستعمل از وی سی
عدد بود لیکن غذا اندک دهد و مولد بلغم بود و گویند مضر بود بجگر و مصلح وی عناب بود
سبج صاحب جامع گوید سنگیست سیاه براق که از هند و سیستان آرند و صاحب
منهاج گوید ان حجر لیست بلکه سنگی است مانند کهربا در جرح لیکن سیاه و براق بود و گوید
دو نوعست یکنوع از هند قبچاق آرند و آن آنست که مرور ایام سخت میگردد و
سیخ میشود تا تاثیر شدت هوا و یک نوع از جیلان آورند و آن کافی بود و بهترین آن در
هندی بود و بپارسی شبه گویند و شب رنگ گویند و بشیرازی شوق گویند و طبیعت
آن سرد و خشک بود و شریف در خواص آورده است که هر که آن با خود دارد از چشم بد ایمن
باشد و اگر از جهت درد سر از سر بیاویزند درد سر زایل کند و مجربست و ارسطاطالیس گوید
کسانی که مس باشند و در چشم ایشان ضعفی باشد مانند خیالی یا مانند مگس یا مجون از حجر
برابر چشم ایشان آید و خبر کی کند آینه از وی بسازند و برابر نظر خود دارند و منظور نظر
خود گردانند آن زحمت زایل کند و از نزول آب ایمن باشد و هر که مهره از وی با خود
دارد از علت آتش ایمن باشد و میل آن در چشم کشیدن روشنائی بیفزاید و قوت بصر
دهد سبع الارض شعر الجن است و گزبره البیر نیز گویند و آن پرسیاوشان است و
گفته شد سبع النعر گویند افتیمون است و گفته شد سجلاول یاسمین است و گفته شود
سجیوس خلال مامون گویند و آن ادخر است و گفته شد سنجبرم گرم و خشک بود
مقوی معده تر بود و سده جگر بگشاید تلخی که در وی است و هضم طعام بکند و بخاصیت قطع
بلغم لزج از معده بکند و معده بگشاید و باد ها بشکند و مصروع را نافع بود و مضر بود بمحرور
مزاج و تب آورد سدف لمتوابل مدینه خلال است و گفته شد سدوس نیل است و گفته
شود سدر بپارسی کنار را گویند و آن دو نوع است یک نوع خار دارد و یک
نوع نه آنچه خار دارد آنرا ضال گویند و آنچه خار ندارد عبری خوانند و در نبق گفته شود و

وبهترین آن بود که ورق آن سبز وپهن بود وطبیعت آن گرم وخشک است دخان وی
بغایت قابض بود وصاحب منهاج گوید صمغ وی خراز زایل کند وموی را سیاه گرداند و
ملین ورم بود ومحلل واسحق گوید دو درم از وی مقوی امعا بود ومضر بود بسر ومصلح آن کتیرا بود
سداب فیجن خوانند وپیغاین نیز گویند وان بستانی وبری وجبلی بود وبهترین آن بستانی بود
سبز تیز بوی که نزدیک درخت انجیر رسته باشد وطبیعت آنچه تر بود گرم وخشک بود در دوم
وخشک آن گرم بود در سیوم وطبیعت بری در درجه چهارم وگویند در سیوم وبستانی
مقطع ومحلل اخلاط غلیظ لزج بود وبهق زایل کند وثاليل وچون بخایند بوی سیر وپیاز قطع
کند ومحلل خنازیر بود وچون بران ضماد کنند وفالج وعرق النسا ودرد مفاصل خوردن وضماد
کردن نافع بود وجهت صداع مزمن باسویق ضماد کردن سودمند بود وبا سرکه ضماد کردن
بر بینی جهت رعاف ببندد وخوردن ورق وی تنها یا با انجیر خشک وگردکان دفع سموم
قتاله بکند وموافق ضرر جانوران بکند بود وچون با شبث خشک بپزند وبیاشامند مغص
را ساکن کند وچون استعمال کنند خناکه دگر رفت در دفع سموم ودرد پهلو ودرد سینه ود
ودشخواری نفس وسرفه وورم گرم که عارض شود در شش وعرق النسا ودرد مفاصل را
نافع بود وچون با زیت وبدان حقنه کنند نفخ که آن را قولون گویند ونفخ رحم ونفخ معا سیقم را
نافع بود وچون سحق کنند وبا عسل ببرشند وقرح زنان تا مقعد بمالند سودمند بود ودرد
رحم که از احتاق بود وچون با زیت بجوشانند وبیاشامند کرم را بکشد وچون با نمک
بود وغیر نمک روشنایی چشم زیاده کند ودر چشم کشیدن همین عمل کند وچون استعمال
بسرکه وروغن گل صداع را سودمند بود وچون سحق کنند ودر بینی دمند خون باز دارد و
با نطرون وبحق سفید را بدان بشویند صحت یابد وبا انجیر بر بیتقا طلی ضماد کنند سودمند بود
وچون ضماد کنند با ورق غار نافع بود جهت ورم گرم که در انثیین عارض شود وچون با شبث
وعسل وقوبا بمالند سودمند بود وعصاره وی چون در پوست انار گرم کنند ودر گوش چکانند
درد گوش را نافع بود وچون آب را از یانه وعسل بیامیزند ودر چشم کشند ضعف چشم را
نیکو بود واگر با سرکه واسفیداج وروغن گل بر جمره ونمله وریشهایی که در سر بود بمالند
نیکو بود وشریف گوید فالج ورعشه وتشنج را نافع بود وچون هر روز یک درم از وی بیا
بیاشامند واگر از آب طبیخ وی مقدار سکرجه با بیست درم عسل بیاشامند فواق ازایل کند

کند ومجرب است واگر بیاشامند یا ضماد کنند جهت گزندگی عقرب ومار ورتیلا وسگ دیوانه سودمند
بود ووی دافع زهرها بود وروفس گوید منع انتشار کند وطبری گوید تخم وی چون بکوبند و
ویک درم با دو درم بیاشامند بعسل یا سکنجبین بغایت نافع بود جهت فواق که از تخمه ومرض
در معده پیدا شود وبغایت صرع وکابوس را نافع بود وچون بیاشامند قولنج ریحی را
نافع بود وچون بپزند بزیت وبر مثانه بچکانند عسر البول را نافع بود واسحق بن عمران گوید
چون سحق کنند بغایت پوست سداب جبلی را وطلا کنند بر موضع داء الثعلب زایل کند اگر
چه کهن شده باشد وعصاره سداب جبلی واصل وی با موم بیامیزند وبر موضع داء الثعلب
نهند موی برویاند وبسیح معالجه از این نیکوتر نبود واگر آب ورق بوستانی بگیرند ودر بینی
کودکان طلا کنند سودمند بود جهت صرع کودکان که آن را ام الصبیان خوانند وسداب منی را
کم کند وقطع شهوت باه بود ومضر بود بچشم بسیار خوردن وی ومصدع ومولد شقیقه بود
ومصلح آن افیتمون بود ومقدار مستعمل از بستانی سه درم بود بزرگان را وکودکان را از قیراط
تا دو قیراط وگویند بدل بستانی نعناع وفوتنج بود وگویند سیسنبر وبری چون بکوبند وبر
عضوی ضماد کنند ورم گرم حادث شود واز خوردن وی حرقتی والتهابی سخت پدید شود
وبداوای وی لبن کنند وآنچه در مداوای دفلی گفته شود **سرمق** سرمج نیز گویند وآن
قطف است وگفته شود **سریقون** اسریقون است وآن زنجفر سوخته است وگفته شود صفت
زنجفر **سرخس** جیدار وکیدار وحان وسعنر وکیکان گویند ویونانی لیطاریس
گویند وبلفظی دیگر فلیون وآن نر وماده بود وقوت هر دو مانند یکدیگر بود وبهترین آن بود
که سیاه وبزرگ بود چون بشکنند اندرون وی پستقی بود وطبیعت وی گرم وخشک بود
در دوم گرم که ودانه را وکرمهای دیگر بکشد وبیرون آورد وجالینوس گوید چهار مثقال
از وی با ماء العسل بیاشامند حب القرع را بکشد وبکمرده بیرون آورد واولی آن بود که
پیش از آن سیر خشک بخورند واگر سه درم با شراب بیاشامند کرم دراز بیرون آورد ورو
گوید ریش گرده ومثانه را نافع بود وعرق النسا ونقرس ودرد مفاصل را سودمند بود
چون با عسل بیاشامند وصاحب منهاج گوید شربتی از وی پنج درم بود واین مقدار باد وبها
ودیگر که قاتلات دو دبود خلط کنند عمل کنند وان بکنند وگویند مضر بود بگرده ومصلح وی سنبل
ارمنی بود وگویند بدل وی تخم شبرم بود وگویند بدل وی شاهبلوط است وشکر سفید وبدل

آن شیخ ارمنی بود سرماد غلال است وگفته شد سرماد بیکنست است وگفته شد
سرطان نهری بهترین خرچنگ نهری ان بود که بزرگ بود و در آبهای شیرین باشد
وطبیعت وی سرد وتر بود مسلول را سود مند بود خصوص بشیر خر وچون هضم شود غذا بسیار دهد
وخاکستر وی شقاق پایها که سبب آن از سرما بود سود دهد وکلف وبهق زایل کند و بر
گزندگی سگ دیوانه با سرکه استعمال کردن در غایت کمال سود مند بود واگر با خطمیا
وکندر بود شاید کند یکجزو وخطمیا پنج جزو وخاکستر وی ده جزو واگر با عسل استعمال
کنند همین عمل کند و بر گزندگی عقرب و رتیلا خوردن وضماد کردن سود دهد ومحلل او
رام جاسیه بود وچون بر وی نهند وشقاق مقعد را نافع بود وسرطانات چون خام بکوبند و
سحق کنند وبا شیر خر بیاشامند گزندگی جانوران و رتیلا وعقرب را سود دهد وچون بپزند
وبخورند ومرق آن بیاشامند وخشونت شش را سود مند بود وچون بکوبند یا با دروج وزنج
عقرب بزند عقرب بمیرد وشریف گوید اگر بیاشامند بشراب سفید عسر البول را نافع بود وسنگ
بریزاند وبیرون آورد وچون بپزد بار از بابخ وکرفس وصافی کنند وآب آن بیامیزند و
بیاشامند مقدار سی درم بول وحیض براند واگر همچنان خام سحق کنند و با آب بشویند وغرغره
کنند بدان مقدار سکرجه خناق و وجع لوزتین سود دهد وساکن گرداند واگر چشم وی با
ویزند بر کسی که تب غب داشته باشد شفا یابد وابن [illegible] گوید گوشت سرطان نهری و
مرق آن باه را زیاده کند ومسلول را سود دهد وگویند چون بجوشش شیر بپزند سود مند جهت ابتدا
سل که از خشکی سینه وشش بود وشیخ الرئیس گوید دشوار هضم شود وغذا بسیار دهد و
مصلح وی آن بود که با ماش بپزند بجهت نبک وگویند مضر بود بمثانه ومصلح وی طین قبرسی
بود وبدل سرطانات خشک بوزن ان صدف بود وابن زهر گوید اگر بپزند سرطانات
لثیث ومطبوع بمرق آن غرغره کنند صحت یابد واگر بپای سرطانات از درخت میوه دار
میوه ان ممنوع [illegible] واگر بسوزانند وطلا کنند بر پستان کسی که سرطان داشته باشد
شفا یابد ومولف گوید صفت غسل وی چنان بود که با پیهای وی ببندند وشکم وی بشکافند
وبخاکستر چوب رز ونمک بشویند وبعد از ان بپزند با ماش یا جو مسلول را سود دهد و
صفت سوختن وی چنانست که دیگی سفالین سرخ بر سر آتش نهند وسرطان زنده در ان
نهند وآتش را فروزند تا سوخته گردد مانند خاکستر وباید که در تابستان بود وبعد از طلوع شعر

شعری عبور چون آفتاب در اسد بود وقمر هژده شب گذشته بود سرطان بحری
نوعی از خرچنگ دریایی بحری بود همه اعضای وی محرق والطف محرقات بود
صفت سوختن وی آنست که در کوزه کنند ودر گل حکمت گرفته ویک شبانروز در تنور
نهند وبر دارند وآن سرد وخشک بود در سیوم وسوخته وی چون سحق کنند وبدان
پتهون سازند وندا زاو کلف ونمش زایل کند وریشهای چشم زایل کند ونشف رطو
بات از طبقات وی بکند وتقویت طبقات وعضلات واعصاب چشم بکند وروشنای
بیفزاید ودر کحلها مستعمل کنند جهت جرب چشم وناخنه وان ونوعی از سرطان است در دریای
سرطان چین که چون از بحر بیرون می آورند وهوا بوی میرسد صلب میگردد مانند سنگ
هندی سرد وتر بود وگویند خشک مسلول را نافع بود وباه را زیاده کند وسرطان
بشیرازی کنجشک خوانند سرخس شیطرج است وگفته شود سراج القطرب وسراج القطرب
نیز گویند وصاحب منهاج گوید آن حزم است وآن نباتیست نزدیک بزوفا ومستعمل از وی
تخم وی وبهترین ان تخم ان بود وطبیعت آن گرم بود در اول وخشک است در دوم قابض
بود وقطع خون رفتن بکند وریش روده سود دهد چون بدان احتقان کنند وصاحب جامع
گوید سراج القطرب بیروج الوفا است وشجره الهضم نیز گویند وهم گویند شجره سلیمان بن
داود علیهما السلم وگویند شجره ذو القرنین الملک الاسکندر است واقوال دیگر بسیار آورده است
وخود نیز گفته است که آن او افسوس است که آن حدقی گویند وقول رازی آورده است که آن
نباتیست که بیونانی لوسیماخیوس گویند ودیگر گفته است که بیونانی الجنس گویند وقول غافقی
آورده است که آن نباتیست که در میان کتان روید وفقاح وی مانند گل سرخ بود واصل وی
مانند جوزی بود وقول شریف آورده است که آن نباتیست که در شب مانند شعله آتش چون
بود وچون خشک شود فعل وی باطل گردد وقول دیگر آورده است که بیخ سرو در خانه
نهاده باشد وآن شخص از خواب بیدار شود مانند نوری پیدا بود وچون رغات بیخ
سرو را دید وتا تر بود چنان بود وچون خشک شود فعلش باطل شد وفی الجمله اقوال مختلف بسیار
آورده وتحقیق نکرده است که چیست وصاحب منهاج مطلق گفته است وان حزم است و
صفت سروج دریا گفته شود ان شاء الله سرو در طبع وی حدتی وحرافتی بود وجرا
وعفوصتی وحرارتی بود وطبیعت وی معتدل بود در گرمی وخشک بود در دوم وگویند سرا

سرد است و ورق وی قابض بود و محلل خون را قطع کنند وچون بکوبند و با سرکه بیامیزند موی را
سیاه کند وچون ضماد کنند تنها یا با سویق جو بر حمره و نمله و ورمهای گرم که در چشم بود نافع بود و
چون با موم وزیت شیرین بیامیزند و بر مقعد نهند مقوی وی بود وطبیخ وی با سرکه درد دندان را
سود دهد و خاکستر وی چون بر سوختگی آتش افشانند ومجموع ریشها را که سود مند بود و ورق
وچوب وی وجوز وی چون دود کنند پشه بگریزد و ورق وی چون رفیق طلا کنند کردن سود
دهد ومنفعت جوز وی در جیم گفته شد و ازان علک وی در عین گفته شود و بدل وی نیم وزن
وی پوست انار بود وبوزن آن انزروت سرخ سرجلی عوات و در عین گفته شود سرنج
اسرنج گویند و آن اسفیداج سوخته بود و قوت وی نزدیک اسفیداج بود و نه بلکه قوت تر از وی
بود وطبیعت آن سرد وخشک و قابض بود وچون با آبه یا آب لسان الحمل حقنه کنند قرحه امعا
را سود دهد و اگر با زیت بپزند تا چون مرهم شود گوشت در جراحتها برویاند و پاک کردن
از گوشت مرده خون را باز دارد و در مرهم جهت سوختگی آتش استعمال کردن نافع بود سیسالیوس
سیسالی گویند و ساسالیوس وسیسالیوس هم خوانند و طردیلون نیز گویند و آن انجدان رومی است
وکاشم رومی است و ماننده انجدان بود لیکن دراز تر بود از وی اندکی و بغایت سپید
بود و انجدان رومی بود و بهترین آن رومی بود که ورق آن کوچک بود و بیخ آن خوشبوی بود
وضع آن حلیت طیب بود و تخم آنرا کاشم خوانند وسیسالیوس هم گویند وطبیعت آن گرم
وخشک بود در دوم و محلل و ملطف و دردهای اندرونی را ساکن و بلغم بسته بگدازاند و گویند
وگویند چون چهارپایان بیاشامند نتایج ایشان زیاده شود و چون با شراب بیاشامند منع
ضرر سرما بکند در سفرها و درد پشت را سود دهد و مصروع را بغایت مفید بود و مقدار
مستعمل یک درم بود و ربو وضیق النفس و سعال مزمن را نافع بود خاصه تخم وی و بیخ وی
چون با عسل بسرشند ولعق کنند و وی معده را نیکو بود و مغص بچه را نافع بود و معده بجنباند
وزاییدن آسان کند همه حیوانات را نافع بود و عسر البول و اختناق رحم و درد گرده و
مثانه را نافع بود و ریاح غاصره و جالینوس سود دهد و گویند بدل وی جزدل سپید
بود و گویند انجدان طیب مثل آن و بسیار از وی مستعمل کردن بضعف جگر بود و مصلح وی
عصارهٔ زرانک بود سطیمون ذوفرات است وگفته شد سعتد هو ملیان است
وگفته شود سطرومون گویند گندپیل است و مولف گوید نوعی از گندپیل است وآنرا اذربو

اذربو گویند وگفته شد در الف وگر از آب بیخ وی دو نقطه در منی چکانند در دندان را سود مند
بود وچون با جاوشیر و بیخ کبر بیاشامند سنگ بریزاند و با بول بیرون آورد و ورم سپرز
بگدازاند وچون زن بخود برگیرد بول براند و بچه بکشد محکم وچون با سویق و سرکه ضماد کنند بر جرب
ریش شده نافع بود و وی محرک عطسه بود وچون سحق کنند و با عسل بیامیزند و سعوط کنند
فضول بلغمی را از سر بکشد تا بدن وطبیعت وی گرم وخشک بود نزدیک بدرجهٔ چهارم و لعاب
معطس بود و در سفید کردن کتان و صوف بغایت نیکو بود و بپارسی آنرا اکلیم شوی و لقب
شوی خوانند و در صفت حکم طلیثا نیز گفته شود و بشیرازی آنرا چوبک اشنان گویند و بدل
آن در الف گفته شد سطراطیوطس نباتی آبیست که ویرا بیخ نیست و بر روی آب پیدا
بود و ورق وی مانند ورق بادرنبویه بود کوچک تر و از نعناع بزرگتر طبیعت وی سرد
وتر بود وچون بیاشامند خونی که از گرده آید ببندد وچون با سرکه ضماد کنند منع ورم از
جراحتها بکند و حمره و ورمهای دیگر را نافع بود سطراک سطواک نیز گویند وگفته شد و آن
در نیاد وگفته شد سطاح سرنباتی که بر روی زمین گسترده بود آنرا سطاح گویند بچون
خرشا و امثال آن سطرکا اصطراک است و اسطراک نیز گویند وگفته شد سطاریون
وسطاریون گویند بپارسی بر بران خوان و آن گیاهی است طبیعت آن گرم و تر بود و ورم
سرد بگدازاند چون بکوبند و بران نهند و بر گزندگی عقرب ضماد کنند سود دهد سطاحس
نباتیست که در کوهها و سنگستانها و زمینهای خشک روید ماننده فراسیون بود دراز تر از وی
و ورق وی کوچکتر از ورق فراسیون بود و بسیار بود و خوشبوی و قضبان و ورق
فراسیون زرد بود وطبیعت وی گرم بود در سیوم بول و حیض براند و بچه فاسد کند
و شیمه بیرون آورد و مره سودا پاک کند و مالیخولیا و جمیع مرضهای سوداوی را سود
دهد و مقوی قلب و نفس بود و بیخوابی زایل کند و گزندگی سگ دیوانه سود دهد در بیت
بکوشانند درد آنرا نافع بود در اندلس لقاوه خوانند سطبوس حنا است وگفته شد
سعد انواعست بهترین آن کوفی بود فربه خوش بوی بستانی سپید و بعد از آن
هندی اگر سپید بود و باید که چون سیاهی از وی بگزارند سپید و فربه بود و در شیراز یک
نوع هست که آنرا سعد ریگی خوانند و در میان ریگ و گل زند در کنار رودخانها بود
و این نوع اگرچه کوچک بود اما بغایت اندرون وی سپید و خوشبوی بود و آن نوع بیاز

هندی بود که اندرون وی سفید بود و سعد را بترکی تبلاق خوانند و قرقرون هم سعد است
وطبیعت وی گرم است در اول وخشک است در دوم سخن و محقق بود اگر بخزد و در وی
قبضی بود لوزتین را نیکو گرداند و بوی دهان خوش کند و چون سحق کرده استعمال کنند اکلها را زایل
کند و ریشهای که مشکل بود عجایب سود دهد و ریش دهن زایل کند و ریش معده و سنگ گرده
بریزاند و بول وحیض براند و کزمنی و دمن و قلاع و استرخاء لثه را بغایت نافع بود و حفظ بغزاید
و سخن معده و جگر بود و تقطیر البول و ضعف شانه و گرده و سردی رحم و بتهای کهن و لوا بسیر را
عظیم نافع بود و دندان را سود دهد و اعصاب را قوت دهد و قطع قی بکند خوردن و ضماد کردن
و چون با رفت بیامیزند دانها که بر سر کودکان بود سود دهد و مقدار مستعمل از وی یک درم بود
و در وی قوه مسهل بود و کرمهای دراز و حب القرع بیرون آورد و چون با شراب بپزند و مقدار مستعمل
از آن شراب بیاشامند و وی مضر بود بسر و حلق و مصلح وی آن بود که با قند و صندل بیامیزند
و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی انیسون و سعد سوزنده خون بود و بسیار خوردن وی جذام
آورد و دو نوعی از سعد هندی هست که بزنجبیل ماند و چون بخایند برنگ زعفران بود و چون بر
پوست لطوخ کنند در زمان موی بسترد **سعتر** سعتر جبلی است و گفته شد **سعفین** و سعفین
نیز گویند و آن سکبینج است و گفته شود **سفرجل** بپارسی آبی گویند و به خوانند و یونانی قودونیا
سیلا خوانند و بهترین وی رسیده بود و طبیعت وی سرد بود در آخر درجه اول و گویند در آخر
دوم و گویند در سیوم و شیرین وی سرد تر بود و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و ترش
قابض تر بود که شیرین بول براند و ترش مقوی و قابض بود و گل وی هم چنین و سفرجل منع
سیلان فضول احشا بکند و عصاره وی نافع بود جهة انتصاب النفس و ربو و منع نفث دم بکند
و قی و خمار را نافع بود و تشنگی بنشاند و مقوی معده بود و آب وی فاضلتر از جرم وی بود در
تقویت معده و بول براند و آنچه بعسل پخته باشند اداررا وی زیاده تر بود و استسقا ریا را
سود دهد و خون رفتن باز دارد و نافع بود جهة حرقة البول چون عصاره وی در سوراخ
قضیب بچکانند و اگر بر سر طعام خورند شکم براند بقوه عصر و اگر بسیار خورده باشند طعام هضم
نشده بیرون آورد و اگر پیش از طعام بود شکم ببندد و لطیخ وی خفته کردن شقاق مقعد و رحم را
سود دهد و بوییدن وی مقوی دل و دماغ بود و قطع غثیان و قی بکند و خون و اگر بسیار
خورند در اعصاب و قولنج و مغص تولد کند و آنچه نارسیده بود دشخوار هضم بود و مصلح وی

رطب

رطب العسل بود **سغداسفند** خردل سغداست و گفته شد **سغاریکوس** نوعی از پیاز
بری است وطبیعت آن گرم وخشک است و مسهل بود و خام خورند و پخته خورند **سقندولیون**
کمون بری است و گفته شود **سقمن** بپارسی سیلان گویند و آن عسل رطب بود بعربی
وبس گویند و گفته شد **سقولوقندریون** اسقولوقندریون خوانند و گفته شد در الف
صفت آن اما سقعت وی انجا گفته شود و بیونانی اسقلینس گویند و سلینون خوانند و ایمون
نیز گویند و قطعا ریغا هم خوانند و مولف گوید بشیرازی زنگی دار خوانند و نباتی بحری بود
شاخ برگ بره ابیر وطبیعت آن گرم است در اول وخشک است در دوم و گویند معتدل
است در گرمی وخشکی و وی لطیف و محلل بود و عظیم جهة سپرز نافع بود چون با سرکه بپزند با
با سکنجبین و چهل روز بیاپی بیاشامند و فواق و پرفا را سود دهد چون سحق کنند و با شراب
بیاشامند و تقطیر البول را نافع بود و سپرز را سود دهد و سنگ گرده و مثانه بریزاند و مقدار مستعمل از
وی دو درم بود و دیسقوریدوس گوید نسیان و فالج و لقوه و وسواس سوداوی و
صرع را نافع بود و فولس گوید صلابة سپرز و خلط آن سود دهد و با روغن بنفشه سعوط کردن
فالج و لقوه و سکته نافع بود و گوید چون از خود بیاویزند منع آبستنی بکند و گوید اگر با سپرز استر
بود نیکوتر بود و وی مضر بود بدل و معده و مصلح وی عسل بود و بدل آن دو وزن کادریوس
و گویند بوزن آن پوست بیخ کبر و نیم وزن آن تخم کرفس **سقمونیا** محموده گویند و آن عصاره گیاهی است
از یتوعات که برگ آن لبلاب ماند در ازی نبات وی سه گز یا چهار گز باشد و شاخهای بسیار
از یک بیخ وی وگل وی سفید بود و بهترین آن بود که صافی و سبک و متخلخل بود و بلون ابریشم
بود و چون در دست بمالند خورد شود و سفید بود و در آب زود حل شود و چون حل شود ماننده
شیر بود و آن انطاکی بود و آنچه سیاه بود یا زرد که بحت بود و بر سر انگشت خورد نشود و آن نوع
بد بود و تا در میان سیب و مشوی نکنند نشاید که استعمال کنند و مولف گوید مشوی
کردن آن چنان است که در کرباس کتان ببندند و به یا سیب خالی کنند و در میان آن نهند و سر
آن باز جای نهند و بگوبگل محکم کنند و در میان خمیر گیرند و در تنوری که آتش آهسته بود نهند و رها
کنند تا پخته شود و بعد از آن بیرون آورند و در سایه خشک کنند و بعد از آن استعمال کنند و
طبیعت آن گرم وخشک بود در سیوم و گویند در دوم و حرارت وی زیاده از یبوست
بود و برص و بهق طلا کردن نافع بود و محلل خراجات بود و چون با عسل بران طلا کنند و جهة

در دسر کهن شده با روغن طلا کنند نافع بود و سقمونیا مسهل صفرا بود و شربتی از وی از
تسوجی تا دو دانگ بود بر حسب مزاج و هوا و باد و یه از تسوجی تا دانگی بود و بر گزندگی
عقرب طلا کردن و خوردن سود دهد و وی مضر بود با حشا و معده و جگر و دل و کرب و
غثیان و تشنگی آورد و اشتهای طعام ببرد و مصلح وی آن بود که با کثیرا و انیسون و دوقو و
نشاسته و روغن بادام شیرین یا که ممزوج کنند بوزن آن و چون بیاشامند از وی مقدار بسیار
و آن یک درم بود اول امساک کند بعد از آن کرب و غثیان آورد و عرق سرد و اسهال بافراط آ
ورد و باشد که بکشد و اگر زن بخود برگیرد بچه بکشد و دو درم از وی کشنده بود و شریف
گوید یک جزو از وی با دو جزو برند با شیر تازه بیاشامند ناشتا کرم بزرگ و خورد بیرون
آورد و مجربست اصل لغایت وی چون با سرکه بپزند و نیک بکوبند و با آرد جو ضماد کنند عرق
النسا نافع بود و رطوبت بیخ وی چون به پشم باره زن گوید برگیرد بچه بکشد و چون با عسل و زیت بیا
میزند و بر خراجات بنهند ایید بگدازاند و چون با سرکه بپزند و بر جرب ریش شده بمالند سود دهد
و بیخ وی بر برص طلا کردن عظیم نافع بود و مداوای کسی که سقمونیا بسیار خورده باشد بدوغ و
سویق تفاح و رب سفرجل و رب سماق و رب ریباس کنند و صاحب منهاج گوید بدل وی جزوع
بود و گویند سه وزن آن و مولف گوید هیچ ادویه عمل وی نکند و بدل وی شود در مسهل صفرا چندانک
امتحان کنند قوت سقمونیا تا سی سال باقی بود **سقاقل** اشقاقل است و گفته شد **سیر دشتی**
ثوم بری بود و از اسقوردیون گویند و گفته شد و شوردیون نیز گویند و گفته شود و طبیعت آن گرم
و خشک بود در چهارم ملطف و مفتح بود جراحتهای عظیم خبیث با صلاح آورد و فسخ فضلرا نیکو
بود و باقی منفعت آن در ثوم گفته شود **سقنقور** ورل ماهی است و سقنقش نیز گویند
و گویند از نسل تمساح است و آن چنان است که نهنگ برلب رود نیل خایه می نهند و بچه می
آورد هر چه در آب می افتد نهنگ بود و آنچه در ریگ می ماند سقنقور بود و وی هم در آب و
هم در خشک تواند زیست و وی از نر و ماده نیز متولد گردد و صاحب منهاج گوید که ماکن وی
در حدود زمستان بود در شدت سرما از آب بیرون آید و رو به بیابان نهند و صیادان وی را
صید کنند و این قول خاصه صاحب جامع ابن البیطار و جمعی نقل از ابن جلجل میکنند و سقنقور در دل کنار
رود نیل یابند بیشتر در صعید در ملح در آب نیل میرود و بدان سبب ورل ماهی خوانند و
ورل از بهر آن خوانند که مانند ورل است و ماهی از بهر آن خوانند که در آب میرود و فرق میان

میان سقنقور و ورل آنست که سقنقور در نیل و نزدیکی آن بود و ورل در بیابانها و سر ورل
بهر آن پهن بود و سر سقنقور باریک و کشیده و رنگ ورل زردی بود که بسرخی مایل بود
و پوست وی خشن بود و رنگ سقنقور ابلق بود از زرد و سیاه و سفید و سبز و پوست وی
املس بود و محمد بن احمد التمیمی در کتاب مرشد گوید که نر سقنقور دو قضیب داشته باشد و ماده
و ماده آن دو فرج و مولف گوید یک سقنقور نر دیدم و قضیب وی سر شکافته و شاخ بود اما بن
آن یکی بود و نزدیک آن دو خصیه دارد مانند خصیه خروس بمقدار آن بود و هم در موضع آنکه
از آن خروس و ماده وی بالای بیست بیضه در رمل دفن کند و بحرارت آفتاب تمام شود و
بچه بیرون آورد و غذای وی در آب ماهی بود و در بیابان عظایات و غیران و صاحب جامع گوید
که از اهل صعید شنیدم و در بعض کتب خواص دیدم که چون سقنقور صیاد را بگزید و عضوی از آن
صیاد گزیده طلب آب کند اگر آب یافت در آب رفت و اگرنه شاشید و در بول خود غلطید صیاد
مرد در حال و سقنقور سالم ماند و اگر صیاد پیش از وی در آب رفت یا در بول خود غلطید سقنقور
بر قفا افتید و مرد در حال و صیاد سالم ماند و این از خواص عجیبه است و اختیار وی واجود وی تر بود
که در وقت ربیع صید کرده باشند در موسم هیجان ایشان و بهترین اعضای وی ناف و گرد در گرد آن
و گرده و بن دنب و سر آن بود و گوشت که بر شانها بود هم نیک بود و نمک وی بهترین آن بود
که موازی ناف برگیرند که قوت و گرده و پیه با وی بود و نمک وی باید که سیاهی بود که بزردی
مایل بود و بر هم جسپیده بود و آنچه سفید و ریزان بود نیک نبود و سقنقور چون تازه بود گرم
و تر بود در دوم و چون نمک سوده کنند و خشک گردد حرارت وی زیاده گردد و رطوبت وی
کمتر بود و صاحب منهاج گوید گرم بود در دوم و خشک بود در اول و موافق کسانی بود که مزاج ایشان
سرد بود و تر و کسانی که مزاج ایشان گرم و خشک بود موافق نبود بلکه مضر بود و اگر مستعمل کنند
فعل وی اقوی بود از آنچه در مرکبات مستعمل کنند و شربتی از گوشت وی یک مثقال تا سه مثقال بود بحسب
مزاج کسی که مستعمل کند و سن وی و شهر وی و وقت استعمال تا در کدام فصل بود و اولی آن
بود که اگر تنها استعمال کنند سحق کنند و در شراب کهن صافی یا رب العسل یا بختج یا نقیع زبیب از یک
درم تا دو درم بود بحسب مزاج کسی که استعمال میکند اگر بر زرده نیم رشت کنند تنها یا با تخم
جرجیر سوده بوزن آن این شغل را بغایت مفید بود و سقنقور سودمند بود جهة مرضهای عصبانی سرد
و کسی را که مجامعت ضعیف و تقصیر بود و منی بیفزاید و قوت شهوت به خاصه بپرکند و وی

گویند چون بکه‌رم با شراب بیاشامند از حوالة کرده وی شهوت باه بحیثیتی که برانگیزد که ساکن
نشود مگر چون مرق عدس با عسل یا تخم کاهو با آب بیاشامند ساکن گردد و بدل وی چها
لینوس گوید خصی الثعلب است و مولف گوید در ادویه باهی چندان که امتحان کرده باشیم
هیچ ادویه بخصی الثعلب نمی رسد خاصه چون با شراب بیاشامند و گویند سقنقور در هندوستان
می باشد و در بحر قلزم می باشد نیز میگویند در بلاد حبشه نیز هم می باشد اما این نوع ما مشهور است
و گویند بدل وی خصی الثعلب است یا خردل و مولف گوید اولی آن بود که بدل وی در معاجین
و تراکیب بوزن آن خصی الثعلب فربه بود بوزن آن قضیب گاو خشک جوان سوده و نیم وزن
آن تخم گزر کنند **شکر** بپارسی شکر گویند و در منهاج مراد شکر العوج است و بهترین آن
است که سفید و شفاف بود و از طرف هندوستان آورند و چین و آن را قند خام خوانند طبیعت
وی گرم است در آخر اول یا در اول دوم تر است در میانه اول و چون کهن گردد میل
بخشکی داشته باشد و وی ملین بود نافع بود معده بجلای که در وی است و در جلا نزدیک بعسل
بود و شکر سلیمانی تلیین در وی بیشتر بود که در عسل نحل   در وی بیشتر بود که در خایند و عسل
طبرزد تلیین در وی بیشتر بود که در عسل نحل و تلیین نبات وی کمتر از تلیین عسل قصب بود و شکر مصلح
ریاحی بود که حادث شود در امعا و بطن و محلل طبیعت بود و مقوی معده و جگر بود و مفتح سده
جگر و مقدار شربت از وی ده درم باشد و اگر با روغن بادام شیرین بیاشامند منع قولنج بکند
و کهنه وی سود مند بود جهة بلغمی که در معده بود الا تشنگی آورد و خونی در وی دردی آمیز از وی
متولد شود و صفرا برانگیزد و مصلح وی رمان مز بود و شراب گوید چون با روغن گاو یا گوسفند
بیامیزند احتباس بول را سود دهد و مجرب است درین رخصت و چون ده درم از وی که اخته درست
درم روغن گاو تازه نیم گرم بیاشامند در ناف و اندرون سود دهد و زنانی که زاینده
باشند پاک گرداند از مواد و مجرب است و با آب گرم آشامیدن و ادمان آن کردن سرفه
زایل کند و آواز بگشاید و نزله را سود دهد و سینه و شش را نیکو بود و ورم گرداند و خشونت سینه
را زایل کند و آنکه از بگشاید گرداند و موافق بود و محرور و مبرور با هندبا که دارد و محتاج مصلح
نبود جهة جرب جفون چشم چون پاره شکر حک کنند تا خون آلوده شود و اگر احتیاج بود کرباره
مکرر کنند و اگر در داروی چشم کنند سفیدی و تحقیق ببرد و چون بپزند و کف از وی بگیرند تشنگی
بنشاند و اولی آن بود که کسی که طبیعت لینتی داشته باشد سحج امعا از بسیار خوردن وی حذر کنند

کنند و گویند بدل وی آب آلوی سیاه است و گویند مصلح آن به است و طباشیر و بدل آن
مویز خراسانی **سکر العشر** صاحب منهاج گوید صمغیست که از درخت عشر بیرون می آید
در موضع گل وی خشک گردد و جمع میشود و آن را شکر العشر خوانند و هم گوید طلیست که بر
درخت عشر می افتد در خراسان و جمع میشود همچون ترنجبین یا می افتد بر خاری مانند
مانند پاره نمک و در وی حلاوتی بود و اندک عفوصتی و سفید بود و آنچه حجازی بود میل
بسیاهی داشته باشد و مولف گوید بر خار مانند مگسی بزرگ آشیانه میسازد و آن
کرم درمیان آشیانه باشد و آن کرم را بشیرازی خرنگک تبغال گویند و آشیانه را بپارسی
تبغال خوانند و طبیعت وی معتدل است و میل بحرارة داشته باشد و نزدیک بمزاج شکر
بود و وی طبرزد بود و در وی رطوبتی بود و طبع نرم دارد و چون در چشم کشند سفیدی
که در چشم بود زایل کند و روشنی زیاده کند و شریف گوید سی روز متواتر از وی بیاشامند
هر روز ده درم با آب نیم گرم ربو و دشخواری نفس را سود مند بود و مجرب است و با لبن لقاح
چون بیاشامند استسقا را نافع بود و معطش نبود مانند انواع شکر از بهر آنکه حلاوت
وی اندک است و وی معده و جگر و گرده و مثانه را نیکو بود **سکبینج** صمغ نباتیست
که بشکل مانند قثا بود و صاحب منهاج گوید نیکوترین وی آن بود که بیرون وی بسفیدی
زند و اندرون وی بسرخی و تیز بوی بود و زود در آب حل شود و اصفهانی بهتر بود
و صاحب جامع گوید نیکوترین وی متوسط بود میان رایحه حلتیت و فتنه و حریف بود
و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم محلل و ملطف بود فالج را نافع بود و مسهل
ماده بود که در ورکین باشد و قولنج را نافع بود چون بیاشامند یا در حقنه کنند و اوجاع
بواسیر را سود دهد چون تنها بیاشامند و سنگ گرده بگدازاند و سردی که در معده بود
و رحم و امعا را نافع بود عقرب و مار براند و بچه بکشد و مسهل آب زرد بود و لثه فرجی
معده بکند و گزندگی عقرب و مار طلا کردن سود دهد و چون سعوط کنند صرع را سود
دهد و آنچه اصفهانی بود باه را زیاده کند و جگر را نیکو بود و شیخ الرئیس گوید سکبینج محلل
صداع بارد و ریحی بود و استسقا و معض را سود دهد خوردن و طلا کردن با سرکه چون بگدازند
بر خنازیر و صلابة مفاصل و سلعه بگدازاند و ضماد کردن جرب سلی و شوک بکند و کرم
که و دانه و کرمهای دیگر بکشد چون بیاشامند و گویند نقرس که سبب آن از سردی بود سود دهد

ودرد مفاصل بد سود دهد و سینه را پاک کرداند بقوت و مسهل بلغم لزج و رطوبات غلیظ
که در اندرون بود سود دهد و تاریکی چشم و غلظ احجار را نافع بود و وی فاضلترین داروهای
بود که جهة رفع نزول آب استعمال کنند و چون در سرکه بگدازند و شعیره که بر قره راید بمالند زایل
کند و شربتی از وی یکدرم یا کمثقال بود و نشاید که بغیر سرد مزاج یا محرور صهبا سرد استعمال کنند و
وغلیظ سرد مزاج و علتهای سرد را سود دهد و محروری مزاج را بغایت مضر بود اگر با شراب
بیاشامند گزندگی جانوران و زهرهای کشنده را نافع بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی انیسون
بود و صاحب تقویم گوید معده و امعا را بد بود مصلح آن انیسون بود و بدل وی قنه سفید بود و گو
یند نیم وزن جاوشیر و گویند بدل مقل و صبر و اشق و جاوشیر است از هر یک ربع وزن آن و صاحب
منهاج آورده که نوعی از قنه است بکینج **سک** اصل وی چینی بود و آن عصاره آمله بود
و نوع دیگر مرکب بود از عفص و بلح مانند رامک ترکیب کنند و بهترین وی آن بود که بوی وی نیکو بود
و خوش بود طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم قابض بود و مقوی احشا منع قی بکند که از رطوبت
بود و شکم ببندد و شکم ضماد کنند و قوت اعضای اندرونی دهد و باه را زیادت کند و سده
بگشاید و درد مفاصل نیکو بود و درد اعصاب و منع ترف بکند و درد دل را سود دهد و
مقدار نیم درم مستعمل بود و بوییدن وی سر گرم را صداع آورد و مصلح وی کافور بود **سک
المسک** مرکب بود از مازو فاغره و فلنجه و بسباسه و صندل تقاصری و سنبل الطیب و عسل و درحرف
کاف گفته شود و صفت آن **سکبینج** مجلی عیطوس است و غافاطیس هم گویند و گفته شد **سکی رغلاو**
و سق رغلا نیز گویند و معنی او بسریانی کبر الارجل بود و آن لبنانج است و گفته شد **سکسبویه**
سنکسبویه است و سنجبویه نیز گویند و آن را سیستان خوانند و حب المقدم گویند و گفته شد
بکر صفت آن **سلق** دو نوع است یک نوع بپارسی هم سلق خوانند و مشهور است و آنرا
اسود خوانند و یک نوع دیگر بپارسی چغندر خوانند و بهترین آن شیرین بود و طبیعت آن گرم
خشک است در اول و گویند مرکب القوی بود و گویند تر است در اول و در وی قوت بود
ملطف و محلل مفتح بود در سیاه قبضی بود و در سفید جلا و تحلیل و کلف و داء الثعلب و خزاز
و ثالیل را نافع بود و چون آب وی طلا کنند و ورق وی بپخته سوختگی آتش را نافع بود و برق و بابا
عسل طلا کردن نافع بود و اگر سر با آب وی بمالند شپش بکشد و اگر آب وی در موم روغن کنند
و بر ورم نهند ساکن کند و ریش چینی زایل کند و بر داء الثعلب طلا کردن موی برویاند و قولنج را

سود دهد باهری و ثوالیل و رعشه را سود دهد و قطع بلغم بکند و آب بیخ وی اگر در بینی مجموع
چکانند و ادمان کنند اگر سبب آن از جمع شدن اخلاط لزج در دماغ بود بغایت نافع بود
و زایل کند و آورده اند که چون آب ورق وی بر خمر ریزند بعد از دو ساعت سرکه گردد
و اگر بر سرکه ریزند بعد از چهار ساعت خمر گردد و اگر آب وی با ادویه مسهل بیاشامند بلغم بیرون
آورد و اصحاب نقرس و مفاصل را سود دهد و چون ده درم آب وی نیم درم غاریقون
در وی حل کنند خلطهای غلیظ لزج بیرون آورد و وی محرق دم بود و مولد نفخ و کیموس
وی بد بود و مصلح وی سرکه بود و خردل و اصل وی معده را بد بود و مغثی و مصلح آن رب غوره
یا شراب اترج بود **سلق جبلی** سلق بری است و بیخ آن جلبو خوانند و آن جلبناق است
بپارسی ازاد داروی خوانند و ملوت نیز گویند و طبیعت آن گرم و تر بود و بر نقرس و
مفاصل ضماد کردن عظیم نافع بود و جهة سرفه بلغمی با نبات سفوف ساختن بغایت مجرب
است و بر عضوها که کوفت خورده باشد ضماد کنند با گلاب بغایت مفید بود و صفت آن در
باب حا در حماض بری گفته شد **سلق الماء** جار النهر است و گفته شد **سلق بری** سلق جبلی است
و آن نوعی از حماض است و گفته شد در حا **سلت** بپارسی جو برهنه گویند و یونانی
طراغیس و آن مانند گندم بود دلی پوست و در صفت شعیر گفته شود **سلیخه** قسیا خوانند و به
حقیقت که آن درخت را سلیخه خوانند و سلیخ سلیخه بدان سبب گویند که و آن انواع است
نیکوترین وی آن است که سرخ رنگ بود و سطبر بود و در طعم وی اندکی تلخی بود و عفوصتی
تمام چون بشکنند مانند ریوند طی بود و قصبه وی دراز بود و سوراخ وی تنگ و مانند قرفه
پیچیده بود و آنچه سیاه بود بد باشد و آنچه رقیق بود کیلا بود که ثعلب سلیخه فروشند و صفت
آن در کاف گفته شود و گویند نوعی از سلیخه است که ملحق بود بدارچینی آن نیکو بود و طبیعت سلیخه
گرم و خشک است در درجه سیوم محلل ریاح غلیظ بود و مقوی اعضا و حیض بسته بگشاید و بول را
و اگر با داروهای چشم خلط کنند تیزی چشم زیادت کند و درد سینه و پهلو که تولد کند از اخلاط
لزج یا از ریاح غلیظ سود مند بود و مسهل نفث دم بود و شراب جهة معده و جگر سود دهد و چون
دود کنند بدل رحم را پاک داند از رطوبات فاسد عفن و بوی آن نیکو گرداند و چون با عسل بیامیزند
و بر رطوبات های لبنی که در روی باشد بنهند زایل کند و گزندگی افعی را نافع بود و چون بیاشامند
مجموع و رمهای گرم که عارض شود در اندرون و درد گرده را نافع بود و سده بگشاید و بچه مرده

و زنده چند از دو شیمه بیرون آورده و مقدار استعمال از وی تا یک درم بود و گویند
وگویند مضر است با معاء و مصلح وی کثیرا بود و یحیی بن ماسویه گوید بدل آن نیم وزن آن دار
صینی بود **سلیخه** زیت است و گفته شد **سلم** شلیم است و گفته شود **سلخ الحیه** پوست مار
بود و نیکوترین آن پوست مار نر بود که لون آن سفید بود و ابیاسوس گوید سرد و خشک بود
بغایت مجفف بود اگر بشراب بپزند و در گوش چکانند درد گوش را عظیم سود دهد خاصه چون
خشک کنند و سحق کنند بعسل یا شراب در چشم کشند تیری چشم زیاده کند و اگر در سرکه بپزند و
و بدان مضمضه کنند درد دندان را عظیم سود دهد و اگر با ورق کبر بپزند و بدان مضمضه کنند همین عمل
کند و اگر بسوزانند و بر داء الثعلب لطوخ کنند موی برویاند و اگر مقدار یک درم از وی
باب جو ما بسرشند و بمالند و در شیب آتش دفن کنند تا پخته گردد و بخورد صاحب بواسیر و بهتر خواه
ظاهر و خواه باطنی بغایت سود دهد و اگر در زیت بپزند و از آن موم روغنی سازند نافع بود
جهة لبان و مقعد و چون در آتش بخور کنند مار بگریزد از آن موضع و چون و رک زن حامله بندند
اسان بزاید یا بچه در شکم وی مرده باشد هر کدام که باشد چند از دو مجرب است و چون در زیت
بجوشانند و در گوش چکانند درد گوش را که از سردی بود و ریش آن و ماده که از وی
روانه بود سود دهد و اگر در زیت اندازند و چند روز در آفتاب گرم بپاوزند سود مند
بود جهة غلظ اجفان و رمص و رنجها که در جفون پیدا شود کحل کردن **سلوی** آسمانی است و گفته
شود **سلور** جوی خوانند و آن ماهی است در نیل مصر و صفت آن درین باب در صفت سمک
گفته شود **سلحفاة** بپارسی سنگ پشت گویند و بشیرازی لاک پشت چون سنگ پشت در
دریایی بیاشامند بشراب و پنیر مایه خرگوش و کمون سود مند جهة گزندگی جانوران و کسی که
صفدع اجامی خورده باشد و مرپیتوع که خورده باشد و زهره سنگ پشت چون در بینی مصروع
چکانند نافع بود و چون لطوخ کنند خناق را نافع بود و جهة ریشهایی که عارض شود در دهان
کودکان که از آن قلاع خوانند زایل کند و بیضه وی سرفه کودکان را نافع بود و سنگ پشت در
پایی را اگر بسوزانند تا سفید گردد و بار و غن گاو سحق کنند و بر جری طلا کنند و بر سرطان ریش شده
نهند چرک آن پاک گرداند و گوشت برویاند و بگرهو بکنند و مجموع ریشها و سوختگی زایل کنند
و شریف گوید سنگ پشت سه نوع است بحری و بری و نهری و چون سنگ پشت بحری را بکشند
مرده در شکم وی بود بیرون آورند و وی را بسوزند و خاکستران با اندکی فلفل بیامیزند و با عسل بسرشند

بسرشند و معلول را بامداد و شبانگاه مقدار ملعقه بدهند و ملعقه از معجون چهار مثقال باشد
و از ادویه دو درم و نیم سود مند بود ربو و لت را و چون خون سنگ پشت بحری با آرد
جو و عسل بسرشند و مانند فلفل حبها سازند و مصروع از آن هر روز ناشتا و هر شبانگاه
بخورد عجایب نافع بود و چون خون سنگ پشت در دست و پای بمالند درد مفاصل و نقرس
را سود دهد خاصه چون بپا بمالند و چون پیه وی در تشنج و کزاز بمالند سود دهد و گوشت
وی چون بخورند همین عمل کند و چون با حنظه پیه بیشتر حقنه کنند تشنج را نافع بود و بغایت کال
سفید وی
و چون سنگ پشت دریایی بسوزند و خاکستر آن بتخم مرغ طلا کنند رشقاق پایها شقاق بکشد
و زایل کند و گویند چون سوخته وی بر دیگی که جوشان بود نهند از جوشش ساکن شود و گویند
چون ساکن شود بر سر مصروع صرع وی ساکن شود و صاحب فلاحه گوید اگر در موضعی
تگرگ بسیار بارد و زبان دهد بگیرند سنگ پشتی و او گونه بر زمین بدارند و دستها
و پایهای وی بر هوا کنند و همچنان رها کنند دیگر تگرگ در آن موضع نبارد و این زهره گویند
وی چون خشک کنند و بعسل که دود نداده باشد سحق کنند و در چشم کشند سود مند جهة نزول
آب و ماسرجویه گوید سود مند بود جهة سفیدی چشم و نزول آب و گویند چون بپزند با آب
و کودکان را که فتق بود در آن آب نشینند سود دهد **سلانیون** درختیست که بالای وی
اندرین مقدار سه گز بر آمده باشد و گلی سرخ دارد و بعد از آن بادانه کند بمقدار کشنیز و آب
نبات با حب وی جهة گزندگی مار و مجموع گزندگان زهردار سود دارد و چون بیاشامند
سینه و حلق را از خشونه پاک کند و آواز را نیکو بود **سلاحه** بول بز کوهی است که بهنگام
تهیج بر سنگ کرده باشد مانند قیر بود تنک و در ادویه استعمال که بدام را سود دهد **سلیه**
شوکه قبلیه است و گفته شود **سماق** تمتم خوانند طعم گویند و عرب بسماق الدباغین خوانند
و نیکوترین وی تازه سرخ بود و طبیعت آن [illegible] بود در دوم و گویند در اول و خشک بود در
سیوم و بغایت و قابض بود مانند اقاقیا و طبیخ ورق وی موی را سیاه گرداند و بدان حقنه کردن
و بدان حقنه کردن قرحه امعا را سود دهد و خوردن و در آن نشستن و اگر در گوش چکانند چرکی
که از گوش روانه بود ببندد و ورق خشک وی چون با آب بپزند تا بقوام عسل آید مانند جففی
بود در علل و خل و نمروی اگر همچنین کنند همین سبیل بود و موافق بود و چون در طعام اندازند جهة
کسی که اسهال مزمن و قرحه امعا داشته باشد و چون با آب ضماد کنند منع حمره و ورم از نخف بگشند

وجون با عسل بیامیزند خشو نه احجار را نافع بود وقطع سیلان رطوبات سفید از رحم بکند
و بواسیر را زایل کند جون با قمح جوب بلوط سحق کنند و بر بواسیر نهند و لفعنع ثمر وی جون
بر بزند تا غلیظ شود فعل وی نیکوتر بود از فعل ثمر و صمغ وی جون بر سوراخ دندان نهند
درد ساکن کند وجون بپزند و آب وی بر وی ریزند تورم بکند و رازی گوید جون بکاق
با شراب قابض بیاشامند قطع اسهال و ترف دم از رحم بکند و کثرة بول را نافع بود
و بعضی گویند اگر ببندد در صوف رنگ سرخ و بر کسی که خون از وی روانه بود از هر
موضع بود ببندد و لعفوصتی که دارد و اسهال صفراوی که مزمن شده باشد سود دهد و جون
بخورند یا بدان صنع کنند و اگر با گوشت دراج یا مرغ بپزند شکم سخت دارد و اگر بر معده و شکم
ضماد کنند همین سبیل و جون بریان کنند شکم زیاده تر ببندد و جون در گلاب خیسانند و از آن
گلاب در چشم کشند سودمند بود در ابتداء درد چشم که از گرمی بود و یا ماده و معده را قوت دهد
و سوبق وی شکم ببندد و معده را سود دهد و هیجان صفرا و اسهال آن و اسحق بن عمران
گوید اگر در چشم کشند از نفع وی سلاق و سوزش چشم و خارش آن زایل کند و اگر کسی که قی دایم
کند و هیچ در معده وی قرار نگیرد نه از طعام و نه از شراب سماق و کمون جون بکوبند و بریش
و با آب سرد بیاشامند قی باز دارد و سماق دابغ معده بود و مقوی آن و تشنگی آن بنشاند و
غثیان صفراوی ساکن کند و بیخ را سود دهد و سنطاریا را بدان حقنه کردن و سیلان
رحم و بواسیر را بغایت نافع بود و شریف گوید اگر بپزند ده درم در هشتاد درم آب تا قوه وی
با آب دهد بعد از آن خرقه پاک در آن آب فرو برند و بر جبینی که جرب بود و الکو سلاق
بکمید کنند تنها نافع بود و مجرب و جون بگیرند تنها با آب سرد قطع سیلان و خون هر موضع که باشد
بکند و اگر در چشم محد ورحکانند جون سرخ شده باشد ایمن شوند از آنکه آنچه در چشم وی برآید
و جون گرد سماق با گلاب مضمضه کنند قلاع را زایل کند و ورق وی هم چنین جون ضماد کنند بر
شکم بچگان طبیعت ایشان ببندد و جون ورق وی بپزند و عصاره وی بگیرند خا بچه غلیظ
بود قوت اعضاء بدهد و در منع ماده از جستن بغایت کال سودمند بود و جون حل کنند در آب
بپاشند و طلا کنند بر ریشهای پلید مرحم بود خشک گرداند و جون ضماد کنند بر ناف و بن
قضیب سودمند بود سلس البول که سبب آن استرخا بود و سماق مضر بود بجگر سرد و گویند مصلح
آن مصطکی بود **سمسق** و در از آن الغار گفته شد صفتان **سمین** جرب گوشت نیکوترین

[illegible]

آن بود که از حیوان شکل گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود شکم براند و زود هضم شود و باه را زیاده
کند و غذای بد بود و بلغمی مطلق طعام بود و زود مستحیل شود به دخانی و حراری اولی آن بود
که اندکی خورند بقدر انکه لذت یابد و مصلح وی نمک بود و زنجبیل و راس محلل **سمسم**
بیارسی کنجد گویند و بهترین وی آن بود که تازه و بزرگ حب بود و جوی اقوی بود از
روغن وی و طبیعت وی گرم است در میان درجه اول و تر است در آخر و گویند
در دوم ملین بود و محلل جون بسته بود و اثر کبودی که از ضربی حادث شود نافع
بود و جهة شقاق پایها و خشونتی که در بدن باشد و بر اعصاب ضماد کردن محلل غلظ
آن بود و بر ورمها و سوختگی آتش ضماد کردن سود دهد و لفعنع سمسم حبش و کجد بندا
و جون مقشر کرده بریان کنند غذای صالح دهد و فربهی آورد جون هضم شود در معده فر
بهی آورد نیکو و حشا و لعوق وی مرضهای سینه و شش و سرفه را نافع بود و خونی که از
وی متولد شود متوسط بود در نیکی و وی مسکن حرقتی و لذعی بود که عارض از خلطی
یا از شرب شراب یا از شرب داروی گرم و وی منی بیفزاید و باه را زیاده کند و گزند گی
مار را سود دهد و اگر با برنگان بخورند قوت باه بیفزاید بغایت و مقدار ما خود از وی
پنج درم بود و معده را بد بود و بوی و تی دهان بد کند و مرخی معده بود و غثیان و تشنگی
آورد و مولد خلطی غلیظ باشد و بطی الهضم بود و اولی آن بود که بریان کنند بریان کردنی
و با عسل بخورند و جالینوس گوید بدل وی در تلیین خاصه برنگان بود و اگر وی هم چنین خام
بخورند و قدری مری بر سر آن بیاشامند زود هضم شود و اگر بطبیخ ورق وی موی را بشویند و نرم
گرداند و دراز کند **سمورنیون** سمرنیون نیز گویند و آن کرفس بری است و گفته شود صفت
انواع کرفس در کاف **سمقیتون** سقمونیاست و گفته شد **سمسم بری** جلبنگ است و گفته شد
سماقیل سماق است و گفته شد **سمنه** در حا گفته شد صفت حب آن **سم الحمار**
دفلی است و گفته شد **سم الفار** اهل عراق تراب الهالک گویند و اهل اندلس بیش الفار گویند
و آن شک است و گفته شود **سم السمک** ماهی زهره است و گفته شود **سمن** بپارسی
روغن گاو و گوسفند گویند و فعل وی مانند زبد بود و در انضاج و ارخا و تلیین اقوی بود
از وی و طبیعت وی گرم و تر بود در اول و حرارة وی بیشتر بود از زبد و خوزی گوید روغن
گاو منع سم افعی بکند و رازی گوید بدل رسد و رازی گوید مخصی در بادیه افعی و برا بگزید

بگزید و روغن کاو کهن بیاشامید هیچ ضرری بوی نرسید و روغن حنا انکه کهن تر گردد حرارت
وی زیادت تر گردد و قوت جلای وی محکم تر بود و شیخ الرئیس گوید منضج و محلل بود و تشنج
فعل وی در بدن ها نیکو و میانه بود نه فراجهای محکم و منضج فضولی بود که در وی باشد
که خاصه از ان کودکان و زنان و سینه را نرم گرداند و منضج فضولی بود که در وی باشد که
خاصه با شکر و بادام تلخ و بشکر بندد و هم براند و وی تریاق زهرهایی بود که خورده باشند
و شریف گوید چون با آب خاکستر حقنه کنند ترکخ و قرحهٔ امعا را نافع بود و چون بر جبینه نهند
و ضماد کنند بر قرحهٔ و خشکریش زایل کند و اگر بر جبینه نهند و بر دهان جراحتی نهند که خواهند سر
آن هم نیاید منع گوشت رستن بکند و سر آن جراحت فراخ گرداند و چون حنا بر روغن کهن
بر شند و بر جرب کهن طلا کنند زایل کند و چون بیاشامند از وی مقدار ده درم یا پنج درم شکر
بول براند در حال و این مجرب است و چون بنوز خهٔ بکوفد بر کیر نیز ریش هم را سود دهد و چون بر معقعد
مالند بواسیر را سود دهد و چون طلا کنند ده درم از وی با شصت درم آب انار دو سکنجبار
را نافع بود بغایت و چون بر چشم طلا کنند صلابت آن زایل کند و چون با زیت بیامیزند و طلا کنند ارجنانی
داشته باشد سود مند بود و چون در چشم کشند باغب الثعلب نافع بود جهت ضربان چشم و ورم آن
و در دکوشها را سود مند بود و چون ناشتا لعق کنند سرفهٔ خشک را تر گرداند و نافع بود و او
آن بود که کسی که علتی باطنی داشته باشد اجتناب نماید از وی و چون روغن بر روی طلا کنند هفت
شب و بران خسبند روی را پاک گرداند و حسن وی زیاده کند و جلای تمام بدهد و زبید نیز همین عمل
کند در جلای روی **حمیبوت** سمه است و گفته شد و هر ترکیبی که بدو افزوده کنند آنرا احمیتخ خوانند
سمن و نیز خوانند و ان ورد الابیض است بپارسی گل سفید گویند و در صفت ورد گفته شود
سمارفوع فطر است و گفته شود **سمک** بپارسی ماهی خوانند و بعضی بقیاس بعضی گرم بود
هم جوکوهی و مار ماهی منی بیفزاید و پیه گرده بیفزاید و نیکوترین ماهی صخوری بود که پوست وی
رقیق بود و فلوس وی کوچک بود و متوسط بود در خردی و بزرگی و فربهی و لاغری و سهو
کند داشته باشد و لذیذ بود و فاضلترین انواع آن شبوط بود و باز ال لبس بستی و شبوط در فرات
و در دجله بسیار بود و فاضلترین جایگاهی ایشان جایگاهی بود که سنگ ریزه بود یا رمل و ا
بهای شیرین و اگر بحری بود افضل آن بود که در لجه بود و افضل انچه خورند جهت ترطیب با سفید باج
بعد از ان شوی رطبق و انچه بریان کرده باشند سبکتر بود و بر معده ازانچه در روغن بریان

بریان کنند و انچه در آرد ملوث کرده باشند و بروغن بریان کنند به بود و تشنگی بسیار
آورد و ویرا از معده بگذرد و طبیعت ماهی سرد و تر بود در دوم باه را زیاده کند
خاصه مازنی و بدنی را که عرق کند فربه کند و مرقا و نافع بود جهت زهرهای که خورده
باشند و گزندگی بیز و چون دوام کنند بدان گزندگی مار شاخ دار و سگ دیوانه نهند
سود دهد و جری که آنرا سلور خوانند و آن در نیل مصر بود و ویرا فضوص و ریش نبود
و طویل و املس بود و سر وی به رازی مایل بود و دهن وی کشیده بود مانند خرطوم
و دیقورسوس و یراسلورس خوانده است و وی فربه بود و تر و در گوشت وی رخاوتی
و لزوجتی بود و جهودان ویرا نخورند و بروی ویرا سوراس خوانند و چون تازه بود غذا دهد
و شکم براند و نیکو ده کند غذا اندک دهد و قصبهٔ شش پاک گرداند و آواز صافی کند
و اگر گوشت نمکسود وی کوفته ضماد کنند از بیرون بر سل آنرا بیرون آورد از عمق گوشت
و طبیخ نمکسود وی چون در ان نشینند در اول علة قرحهٔ امعا موافق بود سبب جذب مواد که
بظاهر بدن آورد و چون بدان حقنه کنند عرق النسا را زایل کند و اگر همچنانکه گفته شد ضماد کنند
بر نصول و زجاج از بدن بیرون آورد و لغوت جاذبه و خوردن وی مولد بلغم غلیظ لزج بود
و چون تازه بخورند غذای فاسد بود و اگر اد مان خوردن آن کنند برص آورد بسبب بسیاری
رطوبتی و لزوجتی که در وی بود دیگر آنکه نمکسود کنند و بسر که خورند که بقوت نمک قطع فضول
وی بکند و پاک گرداند و انواع ماهی مولد بلغم ماهی باشند و مرخی اعصاب و موافق نبود
الا معده گرم و شبکوری آورد و مصلح ان شکث بود یا عسل بسیار که عسل ویرا گرم کند و
لطیف و زود بیرون آورد و جالینوس گوید دشخوار هضم شود و دشخوار خون از وی متولد
شود و چون متولد شود ممکن از لزوجات بود و بلغمهای غلیظ از وی حاصل شود و از ان
بلغم مرضهای غلیظ از وی متولد شود و ماهی که سرد شده باشد و در موضع نمناک نهاده
باشند از خوردن وی همان عارض شود که از خوردن عطر و ماهی انچه نمکسود ده بود نیکوترین
آن بود که کهن نباشد و نزدیک بود که نمکسود کرده باشند و اولی آن بود که آب بجوشانند
و بعد از ان دران اندازند و بپزند و طبیعت ماهی شور گرم و خشک بود سر وی نافع بود جهت
ورم ملازه و شقاق مقعد و سر ماهی شور گرم و خشک بود و سر وی نافع که آنرا اسمارس گویند
چون بسوزانند و بر گزندگی سگ دیوانه و گزندگی عقرب نهند سود دهد و گوشت وی چون بخورند

همین خاصیت دارد و ماهی شور بلغم بگدازاند و بهق سیاه آورد و تشنگی بیشتر از ماهی تازه
آورد و مصلح وی آن بود که بسرکه و صعتر کرده یا ممول کرده باشند و بعد از آن حلوا و روغن
خورند و سرد مزاج را نشاید که ماهی تازه خورد و معده بلغمی را مضر بود و بغایت و ادمان خوردن
آن مرضهای بد در اعصاب و دماغ پیدا کند و اولی آن بود که اگر ادمان خوردن وی
خواهند بروغن گردکان و روغن زیت بریان کنند و فلفل خرد کوفته بر آن افشانند و بخورند
و بعد از آن زنجبیل مربا و شراب صرف محکم و آب نخورند چندانکه بتوانند و اتفاق آب
افتد تمدد در معده پیدا کند و قی آورد و نیکوتر آن بود که آب نخورد الا که روزی که عزم
قی کردن داشته باشند و اگر بخورد و اتفاق قی نیفتد بعد از آن داروی مسهل بیاشامند
تا از معده و بدن بیرون آید و الا بلغم لزج زجاجی از وی متولد شود بسیار و آن سبب قولنج
سخت و فالج و سکته گردد و مصلح وی عسل بود که از عقب وی بخورند بلغم را بزداید و تغیر
در مزاج آن پیدا کند و سرکه نیز موافق بود در اصلاح آن و سمک مملوح معقود نیکوترین آن
بود که تر و فربه بود و وی که نمک سود کنند و در سرکه نهند و کشنیز خشک اضافه کنند و
طبیعت آن سرد و خشک بود و اشتهاء غذا بیاورد و تشنگی کمتر از نمکسود کند و از تازه
بریان کرده و وی بد بود بعرق النسا و سوداوی مزاج و مصلح وی اترج مربا بود و سمک
پخته نیکوتر آن بود که بهار نابود و آن آش سرکه است و اولی آن بود که سرکه بجوشانند با سداب
و کرفس و زعفران بعد از آن ماهی را شرحه کنند و در آن اندازند و بپزند چندانکه مهرا شود و
لذتی وی باقی بود و باید که بعد از آنکه صید کرده باشند زمانی رها کنند چندانکه متغیر شود
و تباه گردد و طبیعت آن سرد بود و معتدل بود در رطوبت جگر گرم را نافع بود و یرقان و بهقی
صفراوی و باصره را مضر بود و مصلح وی فالج درج بود **سمکه صیدا** و در شام
بسمکة الترله خوانند شریف گوید وی در چشمه بود نزدیک بمدینه صیدا از زمین شام و وی ماهی
ورلی کوچک بود و وی را در زمان بهار صید کنند و در هیچ فصلی دیگر نتوانند گرفت الا در بهار که
وقت هیجان ایشان بود و بسیاری حرکت ایشان و نیکوترین نر بود و مادام که زنده باشد
فرق توان کرد نر و ماده و چون بمرد و خشک شد علامات وی پنهان شد و چون صید کردن
نمکسود کنند و خشک کنند و چون استعمال کنند نیم درم از وی سحق کنند و بر سر شراب سفید کنند
و بیاشامند و اگر طعام کنند شاید و خشفند شهوت مجامعت را بگیزانند و حفظ زودی آورد و
بعضی

وبعضی گویند فرق میان نر و ماده آن بود که نر آن سر کوچک و بدن دراز بود و از جمیع
گوید در کتب بسیار شاد نیکوتر آن بود که بعد از منتصف شهر شباط صید کنند و نر آن مهیج باه بود
مردان را و ماده آن مهیج باه زنان را و بر سر چشمه نیم رشت کنند و بخورند **سمانی** شریف گوید
مرغیست که از دریا خیزد و بر قتیل الرعد خوانند بدان سبب که آواز رعد بشنود بمیرد زهره وی
چون لعوق کنند صرع را سود دهد و خون وی چون در گوش چکانند درد گوش زایل کند
چون بخورند و ادمان اکل کنند دل سخت را نرم گرداند و گویند این خاصیت است در دل
وی و ابن زهر گوید سرگین وی مطلق سرگین گنجشک ماند بشکل نه بمزاج میان لک و
مرغ بود و وی بجوامرغ کوچک نزدیک بود و لطیف تر از وی و میل بگرمی داشته باشد و گوشت
نیکو دهد و خوش طعم بود جهت تن درستان و ناقهان و گوشت وی سنگ بریزاند و بول برانم
و صاحب منهاج گوید نیکوتر آن بود که مخالیف وی تر بود و طبیعت وی گرم و خشک بود مفاصل
سرد را سود دهد و شیخ الرئیس گوید خوردن گوشت وی باشد که تمدد و تشنج پیدا کند چون
خرابی خورده بود [illegible] بلکه در جوهر وی این قوت هست و ظن آن بود که خرابی خورده بود
بشاکلتی که میان ایشان است و مصلح وی آن بود که بسرکه و کشنیز بپزند و شیرازی و براروی خوانند
سمور جانوریست که در ترکستان بسیار بود و گرم و خشک بود سخونت وی زیاده از همه
حیوانی بود و پوست وی زود تغیر پذیرد بهر آنکه دباغت وی نه چنانکه همه پوستها بود
و صاحب منهاج گوید وی و ولق نزدیک یکدیگر باشند سخن و مجفف بود و پوشیدن وی
پیران و سرد مزاجان را سود دهد و غیر وی گوید پوشیدن سمور سینه و گرده را نیکو بود **سنا**
نیکوترین وی حجازی بود که برگ وی بطریقه برگ مورد بود طبیعت وی گرم و خشک بود
در اول مسهل مره صفرا و مره سودا و بلغم بود و غوص در مفاصل کند تا اعماق بدن و نقرس و
عرق النسا و درد مفاصل که حادث شود از اخلاط مره صفرا و بلغم سودمند بود و شربتی از وی از
مطبوخ از چهار درم تا هفت درم بود و اگر کوفته مستعمل کنند تا سه درم شاید و دیقوریدوس گوید
سودمند بود هیجان سودا را و مسهل بود مسهلی محکم و قوت بدن بدهد و اسحق بن حنین
گوید از قول بولس که وی سودمند بود جهت وسواس سوداوی و شقاق که در دستها پیدا
شود و تشنج عضله را نافع بود و داء الثعلب و داء الحیة و شبش بکشد و صداع کهن را نافع بود
و جرب حکه و بثرها و صرع را سودمند بود و شریف گوید چون با زیت الانفاق بپزند و از آن بیالایند

اردیشت و ورکین را سوده و خلط خام بیرون آورد و گویند مصلح وی بنفشه است و انجی گوید
مضر است بمثانه و مصلح وی هلیله زرد بود و در طبوخ صالحتر بود که عذوق و ورق وی چون با
حنا بیامیزند موی را سیاه کند و ورق وی مستعمل کنند **سُنبُل** صاحب جامع گوید سه
نوع است هندی و رومی و جبلی و سنبل الطیب هندی بود و سنبل العصافیر نیز گویند و
رومی را ناردین اقلیطی گویند و در لون کوشه شود و نیکوترین آن بود که سوره و تازه و
سبک خوش بوی مسحون سعد و اشقر بود و خوشه وی کوچک بود و محنف زبان بود و کو
خوش وی در دهان درنگ کند چون بخایند و آن از کوهی خیزد که از آن طرف سوریا است
و از طرف دیگر هند و آنچه هندی بود از اغنیغیطس خوانند و این اسم مشتق از اسم نهری
است که بجانب کوه غنیغیطس میرود و نزدیک آن روید و وی در قوت ضعیف تر از سوری
بود بسبب رطوبتی که در موضع رستن وی است و خوشه وی درازتر و بزرگتر بود و جالینوس
گوید سنبل الطیب گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند در سیوم و وی مفتح و محلل بود
و اولی آن بود که اگر چون مستعمل خواهند کرد در بیخ وی مانند گل خیری بود و آن خاک وی جهت د
شستن نیکو بود و خوشبوی و بعد از ین سنبل مستعمل کنند و در روی منع عرق … کند و
وی جگر را نافع بود و فم معده چون بیاشامند و چون از بیرون ضماد کنند و وی محلل اورام
بود و موی دماغ اگر در کحلها کنند موی مژه برویاند و نافع بود جهت خفقان و چون با آب سرد بیا
شامند غثیان ساکن گرداند و بول براند و شکم ببندد و چون فرزجه … زنند و زن بخود برگیرد
قطع ترف بکند و رطوباتی که روانه بود از زهدانها خشک گرداند و چون بپزند با آب و زن تکمید
کند و در آن آب نشیند ورم گرم که حادث شده باشد در رحم زایل کند و سینه و شش را پاک گر
داند و یرقان را نافع بود و سده جگر و معده بگشاید و قوت هر دو بدهد و سخن ایشان بود و
همه اعضا و لون را نیکو گرداند و ضیق النفس زایل کند و استسقا طحی را بغایت سود دهد و
سبک طبیعت بود و قی بلغمی باز دارد و محل ریاحی بود که متولد شود در معده و مقوی فعل قوه
ماسکه بود و در بیرون بدن مجموع و سده که در سر بود بگشاید و بوی دهان خوش کند و درد سبز
را سود دهد و مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی کثیرا بود و جالینوس
گوید بدل آن اذخر خوش بوی بود و وزن آن گویند بدل وی ساذج بود **سنبل هندی**
صاحب منهاج گوید گویند مرسی که آن دارشیشعان است و خلاف است سنبل هندی سنبل

الطیب است و گفته شد و دارشیشعان نیز هم گفته شد در دال **سنوب** کون است و گفته شود
سنبل الکلب صاحب جامع گوید ثمر شجر درداراست که معروفست بالسنة العصافیر و سهو کرده
است دردار بپارسی اسفیدار گویند و بعربی شجره البق و السنة العصافیر ثمر درختیست که
بپارسی ازاد هر خوانند و سنبل الکلب بهار وی است **سندروس** صمغی زرد است
مانند کهربا لیکن سست تر است از وی بود و در وی قبضی و صاحب جامع گوید از قول ابن …
که گرم و خشک بود در اول خون را ببندد و بواسیر را سود دهد چون بیاشامند و قطع بول
بلغم از معده و امعا بکند و کرمها و حب القرع بکشد و سودمند جهت استرخا عصب که حادث
شود از افراط برودت و امتلا و اگر روغن وی در ناسور بمالند خشک گرداند و دخان
وی همین عمل کند خاصه در جراحتها که در اسفل بود و نزله را نافع بود و اگر خرد کرده بر جراحت
افشانند خشک گرداند و چون بیامیزند با روغن گل چندانک غلیظ شود و شقاق … که در
گوشت دست و پای پیدا شده باشد بمالند بغایت نافع بود و خفقان و وسواس را بود که
از تری بود و بندد و اسهال مزمن را عظیم نافع بود و چون با ماء العسل بیاشامند حیض و بول براند
و چون در چشم چکانند جلای تمام دهد عجب و چون بیاشامند خون از هر موضع که باشد
ببندد و دخان وی نزله و زکام را بغایت سودمند بود و جهت درد دندان بغایت نافع بود
و معتدل تر از وی نبود در این و مانند کهربا بود در قوت و در ربودن کاه و در وی کوفتی
بود که جذام را بغایت لاغر کند چون هر روز از وی قدری با سکنجبین بیاشامند **سندوقس**
سرخ است و گفته شد **سنجف** زنجفر است و گفته شد **سنبادج** ارسطاطالیس گوید
طبع جوهر وی سرد بود در دوم و خشک بود در سیوم و معدن وی در جزایر دریای چین بود
و در و دروی جلای تمام بود و دندان را از چرک پاک گرداند و جلای عجب دهد و چون با آتش
بسوزند و سحق کنند و بر ریشها و بثرهای عفن که دراز کشیده باشد و کهن شده پراکنند زایل کند
و سودمند بود جهت استرخا لثه و نقاشان در جلا نگینها و خواتیمها مستعمل کنند **سنجاب**
گرمی وی کمتر از سمور بود و گویند بقیاس وی سرد و تر بود و پوشیدن محرور مزاج را
نیکو بود و کسی که شرب دایم کند **سندیان** درخت بلوط است نزدیک اهل شام بر
خلاف **سندیان الارض** فراسیون است و گفته شود **سندهان** عود هندی است و طبیعت
وی گرم و خشک است در سیوم نقرس را سود دهد چون بیاشامند و بر آن ضماد کنند **سنتوز**

ز و وی آنچه سندی بود گرم و خشک بود و بغایت سخن بود و قایم مقام فر و ثعلب بود و شریف
گوید چون وی را بجنان بسوزنند در دیگ بگل گسترده و برده تا همچو خاکستر گردد و با سرکه بیامیزند و
طلا کنند بر پر مرغ بر شقاق که در میان انگشتان دست و پایها بود زود زایل کند و غافقی
گوید گوشت گرم را گرم و تر بود سودمند بود جهة درد بواسیر و سخن گرده بود و درد پشت را
نافع بود **سنکبویه** سنکسبویه است و گفته شد **سورنجان** در مصر عنکو خوانند و در عراق
بصره بربری و بیونانی قلجیقن خوانند و بعضی بلیوسا و بعضی افیمارون گویند و بهترین وی
معرب بود که اندرون و بیرون سفید بود و در شکستن صلب بود و آنچه سیاه و سرخ بود بد
باشد و حبیش بن الحسن گوید طبیعت وی گرم است در اول درجه سیوم و خشک است در اول
درجه دوم و بعضی گویند خشک است در سیوم و گویند سرد است در دوم و در وی قوتی بود
که مسهل بلغم باشد و بخاصیتی که در وی است تسکین درد مفاصل و نقرس و حذر در بدن بکند
و نافع بود جهة جراحتهای کهن و بر نقرس ضماد کردن درد ساکن کند در زمان و اگر ضماد بسیار
کنند از وی ورم صلب گرداند و وی تریاق جمیع مفاصل بود و تمیمی گوید وی را خاصیتی عجب
است در بواسیر باطن چون سحق کنند و نیم درم از وی بروغن گوسفند کهن سرشته و به پنبه پاره
نکو و برگیرند در مقعده دو شب نافع بود و محتاج شستن نبود و در درد مفاصل اللطوخ کردن بما
بعضی آنها درد ساکن گرداند و منصوری گوید منی بیفزاید و مجهول گوید سورنجان سفید باه را زیاد
کند و صاحب منهاج گوید خاصه با زنجبیل و مویزج و کمون و مقدار ماخوذ از وی نیم مثقال بود با شهد
و شیخ الرئیس گوید چون جهة مفاصل خورند اولی آن بود که با کمون و فلفل بیامیزند و ابن ابی صلت
گوید مسهل بلغم خام بود و سودمند بود جهة درد مفاصل و نقرس و ماده که در ایشان بود براند و
پاک گرداند و شربتی از وی یک مثقال بود با قند و اندک زعفران و چون با ادویه بیامیزند نیم مثقال
تا یک درم شاید و اسحق گوید مضر است با ریه و معده ضعیف را بد بود و مصلح وی کتیرا بود با قند
و زعفران و آنچه سیاه و سرخ بود بغایت مضر بود و اگر با ادویه مسهل نیز بیامیزند و به سهل را
در معده ببندد و آفتی عظیم از وی پیدا کند و آن هر دو نوع نشاید که استعمال کنند که در ایشان
سمیت هست و بدل سورنجان بوزن آن تربد بود و دو دانگ وزن آن افتیمون و ده یک آن
خربق سفید و گویند در درد مفاصل بدل آن بوزن آن ورق حنا بود و نیم وزن آن مقل الیهود
و گویند بدل آن بوزیدان است و زند **سوفطیون** خصی الثعلب است و گفته شد **سوری** نوعی

نوعی از زاج است و گفته شد **سوسن** منک خوانند بپارسی مهک گویند و جالینوس گوید
منفعت در بیخ وی است و عصاره آن گفته شود در عین و اصل آن گفته شد در الف و
و طبیعت سوسن گرم و خشک است و گویند معتدل است و گویند سرد است و صاحب منهاج
گوید درد جگر را نافع بود و مقدار ماخوذ وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی عرق
گل سرخ بود و جهة بوی ملفل و عرق النسا **سو** نیکو بود چون استعمال کنند معجان تازه
سوسن چهار نوع است یکی سفید و آنرا آزاد خوانند و یکی ازرق و آنرا کبود خوانند و
یکی صحرایی بود و آن الوان رنگ بود از ازرق و زرد و آنرا آسمان گونی خوانند و بیخ وی را
ایرسا گویند و یکی زرد بود و آنرا خطایی خوانند و قد شاخ وی بغایت بلند و سوسن بری بود
و بستانی بود و نیکوترین آن بود که آسمان گونی باشد و طبیعت آن گرم است در اول و معتدل
است در خشکی و در وی تحلیلی و تلطیفی بود و گویند معتدل است و سوسن بری گرمی و خشکی وی
زیادت بود و جلایی دهد و کلف و نمش را سود دهد چون روی را بدان بشویند و پاک گرداند
و جوب ریش شده و خشکریشات را سود دهد و بستانی فاضلترین ادویه بود که جهة سوختگی آب
استعمال کنند و درد سپرز و گزندگی جانوران خاصه عقرب و بوییدن وی محلل فضلهای دماغ
بود و بیخ وی مسهل آب زرد بود چون با آب چیل بیاشامند شربتی از وی یک مثقال تا دو مثقال
بود و بوییدن مضر بود به درد سری که از گرمی بود و مصلح وی کافور بود و شیخ رئیس گوید
سوسن آزاد طبع وی نزدیک است بزعفران و حکم وی نزدیک بحکم آن لیکن در گرمی
و خشکی کمتر از آن بود و آزاد و یهای قطعی بود و تفریح در وی بود **سواد القضاء** عفص است
و گفته شود **سواد الهند** نوعی از سلیخه است و از اسلیخو السواد خوانند و از ادویه
تریاقی بود و صفت آن در سلیخه گفته شد **سولان** شیخ الرئیس گوید و اینی رومی است
گرم و خشک بود تا چهارم و چون یک حبه از وی با آب سلق سعوط کنند لقوه را نافع بود
سواد الهند صاحب جامع گوید کشت برکشت است و گفته شود **سودانات** مرغیست که
به پارسی دار بر گویند و بشیرازی دارتک و طبیعت وی گرم و خشک بود و باه را زیاد
کند و مضر بود به دماغ و در گوشت وی حدتی بود از بهر آنکه حشرات میخورند و بوی بد دارد
و وی بد بود خاصه چون لاغر بود **سوریج** نوعی از کف دریاست و در موضعها که
سنگ بود نزدیک دریا متولد شود و در قوت مانند نمک بود و مانند زهرة الملح و

ولطیفتر از نمک بود و بسیار ملطف و محلل بود سویق الشعیر بپارسی پوست جو گویند و نیکوتر آن بود که معتدل بریان کرده باشند و نخاله وی اندک بود و وی سردتر از پوست گندم بود و بسیار شکم ببندد و چون با آب انار بیاشند یا سفوف گندم خبان تری معده را خشک گرداند و قی صفراوی باز دارد و درد سر را سود دهد و غثیان ساکن کند و قوت معده بدهد و اگر از وی حسو یا عصید سازند با قدری شیرینی و غذای اطفال از آن کنند بدن ایشان فربه کند و وی مولد نفخ بود و مصلح وی قند سویق الحنطه نیکوتر آن بود که معتدل بریان کرده باشند و طبیعت وی گرم و خشک بود در اول و گویند نرم است و چون نقیع کنند طبیعت وی سرد گردد و چون بیاشامند حرارت بنشانند و ترطب حاصل کند و وی دیر از معده بگذرد و کثیر النفخ بود و اولی آن بود که بآب گرم بشویند و قند اضافه وی کنند سویق النبق بپارسی کنار گویند معده را سود دهد و شکم ببندد سویق التفاح قی و غثیان ساکن کند که از صفرا بود و معده را قوت دهد و شکم ببندد و تشنگی بنشاند سویق القرع طبع را نرم دارد و سرفه را نافع بود و درد سینه که از گرمی بود سویق الرمان سرد و خشک بود و مسکن صفرا بود و معده را نافع بود و طبیعت سخت دارد و اشتهای طعام باز دید کند سویق الخرنوب والغبیرا طبیعت ببندد سنبل بپارسی سنبل گویند و تمام نیز خوانند و نماما و نمام الملک و طبیعت آن گرم و خشک در سیم و وی حشیشتی که میان نعناع و بادرنجبویه و بوی نیز دارد و تخم وی نیز مسخن بود و سرد و لطیف و محلل باشد فواق و مغص را نافع بود و تخم وی چون بیاشامند با شراب تقطیر البول و سنگ گرده و مثانه را سود دهد و مغص و فواق را ساکن کند و ورق وی چون بر سر و پیشانی ضماد کنند درد سر را سود دهد و ضماد منه بود و بر گزندگی زنبور ضماد کردن سود دهد و چون با شراب بیاشامند قی و غثیان ساکن کند و باقی منفعتها در باب نون گفته شود و بدل وی در تحلیل و تلطیف بادروج بود سیاب بلغة اهل مصر قری خلال است و گفته شد و گویند بلح است سیارون صاحب منهاج آورده است و رازی نیز در حاوی که چنین گفته است که سیارون خشب شوبر است و در وی مرارتی و قبضی بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و در وی تحلیلی بود و طبیخ وی معده را سود دهد و بول براند و صاحب جامع گوید که از سخن دیسقوریدوس و جالینوس روشن میشود که سیارون قلقاس است و هم گوید روشن نیست که چیست و جای بحث

بحث است سیان صاحب منهاج گوید حب القلقاس است و گفته شد سیسالیوس سیا حبابست و گفته شود سیبیا ماهی است معروف در ناحیه بیت المقدس و جزائی که در اندرون گوی بود آنرا اهل مصر لسان البحر خوانند و در بعضی ساحل مغرب بر قناطا خوانند و چون بپزند و گوشت وی بخورند دشخوار هضم شود و شکم براند و چون بسوزانند و سحق کنند بهق و کلف و نمش و جرب زایل کند و دندان را جلا دهد و لعابی سیاه که از وی بیرون آید موی بر داء الثعلب برویاند و مانند مداد سیاه بود و اگر کتابت کنند بدان توان کرد سیف الغراب نوعی از سوسن است و آنرا دلبوث خوانند و گفته شد سیسنبرون حرف الماء است و گفته شد سیکران بعربی بنج است و گفته شد سیکران الحرث ماهیزهرج است و گفته شود سیر جرجیر الماء است و گفته شد قره الماء و قرة العین و بهق نیز گویند و وی در آبها ایستاده بود و عطرینی در وی بود و مسخن و محلل بود حیض و بول براند و سنگ گرده را نافع بود و خواه چون پخته بود و خواه خام و درد سنگ ریزه را نافع بود و مولف گوید در انهار روان نیز می باشد و باقی منفعت در باب قاف در قرة العین گفته شود سیسالیوس یاسمین است و گفته شد ان شاء الله تعالی

باب الشین

شاهلوج نوعی از اجاص است و ویرا بپارسی الوکرده گویند و از اجاص ابیض خوانند و شاهلوک گویند و اسحق بن سلیمان گوید نیکوترین وی آن بود که زرد و نجابت رسیده باشد و اسهال وی کمتر از نوع سیاه بود بسبب غلظ و قلت رطوبت و آنچه نارسیده بود بد باشد و اجاص خشک کرده اشتهای طعام بیرد و محروری را نافع بود نه پیران و اگر بخورند در حال باید که مصطکی و کندر قدری استعمال کنند تا از معده بگذراند که این بر معده اندوده شود و اسحق بن عمران گوید چون ترش بود سرد و خشک بود و گرم مزاج را موافق بود و قطع تشنگی کند و ساکن گرداند و حکه ببرد و اختیار وی آن بود که صادق الحموضه بود و آنچه پخته بود نقیع وی در انواع سرفه نافع بود و همچنانکه سرکه در انواع آن مضرات و آب وی حیض براند و طبیخ خشک وی چون با قدری قند بیاشامند نافع بود جهة تبهای صفراوی و شکم براند شاهنجیر نوعی از انجیر است و نیکوترین انجیر بپارسی انجیر و زیری گویند و در ماهیت تین گفته شد شاهترج دیسقوریدوس از انواع قیصوم است و جالینوس ویرا قاپنوس خوانده است و آنرا یونانی قاپنوس خوانند و معنی آن دخانی بود و چنین در کتاب خود از السبقیما خوانده است

و وی کمون بری بود و برا گزبرة الحمام خوانند و تقة الملک گویند بشیرازی شاتره و
نیکوترین وی آن بود که سبزه و تازه بود و بطعم تلخ بود و ورق آن نیکوتر از قضبان آن
بود و طبیعت آن معتدل بود در حرارت و خشک بود در دوم و گویند سرد و خشک در
سیوم و گویند سرد است در اول خون را صافی کند و چون بیاشامند جرب و حکه را بغایت
سود دهد و بن دندان را سخت گرداند و مقوی معده بود و دباغ آن و سده جگر بگشاید و
بول براند و مره محترقه و طبع نرم دارد و چون آب تر وی همچنان خام بیاشامند خلطهای سوخته
و جرب و حکه که سبب آن از خون عفن و صفرای سوخته و بلغم عفن بود همه را نافع بود و این صفت
در آب تر وی بود و شربتی از ده درم تا نیم رطل بغدادی بود با قند لیمک بکوشانند و شربتی
از خشک وی اگر قوتی بود در طبیخ از چهار درم تا ده درم و از جرم وی کوفته و بیخته تنها از سه درم تا
هفت درم بود و تخم وی اقوی بود از وی در فعل و اگر بوزن آن هلیله زرد اضافت کنند شاید
و اگر ببرگ ببرورند و بخورند قی را ساکن کند و غثیان زایل کند که سبب آن بلغم بود و معده و امعا
را از فضول محتبس پاک کند و شریف گوید اگر حشیش وی در آب خیسانند بعد از آن سر و
ریش بدان بشویند شپش بکشد و زایل کند و چون عصاره وی خالص بستند و در حمام در اعضا
بمالند جرب و حکه زایل کند و چون با آب طبیخ وی مضمضه کنند بن دندان را سخت کند و حرارت
دهان و زبان زایل کند و چون با آب تازه وی تمر هندی بمالند و بیاشامند حکه و جرب را
زایل کند و قوت معده دهد و سده جگر بگشاید و رازی گوید وی در جرب و حیات
کهن نیم وزن آن سنامکی و چهار دانگ وزن آن هلیله زرد و گویند مضرات بسپرز و مصلح وی
هلیله زرد بود و شاهبلوط قسطل خوانند و آن شیرین تر از بلوط بود و فاضلتر و خشکی وی
کمتر بود و نیکوتر این آن بود که رسیده و تر بود و طبیعت آن معتدل بود در گرمی و سردی و
خشک بود در اول و گویند در دوم غذا بیشتر دهد و گویند در وی اندکی حرارت بود و گویند گرمست
در اول و گویند سرد است در دوم غذا بیشتر دهد از حبوب و در وی جلایی بود و کموم را
نافع بود و ترحو اسهال که از رطوبات معده بود سود دهد و مشانه را نیکو بود و پاک گرداند
از اخلاط بد و وی منفخ بود و چون بکوشانند در آب نفخ آن کمتر شود و طعم آن لذیذتر شود و
ابو جریح گوید فربهی آورد بجرب در حضرها البطی الهضم بود و غذای وی نیکو بود و آدمی را
و خوک را نافع بود و مصلح وی قند بود و گویند بدل وی بلوط بود و گویند خرنوب شاه چینی گویند

وگویند عصاره گیاهیست چینی و گویند تحقیقی خالی سحق میکنند و بسرکه میسرشند و لوح میسازند
طبیعت وی سرد بود و صداع سرد و ورم حار گرم را سود دارد چون طلا کردن شاهسفرم
حبق کرمانی است و نیکوترین آن سعتری بود و آنرا شاهسفرم کرمانی گویند و ریحان خوانند
طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند سرد است محلل فضلات دماغ بود
چون در آب سرد در وی ریزند و بویند محروری مزاج را نافع بود و در ورق وی قبضی
لطیف بود و سده دماغ بگشاید و دماغ سرد را از بلغم لزج پاک گرداند که نار حملی کرداند و
قلاع را بغایت سود دهد و مقوی امعا بود و سینه و شش را از بلغم لزج پاک گرداند و برد الفصل طلا
کردن نافع بود و چون با آب سرد کشند و ببویند خواب آورد و گویند مصلح وی نیلوفر بود و مامیران
جو به گویند سود مند بود جهت حرارت و سوختگی و صداع و خواب آورد شادنج بپارسی شادنه
گویند و بعربی حجر الدم گویند و خوانند و آن انواعست عدسی و جاورسی و هندی نیکوترین آن عدسی بود
دیگر جاورسی که آنرا ختلی آتش خوانند بعد از آن هندی و عدسی باید که از عدس بهن تر بود و بغایت
سرخ بود و تر و زود شکستن باشد چنانکه بسیاهی مایل بود مانند گل بکری و چون شکنند اندرون آن سرخ
بود و زود شکستن شد و آنچه کوچکتر بود و کرد تر و چون در آب بمالند سرخی وی زایل شود و
سفید گردد و صلب بود مانند سنگ آن نوع بد بود و آنرا شادنه عملی خوانند و شادنه حبشی
سنگ سرخ است و نقطها بران و شادنه هندی حجری صلب است یک رنگ و شادنه خوشتر باشد
گرم است در اول و خشک است در دوم و آنچه شسته بود است در اول در بد دوم و شستن چنان کنند
بستانند شادنه خوب و بکوبند و بغایت سحق کنند و با آب در کاسه چینی کنند و آب در سر وی
بریزند در کاسه دیگر و آنچه با آب روانه شود باشد نگاه دارند و دیگر باره با آب سحق کنند و
تکرار کنند که آنچه شادنه بود با آب روانه کنند و ریگ بماند و بعد از آن آن ابها بنهند تا شادنه
در بن آب نشیند آب از وی بریزند و شادنه را خشک گردانند و در وی قبضی سخت بود و تجفیفی
و چون بر گوشت زیاده افشانند بگدازاند ریشهای چشم را بغایت سود دهد خاصه چون با
سفیده تخم مرغ بود و جهت حشونة اجفان و ورم گرم آن بغایت نافع بود هم با سفیده تخم مرغ یا با آبی
که حلبه در وی پخته باشند و چون با شیر زنان خلط کنند در چشم و اشک که روانه بود و سوزش
آن سود دهد چون طلا کنند و چون خمر بیاشامند عسر البول را و سیلان طمث و خروج منی را نافع بود و
منع گوشت زیاده بکند در ریشها و خون را قطع کند و بپیوندد و صحت چشم نگاه دارد و چون با آب

انار بن بیاشامند نفث دم را نافع بود و چون شاذنج بپا زند و با اقاقیا بیامیزند و در چشم کشند
بجهت آنکه در چشم و جرب آن را نافع بود و وی مضر بود بمعده و احشا و مصلح وی عصاره زرشک بود و بدل
آن نیم وزن آن روی سوخته بود و چهار دانگ آن توتیا و شابود گویند بدل وی حجر مغناطیس است
و گویند چون مغناطیس بسوزند شاذنج بود در عمل **شاصابانك و شانالج** و فاما یک نیز گویند و
شابانک و صابانج هم گویند و آن بخشیج الکلابست بعربی قسوة الکلاب گویند و صاحب جامع گوید
بر لوف است و هم گوید نسخه ابراهیم کوهک است و هم از قول غافقی گوید لونی از قیصوم است و
از قول صاحب حاوی گوید حب شبرم بری است و مولف گوید این همه اقوال خلاف است آنچه محقق است
بنفشیج الکلابست بشیرازی آن را انس سگ خوانند و گرم و خشک است در دوم صرع را سود دهد
و قطع آب رفتن از دهان بکند خاصه از دهان کودکان و محلل ریاح و شکم ایشان بود و رحمها و قیام
مقام مرزنگوش بود **شاطل** و شایل نیز گویند و آن دوای هندی است مانند کاه خشک و گوید
عروقیست خشن بر گره مانند بسفایج و نقد مانند باقلای بود مولف گوید قول اول صحیح است که
آن مانند کاه خشک بود و از هندوستان و ترکستان بیارند بشیرازی آزاره شنگ خوانند تمیمی گوید
گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در آخر درجه سیم مسهل کیموسات غلیظ بود و فالج و لقوه و داء
المجرع و ارتعاش و تشنج مفاصل و علتهای دماغ که از رطوبات غلیظ بود نافع بود و گویند مسهل
کیموسات محترقه بود و شربتی از وی نیم درم بود با وزن آن نبات که با آب گرم بیاشامند **شب**
رومی فلفل سپید است و کفته شود **شادانق** شاهدانج است و شهدانج نیز گویند و کفته
شود **شبرم** نباتیست که در بستانها میروید و کنار جویها و صحرا و مولف گوید بشیرازی وی را
کاو بنطومک و کاو بنطومک گویند بدان سبب که اگر گاو وی را بخورد بمیرد و گوسفند هر چند بخورد
وی را هیچ مضرت نرساند و بهترین وی سبک بود که لون ساق آن بسرخی مایل بود و بدترین انواع
آن پارسی بود و صاحب منهاج گوید گرم است در اول درجه دوم و خشک در آخر سیم و حبیش
ابن الحسن گوید گرم است در درجه سیم و خشک است در آخر درجه دوم و وی از جمله یتوعات بود
و لبن وی گرم و خشک بود در چهارم و صاحب منهاج گوید لبن وی قلع دندان میکند و درد
باید که شبرم اصلاح ناکرده مستعمل نکنند و اصلاح وی چنان کنند که بسته در شیر تازه و شبرم ناکوفته
سه چنان در آن خوب نشد یک شبانروز و یک دو نوبت یا سه نوبت شیر تازه کنند که مصلح وی بود
بعد از آن در سایه خشک کنند و قدری ناکوفته بیامیزند با آن و بهای مسهل که ملایم وی بود

مانند انیسون و رازیانه و کمون کرمانی و تربد و هلیله پس اگر درین ادویه بعضی قبض بود دستی
که بر خلاف حدة شبرم بود از بهر آنکه درین ادویه مزاجهای صالح است در نفع طبایع و ابدان
خلاف آنکه در شبرم است از بهر آنکه ملطف اند و حدة وی را زایل کند و اگر در معالجه قولنج
که بسبب آن ریاحی غلیظ بود و بلغم مستعمل کنند با مقل و سکبینج و اشق و سرگین کرگ حب سازند
و اگر در معالجه اورام و سده و آب زرد و بلغم و سودا مستعمل کنند چون از شیر بیرون آورند
و خشک کنند در آب کاشنی و آب رازیانه و آب عنب الثعلب صافی کرده خوی سنه شبانه
روز و بعد از آن دوای نیکو بود و قرص سازند با اندکی نمک هندی و صبر و تربد و هلیله بعد از آن
دوای نیکو بود و لبن وی نشاید که قطعا بیاشامند البته هیچ نیکی در وی نبود و کشنده بود و مقدار
شربتی از آن اصلاح کرده وی باد و بیا که گذشته از دانگی تا دو دانگ بود بحسب قوت و صاحب جامع
گوید مابین چهار دانگ تا دو دانگ بحسب قوت و صاحب منهاج گوید شربتی از وی دانگی بود و فی
الجمله مضر بود خاصه بمزاجهای گرم و مضر بود بمعده و جگر و باه منی و عروق سفل منفجر گرداند و لبن
وی دو درم کشنده بود و معالجه وی بسکه و روغن گاو کنند و مولف گوید اگر لبن وی بر توبای
تر و خشک طلا کنند البته زایل کند و بکرات امتحان کرده و لبن مجموع یتوعات این خاصیت دارد
شبث بشیرازی شود گویند بهترین آن سبز و تازه بود که گل وی شکفته بود و قوت وی میان
درجه دوم تا سوم و جفاف وی میان اول و دوم بود و اسحق گوید گرم و خشک بود در دوم
و وی منضج اخلاط سرد بود و مسکن اوجاع و چون تر بود حرارت وی کمتر بود و رطوبتی
در وی بود و انضاج وی سخت تر بود و چون خشک بود تحلیل وی زیاده بود و شبث منضج
ورمها بود و اگر در زیت بپزند آن روغن محلل و مسکن وجع بود و منضج و نرم کننده بود و
خواب آورد و چون شبث بسوزانند گرم و خشک بود در سیوم و خاکستر آن ریشهاء که حادث
شود در سفل و ذکر و ریشهای کهن چون بر آن افشانند نیکو بود و اگر گواسیر که رسته باشد ضماد
کنند سود دهد و مقدار ماخوذ از شبث پنج درم بود و بلغم لزج که در معده بود و درد سینه
و شش را نافع بود و فواق امتلایی و مغص را نافع بود و شیر براند و عصاره وی درد گوش
سود او را سود دهد و رطوبتی که در وی بود خشک گرداند و طبیخ وی با عسل بلغم و صفرا را پاک
گرداند و چون سحق کنند و با عسل بپزند تا منعقد شود و بر مقعد مالند شکم آسان براند و طبیخ
وی درد پشت و بادها را نافع بود لیکن منجر سر بود و محرور را موافق نبود و اگر پخته بود و

بود و بخورند بعد از آن سکنجبین ساده بیاشامند اگر محروری بود و طبیخ جملو وی درد گرده و مثانه
جون از سده بود یا ریاحی غلیظ نافع بود و سنگ مثانه بریزاند و ادمان خوردن وی مضعف
جشم بود و مضر بود بمعده و گرده و مثانه و مصلح وی لیمو بود و گوید مصلح وی عسل بود و
صاحب تقویم گوید مصلح وی دارچینی بود یا قرنفل و بدل وی تخم وی است **شب**
انواع است و آنرا زاج بلور خوانند از کوه فرو چکد و بفسرد مانند یخ ابجار از کوههای یمن
خیزد و لون سفید بود که بزردی مایل بود و قابض بود در حموضت بود و نیکوترین انواع
شب بود و انواع به یمانی مشهور بود و دیقوریدوس گوید انواع شب بسیار است اما
آنچه مستعمل است در معالجه طبی سه نوع است مشقق و رطب و مدحرج مشقق یمانی بود و
طبیعت وی خشک بود در دوم و سرد بود و گویند گرم و خشک بود در سیوم و گویند
گرمی وی در دوم بود و چون با ورد و سرکه بود نافع بود جهت ترف دم از هر موضعی که بود و
چون با سرکه و عسل مضمضه کنند دندانی که متحرک بود محکم گرداند و چون با عسل بیامیزند قلاع
را زایل کند و اگر با عصی الراعی بیامیزند بهق را سود دهد و سیلان ماده که از گوش آید نافع
بود و چون با ورق انگور یا با ماء العسل جرب ریش شده را موافق بود و چون با آب بیامیزند
جهت حکه و برص ناخن و داحس و شقاق که از مالود سود دهد و چون با یک جزو از وی با
جزو نمک بیامیزند سود مند بود جهت ریشهای منتشر شده باشد در اعضا و چون با آب زفت
بر سر مالند سبوسه زایل کند و چون با آب بمالند شبش بکشد و سوختگی آتش را سود دهد و بر
ورمهای بلغمی لطوخ کردن نافع بود و در زیر بغل مالیدن کند بغل زایل کند و چون اندکی از وی
بر پشم پاره بفرج رحم نهند پیش از جماع نیکو بود جهت قطع خون و منع آبستنی و بچه بیرون آورد
و جهت ورم لثه و لهاة و نغل و فم و وجع اذنین و وجع زحمار و انثیین بغایت نافع بود و رازی
گوید در خواص وی که چون در آب تیره اندازند راوق و صافی کند در اندک زمانی و نود و
گوید که چون شب جامخواب نهند که در خواب بانگ و فریاد کند نکند و خوردن وی مضر بود با
کبدی گشنده بود و سرفه سخت پیدا کند و باشد که بسل آید و مداوی وی بشیر تازه و قند و
مسکه کنند و بدل وی نمک تلخ بود و نمک سیاه بوزن آن **شب الاساکفه** و **شب العصفر** **شب الکل** است
و ورقاف گفته شود و **شبطباط** عصی الراعی است و گفته شود و **شبوقر** خان بزرکست و گفته شد
شبوط نوعی از ماهی است و در دجله بغداد و فرات بسیار بود و زهره وی در داروها ...

جشم استعمال کنند و منفعت وی در باب سین در صفت سمک گفته شد **شباب** درخت
ما سوداند است بپارسی دیو دار خوانند و گویند صنوبر هندی است و در دال گفته شد
شجرة البق دردار است و گفته شد **شجرة اکله** شجرة القا است و گفته شد **شجرة الحیات**
درخت سرو است و گفته شد در سین و این اسم بدان نهاده اند که جایگاه مار است
شجرة بارده لبلاب است و گفته شود **شجرة التنین** لوف الکبیر است و گفته شود **شجرة
الخطاطیف** عروق الصفر است و گفته شود **شجرة الطحال** صریمة الجدی است و آن
نباتیست که هر درختی که نزدیک آن باشد بپیچد شود و آن نوعی از فاشرا است و گفته شود
شجرة الضفادع کبیکج است و گفته شود **شجرة الدم** شنجار است و گفته
شود **شجرة ابراهیم** فاقتی گویند بنجنکشت و بعضی گویند شاهبابج است و صاحب
فلاحه گوید درخت برم است که آن میلان است **شجرة الکهف** اصابع الصفر است
و گفته شد **شجرة البهق** تشاربی است و گفته شود **شجرة ابی مالک** در دمشق
صابون القاف خوانند و آن نباتیست که در موضعهای نمناک روید و در میان
نهرها و در جامه پاک کردن بیخ آن مانند صابون است و مولف گوید آن نوعی از
کلیم شوی است و صفت کلیم شوی در باب دراصل العرطنیثا گفته شد و بیخ
آن مسهل مره سودا بود و اسهالی برفق سود مند بود جهت مجموع زحمتها حتی الجذام
شجرة الدب درخت زعرور است و باقی اقوالها دیگر که گفته اند خلاف است **شجرة
الدبق** درخت سپستان است **شجرة التیس** طراغیون است و گفته شود **شجرة
البراغیث** طباقی است و گفته شود **شجر مریم** صاحب جامع اقوال بسیار آورده است
و محقق نکرده و صاحب منهاج محقق گفته که آن بخور مریم است و آن سه نوع بود یک نوع بر
نید و دو نوع برسید و بیخ آن عرطنیثا است و گفته شد صفت آن در بخور مریم
شجرة الغار دهمست و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و منفعت آن در غار
گفته شود **شجر دردر** صاحب منهاج گوید بهترین وی کوچک بود و گوشت وی گرم و خشک
بود و دشخوار هضم شود و بعضی که دارد و غذایی بد بود و خونی گرم و خشک از وی متولد
شود و روغن بسیار مضرت وی کمتر کند و صاحب جامع از قول رازی گوید گوشت وی تر
بود و کیموس وی محمود بود و زود هضم شود و فراطیس روحانی گوید بهتر شی که فاضلترین غذای

اصحاب مالیخولیا بود و بپارسی ویرا ورخوانند و از مرغان خوش آواز بود **شحم** نیکوترین
پیه آن بود که از حیوان فربه مستکمل گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود و مختلف بود بسبب
حیوانی که از وی حاصل شود و رطوبت وی کمتر بود بسبب حیوان از سمین بود از بهر آنکه
چون بگدازند زودتر از وی بسته شود و گویند خشک است سودمند بود جهة خشونت
حلق لیکن مرخی و منضج و مدخن بود و دفع مضرت وی بلیمو نمک و زنجبیل و رازین محلل کنند
شحم البط گرم و تر از پیه مرغ بود و بغایت لطیف بود و چون بموم روغن سازند و بر روی
مالند روی را پاک کند و جلا دهد **شحم الدجاج** گرمی وی کمتر از پیه بط بود و پیه خروس میانه
بود و پیه مرغ خشونت زبان و درد رحم را نافع بود **شحم الاوز** داء الثعلب را سود دهد
و شقاق لب و روی را نافع بود **شحم الارض** صاحب منهاج گوید قطن است و گفته شود و صاحب
جامع گوید خراطین است و مؤلف گوید خراطین را امعاء الارض خوانند و آن گفته شد **شحم الفیل**
گرم بود و چون در خود بمالند گزندگان بگریزند **شحم الایل** بغایت گرم بود و فتق را سود دهد
و چون لطوخ کنند گزندگان بگریزند **شحم الاسد** گرم ترین شحمها بود و در رطوبت وی کمتر بود
و خشکی وی زیاده تر بود و بقوت تر بود جهة تحلیل اورام غلیظ صلب **شحم الحمار** نافع
بود جهة اثرهای که در پوست و سوختگی آتش **شحم الحمار الوحشی** با روغن قسط درد پشت
را سود دهد که از باد بود **شحم المعز** قابض ترین شحمها بود و شحم تیس تحلیل در وی زیاده
بود نافع بود جهة لذع معاء و ریش آن و شحم عنز بقوت تر بود از شحم خنزیر از بهر آنکه زود بسته
شود و حقنه کردن بدان سحج معایی [illegible] نافع بود و کسی که در او [illegible] خورده باشد بغایت
نافع بود **شحم الخنزیر** نیکوترین آن بود که از خنزیر جوان گیرند و رطوبت وی زیاده از مجموع
شحمها بود و فعل وی نزدیک بزیت بود لیکن تلیین و تنضیج در وی زیاده بود که در زیت
و گرمی آن کمتر از گرمی شحم بز و میش بود نافع بود جهة ورمها و قرحها ساکن گرداند نافع
بود جهة گزندگی جانوران و مقدار ماخوذ از وی تا سه درم بود و اول آن بود که طبخ وی
بکنند که قایم مقام وی بود و درین زمینها وی حرام بود و گویند بدل وی شحم الکلیا بود
شحم البقر گرم و خشک تر از پیه میش و بز بود و متوسط بود میان پیه شیر و بز و بدل
وی گویند پیه بط بود و شحم العجل گرمی وی کمتر از گرمی شحم بقر بود **شحم الدب** لطیف بود داء الثعلب را
سود دهد و شقاق که از سرما بود نافع بود و جهة قلع [illegible] سودمند بود

بود و شریف گوید پیه وی چون در پوست انار گرم کند و با هم چندان زیت بیامیزند بعد از آن
برابر طلا کنند موی بسیار برویاند و چون بناسور مالند زایل کند و اگر پیه وی سحق کنند و بر
مفاصل منعقد طلا کنند سودمند بود و چون در آفتاب در عصب غلیظ مالند مالیدنی نرم
تا اعضا ویرا بجور اعصاب لطیف گرداند و در غایت تلیین بود و بدل وی شحم کلب بود و
ابن زهر گوید چون بر داء الثعلب مالند موی برویاند و چون در چشم کشند بعد از آنکه موی زیادی
برکشیده باشند دیگر نروید و چون که اخته کنند و در کودک مالند که زاییده باشد از همه آفتها ایمن
باشد و حرزی عظیم بود ویرا **شحم السمک البحری** تیزی چشم را زیاده کند و نزول آب را سود دهد
با عسل کشیدن **شحم الافعی** گرم و تر بود و بیشتر اطبا متفق اند بر آنکه منع نزول آب میکند از چشم
و علی بن عیسی گوید منع موی زیاده که در چشم بود بکند وقتی که بکنند و بدان بمالند و اسحق گوید مقدار
دانگی از وی تا دو دانگ زهرها و گزندگی جانوران را سود دهد با عسل کشیدن و معز بود و
بدل وی بصل الفار می کنند **شحم فاوندی** فاوندی گویند و در قاف گفته شود **شحم الثعلب**
درد گوش را ساکن کند چون در روغن سوسن بگدازند و به پنبه پاره در گوش نهند و درد
دندان را سود دهد و گویند چون بگدازند و بر نقرس مالند زایل کند و اگر طلا کنند بر فاری یا
بر چوبی و در گوشه خانه رها کنند براغیث بر وی جمع شوند و برغوث بپارسی کیک خوانند
شحم الرماح جالینوس گوید که پیه وی چون بر گزندگی وی نهند در ساعت درد زایل
کند **شحم الحنظل** چون از حنظل بیرون آورند بعد از سه ماه قوت وی ضعیف شود و منفعت
وی در صفت حنظل گفته شد **شحم المبرج** حنظل بر است و گفته شد **شحم ارومیه** فلی است
و گفته شود در قاف فراسیون است و گفته شود **شری** شجره حنظل است و در
صفت حنظل گفته شد **شربین** درخت قطران است و از جنس شجره صنوبر بود و ثمر وی
مانند ثمر سرو بود لیکن کوچکتر بود و وی خارناک بود و آن دو نوع است دراز و کوتاه و در
پوست وی قبضی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود نزدیک بدرجه سیم و چون ورق
وی بسرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان را ساکن کند و ثمر وی سرفه را سودمند بود و جگر
را و تقطیر البول را نافع بود و مشیمه را بیرون آورد و بول براند با فلفل استعمال کنند و وی شکم
ببندد و ثمر وی چون با شراب بیاشامند کسی را که ارنب بحری خورده باشد سود دهد و چون
و چون شحم ایل بیامیزند و بدان بدن را مسح کنند هیچ گزنده نزدیک وی نگردد و ثمر وی معده را

به بود و لذاع بود و در دسر آورد و به جیند از دو اصلاح بعصاره لسان الحمل و جلاب کنند
شقاقل اشقاقل است و گفته شد ششدان فارسیتین است و گفته شود شتره
قوات و گفته شود شطریه نوعی از سعتر است و ورق آن دراز بود و بستانی بود و تیز زبان
آزا مرزه خوانند و در صفت سعتر سنعت آن گفته شود شعر العقالیه زعفران است و گفته شد
شعر الجن و شعر الحیات و شعر الارض و شعر الحبار و شعر الغول و لحیه الحمار و ساق الاسود و
سانقه و صغایر الجن و شعر الخنازیر و گربه ایزان جمله اسم برسیاوسان است و گرمایان
ویرا کرمو خوانند و زنان شیراز ویرا کیس پری خوانند شعادیر قثاء الصغیر است و
گفته شود شعیر رومی خند روس است و گفته شد شعیر نوعی از وی بی پوست بود
آنرا سلت خوانند بپارسی جو برهنه گویند و فعل وی نزدیک است بفعل جو با پوست و نیکو
ترین جو آن بود که تازه و سفید و بزرگ دانه و فربه بود و طبیعت سرد و خشک بود در اول
و گویند در دوم و خشکی وی بیشتر از باقلای مقشر بود و باشد که چیزی اما در همه خصلتها مانند وی
بود چون از بیرون استعمال کنند و چون جو کشته خورند فاضلتر از باقلا بود و در وی تحلیل و جلا بود
و غذای وی کمتر از غذای گندم بود و بر کلف گرم کرده طلا کردن نافع بود و با سرکه و بر نقرس
گرم طلا کردن خوب بود و بر ذات الجنب نافع بود و با انجیر چون بپزند بتهای بلغمی را نافع بود و
چون مرضوض کنند و با آتش گرم کنند و بر وجعی که از حرارت بود ضماد کنند ساکن گرداند و اگر برد
ریحهای گرم همین عمل کند بعد از اندو وی باد انگیز بود و معض آورد و از بهران ویرا پوشانند و
گویند معز لو بود بمثانه و مصلح وی انیسون است و آرد جو چون با انجیر بپزند و بر ورم بلغمی و دمهای
گرم نهند بعد از اندو با آب تنج و زفت و سرگین کبوتر بیامیزند و بر ورمهای صلب نهند نفع دهد و
چون با زفت تر و موم و بول کودکان که محتلم نشده باشند و زیت بیامیزند و بر خنازیر نهند
نفع دهد و چون با عصاره سرو بسرشند مانند کاهو و تورک و آب روباه ترک و ضماد کنند بر
چشم ورم کرده و ورمی که گرم بود ساکن گرداند و همچنین طلا کردن بر همه ورمهای گرم بجو محرود و
قلغونی و امثال آن ساکن گرداند و چون با سرکه بسرشند و بر چشانی طلا کنند درد سر گرم ساکن
گرداند و همچنین تنها یا با داویه که موافق بود استعمال کنند قلاع را زایل کند شعیب حالیکوس گوید
مو یرا اگر بسوزند در قوه مانند پشم سوخته بود یعنی گرم و خشک بود در سیوم و اگر موی آدمی تر
کنند و بر گزندگی سگ دیوانه ضماد کنند در د ساعت زایل کند و گویند سحق کرده بسرکه تر کنند و ضماد

ضماد کنند بران و اگر بشراب صرف در زیت تر کنند و بر جراحتهای سر نهند منع تورم آن
بکنند و اگر بدان دخان کنند خناق رحم و سیلان آن سود دهد و موی سوخته چون سحق کنند
بسرکه و بر بثر با نهند زایل کند و چون سحق کنند با عسل و بر قلاع که عارض شود در دهان
کودکان بمالند بغایت کمال نافع بود و چون سحق کنند با کندر و بر جراحتهای که در سر پیدا شود
افشانند نافع بود خاصه با زیت و اگر سحق کنند بعسل و بر جراحتها نهند زایل کند و چون سحق
کنند موی سوخته با مرداسنگ و بر چشمی که جرب و حکه سخت داشته باشد طلا کنند ساکن گر
گرداند و چون روغن گل بیامیزند و در گوش چکانند درد دندان ساکن کند و اگر طلا کنند بر سو
ختگی آتش سود مند بود و ابن زهر گوید اگر بیاویزند موی طفل پیش از آنکه صلب شود در
کسی که نقرس داشته باشد یا عقرب گزیده بود نافع بود و درد ساکن گرداند و اگر موی آدمی بخور
کنند بچیزی زرد گرداند و آب مقطر وی چون بر داء الثعلب مالند موی بر رویاند و صفت سوختن
وی چنان بود که دیگی نو برگنند از موی و طبقی بر سر آن نهند که سوراخ در میان آن بود بعد از آن
بر سر آتش نهند تا بسوزد شعر الجبار شعر الجن است و گفته شد شعلج ثمر اللعف است
و آنرا قثاء الکبر خوانند و در ثا گفته شد شعنین بحری مرغیست که ویرا ایمام خوانند و بپارسی
بوتیمار صاحب منهاج گوید بهترین وی کوچک بود و طبیعت وی گرم و خشک است و خشکی وی بقوه
بود مفلوج را سود مند بود و بی خوابی آورد و مصلح وی سرکه و کشنیز بود و نشاید که اگر از
یکسال گذشته خورند که بغایت مضر بود و اولی آن بود که بعد از کشتن یک روز رها کنند و بعد از آن
بخورند و رازی گوید پر از او نافعها از بکولود و ارسطو گوید خاصیتی قوی دارد در قوه
ماسکه و درین باب از کنک بالغ تر بود و ابن زهر گوید گوشت بیام حفظ را زیاده کند و ذهن
را تیز گرداند و قوه حواس بدهد شعنین بحری جانوری دریاییست بشکل خفاش
و دو بال داشته باشد مانند بالهای خفاش و بلون مانند وی و دنب وی مانند دنب موش
بود و در بن او خاری بود مقدار نیشی و بدان بگزد و در دست پیدا شود و از گزندگی وی
و صاحب جامع گوید در مدینه مالقه از بلاد اندلس ویرا برق خوانند و شریف گوید اگر زنی یا
مردی بول کند در موضعی و در آن موضع خار بیامه بحری فرو برند آنکس که بول کرده باشد سو
زش تمام و سخت پیدا شود مادام که خار وی در آنجا فرو برده باشند و مهراریس دمی گوید
چون بجنبند در شیب جامه خواب کسی که خفته باد ادام که آن بود بخواب نرود تا آن برگیرد و اگر

واگر دفن کنند در بن درختی بار ور نشود و خشک گردد و اگر دفن کنند در خانهٔ قومی تفرقه
گردند آن قوم و اگر بسوزند و سحق کنند و آن خاکستر بر در کسی افشانند از یکدیگر پراکنده
شوند و دشمن یکدیگر شوند و بعضی آن را حوت الشر خوانند **شقایق النعمان** شقر خوانند
و بیونانی ارامونی خوانند و بری و بستانی بود و گل وی بزرگ بود بپارسی لاله گویند و نوعی
دیگر از شقایق که آن را اذربون خوانند و گفته شد و طبیعت هر دو نوع صاحب منهاج گوید گرم و
خشک بود در اول و گویند گرم است در دوم و تر و عیسی بصری گوید گرم و خشک بود در دوم و
وی محلل و منضج و جلای وی جذب در وی بود و اگر گل شقایق با پوست جوز تر بیامیزند موی را
بغایت سیاه گرداند و خضاب نیکو بود و اگر در شیشه کنند و در شیب و بالای وی گیشنان
سوخته بنهند و در سرگین تر چهل روز دفن کنند چون بیرون آورند در ساعت موی را خضاب
کند تنها بغایت سیاه گرداند و عصارهٔ وی سفیدی چشم زایل کند خاصه از چشم کودکان و
چون کحلهای مرکب با وی مربا کنند قوت چشم بدهد و شریف گوید چون آب وی در چشم کشند حدقه را
سیاه گرداند و منع نزول آب در ابتدا بکند و تیزی وی زیاد کند و قوت وی بدهد و اگر یک
رطل شقایق و نیم رطل پوست گردکان تر در شیشه کنند و دفن کنند در سرگین گرم دو هفته موی
را بدان خضاب کنند سیاه گرداند و چون ظرفی آبگینه پر کنند و در شیب آن چهار درم روی سوخته
بنهند و در بالای آن هم چنین و سر آن بگیرند و در سرگین دفن کنند سه هفته بعد از آن بیرون آورند
آبی سیاه غلیظ باشد موی را بوی شانه کنند سیاه گرداند بغایت و اگر دست زنان بود رنگ
کنند خضاب نیکوی عجایب بود و ابن رضوان گوید تخم وی چند روز متواتر هر روز یک درم با آب
سرد بیاشامند از برص شفا یابند باذن الله تعالی و گوید بکرات تجربه کرده و مجرب بود و دیسقوریدوس
گوید چون همچنان بکوبند و آب آن بگیرند و بدان سعوط کنند سر را تنقیه کند و چون بخایند قلع بلغم
بکند و چون بپزند بشراب و بر ورم گرم چشم ضماد کنند زایل کند و آثار قرحه که در وی بود پاک
گرداند و ریشهای چرکن پاک گرداند و چون زن بخود برگیرد حیض براند و چون ورق و قضبان
وی با خیش چو بپزند و بخورند شیر براند و شقایق نافع بود جهت عشی و جرب شده و قوبا **شقاقل**
اشقاقل است و شقاقل نیز گویند و گفته شد منفعت بعضی از آن در باب الف و آنجا نیز گفته شود
تمامی منفعت آن منصوری گوید مربای وی قوی گرم بود و مسخن معده و جگر بود و منی را زیاده
کند بسیار چون ادمان کنند و ابن ماسه گوید گرم و تر بود در اول و رطوبت بیشتر از حرارت بود

بود مهیج جماع بود و باه را زیاده کند و انعوظ آورد خاصه مربای عسل و جالینوس گوید گرم و تر
بود در سیوم شیر بیفزاید و قوت باه بدهد و حیض فرود آورد و مقوی اعضا بود بارد و دیسقور
یدوس گوید در ابتدای استسقا نافع بود و مقوی امعا بود و بدن و منی بیفزاید و انعوظ تمام
آورد و فولس و اربیاسوس گویند مقوی صلب بود و ذکر و منی بیفزاید و لذت زیادت کند
و به نشر درد آورد و اختناق رحم را نافع بود و گزیدن سگ دیوانه و گزندگی سباع و گزندگی
جانوران زهردار که زهر ایشان سرد بود سودمند بود مقدار ماخوذ از وی دو درم بود
و شیخ الرئیس گوید ظن آنست که جوهر وی لطیف بود و ترطیب وی قوت در ربع زیاده کند
و رازی گوید بدل آن بوزن آن بوزیدان بود و گویند بدل وی اراصیبی و تخم گزر بود و بسیار خوردن
وی مصدع بود و مصلح آن سیاوشان با نبات بود که جلاب سازند **شقر** شقایق
است و گفته شد **شقراق** بو آب و شقره گویند بپارسی کاسکینه گویند و بشیرازی کاریشک
گویند گرم بود و در وی زهومتی قوی بود اما محلل ریاح غلیظ بود که در امعا باشد خوردن وی
دسم بود **شقردیون** اشقردیون خوانند و آن اسقردیون است و گفته شد منفعت بعضی
در باب الف و تمامی اینجا گفته شود و آن ثوم بری است و حافظ الاجساد و حافظ الموتی خوانند
و بغایت گرم بود بول براند و چون تر بود بکوبند و چون خشک بود بپزند بشراب و بیاشامند
گزندگی جانوران را دو ویکشنده را نافع بود و سینه را از کیموس غلیظ پاک گرداند و مقدار
دو درم با ماء العسل بیاشامند قرحه امعا و عسر البول و لذع معده را نافع بود و چون با جوف
و عسل و راتینج بیامیزند چون درد ساکن کند و اگر با آب ضماد کنند بجنین و چون زن بخود برگیرد
حیض براند **شکرهنج** شکوهنج نیز گویند و آن خشک است و گفته شد **شکاعی** صاحب منهاج
گوید خشیشیت در قوت مانند بادآورد و نیکوترین وی سبز بود و گویند زرد و طبیعت وی
گرم و خشک است در سیم و گویند گرم است در اول و خشک است در دوم محلل لطیف بود و بغایت چون
در شیب جامه خواب کودکان بنهند سودمند بود جهت آب رفتن دهان ایشان و بر فالج طلا کردن و
سعوط کردن و با شراب آشامیدن نافع بود و رطوبت معده و باه که در رحم بود سود دهد و مقدار
مستعمل دو درم بود و جالینوس گوید سودمند بود جهت مره سودا و بلغم و مقوی بدن بود و
معده و امعا را پاک گرداند از فضلهای بد و جذام را نافع بود و فولس گوید جذام و برص
و بهق را نافع بود چون افسنتین رومی و عسل بیاشامند و سمن لود و صاحب تقویم گوید حکم

مقدار مستعمل از وی پنج درم بود و گویند مضر است بشش و مصلح وی صمغ عربی بود و نافع
بود جهت ورم ملازه و ورم مقعد و پنج وی قطع سیلان رطوبت کند و شیخ الرئیس گوید
سود مند جهت تبهای کهن خاصه صبیان را و مولف گوید و بشیرازی ازاعار مهک خوانند و وی
نبات کوهی بود و در زمین که سنگستان باشد و جهت تب ربع و تب سرما بجلاب خوردن
نافع بود **شکوفا** اکشوث است و گفته شد **شک** تراب الهالک خوانند و بشیرازی مرگ
موش کان گویند و صاحب منهاج گوید دود زراست که از خراسان می آورند و گویند
دود نقره است که در خراسان در معدن نقره حاصل میشود و مولف گوید آنچه محقق است از
طرف دریا می آورند از کولیکو و می گویند وی کان است و اکسیریان وی را زرنیخ سفید خوانند
و وی سم قاتل است و معالجه کسی که آن خورده باشد همچنان کنند که معالجه کسی که آن مصعد خورده
باشد و مشکل خلاص یابند از بهر آنک لعابات مهلک بود و اگر در میان کنند یا در چیزی دیگر
و در میان خانه بنهند تا موش بخورد هر موش که آن بخورد بمیرد و هر موش که بوی آن موش
مرده بشنود بمیرد چنانچه آن خانه از موش پاک گردد و اینک مجربست **شلجم** و سلجم نیز
گویند و آن لغت است بپارسی شلغم گویند بری بود و بستانی و طبیعت وی گرم است در
دوم و تر است در اول غذا بسیار دهد و مولد منی باشد و سینه را نرم گرداند و باه را برانگیزاند
و بول براند و مسهل بود و اشتهای طعام بیاورد و چون سرکه بود و خردل و مقوی معده بود
و آب وی حصر را سود مند بود و آن رختی است که بشیرازی رطوبه گویند و در وی غلظ و نفخ
بود و محرک شهوت جماع بود و چون بخورند و احساس تلخی در خود یابند بعد از آن جوارشی تناول
کنند سود افتد **شل** اسحق بن عمران گوید شل در هند و سیستان سفرجل هندی گویند و آن شجر
بود و مانند زرد آلو و قوت وی مانند زنجبیل بود و طبیعت وی گرم بود در سیم و تر بود در
اول ملطف کیموس غلیظ بود و صلابت اعصاب را نافع بود و شیخ الرئیس گوید طعم وی تلخ بود و
تیز و قابض بادها را بشکند و در وی تحلیل عجب بود و اعصاب را نافع بود ریاحی که عارض شود در
رحم زنان و بچه را نگاه دارد در رحم و چون با عسل ناشتا استعمال کنند معده را پاک گرداند
قوت معاده دهد و نشف رطوبات و مقدار مستعمل از وی یک درم بود و گویند مضر بود بشش و مصلح وی
عسل بود و صاحب تقویم گوید صداع آرد و مصلح آن حشیشی است سیاه و شکر بود و صاحب
منهاج گوید سهو کرده است که از خوردن وی خمار عارض شود که زیبق مقتول را حق بطرف صاحب

صاحب جامع است که خوردن او ناشکر کرده است **شمع** بپارسی موم گویند و
گوید نیکوترین وی سرخ رنگ بود خوش بوی که بوی عسل از وی آید و بی خلط بود و
طبیعت وی معتدل بود و گویند گرم بود و ملین و ماده مرهمها سرد و گرم بود و در وی انضاج
اندک بود و ملین اعصاب بود و خوشکریشها و خشونت سینه را نافع بود طلا کردن و با روغن
بنفشه لعق کردن و منع شیر بستن در پستان زنان کند چون ده حب سرکه بمقدار جاورسی
از وی بیاشامند و همین مقدار چون در حصاهای از جا و پس با برنج کنند و بخورند قرحه
امعا را نافع بود و جذب سموم کند و برجراحتها که از پیکان زهر آلود بود طلا کردن نافع
بود بغایت و شریف گوید چون با روغن سوسن یا روغن زنبق بر روی طلا کردن لون را
صافی و نیکو گرداند و کلف ببرد و منضج دملها بود و استسقا را بجوی در زمان و نافع بود
و شهوه طعام را ضعیف گرداند **شمشرا** مرزنجوش است و صفت آن در زدان الفا گفته
شد **شمار** رازیانج است نزدیک اهل مصر و شام و گفته شد **شمشاد** نقل است و
گفته شد **شمشیر** بپارسی شنگار گویند و آن ابوخلسا است و گفته شد در الف و انقلیایر
ورق چون با شراب بیاشامند شکم ببندد و ورق وی با ورق کاهو مانند اما خشن بود
و آن کاو زبان تلخ است و در کوههای سرد سیر روید خاصه در کندمان **شندله** توتی
است و گفته شد **شنلید** صاحب جامع گوید از قول تمیمی شنلید فقاع سورنجان است
و صاحب منهاج گوید ورق سورنجان است و قول اصح است که آن فقاع سورنجان است و نیکو
ترین آن سفید تازه بود و طبیعت آن گرم و خشک است بوییدن وی صداع سرد را سود
دهد و بادهای غلیظ که در دماغ بود بشکند و سده دماغ و بینی بگشاید و چون اول باران
باشد که هنوز آفتاب بحدی نرفته باشد بشکفد و مانند بهار نارنج شکفته بود بشکل و بقدر
بوی کمی تر داشته باشد **شبخ** نوعی از جلوزن است بپارسی کک خوانند و بشیرازی
قصک گویند و آن کوچک بود و بزرگ بود و صاحب جامع گوید سطبر و بزرگ و پیچیده بود و
لون آن زرد بود و باطن آن سفید و عطاران شیراز آن را توتیای اکبر خوانند و آن ودع است
و در دال گفته شود و بهترین شبخ تازه سفید املس بود و چون بسوزانند و در داروهای
چشم مستعمل کنند و صفت سوختن وی چنان بود که شبخ را در گل گیرند گلی که سرگین با وی آمیخته
باشند و در تنوری نهند که آتش تافته بود تا بسوزد و علامت سوخته وی آن بود که سفید گشته باشد

واگر سفید نکشته باشد دیگر در گل گیرند و در آتش برند تا تمام سوخته گردد و سفید شود و بعد از ان
باب سحق کنند و بشویند و خشک کنند و دیگر بار سحق کنند و مستعمل کنند و طبیعت آن سرد و خشک
بود و گویند پر منفعت آن است که سپیدی که در چشم بود زایل کند و نشف رطوبت از چشم بکند
و تخفیف درد وی زیاده بود و اگر بعد از سوختن غسل کرده باشند نشف رطوبت بیشتر بکند جلا دهد
کند و سنون کردن دندان را جلا دهد و سکن وجعهای گرم بکند بود و مقدار نیم درم اما مضر بود به شش
و مصلح وی عسل بود و بدل آن ودع **شنغاد** شنجار است و گفته شد **شنان** گرانسون
است و گفته شود **شونیز** شبیز است و حبة السودا گویند نیکوترین آن فربه بود و طبیعت آن
گرم و خشک بود در سوم قطع بلغم بکند و جلا دهد و محلل ریاح و نفخ بود و ورمهای بلغمی کهن
شده و ورمهای صلب چون بکوبند و با گمیز کودکان که بالغ نشده باشند بسرشند و ضماد کنند و
چون بکوبند و باب ترکنند و بر ناف ضماد کنند کرم دراز بیرون آورد و اگر با ب حنظل تر بسرشند
یا جوشانیده بر ناف طلا کنند حب القرع بیرون آورد محکم و اگر با ب ترخینه ترکی بسرشند و طلا
کنند کرمها مجموع بیرون آورد و چون سحق کنند بریان کرده و در صره بندند و دایم بوینند زکام
سرد نافع بود و اگر سحق کنند و با قدری روغن حبة الخضرا بیامیزند و سه قطره در گوش چکانند
نافع بود جهة سردی و بادی و سده که در گوش بود و اگر بریان کنند و بکوبند و در زیت خوابانند
و از ان سه قطره در بینی چکانند یا چهار قطره زکامی را که عطسه بسیار آید سودمند بود و اگر
بسوزانند و با روغن سوسن یا روغن حنا که موم در ان گداخته باشند بیامیزند و بر سر کل طلا
کنند موی برویاند و روغن وی چون سعوط کنند فالج و لقوه را نافع بود و چون بکوبند
و بپزند و هر روز مقدار دو درم باب نیم گرم بیاشامند کرندگی سگ دیوانه را سود دهد و
چون سحق کنند و سکنجبین بیاشامند تب ربع را نافع بود و اگر با سرکه بر برص و بهق طلا کنند سود
مند بود جهة درد رحم و درد گرده و دردی که از اسپرز بود و در زمان امساک خون نفاس کند و درد
آن ساکن کند و چون سحق کنند با بول و بر ریشها سر نهند و بدان ادمان کنند ریش را پاک گرداند
و موی برویاند و چون در کحلها کنند و در ابتدای نزول آب بکشند یا بدان سعوط کنند منع
آن بکند و قلع ثالیل و خیلان و بهق و برص و حب ریش شده بکند و بر پیشانی طلا کنند درد سر
که از سردی بود سود دهد و سده مصفات بگشاید و چون یک ث در سرکه خوب بپزند و با مداد
سحق کنند و بدان سعوط کنند درد سر کهن و لقوه را زایل کند و اگر ادمان خوردن وی کنند چند

روز بول و شیر و حیض براند و چون با نطرون بیاشامند عسر النفس را نافع بود و مقدار دو
درم از وی باب بیاشامند گزندگی رتیلا را سود دهد و چون در خانه دود کنند گزندگان
بگریزند و بخاصیت تبهای بلغمی و سوداوی را زایل کند و حب القرع را بکشد از بیرون طلا
کردن و روغن وی سعوط کنند سودمند بود فالج و کزاز و قطع تری و سردی بکند اگر
جمع شود از ان افلاج حادث شود و چون سحق کنند با خون افعی یا خون پرستوک و طلا کنند
بر سفیدی که بر اعضا ظاهر باشد لون آن بگرداند و چون بریان کنند با آتش آهسته بکوبند و بکلاب
بسرشند و طلا کنند بر ریشی که در ساق پیدا شود بعد از انک ریش البسر که شپته باشند زایل
کند و بحال صحت باز آید و چون ضماد کنند درد مفاصل را سود دهد و چون بخورند حیض براند محکم و
بچه مرده و زنده بیرون آورد و شیمه بیندازد و شریف گوید چون هفت دانه از وی با شیر زنان بکوبانند
و سعوط کنند در بینی کسی که یرقان داشته باشد و چشمهاش زرد شده باشد بغایت نافع
بود و رنگ بحال آورد و زایل کند لثه و تفتیح سده و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی کثیرا بود و
بدل وی صمغ درخت زیتون بود و گویند بسیار خوردن از وی کشنده بود و نوعی از وی هست
که خناق و غثیان آورد و اولی آن بود که قی کنند و شیر بیاشامند و مداوای وی چون مداوای
کسی کنند که کندش خورده باشد **شوصل** نوعی از زنجبیل است و آنرا مسک الجن خوانند
و طبیعت آن گرم و خشک در حقنهای تیز کنند سودمند بود جهت عرق النسا و اوجاع مفاصل که
سرد را از بهر انک مسهل اخلاط غلیظ لزج بود **شوحظ** خوشه ارزن است **شوبلا** رکاب
است و گفته شد **شوع** درخت بان است و صفت بان و حب آن گفته شد **شوثمیر**
خبر بواست و هیل بوا و هال بوا نیز گویند و آن قاقله صغار است و گفته شود **شوکة الذرا**
مشط الراعی است و بیونانی دیناوس گویند و گفته شد **شوکة الدین** عکوب است و گفته شود
شوکة العلک اشخیص است و گفته شد **شوکة عربیة** شکاعا است و گفته شد **شوکة قبطیة**
قرط است و گفته شود **شوکة شهبا** بینوت است و گفته شود **شوکة منقته** جنین گویم
طباق است و گفته شود و طباق خارناک هست که آنرا شوکه خوانند **شوکة بیضا** باد آورد
است و گفته شد **شوکة مصریة** شوکة قبطیة است و گفته شد **شوکران** حیقوطم گویند و
بیونانی قوشون و میقونیون و باریقون و طنیقویون نیز گویند و ان ملحا است و گویند
تخم بنج رومی است و دیقورسوس گوید ساق آن مانند ساق رازیانه بود و ورق آن مانند

ورق حنا ریزه و گل وی سفید بود و تخم آن مانند انیسون رومی بود و روفس گوید ورق آن مانند
ورق یبروح زردی بغایت بود و بیخ آن باریک بود و تخم آن مانند نانخواه بود در شکل و طعم و
لعابی داشته باشد و مولف گوید بهترین آن یزدی بود که از ولایت یزد از تفت خیزد و آن را دو
دوس تفتی خوانند و تخم آن شوکران است و طبیعت آن سرد و خشک است در سیوم تا چهارم و کشنده
بود و اگر عصاره وی بگیرند پیش از آنکه تخم وی خشک شود و در آفتاب بنهند تا منعقد گردد بسیار
منفعت داشته باشد در اطلیه و شیافها جهت درد چشم استعمال کردن نافع بود و چون ضماد کنند
نافع بود جهت رجم و نمله ساکن گرداند و اگر نبات وی بجهانها ورق بکوبند و بر انثیین ضماد کنند
نافع بود جهت کثرت احتلام و چون ضماد کنند بر قضیب سستی در وی پیدا کند و چون بر پستان
دختران بکر ضماد کنند رها نکنند که بزرگ گردد و اگر بر پستان شیر دار ضماد کنند قطع شیر کند و اگر
بر موضع زهار یا موضعی که مو بود طلا کنند منع موی رستن بکند و اگر بر خصیه کودکان ضماد کنند
رها نکنند که بزرگ شود و اگر کسی بخورد علامت وی آن بود که عقل آن وی زایل شود و چشم
وی تاریک شود تا حدی که هیچ نبیند و فواق آورد و اعضای وی سرد شود و در آخر کار
تشنج اعصاب آورد و خناق آورد و سرزنگ از شکی که در قصبه شش و حنجره پیدا کرد و سبب
ایلج و معرزه وی بیشتر بدل رسد تا حدی که بکشد و مداوای آن قی بعد از آن بشراب صرف و
فلفل پس بشیر خر یا افسنتین و فلفل و جند بیدستر و سداب و یا شراب و قرمانا و میع و فلفل
و تخم انجره یا شراب و ورق غار و انجدان و حلتیت یا روغن و مداوا بالغوفیون نیز کنند و اگر از
تخم وی اندکی در شراب کنند بغایت مسوم بود و بدل آن در فزون آن بزر البنج بود شوغاد
زاج سفید است و گفته شد شوذانیق سودانیات است و گفته شد و غذا اندک دهد و کیموس
وی کدر بود شهدانج بزر القنب است و آن بری بود و بستانی بود و در قاف گفته شود
شیطرج عضاب خوانند بزبان بربری و بیونانی لبیدیون خوانند و آن انواع است بهترین
آن صاحب جامع منهاج گوید هندی بود یا بحری و مولف گوید چند انک امتحان کرده باشند بهتر از
پارسی نیست که در خطا آمیزند در اطلیه و هندی اندک آمیزند پس تحقیق شد که حدت وی زیاده از
هندی است و این نوع نیکوتر است بدو وجه یکی آنکه تازه بود دوم آنکه مقشر بود فی الجمله طبیعت
آن گرم و خشک است در آخر درجه دوم جالینوس گوید گرم بود در درجه چهارم و شیخ الرئیس گوید
بر بهق سفید و برص و جرب و تقشر با سرکه طلا کردن بغایت نافع بود و چون بیاشامند در مفاصل

را سود دهد و بر بثور طلا کردن بگدازاند و ورق وی چون نیک بکوبند و با بیخ راسن
بر عرق النسا ضماد کنند و دانگی و نیم ساعتی رها کنند نافع بود و بر بثور نهادن سودمند
بود و بر جرب ریش شده مالیدن بغایت مفید بود و چون از خود بیاویزند درد دندان ساکن
کند و مولف گوید که از خواص وی آنست که اگر کسی درد دندان گیرد شیطرج را در کف دست
مخالف نهد درد دندان ساکن گرداند و این مجربست و جهت قوبا با سرکه کهن طلا کردن بغایت
نافع بود و مجرب و مقدار مستعمل شربتی از وی یک مثقال بود و گویند مضرست بشش و مصلح
آن مصطکی بود و بدل آن فوه و گویند بیخ کبر است شیح بپارسی بیخ درمنه گویند بهترین
آن ارمنی بود و آن را درمنه ترکی خوانند و شیح جبلی را افیلون خوانند و طعم وی تلخ بود و طبیعت
وی گرم و خشک بود در سیوم و گویند گرم در دوم و خشک بود در اول محلل ریاح بود و مقطع
و در وی قبضی بود دون قبض افسنتین و چون بسوزانند و خاکستر آن با روغن بادام بر
داء الثعلب طلا کردن نافع بود و منع الکل بکند و عسر النفس را سود دهد و کرمها و حب القرع را
بکشد و بول و حیض براند و جهت گزیدگی عقرب و رتیلا و زهرها سود دهد مقدار دو مثقال و چون
بسوزانند و بر ریشی که کوتاه باشد یا بر موضع ریش که رسته باشد طلا کردن موی برویاند
و وی مضر بود باعصاب و مصدع بود و معده را زیان دهد و مصلح وی ترمس بود و گویند
مصلح وی ترش شراب ریباس بود یا شراب اترج و بدل آن در قاقلات دود برنگ کابلی بود
و در علتها بدیگر عفار منی بدل وی کنند شیلم زوان است و بهترین وی آن بود که او کهن و فربه
بود و طبیعت وی گرم بود در سیوم و گویند در اول و گویند در دوم و وی ملطف و محلل بود و
جلا دهد و با گوگرد بر بهق طلا کردن سود دهد و محلل ورم خنازیر بود با بزرکتان و با سرگین کبوتر
بر وی نهند سوراخ کند و با گندم بر قوبا و ریشها ذرور کردن نافع و بخور کردن بدان آبستنی و یاری
دهد خاصه چون با سویق و مر و زعفران و کندر بود و چون بکوبند و بسرشند و بر عضوی نهند که سلی
یا خاری بود بیرون آورد و وی مسکر و مسدر بود و بشیرازی سلمک خوانند و اگر در میان گندم
بود آن نان بغایت سدر و سکر آورد و بدل آن حنطه قوقی بود و اگر در میان شراب خوبیانند و بیاشامند
بغایت مسوم بود و مستی خواب گران آورد و روغن وی جهت قوبا از روغن گندم نیکوتر بود و چون
بر صدغین مالند خواب معتدل آورد و رازی گوید بدل آن قواست شیرج دهن الحل
است بپارسی روغن کنجد گویند و شیره گویند و طبیعت وی گرم و تر بود و سودمند بود جهت

شقاق حشونه سودا وی خوردن وطلا کردن وچون موردد روی بزند موی را نگاه دارد و قوت
دهد وخوردن وی غلطی بود و معده را زاید بود و آب مویز مکه موی وبلغم را زایل کند وضیق النفس را
نافع بود و معتدل طبیعت بود و سموم را نافع بود و حشونه حلق و سینه را سود دهد و سهو کر طبیعا را زایل
کند چون در طبیخ کنند و دروی غلطی بود و معده را زاید بود و حرجی وی بود و اگر خواهند که غلط وی
اندک شود مصلح وی آن بود که بریان کنند و بعضی گویند که سودا وی را هیچ نفع ندهد شبلة العجوز
اشنه است و گفته شد شیان دم الاخوین است و گفته شد شیرزف و شیرزخ بر گویند خفاش
جامع گوید سرگین خفاش است و گویند بول او بود و صاحب منهاج گوید بول خفاش است و گویند
شیر اوست و مولف گوید آنچه محقق است شیر خفاش است که هیچ مرغ شیر ندارد و الا خفاش دیگر
مرغ که در دهان گویند شیر رقی است و طبیعت آن گرم و خشک است بغایت گرم منفعت وی آنست
که سنگ مثانه بریزاند و ناخنه و سفیدی که در چشم بود چون در چشم کشند زایل کند شیرابه خشخاش
است و گفته شد شیغر شوبزاست و گفته شد شیح حبشی فلفل سیاه است شیخ البحر
حیوان دریاییست که سر و چشم وی مانند گوساله بود و گویند روز شنبه التیه از دریا بیرون آید
شیاف حوذی بوش در بندی است و گفته شد شیرابج ابج چون در شیر خوب سازند
آن را شیر ابج خوانند و قبض وی کمتر از ابج بود و نیکو تر آن بود که چند روز در شیر خوب نند
طبیعت آن سرد و خشک بود در سیوم و گویند تر و گرم بود و بلغم لزج را پاک کند و قوه شهوت
دهد و قطع قی بکند و آب رفتن از دهان باز دارد و حراره خون را بنشاند و مقدار استعمال از وی
یک مثقال بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی شیر تازه و عسل بود شیراد بپارسی بکال
خوانند شیراخبیر صمغیست زرد رنگ که از هندوستان می آورند و طبیعت آن گرم
و خشک است مسهل مره سودا بود و بلغم و خلطهای غلیظ سوخته بیرون آورد و ماده
های فاسد و شربتی از وی دانکی تا نیم درم بود شیرخشک بپارسی شیرخشت خوانند و
طبیعت وی گرم بود باعتدال و فعل وی اقوی بود از ترانجبین و مانند وی و بهترین وی
آن بود که شاف بود و مانند صمغ والله اعلم

باب الصاد

صابون گرم و خشک بود در چهارم و مفرح اعضا بود و محکم و قولنج بگشاید و مسهل خلط
خام بود و چون شافه از وی بجود برگیرند و ورمها را نضج دهد و شریف گوید چون در میان خرقه
صوف نهند و خزار و قوباء را بدان بمالند محکم زایل کند و اگر با هم چندان نمک بیامیزند و در

و در حمام بمالند که وجوب ریش شده را نافع بود و اگر با همچندان حنا بیامیزند و بر زانو طلا کنند
درد زانو ساکن گرداند و اگر نمش طلا کنند رفو د زایل کند و مجرب است و چون بجوشانند با روغن گل
و بر سر ریش کودکان طلا کنند بیابی چند نوبت خشک گرداند و زایل و چون طلا کنند بر ریشهای
شهدیه و هفت روز رها کنند بعد از آن باب گرم بشویند هیچ دوا بهتر از آن نبود و چون دو
دو درم از وی همچندان سیقون که آن زنجفر محلی است و همچندان نوره با آب بر ریش
خضاب کنند در حمام بعد از آنک شسته باک و نیم ساعت صبر کنند موی را سیاه گرداند و
تغییری تمام پیدا کند و شریف گوید بغایت مجربست و اگر سر را بدان بشویند در حمام شپش را بکشد
و سر را پاک گرداند از سبوسه و گویند اگر با ادویه سرشته کنند که جهه نمش و بهق مناسب بود فعل وی
زیاده گردد و بهق و نمش را زایل کند و چون بر ورق بلغمی و خنازیر نضج نهند تنها یا با ادویه که
موافق بود نضج دهد و بگدازاند و چون سرشته با ادویه که کشنده او رام بود مانند جوف و
سرگین کبوتر و اصل قثاء الحمار فعل وی قوی گرداند و گویند سر را چون بدان بشویند موی را جعد
گرداند و بر سر جراحتها طلا کردن بگشاید و آب وی اگر بخورند کشنده بود نزدیک بخوردن
نوره بود و مداوای وی بقی باب گرم کنند و بروغن کنجد بعد از آن آب گوشت از مرغ بروغن
بادام صابون القاق شجره ابی مالک است و گفته شد صاب گویند قثاء الحمار است
و گویند نخنق نوعی از یتوعات است صاده نوف الصیفریت و گفته شود صاحبه
جوز است و گفته شد صباد تمر هندی است و گفته شد صبی گویند عصاره سنا است
و گویند عصاره زرد رنگ است طبیعت آن سرد است نقرس گرم را نافع بود صبر
سه نوع است اسقوطری و عربی و سمانی بهترین آن سقوطری جزیره است نزدیک ساحل
یمن و آن جزیره جبل و سنگ است و اهل آن جزیره بیدینان اند و ساحر آن محکم و اصل
ایشان از یونان است اسکندر ایشان را از زمین یونان بدان جزیره فرستاد جهة ساختن صبر
و زنان ایشان مشهور ساحر اند باشند تا حدی که اگر خصمی با کسی داشته باشند اگر آن شخص
حاضر بود و الا شکل وی در ضمیر خود دارند و قدحی پر آب پیش خود بنهند و آغاز سحر کنند تا آن
زمان که نقطه خون در میان قدح پیدا شود بعد از آن آن قدح بر جگر و شش و دل کرده آن
شخص در حال بمیرد و چون شکمش بشکافند جگر بند در شکم وی نبود تا بدین حد مبالغه میکنند در
ساحری ایشان و نیکوترین صبر سقوطری آن بود که لون آن مانند لون جگر باشد و بوی وی تند

عنوان
مر بود و براق بود نزدیک بصمغ عربی و چون در دست بمالند زود خورد شود و بلون مانند
بود و از وی بوی روغن گوسفند آید و قطعها سنگ ریزه در وی بنود و نوع عربی را عدنی
خوانند و یمنی خوانند و وی میانه بود و سمجانی بد بود و آنرا صبر بردکی خوانند و طبیعت صبر گرم و
خشک بود در دوم و گویند گرمی وی در اول بود و گویند در سیوم و جالینوس گوید خشکی وی
در سیوم بود و گرم در اول جهة معده از همه دوایی سودمند بود و ریشهای که مشکل نیک شود
خاصه در ذکر و دبر چون با آب بکدازانند و طلا کنند و همچنین سودمند بود جهة ورمها که در دهان
و بینی و چشمها حادث شود و فی الجمله خواص آنست که منع ماده بکند و اگر جمع شده باشد بگدازاند و
مسخن معده بود و دماغ آن و باد ها بشکند و مسهل صفرا بود و رطوبت و بلغم از سر و مفاصل جذب
بود و سده جگر بگشاید با وجود آنکه مضر بود بجگر و ریش چشم و جرب آن و درد و سوزش آن زایل کند
و رطوبت آن خشک گرداند و سودمند بود جهة ابتداء نزول آب و سر و معده و مجموع بدن را از
فضول جمع شده باشد پاک گرداند و عروق و اعصاب را ز اوساخ پاک گرداند و ذهن صافی
و حبیش بن الحسن گوید نشاید صبر در گرما و سرما بسیار مستعمل کند الا در زمان معتدل که اگر در سرما
سرد مستعمل کند مضر بود بمقعده و باشد که اسهال دموی آورد و از بهر آنک مرخی عروق بود اما چون مقعد
بود دبیل افواه آن بگشاید و خون روانه گردد و صبر عربی کرب و مغص آورد و قوت وی در طبقات
معده یک دو روز باقی ماند و سقوطری ضد آن بود و چون بیاشامند نگاری لطیف از وی متصاعد
شود بسر قوت باصره بدین سبب که چون متصاعد شود بسر از وی جزوی لطیف بعصب
اجوف رسد و از فضول پاک گرداند روشنایی چشم زیاده کند و بدین سبب است که صبر
در ایارجات و معاجین میکنند و صبر چون نشسته باشد زیادت اسهال کند و چون مغسول کنند
قوه دوایی بسیار نقصان کند و از طبیعت دوایی بیرون رود و صفت شستن وی صاحب
جامع چنین آورده است که بگیرند صبر سقوطری یک رطل سحق کنند و بمنخل صفیق بیزند بعد از آن
افسنتین ربع و ازادو بیاد ایارة مصطکی و حب بلسان و دارچینی و سلیخه و عود بلسان و
سنبل اسارون از هر یک سه درم این داروها را در دو رطل آب شیرین بپزند تا نیمه باز آید فرو
گیرند و در دست بمالند و صافی کنند و صبر کوفته و بیخته در هاون کنند و آن آب بر آن ریزند و
بشویند و در ظرفی کنند تا آن آب از صبر صافی شود و دیگر بار در هاون کنند و دوم بار بشویند
تا آن زمان که هیچ باقی نماند الا مانند خاک گردد و بعد از آن آب از وی بریزند و صبر باقی ماند پس

سه درم زعفران با وی بیامیزند و بردارند و بوقت حاجت استعمال کنند و مقدار شربتی
از وی مابین یکدرم تا دو درم بود و صبر چون کهن شود سیاه گردد و شسته وی زود تر از
ناشسته ضعیف شود و گویند مسهل سودا بود و آنچه نا مغسول بود صاحب جامع گوید شربتی
از وی مفرد مابین نیم درم تا دو درم بود با آب گرم مسهل بلغم و صفرا بود و اگر با ادویه
بود شربتی از دو دانگ تا نیم درم بود و مضر بود بمعا و تعدیل آن بکثیرا کنند و مضر بود بجگر و مقعده
و مصلح آن مصطکی و ورق گل سرخ و مقل و منصوری گوید شربتی از وی یک مثقال
تا دو مثقال بود و نوع سمجانی سیاه بد بود و صبر تنها مستعمل کردن بغایت مضر بود بمقعد
از بهر آنک خشکی وی در درجه سیوم است و مقعد عصبی است و مزاج وی سرد و خشک
بود چون بران بگذرد بشکافد و خشکی مضر بود بعصب و شریف گوید چون کنند ما سحق کنند و
طلا کنند چند نوبت بر بواسیر که از مقعد رسته باشد بیندازد و گوید نیکوترین معالجه این
زحمت بود و مجرب بود و باید که چون بیندازد در روغن گل در ظرفی اسربی یا قلعی حل کرده باشند
بمالد از پی آن و اگر در آب لسان الحمل کنند و بر ریش چینی و گو طلا کنند زایل کند و چون بسرکه
حل کنند و بر جبهه و شریی طلا کنند نافع بود و بدل صبر بوزن آن حضض بود و در نفع معده
بوزن آن افسنتین و گویند بوزن آن حضض و افسنتین بود **صحناة** بپارسی ماهیابه
گویند و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند گرم بود در اول و خشک بود در دوم
و آنرا از ماهی سازند که آنرا ماهی اشنه خوانند در گرمسیر شیراز و خلطی بد از وی حاصل شود
و نشف رطوبت معده بکند و وجع ورک بلغمی را نافع بود و کند و نان که از فساد معده بود زایل
کند و قطع بلغم بکند و جرب و حکه آورد و تشنگی و صداع و مصلح وی مغز کاهو بود **صدف**
بهترین آن سفید بود که در آب شیرین بود و طبیعت آن خشک بود و صدف فرفیر و قس و صدف
ذو الافراد را نشاید ناسوخته که استعمال کنند از بهر آنک بغایت صلب بود و چون بسوزانند قوت
وی در غایت تلطیف بود و اولی آن بود که بغایت سحق کنند و این بابی عام است هر چیزی که
جوهر وی حجری بود پس چون تنها استعمال کنند نافع بود جهة جراحتهای خبیث از بهر آنک مجفف
بود و چون با سرکه بسرشند بعسل یا بشراب نافع بود جهت جراحتهای متعفن خبیث و گوشت
صدف بری چون سحق کنند و طلا کنند جرب را خشک گرداند بقوت و صدف جذب سلی و عظام کند
و مسکن وجع معده بود و چون بر سر زخماد کنند و چون با سرکه سحق کنند قطع رعاف بکند و وی سکن

وجع معده بود وجون بر بیز ضماد کنند ورما کنند بغایت نافع بود وجون زن بخود برگیرد
حیض براند وگوشت وی سود مند بود جهة گزندکی سک دیوانه ومرق صدف کوچک
شکم براند و بدان بخور کردن اختناق رحم را نافع بود ومشیمه بیرون آورد وصدف سوخته
در تحلیل وجلای دندان ودر کحلهای جشم مستعمل کنند وریش جشم را نافع بود وغلظ اجفان زایل
کند وجون طلا کنند بر موضع موی زیاده که در جشم بود بعد ازان که بر کنده باشند دیگر نروید
وسوختگی آتش را سود دهد ودرد دل را نافع بود ومقدار مستعمل ازوی مثقالی بود واز
آب وی سه درم وصدف سوخته بهق را زایل کند وریشها را پاک گرداند واسحق گوید
خوردن وی مضر بود بمثانه ومصلح وی عسل بود وبدل وی ودع صدف البواسیر
نوعی از صدف است که در ساحل دریای قلزم بسیار باشد وبحر حجاز نیز می باشد جون در
شیب بخود دود کنند بواسیر را سود دهد وبیندازد وجون بسوزانند وبعسل بسرشند قطع ثالیل
بکند وزحیر را سود دهد وشکل وی مانند حلزون بزرگ بود الا وی طبقات داشته باشد
وبوی وی کریه بود ولون وی فرفیری بود که بسیاهی زند ودر قلزم برکه معروف بود
صدا الحدید زعفران الحدید است وگفته شد صمغ الجدی شجره الطحال است وگفته شد
صرو شوکران است وگفته شد صابیه خنظل است که زرد خواهد شد صرب
صمغ است وگفته شود صرصیرا بادورج است وگفته شد صرصر زیز گویند وآن حیوانست
کوچک مانند ملخ کوجک که بشب آواز کند وبشیرازی جرواسک خوانند وتیفورس گوید
جون بریان کنند وبخورند درد مثانه را سود دهد وجالینوس گوید بعد ازانکه خشک کنند
کسی که قولنج داشته باشد یک عدد بایک دانه فلفل بخورد وشربتی سه عدد ازین حیوان بود
یا پنج عدد یا هفت عدد مثل وی فلفل در وقت هیجان درد وصعوبت آن وصاحب منهاج
گوید جون در زیت بپزند ودر گوش جکانند درد گوش ساکن کند صرفان اسرب را
صرفان گویند ونوعی از خرما سرخ فربه است وازاهم صرفان گویند ویاربی مکتوم گویند و
در قم گفته شد صعتر بشیرازی اوشه گویند وبیونانی اوریغاس وآن نوع است دراز
ورق وگرد ورق وبری را ندغ گویند ودر قوه مانند حاشا بود ودراز ورقا قوی بود
از گرد ورق ونیکوترین آن کوجک ورق بری بود وطبیعت آن گرم وخشک بود در سیم
ملطف ومحلل بود درد ورکین را نافع بود ودرد دندان که از سردی وباد بود وجون کاجند

بخایند ساکن کند وطبیخ وی جون با شراب بیاشامند گزندکی جانوران سود دهد و
جون با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت شوکران وافیون بکند وجون با سکنجبین بیاشامند
دفع مضرة جبین بکند وجون با خیار زه بخورند نیکو بود جهة کوفتکی عضله وجهة معده وجگر
ومعده بغایت سود مند بود واگر با روغن ایرسا سعوط کنند فضلها از بینی بیرون آورد
واگر با سرکه بیاشامند شکم براند طول را نافع بود وحیض وبول براند واگر طبیخ وی بیاشامند
شکم براند وفضول امراری بیرون آورد واگر با عسل لعق کنند ورم ملازه وخشکی کرم را نا
فع بود وخوردن غثیان را بغایت نافع بود وجون بپزند وآب وی بیاشامند کرم بکشد
وحب القرع را بیرون آورد واشتهای طعام باز دید کند وبادها را تحلیل دهد وتاریکی
جشم وشبکوری که از رطوبت حادث شود زایل کند ومقدار نیم مثقال مستعمل بود ودرد
وی سینه وشش را سود دهد ونیکو بود واگر با سویق بر ورمهای بلغمی ضماد کنند بگدازاند وخور
دن وی هضم طعام بکند ومعده وامعا از بلغم غلیظ پاک کند وغذاهای غلیظ لطیف گرداند
وسردی معده وجگر را سود دهد وسده بگشاید وجون غصب وی با عناب بپزند وآب
آن بیاشامند خون غلیظ رقیق گرداند واین خاصیت در وی موجود است واگر با انجیر
خشک بخورند عرق برانگیزاند ولون را نیکو گرداند فقاع ومسهل مره سودا بود وبلغم وشربتی نیم
یک مثقال با نمک بود وشرکه وصعتر قولنج ودرد رحم ومثانه را نافع بود وجون با عسل شکر ببر
ورند وهر شب یک مثقال بخورند وبران خسبند جهة دفع نزول آب بغایت مفید بود واز نزول
ایمن باشند وذهن را نیکو گرداند وجون بیاشامند گزندکی عقرب را نافع بود واگر ضماد کنند
بر موضع گزندکی همچنین نافع بود وجون صعتر نزدیک بقولی که مضعف جشم بود بنهند ضرر آن
زایل کند ونوعی از صعتر بستانی هست که آنرا میکارند آن ضعیف تر از بری بود ودر قو
ت وفعل ودر تبریز بسیار کارند وآنرا مرزه خوانند وصعتر مضر بود بریه ومصلح وی سرکه انه
انگوری بود صعبین سعبین نیز گویند وآن سکبینج است وگفته شد صفصاف
خلاف است وگفته شد صعنه درخت اهیل است وآن [illegible] بود وگفته شود صفراغون
مرغیست که آنرا طرغلودس خوانند وگفته شود صعتر مرغیست که گنجشک را صید کند بیا
باشه خوانند وببربری تاتیا گویند وابو عماره نیز گویند گوشت وی گرم وخشک بود جون
بپزند وخشک کنند وسحق کنند ودو درم ازوی بیاشامند بآب سرد ناشتا سه روز سرفه

سرد را نافع بود و زهرهٔ وی نافع بود جهت ابتداء نزول آب چون در چشم کشند قوه باصره
بدهد و سرگین وی چون در کلف مالند زود زایل کند **صلون** خرنوب نبطی است
و ثمرهٔ وی در مصر لحیا کلبی خوانند و اناغورس نیز گویند و صفت خرنوب گفته شد
و درین وقت نیز گفته شود **مصل** بپارسی علک خوانند و آن عتیق است و گفته
شود **صموغ** جالینوس گوید مجموع صمغها گرم و خشک بود و لیکن بعضی فاضلتر بود
و صمغ بشیرازی از دو گویند و بپارسی زد گویند **صمغ عربی** بهترین صمغها بود و نیکوتر آن
بود که صافی بود و جوب اندک داشته باشد و سفید و شفاف بود و چون در آب نهند زود
بگدازد و طبیعت آن معتدل بود و گویند گرم بود و گویند سرد بود و خشک و در وی قبضی
بود و جفافی با اعتدال سرفهٔ گرم را نافع بود و آواز را صافی کند و قوت معده بدهد و اسهال
صفرا ویرا نافع بود و مقدار ماخوذ از وی دو مثقال بود و خشونت سینه و حلق و قصبهٔ
شش را نافع بود و حدهٔ ادویه بشکند و اسحق گوید مضر است بسپل و مصلح وی کثیرا بود
و بدل آن صمغ بادام و حب الآس و گویند مصلح آن شراب صندل و کلاب است **صمغ اللوز**
بهترین صمغ بادام آن بود که سفید باشد و از درخت جوان گیرند و طبیعت وی مایل
بسردی بود و گویند گرم و تر بود و صمغ بادام شیرین در حلق و سرفه و تب دق را نافع
بود و فربهی آورد و صمغ بادام تلخ قابض و مسخن بود و چون بیاشامند نفث دم را نا
فع بود و اگر با سرکه بیامیزند و بر قوبا که بر ظاهر پوست پیدا گردد بمالند زایل کند و چون با شراب
ممزوج کنند و بیاشامند سرفهٔ کهن را نافع بود و سنگ گرده بریزاند و گویند صمغ بادام
مضر بود بسپرز و مصلح آن قند و خشخاش بود و بدل آن صمغ عربی و کثیرا **صمغ الاجاص**
بهترین صمغ الوان بود که از درخت کهن گیرند که در وی گرمی و خشکی بود و گویند گرم و تر بود
در شش و سینه را نافع بود و چون با شراب بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و چون
با سرکه بیامیزند و بر قوبا کودکان بمالند زایل کند و جراحتها را زایل کند با صلاح آورد
و چون در چشم کشند روشنایی زیاده کند و چون در سرکه حل کنند و بر شرما مالند حزاز
و حصف طلا کنند سودمند بود و اسحق گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی قند بود **صمغ السماق**
چون دندان گیرند درد ساکن گرداند و جراحتها را نافع بود و اگر در شیافات کنند روشنایی
چشم زیاده کند **صمغ المحروث** حلتیت است و گفته شد **صمغ الکامیشا** نیکوترین آن بود که صافی

صافی باشد و در غایت حده و حرافه بود و تلخی تمام داشته باشد و مولف گوید او را دوک خوانند
و از معده و شش بلغاره خیزد و در جای دیگر نبود ملطف بود و جهت بادهای غلیظ که در معده
بود و امعا بود سودمند بود و بلغمی که در معده بود لطیف گرداند و بگدازاند و در قوت گویند
مانند حلتیت بود و مولف گوید جهت درد دندان استعمال کردن مقدار نیم درم نافع بود گر
سبب آن از فلج بود **صمغ السذاب** گرم است در سوم و خشک در دوم بادها را بشکند
و ورمهای صلب بگدازاند چون مقدار دانگی سعوط کنند و بدل آن دو وزن آن حلتیت است
صمغ البلطی سرد و تر بود و تشنگی ساکن گرداند و شکم ببندد و نافع بود جهت مره صفرا
وی **صمغ الجوز الرومی** کهربا است و گفته شود **صمغ الطرثوث** اشق است و گفته شد
در الف **صمغ العناد** کثیرا است و گفته شد **صمغ السذاب** ثافسیا است و گفته
شد **صمغ الکمثری** گویند نیکوترین صمغ امرود که از درخت کهن گیرند و طبیعت
گرم و تر بود و در درد شش و ریشها را آن سودمند بود و مقدار استعمال از وی دو مثقال بود و گویند
مضر بود بسپرز و مصلح آن گل ارمنی بود **صمغ البطم** علک است بپارسی بنابت گویند و بشیرازی
کندر خوانند و طبیعت آن گرم بود و محلل و ملطف بود و در خواص نزدیک بمصطکی بود و بدان سعوط
کنند رطوبات دماغ را پاک گرداند و چون بر ریشهای سر افشانند با کلنار زایل کند و مجموع
ریشهای اعضا همین سبیل **صمغ الصنوبر** راتینج است و گفته شد **صمغ الخرشف** کنگرزد
خوانند و بشیرازی کنگری و آن تراب القی بود و در کاف در کنگر زد گفته شود منفعت آن **صمغ**
الزیتون اضطراک است و گفته شد و صمغ بری وی از ادویه قتاله بود و چون در چشم
کشند شبکوری ببرد و تاریکی چشم زایل کند و بول و حیض براند و چون بر دندان خورده نهند
درد ساکن گرداند و جرب ریش شده را نافع بود و بجه و بدل آن عصارهٔ طراثیث است
و گویند آن شونیز است **صمغ البلاط** صاحب جامع گوید یونانی کیشوفلا خوانند معنی آن بپارسی
از سنگ ساخته و آن چیزیست که از رخام و سنگ چسانند و صاحب منهاج گوید معدنی بود
و مرکب بود آنچه مرکب بود از صبر و دم الاخوین سیاوشان و علک و انزروت و صمغ عربی
از هر یک جزوی اصل مرجان و زاج از هر یک نیم جزو کوفته و بیخته کنند و باب صمغ عربی
بسرشند و بر دیواری که گچ سفید کرده باشند بزنند و رها کنند تا خشک گردد و هر چند کهن شود
نیکوتر گردد و وی مجفف گرم بود و جراحتها را نافع بود و منع خون و ریم بکند و ریشها را بصلاح آورد

صندل ابیض نیکوترین آن مقاصری بود زرد رنگ و طبیعت آن سرد بود در سیم
درد سر و خفقان که عارض شود از تبهای حاده و مره صفرا و جگر گرم و دهن گرم و محرور
مزاج را بغایت نافع بود و ضعف معده را سود دهد و چون با آب صلایه کنند و بگلاب
واندکی کافور لت شده و بر پیشانی طلا کنند درد سر که از حرارت بود ساکن گرداند و چون
در حمام با نوره در خود مالند بوی آن زایل کند و چون با آب عنب الثعلب یا با آب حی العالم یا با آب
بربهن یا با آب طحلب لت شده و بر نقرس گرم طلا کنند سود دهد و بر ورم گرم همچنین و سبیل و
و مفرح و مقوی قلب بود و چون محکوک کنند اندک حرارتی در وی پیدا شود و همچنانک
آرد از طحن و اگر خلط کنند با ادویه جهت تقویت معده و جگر و سردی آن سود دهد و مضر بود بباه و از وی مصلح
وی جلاب نبات است و بدل وی کاشنه صندل احمر سرد و خشک است در دوم و گویند
سرد و تر از سپید است و گویند سپید سرد و تر است از سرخ لیکن سرخ خشک تر است از
سپید محلل اورام گرم بود و منع ماده بکند و بر چهره طلا کردن نافع بود و درد سر را عظیم مناسب
بود و شریف گوید چون سحق کنند و بروغن زنبق بیامیزند و بر اعضا طلا کنند تب دراز وی زایل
گردد و همو گوید صندل سرخ بغایت سرد تر از صندلها بود و بدل آن فوفل است صنوبر
بشیرازی کاج خوانند و صفت حب آن در باب حا گفته شد اما باقی اجزای وی گفته شود پوست
بیخ صنوبر صغار قبضی و قوت تمام بود بیخ را نافع بود و چون بروی بهند مانند ضماد عظیم نافع
بود و چون بیاشامند شکم ببندد و اگر در ورد کنند بر سکونجبین آب گرم بغایت نافع بود و دود وی معتدل
بود در حرارت و گویند گرم است در دوم و خشک است در سیوم و گویند در اول و ورق آن تر از
لحای آن بود و جراحتها را نیکو بود و غرغره بطبیخ قشر صنوبر کردن بلغم را جذب کند و بیرون آورد و دخان
وی سودمند بود جهت کسی که در مژه وی استرخا بود و مرطوبی و زحمتی که بود زایل کند و قشور ورق
وی چون بیاشامند درد جگر و ریش شش را نافع بود و گرمی سبز رست در درخت صنوبر و آن
بقوه ذراریح بود و قشور هر دو صنوبر چون زنان در شیب جز دود کنند بچه و مشیمه بیرون آورد
و ورق وی چون بکوبند و ضماد کنند بر ورمهای گرم درد ساکن گرداند و جراحتهای تازه که
خون روانه بود سود دهد و چون با سرکه بپزند و بر دندان ضماد کنند درد ساکن گرداند و چون با
آب یا با ماء العسل بیاشامند مقدار یک مثقال موافق بود جهت کسی که در جگر وی علتی بود و همچنین
پوست وی و ورق وی چون بیاشامند همین عمل کند و چون چوب وی بشکنند و پاره ها کوچک

کنند

کنند و با سرکه بپزند و طبیخ وی در دهن نگه دارند درد دندان زایل کند و اگر بسوزانند
و دخان وی بگیرند و در مداد بغایت خوب بود و در داروهای چشم کنند مژه چشم نیکو گرداند
و موی بریزد و آب رفتن باز دارد و شریف گوید ثمر صنوبر کبار که آن جلغوزه است
چون بکوبند و با عسل لت شوند و هر بامداد سه درم بخورند از فالج خلاص یابند و چون
چون بپزند با آب و اعضای کسی که زحمت کشیده باشد بدان بشویند نافع بود و بدل آن
زفت است ضماد دلبا است و گفته شد صنوبر اسمی یمنی است صمغ را از طرف
یمن می آورند بلون حمر بود و در جراحتها استعمال کنند و قطع اسهال بکند و از این صمغ بشکل حصص
بحنان قرص می باشد و از ابول الابل خوانند و جراحتهای خبیث با صلاح آورد صوف الارض
سوسیون است و گفته شود صوف بپارسی پشم خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود و نیکو
ترین آن نرم بود و پشم سوخته خشک بود در سیوم و مجفف صفت سوختن آن مانند ابریشم بود
بگیرند و یکی آسنی یا کواری اگر کواری بود و کواری دیگ سفالین را گویند بزبان شیرازی نیکوتر بود
پشم را بشویند و بشانه کنند و در دیگ نهند و طبقی بر سر آن نهند که سوراخ داشته باشد تا آن زمان
که سوخته گردد و ریشها را نافع بود و گوشت زیاده کند ریشها و دکوز و پشم ناسوخته که چرکن بود
چون با زیت و سرکه تر کنند یا بشراب و ضماد کنند بر جراحتهای چرکن در ابتدا آن موافق بود و بر
جایی که ضرب زده باشند یا استخوان شکسته بود همچنین و چون با سرکه و روغن گل تر کنند صداع
در جبهه و اعضا را نافع بود بران ضماد کردن و شریف گوید خرقه صوف چون بر گردن روندگان
بندند خستگی راه ایشان کار نکند و هیچ زحمت نرسد و چون پشم زده بیاکنند میان انگشتان دست و
پای که شق کرده باشند شقاق تر علد آن زایل کند و باید که یکشبانروز رها کنند پس بیرون آورند
و دیگر بار مکرر کنند تا زخم و زایل کند و رازی گوید چون بپوشند صوفی که گوشت آن گوسفند گرگ
خورده باشد حکه در بدن ایشان پیدا کند و دیقراطیس گوید رسمالی پشمی در گردن گاو نهند نشد
زبون گردد صوطله نوعی از سلق است زرد رنگ و صفت سلق گفته شد در باب سین

باب الضاد

ضال ثمر السدر خوانند بپارسی
کنار گویند و درختی گفته شود صنف آن ضبع عرجا حیوانیست مانند گرگ و چون براه رود لنگ نماید و ازبهر
صفت عرجا نام کرده اند بپارسی کفتار گویند گوشت وی گرم و خشک در دوم مانند گوشت

سگ و چون آدمی بسیار سی گفتار گویند گوشت وی گرم و خشک بود در دوم مانند گوشت
در دست وی خنظلی بود گفتاران از وی بگریزند و چون یک دندان وی با خود نگاه دارند
و بسیک گذارند سگ بانگ نزند و چون موسوسان خون وی بخورند سودمند بود و چون زهره
وی بگدازانند با سم جندان روغن اقوان و در ظرف مسین کنند و سه روز رها کنند بعد از آن
طلا کنند بر چشمی که دانه داشته باشد در سرما ی دو بار سفیدی زایل کند و دانه ببرد و هر چند که
روغن کهن گردد نیکوتر بود و چون زهره وی تنها در چشم کشند تیزی زیاده کند و اگر طبیخ
وی زیاده کنند که با گوشت و نخود با آب بخته باشند سودمند بود جهت درد مفاصل و در آن
نشستن بغایت نافع بود و نقرس را زایل کند و بادهای غلیظ ببرد و جمیع علتهای مفاصل را سود دهد
و منقرساق وی چون با زیت انفاق بگدازانند و بر نقرس طلا کنند بغایت نافع بود
و پوست وی چون بر شکم زن حامله بندند بچه نگاه دارد و نیفتد از وی و اگر از جلد وی کیلی سازند
و بدان کیل تخم جهت زرع کردن بپیمایند آن زرع را از همه آفتها ایمن گرداند و اگر آن پوست در
قدحی گیرند و در آب کنند و کسی دهند که سگ دیوانه گزیده باشد بیاشامد زحمت بوی
نرسد و صاحب جامع گوید که صاحب مفرده است که پوست پیرامون خامره وی چو لسبو زانند و با
زیت چون سحق کنند و مخنث در دبر خود بمالد ابنه از وی زایل شود و صاحب جامع الذات
گوید که اگر موی که بر پیرامون دبر و لیت و خصیه ایجر تر بود بدین نوع که گفته شد استعمال
کند این عمل کند و اگر صبغه ماده بود دیگر نه و بکوبند و سحق کنند به زیت و طلا کشند بر هر دو
که آن زحمت نداشته باشد ابنه بر وی غالب شود و این از خواص است و گویند گفتار لعاب
همه حیوانات بود و از بهر آن بگویند که هر حیوان هم جنس وی که بر وی بگذرد البته بزشت و در
خواص حیوانات آورده است که وی سالی نر بود و سالی ماده می باشد و سبب لعنت که در
شیب دنب وی خطی باشد که با اندام نر و ماده نرسیده باشد و شب انشکافت گردد و حجی موافق
خرگوش بود و مخالف همه حیوانات و از عجایب خواص وی آنست که سگ بر بالای ایستاده
باشد در ماهتاب و سایه سگ بر زمین افتاده باشد گفتار در شیب سایه سگ رود چنانکه در
سایه مستوفی باشد سگ خود را از بالا بشیب اندازد و گفتار وی بخورد و اگر زهره وی در چشمی
کشند که موی زیاده داشته باشد وقتی که بر کنده باشند کم کند دیگر نروید و گفتار در شب هیچ
حیوان وی بر نیابد ضب عظایه است و عظا نیز گویند و آن نزدیک است لول بیار سی سو

سوسمار گویند سرگین وی بر کلف و نمش طلا کنند زایل کند و سفیدی که در چشم بود ببرد ضجاج
بکسر ضاد اسم صمغ درختیست مانند درخت بان و نبات وی در کوه قهوان از زمین عمان
باشد و آن صمغی سفید بود که چون جامه بدان بشویند پاک گرداند بهتر از صابون و مردم
سر بدان بشویند و دانه بار آرد مانند تخم مورد سیاه و زبا زاکبزد و ضجاج بفتح ضاد
نام سر درختیست که دود و دام و برا بویند مانند ضروع وقت و الب درختیست در کوهستان
یمن باشد مانند درخت بلوط بزرگ الا از وی نیکوتر بود و ورق وی بسرخی مایل بود و تخم
وی مانند خوشه بطم بود لیکن حب وی بزرگتر بود و ورق چون بپزند و صافی کنند و دیگ
بر سر آتش نهند و بپزند تا نزدیک انعقاد بعد از آن بردارند و استعمال کنند جهت خشونت سینه
و سرفه که از سردی بود و درد دندان و گویند قلاع را ساکن گرداند در حال و ضمع وی می آورند
بمکه و بقوه مانند لادن بود و در بوبهای خوش نان مستعمل کنند و خوش بود و طبیعت وی گرم
بود در سیوم و گویند در دوم و تر بود در اول و گویند خشک در اول و بعضی گویند کمکام
ورق شجر ضرو است و گویند کمکام لحا آنست یعنی پوست بیخ آن و بصری گوید صمغ ضرو معروف
بو آدانست بکمکام و طبیعت آن گرم است در درجه دوم و خشک در اول محلل و جذاب بود از عمق
بدن و اسحق بن عمران گوید خاصیت روغن حب وی آنست که ریاح بلغمی را زایل کند و رازی گوید
ضرو جهت دفع قلاع و استطلاق بطن در غایت نیکویی بود و سودمند بود و شریف گوید روغن بسیار
از حب وی آنست بیرون آید و منفعت وی آنست که بادها بشکند و مغص را شفا دهد چون بیاشامند یا
بمالند از آن روغن در خود و محلل و مجفف بود و رق وی با روغن بپزند و در گوش چکانند
درد گوش را نافع بود و چون با آب بپزند و بطبیخ آن مضمضه کنند بن دندان محکم گرداند و بلغم
زایل کند و چون ورق تازه و تر مجتان بسوزانند تا خاکستر گردد و با آب بپزند نیکو بعد از آن
صافی کنند و بیاشامند مقدار سی درم درد خاصره را زایل کند و فحم چوب وی جهت نیکو
بود و قطع خون بکند و نافع بود خاصه جراحت خسته کودکان و اسحق بن عمران گوید بدل ضرو
اندلس است و بعضی گویند ضرو درخت حبة الخضر است ضرب صاحب منهاج گوید عسل است
و صاحب جامع از قول شریف گوید که آن حیوانیست بلغه همدان و براشهم خوانند و بلغتی دیگر
دلدل و آن نوعی از قنفذ بزرگ است و خار دراز دارد و مانند تیرانداز دو چون خواهند
که بیندازد گرد گردد و چون راست شود تیر بیندازد گاه باشد که سه چهار بیندازد و اگر بر عضای

براعضای آدمی آید مجروح شود گوشت وی گرم وخشک و وی مقدار سگیی کوچک بود و
گوشت وی چون بخورند نقرس را نافع بود و همچنین خون وی و زهره وی چون طلا کردند نقرس
را زایل کند وکلف را جلا دهد **ضرع** بهترین پستان آن بود که از حیوان گیرند که گوشت وی نیکو
بود و در وی شیر بسیار بود و طبیعت وی سرد وخشک بود و اولی آن بود که با افادیه خورند
تا زود از معده بگذرد و شریف گوید زن شیردار که شیر وی اندک بود چون بخورد شیر وی زیاده
گردد **صنوم** اسطوخودوس است وگفته شد **ضریع** نباتیست دریایی که در ساحل
دریا یابند وطبیعت وی گرم وخشک بود چون با آب بپزند و در ان نشینند درد مفاصل را عظیم
نافع بود و چون خشک بود و بدان بخور کنند زکام زایل کند و همچنین چون خشک بود و در حمام
بدر ازبوی بشویند حکه وجرب تر را سودمند بود **ضروع الکلبه** اسمی هندی عربی است درختی
را که در کوهستان مکه بود و آن زقوم است و درخت آن بشکل درخت صبر بود اما وی مجموع
سفید بود **ضرس العجوز** خسک است و در خا گفته شد **صغابیس** قثاء الصغار است وگفته
شود و نباتی دیگر نیست که ساق نبات وی مانند ملیون بود و آنرا نیز صغبوس خوانند
صغبوس خصف است وگفته شد **صفایر الجن** گویند بر سیاوشان است وگفته شد **ضفدع**
بپارسی غوک خوانند و وزغ خوانند شیرازی بک گویند و یونانی بطراخوانند و گوشت
آنچه نهری بود چون با زیت و نمک بپزند نافع بود جهت گزندگی جانوران و باد زهر جذام و مجموع
گزندگان بود و مرق وی چون بدان نوع بپزند و با موم و روغن گل موم روغن کنند موافق
بود جهت جرحهای مزمن که از اثر ریشها حاصل شده باشد و مدتها بدان گذشته باشد و چون بسوزانند
و خاکستر وی بر موضعی که خون روان بود یا رعاف بر ان افشانند خون ببندد و چون با زفت
تر بیامیزند و بر داء الثعلب مالند زایل کند و گویند خون بک سبز چون بر موضع موی زیاده
که در چشم بود بچکانند بعد از انکه موی برکنده باشند دیگر نروید و چون با آب و سرکه بپزند و بدان
مضمضه کنند درد دندان را نافع بود و چون ورام صوص کنند و بر گزندگی عقرب و مار نهند نافع بود
وچون بر دندان نهند بی درد بیفتد و وی همین عمل کند و بری وی کشنده بود و چون جهار پایی
در میان علف ویرا بخورد دندانهای وی بیفتد و گوشت وی گزندگی جانوران را نافع بود
و در خواص آورده اند که زبان وی چون بر ناف خفته نهند سر جه کرده باشد بگوید لیکن ویرا
خبر نبود و خون وی با خایه مور قدری لوشا در موضعی که موی سترده باشند طلا کنند دیگر نروید واگر

عارض

واگر موی برکشیده باشند نیکوتر بود و اسحق گوید شخصی را پیکانی در استخوان روی مانده بود
مدتی دراز و علاج بسیار کرده بودند و هیچ فایده نداشت ضفدعی را پوست از وی باز کردند
و بر سر جراحت و پیرامون آن نهادند در یک شبانروز پیکان بیرون آمد از سر جراحت و وی
در غایت قوت جاذب بود و از بهر آنست که قلع دندان میکند و خوردن وی بدن را متورم کند
ولون تیره گرداند و قذف منی احداث کند و بدترین ضفدعها در آنکه گفته شد سبز است که در بیشه
بود یا سرخ که در دریا بود و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی و آب گرم کنند و عسل و نمک
تا معده پاک گردد بعد از آن در حمام رود و پس سکنجبین خورد و اسفیدباج با دارچینی و شراب
بی شلث ویرا نافع بود جهت استسقا و چون خلاص یابد اندامهای وی همه بیفتد و اگر ضفدع زرد
خورده باشد قطع شهوت طعام بکند و لون را تباه کند و غثیان و قی و درد دل و ورم شکم و
ساقین پیدا کند و علاج وی نزدیک بود بعلاج آنچه پیش از این گفته شد و گویند دل وی چون
بیاویزند بر کسی که تب غب داشته باشد نافع بود **ضوهر** خوک خوانند و آن بادروج است
وگفته شد **ضوران** صاحب جامع گوید سهو کرده است که آن ضیمران است و قول صاحب منهاج
معتبر است که آن بید مشک است و آنرا بهرامج گویند وگفته شد **ضیمران** ضیمران نیز گویند و آن
شاهسفرم شیرازی خوانند و آن سبز بود نه جون کرمانی و صاحب جامع گوید فوذنج جوی است
وسهو کرده است وطبیعت وی خشک بود در دوم وگویند سرد بود محرور مزاج را نافع
بود خاصه چون گلاب بروی زنند و بر جایی که سوخته باشند ضماد کنند نافع بود و قلاع را
نافع بود ان شاء الله وتعالی

باب الطاء

طالیسفر یونانی دارکیسه خوانند و ماقیر نیز گویند صاحب منهاج گوید ورق زیتون هندی
بود و آن قشور هندیست و صاحب جامع اقوال بسیار آورده است اول گفته که بسباسه
است و دیگر قول ابن جلجل آورده است که لسان العصافیر است و دیگر گفته عرق نخوه هندی
است و دیگر گفته که ورق درخت توت که کرم ابریشم برگ وی میخورد و این قولها خلاف
است و قول مجوسی آورده است ورق زیتون هندی است و این موافق قول صاحب
منهاج است و صاحب از صاحب جامع تحقیق نکرده است که حیث مولف گوید پوست بیخ زیتون
هندی است و باقی همه قولها خلاف است و جماعه آن پوست سطبرتر از سلیخه دارچینی است
و صلب تر و میل بسیاهی زند و طعم آن بغایت عفص بود و قابض و اندک عطریتی داشته باشد

وجالینوس گوید در وی هیچ گرمی و سردی نبود و گویند خشک بود در سیوم و ابن عمران گوید
گرم و خشک بود در دوم و مجوسی گوید معتدل بود در گرمی و سردی و خشک بود در دوم
ذرب را نافع بود و قرحهٔ امعا و ترف دم و بواسیر را بالغایت نافع بود و فالج و لقوه را
مفید بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و چون بسرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان
را نافع بود و قلاع سفید را زایل کند چون آب وی در دهن نگاه دارند و گویند مضر بود بشش
و مصلح وی عسل بود و بدیغورس گوید بدل طالیسفر چهار دانگ وزن آن اهیل و رازی وا
سحق گوید و گویند بدل آن مقل و اهیل بود مساوی **طاخک** ثمرهٔ آزاد درخت است
و گفته شد **طاووس** مرغیست مشهور و شریف گوید بعد از سه سال تمام برنا برآورده باشد
و هر یکسال یکبار بچه برآورد و گوشت وی و پیه وی چون با سفیدباج بپزند و بخورند و مرق آن بیا
شامند ذات الجنب را نافع بود و چون پیه وی بگدازند و با آب سداب و عسل بیامیزند و در
معده و قولنج را نافع بود و گوشت و پیه وی مجامعت را قوة دهد و زهرهٔ وی چون بسرکه بیا
میزند گزندگی جانوران سود دهد و جالینوس گوید گوشت صلب تر از شغینز و ورشان و بط
بود و غلیظتر و دیرتر هضم شود و ابن ماسه گوید گوشت طاووس بد بود گرم مزاج را و
صاحب جامع قول صاحب منهاج آورده است که نیکوترین آن جوان آن بود و طبیعت آن گرم بود
و مصلح وی تنقیهٔ معده اگرم بود که ناضر وی بقوت بود و اولی آن بود که بعد از کشتن دو روز یا
سه روز رها کنند و سنگی در پای وی ببندند و بیاویزند و بعد از آن با سرکه بپزند و ابن زهر گوید
اطبای ما تقدم مرغهای که گوشت ایشان صلب بود یک ساعت پیش از پختن کشته اند و بجنبان
باو را آویخته اند و این از بهر آن کرده اند که زود هضم شود که چون زمانی درنگ کنند مانند حجر
که در آرد زود هضم نان نیکوتر بود این بجنبان است و رازی گوید طعام که سم در وی بود چون
طاووس ببیند رقص کند و فریاد کند و گویند چون به چند طرف که سم در وی بود بشکند و ابن زهر
گوید اگر مسلول زهرهٔ وی با سکنجبین و آب گرم بیاشامند شفا یابد و اگر خون وی با زورت و
نمک بیامیزند و بر ریشهای ترکه ترسند که آکله گردد چون بدان طلا کنند زایل گرداند و اگر سرگین
وی بر ثالیل طلا کنند شفا یابد زایل کند و استخوان وی چون بسوزند و سحق کنند و بر کلف طلا کنند و
شفا یابد و اگر بر برص مالند لون آن بگرداند **طارمعت** ماهو مدانه است و گفته شود **طا**
ریف دندان است و گفته شد **طالقون** علی بن محمد گوید طالقون نحاسی بود که مدبر کرده با

باشند بتوبال نحاسی که یکبار کاو خویسانید باشند و مرجان که در آب شنان ترخویسانیده شبنم
پس در وی سمنی تمام و مدتی قوی بود و دیگر گفته اند آن نوعی از مس زرد است و فرق
میان وی و انواع مس زردی بود و چون از آتش بیرون آورند و تنک زنند تمددی در وی
پیدا شود و زرد گردد و شکسته نگردد تا سرد شود و در کتاب اجار گوید طالیقون از جنس
نحاس است غیر آنکه گویند باد و یه گرم مدبر کوکنند تا سمیت در وی احداث کنند و اگر از طالیقون
منقاشی سازند موی زیاده که در چشم بود بدان بر کنند دیگر نروید خاصه چون مکرر کنند و اگر کسی
لقوه داشته باشد و در خانهٔ تاریک رود که قطعا روشنی نداشته باشد در وی بنود و آینه از
وی برابر نظر خود دارد و بدان ادمان کند لقوه زایل کند و شفا یابد و اگر طالیقون در آتش
نهند تا سرخ گردد و در آب فسرو برند هیچ جانوری گرد آن نگردد و اگر تلالی از وی بسازند
پس در آب اویزند ممکن که هیچ ماهی از وی خلاص یابد و طبری گوید طالیقون نحاس مدبر بود
بطوبال النحاس و انچه در زمان ر گفتن مرتفع شود بقیه در موضع سبکه و در بوتکا و خولیا نند
و مولف گوید اکثر بان طالقون را مس ر ست خوانند و گویند در کان مس میروید **طباشیر**
نیکوترین آن سفید سبک بود که زود خورد شود و طبیعت آن سرد و خشک بود در سیم و گویند
در دوم و مسیح دمشقی گوید سرد است در دوم و خشک است در سیوم و شیخ الرئیس گوید
مرکب القوی بود مانند گل و در وی قبضی بود قوة معده بدهد و قلاع را نافع بود
و سوختگی را سود دهد و شکم ببندد و تبهای ماده و تشنگی را سودمند بود و قی که از مرهٔ
صفرا بود باز دارد و گرمی جگر بنشاند و حبه ریشهای و بثرها و قلاع که در دهان کودکان حادث
شود سودمند بود چون تنها استعمال کنند و بواسیر را سود دهد و ورم چشم گرم را نافع بود
و قوت دل بدهد و خفقان که از حرارت بود ساکن گرداند و توحش و غم را نافع بود و ضعف
معده و التهاب آن و منع خلط صفراوی و تشنگی را سودمند بود و غشی و کرب را نافع بود
و مفرح و مقوی قلب بود و تری کهن از معده نشف کند و قوت اعضایی که از حرارت ضعیف
شده باشد بدهد و سرد مزاج را زعفران معتدل کنند و تفریح و تقویت وی بالغایت بود و گویند
خوردن وی باه را مضر بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی گلاب بود و گویند مصطکی
وانیسون و بدل آن عصارهٔ لحیة التیس است و گویند بدل آن سه وزن آن مغز تخم خیار زه و
چهار وزن آن بزر قطونا و گویند بدل آن نیم وزن کافور است و گویند بدل آن طین مختوم

است بوزن آن عصاره لحیة التیس و گویند بدل آن کاغذ مصری سوخته است و گویند بوزن
تخم کاسنی و نیم وزن آن صندل طبار نوراز الحجرات است سرخ بزرگ طبات
گویند غیر غافث است اما قول اکثر آنست که غافث است و گفته شود در عین طبتا
نوعی از گندم است اما باریکتر بود و حشیش وی یک بالای مردی بود و در سردسیرها کارند
و آزا کا گل خوانند و مزاج وی مانند مزاج گندم بود لیکن نفاخ بود و نان وی چون گرم بود
نیکو بود اما چون سرد شود بد بود و دیر از معده بگذرد و اگر آرد وی حسوتی سازند سینه
را پاک گرداند و سرفه سخت را نافع بود و بول براند و گرده و مثانه پاک گرداند اما مضر بود
بمعده و نفخ و قراقر پیدا کند و اگر اسب بخورد هیچ مضرت بوی نرسد خبازک از گندم مضرت
نرسد طبرزد اسمی پارسی معرب است و اصل آن طبرزد است از بهر آنکه صلب بود نه سپید و
نه نرم و نمک طبرزد از بهر آنکه گویند که صلب بود طبیخ بطبیخ است و گفته شد طرثج
جز والضفادع است بپارسی جامه خواب بک خوانند طبیعت آن سرد بود در دویم و تر بود
خوزا بیند و طلا کردن بر ورمهای گرم و حمره و درد مفاصل گرم بغایت مفید بود و چون
در زیت کهن بجوشانند عصب را نرم گرداند و اگر ضماد کنند بر ثقل امعا کودکان نافع بود طحال
نیکوترین سپرز آن بود که از حیوان فربه گیرند از بهر آنکه بدی آن کمتر از آن لاغر بود و سپرز گوسپند
بهترین سپرزها سپرز خوک بود و مع ذلک کیموس وی بد بود و طبیعت آن گرم و خشک بود و سرد
در وی قبضی بود و خون سودا وی از وی متولد شود و وی دیر هضم شود و سبب عفونتی
که دارد و اولی آن بود که با روغن بسیار و پیه بخته کنند و بر سر وی شراب صافی رقیق خورند
یا کبر لبیر که طجما شوکران است و گفته شد طخشیقون و طخشیقون نیز گویند و تاویل
آن قوسی بود از بهر آنکه روایت است که اهل ارمن پیکان را بوی زهر آلوده کنند و در جنگها بکار
برند و علیث باد زهر وی است طرحقوت برطانی است و گفته شد طرخومانیس
شعر الجن است و گفته شد طرستوج رستوج نیز گویند و آن ماهی دریایی است و یونانی
طراغلان خوانند و اهل اندلس مل خوانند و دیقوریدوس گوید ادمان خوردن وی کردن
کوری و تاریکی چشم آورد و چون بشکافند و بر گزندگی سن بحری و عقرب و عنکبوت نهند
شفا یابد طرثوث طرثوث نیز گویند بشیرازی بشیرین خوانند سرخ بود و بهترین وی سپید
بود و طبیعت وی سرد و خشک و قابض بود و رازی گوید سرد و خشک بود در سیوم قطع خون

خون بستن بکند از منی و از مقعد و مجموع اعضا و رحم و شکم ببندد و قوت مفاصل سپید بدهد
و معده را قوت دهد و چون با دوغ گاو یا شیر تازه بیزند و بیاشامند استرخار معده را
مفید بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و اسحق گوید مضر بود بسفل و مصلح وی گلنار
و بدل وی حب البلوط بوزن آن و گویند نیم وزن آن پوست تخم مرغ سوخته شسته
و چهار دانگ وزن آن قرظ و شش یک آن عفص و ده یک آن صمغ عربی طرخون بشیراز
طرخونه گویند و نیکوترین آن بستانی تازه بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم
و در وی قوه مخدره بود و ابن ماسویه گوید گرم و خشک بود در وسط درجه سیوم و گویند
سرد است مجفف رطوبات بود و نشف تری بکند و قلاع را نافع بود چون بخایند و زمانی نیک
در دهان نگاه دارند و چون بخایند پیش از خوردن داروی مسهل کریه طعم احساس طعم
آن نکند بسبب تخدیر و معده را قوه دهد و در حلق آورد و دشخوار هضم بود و قطع شهوت
بکند و تشنگی آورد و مصلح وی کرفس بود از بهر آنکه منع ضرر آن بکند و زود بگدازاند و
هضم کند و تمیم گوید آب وی با آب رازیانه تر در شراب هندی کنند که آنرا شراب کاری خوانند و کدر
خوانند منع آن کند و خمیر بکشد و لطیف‌ترین اشربه ملوک هندی و خراسانی بود و خاصه آب جون
این فعل بکند و منع حدوث علل و بایز بکند طریفلن معنی آن بیونانی ذو ثلاثه اوراق
بود و این اسم مشترک بر چند قوقی است و آن گفته شد و بر نبات حصی الثعلب و آن نیز گفته شد
و دیگر بر دوایی که مخصوص است بدین اسم و آن حوماسه است و یونانی نام بسیار دارد
بعضی ویراسوسس خوانند و بعضی سغیلیطس و بعضی فیتیقن و بعضی اکسوفیلن و آن نباتیست
که درازی قد وی یک گز بود یا بیشتر و قضبان وی باریک بود و سیاه مانند اذخر و در ابتدا
بوی سداب کند و با آخر بوی قفر و گل وی فرفیری بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم مانند
قفر الیهود و تخم وی و ورق وی چون با آب بیاشامند نافع بود بشوصه و عسر البول و صرع و
ابتدای استسقا و درد رحم و حیض و بول براند و باید که از تخم وی سه درم و از ورق وی چهار
درم بخورند و ورق وی چون با سکنجبین بیاشامند سودمند بود جهت گزندگی جانوران و بعضی گویند
طبیخ نبات وی چون با بیخ وی بود و بر موضع جانوران ریزند درد ساکن شود و بعضی افرد مال
در تب مثلثه ورق و سه حب از وی با شراب بیاشامند در تب ربع چهار ورق و چهار حب بیاشامند
زایل کند و بیخ وی از ادویه‌های معاجین بود طراغودیماتیس فرد بخ کوهی است و گفته شود

طرفا بپارسی درخت گز خوانند و آن انواع است یک نوع ثمر وی عذبه خوانند و آن
اثل است و ثمر وی را حب الاثل خوانند و ثمره الطرفا نیز گویند و طبیعت وی سرد و خشک بود و
وی قبضی و تجفیفی بود و ثمره وی بغایت قابض بود و گویند وی گرم بود و گویند وی گرم بود
و طبیخ وی چون نطول کنند ریشش بکشد و چون ورق و بیخ و قضبان وی با سرکه یا شراب
بپزند سپرز را نافع بود و درد دندان نیز نافع بود بدان مضمضه کردن و ورق وی چون با آب بپزند و
با شراب ممزوج کنند و بیاشامند سپرز را نافع بود بگدازاند و موافق زنانی بود که رطوبات از رحم
ایشان روانه بود و زمان دراز بران گذشته باشد چون طبیخ آن بنشینند بغایت نافع بود و خاکستر
چوب وی چون زن بخود برگیرد همین عمل کند و قطع رطوبت رحم بکند و خاکستر وی چون
بر ریشهای تر افشانند خشک گرداند و بخاصیت ریشهایی که از سوختگی آتش بود نافع بود و دود
خان وی زکام و جدری را بغایت کامل نافع بود و ابن داود گوید زنی بر وی جذام ظاهر
پس از طبیخ بیخ با وی با مویز چند نوبت بیاشامید از وی زایل شد و گوید تجربه کردیم زنی
دیگر را هم صحت یافت و مفید بود و خوزی گوید چون دخان کنند ورم سرد را نافع بود و سود دهند
و بیشتر ورمها و رازی گوید بخور وی سه نوبت بواسیر را خشک کند و مجربات و شریف گوید
یسقور | چون بخور کنند در دهان کسی که علق در حلق وی چسبیده باشد و بیفتد و ثمر وی گرند که رتیلا را سود دهد
و دیسقوریدوس گوید ثمره الطرفا در دارو وی چشم عوض کنند طرغلوذیلس طروعلود قطلس است
گفته شود و بعد از این طریغون شین است و گفته شد طرخشقوق و طرشقوق نیز گویند و
آن سند باری بری است و گفته شود طریح نوعی از ماهی کوچک است که از طرف آذر
بایجان می آورند از تبریز و بهترین آن بود که نه کهن باشد و طبیعت آن گرم و خشک بود و طبع براند
اندکی از وی ملطف سودا بود در بتهای ربع و وی مضر بود لسپرز و معده و مصلح وی روغن
بسیار بود طراغیون نباتیست که از جزیره اقریطش آورند و صمغ وی مانند صمغ عربی
بود و حرارت ورق وی و صمغ وی در اول درجه سوم بود سنگ گرده بریزاند و حیض زنان
و چون یک مثقال از وی بیاشامند و این نبات بغیر از جزیره اقریطش در هیچ جای دیگر نروید و در
حب وی مانند درخت مصطکی بود طرذیکون سیسالیوس است و گفته شد طرفلن
است و گفته شد طراقواقون طرثوثون گویند و سقلن واو نیا نیز گویند و آن زعرور است و گفته
شد طراغلوذیقلس . عصفور الشوک است و عصفور التیاخ نیز گویند و مولف گوید ان عرفت

بمقدار گنجشکی و در بال وی پری زرد بود و نقطه سفید بر دنبال وی و در لب آن سفید و
دنبی دراز دارد و مدام دنب وی در حرکت بود و بشیرازی وی را منک یا کیک گویند
منفعت وی آنست که سنگ مثانه بریزاند و منع آن کند و رها نکند که دیگر جمع گردد در مثانه
و دیسقوریدوس گوید چون از جوف وی اندکی بخورند سنگ بریزاند و وی را صفراعون و
طرغلوذیس نیز گویند طرجالیقون نوعی از سرمه است طریفان نباتیست که در بهار روید
مانند گل خشخاش بود و گرد برگرد گل غار دارشته باشد و بشیرازی الگر خوانند و آن قلم ری بود
و گفته شود در قاف و منفعت وی آنست که اگر طبیخ وی بر گرندگی افعی ریزند درد ساکن
کند و اگر بر عضو سلیم ریزند همان درد و زحمت پیدا کند که از گزندگی افعی طفشیل عدس
معز است که با سرکه پخته باشند طلسق کوکب الارض خوانند و بعربی حلی العروس و بیونانی
اسطرای کوکب و تفسیر آن کوکب الارض بود و رازی گوید سه نوع است بحری و یمانی
و جبلی و علی بن محمد گوید هم سه نوعست یمانی و هندی و اندلسی یمانی نیکوتر بود و تنک و براق
بود و هندی به شکل یمانی بود دالاحمل وی کند و اندلسی ضعیف وی سطبر بود و غافقی گوید آن نوعی
از جبسین است و آن معروف بود بعلق العروس و ارسطوطالیس گوید خاصیت طلق آنست که
که اگر به آهن یا بهاون و مطرقه و هر چیزی که چیز بدان توان کوفت بکوبند کوفته نشود مگر بحجر الماس
شکسته و قطعا و را سحق نتوان کرد مگر بسنگی چند کوچک با وی اضافت کنند و در خرقه خشن
یا موی بندد و در آب می جنبانند تا جسم وی خرده شود و بگداز د و علی ابن محمد گوید حل وی
چنان کنند که در خرقه بندند با سنگ چند خرد و در آب نیم گرم اندازند و با سنگ می جنبانند تا
حل شود و از خرقه بیرون آید بعد از ان آب از وی جدا کنند و در آفتاب رها کنند تا خشک
گردد پس در بن ظرف بماند مانند آرد حوار و شیخ الرئیس گوید خوردن وی خطر بود و طبیعت
وی سرد است در اول و خشک است در دوم قابض بود و خون را ببندد با آب لسان الحمل و درم
ثدیین و ذکر و خلف اذنین و مجموع گوشتی که سست بود در ابتدا نافع بود و خونی که از سینه
آید با آب لسان الحمل ببندد و خون رحم و مقعد ببندد و چون مسحوق کنند و با آب لسان الحمل بیاشامند
و طلا کردن و ستطاریا را نافع بود و غافقی گوید نیکو بود جهت ریشهایی که از اعضای مجذومان
پیدا گردد و باک گرداند و زایل کند و صاحب منهاج گوید از قول اسحق که نیم مثقال از وی سنگ
گرده بریزاند و گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی کثیرا بود و سوخته نشود الا بجهت طلع ابو حنیفه

گوید اول ثمر نخل طلع خوانند و قشر وی کفرا خوانند و کفری خوانند و قشر وی کفری خوانند و جف
خوانند و آنچه در اندرون قشر بود و لیع خوانند بپارسی بهار خرما خوانند و طبیعت آن سرد است
در اول و خشک است در دوم و گویند قبض در وی ممکن نیست و وی تر بود و یا قوتی گوید دقیق گل
ذکر که بپارسی گشن خرما خوانند باه را نافع بود و مجامعت را قوت دهد و ابن ماسویه گوید خشکی
وی غالب بود بر حرارت و برودت وی مانند سردی جمار بود و دیر از معده بگذرد و شکم ببندد
و بسیار خوردن وی درد معده پیدا کند و قولنج و این فعل خاصیت وی است و صاحب منهاج
گوید مصلح وی شهد انار است و رازی گوید طلع مقوی معده بود و خشک کننده و مجرور مزاج را
سودمند بود و دفع مضرت وی از بلغم در معده گداختن زنجبیل مربا کنند یا بجوارشات
گرم و ابن ماسویه گوید اگر مسلوق خورند باید که با خردل و مری و زیت و فلفل و کرویا و شبت
و کرفس و نعناع و صعتر خورند و اگر خام خورند با طعامهای چرب مانند مرغ فربه و نرگاله فربه
و مانند آن و بعد از آن شراب کهن بر سر آن خورند **طلع** میوه ایست در طرف دریا که آنرا
موز خوانند و گفته شود **طلبا** نوعی از صدف کوچک است و اهل شام و بر اطلیس خورند
و اهل مصر و تنیس و عکسو د با نان خورند و در صفت صدف گفته شد **طلا** خمر است و
گفته شد و بعضی گویند مثلث است و ابن سمجون گوید نوعی از قطران است و مولف گوید آنچه
محقق است و مشهور شراب کهن خوب را طلا خوانند **طمطم** سماق است و گفته شد **طمرا**
حروع است و گفته شد **طواده** چشل است و گفته شد **طوفزیوس** نوعی از کادریوس
نغنی است و گفته شود **طوط** قطن است و گفته شود **طولیدون** عنب الثعلب است
و گفته شود **طوطاق اغریون** حماض جبلی است و آن نوعی از سلق بری است و در صفت حماض
گفته شد **طهف** غافقی گوید ذرت است و گویند طعامیست که از ذرت سازند **طیلانیون**
نوعی از حی العالم است و گفته شد و جالینوس گوید طبیعت آن گرم بود در دوم تا سوم جراحتهای
عفن را نافع بود و بهق و برص با سرکه طلا کردن مفید بود و دیسقوریدوس گوید ورق وی
چون ضماد کنند بر برص و شش ساعت رها کنند برص را بغایت نافع بود و باید که بعد از آن
آرد جو ضماد کنند و چون بگشایند و با سرکه بیامیزند و در آفتاب بر بهق بمالند و رها کنند تا خشک گردد بهق
را زایل کند **طیبقی** و طیبقی نیز گویند و آن داری است و گفته شد **طیهوج** بپارسی
طیهوج خوانند و بزبان اندلسی دُرّیس و نیکوترین آن فربه تر بود که در زمان خریف گیرند و

و طبیعت وی معتدل بود در گرمی شکم را ببندد و ناقهان را نافع بود و نشاید که صحا
وی کنند خصوصا اصحاب ریاضت و اولی آن بود که مانند سر لیسه بپزند از بهر آنکه غذای
وی غلیظ بود **طیب العرب** اذخر است و گفته شد **طیطاه** کراث بری است و گفته شود
طیبوت ما حو حیوانیست مانند ذراریح اما کوچکتر بود و گردتر و همچنان سرخ بود و نقطه
سیاه بر آن و همان فعل ذراریح میکند و مولف گوید بشیرازی عروسک خوانند و بدل آن
ذراریح است و گویند کرمی سبز است در درخت صنوبر و آن لقوت ذراریح باشد **طین رومی** کل مکت
لونشادر است و گفته شود **طین مجموع** گلها بهم و مجفف بود **طین الحکمة** بپارسی گل
حکمت خوانند و صنعت آن بسیار است مولف گوید بهترین این نوعست بگیرد گل زرد پاک
چهار من و بکوبد و بپزد و یکمن کاغذ و نیمن نمک در آب کنند و بدست بمالند تا حل شود و بعد از آن
گل بر سر آن کنند و چهار یک موی سر آدمی بمقراض چیده و چهار یکی سرگین اسب بگیرد و می چشه
بر سر آن کنند و نیک بمالند چند آنکه بیشتر بمالند نیکوتر بود و آنگاه عنده عنده بنهند تا خشک گردد
و هر زمان که خواهد بکوبد و با آب صافی خمیر کنند و استعمال کنند که بهترین انواع گل حکمت است
که گفته شد و نوعی دیگر صاحب منهاج آورده است یک جزو گل و یک جزو فحم کوفته و بیخته و یک جزو
نمک و یک جزو خطمی و موی چیده بسرشد و نیک نیک بمالد و مستعمل کند **طین مختوم** گل مختوم گل سرخ
رنگ بغایت املس و از تل بحیره آرند و گویند در آن زمین قطعا هیچ نبات و حشیش نیست
و هیچ سنگ در آن زمین نبود و قبری در آنجا هست و آن گل را مغرة لمانی و طین الکاهنی
گویند از بهر آنکه زن ساحره آن گل یافته است و مغرة لمینه و خواتیم نیز خوانند و صورت او
طاس بر آن بود ایستاده و دیسقوریدوس گفته است از جزیره لمیوس که بر کوهی میرسند و
آن صورت بر آن می نهند و خواتیم الملک از بهر آن گویند نیکوترین این گل آن بود که از وی بوی
شبت آید چون زایید و چون در دهان گیرند زبان را بچسبد مولف گوید امتحان وی اول بر
لب بچسبد دیگر بار بر زبان نهند و باید که بچسبد و بغایت نرم و املس و براق بود و گویند آن
زمین که گل مختوم از وی می آورند از زمین یونان بود و این زمان آب گرفته است و شیخ
الرئیس گوید طبیعت وی معتدل بود در گرمی و سردی مانند مزاج آدمی الا یبوست وی بیشتر
از رطوبت بود و در وی رطوبتی که ممتزج بیوست بود باشد و در وی خاصیتی عجب بود در
تقویت دل و تفریح آن و تریاق مطلق بود و مقاومت با مجموع زهرها بکند و مولف گوید که

یک [illegible] تقریب دو مثقال یک بردیک که از سموم قتاله است خورده بود در زمان قدری
طین مختوم با شیرها در بخورد وی دادند آغاز قی کردن گرد چنانچه مجموع که خورده بود
رد شد دیگر بار قدری سم بشیرها در بوی دادند دیگر قی کرد و یک دو مجلس طبیعت
بیامد و از ان زهر کشنده خلاص یافت و مجموع ریشها که خون روان بود چون بران
باشند خون به بندد و چون بدان حقنه کنند دوسنطاریا و متاکلها را نافع بود و مقدار ماخوذ
از وی تا دو درم بود و جهة گزندگی جانوران کشنده مانند افعی و سگ دیوانه با شراب
بیاشامند و با سرکه طلا کنند نافع بود بغایت و دفع سم آن بکند و کسی که ذراریح خورده
باشد و ارنب بحری و طین مختوم بیاشامد در حال قی کند و در ساعت دفع سم آن
بکند و حب الغار نیز همین عمل کند در دفع سموم و مسیح گوید سحق کرده بیاشامند و تعتیع و قی
در زمان و با دفع و باکند و اسحق گوید مضرات بشش و مصلح وی گلاب بود و بدل آن در
قبض خون طین رومی بود یا طین ارمنی که بگون بر گوهی سرشته باشند و گویند بدل آن
مغره است اما تریاق بدل وی نیست **طین ارمنی** گلیست سرخ رنگ که بزردی زند
و اسحق بن عمران گوید سرخیست که بسیاهی زند خوش بوی و مذاق وی ترابی بود و بر
زبان بچسبد و طبیعت وی سرد و خشک بود در اول و صاحب منهاج گوید نیکوترین
آن وردی بود که در وی هیچ ریگی نبود چون سحق کنند و چون بزبان نهند بچسبد و طبیعت
وی سرد و خشک بود در اول و صاحب منهاج گوید و خشک بود در دوم خونرا به بندد
و طاعون را خوردن و طلا کردن نافع بود و جراحتها و قلاع را زایل کند و نزله که از سر
بسینه ریزد و از ان ضیق النفس پیدا شود هیچ دوا به از وی نبود و بغایت نافع بود
و مقدار یک مثقال مستعمل کنند و سل را نافع بود بسبب آنکه ریش شش را خوشک کند و جهت
وبای عظیم نافع بود و گویند در زمین ارمن وقتی وبای عظیم بود چنانچه گویند کس معین بماند
و باقی تلف شدند و آن چند کس را تحقیق کردند همیشه این گل اندک خوردندی و این خواص
و این خواص از آنجا معلوم گردند و از بهر آنست که اطبا بشراب و گلاب فرمایند و اگر تب بود
بگلاب و آب سرد و تشنگی استخوان را سود دهد با آب طلا کردن و نوبت نو بسیر از
مقعد بیرون آورد و گویند مغز بود بسبز و مصلح وی گلاب بود و اسحق گوید بدل وی طین
مجاری بود و در اندلس مشهور و معروف بالجبار بود و گویند بدل آن مغره است و گویند طین کا
لاکی **طین رومی** مجفف بود و مقبض بود و منع توری که در جفون پیدا شود بکند چون
با آب کاسنی طلا کنند و خون که از چشم آید باز دارد **طین شاموس** طین شاموس
خوانند و کوکب یا موس نیز گویند بهترین آن بود که سفید و سبک بود و بغایت بر
زبان بچسبد مانند دبق و چون در آب نهند زود حل شود و از بلاد یونان از جزیرهٔ
قبرس خیزد و وی خشکتر از طین مختوم بود و وی را غسل حاجت نیست و در بستن خون
قایم مقام طین مختوم بود و ورم ثدیین طلا کردن ساکن گرداند و در ابتدا انثیین طلا
کردن نافع بود و در نفث دم و در مداوای قرحهٔ امعا چنانکه متعفن شده باشد
حقنه کند بماء العسل بعد از ان بمیک آب لسان الحمل حقنه کردن سود دهد و اگر سرکه
ممزوج با آب بیاشامند نافع بود جهة ورمهای گرم خاصه چون بران عضو رطوبت
زیادت بود و سست باشد مانند ثدیین و بیضتین مجموع گوشتهای سست که معروف بعدد
بود و قطع نفث دم و طمث دایم بکند چون با کلنار بری بخورند و چون با آب روغن گل بمالند
بر خصیه و ثدیین که ورم گرم بود ورم آن ساکن گرداند و قطع بکند و چون با شراب بیاشامند
گزندگی جانوران و ادویه کشنده را بغایت مفید بود **طین قبرسی** گلی است سرخ گلگون
و چون در دست بمالند چرخی در دست بماند و چون بشکنند در اندرون و رگهای زرد بود
و چون بر زبان نهند بچفسد بغایت چنانک بحیله باز نتوان کرد از زبان و طبیعت وی سرد
و خشک بود و در وی قبض معتدل بود جهت مجموع جراحتها و ورمها طلا کردن و جهة تشنگی
اعضا و کوفتگی در زمان افتادن در جای بلند طلا کردن بغایت سود دهد و مقدار ماخوذ
پنج درم بود و از قول اسحق و پنج معالی و کبد ی را سود مند بود و نفث دم و قرحهٔ امعا اشامیدن
و حقنه کردن نافع بود و جهة دفع ادویهٔ قتاله چون یک درم از وی بیاشامند با آب سرد و مطبوخ
سود مند بود و بدل آن طین مختوم بود **طین قیمولیا** حجر الرخام خوانند و آن مانند صفا
رخام بود و سفید و براق و خوشبوی و گویند از وی بوی کافور آید چون تازه بود و
آن نازک بود مانند جبین و آن نوعی از رخام است و دیسقوریدوس گوید آن
دو نوعست یکی سفید و دیگری فرفیری و وی دسم بود و جالینوس گوید قوت وی مرکب
بود و در وی تبریدی و تحلیلی بود و آن از بهر آنست که چون مغسول کنند جزو محلل از وی بیرون
شود و طبیعت وی سرد و خشک گردد و چون با قدری سرکه و آب طلا کنند بر سوختگی آتش

نافع بود و اگر خالص بود بسیار منفعت دارد چون با سرکه طلا کنند بر مجموع ورمهای
گرم و ورم شیب معده بغایت نافع بود و ریشهای دشوار زخم چون بسوزانند و
شسته کنند و استعمال کنند زود بحال صحت آورد و مولف گوید در کوهستان یزد میان
و زنان جهت جلای روی استعمال میکنند و روی را پاک میگرداند و ابن سمحون گوید ل
آن طین مصر است و ابن حسان گوید اهل بصره طین قیمولیا طین الحر خوانند و اصناف وی
بسیار است ارمنی و سجلماسی و اندلسی و ارمنی نیکوترین همه بود و بعد از وی سجلماسی و وی
فاضلتر از اندلسی بود در معالجه و آن بغایت سفید بود و جرم وی صلب بود و زود شکسته
نگردد و در آب حل نشود تا دیر زمان و چون حل شود در وی لزوجت بیشتر بود از شود که در [illegible]
و اندلسی دو نوع بود یکی سفید و یکی سیاه و آنکه سفید بود در معالجه مستعمل کنند و آنکه سیاه
بود بد بود و تصرف در آن نشاید کرد **طین الحر طین** محمد بن عبدون گوید طین الحر طین ملک خا
لص است از سنگ و رمل علی بن محمد گوید طین الحر طین خالص از رمل بود و مولف گوید که گلی
هست در نزدیک شیراز و بشیرازی گل گزنی خوانند و در طبیعت نزدیک بوی بود و آنرا نیز
هم بدین اسم خوانند و آن گلی بغایت سبز رنگ است بود و چون به پوست بادام در خام کنند از بهر
خوردن لوزرا سرخ گرداند و طعم آن خوش بود و بکثر بریان ناکرده خورند و علی ابن زید گوید
طین الحر سرد و خشک بود باعتدال نیکو بود جهت همه جراحتها و اگر با سرکه بر گزندگی زنبور طلا
کنند درد ساکن کند **طین فارسی** بهترین فارسی سرخ بود و بشیرازی وی را گل سرشوی
خوانند و طبیعت وی سرد و خشک بود در دشش را نافع بود و چون دو مثقال از وی
مستعمل کنند و گویند مضر بود به شانه و مصلح وی آب سرطانات بود **طین اصفر** طین الصم خوانند
و آن موضعی که نزدیک قسطنطنیه است میان دو کوه آرند و لون آن زرد تیره رنگ بود و در آنجا
رهبانان اند که بر این گل مهری نهند و این طلسم کسی نداند خواندن و نداند که حیث نیز از
ایشان و اگر کسی دیگر باز دارد از طلسم بشناسند و آن عزیز بود و طبیعت آن سرد و خشک بود
بر ورمهای گرم طلا کردن سودمند بود و خون رفتن باز دارد خوردن وی و در بستن
خون از همه طینها بقوه تر بود و فاضلتر **طین الحمر** صفت آن در طین قیمولیا گفته شد **طین
البلد المصطکی** طین جزیره مصطکی طین حیا خوانند و حبوس خوانند و دیسقوریدوس
گوید نیکوترین آن بود که سفید بود و بلون خاکستر مایل بود و این گل رقیق و صفایح داشته با

باشد و بادهای مختلف شکل بود و چون در حمام خود را بدان بشویند روی و مجموع تن
جلا دهد و فاضلترین ادویه بود که جهت ریشها که از سوختگی آتش بود مستعمل کنند [illegible]
طین اقریطیس مضعفترین طینها بود که یاد کرده شد و مضعف خواص بود و ریشهای
چشم را نافع بود و چون زن آبستن از خود بیاویزد بچه نگاه دارد و وی جلا دهد بغیر
لذع **طین کرمی** بیونانی اسالیطس خوانند و معنی این اسم کرمی بود و بعضی قرماطیس
خوانند و اسم این مشتق از قرمان بود و معنی آن دوا بود و این گل از مدینه سلوقیا بازا
بلاد سوریا بود و نیکوترین وی آن بود که سیاه بود مانند فحم که از چوب صنوبر گیرند و آنچه
خاکستری رنگ بود بد بود و جالینوس گوید بدان سبب طین کرمی خوانند که در زمان بهار در
شوال ابتدا انگ درخت کرم و رق بیرون کند این گل در درخت وی بمالند کرمی که ورق
انگور میخورد و چشمهای آن و درخت تباه میشود دفع کند و دیسقوریدوس گوید قوت وی
قابض و ملین و مبرد بود و در کحلها مستعمل کنند موی مژه برویاند و جالینوس گوید
جوهر وی نزدیک بگل بود **طین مصر** ابلیز خوانند و جالینوس گوید مطحولان و مستسقیان بسیار
دیدم که در اسکندریه طلا کردن نافع بود و بر ورمهای کهن و دردهای مزمن و لواسیر طلا
کردن بغایت سود دهد **طین نیشابوری** طین ماکول خوانند و طین خراسانی خوانند
و آن گلیست که خام و بریان کرده خورند و بدان نقل کنند و وی نوعی از طین الحر طین بود
و لون وی بغایت سفید بود مانند اسفیداج و بشیرازی گل سفید خوانند و طبیعت وی گرم
و خشک بود و گویند گرم بود بسبب اندک شوری که دارد و قوت دهد معده را و دفع غثیان را نافع
بود و منع قی بکند و تری معده زایل کند و مقدار ماخوذ از وی یک درم بود یا یکمثقال اگر
زیاده کند معده مزاج بود و سده آورد و سنگ در گرده پیدا کند و انیسون و تخم کرفس مضرت
وی باز کم کند و صواب آن بود که ترک کند از بهر آنکه فساد وی زیاده از صلاح است
و آب رفتن از دهان در وقت خواب و شهوه گلی را عظیم نافع بود و غثیان و کرب و
حیض را سودمند بود **طین الصنم** طین اصفر است و گفته شد **طین خراسانی** طین نیشابوری
است و گفته شد **طین الاحمر** مغره است و در میم گفته شود و **باب الظاء**
ظفرا و ظفیره فودنج بریست و گفته شود **ظفیره العجوز** تم خشک است و گفته شد در خاصیت آن
ظلیم ذکر النعام است و در لون گفته شود **ظلف المعز** سم بز سرد و خشک بود در سموم والثعلب را

نافع بود وچون خاکستر آن با سرکه طلا کنند واگر سحق کنند با شراب و برگزند کی مجموع جانوران
نهند نافع بود واگر سحق کنند با عسل وطلا کنند در مفاصل ونقرس را نافع بود واگر
بیول کودکان بپزند و برشکم ضماد کنند قولنج که از بلغم لزج و ریاح بود نافع بود ومسهل آب
زرد بود **ظلف التیس** سم دکه چون بسوزانند وسحق کنند و با عسل سرشند وبآب بیاشامند
نافع بود جهت کم گیر کردن در جامه خواب واگر در خانه دود کنند مار بگریزد واگر مغز بسوزانند
وسحق کنند و بر ریشها که در اعضایی که یابسة المزاج بود بران افشانند نافع بود **ظیغ** اسم
جو درست نزد اهل عرب بقیروان وغیروان **ظیان** یاسمین بری است وبربری آزرک
خوانند وبلفظ دیگر ریه دوفه خوانند ومعنی آن عشبة النار بود ونبات وی بیشتر در بیابانها
وتلها بود ومانند لباب بعضی ربعضی پیچیده بود وگل وی یاسمین شکل بود کوچک وبرشاخهای
وی خار کل وبیشتر نبات وی باعلیق بود وبیشه واز وی جدا نتوان کرد وبیخ وی سیاه و
دراز بود در فعل مانند خربق سیاه بود بلکه حرارت وی زیاده بود گرم وخشک بود در چهارم
چون در عضوی نهند جسم را بسوزاند زود ومانند شیطرج وچون سحق کنند و با سرکه ربهق سفید
وسیاه طلا کنند زایل کند لیکن دیر رها نکند وچون ضماد کنند برعرق النسا عضو را ریش کند واگر
نافع بود وچون بیاشامند از وی چهار دانگ درمی با مجندان سکاج ومجندان مقل ازرق
دوازده مجلس خلط سودایی براند وربو وعسر النفس را نافع بود وگل وی صداع سرد و
ریاح غلیظ از سر بکشد چون ببویند وروغن گل وی گرم ولطیف بود ومحلل قوی سودمند
بود جهت لقوه وفالج وعرق النسا ورعشه وهمه مرضهای سرد ان شاء الله العزیز

باب العین ما قره حا

در دمشق عود القرح خوانند وبیونانی قوریون وبشیرازی اکلراو نیکوترین آن بود که تیز و
ومحرق بود وزبان را بغایت بسوزاند وفربه بود وغلیظ وچون بشکند اندرون وی سفید بود
وآن بیخ طرخون بود رومی است وگویند جبلی وطبیعت وی گرم وخشک بود در سوم
چون سحق کنند وبا زیت بر بدن مسح کنند عرق النسا براند واسترخاء اعصاب مزمن بود ومنع
تولد کزاز بکند وسده مصفاه بگشاید وبلغم که در معده بود زایل کند وچون در دندان کرم خورده
در دندان که از سردی بود ساکن کند وچون با سرکه بپزند وبدان مضمضه کنند سودمند بود جهت
درد دندان وچون بخایند بلغم را بزداید وموافق اعضای بود که سردی بر وی غلبه کرده

ده باشد وحس آن باطل شده باشد وحرکت ومفلوج را ومصروع را بغایت نافع بود
وچون بعسل معجون کنند ولعق کنند بلغم معده بگدازاند ومجامعت را بیفزاید [illegible]
تر ودمشقی گوید گرم وخشک بود در چهارم واسحق بن عمران گوید شود نافع بود چون با
سرکه بپزند وبدان مضمضه کنند جهت ورم طلا زد واسترخاء زبان که سبب آن بلغم بود وابو
صلت گوید چون بیاشامند از وی دو درم مسهل بلغم بود وشریف گوید روغن وی
لقوه واسترخا وفالج را بغایت نافع بود وچون بعسل معجون کنند وبر قضیب مالند پیش از
مجامعت مجامعت را برانگیزاند وغافقی گوید چون عاقرقرحا بکوبند وبا عسل سرشند وبیا
شامند صرع را نافع بود واسحق گوید مضر بود بشش ومصلح وی میویزج بود وبدل آن در
سنگ وزن وی بیخ بود ودر مرضها معده را سن وگویند بدل آن دارفلفل است وعسل
عاقر شمعا شنجار است وگفته شد **عاقول** گویند نوعی از خرنوب است وخلاف
اما آنچه محقق است عاقول درخت حاج است وگفته شد **عبب** وعبعب نیز گویند وآن
ثمر کاکنج است وگفته شد **عبهر** نرجس است وگفته شود **عثم** زیتون کوهی است
وگفته شد **عجب** حب السنبل است وگفته شد **عجم الزبیب** فضا خوانند بپارسی دانه
مویز گویند وطبیعت وی سرد وخشک بود در اول وگویند در دوم شکم ببندد **عدس**
بلسن خوانند وبیونانی فاقوس ووی تفاح بود مرکب از قوت قابضه وجاذبه وقوت
وی بغایت قابض بود وبهترین وی آن بود سفید رنگ بود وپهن که زود پخته شود وچون در
آب کنند سیاه نشود وطبیعت وی معتدل بود در گرمی وسردی وخشک بود در دوم
وگویند پوست وی گرم بود در اول ومقشر وی سرد بود در دوم وگویند در اول وخشک
بود در سیوم ودیسقوریدوس گوید ادمان اکل وی وی کردن تاریکی چشم آورد وبا سویق
ونقرس ضماد کردن نافع بود وبا اکلیل الملک وروغن گل وسفرجل بر ورم چشم آورد که از
گرمی بود وورم پستان ضماد کردن نافع بود وجرم عدس شکم ببندد وآن آب که عدس در
وی پخته باشند شکم وخناق را سودمند بود وعدس مولد خلط سودا بود وعرم وخوابهای
آشفته بود نماید وخون را غلیظ کند ودیر هضم شود ومعده را بد بود ومولد ریاح بود در
معده وامعا واعصاب وشش وسر را بد بود وچون باشند با بالسان الحمل یا سلق سیاه
یا حب الآس یا قشور رمان یا ورق گل سرخ خشک یا زعرور یا سفرجل بپزند قوت قبض وی زیاد

کرد و شکم ببندد و معده دم را ساکن کند و مقوی معده بود و چون تعشر کنند و سی دانه وی
دانه از وی فرو برند استرخاء معده را نافع بود و چون با عسل بیامیزند و ریشهای عمیق را
بصلاح آورد و شیخ الرئیس گوید خون را غلیظ کند و رها نکند که در عروق روان گردد و خلط
سوداوی و امراض سوداوی تولد کند و بسیار خوردن وی جذام آورد و درجهای صلب
و سرطان و نشاید که عدس با شیرینی خورند که سده بسیار در جگر پیدا کند و مضر بود ماصحاب
عسر البول و منع ادرار بول و حیض بکند و بدترین وی نمکسود بود و گویند استسقا را نافع
بود و صاحب جدری و ورمهای گرم را نافع بود و چون با سرکه یا غوره بپزند و دفع ضرر آن
بود که با گوشت فربه بپزند یا روغن گاو یا روغن بادام و بدل وی طبیخ ماش بود **عدس**
مر بشیرازی بنوتخد گویند و آن نوعی از عدس بری بود گرم بود و بول و حیض براند و مسهل دم
بود و گویند در وی تریاقیت است و بدل وی فوتنج نهری بود و گویند بدل وی نیم وزن
وی دانه حنظل بود و دو وزن آن عدس **عدس نبات** کندش است و گفته شود **عدس الما**
صاحب منهاج گوید برسیاوشان است و صاحب جامع گوید طحلب است و گفته شد صفت مرزو
عدس ر گویند جزمازج است و گفته شد **عرف** بلغت اهل نجد قصبات و گفته شود
عرفا نجبار صفت آن در باب الف گفته شد در انجبار **عرعر** سرو کوهی است کوچک
بود و بزرگ بود و بشیرازی آن را اوس خوانند و گویند درخت وی گرم و خشک بود و از
دخان کردن وی گزندگان بگریزند و نافع بود جهت اختناق رحم و سده بگشاید و بول و حیض
براند و دفع گزندگی جانوران بکند **عرار** بهار است و گفته شد **عرطنیثا** مستعمل از وی
بیخ ویست و آن را اهل شام مهد خوانند و اهل مشرق قبلتی خوانند و بعضی عیلج خوانند و
بشیرازی چوبک اشنان خوانند و در الف در آذریو صفت آن گفته شد و بدل آن زراوند
طویل است بوزن آن و فوتنج و دانه اترج بوزن آن **عروق الاصف** بیاره بیخ کبر گویند
و بهترین وی باریک بود و طبیعت وی گرم و خشک بود مسهل بلغم بود و مقوی معده
و مقدار نیم مثقال مستعمل بود و مضر بود بمثانه و مصلح آن عسل بود و بدل آن دراد و بر سبز
یکدرم علیث با سکنجبین بود **عروق الصفر** عروق الزعفران و عروق الصباغین نیز گویند
و آن دو نوع است کوچک و بزرگ و ویرا بپارسی زردچوبه گویند و بعربی مرد گویند و
نوع کوچک وی گویند مامیران است و گفته شود و طبیعت دارزرد گرم بود و خشک

بود تا سوم و گویند در دوم در وی جلای قوی بود و خایند در درد دندان نافع
بود و عصاره وی روشنائی چشم بیفزاید و سفیدی ببرد و با شراب سفید و آنیسون بیاشامند
یرقان که از سده جگر بود ببرد و اگر بکوبند و بر ریشها باشند خشک گرداند و اگر در چشم
کشند قوت باصره بیفزاید و بدل وی نیم وزن وی مامیران بود و گویند نیم وزن آن
عاقرقرحا **عروق حمر** فوه است و گفته شود **عروق بیض** مستعجل است و گفته شود
عروق الصباغین عروق صفر است و گفته شد **عروق النجم** علک است و گفته شود **عرق**
الکافور رزنباد است و گفته شد **عرق یابس** فلسونیا است و گفته شود **عرن**
آن چیزیست که زیاده میشود و ظاهر میگردد نزدیک زانوی اسب و سمهای وی و
عرب آن را اعظم السبق خوانند دیسقوریدوس گوید چون بکوبند و سحق کنند و با سرکه بیاشامند
صرع زایل کند و در مداوات گزند که جانوران مستعمل کنند و گویند نیم درم از وی بخورد
کند کسی را که تب ربع بود از وی زایل شود **عرصم** اسمی هیناست بادنجان بری را و بعضی
حدق خوانند و گفته شد **عروق دارحرم** اصل السوس است و گفته شد **عرم** ماهی است
که اهل مغرب سردین خوانند و یونانی سماریس **عرصف** کاقیطوس است و گفته شود
عرمض نوعی از کمارات و آن را کنارز خوانند و برعید چه و خارهای دراز داشته باشد
مانند منقار مرغ و بعضی باشند قلاب کج بود **عرف** نزدیک اهل مغرب حوض خوانند و در دم
خوانند و بلغت اهل نجد قصب خوانند و گفته شود **عرطب** خشک است و گفته شد **عرفج**
بری بجمون است و گفته شد **عرز الکبیر** قنطوریون غلیظ است و گفته شود **عرز الصغیر**
قنطوریون رقیق است و گفته شود **عصالج** لف الکرم است و گفته شود و بپارسی بنجه
زر خوانند **عسل لبنی** میعه سائله است و گفته شود **عسل النحل** بهترین وی آن بود که
صادق الحلاوه بود و خوش بوی و سفید بود و گویند فاضلترین عسل آن بود که بسرخی مایل
مایل بود و ربیعی بود و بعد از آن صیفی آنچه شتایی بود بد باشد و نوعی از عسل خریفی بود
که چون ببویند عطسه آورد و آن نشاید که خورند و گویند بوییدن آن غشی آورد و عرق سرد و
عقل زایل کند و چون بخورند البته عقل زایل کند و عرق سرد آورد و مداوای وی قی کنند
بعد از آنکه ماهی نمکسود و سداب چند نوبت خورده باشند تا معده پاک کند بعد از آن نخاع
مرو گزری بخورد و حکم دیگر نوع عسل آن بود که حکم وی حکم شوکران بود و همان علامتها حادث

شود و معالجهٔ آن چون معالجهٔ شوکران کنند و آنجا عسل نیکو بود طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم
و دیسقوریدوس گوید بقوت جالیه رطوبات از قعر بدن بکشد و منع عفونت بکند و چون با نبات
تریزند و بر قوبا مالند زایل کند و اگر با قسط بر کلف مالند زایل کند و چون تنها بمالند شپش بکشد
و دفع کند و اگر با نمک اندرانی سوده بیامیزند و نیم گرم در گوش چکانند درد گوش و دوی
آن زایل کند و چون بدان تحنک کنند یا غرغره ورم حلق و ورم عضله که در جانب زبان و
ولوزتین که بشیرازی آنرا کوم شک خوانند و خناق بلغمی را نافع بود و بول براند و چون گرم
کرده با روغن گل بیاشامند سرفه را موافق بود و گزندگی جانوران را و کسی که افیون خورده
باشد نافع چون لعق کنند یا بیاشامند نافع بود و گزند سگ دیوانه نیز و اگر با نمک بر سیاهی
که از ضربه بر اعضا پیدا شود بمالند زایل کند و منصوری گوید زود مستحیل شود بصفرا و بلغم را
دفع کند و پیران و سرد مزاجان را نافع بود و در تابستان مزاجهای گرم را بد بود و رازی
گوید هیچ معالجه جهت لثهٔ دندان در شقیه و جلا و در گوشت رویانیدن لثه به از وی نبود و چشم
مرده نگاه دارد و اگر با انگشت سنون سازند دندان را سفید گرداند و صحت آن نگاه دارد
و شریف گوید چون با روغن گل بر ریشهای شهدی و مجموع ریشهای بلغمی شور بمالند زایل کند و
مجرب است و چون با ادویه غلیظ کنند که در وی جلا بود چشم را روشن گرداند و قوت باصره
بدهد و چون با آرد جوارش بسرشند و بر سر ورمها که نخته بود بنهند بگشاید و چرک آن بکشد و چون
بازراوند طویل با کرسنه بسرشند گوشت بر جراحتهای عمیق برویاند و اگر حب المحلب و بادام تلخ
و آرد جو با وی اضافت کنند و بر بدن طلا کنند عرق براند و چون با آب بیاشامند سینه را از
فضول که بود پاک گرداند و شهوت مجامعت برانگیزد و بغایت مفلوجان را نافع بود و چون
کف گرفته با آب بیاشامند شکم براند و چون ادویهٔ برص و بهق لوی بسرشند جلای آن زیاده
کند و چون با آب بیاشامند ریش روده را پاک گرداند و مطبوخ وی سموم را نافع بود و چون
نیک از وی متولد شود خاصه در زمستان و جوانان را مضر بود و کسی که بروی مرار غلبه کرده باشد
و تشنگی و چون بسیار خورند قی آورند و مصلح وی رمان بود و حماض اترج و ربوب فواکه
و بدل آن سکنجبین بود **عسل الطبرزد و القصب** گرم و تر بود در اول و عسل قصب شکم را
و عسل طبرزد شکم براند و عسل طبرزد بپارسی شیرهٔ نبات خوانند و از آن قصب آنجا اول از
نی شکر گیرند **عسل البلادر** منفعت آن در بلادر گفته شد و صفت یکنوع گفته شد و اینجا نیز گفته

گفته شود و اگر غیر آن نوع خواهند مانند روغن گندم و نحو دیگر بند شیشه را در گل حکمت
گیرند و بلادر را در آن اندازند بعد از آنکه سرهای وی بر کنده باشند و آتش زیر شیشه
آهسته برافروزند بعد از آنکه سرنگون نهاده باشند و قدری موی اسب یا لیف
خرما بر سر شیشه نهاده تا عسل از وی بیرون چکد و بردارند و بوقت حاجت استعمال
کنند و مولف گوید آنچه بی آتش گیرند بهتر بود دیگر دو بلادر را بشکافند و هر دو دست را بموم کرده
خاییده بمالند و آن بلادر را در دست بمالد و بکارد عسل وی از دست حاصل میکنند آن
مقدار که خواهد و هر زمان که دست پاک کند دیگر گردکان خاییده در دست بمالد و بلادر شکافته
در دست بمالد تا عسل بر دست چسبد و بکارد حاصل کند آن مقدار که خواهد و این نوع بهترین
انواع است و مولف چند نوبت خود امتحان کرده و هیچ مضرت نرسید **عسل داود** او مالی
است و گفته شد **عشر قند** بزر المرو است و گفته شد **عشر** صاحب منهاج گوید درخت
اعرابی یمانی بود و آن یکی از یتوعات است و ثمر وی را خریع خوانند و تفاح وی مانند تفاح دفلی
بود و گویند نوعی از وی هست که اگر در سایه وی بنشینند کشنده بود و طبیعت وی گرم بود
در سیوم و خشک بود در چهارم و در وی قبض باعتدال بود و لبن وی بر قوبا و سعفه طلا
کردن نافع بود و با عسل جهت قلاع که در دهن کودکان حاصل شود مفید بود و شکم براند و
مضعف احشا بود و لبن وی سه درم کشنده بود و شکر وی در سین گفته شد **عشقه**
نوعی از لبلاب است و گفته شود **عصاب** شیطرج است و گفته شد **عصیفره** بزبان بغدادی
و موصلی خیری زرد است و گفته شد **عصفر** بپارسی حسق خوانند و باصفهانی کاکوتیه
و رنگ زعفران نیز گویند و آن دو نوع است بری و بستانی و طبیعت بستانی گرم است
در اول و خشک در دوم و بری گرم و خشک بود در سوم و وی معتدل بود و با نضاج کلف
را زایل کند چون بعسل بمالند نیکو بود و ورمهای گرم و با عسل جهت قلاع که در دهان کودکان
بود زایل کند چون بدان بمالند خاصه بری وی و جالینوس گوید بدل وی زهره الملح است
عصب صاحب منهاج گوید جسفرم است و گفته شد و صاحب جامع گوید لبلاب است که
یونانی ویراقسوس گویند و گفته شود و صفت آن **عصی الراعی** بطباط خوانند و بستان
دار و هم گویند و بشیرازی گسته خوانند و بلفظ دیگر سرخ مرد و آن دو نوع بود نر و ماده و بهترین
آن بستانی بود سرخ رنگ که بسیاهی مایل بود و طبیعت آن سرد است در دوم و گویند تر است

وگویند ترا است و وی قابض بود منع خون رفتن بکند وطبیعت ببندد و براورام دموی و
جمره و نمله ضماد کردن نافع بود و جراحتهای تر را باصلاح آورد و عصارهٔ وی چون در گوش
چکانند کرم گوش چکانند کرم گوش بکشد وریش آن خشک گرداند و درد زایل کند و اگر
زن فرزجه از وی بخود برگیرد قطع سیلان فرزمن از رحم بکند و چون آب وی بیاشامند جهت
نفث دم که از سینه بود نافع بود و تقطیر البول را سود دهد و از بهر آنکه ادرار بول محکم کند
و قولنج را سود مند بود و مقدار مستعمل از وی ده درم بود و چون شراب بیاشامند کندکی
جالوزان زهر دار را نافع بود و چون پیش از آمدن تب بیکسات بیاشامند سود مند بود
جهت تب دوار و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح صندل بود و بدل وی عنب الثعلب
عصب بیونانی لواس گویند و گفته شود عصفور بپارسی کنجشک خوانند نیکوترین
آن فربه بود و آنچه در خانها فربه شود بد بود و اولی آن بود که از وی اجتناب کنند که خون بد از
وی متولد شود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سوم گوشت وی صلب تر از گوشت
دراج بود و باه را زیاده کند خاصه دماغ وی و ابو العلا بن زهر گوید جهت استرخا و فالج
و لقوه و انواع استسقا نافع بود و مجامعت را زیاده کند لیکن محرور مزاج را موافق نبود
و اگر بخورد می باید که سکنجبین رشش بر سر آن خورد و سرد مزاج را موافق بود و وی مضر بود
برطوبت اصلی و خلط سوداوی از وی متولد شود و اولی آن که بروغن بادام بریان کنند و چون
با مری بطبخ کنند گویند زود تر بگذرد که بریان کرده و باید که قطعا استخوان وی نخورند که
سحج در مری و امعا پیدا کند عصارهٔ مامیثا شیاف مامیثا است و بهترین آن بود که زرد بود
و سبک مل رهبانان که در نواحی موصل میسازند طبیعت آن سرد و خشک بود و ورمهای
گرم را تحلیل دهد و حرارت آن بنشاند و درد چشم کهن و نو را نافع بود و صفت وی چنان است
که آب وی بگیرند و بجوشانند تا غلیظ شود و شیاف سازند و بدل آن حضض است یا بوش
در هندبا عصارهٔ حشیشهٔ السعود افیون است و گفته شد عصارهٔ المنک عصارهٔ
السوس است و رب السوس خوانند و طبیعت وی معتدل بود در حرارت و رطوبت و
در وی قبض اندک بود و خشونت قصبهٔ شش را نافع بود و ریش مثانه و تشنگی قطع کند و
قوت ادویهٔ حاره و حاده بشکند و بدل آن دو وزن آن اصل السوس بود عصارة
الثمرة اقاقیا است و گفته شد عصارة الغافت بگیرند غافت تر و بکوبند و آب آن بگیرند

بگیرند و در آفتاب نهند که منجمد گردد و بردارند و استعمال کنند و در غایت تلخی بود و مانند
صبر و طبیعت آن سرد و خشک بود و ملطف و مقطع جرب و حکه را نافع بود چون
باب شاهترج و سکنجبین بیاشامند و سود مند بود تبهای کهن و درد جگر را و مقدار
ماخوذ از وی تا یک مثقال شاید و گویند مضر بود بانثیین و مصلح آن مصطکی بود
و بدل آن سه وزن آن ورق سماق بود و گویند سه وزن آن غافت عصارة
لحیة التیس بهترین آن بود تازه صفت مانند صفت غافت است که گفته شد و طبع آن
سرد و خشک بود در دشش و نفث دم و سحج را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی یک
مثقال بود و اگر ضماد کنند بر اعضای مسترخی قوت آن بدهد و اسحق گوید مضر بود بگرده و
مصلح آن ماء العسل بود و بدل آن اقاقیا عصارة حشائش الحمار گرم بود در سوم مغثی بود و غثیان
عظیم پیدا کند تا حدی که بخناق کشد و غشی و افتادن آورد و مداوای قی کنند و آنچه در
مداوای کسی که کندش خورده باشد و صفت آن در باب قاف در صفت قثاء
الحمار گفته شود و بدل آن عصارهٔ بیخ سوقا وس است عصارة الحسنتین صفت آن مانند صفت
غافت است که گفته شد و طبیعت آن گرم و خشک و مسخن و منقبض بود تبهای کهن را نافع بود
و سدهٔ جگر بگشاید و مقدار ماخوذ از وی تا یک درم شاید و مرهٔ صفرا از معده پاک کند و مصلح
وی ریوند بود و گویند بدل آن سه وزن آن ورق آن است عصارة انبرباریس سرد و قابض
بود و حرارت جگر و معده و ورمهای آن نافع بود و قوت مرده بدهد صفت آن بگیرد زرشک
تازه خوب رسیده و آب آن بگیرد و صافی کند و بجوشانند تا غلیظ شود و بر روی کاغذ کنند
تا رطوبتی که بود نشف کند یا در آفتاب نهند تا تمام شود و اگر زرشک تر نبود خشک وی را
در آب بجوشانند و بپالایند و صافی کنند یا در آفتاب نهند تا تمام شود یا چنان کنند با تش که گفته شد
و بدل آن دو وزن آن زرشک بیدانه بود عصارة الکرث گرم بود در درجهٔ دوم عصارة بخور مریم
گرم بود در دوم عصارة ورق الغرب سرد بود در سیوم عصارة شقایق النعمان گرم بود در سوم بدل آن
عصارهٔ بخور مریم بود عصارة النبج بدل آن عصارهٔ طوبیخ است عصارة بجرة الجوز گویند بدل آن
انگوش است عصارة الطراثیث سرد و خشک و قابض بود و بدل آن عصارهٔ قرظ است
که آن اقاقیا بود عصفر سس و عصفور السیاح نیز خوانند و آن طرا علوه قطس است
و گفته شد عضاب خطمی بری بود و گفته شد عضاه و عضا نیز گویند و آن ضب است

وگوشت عضاه اسمیست در لغت که واقع شده است بر هر درختی از درختهای خاردار
مانند عوسج و قتاد و قرظ و سدر و امثال آن عضل فاضل ترین گوشت مواشی و نیکوترین
عضلات است و الشیرازی مشکل خوانند و زودتر هضم شود بواسطه رطوبت که عصب با وی آ
میخته است عقفل ضومران است و گفته شد عطب قطن است و گفته شود عطارد سنبل
رومی است و گفته شد عطشان نباتیست که بیونانی دنباکو گویند و گفته شد عظام سوخته
وی مجفف و محلل بود و گویند استخوان آدمی صرع را شفا دهد و جالینوس گوید خیلی کسان را استخوان
سوخته از صرع و درد مفاصل شفا یافته اند و استخوان کهن چون بسوزند سودمند بود جهت
ریشهای که در اعضایی که مزاج وی خشک بود مانند ذکر و انثیین و امثال آن واقع شود و
شریف گوید چون بپزند استخوان پوسیده با سرکه و طبیخ آن بسر ریزند قطع رعاف بکند و چون
سحق کنند استخوان پوسیده ریزیده که در دیوارها بود و بگلاب بسرشند و بر ریشها ضماد کنند
نافع بود و چون سحق کنند و بماء الشعیر بسرشند و طلا کنند بر اثر آبله و غیر آن زایل کند و کعب خنثی
چون بسوزانند و خاکستر آن با سکنجبین بیاشامند ورم سپرز بگدازاند و چون بیاشامند باه را بر
انگیزاند و چون استخوان ران گاو بسوزانند و خاکستر آن با عصاره عصی الراعی بیاشامند قطع
رعاف بکند و شکم رفتن را سود دهد و استخوان مرده سحق کنند و بخور صاحب تب دهند چنانکه
نداند نافع بود و مجرب و غافقی گوید خاکستر استخوان سوخته چون با سرکه سحق کنند و بر سوختگی آتش
ضماد کنند سودمند بود و در خواص آورده اند که کعب ابن عرس چون زنده بود بیرون آورند
و بر زن آویزند آبستن نشود و در خواص آورده اند که دندان کودک آنجا اول بیفتد پیش
از آنکه بر زمین افتد در صحیفه نقره گیرند و بر زن آویزند منع آبستن کند و اگر استخوان آدمی مرده
براسب آویزند دردی که داشته باشد از وی زایل شود و اگر صاحب تب ربع بندند نا
فع بود و اگر ناخن چیده کانه بسوزانند و خاکستر آن بخورد کسی دهند محبت و الفت در دل آن کس
پیدا گردد و اگر از دندان آدمی و استخوان بال راست چه چه در شب سر خفته نهند مادام که نهاده باشد
بیدار نشود و اگر دندانها که از جانب راست نهنگ بود بگیرد و بر بازوی راست مرد بندند
قوت مجامعت زیاده کند و اگر دندان خیس روباه بر مصروع آویزند صرع از وی زایل شود
و اگر دفن کنند کله سر آدمی مرده که سر شده در برج کبوتر کبوتر زیاده گردد و بسیار شود و اگر استخوان
پهلوی کفتار بر صاحب شقیقه بیاویزند نافع بود از آن راست بر راست و چپ بر چپ دهم جنین

ناب بر ناب ضرس بر ضرس و گویند در طرف بال خروس دو استخوان است که سوراخ
دارد اگر از آن راست بر صاحب تب دایم آویزند شفا یابد و سر دو استخوان چون آدمی
یا بهایم آویزند منع تعب و تشنگی بکند و دیسقوریدوس گوید ناب کلب یعنی نیش سگ بگیرند
و در پاره پوست بندند و بر بازو بندند ایمن باشند از سگ دیوانه و در خواص این
آورده است که ناب سگ چون بر کسی بندند که در خواب سخن گوید دیگر سخن نگوید و اگر بر کودک
آویزند دندان وی بی زحمت بیرون آورند و بر صاحب یرقان بندند نافع بود فی الجمله چون با
خود دارند سگ بر ایشان بانگ زند عظلم درخت نیل است و نیل عصاره وی است
و برگ آن وسمه است و گفته شد و دم نیز گویند عفص بپارسی مازو گویند و بیونانی
عفصیس و بهترین وی آن بود که سبز بود و سوراخ نداشته باشد و آن را القاقالیس خوانند و آن
حوزه بود و آنچه رسیده بود سرخ رنگ و سپید و بزرگ بود این نوع ضعیف تر از سبز بود و
سوختن وی یا باتش بود یا با زیت بسوزانند تا سوخته گردد از بهر سیاهی موی خضابی
نیکو بود و چون تنها بپزند و سحق کنند و مانند ضماد بنهند بر بسوری که باشد در دبر و بیرون
آمدن مقعد نافع بود و چون بسوزانند قطع خون رفتن بکند و اولی آن بود که بر روی آتش تشویه
کنند و در شراب اندازند با سرکه خونرا ببندد و چون با سرکه بر قوبا طلا کنند زایل کند و آب وی
خضابی بود موی را و چون ویرا بسایند و بر گوشت زیاده افشانند بخورد و منع رطوبت که روانه
بود از لثه و لهات و قلاع را نافع بود خاصه کودکان را و چون سحق کرده در غذا یا در آب کنند اسهال
کهن باز دارد و قوت ضعیف بدهد و آنچه در اندرون مازو بود در سوراخ دندان نهند درد ساکن
گرداند و طبیخ وی در آن نشستن جهت مقعد بیرون آمدن و رحم سیلان رطوبات که از رحم روانه بود
و کهن شده باشد عظیم سود دهد و چون بغایت سحق کنند و در بینی دمند خون رفتن باز دارد و چون
با سرکه سحق کنند و طلا کنند و بر سلاقی که در دهان پیدا گردد زایل کند و اگر با سرکه بپزند و بر چهره طلا
کنند در ابتدا سودمند بود و منع نمله بکند طلا کردن و واجب آن بود که چون خواهند که بیاشامند جهت
امساک سیلان بخصوص بعض نیم برشت یا بصمغ عربی در آب حل کرده تا مضرت بحلق نرساند و بدل
وی ثمرة الطرفا بوزن آن و گویند عفص و حبت بلوط و قرظ و حب الآس و قشور رمان و هلیلج زرد
و ثمرة الطرفا و داری همه مانند یکدیگراند در طبیعت عقر آدم گویند مغاشیب و گفته شود
عقیق ارسطوطالیس گوید اجناس وی بسیار است و معدن وی بسیار در بلاد یمن و ساحل

روم ونیکوترین آن بود که بغایت سرخ وشفاف بود وآنچه سوخته کنند سرد وخشک بود قوت چشم
بدهد وخفقان را نافع بود ودندان متحرک را محکم گرداند واگر انگشترین عقیق در انگشت کند ویرا
برخصم رونق چشم فرونشیند ورفع خون رفتن بکند از هر عضو که باشد خاصه زنانی که دایم خون
از ایشان روانه بود واگر خورد کرده سنون سازند خون رفتن بن دندان باز دارد وزنگ
ببرد ودندان را سفید گرداند وجلا دهد خاصه با مروارید وقیل **عقربان** اسقولوفندریون آن
وگفته شد **عقرب** بپارسی کژدم خوانند وبیونانی سقونیوس جرساوس بهترین وی نر بود و
نیش وی باریک بود وطبیعت وی سرد وخشک بود اگر در زیت بجوشانند وآن زیت
در گوش چکانند درد ساکن کند واگر خورد کنند وبر گزندگی وی نهند درد زایل کند واگر بر
یان کرده بخورند همین عمل کند واگر خورد کنند وشریف گوید اگر خاکستر وی در چشم کشند ضعف
چشم را نافع بود وچون سوخته وی سحق کنند وبا نیم وزن آن سرگین موش بیامیزند ودر چشم
کشند تیزی چشم زیاده کند وجرب آن زایل کند واگر عقرب بزرگ سیاه خشک کرده سحق کنند
با سرکه وبر برص طلا کنند شفا یابد وچون در زیت بسوزانند تا سوخته گردد وریشها که دشوار نیک
شود وچون آن روغن در آن بمالند وعقرب سوخته سحق کرده بدان افشانند کمال صحت وصلاح
باز آورد وعبد الرحمن بن الهیثم گوید چون بگیرند عقرب وباید که پنج روز یا چهار روز از ماه باقی
باشد ودر شیشه کنند وروغن زیت بر سر آن کنند وسر آن محکم بگیرند ورها کنند که تا زیت قوت
وی اخذ کند جهت درد پشت در آن استعمال کردن نافع بود وگویند این روغن چون زلو اسیر
ظاهر مالند خشک گرداند وبیندازد واگر عقرب مرده در خرقه بندند وبر زنی که دایما بچه می‌اندازد
آویزند دیگر بچه نیندازد ومحفوظ بماند بفرمان باری تعالی وابن ماسویه گوید اولی آن بود که عقرب را
بسوزانند با اندکی کبریت وشیخ الرئیس گوید صفت سوختن وی چنان است که شیشه سطبر در گل
حکمت گیرند وعقرب را در آن کنند وتنور گرم نهند یک شب یا کمتر وبامداد برگیرند وانگبینه از
خزف که آن ناشف بود واخذ قوت بکند وصاحب منهاج گوید که صفت سوختن وی چنان بود
که بگیرند دیگ سبین ودر خمیر گیرند وسر آن بگل بگیرند ودر تنوری نهند که چوب زده در آن سوخته
باشند وآتش بیرون آورند ودر تنور نهند نیکو ویک شب رها کنند وروز دیگر بیرون آورند
ودر ظرف آبگینه کنند وبوقت حاجت مستعمل کنند ومنفعت خاکستر سوخته وی آنست که سنگ
گرده ومثانه بریزاند ومقدار ماخوذ از وی دانگی بود واگر نیم درم از وی بیاشامند گزندگی

مار را نافع بود وصاحب جامع گوید چون در زیت بجوشانند وآن زیت بر موضع داء
الثعلب طلا کنند البته موی برویاند وگویند مجربست واسحق گوید خوردن وی مغز لوبشش
ومصلح وی تخم کرفس باشد وقیل ارمنی بود **عقرب بحری** ورازی گوید کژدم دریایی ماهی
کوچک است تیره رنگ که بسرخی زند ودر سر وی خاری سفید بود که بدان میزند وچشم وی خار
سفید بود که بدان میزند وچشم وی خارناک بود وسر وی بزرگتر از بدن وی بود واز
گزندگی همان الم حاصل شود که از عقرب حاصل میشود وملک تختر از آن ودیسقوریدوس گوید سقربوس
مالاسیوس حیوانی بحری است بنام عقرب میخوانند زهره وی موافق بود جهت نزول آب در
چشم وشب کوری وقرحه که عارض میشود در چشم وآنرا لوقوما خوانند **عقار گوهان** وعقرگوهان
ماق وقاحات وگفته شد **عقار** خمر است وگفته شد **عقید العنب** میبختج ورب العنب نیز عقید
العنب خوانند وبشیرازی دوشاب خوانند ومثلث نیز نوعی از آنست **عقعق** صلصل گویند
وکگه نیز خوانند وبپارسی کلاجه گویند وبشیرازی قالنجه سرگین وی ربع را نافع بود وگوشت
وی گرم وخشک بود وکیموس بد دهد **عقاب** بپارسی آله خوانند گوشت وی گرم وخشک
چون بخورند بمنزله گوشت کاو بود وزهره وی چون در چشم کشند نافع بود جهت ابتدای نزول آب
نزول آب وروشنای بیفزاید وچون پر وی بخور کنند اختناق رحم را نافع بود وسرگین وی
اگر بر کلف وبثر ماهی که در روی پیدا گردد لطوخ کنند زایل کند وگویند محلل خنازیر بود **عکوب**
حوشفا است وگفته شد **عکنه** لعبه بربریه خوانند وآن سورنجان است وگفته شد ودر مصر عکنه
خوانند واندلس سورنجان ودر عراق لعبه بربری خوانند **عکبر** ابن جمون گوید وسخ الکوار
است ومولف گوید وسخ الکوار النحل بپارسی موشابی نحلی خوانند وبشیرازی برموخوانند طبع
طبیعت آن بغایت گرم ولطیف بود وگویند بسیار امتحان کردیم جهت شکستگی اعضا واز جای
افتادن ودفع خرف همان عمل مومیای معدنی میکند وشربتی یکدرم با ده درم عسل یا قند
یا نبات بشربت نیم گرم بیاشامند نافع بود وگویند عکبر چیزیست که در میان عسل بود وبشیرازی
آنرا انگیس خوانند دار وخوانند ومولف گوید مکس النحل آنرا از بهر خورش خود وبچگان می‌آورند
از مجموع گلها وآن الوان باشد زرد وسفید وسرخ وبنفش وبغایت تلخ بود واگر در میان عسل
بود عسل را تباه کند وصفت وسخ الکوار النحل گفته شود **عکر الزیت** بپارسی دردی زیت
خوانند وبهترین آن کهن بود وطبیعت آن گرم وخشک بود در دوم نافع بود جهت باد تحت

کزدیک سبز بود و در چشم کشیدن محلل نزول آب بود و مجموع جراحتها و ریشهای
ناسور که در بدن پیدا شود نافع بود و دیسقوریدوس گوید که طرف قرس قرسی بزند
تا غلیظ شود و مثل عسل بود و بر دندان خورده مالند بیندازد و اگر با خاما لاون بیامیزند
با نقیع ترمس و بر مواشی لطوخ کنند جرب ایشان زایل کند و آنچه تازه بود چون گرم کنند
و بر نقرس و در مفاصل مالند نافع بود علک دهن السوسن در دی روغن سوسن چون در چشم کشند
محلل آب نزول بود علیق بپارسی درکو گویند و یونانی باطس و بشیرازی توت ورا
توت سه کل خوانند و نوعی از آن علیق الکلب خوانند و گفته شود که موج هم نوعی از علیق بود و نیکو
ترین عصاره وی آن بود که در آفتاب خشک کرده باشند و طبیعت آن سرد و خشک بود و ورق
آن و اطراف آن چون بپزند خضابی نیکو بود موی را و چون بیاشامند شکم ببندد و قطع سیلان
رطوبت کهن از رحم بکند و موافق بود جهت گزندگی حیوانی که ویرا آفرسطیس خوانند و آن مار است
که شاخ دارد و ورق وی چون تر بود بخایند قلاع و ریشهای که در دهان بود زایل کند
و چون خشک کرد خشکی وی زیادت شود و همان قوت که در ثمر وی موجود است در گل
وی موجود است بعینه و بیخ وی سنگ گرده را بریزاند و چون بورق وی ضماد کنند علت ریشها
ترکه در سر بود زایل کند و ناخنه که در چشم بود و بواسیر که در مقعد بسته بود و بواسیر که خون از
وی روانه بود نافع بود و چون ورق وی بکوبند نیک و بر معدهٔ علیل نهند که ضعیف شده
باشد و ماده از وی روانه بود موافق بود و عصارهٔ ثمر وی چون بغایت رسیده بود درد
دهن را تا معید بود و چون ثمر وی بخورند نا پخته شکم ببندد و گل وی چون با شراب بیاشامند
شکم ببندد و شریف گوید چون بکوبند و ورق وی و اطراف وی تازه ضماد کنند بچه ران را
در سکر سود دهد و از وی شیاف سازند نافع بود جهت همه علتها که در چشم پیدا شود و لعاب
کال نافع بود و صفت ساختن وی آنست که تازه وی بکوبند و بفشارند و صافی کنند و حق
کنند بر صلایه تا غلیظ گردد و صمغ عربی با آب حل کنند و صافی کنند و ممزوج کنند با آن اندکی
و شیاف سازند و بوقت حاجت مستعمل کنند علیق الکلب علیق القدس خوانند و بپارسی
درخت سه کل خوانند و ثمر وی را هم بدین نام خوانند و در اندرون وی مانند پشم بود و گل
وی ورد السیاح خوانند و نسرین السیاح و بیونانی اقرطیس خوانند و ثمر وی چون رسیده
شود سرخ گردد جالینوس گوید ثمر وی قابض بود بغایت و ورق وی قبض اندک داشته

باشد و اولی آن بود که از ثمر وی حذر کنند بسبب آنچه در اندرون وی بود مانند پشم که
مضر بود بقصبهٔ شش و دیسقوریدوس گوید ثمر وی چون خشک کنند و آنچه در اندرون
وی بود بیرون کنند بهیچ مضرت بقصبهٔ شش نرساند و با شراب بپزند شکم ببندد و
بول نیز هم ببندد و بدل آن شوکة المصریه است علف رطبات و گفته شد علق
متو خوانند و بپارسی حبر تر خوانند علق شریف گوید چون بر موضعی نهند که خون
فاسد بود قایم مقام حجامت بود خاصه کودکان و زنان و ریشهای بد و سعفه و قوبا
نهند خون فاسد بکشد و چون بسوزانند و خاکستر آن با سرکه بسرشند و طلا کنند و بر
موضع موی طلا زیادت که در چشم بود بعد از آنکه برکنده باشند دیگر نروید و علق بشیرازی
دیون خوانند و باصفهانی دیوچه و بلفظ دیگر زلوی و در خواص آورده اند که چون
بخور کنند در دکان آبگینه گر هرچه آبگینه باشد شکسته گردد علک صمغی که آنرا لوان
خایند آنرا علک گویند و علک الانباط صمغ البطم است و گفته شد و طبیعت آن گرم و
خشک بود در آخر درجهٔ دوم و گویند تر است و بهترین آن سفید که بزردی زند و در
طبیعت نزدیک بمصطکی است و گفته شد و طبیعت آن گرم و صمغ البطم در گوشت رویاندن
در ریشها مانند راتیانج بود و در مرهمها بدل وی کنند و اسحق گوید مضر بود بعصب و اصلاح
وی بعسل کنند علک یابس قلقونیا خوانند و آن نوعی از راتیانج است و گفته شد علقم
گویند قثاء الحمار است و صاحب منهاج گوید حنظل است هرچه تلخ بود آنرا علقم خوانند علیث
بیونانی خندریل گویند و گفته شد علیان نباتیست که آنرا قراح خوانند و گفته شود
کرفس است و گفته شود علج نوعی از خرزاست که گوشت وی سرخ بود و سبز بود و
دیجان با تخم خورند و آنرا خربزه زمستانی خوانند و گفته شد صفت بطیخ عماد رنداست
و گفته شد عنب بپارسی انگور گویند و سفید وی نیکوتر از سیاه بود و نیکو
ترین وی شتالی و رازقی بود و پوست انگور گویند و سفید وی نیکوتر از سیاه بود سرد و
خشک است و گوشت وی گرم و تر بود و دانه وی سرد و خشک بود در دوم و انگور غذای
نیکو و قوت بدن بدهد و آنچه رسیده بود ضرر وی کمتر بود و غذای انگور بیشتر از غذای
عصیر وی بود و فربهی آورد و خون نیک از وی متولد شود و سینه و شش را نافع بود
و پوست وی دیر هضم شود و انگور همه مضر بود بمثانه و تشنگی آورد و مضر بود بجگر و سپرز که

غلیظ بود و دفع تشنگی وی بر تمام فرکند و صاحب منهاج آورده است که انگور انچه دور
چیده باشند بهتر از آن باشد که در روز چیده باشند **عنب الثعلب** فنا خوانند و بر تی و شان
نیز گویند بپارسی روباه تربک گویند و بهترین آن زرد تازه بود و طبیعت آن زرد و تازه
بود و طبیعت آن سرد بود در اول و گویند در دوم و گویند گرم و تر بود و ورمهای گرم را در
آخر ضماد کردن نافع بود و با اسفیداج و روغن گل و نمله و جمره ضماد کردن سود دهد و با آب
وی مضمضه کردن ورم زبان را نافع بود و مثقالی از پوست و بیخ وی با شراب خواب آورد
و چون بکوبند و ضماد کنند درد سر را نافع بود و چون عصاره وی در چشم کشند قوت چشم بدهد
و چون زن بخود برگیرد قطع خون رفتن بکند و استسقا و ورم معده را نافع بود و اسحق گوید مضر بود
بمثانه و مصلح وی قند بود و خوردن و ضماد کردن تشنگی بنشاند و چون آب وی با اسفیداج
بیامیزند و بر سوختگی آتش و جدری که ریش شده باشد طلا کنند خشک گرداند و چون همچنان بکوبند
و بر سرطان ریش شده نهند ساکن گرداند و چون بدان ادمان کنند با صلاح و خوردن ثمر وی قطع
احتلام بکند و آنچه سیاه باشد بد بود و مخدر و جنون نوعی است که چهار درم از وی کشنده
بود و مداوای وی قی کنند بعد از آن شیر تازه با انیسون یا با ماء العسل و سینه مرغ و خوردن
بادام تلخ مفید بود و گویند بدل وی بطباطا است و گویند سادا و ران **عناب** نیکوترین
آن جرجانی بود تازه که خورده شود و وی معتدل بود میان گرمی و سردی و تری و خشکی و
مسیح گوید گرم و تر بود در میانه درجه اول و حرارت وی غالب بود بر رطوبت و گویند
سرد است در اول سودمند بود جهت حدت دم خلطی نیک از وی حاصل شود و چون بخورند
یا آب وی بیاشامند حدت و حرارت دم ساکن گرداند و سرفه و ربو و درد [illegible] ده و شش
و درد سینه و حلق را نافع بود و اگر پیش از طعام بخورد نیکوتر بود و غذای وی اندک بود
و هضم وی دشوار بود و مولد بلغم بود و معده را بد بود و مصلح وی کشمش بود یا مویز منقی
و شریف گوید ورق وی چون خشک کنند و با سرکه سحق کنند و بر آکله افشانند بغایت مفید
بود و اولی آن بود که پیش از آن پر مرغ عسل بدان طلا کنند و چون پوست ساق درخت وی
بکوبند و با همچندان اسفیداج بیامیزند و بر ریشهای پلید مالند پاک گرداند و شفا دهد و
چون ورق وی بپزند و صافی کنند و پنج روز هر روز نیم رطل بغدادی با قند بیاشامند حکه
زایل کند از بدن و مجرب است و چون استخوان وی مطحون کنند و سویق سازند و با آب سرد

سرد بیاشامند طبیعت محکم دارد و شکم ببندد و اگر همچنان با استخوان مطحون کنند قرحه
امعا را نافع بود و صمغ وی چون با سرکه حل کنند و بر قوبا طلا کنند و دو سه نوبت پیاپی
مکرر کنند البته زایل کند و ورق وی چون بخایند نیکوتر از طرخون بود جهت کسی که داروی
مسهل خواهد خوردن و غثیان نیاورد و ضماد بمضعف باه و مقلل منی بود و بشیرازی شیلانه
خوانند **عنب الدب** درخت کوهی است و آن را افایش خوانند و ثمر وی بقدر کنار کوچک
بود و سرخ رنگ و درون وی دانه کوچک چهار ریحی بود و طعم وی قابض بود و ثمر وی شیرین
بود که اندکی تلخی داشته باشد و لزوجت و قبض نیز دارد خشک وی سویق سازند نافع بود
جهت اسهال کهن و گل وی شبیه گل حنا سرخ بود الا کوچکتر بود و لون او میان سبزی و
زردی بود و نفث الدم را نافع بود **عنب الحیة** ثمر هزار جشان است و آن کرم البیضا
و بیونانی ثمر کبر را بدین اسم خوانند و گفته شود **عنبر** ابن حسان گوید روث دابه
بحری است و گویند چیزی است که در قعر دریا میروید و حیوانات دریا میخورند و بیشتر گویند
در شکم ماهی یابند که میخورد و می میرد و شیخ الرئیس گوید از چشمه دریا حاصل میشود و اقوال بسیار
آورده اند و مولف گوید آنچه محقق است مومی است و نیکوتر آن اشهب بود که آن را سفید
خوانند و دیگر ازرق که آن را فستقی خوانند و دیگر زرد که آن را خشخاشی خوانند و عنبر باید که
چرب بود و هر چند سفیدتر و سبکتر نیکوتر بود و طبیعت آن گرم است در دوم و خشک
است در اول پیران را نافع بود و دماغ و حواس و دل را سود دهد و بادهای غلیظ که
عارض شود در امعا و سده را چون بیاشامند یا از بیرون طلا کنند نافع بود و درد شقیقه
و صداع که از خلطهای سرد بود و چون بدان بخور کنند سودمند بود و بر مفاصل که از رطو
بات و ریاح بلغمی بود ضماد کردن بغایت مفید بود و اگر در روغن گرم مثل روغن [illegible]
یا روغن بابونه یا اقحوان حل کنند و بدان سعوط کنند علتی که از بلغم و ریاح بود و در دماغ
پیران تحلیل دهد و اگر از وی شمامه سازند بر مثال سیبی و ببویند فالج و لقوه و کزاز را نافع بود
و چون در روغن بان حل کنند نافع بود جهت انواع درد اعصاب و خدر و فی الجمله مقوی
اعضای عصبانی بود و گویند اگر اندکی از وی در قدحی شراب کنند و بیاشامند مستی زود
آورد و صاحب منهاج گوید قوه دل و دماغ و حواس بدهد و تقویتی عجب در روح را بیفزاید
و مقدار شربت از وی دانگی بود و مضر بود باصحاب باشرا و مصلح وی بوئیدن کافور بود

وخیار و اسحق گوید مضر بود بمعا و مصلح وی صمغ عربی بود و بدل آن دو دانگ وزن آن
مشک و دانگی مرو دانگی زعفران و گویند بوزن آن مشک و مرو و زعفران بدل آن کنند
عنصل اسقیل است و گفته شد عندم بقم است و گفته شد عنقر مرزنجوش است
و گفته شد و صفت آن در اذان الفار عنزروت انزروت است و گفته شد عنجد
عجم الزبیب است و گفته شد عنکبوت منفعت نسج وی در باب الف در ابرکا گیا گفته شد عنم
گویند جلنار است و گفته شد عود الصلیب فاوانیا است و گفته شود عاسج نوعی از علیق است
و نوعی از عوسج ام غیلان خوانند و در بیابان بود و نیکوترین آن بیابانی سبز ورق بود
و طبیعت وی سرد بود در اول و گویند خشک بود در دوم و خشک بود در سیوم و ورق
وی بر نمله و جمره ضماد کردن نافع بود و شریف گوید عصاره ورق وی چون بیاشامند جرب صفرا
وی و التهاب صفرا را نافع بود و چون بکوبند و آب بگیرند و حب بدان بسرشند و در حمام بگود مالند
جرب و حکه زایل کند و ورق آن چون بخایند قلاع زایل کند و چون با عصاره وی دود کنند
گزندگان بگریزند و چون بکوبند و آب وی بگیرند و هفت روز بیابی در چشم چکانند سفیدی
زایل کند خواه کهن و خواه نو و ثمر عوسج چون بکوبند و آب آن بگیرند و رها کنند تا خشک گردد
بعد از آن مقدار دانگی با سفیده تخم مرغ یا با شیر زنان حل کنند و در گوش چکانند بغایت نافع بود
و در دواهای چشم خاصه سفیدی آن و صاحب منهاج گوید چون بر پیشانی طلا کنند نافع بود فضلاتی
که در چشم آید بواسطه قبضی که در وی هست و مقدار مستعمل از وی یک مثقال بود و گوید مضر بود بسپرز
و مصلح وی کثیرا بود و گوید بدل آن در ورمهای گرم بوزن آن اشنه و لوزن آن قوفل
عود البوج وج است و گفته شود عود البلسان نیکوترین عیدان وی املس بود خوش
بوی و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم سده بگشاید و عرق النسا و صرع و دوار را نافع بود
تاریکی چشم زایل کند و ربو و ضیق النفس را سود دهد و چون بخور کنند نشف رطوبت از رحم بکند
و عقم را نافع بود و پادزهر زهرها بود و کلی و سردی معده و جگر را سود دهد بود و رطوبات
از دماغ پاک کند و مقدار ماخوذ از وی نیم مثقال بود و مضر بود بمعا و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی
حب وی بود عود الغالوج شنجار است و گفته شد عود الرق اصل الانجدان است
و گفته شد عود العطاس کندش و گفته شود عود الحیة الحوج و بلحوج نیز گویند و آن نوع
است و شیخ الرئیس گوید نیکوترین آن عود مندلی بود که از وسط ولایت هند می آورند بعد از آنکه عود

هندی که آن جبلی بود و فاضلتر از مندلی بود از بهر آنکه شپش در جامه رها نکند و بعضی
از مردمان فرق میان مندلی و هندی نکنند و یک نوع سمندوری بود و از سفاله
هند خیزد و از فاضلترین بود و بعد از آن قماری و آن نوعی از سفالی بود و بعد از آن
قاقلی است و بری و قطعی و صینی و آن را قیسی خوانند و آن تر و شیرین بود و مندلی
مجموع نیکو بود و بعد از آن سمندوری ازرق و فربه صاحب بسیار آب بطر که قطعها سفیدی
در وی نبود و بر آتش بماند نیکو بود و بعضی سیاه فاضلتر از ازرق می نهند و نیکو
ترین قماری سیاه بود که قطعها سفیدی در وی نبود و فربه بود و بر آتش بماند و بسیار آب
بود و با جمله فاضلترین عود آن بود که سیاه و سخت و گران وزن بود و در آب نشیند
چون بکوبند هیچ ریشه در وی نبود و زود کفته شود و آنچه در روی آب افتد بد بود و عود
بیخ درختیست که می کنند و در زمین دفن میکنند تا خشبیت از وی بتعفین زایل میشود و عنبر
در وی پیدا میگردد و عود خالص میشود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم لطیف بود
و سده بگشاید و بادها بشکند و خاییدن وی بوی دهان خوش کند و مقوی احشا و اعصاب
و دماغ و حواس و دل بود و مفرح آن و رطوبت عفن از معده زایل کند چون نیم درم از وی
بیاشامند تا یک درم و نیم و قی معده و جگر مدد و شکم به بندد و دوسنطاریا را نافع بود
خاصه سوده وی و مضر بود ببوییدن وی بمرضهای گرم که در دماغ عارض شود و اسحق بن عمران
گوید چون بخور کنند بلغم از سر فرود آورد و وی منع ادرار بول که از سردی و ضعف مثانه بود
بکند و اسحق گوید خوردن وی مضر بود بسفل و مصلح وی ورق گل سرخ بود و گویند بدل
وی در شکم بستن صندل زرد بود و اگر در معاجین احتیاج بود بدل وی زعفران و دار
چینی و زراوند مدحرج از هر یک دو دانگ وزن آن قایم مقام آن بود و بدل عود هندی
درنقرس قنطوریون باریک کنند عود الحیة شریف گوید نبات وی در شهر سودان
بود و مشهور بود و مانند عود سوسن بود صلب و در طعم وی تلخی بود و چون نیم درم از وی بیا
شامند از هر زهری که باشد شفا یابد خواه گرم و خواه سرد و چون در دست نگاه دارند هیچ
مار گرد آن کس نگردد و گویند چون در دست گیرند و چشم افعی بر مار افتد مار حرکت نکند و بیخود
شود و چون بخایند و تفل آن در دهان افعی اندازند زود بمیرد عود الریح اسمیست
مشترک در شام فاوانیا بدین اسم خوانند و اهل مصر مامیران و هم اهل مصر قشر اصل انبرباریس

که آنرا ابر ری اارغبس گویند و عود الوج بدین اسم خوانند و صفت هر یک بجای
خود بعضی گفته شد و بعضی گفته شود **عهن** در لغت صوف است و گفته شد **عیون البرکی**
جبیست سرخ مدور که از طرف هند آورند و مولف گوید ثمر درخت بلغ است و آنرا اعیان
جشم خروس خوانند و طبیعت آن گرم و تر بود و باه را قوت دهد و منی زیادت کند
بسیار جون یک درم از وی بیاشامند **عبزران** زعرور است و گفته شد **عین الدیک**
گویند خواست و گویند تحقیق تخم آنست **عین الهدهد** اسم نباتیست بافریقیه که
معروف است باذان الفار رومی و نزدیک ایشان مجرب بود جهت عرق النسا چون
با دنبه گوسفند بخورند **عیون البقر** اصل مغرب و اندلس اجاص را عیون البقر خوانند و ابو حنیفه
گوید عیون البقر نوعی از انگور سیاهست بزرگ مدور که صادق الحلاوه نبود **عشام**
شجر دلب است و گفته شد در دال صفت آن **عیسوب** مرزنگوش است و گفته شد
صفت آن در اذان الفار **عیدان البطباط** چوب عصی الراعی است و گفته شد **عین الدب**
شریف گوید چشمهای خرس چون در خرقه بندند و بر چشم صاحب تب ربع بیاویزند تب
از وی زایل شود و این بخاصیت است والله اعلم والحکم بالصواب **باب**
الغین **غافث** بهترین آن فارسی است که از کوهستان حوالی شیراز می آورند و رومی
نیز نیکو بود و آن کلیست لاجوردی رنگ در از شکل و شاخهای باریک بود و درازی
یک وجب بود و کوتاه تر نیز بود و در اول و خشک و گل وی و شاخ وی و ورق وی
همه تلخ بود و تلخ تر از صبر و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند معتدل
بود در گرمی و سردی و گویند سرد بود و وی لطیف بود و در ابتداء داء الثعلب عظیم
نافع بود و با پیه کهن بر ریشهای که دشخوار بود با صلاح آورد و درد جگر و سده آن و صلابت
سپرز و قرحه امعاء و تبهای مزمن و صفرای محترقه بیرون آورد و مقدار شربت از وی نیم
مثقال بود و وی حیض براند و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن اینسون بود و بدل آن نیم وزن
افسنتین با یک وزن آسارون بود **غافه** بلغت عمان فودنج است و گفته شود و
غار درختی بزرگ است و ورق وی دراز تر از ورق بید بود و حب وی از بندق
کوچکتر بود و مقدار فستقی و صفت آن گفته شد و یونانی دافنی گویند و بعضی بود که ورق
آن باریک بود و بعضی پهن تر بود و مرد و نوع در زمین کوهستان روید و بهترین آن بری

بری بود و قوت وی در ورق بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و وی
طلا کردن با شراب ریحانی نافع بود و با سویق بر ورمهای و در اعضاء و ضیق
النفس و انتصاب را لعق کردن نیکو بود و سود مند و صاحب منهاج گوید چون بر معده
تمریخ قی را حرکت دهد و درد رحم و مثانه را نافع بود حتی در آن نشستن و سنگ
بریزاند و شربتی از وی یک مثقال بود و دو درم از وی مسهل بود و صاحب جامع گوید
مرخی معده بود و قی را حرکت دهد چون تر گویند و بر گزندگی زنبور و نحل ضماد کنند سود مند
بود و پوست و بیخ وی چون چهار دانگ و نیم با شراب ریحانی بیاشامند سنگ بریزاند و
علت جگر زایل کند و صاحب خلاصه گوید اگر یک ورق از وی بچینند و رها نکنند که بر زمین افتد
و بخلف اذن خود نگاه دارد چندانک شراب خورند مست نشوند و گویند چوب درخت وی
چون بیاویزند در موضعی که طفل در آن خفته باشد و در خواب نترسد دیگر بتر سد و روغن وی چون
بپزند با سرکه و بدان مضمضه کنند درد دندان را نافع بود و بدل غار سیسنبر است بوزن آن **غافا**
لیطی حجر طالیطوس است و گفته شد **غاریقون** دو نوع است نر و ماده بهترین وی ماده
بود و نهایت سفید املس بود و نر و دستگ تر شود و مولف گوید غاریقون باید که سفید و سبک
و پست بود و آنچه زرد باشد و صاحب منهاج گوید طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم
و گویند تر بود در دوم و وی محلل و مقطع اخلاط غلیظ و مفتح سده بود و ورمها را سود دهد
و عرق النسا و ورم سپرز را با سکنجبین موافق بود و وی بخاصیت منقی فضول دماغ و اعصاب
بود و شربتی از وی دانگی و نیم درم بود و صرع و ربو و نفث الدم از سینه و قرحه شش و ورم
سپرز را نافع بود و مصلح اخلاط غلیظ مختلف بود مانند سودا و بلغم و اختناق رحم را سود دهد
و تبهای کهن چون پیش از نوبت تب با شراب بیاشامند نافع بود و ضماد کردن بر گزندگی گزند
گان که زهر ایشان سرد بود شیخ الرئیس گوید وی بخاصیت تریاق همه زهرها بود و گزندگی افعی
و مقوی قلب بود و مفرح و مسهل اخلاط کدر بود و اگر با وزن وی زراوند استعمال کنند سنگ
گرده بریزاند و درد پشت که از خلط خام بود سود دهد و چون با اینسون بخورند درد های
اندرون که سبب آن سردی بود مجموع را سود مند بود و اگر بادام کی چند بیدستر استعمال کنند
قولنج سفلی و بلغمی و جمیع آن الا ایلاوس بگشاید و گویند چون با خود دارند عقرب الکس را
نزند و در استعمال کردن وی باید که اغربال سوی بمالند تا خورده شود و گویند آنچه سیاه

باشد بد باشد وکشنده بود وخناق آورد ومداوای کسی که آن خورده باشد بقی باب گرم
کنند وشیر تازه ومجموع مداوایی که در کیکس گفته شود وبدل وی در مسهل بلغم وسودا بوزن
آن تربد و دو دانگ ان افتیمون وده یک آن غاریقون سفید بود وجالینوس گوید بدل ان نیم وزن
آن ورنبون بود وگویند بدل آن نیم وزن صبر وبوزن آن تربد سفید مجفف **غالوطا** باقلای
قبطی است وگفته شد **غالیه** شیخ الرئیس گوید اورام صلب را نرم گرداند واگر در روغن
خیری یا روغن حب البان بگدازند ودر گوش درد مند چکانند درد زایل کند وبوییدن آن
مصروع را نافع بود وصداع سرد ساکن کند وچون در شراب حل کنند وبخورد کسی دهند مست
گرداند بغایت وبوییدن وی مفرح دل بود ووی جهت درد رحم سرد بخور در گرفتن عظیم سود
دهد وورمهای بلغمی سرد بگدازاند وحیض براند واختناق رحم را نافع بود وپاک گرداند
ودستنی باری دهد **غاسول** اشنان است وگفته شد **غبیرا** بپارسی سنجد گویند نیکوترین
آن بود که گوشتمند وفربه بود وطبیعت وی سرد بود در اول درجه وخشک بود در آخر دوم
ودر اول سیم غذا اندک دهد ومعده را دباغت کند وشکم ببندد وقی ساکن گرداند ومجموع
سیلان را باز دارد وصفرا بشکند وچون بدان تنقل کنند مستی دیر آورد وسرفه سرد را نافع
بود وبول ببندد وبیخ صفراوی را نافع بود وصداع را وموافق اطفال بود وچون با شیر بایشان
دهند از بهرانکه تعدیل در طبیعت ایشان پیدا کند ووی مضر بود بمعده وهضم ومصلح وی فانید
بود وتمیمی گوید نور شجر غبیرا قوتی عظیم دارد وشهوت زنان برانگیختن **غبار الرحی** بپارسی
گرد آسیاب خوانند مجفف بود وچون بر پیشانی طلا کنند منع فضلات که بچشم رود بکند **غبار یه**
عنب الدب است وگفته شد **غری الجلود** بپارسی سریشم خوانند وطبیعت آن گرم وخشک
بود در اول وچون بسوزانند وبشویند قایم مقام توتیا بود واگر با جوز سرو رشتی ضماد کنند
نافع بود وبر سعفه طلا کردن سودمند بود وبر سوختن آتش هم چنین بود وسریشم پوست گاو وگاو
میش چون با سرکه طلا کنند وبر قوبا وجرب یابس شده بغایت نافع بود **غری السمک** بپارسی سریشم
ماهی گویند وآن مانند پیهیست که در شکم ماهی دریایی می باشد وطبیعت آن خشک بود ودر وی
حرارتی بود ونیکوترین آن بود که سفید بود ودر وی اندک خشونتی بود وبولس گوید موافق بود
در ادویه برص ودر شقاق روی ودر مرهمها کنند جهت سر وادویه جرب متقرح ودر لون بشره
استعمال کردن نافع بود واگر در حساها کنند نفث دم را نافع بود واگر در سرکه حل کنند لقوام لعاب

لعاب دهان وادویه فتق بدان سرشند وضماد کنند بغایت نافع بود وشریف گوید سریشم ماهی
چون بر ناخن سفید گشته طلا کنند نافع بود ومجرب **غرب** درختی است که آنرا طاغوا خوانند
وبشیرازی ونزک وبهراة پده خوانند وآن درختی بزرگ بود وصمغ آن نیکوترین بود وهرجا بود
وتا زخمی بر ساق وی نرسد که شکافته گردد آن صمغ از وی بیرون نیاید ووی هیچ
ثمری که شاید خوردن ندهد وطبیعت وی سرد وخشک بود وزهره وی وورق وی و
قشر وی وعصارهٔ وی قابض بود ومجفف بغیر لذع وخاکستر قشر وی چون با سرکه بسرشند و
بر ثالیل که بر دست وپای بود ضماد کنند قلع کند وپوست بیخ وی در خضابات موی مستعمل
کنند وطبیخ وی چون نقرس بدان بشویند ونطول کنند نافع بود وجراز نیز همچنین وصمغ وی
وکل وی تاریکی چشم را سود دهد وپوست وی نفث را نافع بود وذیقوریدس گوید
عصارهٔ وی علق از حلق بیرون آورد وعصارهٔ ورق وی وپوست تر وی چون سحق کنند
وبا روغن گل در پوست انار بپزند در گوش نافع بود وثمر وی نفث دم را نافع بود ودر ورق
وی وکل وی در ادویه مرهمهای مجفف استعمال کنند وخاکستر پوست بیخ وی چون با سرکه بسرشند
در قلع کردن ثالیل مدوره وثالیل منکوسه که در جلد بود قوی‌تر از پوست خاکستر ساق
وی بود وابن ماسویه گوید ورق غرب چون بیاشامند عقم آورد وقذف دم را نافع بود
وگویند عصیر ورق وی نیکوترین ماده بود که از گوش روانه بود وجهت سده جگر سودمند بود
غرقد نوعی از عوسج است وگفته شد **غرز** اسم نوعی عصی الراعی کوچک است
که معروف بود ببادره وگفته شد **غرسے** راسن است وگفته شد **غربیب** نوعی از
انگور سیاه است **غزال** بپارسی آهو گویند ومنفعت گوشت وی در باب لام گفته
شود اما پشک وی چون بسرکه بپزند وبر ورمهای بلغمی نهند بگدازاند **غسل** خطمی است
وگفته شد **غسلیه** غرطینا ست وگفته شد **غسا** بلح است وگفته شد در باب با
غلبیجن فودنج بری است وگفته شود **علقا** علقه خوانند ومولف گوید آن
گیاهی است که بکبر ماند ورق وساق وی گرد باشد ودر صحرای شیراز بسیار باشد
واز جمله متوحات معتبره بود وشیر بسیار دارد ودر شمشیر وهر کارد که بشیر آن آب دهند زخم
آن بهر کس که رسد بمیرد واگر شیر وی بر قوبا مالند زایل کند البته **غلیجن الغربا** مشکطر
امشیع است وگفته شد **غلونیریا** اصل السوس است ومعنی آن یونانی اصل الحلوه بود

غول تمول است و آن دانه بری بود و گفته شود غنام اسفنج البحر است و گفته شد
عنغلی بضم العین شبلات و گفته شد غوشنه و غویشه نوعی از گاه دفطر است و صاحب
جامع گوید در زمین بیت المقدس بسیار بود و آنجا بگریشه خوانند و چون خشک بود بدان
جامه شویند و در حموضات خورند و طبیعت آن سرد و تر بود در درجهٔ اول و چنان سرد بود
که گاه و آن خلط بد که از گاه حاصل شود از وی حاصل نشود غول صفدع است و گفته
شد غنیم غنام است و گفته شد والله اعلم باب الفاء فاشرا
اسمیست سریانی و نزار جشان و نزار افشان نیز گویند و یونانی انبالس لوقی و معنی آن
آن کرمة البیضا بود و معنی نزار جشان نزار کز بود و به بربری ارجالون گویند و بپارسی
کرم دشتی خوانند و بشیرازی نه خوش خوانند از بهر آنکه نبات وی در زمستان خشک
نمیشود و فاشراستین نوعی از وست و نبات وی بر هر درختی که نزدیک وی بود پیچیده
شود و خوشهٔ وی قریب ده دانه داشته باشد و در اول سبز بود و بآخر بغایت سرخ
شود مانند عنب الثعلب و گل وی لاجوردی بود و بشیرازی ویرا سیاه دار و خوانند
و منفعت وی نزدیکست بفاشرا لیکن ضعیف تر از و بود و فاشرا مفقطی دیگر روا یاد
حالق الشعر نیز خوانند و ثمر وی مانند ثمر فاشراستین بود و بیخ وی گرم و خشک بود در
سیم و حده و حرافت داشته باشد جلایی تمام دهد و ملطف بود و سبز بخت شده رالکدا
زانند چون بیاشامند یا با انجیر از بیرون ضماد کنند و جرب و هر علتی که در ظاهر بدن بود شفا
دهد و ثمر وی که خوشه بود گویند دباغان مستعمل کنند جهت حلق شعر و بیخ وی چون با کرسنه
و حلبه و نزا بدان بشویند پاک گرداند و صافی و اثر کلف زایل کند و ثآلیل قلع کند و اثر
سیاهی که از ریشی مانده بود ببرد و چون با شراب بر داحس ضماد کنند نافع بود و بیه و رهای
گرم را تحلیل دهد و دملها را بگشاید و اگر با روغن بپزند تا چون موم گردد سودمند بود جهت
بواسیر که بر مقعد بود و خصف و مادهٔ آن و اگر با شراب ضماد کنند ورم را سرد گرداند و مورچهای
گرم را بگشاید و شکستگی استخوان را نافع بود و اگر هر روز مقدار یک درم بیاشامند صرع و فالج
و سده را نافع بود و چون دو درم بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و مجموع گزندگان در
و بیخ وی چون زن بخورد بر گیرد بچه بیندازد و مشیمه بیرون آورد و چون اول آن بود که نبات
وی بروید چون بخورند بجهت بول و شکم براند و بلغم و چون با عسل لعق کنند سرفه و ذات الجنب را نیکو بود و

و عصارهٔ وی چون تر بود بیاشامند تخیط در عقل پیدا کند و با صبر و رم سپرز ضماد کردن
نافع بود و اگر زن در طبیخ آن نشیند بچه بیرون آرد و رحم را پاک گرداند و ثمرهٔ وی بر
جرب تر و خشک چون بمالند یا ضماد کنند نافع بود و عصارهٔ نبات وی چون بیاشامند
قی نیکو آورد بآسانی که خلطهای غلیظ بیرون آورد و بدل آن بوزن آن درونج و نیم
وزن آن بسباسه بود فاشراستین بپارسی سپندان گویند و یونانی انبالس مالیا و
معنی آن کرم الاسود بود و در اندلس معروف بود بمیوطانیه و ببربری میمون و بشیرازی
سیاه دار و خوانند و ورق وی پهن تر از ورق لبلاب بود اما مانند لبلاب پیچیده شود
بر درخت و آن نوع از فاشراست و صفت آن در فاشرا گفته شد و بیخ آن بیرون سیاه
بود و اندرون برزدی مایل بود باعتدال و در فعل مانند فاشرا بود لیکن ضعیف تر از وی بود
اندکی و اول آنکه نبات وی بروید بپزند و بخورند بول و حیض براند و محلل ورم سپرز
بود و صرع را نافع بود و معنی فاشراستین بسریانی دافع شصت علت بود فاجن
جند بیدستر است و گفته شد فانید بهترین آن بود که از قند سفید سازند و وی غلیظ تر
از شکر بود و طبیعت وی گرم و تر بود در اول و گویند حرارت وی در سیم بود و الحق بجزر
بود گرم و خشک بود و در دوم سودمند بود جهت سرفه و شکم نرم کند و خونی معتدل از وی
متولد شود و سینه را نیکو بود و مولف گوید این فانید که منفعت آن گفته شد بشیرازی کعب الغزال
خوانند و باید که آرد قطعا در آن نبود و فانیدهای که این زمان مستعمل میکنند مجموع بی آرد نبود
پس اولی آن بود که در هر ترکیبی که فانید بود قند بجای وی کنند یا کعب الغزال که آن فانید
اصل است و صنعت وی چنان است که قند بقوام می آورند و می کشند تا وقتی که تمام میشود
بعد از آن پاره می کنند پارهای کوچک فابس الیونانی باقلاست و گفته شد فابس القبطی
باقلای قبطی بود و آن جاسیا است و گفته شد فاغیه صاحب منهاج گوید حناست و هر
نوری که خوش بوی بود آنرا فاغیه خوانند و آن معتدل بود در گرمی و سردی و تمیمی گوید
گل حنا چون در میان جامهٔ صوف نهند و در جعد خوش بوی کند و رها نکند که سوس آنرا
تباه کند و بخورد فافیرا بردی است و گفته فاغیه بیخ نیلوفر هندی است
و آنرا فل خوانند و منفعت آن گفته شود بعد ازین فانافس استقلینوس نوعی از دوقو
کبیرست فانافس حمرونیتون نوعی از بیخ رو فراکوجک و گفته شد صفت آن فانافس

ابراقلیون بیونانی درخت جاوشیر بود وصفت جاوشیر گفته شد فاعزه بپارسی فاعزه گویند وبشیرازی کبابه شکافته خوانند و از سقاله هند خیزد وطبیعت آن گرم و خشک بود در سیم وگویند در دوم و در وی قبضی وتحلیلی بود ومصلح معده وجگر سرد بود وسوء الاستمرا که از سردی بود وشکم ببندد فاغوس شیطرج هندی است و گفته شد فادسطاریون دعی الحمام است وگفته شد فادغوس بپارسی بلارج خوانند وان لعلق است و حرفی مشهور بود و در خواص ابن زهر آورده است که استخوان وی چون با خود دارند عشق زایل کند وصاحب منهاج آورده است که بیضه وی خصایی نیکو بود وموی را گوشت وی گرم وخشک بود فالج را نیکو و نافع بود ومضر بود بدماغ و سهرا آورد سرکه و گشنیز مصلح وی کم کند ومجهول گویند سرگین وی چون بر کودکی بندند که تب مصروع شود نافع بود فالنجیقن تاول وی بیونانی تیلا بود از بهر آنکه کهنه که وی را نافع بود ودفع لنجیطس و فالانجیطس فالانجقون نیز خوانند ولوفاقینس هم گویند وآن نباتیست که گل وی مانند گل سوسن بود وتخم وی سیاه بود مانند نیمی عدس کوچکتر و بیخ وی باریک و کوچک بود واول که از زمین برکشند زرد بود بعد از آن سفید گردد و در تلهای خاک روید و ورق وتخم وگل وی چون با شراب بیاشامند گزندگی عقرب و رتیلا را نافع بود ومحلل معص بود و قوت وی ملطف ومجفف بود واز بهر آنست که مغص را نافع بود فاظ صاحب منهاج گوید وصاحب جامع که آن دوایی ترکی است که دفع مجموع زهرها وگزندگی ها بکند چون با آب سرد بیاشامند و در دهای تحت ساکن گرداند و مولف گوید ظن من آنست که چه وار است که از طرف خطای آورند فادج مولف گوید سنگی است زرد که با سپید زند وسبزی و هر رنگ دیگر روی ظاهر شود واین سنگ از آخر هند وسیستان است و از قعر چین نیز آورند ونیکوترین آن چینی وشربتی از وی کسی را که زهر داده باشند دوازده جو باشد که با آب سرد بیاشامند واین سنگ در آتش نسوزد وچون بازجویه بسایند بر سنگ مانند بسته نماید و باد زهر همه زهرها بود خاصه در طلا کردن وبعضی گویند وی فاظ است که گفته شد فاوانیا فاوانیا نیز گویند وکیانا وآن عود الصلیب است و نر و ماده بود وآنچه نر بود ورق وی مانند ورق جوز بود وبیخ وی سطبر بود وسفید مانند انگشتی و در طعم وی قبضی بود وآنچه ماده بود کثیر الشعب بود وبیخ وی که

بلوط بود وطبیعت آن گرم وخشک بود در دوم وگویند معتدل بود در حرارت و در وی تجفیفی وقبضی با تحلیل بود ومفتح وملطف بود و وی اثار سیاهی از بشره ببرد وچون بر طفلان آویزند مادام که با ایشان بود صرع زحمت ندهد و شفا یابند از صرع وچون با شراب بیاشامند درد شکم ویرقان و درد گرده ومثانه را نافع بود وچون با شراب ببرند وبیاشامند شکم ببندد وآنچه ماده بود بر ساق وی غلافی پیدا شود مانند غلاف بادام و چون شکافته شود حبهای سرخ بسیار بود مانند حب بشکل ناردانه بود و در میان آن حب سیاه رنگ بود وچون از این حب سرخ پانزده حب بشراب سیاه رنگ قابض بیاشامند نزف دم از رحم ببندد وچون بخورند نافع بود جهت درد معده و لذع که عارض شود در آن وچون کالعدس بخورند یا بیاشامند در ابتدا سنگ مثانه نافع بود وآنچه حب سیاه بود چون از وی پانزده حب با شراب بیاشامند اختناق رحم که عارض شود از درد رحم وکابوس را نافع بود خاصه ماده وی وبعضی گویند چون با آهن پاره کنند این خاصیت از وی باطل شود ونقرس را نافع بود ومضره وسقط وصرع را عظیم نافع بود وثمر وی چون بخورند مصروع ومجنون را نافع بود واگر از وی ثمر گردن بندی سازند و در گردن کودک مصروع آویزند صرع از وی زایل شود واگر عود وی سحق کنند و در صره بندند ومصروع دایم بوید نافع بود و دیسقوریدس گوید بیخ وی وثمر وی نافع بود جهت مرضی که باشد در خان گردن وچون بیاویزند بر کسی که بیا باشد و داء همه آفتها ایمن شود واسحق گوید عود الصلیب مضر بود بمعده ومصلح آن کثیرا بود وگویند بدل آن زفت بود وگویند بدل آن قاریقون و زراوند مدحرج است و دیسقوریدس گوید پوست انار با ورق آن دفر وسمو وسوق الغزلان چون هم جمع کنند بدل فاوانیا بود وخاصیت بدیع فار بپارسی موش خوانند خون وی قطع ثالیل بکند وچون بشکافند و بر خار زیر نهند یا بر گزندگی عقرب نافع بود وگویند چون بریان کنند وهم بر گزندگی عقرب نهند بغایت سودمند بود وچون بریان کنند وبکودکی دهند که لعاب بسیار روانه بود باز دارد واگر در آب بپزند وکسی را که اسر البول داشته باشد در آن نشیند سودمند بود وخوردن گوشت وی نسیان آورد وغثیان ومفسد معده بود وچون بشکافند و بر موضعی نهند که خار یا پیکان بود بیرون آورد ومنفعت وی درباب خار در حز والنار گفته شد فارة البیش بیش موش است وگفته شد فادزهر هر دوایی که حافظ روح بود ودلقوت و دفع ضرر

سم بکند آنرا فاو زهر خوانند و آنچه مخصوص است اسم حجر التیس است و حجر الحیة و گوشت فجل
بپارسی ترب گویند و بشیرازی تربزه تخم وی اقوی بود و بعد از آن پوست وی بعد از آن
ورق وی پس گوشت آن و نیکوترین آن بستانی بود سبز و تازه و طبیعت آن گرم بود در
اول و گویند در سیم تر بود و گویند خشک بود در دوم و جالینوس گوید گرم بود در سیم و
خشک بود در دوم موی بر داء الثعلب و داء الحیة برویاند چون با آب شیلم و عسل طلا
کنند و عسل ریشهای بد را زایل کند و وی مولد ریاح بود و معده را نیکو بود و بول براند و ابن
ماسویه گوید چون بعد از طعام بخورند شکم نرم گرداند و غذا را یاری دهد در گذشتن از معده و
اگر پیش از طعام بخورد منع طعام بکند از آنک قرار گیرد چون پس از طعام بود هضم طعام بکند
خاصه ورق وی و باسانی قی آورد و آب وی استسقا را نافع بود و چون در چشم چکانند جلا
دهد و گویند ورق وی جلای چشم بدهد و شیر زیادت کند و چون پخته بخورند نافع بود سرفه
کهن را و کیموس غلیظ که در سینه بود و آب وی چون شراب بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و مار
شاخدار و اگر آب وی بر عقرب چکانند بمیرد و اگر از وی خورده باشند و عقرب بگزد
مضرت بوی نرسد و چون با سکنجبین بپزند و بدان غرغره کنند چون گرم بود خناق را نافع
بود و فجل بری در همه حال قوی بود از بستانی و روفس گوید فجل بلغم را نافع بود و مضر
بود بدندان و چشم و سر و حلق و معده و مفسد طعام بود و علتها لثه را بد بود و شپش
در بدن پیدا کند و صاحب فلاحه گوید درد گرده و مثانه و سرفه را نافع بود و باه را برانگیزد
و چون آب وی در بدن طلا کنند گزندگی جانوران را سود دهد و تخم وی در دفع سمها و گزندگی
جانوران بمنزله تریاق بود و برص و نمش که بر روی پیدا شود طلا کردن با سرکه نافع بود و
اکثار اکل وی کردن موی بر داء الثعلب برویاند و وی شیر بیفزاید و گویند فجل بکوبند و
ورق و آب وی بگیرند و ناشتا ده درم از وی بیاشامند سنگ بزرگ و خورد که در مثانه
بود بریزاند و این فعل بخاصیت میکند و مجربست و طبری گوید آب ورق وی یرقان را
زایل کند و سنگ مثانه بریزاند و گویند منی زیادت کند و انعاظ آورد و اگر تخم وی با
کندش بکوبند و با سرکه ابرشنند و در حمام بر بهق سیاه طلا کنند زایل کند شریف گوید چون
سر وی بردارند و اندرون وی خالی کنند و روغن گل در وی گرم کنند و در گوش
چکانند درد زایل کند و مجربست و ابن زهر در خواص آورده است که آب وی بگیرند با

وبا روغن گل یک دو جوش بجوشانند و نیم گرم در گوش چکانند گرانی گوش زایل کند
و مجربست و اگر بگیرند و اندرون وی خالی کنند اندکی و چهار درم تخم شلغم در آن
نهند و سر آن باز جای نهند و در میان خمیر گیرند پس در میان آتش نرم نهند تا پخته گردد
بعد از آن بیرون آرند و اندکی سرد کنند و بخورند سه روز پیاپی سنگ بریزاند و بغایت
مجرب بود و جرم وی مغثی بود و فشردن ورق وی با سکنجبین عسلی قی با آسانی آورد
فربیون افربیون و فرفیون نیز خوانند و ناکوب خوانند و باید که چون فرفیون از درخت
گیرند دهان ببندند تا غبار آن در دهان نرود نشاید که جمله دندانها بریزاند و چون ویرا
بگیرند باید که باقلای مقشر در میان وی ریزند تا قوت وی نگاه دارند مدتی و در
ظرف کنند و آنچه تازه بود زرد بود و زود در زیت بگدازد و آنچه کهن بود بخلاف
آن و لون آن بسرخی مایل بود و گویند قوت وی بعد از سه سال تا چهار سال متغیر شود
و تا هفت سال و ده سال باطل شود و نیکوترین آن صافی زرد بود که رایحه وی در
غایت حدت و حرافت بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در چهارم و گویند خشکی وی
در سیم بود و ویرا قوت ملطف و محرق بود و بغایت عرق النسا را نافع بود چون با ادویه
که موافق آن بیامیزند و چون بر گزندگی جانوران و سگ دیوانه طلا کنند بغایت نافع بود
و لقوه و قولنج و سردی گرده را نافع بود و فضلهای لزجی از مفاصل و اعصاب پاک
گرداند و مسهل آب زرد بود و بلغم لزج که در ورکین و پشت بود و گرم مزاج را بد بود و
کسی که خون بروی غلبه کرده باشد و شاید که تنها بیاشامند و مضر بود با خشین و چون به
بروغن گل چرب کنند حدت وی شکسته گردد و مقل و رب السوس و کثیرا و صمغ اضافت
وی کنند اگر خواهند که استعمال کنند و شربتی از وی قیراطی تا دانگی بود و وی بغایت
رحم را بد بود و انضمام پیدا کند تا حدی که منع ادویه منقطه بکند از اسقاط جنین و چون در
روغن بگدازند و بدان تمریخ کنند فالج و خدر را نافع بود بغایت و چون با عسل بیامیزند و در چشم
کشند چشم را جلا دهد لیکن سوزش آن تا دو روز باقی بود و قطع آب نزول بکند و سه
درم از وی کشنده بود و در سه روز ریش در معده و امعا پیدا کند و از خوردن وی کربی
سخت و لهیبی عظیم و لذع در شکم و فواق پیدا کند و باشد که اطلاق با فراط آورد و مداوای
وی مانند کسی بود که فرو ن سنبل خورده باشد مثل دوغ و آب انار ترش و سیب مز

وکافور و آنچه بدان ماند و گویند بوزن آن و دو دانگ آن مازریون و دو دانگ حب بلسان

بوزنا و

و گویند چند بید ستر وزن آن مادریون **فراسیون** فراستین گویند و حشیشة الکلب

و صوف الارض نیز گویند و شربت و الجنده و آن کراث جبلی است بپارسی کندنای

کوهی گویند و نیکوترین رومی بود سرخ رنگ تلخ و طبیعت آن گرم بود در دوم و خشک

بود در سیم و مفتح سده جگر بود و سپرز و سینه و شش را پاک گرداند و حیض براند و عصاره

وی در گوش کهن را نافع بود و با عسل چشم را قوت دهد خوردن و کحل کردن بعصاره

وی سعوط کردن یرقان را نافع بود و لغاتیک و با نمک برگزند گی سگ دیوانه ضماد کر

دن سود دهد و کل وی چون خشک باب بپزند مانند وی و چون تر بود بکوبند و آب آن

بگیرند و با عسل بیامیزند قرحه شش را شفا دهد و ربو و سرفه و اگر با ایرسا خشک بیامیزند

فضول غلیظ از سینه پاک کند و زنان چون بیاشامند حیض براند و مشیمه بیرون آورد و دود بخور

آن دن را سود دهد و چون ضماد کنند بورق وی و عسل ریشهای چرکن را پاک گرداند و

دحسرع گوشت خورنده قلع کند و درد پهلوها را ساکن کند و عصاره ورق وی که در

آفتاب خشک کرده باشند همین عمل کند و عصاره وی در داروهای چشم و جرب قدیم

و جدید و اصناف جرب سه گانه چشم زایل کند چون آب انار ترش حل کنند و بلک چشم بار

گردانند و طلا کنند و در کحلها کردن جهة اثار ریشها و سفیدی که در چشم بود قدیم و جدید

نافع بود و در شافهای جلا دهنده جهة غشاوه عین و تقویه نور باصره استعمال کنند و اگر

نیم مثقال تا یک درم در طبیخ زوفا بکدازانند و روغن بادام شیرین بیاشامند شش و

سینه را پاک گرداند از رطوبات لزج و قرحه که سل خواهد کامید کمال صحت آورد و اگر

نیم درم در شراب بنفشه یا در جلاب بیاشامند سرفه تر و ریش سینه را زایل کند و رطوبتهای

آن بیرون آورد و چون عصاره وی با قدری آب بکدازانند و با قدری عسل بیامیزند

و بر جراحتهای متعفن پلید ضماد کنند پاک گرداند و اصلاح آورد و چون ضماد کنند بر دمامیل

نارسیده و خنازیر تحلیل دهد و منضج و ملین آن بود و لی درد و اذیت و بگشاید و فراسیون

مجموع بادهای غلیظ نافع بود خوردن و ضماد کردن و چون بر سینه ضماد کنند ضیق النفس را نافع

بود و چون ورق وی بخایند و فرو برند نافع بود وجعی که متولد شده باشد در معده و

اندرون و چون باب بپزند و زیت یا باب تنها و تکمید کنند بر زهار زنان و مردان نافع بود

بود جهة دردی که عارض شده باشد از اسر البول و از ریاح و از جمیع اصناف و

جاع و ورق وی چون تر بود و پاک کرده به بکوبند و بر و رمهای منفد بکدازانند و هم

چنین بر جراحتها و چون عرق وی بعسل بپرورند نیکوترین و سودمندترین معالج سرفه

و ربوه و ضیق النفس بود و اگر آب کاله بگیرند و حسولی سازند و در کشتن پنج درم ورق

وی اضافت کنند و تمام بپزند و بیاشامند نافع بود جهة سرفه مفرط و غلیظی که

باید که شش و زبان استعمال کند که عجایب مجرب بود و چون ورق تر وی بکوبند و

ضماد کنند بعقد امعا و وجع آن نافع بود و اسحق بن عمران گوید که مضر بود بگرده و مثانه

تا بحدی که خون بعوض بول از وی جدا شود و تخم را زیانه دفع مضرت آن میکند چون با

وی خلط کنند یا پیش از وی یا بعد از وی بیاشامند و صاحب منهاج گوید مضر بود بعصب

و گرده و مثانه و مصلح آن سنبل الطیب بود و بدل آن بوزن آن اسارون و چهار دانگ

وزن آن لبان و گویند بدل آن افثیمون و افیتمولنت و گویند بدل آن بوزن آن لاعنه

است و صاحب منهاج گوید شربتی از وی مقدار نیم درم بود سده جگر و سپرز بگشاید و

حیض براند **فرنجمشک** افرنجمشک خوانند و گفته شد و وی لوا بیسر را نافع بود و مره بیفزاید

و تخم وی چون بیاشامند مجفف منی بود و وی معتدل تر از مرزنگوش و سیسنبر بود و منفعتهای

الحماما

وی در الف گفته شد و بدل آن گویند قرنفل است و گویند قرنفل یا با درنجبویه بوزن

آن و گویند با درنجبویه بوزن آن و با ذیاران آزا با لنکو کنده خوانند **فرصاد** توت است

و گفته شد در تا **فرفین** بعلة المماثت و گفته شد **فرفیر و فرمه** بنفشج است و گفته شد **فرقد**

حبلاست و گفته شد **فربیون** طلق است و گفته شد **فرفت** شاهترج است و گفته

شد **فرفیر و فرنج** بعلة المقاث و گفته شد **فراخ الحمام** بپارسی کبوتر بچه گویند

دو وی حرارت و رطوبت فضلی بود و غلظی و ابن ماسویه گوید گرم و تر از جمیع

گوشت مرغان بود و دشخوار هضم بود و خون بسیار از وی متولد شود و رطوبت

و صاحب منهاج گوید مفلوج را گوشت وی خوردن سود دهد و گوشت وی کثیر الفضول

و سریع العفونت بود تا بحدی که سهر آورد و مصلح وی سرکه و گشنیز بود و محرور

مزاج را اولی آن بود که باب غوره و گشنیز و مغز خیار بانک خورد و رازی گوید گوشت

وی گرم و خشک بود و به و برا حرارت ظاهر بود و موافق محروری بود الا سهل تر از

از گوشت مرغ از شکم بیرون خاصه چون با آب نخود و شیث و نمک بپزند و مرق وی
وی نافع بود سرد مزاج و کسی را که شکم وی قبضی داشته باشد و درد پشت که سبب
آن خلطی غلیظ مزمن بود و گرده را فربه کند و باه را زیاده کند اما مضر بود بچشم و دماغ خاصه
بریان کرده و اولی آن بود که بر سر وی چیزی بپاشند که منع صعود بخار از سر بکند و جود
آب وی چون پیه دران بسیار بود موافق کرده بود و باه را زیاده کند و شریف گوید اما
اکل بریان کرده وی کردن خور البوزاند و باشد که کدام کشد خاصه در مزاج طفلان گود
و صاحب مزاجان گرم و هم گوید چون کبوتر بچه در دیگ اندازند و روغن کنجد بر سر آن کنند
آن ابو شانند و نمک و هیچ توابل دران نکنند و بپزند چون پخته شود کسی که سنگ داشته باشد
بخورد بفرمان حق تعالی از وی زایل شود **فنرو** گرم ترین پوستین روباه بود و بعد از ان
سمور و بعد از ان فنک و قاقم و بعد از ان برزم و هر یک جای خود در صفت حیوان وی گفته
شود **فستق** بپارسی پسته گویند گرم و تر از گردکان و بادام بود و نیکوترین آن
تازه بزرگ بود و طبیعت وی گرم بود در سیم و خشک بود در دوم و گویند گرمی وی در
آخر درجه دوم بود و گویند خشک بود در سیم منفعت وی آنست که سده جگر بگشاید و منع
غثیان بکند و قوت معده و فم معده بدهد و شکم براند و نه بندد و گزندگی جانوران اسود
و بد و باه را زیاده کند و سرفه بلغمی را نافع گفته بود و گزندگی عقرب و غذا اندک دهد
و سری آورد و مصلح وی رز دالوی خشک بود و شریف گوید از خواص وی آنست
که بوی دهان خوش کند و مغص زایل کند و گویند پوست بیرون وی سبز چون در آب جو
و بپاشند تشنگی بنشاند و قی باز دارد و شکم ببندد و روغن وی مضر بود بمعده که
که در وی است و بدل آن بوزن آن مغز بادام و مغز حبة الخضرا بود و گویند نیم وزن آن مغز
جوز و نیم وزن آن مغز بن که بشیرازی حبة الخضرا خوانند **فستق الطاوس** حب البان است و
گفته شد **فُشاع** بلفظ اندلسی ربوه خوانند و صاحب جامع صفت وی گفته است و منفعت
آن صفت فاشرا است یا فاشرستی و صاحب منهاج صفت وی گفته است که نبات وی
چون برشاخهای انگور پیچیده شود معقد وی بود و مولف گوید بشیرازی از اسرم خوانند
فصفصه بپارسی اسپست خوانند و چون تر بود فصفصه و رطبه گویند و چون خشک
گردد قت و علف خوانند و نیکوترین آن سبز املس ورق بود در وی نخی بود و تخم وی منی و شیر

شیر بیفزاند و رازی گوید چون وی را بپزند و بکوبند تا چون مرهم شود و ضماد کنند بر دست کسی که رعشه
داشته باشد هر روز دو دو نوبت رعشه زایل کند و روغن وی نیز رعشه زایل کند خوردن
وی و طبیخ کردن و خافقی گوید دواب را فربه کند و تران شکم براند و خشک آن شکم ببندد و سرفه
و خشونت سینه را نافع بود **فضا** عجم الزبیب و گفته شد **فضه** ابن ماسه گوید نخاله وی سرد و خشک
بود باعتدال و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و گویند بغایت قابض بود و شیخ الرئیس
گوید نخاله وی چون با ادویه بیامیزند خفقان را نافع بود و بخور رطوبت لزج را سود دهد و جرب
و حکه را زایل کند و عسر البول را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی دانگی بود و فعل وی و فعل حکیم را
قوت داشته باشد لیکن بحیلی ضعیف تر از وی بود و گویند شراب از نقره خوردن مستی آورد
و نقره چون بوی گوگرد بشنود سیاه گردد چون نمک بشویند سیاهی از وی زایل شود و قلع
وی به بد و نخاله وی چون با زیبق بر بواسیر طلا کنند نافع بود و وی مضر بود بمثانه و مصلح وی
عسل بود **فطر** سماروغ گویند و آن انواع است یکنوع فقع و یک نوع فوشنه خوانند
و فقع را بپارسی مکل خوانند و یک نوع قعبل و مجموع انواع را کماه خوانند و بد ترین مر فطر
بود یکنوع صحرایی بود و یکنوع در شیب سرگین روید و نوعی در شیب خم شراب روید
آنچه سرخ بود زهر بود و آنچه سفید بود باد زهر آنچه در شیب خم شراب روید پوست وی
باز کنند و خشک کنند هر کرا چند سر انگشتی بدهند بیهوش گردد و پوست وی زهر بود و گویند
هر که بنا باکی سماروغ خورد دبیل وی منقطع شود و دیگر از وی فرزند حاصل نشود و خلطی
غلیظ از وی حاصل شود و خشک کرده وی بدی کمتر بود و طبیعت فطر سرد و تر بود در آخر
درجه سیم و گویند در دوم گویند در دوم حذر و سکته آورد و گاه باشد که بکشد و اگر نکشد مقعده و
عسر البول احداث کند خورده بود و وی دشخوار هضم شود و نوع کشنده غشی و ضیق النفس
و عرق سرد آورد و باشد که در روز بکشد و آن در موضعهای عفن بیابد در موضعی که مقام کرد
کان بود یا در زیر درخت زیتون روید و مصلح وی آنست که سلوق کرده باشند اگر تر و
خشک بخورند که بخاصیت دفع مضرت وی بکند و شراب بخت بر سر آن خورد و معالجه کشنده
وی بقطعات کنند مانند سکنجبین و فودنج **فطراسالیون** تخم کرفس کوهی و آن دانه سیاه طو
لانی شکل بود و طبیعت آن گرم و خشک بود و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن آن افسنتین بود
فعیلاسوس فقلامینوس گویند و آن بخور مریم است و گفته شد **فغولیون** حنات و گفته

فقع نوعی از کاه است بپارسی سکل خوانند و آن در لب جایها و در اندرون جایها و کنارها
روید و آن سالم تر از منظر بود و طبیعت آن سرد و تر بود و غلیظ فقد جمکشت است وگفته شد
فقاح الاذخر بر نوری یعنی شکوفه و زهری که بود آن را فقاح خوانند بهترین آن خوش بوی بود
و طبیعت وی گرم در اول و خشک بود در دوم خون حیض را بندد و مقدار ماخوذ از وی یک
مثقال بود و نفث الدم را نافع بود و طبیخ وی سنگ بریزاند و بول و حیض براند بقراط گوید درد
رحم و گرده و ترف الدم و ورم سرد که در جگر بود و معده سود دهد و اگر ادمان بو بیدن وی
کند سر را گران کند و خواب آورد و اسحق گوید معلل خون بود و مصلح وی بازر واست و بدل
وی قصب الذریره فقاع السونجا جامع برس است وگفته شد فقاح الکرم بپارسی ول خوانند
و آن شکوفه انگور بود و طبیعت آن سرد است فقاح الملح زهرة الملح است وگفته شد
فقیلا سیونا معیلا سوس است وگفته شد فقلامینو احمر حرنیة الجدی است وگفته شد فلنجه
افلنجه خوانند و آن تخمی است مانند حزدل لیکن بغایت سرخ بود و نیکوترین آن بود که چون در
دست بمالند بوی سلب کند و طبیعت آن گرم و خشک بود و آن در عطریات مستعمل و مقوی
معده و جگر سرد بود و سده که در سر بود بگشاید و قوت دماغ بدهد و اگر زرد بود یا سیاه بد
بود و چون سحق کنند و با زیت برگزندگی عقرب طلا کنند نافع بود فل صاحب منهاج گوید فایده است
و آن بیخ نیلوفر سندی بود و قوت وی مانند قوت بیروج بود و گویند گرم و خشک بود صداع
را ضماد کردن نافع بود و اسحق گوید نیم درم از وی سحق کنند درد معده را نافع بود و مضر بود به شش
و مصلح وی عسل بود و بدل وی الفاح و صاحب جامع گوید از قول اسحق بن عمران که فل تمر سندی
بود و بتهدار سنتی و لون قشر وی بلون فندق ماند و مغز وی حب بود مانند مغز جلغوزه در زردی
که بسفیدی مایل بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم استرخاء عصب را سود دهد و لوبیر
فلفلمویه اصل فلفل است بپارسی بیخ درخت فلفل گویند و آن خشبی خریف بود و بشکل
قسط بود و طبیعت آن گرم و خشک بود خاصیت وی آنست که دردهای سرد و تشنج امتلایی و قولنج
و قولنج و بادهای سرد را سود مند بود و بر ورک طلا کردن عرق النسا را سود مند بود و خاصیت گوید
که لون را نیکو گرداند و قره سودا بیرون آورد و برفق نرخیانک ادو به مسهل بیرون آورند و باه را
زیاده کند و چون با سرکه بیامیزند و ضماد کنند یا بپاشانند ورم سپرز را تحلیل دهد و چون با مویز
بخایند و بدان غرغره کنند با مویز بلغم را قطع کند و بدل آن دار فلفل بود و گویند بدل آن بوزن نار

فلفلمویه

نارمشک و دو دانگ آن سورنجان و نیم وزن آن مغز خسکدانه فلفل ابیض درخت فلفل
مانند درخت انار بود و جالینوس گوید اول ثمره فلفل دار الفلفل بود و از بهر این است که
دار فلفل تر تر از فلفل بود و صفت دار فلفل گفته شد و هم گوید ثمره فلفل چون نارسیده بود فلفل
سفید بود و چون رسیده گردد سیاه شود و مولف گوید چند آنک تفحص کردیم از بازرگانان
و اهل صید نه که از طرف هند آمدند و این خلاف است دار فلفل درخت وی عنبر درخت فلفل
و بیشتر در بنگاله باشد و آنک میگوید که فلفل سفید هم از درخت فلفل سیاه است این نیز هم خلاف
است و صاحب منهاج گوید از قول دیسقوریدوس که بهترین وی آن بود که سبک بود و لون وی
تیره بود که بزردی مایل بمقدار نخودی کوچک بود مدور املس و طبیعت آن گرم بود در چهارم چون
در کحلها کنند جهة جلا جلالی تمام بدهد و هضم طعام بکند و اشتها بیاورد و ورم سپرز را نافع نیکو
بود و بول و حیض براند و طبیعت را نرم گرداند و مقدار ماخوذ از وی تا نیم مثقال اندک و بسیار
در تر ماقلت استعمال کنند و بلغم و سودا پاک گرداند و مقدار ماخوذ از وی تا نیم مثقال بود و مجفف
منی بود و محدر جنین و مضر بود گرده و مصلح وی عسل بود و ابن ماسویه گوید بدل وی زنجبیل بود
فلفل اسود بیونانی با باری خوانند و وی گرم و تر از سفید بود و طبیعت آن گرم و خشک
بود در چهارم و در وی جذبی و تحلیلی بود و جلا بدهد و بلغم لزج را دفع کند و سخن اعصاب بود و
مسکن آن و چون با زفت بیامیزند بهق را زایل کند و غذای غلیظ لطیف گرداند و بول براند و اگر
بعد از مجامعت زن بکود برگیرد آبستن نشود و وی جهة تاریکی چشم و آب رفتن آن نافع بود و
سرد مزاج را نیکو بود و سخن معده و جگر بود و همه اعضا و سخن خون و اگر سحق کنند و با پیاز و نمک
بیامیزند و بر داء الثعلب ضماد کنند بعد از آنک نیک نیک مالیده باشند آن موضع موی برویاند
و چون سحق کنند و در روغن زیت بجوشانند و بمالند فالج و خدر را نافع بود و اعضای که سر
دی در و غالب بود و چون با ادویه بیامیزند که در وی قبضی تقطیر البول که از سردی بود نافع
سود دهد و هم چنین فالج و خدر و رعشه را مفید بود و فی الجمله سود مند بود جهة مرطلی که سردی که در
اعصاب حاصل شود و گویند بدل آن یک وزن و نیم آن فلفل سفید بود فلفل الماء بیونانی
اوذرو با باری گویند و آن نباتیست که در آبهای ایستاده روید و آبهای که ایستاده روان بود
و ترکان ویرا فرفبین خوانند و گویند چون گرگ ویرا بخورد بمیرد و بغایت آزاد دوست دارد
و ساق وی گره داشته باشد و درازی وی یک گز بود و ورق وی مانند ورق بید بود بزرگتر

وسفیدتر و بطعم فلفل بود و بوی وی خوش بود و ثمر وی کوچک بود رسته بر شاخهای کوچک
از بن ورق وی و ثمر وی بر ورمهای بلغمی و ورمهای مزمن تحلیل دهد و سیاهی که در چشم نشیند
بود زایل کند و برکات ونمش که بر روی بود ضماد کردن سود دهد و بیخ وی دراز بود و هیچ منفعت
منفعت ندارد و مولف گوید که آن زنجبیل الکلاب است و گفته شد **فلفل السودان** جبیت مانند
جلبان و بطعم مانند فلفل بود و از بلاد سودان آرند درد دندان را نافع بود و جویدن آن
فلفل الصقالبه مدر فنجنکشت است و گفته شد **فلفل القرود** در حب الکتم است و گفته شود
صفت آن در کتم **فلفل الخواص** ماموداندا است و گفته شود **فلنقل** اسم هرنوه است
که آن ثمر عود بود و گفته شود و در اندلس نا کواه را بدین اسم خوانند و بعضی تخم فنجنکشت را
بدین اسم خوانند **فلفلمون** حبق جبلی بود بپارسی بودنه کوهی گویند و آن نوعی از بودنه است
و بشکل بودنه بود و طبیعت آن گرم و خشک بود و نیکوترین آن صمغی بود و نیم مثقال از وی
مشیمه بیرون آورد و مضر بود بمعده و مصلح آن بودنه بری بود **فلنجمشک** فرنجمشک است
و گفته شد **فنجنکشت** ذو خمسه اوراق و ذو خمسه اصابع گویند و گفته شد **فندق**
بندق است و گفته شد در باب **فنا** عنب الثعلب است و گفته شد **فنطافلون** فنجنکشت است
و بنجنکشت نیز گویند و گفته شد **فنک** گرم تر از سنجاب بود و سردتر از سمور و رازی
گوید فنک قاقم و حواصل معتدل بوند در حرارت **فوم** حنطه است و گفته شد **فوحل** ملول
و بملول گویند و گفته شد **فول** جرجر گویند و آن باقلا است و گفته شد **فولیون** جعده است
و گفته شد **فوشنه** غوشنه گویند و گفته شد و آن نوعی از فطر است **فو** نجلی است که ورق
نبات آن مانند ورق کرفس بود بزرگتر و گل وی مانند نرگس بود و بزرگتر و ساق وی یک
گز و زیادت تر بود و املس بود و لون وی مایل بفرفیری بود و سطبری اعلای وی مانند
خنصری بود و در اصل وی عطریتی بود و گویند قوة وی مانند سنبل بود و در بسیار چیز نیکو
تر از وی بود و ادرار بول بیشتر از سنبل کند و طبیعت وی گرم تر و خشک بود و درد پهلو را
نافع بود و بول و حیض براند خشک وی و مطبوخ وی داء الثعلب را سود دهد و مقدار
ماخوذ از وی نیم مثقال بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی تخم رازیانه بود و جالینوس
گوید بجای وی در طعم و قوت مانند وی بود داء الطیف تر از وی بود و گویند بدل آن بوزن آن سنبل
و کبابه بود و گویند بدل آن فلفل سیاه است **فوفل** ثمری است که در قوت مانند صندل

سرخ بود و درخت وی مانند درخت نارگیل بود و وی سرد بود بقوه و یابس بود و قابض
بود و بر ورمهای گرم غلیظ طلا کردن نافع بود و اعضای سترخی را محکم گرداند و بوی دهان
خوش کند و قوت دل بدهد و منع السهاب چشم و جرب آن بکند و حرارت دهان باز دارد و
قوه لثه و دندان بدهد و گویند بدل وی بوزن وی صندل سرخ و ربع وزن وی بذر البنج
بود و گویند بدل آن بوزن صندل سرخ و نیم وزن آن کشنیز **فوتنج جبلی** و فودنج نیز گویند
و آن سه نوع بود جبلی و بری و نهری مولف گوید جبلی دو نوع بود یک نوع را حاشا گویند
و گفته شد و یک نوع دیگر بودنه صحرائی خوانند و آن مطلق بودنه بود و نهری یکنوع پیش
نبود و نیکوترین جبلی آن بود که خوش بوی و تازه و سبز بود و ورق آن کوچک بود و
طبیعت آن گرم و خشک است در سیم ملطف بغایت قوه بود و عرق براند و اثرهای سیاهی
که در بدن بود ضماد کردن نافع بود خاصه چون شراب بخته باشند و طبیخ وی در حمام جرب و حکه
را زایل کند و جذام را نافع بود و ریش دهن را و فواق را زایل کند و چون با عسل و نمک بیاشامند
فضولی که در معده بود بیرون آورد و چون بیاشامند حیض براند و مشیمه و بچه بیرون آورد و چون
خشک کنند و بسوزانند و سحق کنند جهت استرخاء لثه نافع بود و چون با سویق ضماد کنند و
رم گرم را ساکن کند و یرقان و استسقا را نافع بود و عصاره وی با مطبوخ گزندگی سباع
را نافع بود و بدل وی یک وزن نیم فودنج نهری **فوتنج نهری** قوت شراب وی قوت
مانند شراب حاشا بود و نیکوترین فودنه جوی سبز و تر بود و فودنه پارسی اقوی بود از
مجموع بود دنها و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم چون بخورند و بعد از آن ماء الجبن بیاشامند
چند روزی بیابی داء الفیل را مفید بود و دوال و طبیخ وی انتصاب نفس اسود مند
بود و چون با سرکه نزدیک بینی کسی برند که غش کرده باشد نافع بود و غش از وی زایل
شود و منع احتلام بکند و طبیخ وی نافض را نافع بود و روغن وی تمریخ کردن همین
سبیل و خوردن وی و ضماد کردن گزندگی جانوران را نافع بود و اگر با شراب بیاشامند
دفع سموم قتاله بکند خاصه که پیش از آن خورده باشند و از دخان ورق وی گزندگان بگریزند
و خاییدن بوی سیر زایل کند و مقدار شربتی از وی یکدرم بود و چون با شراب بپزند و بر
صاحب جذام ضماد کنند نافع بود و وی مقطع باه بود از بهر حزوی بگرده و گویند مصلح وی
کثیرا بود و گویند بدل آن نعناع است **فوه** معروف بود بفوت الصباغین و بپارسی روناس

کویند و آن بیخ است سرخ و نیکوترین آن بود که تازه و سرخ و باریک بود که از ارمنی آورند
و آن معروف بود بدربندی و طبیعت آن گرم و خشک بود و گویند در وی بعضی سردی
بود و جلایی باعتدال دهند و بر بهق سپید و قوبا با سرکه طلا کردن نافع بود و بدنرا از سرائری
که بود پاک کند و یک درم تا دو درم جهة سقطه و ضربه نافع بود چون با قدحی شراب بیاشامند
و ثمره وی چون با سکنجبین بیاشامند ورم سپرز بکدازاند و ورق وی چون بیاشامند کرم کدو
حالبوز را اسود دهد و بیخ وی چون زن بخورد برکیرد حیض براند و بچه بیندازد و وی لعاب
مدر بود تا بحدی ادرار بول کند که خون بیاید و جگر و سپرز پاک کند و سده آن بگشاید و چون با
ماء العسل بیاشامند عرق النسا و وجع ورک و استرخاء اعضا را نافع بود و اگر با عسل ضماد کنند بمین
سبیل و اولی آن بود که کسی که آن بیاشامد هر روز بحمام رود و گویند مضر بود بسر و مصلح آن انیسون
بود و دیقوریدوس گوید بدل وی در تنقیه جگر و سپرز و انزال حیض و بول و بدل آن بوزن آن
سلیخه بود و دو دانک وزن آن میویز سیاه و گویند بدل وی در برص و بهق شیطرج است
فیلجوش بپارسی پیلگوش خوانند و آن لوف است و در لام گفته شود **فیجن** سداب است
و گفته شد **فیلزهرج** درخت حضض است و ثمره وی مانند فلفل بود و حضض عصاره وی است
و معتدل بود در حرارت و برودت بر موی طلا کردن قوة آن بدهد و چون بیاشامند درد
سپرز و یرقان را نافع بود و طبیخ فروع وی حیض براند و بدل آن حضض بود **فیروزج** نوعی
از احجار است ازرق نیکوترین آن خشابوری کهن بود و طبیعت آن سرد و خشک بود چون
سحق کنند و بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود و ریش اندرون و چون در داروی چشم کنند
شبکوری و تاریکی چشم را نافع بود و گویند چون روغن بوی رسد خراب شود و عرق همچنین و لون آن
بیکباره تباه گردد و بمشک همچنین تباه و باطل شود لون آن و حسن آن و ارسطوطالیس گوید هر
جوهری از احجار که از خود بگردد پوشیدن آن بد بود **فیل** حیوانی معروف است و دندان
ویرا عاج خوانند و دیسقوریدوس گوید براده عاج قابض بود و چون بر داحس ضماد کنند
زایل کند و شریف گوید چون نشاره عاج هر روز دو درم بماء العسل بیاشامند حفظ را نیکو بود
و اگر زنی که عاقره بود هفت روز پیاپی هر روز دو درم نشاره وی بماء العسل بیاشامند
بعد از آن جماع دهد آبستن گردد بفرمان خدای تعالی و مولف گوید امتحان کنیم بنوعی دیگر کردیم
سه شب هر شب یکمثقال نشاره عاج با یک مثقال نبات مصری سائیده زن سفوف ساخت

ساخت و شب سیم و چهارم مرد با وی مجامعت کردن آبستن شد بفرمان خدای تعالی
اما بشرط آنکه یعنی از طهر بود و اگر نشاره وی جزوی با هم وزن آن برادۀ آهن بیامیزند
و بغایت سحق کنند و بر بواسیر مقعد پاشند بغایت نافع بود و معید و طبری گوید چون
از دندان فیل چیزی در گردن طفل آویزند از وباء اطفال ایمن بود و سرگین فیل چون
فرزجه سازند با عسل و زن بخود برگیرد هرگز آبستن نشود و بخور وی صاحب تب کهن را
سودمند بود و چون بسوزانند و بر سعفه تر طلا کنند زایل کند و چون در موضعی که پشه بود
بخور کنند بگریزند و اگر ادامه آن کنند هرگز باز آنجا نروند و ابن زهر در خواص آورده است
اگر درخت انگور و زرع و درختهای دیگر با استخوان فیل بخور کنند قطعا هیچ کرم گرد آن نگردد
و اگر پارۀ از دندان وی در خرقه سیاه بندند و بر گاو بندند از وبا ایشان ایمن باشند
اگر از نشاره وی مقدار ده درم با آب بوده ناگوی چند روز پیاپی بیاشامند مجذوم را
نافع بود و رنا گنده کز رحمت زیاده شود و اگر پارۀ از عاج بر عضوی نهند که استخوان در وی
شکسته باشد جذب کند و بآسانی بیرون آورد **فیطل** اهل اندلس طیطلا خوانند و آن کون
بری بود و شغند ولیون گویند و در صفت کون گفته شود **فیلک** فنج نیز گویند و آن مشهور
است و گفته شود ان شاء الله وحده العزیز

باب القاف

قاقله دو نوع است بزرگ تر بود و حب آن مانند بیدانه بود و بزرگ و پوست آن
صلب بود و رنگ وی سرخی بود که بسیاهی زند و حب وی مانند جوز السرو و رشته
باشد و قاقله کوچک شوشمیر خوانند و خیربوا و مال بوا و سیل بوا گویند و آن سه نوع است
یک نوع بمقدار استخوان بلیله بود و یک نوع بمقدار جوز بوا لیکن مثلث شکل بود و دانه
وی اندک بزرگتر از هیل بود و بطعم هیل بود اما نه بلون هیل بود و یک نوع هیل است که مشهور
است بخیر بوا و صاحب منهاج گوید وی لطیف تر از بزرگ بود و بزرک را زخوانند و طبیعت
آن گرم و خشک است در آخر درجه دوم یا اول سیم و گویند باعتدال نزدیک بود و در وی
قبضی و تحلیلی و تقویتی بود و قی و غثیان را نافع بود با آب انارین و هضم را یاری دهد و معده
و امعا را پاک کند و مقدار مستعمل از وی تا یکدرم بود و درد جگر سرد را نافع بود و سده آن
بگشاید چون با سکنجبین بمعنه بیاشامند و صرع را نافع بود چون هر روز دو درم از وی بیاشامند
و چون تخم خیارین بیامیزند اجزا مساوی و هر روز یکدرم با سکنجبین بیاشامند سنگ گرده بریزاند

وکوبک وی لشف رطوبت ازسینه وحلق ومعده بکند ومضم راقوی دهد زیاده ازنوع بزرگ و لطیف تر
ازوی بود وقبض وی کمتر وحرافت بیشتر وگویند قاقله مطر لبود بشش ومصلح وی قند وبدل قاقله
کبار یکوزن ونیم آن صغار بود وگویند نیم وزن کبابه ونیم وزن صغار وگویند نیم وزن آن
کبابه ونیم وزن قرنفل وبدل قاقله صغار بوزن قرنفل بود **قاقلی** نبات [illegible] مانند اشنان و
درطعم وی شوری بود باقبض واسحق بن عمران گوید مانند کشوث بود درفعل وطبیعت وی
گرم وخشک بود دراول ومسهل آب زرد بود خاصه تخم وی وآب وی دهد ربول ومنی بود
ومسهل صفرا بود وضعف جگر راسود دهد وکیموس وی نیکو بود ودرمعده ثقلی پیدا کند ب
اندک ترنجبین که دروی مست وشربتی ازآب وی دو دانگ رطلی تا نیم رطل بود ماده درم
شکر سرخ وصاحب منهاج گوید باسکر العشر وحبیش بن الحسن گوید شکر سرخ باقاقلی وشاهترج و
لبلاب نیکو بود وقوی تر ازشکر سپید **قاتل الحمر** خانق النمرات وگفته شد **قاتل النحل** نیلوفر است
وگفته شود **قاتل ابیه** بداستان وبدکشان گویند وگفته شد **قاتل نفسه** نوعی از اشقاقات وگفته
شد **قاتل الکلب** اوراقی گویند وخوانق الکلب است وگفته شد **قاره** بیونانی سطاخینس
گویند وگفته شد **قاتل العلق** نوعی از ناغالس است انثی که زهر وی ازرق بود وآن اذان
الفار است وگفته شد درالف صفت آن **قاتل الذئب** خانق الذئب است وگفته شد **قاطون** از اسبانا
وگفته شد **قاوند** قیوند خوانند بپارسی بیخ قاوندی وتخم قاوندی خوانند وروستاییان
شیراز ویرا شیرمل خوانند وآن را ازهندوستان آورند مانند بیدلبته بود وطبیعت وی
گرم بود دردهای که ازسردی بود مالیدن سود دارد وسرفه کهن سرد ودرد جاهر وپشت
که ازسردی بود چون یکدرم ازوی درحسو کنند وبیاشامند نافع بود ومجرب مالیدن بزر سود
دارد وصاحب جامع گوید ویرا ازثمره گیرند که مانند فندق بود دیاسیاب خورد کنند وروغن
وی بگیرند ورها کنند تا منجمد گردد **قاقیا** اقاقیاست وگفته شد **قاتل اخیه** حصی الکلب است
وگفته شد وازبهر آن این اسم بروی نهاده اند که ایشان دو بیخ اند مانند دو زیتون که در
سالی یکی فربه بود ویکی لاغر ودرسالی دیگر آنک فربه بود لاغر گردد وآنک لاغر بود فربه گردد
قافصه بپارسی سنگدان گویند وصفت قفاص بعد ازان گفته شود **قاراسیا** قراصیاست
وگفته شود **قبیج** حجل خوانند بپارسی کبک گویند صاحب منهاج گوید نزدیک بطیهوج
بود وطعم وی الطف لحوم بود وگرم وتر بود وچون بریان کنند شکم ببندد وسمن بود

وباه را زیاده کند ودل را روشن وغذا بسیار دهد ازبهرآنک دیرهضم شود ودیسقوریدس
گوید گوشت وی معتدل بود وغذا نیکو دهد وزود هضم شود ودماغ وی چون باشراب
بیاشامند صاحب یرقان را سودمند بود وجگر وی چون گرم بود مقدار نیم مثقال چون فروبرند
صرع را سود دهد زهره وی [illegible] صعود کنند درسرما هی ذهن زیاده کند ونسیان کم کند وسپیدی
چشم وغشا وجرب را سودمند بود وبیضه وی چون باسرکه عنصل بپزند وبخورند درد شکم و
مغص را سودمند بود **قت** رطبه خشک است وآن فصفصه است وگفته شد **قتاد**
خاری است که صمغ وی کثیرا است وبشیرازی آنرا کم خوانند وخار وی را البوزانند وچوب ویرا
بگاو وشتر دهند وغذای نیکو بود ایشانرا وطبیعت آن گرم وتر بود سرفه را سودمند بود
وقروح شش ومنفعت کثیرا درکاف گفته شود **قثا** قشعر خوانند وکوچک آن شعاریرو
صغابس گویند بپارسی خیار زه گویند وشنکار وخیار دراز هم خوانند نیکوترین آن نیسابوری
بود ودبخته طبیعت آن سرد وتر بود درسیم تسکین حرارت وصفرا بکند وبول براند وتشنگی بنشاند
ومثانه را موافق بود وبوییدن قثا وقند بیخودی که ازحرارت بود انتعاش بخشد وورق
وی باعسل برشری بلغمی طلا کردن نافع بود وتنهای صعب آورد ودرد معده ودفع حروی
بعسل یامیویز کند یاناکواه ورازی گوید سبک تر ازخیار بود وزود تر بگذرد وخیار وخیار زه
وکه ومحرور مزاج را نافع بود ومحتاج اصلاح نبود لیکن اگر بسیار بخورند نفخ درشکم وثقل
پیدا کند ومصلح آن جوارش کمونی وسفرجلی بود اما سرد مزاج را مضر بود واولی آن بود که بسیار
نخورد وشراب لقوة صرف ازپی آن بیاشامند وجوارشات گرم **قثاء الحمد** خیار چنبر است
وگفته شد **قثاء هندی** برسی بل است وگفته شد **قثاء الحمار** بپارسی خیار زه سپند گویند
وآن قثاء بری بود واهل اندلس علقم خوانند وارد قبایز گوید بیونانی اسقیرواغریوس عصاره
ثمره وی اطربون گویند ونبات وی نبات کبر ماند اما خار ندارد ولون وی سبزی باشد که
بسیاهی مایل بود وصنعت عصاره وی چنان است که ثمره وی درآخر تابستان زرد شود
بگیرند ودرخرقه کنند ومالند تا آب ازوی بیرون آید وصافی کنند یا بمنخل پالایند وبعد ازان
راوق کنند ودرظرفی کنند وخشک کنند بر روی خاکستر بعد ازان برلوحی کنند درسایه وقرص
سازند یا کرباس سه تو کنند برخاکستر نهند وعصاره غلیظ بران ریزند تا کرباس آب فروخورد
بعد ازان برصلایه کنند وسحق کنند وقرص سازند وطبیعت وی گرم وخشک بود دراول درجه سیم

وگویند حرارت وی دو درم بود ملطف و محلل بود و بیخ وی چون بدان مضمضه کنند بالت جوهر
ورمی بلغمی کهن که بود تحلیل دهد و چون با صمغ البطم بر جراحات نهند از دمل و مرهم بود بگشاید
و چون با سرکه بپزند و بر نقرس ضماد کنند نافع بود و طبیخ وی در حقنه جهت عرق النسا نافع بود به
مقدار یک درم و مضمضه بدان کردن درد دندان را نافع بود و چون خشک کنند و سحق کنند بیقی
وجوب ریش شده و موبا و اثرهای سیاهی که از دمل و ریش بر روی پیدا شده باشد زایل
کند و عصاره ثمر وی بول و حیض براند و اگر زن بخود برگیرد بچه تباه کند و اگر بانیز صعود کنند
یرقان سیاه را نافع بود و صداع کهن و عصاره وی چون در گوش چکانند درد گوش را
موافق بود و چون با زیت کهن یا با عسل یا با زهره گاو محک کنند یا طلا کنند و ورم حنجره و
خناق را بغایت نافع بود و وی مسهل بلغم خام غلیظ و مره سودا و ماء اصفر بود و باید که با
ادویه که موافق بود خلط کنند مانند صبر و قنطوریون باریک و سورنجان و بوزیدان و کما
فیطوس و قسط و مرو زعفران و سنبل الطیب و دارچینی و سلیخه و زراوند مدحرج و انیسون
و تخم کرفس و قطراسالیون و جاوشیر و سکبینج و مقل و تربد و نمک هندی و حب بلسان و
چون با بعضی ازین ادویه بیامیزند نافع بود جهت بسیار دردها چون درد مفاصل و نقرس و
قولنج و لقوه و خدر دست و پای و دردهای که از مره سودا بود و شاید که با ادویه حاده
مثل سقمونیا و تخم حنظل بیامیزند و مقدار شربتی از وی دانگی بود تا دانگ و نیم بحسب مزاج و مصلح بود
بشنج و مصلح وی صمغ عربی بود و طین ارمنی و نشاسته بود و اگر قثاء الحمار با روغن کنجد بپزند
و بر بواسیر که ظاهر بود پیرامون مقعد طلا کنند یا بعوض روغن کنجد روغن چراغ کنند نافع بود و خشک
گرداند و اسحق بن عمران گوید که روغن وی که از آب وی و زیت بگیرند یا در آفتاب یا با آتش بپزند
تا آب سوخته گردد و روغن بماند آن روغن نافع بود جهت سردی اعضا چون بدان بمالند و جکی
و کلف و اثرها که بر روی بود زایل کند و نافع بود جهت روی و طنین که در گوش بود و گرانی گوش
که از ریاح غلیظ بود و شریف گوید چون طبیخ وی و بیخ وی بیاشامند مجذوم را نافع بود و از بیخ
وی سحق کنند و بر ورم که در بن گوش بود و ورمهای بلغمی که در گردن بود نهند بگدازاند و روغن
وی مفاصل کهن را نو مالیدن و خوردن نافع بود و شربتی از وی بقوت دو درم بود که با آرد
بیامیزند و وی خلط خام و لزج بیرون آورد و ربو و ضیق النفس را نافع بود و عصاره وی در حقنه
کردن سود مند بود جهت درد پشت لیکن پیچ آورد و مسهل خون بود و تنها در حقنه کردن خطر بود الا که

که خلط کنند با ادویه که موافق بود و از یک درم تا یک مثقال کنند بحسب مزاج باشد و باشد که قی
با فراط آورد و مداوای وی جبت جو شراب یا سرکه کنند که قی باز دارد **قثاء النعام**
حنظل است و گفته شد **قثاء الحیة** از قول صاحب جامع رزاوند طویل است و از قول صاحب
منهاج حنظل کوچک بود و صفت سرد و گفته شد **قثد** بپارسی خیار گویند و گفته شد
در خیا **قدمیا** قلیمیات و گفته شد **قداح** رطبه است و گفته شد **قداح مریم** نباتست
که بیونانی قوطولیدون گویند و گفته شد **قدید** گوشت خشک بود و نیکوترین آن
بود که از حیوان بر بود که و حرارت وی کمتر از نمکسود بود و قوت بدن بدهد مستسقی را نافع
بود و خاصه چون در سرکه خوب نهند تا تشنگی کمتر کند و گرسنگی که از مستی بود باطل کند و علیل
القضا بود و اولی آن بود که با روغن و شیر بپزند **قرع** دبا خوانند و بپارسی کدو خوانند
نیکوترین آن سبز و تر بود و طبیعت آن سرد و تر بود در سیم غذایی که از وی متولد شود
مانند مصاحب وی بود اگر با خردل بخورند خلطی حریف از وی متولد شود و اگر با نمک
بخورند خلطی مالح از وی متولد شود و مسلوق وی غذا اندک دهد و زود بگذرد و صفرا
و خون ساکن کند و مولد بلغم و محروری و صفراوی و مزاج را نافع بود حرارت بنشاند و تشنگی
باز دارد و خشونت و سرفه و سینه کسی را که جگر وی گرم بود و تب گرم را نافع بود و چون با جواب
یا ماش مقشر و روغن بادام شیرین بپزند و بخورند و سرد مزاج و بلغمی مزاج و اصحاب سودا
نشاید که خورند که قولنج غلیظ آورد و اگر خواهند که خورند با زیت مطجن کنند و مطیب بفلفل
و خردل و سداب و کرفس و نعناع کنند و شراب صرف بر سران خورند و جوارشات و خردل
و مری نیز مصلح وی بود و چون مسلوق کنند و بعد از آن با آب غوره و یا آب انار و سرکه
و روغن بادام و زیت انفاق بخورند خلطی سلیم از وی حاصل شود و سویق وی سرفه و درد
سینه که از حرارت بود نافع بود و تشنگی بنشاند و کرب که از صفرا بود و سود دهد درد حلق
را نافع بود و رازی گوید روغن وی مانند روغن نیلوفر و بنفشه بود سهر و حرارت را سود دهد
آب وی سداب را زایل کند چون بیاشامند یا بدان سر بشویند و اگر با روغن گل در گوش
چکانند درد آن ساکن شود و ورم دماغ را نافع بود و چون در خمیر گیرند و در میان آتش
نهند تا بریان شود و بیرون آورند و آب آن بگیرند و با قند بیاشامند تبهای گرم سوزان را ساکن
گرداند و تشنگی بنشاند و غذایی نیکو دهد و چون بیاشامند بعد از آنکه در آب فلوس خیار شنبر و

ترنجبین و خمیر بنفشه حل کرده باشند ضمادی مخض سازند و شریف گوید که وی کوچک که اول همه
بیرون آید در خمیر گیرند و بریان کنند و آب آن کحل کنند زردی چشم که از یرقان بود زایل کند و
چون با آب گل وی حل کنند در چشم کرم زایل کند و شفا دهد پوست کدوی خشک چون بسوزانند و بر
موضعی که خون روان بود افشانند باز دارد و اگر بسوزانند و با سرکه بسرشند و بر برص طلا کنند نافع بود
و دانه وی چون مقشر کنند و روغن از وی بگیرند در گوش و در امعا کرم را سود دهد و کدو
چون بآخر رسد و بن آن بگشایند و سوراخی گشاده در میان آن بکنند و بحب الحدید چند آنکه تا
ممتلی شود و بن آن باز جای نهند و چهل روز رها کنند بر درخت بعد از آن بچینند و آنچه در اندرون
وی بود بیرون آورند و بفشارند آب سیاه از وی بیرون آید در شیشه کنند که بر شود و رها کنند
و چون خواهند که استعمال کنند خضاب بدان بسرشند و بر موی خضاب کنند موی را سیاه گرداند بغایت
و سفیدی زایل کند و خضابی بغایت نیکو بود و جراده کدوی تر چون ضماد کنند در ابتدای درد چشم
که از حرارت بود نافع بود و درد ساکن گرداند خاصه چون با آب جو بسرشند و همچنین صداع گرم را
چون بموضع درد لطوخ کنند خواه در تب و خواه بغیر تب و چون ضماد کنند بر حمره ردع ماده بکند
و درد آن ساکن کند و پوست کدوی خشک اگر را نافع بود و خشک گرداند و همچنین ریشهای
که بر اعضای یابس المزاج بود و سوختگی آتش را نافع بود چون با روغن گاو بسرشند و مغز دانه وی
سرفه که از گرمی بود سود دهد و مرطب سینه بود و منقطع تشنگی چون در آب بمالند و سوزش
که از غلظی تیز بود نافع بود و وی مولد ... معده بود و اولی آن بود که با سکنجبین یا بمزند ...
کردن بعد از آن با مری و سعتر و فلفل و خردل و نودیج استعمال کنند **قرنفل** بپارسی میخک گویند
و بر آن مانند استخوان زیتون بود و در از تر و بغایت سیاه بود و علک وی در قوة علک البطم
بود و نیکوترین آن تیز بوی شیرین طعم با تیزی و تلخی اندک بود که چوب وی باریک بود و طبیعت
آن گرم و خشک بود در سیم بوی دهان خوش کند و چشم را روشن کند و شب کوری زایل کند و دل
گردن و قوة جگر دهد و غثیان را نافع بود و سلس البول را و تقطیر را قطع کند چون از سردی بود
و مسخن رحم زنان بود چو اگر نیم درم از وی سحق کنند و با شیر تازه بیاشامند ناشتا مجامعت را
قوت دهد و مقوی دماغ سرد بود و کسی که علت سودا بر وی غلبه کرده باشد بود و وی مقوی دل و مفرح
بود و سودا وی فراخ را نافع بود و مقوی جگر و معده و مجموع اعضاء باطن بود و مسخن آن و
استسقاء لحمی را بغایت نافع بود و مقوی اعضاء رئیسه بود و بدین سبب است که مجامعت را

زیاده کند و وی هضم را یاری دهد و بادها که متولد شود از فضول غذا در معده
و مجموع شکم بشکند و لثه را قوة دهد و گویند مضر بود بمعا و مصلح وی صمغ عربی بود و
گویند بدل آن نیم وزن آن جوز بوا و نیم وزن آن دارچینی بود و گویند بدل آن قرفه
است و گویند بدل آن نیم وزن آن زنجبیل و نیم وزن آن خولنجان و گویند بدل آن
بوزن زنجبیل یا بوزن آن خولنجان بود **قشر بیض** ... است و گفته شد **قر**
نفل بستانی زنجبیل است و گفته شد **قرفة القرنفل** قرفة الطیب خوانند و پوست ...
و درختی که بود آنرا قرفه خوانند و قوة وی نزدیک بقرنفل بود و آن پوست سطبر بود
بلون قرفه و طعم قرنفل داشته باشد غیر حلاوة دارچینی و اگر شیرین بود و تر بود از قرنفل
ضعیف تر بود از قرنفل ... و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیم و گویند
معتدل بود در گرمی و سردی و بدل وی قرنفل بود **قردمانا** کرویای بری بود و کرو
یای جبلی نیز خوانند و مولف گوید بشیرازی تخم ترخو خوانند و تخم بدران گویند و در طعم وی
تلخی بود و نیکوترین آن تازه زرد و فربه و طبیعت وی گرم در سیم و خشک سینه را
پاک کند و چون با آب بیاشامند صرع را نافع بود و سرفه که از سردی بود و عرق النسا و
فالج و استرخا و مغص را نافع بود و کرمها را بکشد و حب القرع بیرون آورد و چون با
شراب بیاشامند درد گرده و عسر البول و قولنج را موافق بود و گزندگی عقرب و مجموع
گزندگیها جانوران را نافع بود و چون بیاشامند از وی مقدار یک درم با پوست
بیخ خارسنگ بریزاند و چون سحق کنند و با سرکه بر جرب و سعفه طلا کنند زایل کند و دخان وی
بچه بکشد در شکم و مقدار ما خوذ وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی انیسون بود
و بدل آن اذخر و حرمل بود و گویند بدل آن ... است **قرقرون** سعد است و گفته
شد **قراسیا** جراسیا نیز گویند و مولف گوید بپارسی آلوبالو خوانند و آن سه نوع است
شیرین و ترش و عفص و آنچه شیرین بود گرم و تر بود در دوم زود از معده بگذرد و مرخی
بود و مستحیل شود بهر طبعی که غالب بود و شکم براند و طبع نرم دارد و مع ذلک ...
زیاده کند اما مفسد غذا بود و مولد سودا و آنچه ترش بود تشنگی بنشاند و شکم ببندد و
معده بلغمی که علو فضول بود سود دهد از بهر آنکه تجفیف در وی بیشتر شود که در عفص و آنچه
عفص بود ... شیرین بود ... و گوید چون تر بود شکم براند و چون خشک بود شکم

ببندد و صمغ وی چون با شراب و آب بیاشامند سرفه را زایل کند و لون را نیکو گرداند و چشم را
روشن کند و منهض شهوة و چون با شراب بیاشامند سنگ بریزاند **قرقو** زعفران است
و گفته شد **قرقومعا** و قرقومعا نیز گویند و آن ثفل روغن زعفران بود بیونانی و
بهترین آن خوش بوی و فربه بود و چون بخایند دندانها را رنگ کند زمانی سخت کرمانی بود و در وی
مسخن و منضج بود و طبیعت آن خشک بود در سیم بول براند و تاریکی چشم زایل کند **قرة العین**
کرفس الماء جرجیر الماء خوانند و بیونانی سلینون گویند و آن بیشتر در انهار استاده روید و در
آب روان نیز روید و ساق و شاخهای وی رطوبتی لزج داشته بود بر دست بچسبد و در وی
عطرتی بود و ورق وی بزرگتر از ورق نعناع بود با تلخی و مسخن بود و محلل بول و حیض براند و سنگ
گرده بریزاند و بول بیرون آرد خواه خام خورند و خواه پخته و بچه بیرون آورد و خوردن وی
قرحه امعاء را نافع بود و اگر بسیار خورند مزاج را گرم کند تا بجای که روی و بدن را سرخ گرداند و لون
برص را نیکو گرداند و در دبیلها راسود مند بود و محلل و مفتح سده بود و مسخن معده **قراسیا**
درختی است بزرگ در کوهستان سردسیر روید و ورق وی مانند ورق آزاددرخت بود و ثمر
وی مانند زیتون دراز بود و چون نارسیده بود سبز بود و چون رسیده گردد سرخ شود مانند
خون و آنرا خورند و در طعم وی عفوصتی تمام بود و طبیعت وی گرم و قابض بود و موافق اسهال
شکم و قرحه امعاء بود و چون در طبیخ کنند و بخورند و در نمک آب نهند مانند زیتون در طوبتی که از
ورق وی چون تر بود حاصل گردد بسوزانند و بر قوبا مالند نافع بود و ورق و اغصان وی
بغایت عفص بود و مجفف قوی بود **قرصعنه** و در اندلس ... خوانند و آن انواع بسیار
بود و نبات وی در سنگستانها و زمینها خشن و ریگ بوم بهار روید و آن نوعی از خار است
و چون اول بیرون آید ورق آن بر روی زمین پهن بود و سبز بود و خشن و چون بزرگ گردد
خار گردد سفید بود و بقدر یک وجب زیاده تر و نبات وی انبوه بود و گل وی سفید بود
سر گل وی بسرخی زند و گرد بر گرد گل وی شش خار بود و بیخ بود مانند سنان و صلب بود
و بیخ وی بسطبری انگشتی بود و درازی سه گز بلکه زیاده بود و مولف گوید رمان ان قوم که
عسل ... بیدارند آنرا خار و خشک گویند و بشیرازی ... و در صحراها شیراز بسیار بود و
نحل از گل خورش دارد و بیخ وی درد پهلو و سینه و گزندگی جانوران و عقرب را نافع بود و
طبیعت نبات وی گرم و خشک بود در آخر درجه اول و محلل ضعیف بود و چون با شراب بیا

بیاشامند درد جگر و گزندگی جانوران و زهرهای کشنده را نافع بود و اگر با یکدرم تخم کرز
بیاشامند درد جگر و گزندگی جانوران و زهرهای کشنده را نافع بود و اگر با یکدرم تخم کرز
بیاشامند حیض براند و محلل معض بود و بعضی گویند چون ضماد کنند بر ورمهای تحلیل دهد
و غافقی گوید ملطف بود و سریع الانحدار و مولد خلط محمود بود و بلغم رقیق از معده بگذراند
و از امعا بول براند و بیخ وی چون تر بخورند یا بعسل مربی کنند احشا را نیکو بود و اگر یک
جزو آرد جو با آب کشنی بسرشند و طلا کنند بر ورمهای که بر ساق بود که از وی روان
بود نافع بود و براندا داء الفیل هم چنین و ابن رشد گوید طبیخ چون بیاشامند این باشند
از ورم پهلو **قراطاغونین** نباتیست که ورق آن مانند ورق گندم بود و شاخهای بسیار
بود از یک اصل رسته و تخم وی مانند جاورس بود و بیشتر در موضعهای که سایه بود روید
و نبات حریف بود و ثمر وی بمذاق مدتی و حرارتی تمام دهد و گویند زن چون چهل روز بناشتا
بیاشامد بعد از طهر و پیش از آنکه مرد نزدیکی باوی کند و مرد نیز چنین کند بعد از آن با زن مجامعت
کند فرزند نرینه آورد **قرقمان** جویست که در میان ... ملکی بود و صعیدی و طبیعت
آن سرد و خشک بود و در سنونات مستعمل کنند جهة قوت گوشت بن دندان و دندان را محکم
دارد و پاک کند و سفید **قرمز** دود الصباغین گویند و آن جانوریست کوچک بر خارها
باشد و بر نباتی که آنرا میسوزانند و خاصیت این حیوان آنست که رنگ ابریشم و صوف
بدان میکنند و کتان و پنبه نتوان کرد و حبی دیگر هست مانند عدس سرخ رنگ و از این نیز قرمز
خوانند و قفیص خوانند و شریف گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در سیم و از خاصیت وی
آنست که چون زن هفت روز بیاشامد هر روز دو درم بعسل قطع حیض بکند و مجربست
که چون با سرکه استعمال کنند قطع نسل بکند و اگر در ابریشم سرخ کشند و بر محموم آویزند شفا
یابد **قرسطاریون** سطاریون است و گفته شد **قرظ** ثمره خاریست که آنرا سنط خوانند و
ازین ثمره عصاره گیرند و آنرا اقاقیا گویند و گفته شد و آن ثمره را بپارسی گره خوانند و
خرنوب شامی بود اما سفید و ضعیف تر از وی بود **قراص** بابونج است و گویند اقحوان
و صفت هر دو گفته شد **قرن البحر** و قرالیون نیز گویند و آن لسبد است و گفته شد **قردامن**
حرف است و گفته شد **قسطنا...** کرویاست و گفته شد **قسنقان** هم کرویاست و گفته
شد **قردامون** بیونانی قردمانا است و گفته شد **قرطم** حب العصفر است بپارسی خسک

دانه گویند و بیونانی فیقفس و طبیعت آن گرم بود در دوم شکم نرم کند و اگر پنج درم از وی کوفته
در شیر بمالند و بیاشامند مسهل خلطهای سوخته بود و انواع جرب را نافع بود و ماسرجویه گوید
دفع ریاح بکند و منی بیفزاید و شیخ الرئیس گوید سینه را پاک کند و آواز صافی کند و قولنج
را نافع بود و مسهل بلغم سوخته بود و باه را زیاده کند چون با شیر یا با عسل یا با انجیر خلط کنند و ابن
ماسه گوید آواز را نیکو گرداند و مسهل کیموسات غلیظ بود و ابن ماسویه گوید خاصیت قرطم و مغز
وی آنست که مسهل بلغم بود و شربتی از وی ده درم تا بیست درم بود بعد از آن که نیم کوفته در
نیم رطل آب کوشانند و در دست بمالند و صافی کنند و ده درم شکر سرخ با وی خلط کنند و بیاشامند
و ابو صلت گوید همچنین سودمند بود جهة استسقاء زقی و طبلی و ابن سرابیون گوید شربتی از مغز
وی پنج مثقال بود که با اندکی نمک هندی بود جهة مسهل بلغم و ماء الجبن گوید که مغز وی بسته باشند
چون بیاشامند با افتیمون مالیخولیا و جذام را نافع بود و چون مغز خیار شنبر در آن بمالند تب بلغمی
را نافع بود و باید که شیر دو رطل بود و خشک دانه کوفته بیست درم در وی بمالند بعد از آن چند
تا پنیر گردد و آب آن بگیرند و استعمال کنند و گویند بدل آن حب المقرات قرطم هندی حب
النیل است و گفته شد قرطم بری بیونانی اطریقطوس گویند و بعضی فیقس اغریون گویند و آن
خاریست مانند شکوفه خار قرطم بستانی و مولف گوید بشیرازی آنرا اکرز خوانند و گل وی
زرد بود و جالینوس گوید سخن بود باعتدال و مجفف و دیسقوریدوس گوید چون سحق کنند ورق
وی با جمه وی یا تخم وی با فلفل و شراب بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود و بعضی گویند
که چون ملسوع استعمال کند درد زایل کند و چون گزیده باشد و استعمال کند تمام وجع پیدا کند
که از گزندگی و مولف گوید طرغان نیز گویند و گفته شد قرطمانا قردمانا است قرحان
نوعی از گیاه است سفید کوچک قسطمان مرطمان است و گفته شد قرطاس بپارسی
کاغذ گویند و اسحق گوید نیکوترین آن مصری بود و پاک سفید از بهر آنک از بردی ساخته
اند و وی مغز بود برده و کاغذهای دیگر مغز بود برده و سوخته وی سعفه را نیکو بود و منع
نزف دم و رعاف بکند و ریشهای معده را پاک کند چون یکدرم از وی بیاشامند خرده بخش
را نافع بود با آب سرطان نهری بجهة قرون مجموع مجفف بود و آن بپارسی شاخ گوسفند و سرو
خوانند و هر یکی بجای خود گفته شود قرون المعز والایل نیکوترین آن بود که [illegible]
بیرگیرند و باید که بسوزانند تا سفید گردد و طبیعت آن سرد و خشک بود و سوخته وی دندانرا

دندانرا جلا دهد و لثه را محکم گرداند و باقی منفعت وی در صفت ایل گفته شد و مضر
بود بشش و مصلح آن کثیرا بود و بدل آن اسارون و خولنجان و مقدار مستعمل از وی
یکدرم بود و درد مثانه و یرقان را نافع بود قرون المعز برادهٔ شاخ گاو چون
باب بیاشامند رعاف را ببندد و چون بسوزانند و باب بیاشامند نفث دم را ببندد
قرون السنبل بعضی گویند نوعی از سنبل سفیدات کشنده بود و در میان سنبل
یابند و گویند بیخ خانق النمرات و صاحب منهاج گوید دوائی کشنده بود نزدیک به
بیش و چون بخورند خون بعوض بول بیاید و زبان سیاه گردد و دهن مختلط شود
و مداوای وی قی کنند بعد از آن دو مثقال کافور با گلاب و آب انار و شیره تخم خرفه
که برف کرده باشند با جلاب یا دوغ گاو و یا قرص کافور دهند و شیر تازه بیاشامند
و سویق سیب ترش و سویق شعیر باب برف و جلاب و خیار که و چون اب [illegible] دهند
و جگر و دل وی سرد گرداند بضمادات سرد مانند صندل و کافور و گلاب و مانند
قنبرط نوعی از طباست که در مصر میکارند و ورق آن بزرگتر از ورق رطبه بود
و چهارپایان میخورند و فربه میشوند و طبیعت آن گرم و تر بود چون تر بود شکم براند و چون
خشک گردد شکم ببندد و سرفه و خشونت سینه را نافع بود و آنرا بپارسی شبدار خوانند و
باصفهانی شودر و تخم وی رسبین و لقوه تر از نبات وی بود و در وی قبضی بود و شکم
ببندد قیدرط اسم نوعی از کراث است که معروف بود بکراث المائده و کراث البقول و
گفته شود انواع آن قرفة الدارصینی بپارسی دارچینی گویند و آن باریکتر از قرفه قرنفل
بود و شیرین تر از وی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیم قوت اعضاء باطن دهد
و جرب قوبا را نافع بود طلا کردن و مرضهای عصبانی و وجع و ارک که از بلغم بود و مفلوج
و مصروع را نافع بود و وی اقوی بود در فعل از دارچینی و در تقویه معده و جگر سرد محکم تر
بود و بدل آن نیم وزن آن قرنفل و نیم وزن آن دارچینی بود قسراح اسم نباتیست مانند دراز
یابند که شتر و گوسفند و دواب میخورند و مولف گوید آنرا بشیرازی کمه خوانند و طبیعت آن گرم
و خشک بود در سیم بول براند و دردهای سرد اندرونی ساکن گرداند و محلل ریاح بود و
وی در این منفعتها بقوه بود و چون بپزند و آب آن بیاشامند مسکر بود و آنرا علجان نیز خوانند
قسطوریون چند بیدستر است و قسطوره نیز گویند و گفته شد در جیم قسطیر کیمیا گویند و آن

رصاص است و گفته شد قسولیدوس کاکنج است یکنوع دیگر گفته شود قسط بیونانی قسطن خوانند
و آن انواع است و جمله پنج است یکنوع عربی و آنرا قسط بحری خوانند و آن سفید رنگ بود و
یک نوع هندی بود و آن سیاه رنگ بود و آنرا قسط مر خوانند بپارسی قسط تلخ گویند و بغایت تلخ
بود و سبک وزن و صاحب جامع گوید قسط هندی سیاه و شیرین بود و قسط بحری سفید و تلخ
و سهو کرده است سفید شیرین بود و آن رومی است و قسط سیاه تلخ بود و آن هندی است دیگ
نوع دیگر هست که بلون بسیاهی مایل بود و بوی جبر کند و بهترین آن تازه سفید بود وزنه و بعد هندی
سیاه سبک و طبیعت آن گرم در سیم و گویند در چهارم و خشک بود در سیم نافع بود جهت هر عضوی
که محتاج بسخونت بود و جذب خلط از عمق بدن بکند و اگر با عسل و آب بکلف لطوخ کنند زایل کند و
استرخاء عصب و عرق النسا ضماد کردن و لیثرغس نیز سودمند بود و بول و حیض براند خوردن و در
شیب دامن بخور کردن و درد رحم را نافع بود جون در فرزجات کنند یا بکمید یا نطول کند و جون
بیاشامند با شراب و افسنتین بکیرم گزندگی و مجموع گزندگان را نافع بود و درد سینه و گوفتگی
عضله
عضله و بهتک و نفخ سودمند بود و جون با شراب و عسل بیاشامند محرک شهوة جماع بود و جون
با آب بیاشامند حب القرع و کرمها بیرون آورد و با زیت لطوخ کردن نافض فالج و استرخا
را نافع بود و نافض پیش از وقت نوبت لطوخ کنند و درد پهلو را نافع بود و رازی گوید کام
را نافع بود جون در شیب چینی بخور کنند مسیح گوید جون سحق کنند و بر ریشهای تر افشانند خشک
گرداند و قلیمان گوید جون در شیب دامن بخور کنند حیض براند و بچه بکشد و طبری گوید جون بیا
شامند مفتح سده جگر بود و گویند جون بدان بخور کنند نزلات را نافع بود و وبا که حادث شود
از عفونت و جون سحق کنند و با عسل بسرشند و بیاشامند درد معده و مغص و درد گرده را نافع
بود و سنگ گرده بریزاند و اگر با سکنجبین بیاشامند تب ربع را نافع بود و جون بر بهق و نمش
و کلف طلا کنند بعسل یا بسرکه یا بقطران زایل کند و موی بر داء الثعلب برویاند و قطع اخلاط
لزج بکند و مضر بود بمثانه و مصلح وی ورق گل سرخ و قند بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی
انیسون بود و بدل آن بنیم وزن آن عاقرقرحا بود و گویند بدل وج است و مصلح آن خطمی است
و مولف گوید قسط رومی قسط شیرین خوانند و آن نوعی از بیخ سوسن آسمانجونی بود که در میان
بنفشه میروید و باطراف می برند و معروف بود و بیخ بنفشه و آنرا انگر مورد هم خوانند قسط شامی
راسن است و گفته شد قسط هندی صاحب جامع گوید سهو کرده است که آن قسط شیرین است

است و قول صاحب منهاج معتبر است که آن قسط تلخ است و گفته شد انواع آن قیسوس
قیسوس گویند و آن معروف بود بخیل المساکین و آن لبلاب بزرگ بود و ورق وی بزرگتر
از لبلاب کوچک بود و لبلاب بشیرازی سرشه گویند و آن اصناف بسیار است و صاحب منهاج
گوید سه نوع است بود یک نوعی سفید گویند و یکی سیاه و دیگر سرخ که آنرا افس خوانند و این سرخ جنس
بود آنچه سفید بود ثمر وی سفید بود و آنچه سیاه خوانند ثمر وی سیاه بود و در بعضی بسیاهی
مانند لون زعفران بود و بعضی مردمان آنرا بربوسیون خوانند و جنس سیم که آنرا قس خوانند آن شل
بود و هیچ ثمر ها نداشته باشد و شاخهای باریک بود و ورق کوچک دارد و مجموع اصناف قسوس حریف
و قابض بود و یک نوع از آن لادن از وی حاصل شود و آن نوع گرم بود و باقی اصناف سرد
بود و عصب را مضر بود و گل وی جون با شراب بیاشامند قرحه امعا را نافع بود و اگر احتیاج خوردن
بود باید که در روزی دو نوبت بیاشامند و جون بکوبند و سحق کنند و با موم روغن زیت موم
روغن سازند سوختگی آتش را موافق بود و ورق وی جون تر بود بسرکه بپزند و بکوبند و ورم
سپرز ضماد کنند نافع بود و جون ورق وی و سرسای بکوبند و آب آن بگیرند و با سرکه و روغن
سر را بدان تر کنند درد سر کهن زایل کند و جون با زیت بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش
و ریم که از گوش روانه بود زایل کند و نوع سیاه جون آب وی بیاشامند بسیار بدن را ضعیف
گرداند و ذهن را مشوش کند و جون بگیرند از سرهای وی پنج عدد و نیک بکوبند و آب آن
بگیرند و در پوست انار گرم کنند با روغن گل و در گوش مخالف دندان چکانند درد ساکن کند
و دوی موی را سیاه کند و جون ورق وی بشراب بپزند و از وی ضماد سازند بر بسیار آتشها
که عارض گردد از سوختگی آتش نیکو بود و کلف ببرد و انگور وی را قسوس خوانند سرهای وی جون
بیاشامند حیض براند و جون قضبان وی و ورق در عسل فرو برند و زن بخود برگیرد همچنین
حیض براند و بچه بآسانی بیرون آید و جون بکوبند و آب آن بگیرند و در بینی چکانند بینی زایل کند
و عفونتی که در وی بود و اصول آن جون بکوبند و آب آن بگیرند و با سرکه بیامیزند و بیاشامند
گزندگی رتیلا را سود دهد و دمعه وی که از صمغ وی خوانند و معه الحجر گویند جون بر موی لطوخ
کنند شپش بکشد و موی ببرد قب حزما بیرون خوانند و آن نوعی از حزما است خشک و اهل
مغرب بتعلیل بود و در وی قبضی بود و گویند گرم بود در دوم طبع را ببندد و قوه معده بدهد
قثا سلیخ است و گفته شد قشمش بپارسی کشمش گویند و وی لطیفتر از گوشت موز شیرین

بود و نیکوتر و بدل آن موز منقی و منافع وی نزدیک بموز بود **قشر الجوز الاخضر** پوست پیرونی
سبز گردکان چون بپزند و ربی از وی بگیرند جهت خناق که از بلغم و رطوبه بود نافع بود **قشر الجوز**
الصلب چون بسوزانند و خاکستر آن بر ریشها افشانند خشک کرداند و محقق نیکو بود و نفس لدغ
قشر الاترج پوست ترنج گرم و خشک بود در دوم چون بخایند بوی سیر زایل کند و چون بخورند
قوة احشا سرد بد و مقدار ماخوذ از وی تا ده درم بود و وی محلل ریاح بود و چون اهلیلج
از وی بخورند و اگر بسیاری از وی مستعمل کنند مضر بود بجگر و معده و مصلح وی عسل بود **قشار الکندر**
طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و در وی قبضی قوی بود و چون بر جراحتها پاشند گوشت رویاند
و اگر بر ریشهای دشخوار افشانند بصلاح آورد و شفا بخشد و چون زن بخود برگیرد رطوبات
که از رحم بود روانه و مزمن شده باشد باز دارد و جهت نفث دم و قرحه امعا چون بیاشامند
نافع بود و در داروهای چشم استعمال کنند جهت ریشهای آن نافع بود و اگر بریان کرده بود حکه
چشم زایل کند و اگر چون مرهم رتکم بندند نکم ببندد و بدل آن دو وزن آن کندر بود و بوزن دقاق
آن **قشر اصل الکرفس** گرم و خشک بود در دوم ملطف و مفتح سده بود و بول براند و باقی منفعت
وی در صفت کرفس گفته شود **قشر اصل الرازیانج** گرم و خشک بود در دوم فعل وی نزدیک
بفعل بیخ کرفس بود و منفعت وی در صفت رازیانج گفته شد **قشر الاصل الکبر** صفت آن گفته شد
در اصل الکبر **قشر اصل الهندبا** در صفت هندبا گفته شود **قشر اصل الرمان** پوست بیخ انار سرد و
خشک بود کرمها و حب القرع بکشد **قشر الرمان** الخ پوست انار ترش بود سرد و خشک بود در
دوم و انچه شیرین بود سرد و تر بود بر ورمهای گرم و ورد بیخ ضماد کردن نافع بود و چون
بپزند با برنج و جو سعید کرده و با آب آن حقنه کنند نافع بود ریح امعا را و اسهال و چون با آب وی
مضمضه کنند مقوی لثه و چون بدان استنجا کنند مقوی مقعد بود و قطع خون بواسیر بکنند و اگر سحق
کنند و ده درم از آن سفوف سازند و آب گرم از پی آن بیاشامند کرمها و القرع بیرون آورد
قشر البیض مسیح گوید سرد بود در دوم و خشک حکه و جرب چشم را نافع بود و چون بسوزانند و سحق
کرده کحل کنند و اگر غسل کنند و سحق کرده کحل سازند سفیدی که در چشم بود زایل کند و قوت چشم بدهد
و نشف اشک بکند و منع ماده آن بکند و قرحه و بثره که در چشم بود زایل کند و چون با تخم خربزه بر
کلف طلا کنند قلع کند و مکلس وی چون با آب کشنیز تر حل کنند و در بینی حکانند قطع رعاف بکند **قشر**
الارز پوست برنج از جمله سمومات بود و چون بیاشامند در دهان و زبان ورم پیدا شود و
باشد که ورم در مری و معده و امعا و التهاب مجموع بدن پیدا کند و مداوای وی
مانند مداوای کسی بود که ذراریح خورده باشد **قشر القصب الفارسی** پوست نی پارسی
سوخته وی گرم و خشک بود در سیم داء الثعلب را نافع بود و سفیدی چشم زایل کند
قثاء است بلغت اهل یمن و گفته شد **قصب السکر** نی شکر در طبیعت مانند شکر بود و در وی
تلیین زیاده بود و نیکوترین آن شیرین آبدار بود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و
گویند معتدل بود در حرارت و گویند در وی قبضی بود و مانند صمغی از قصب بگیرند سفیدی
که در چشم بود زایل کند و نی شکر قی آورد و سینه و سرفه را نافع بود و مثانه را پاک
کند خونی معتدل از وی حاصل شود و بول براند و رطوبت سینه بزداید و مولد نفخ و
ریاح بود و اولی آن بود که با آب گرم بشویند بعد از آن مقشر کنند تا نفخ از وی زایل بود
قصب الذریره نی باریکیست که مانند نی قلم و باریکتر بود و آن دو نوع است یک نوع به
چوب کنجد خشک ماند و آن نوع کوتاه قد بود مقدار یک و جب زیاده تر و یک نوع دیگر
املس بود و بقد دراز بود و از یک گز دراز تر و کوتاه تر نیز بود و بطعم تلخ و تیز بود و رنگ
تیره بود و چون بشکنند مانند نسج عنکبوت چیزی در اندرون وی بود و این نوع از کوتکوت
و طرف هند آورند و آنرا رکینه خوانند و نیکوتر و خوبتر بود و آن نوع که نبات سیم مانند رشتهای
وی تخم بود مانند نخودی که در غلاف بود و این نوع تیزی و تلخی ندارد و این نوع هم از
هندوستان خیزد اما بد بود و طبیعت قصب الذریره گرم و خشک بود تا سیم ملطف بود باندکی
قبض محلل اورام بود و کوفتگی عضله را نافع بود و جلای چشم بدهد و چون دود وی تنها یا صمغ البطم
بابنوبه در حلق رود و ورم جگر و معده با عسل نافع بود خاصه چون با تخم کرفس بیاشامند و تقطیر
البول و استسقا را نافع بود و چون زن در طبیخ آن نشیند و بیاشامد درد رحم را نافع بود و
درد را معید بود و مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و بدل آن اظفار الطیب است یا صندل و
عدس مر و گویند بدل آن عدس مرت **قصب** پارسی نی گویند مرد ی محکم بود و خاکستر وی
گرم و خشک بود در آخر درجه اول تا اول دوم و در اصل وی جلای اندک بود نی بجده و بیخ
عرق وی و اصل وی با پیاز خذب سلی بکند و وی بول و حیض براند و کژدم عقرب را نافع
بود و گل وی چون در گوش افتد کری آورد و بیرون نتوان آوردن **قصبه** تو دری است
و گفته شد **قیصر** عوسج است و گفته شد **قصب تو** قصب الذریره است و گفته شد **قصب** قصون

ستیقوم گفته شد و **قضم** فضفضه است و گفته شد **قضم قریش** و قم قریش نیز گویند و آن تخم شجره‌ای
که از اقومی خوانند و آن ینبوت است و گفته شود و خرنوب نیز گویند و گفته شد و صاحب جامع
گوید حب صنوبر صغار است و این جای بحث است و حب صنوبر صغار و کبار گفته شد **قضاب قصیر**
اسم نوعی از عصی الراعی است که آنرا ذکر خوانند و گفته شد **قضیب الابل** بکیقال از خشک کرده
وی گزندگی مار را نافع بود و باقی خواص وی در صفت ایل گفته شد **قطران** روغنی است که
از درخت عرعر و ثالب و عتم و شربین و شوب گیرند و نیکوترین آن از ثالب و طبیعت
آن گرم و خشک بود در چهارم و گویند در سیم شپش و رشک را بکشد تا حدی که از آن مواشی
و متوی گوشت پست بود و جرب را نافع بود حتی جرب ذوات الاربع مانند سگ و شتر و درد
گوش و غیران و داء الفیل و دوالی و استسقا را نافع بود مالیدن و بر سر طلا کردن صداع
سرد را مفید بود و دندان متحرک را محکم گرداند و چشم را روشن کند و اثر ریشهای چشم و بزه
ببرد و گرمها بکشد و چون بر قضیب مالند پیش از مجامعت منع آبستنی کند و بر گزندگی مار شاخ
دار ضماد کردن با نمک مفید بود و چون با شراب بیاشامند دفع زهر ارنب بحری بکند و چون
در پیه ایل بگدازند و بر اعضا مسح کنند هیچ گزنده گرد وی نگردد و اگر بر گوشت مرده مالند نگاه
دارد از عفونت و اگر زن بخود برگیرد بچه زنده بکشد و بچه مرده بیرون آورد و قوة دخان
وی مانند دخان زیت بود و چون قطران در حلق مالند خناق و ورم لوزتین که بشیرازی گوشک
گویند نافع بود و اگر بر دندان خورده نهند بریزاند و درد ساکن گرداند و چون با سرکه مضمضه
کنند همین فعل کند و با سرکه در گوش کرم گوش بکشد و چون بپزند با لکه روغن غار در وی بجوشند
در گوش چکانند درد ساکن کند و دوی و طنین آنرا زایل کند و وی مقطع ابدان زنده بود
و حافظ ابدان مرده و بدین سببست که وی را حیوة الموتی خوانند و تخم شجره وی معده را
بد بود و مفسد منی و گویند بدل آن بوزن آن نفط و نیم وزن آن خلاف یا ورق آن و گویند
بدل آن نفط سیاه است و جاوشیر **قطف** سرمق است بشیرازی اسفاناخ رومی گویند و
بری بود و بستانی بود و طبیعت آن سرد و تر بود در دوم و گویند که سرد بود در اول و در
وی قبضی بود و زود از شکم بگذرد و ورمهای گرم و حمره را نافع بود و تخم وی یرقان را سود
مند بود و وی را چون بپزند اندکی و بخورند شکم براند و چون بچه ضماد کنند ورمهای گرم را تحلیل
دهد و وی غذای نیکو بود و جگر گرم را نافع بود و محروری مزاج را احتیاج باصلاح آن نبود

شود از بهر آنک موافق ایشان بود خاصه چون با زیت بپزند و سرد مزاج بعد از آنک بپزند
باید که بزیت بریان کنند و تا با زیره گرم و مری مطیب گردانند و بخورد و گویند معده را بد بود
و مولد ریاح غلیظ بود و نفخ و اسحق بن عمران گوید تخم وی ورمهای گرم را نافع بود و اگر دو درم
از وی بعسل و آب گرم بیاشامند قی مره صفرا آورد و شریف گوید چون تخم وی با هم چندان
نبات استعمال سحق کنند و کحل سازند جرب چشم را نافع بود و وی محلل ورمهای حلق بود و متین
سینه و تخم وی در غایت نهایت بود و در شفاء ورمهای ظاهر و باطن آنچه ظاهر بود بکوبند
و باب قطف تر کنند و طلا کنند و آنچه در باطن بود سحق کرده بیاشامند با شربه مانند سکنجبین
و گلاب و آب وی دوالی نیکو بود و حبه اسپستا چون سه مثقال از وی بیاشامند در بهر بود زرداب
و ورم و چون ورق وی نیم کوفته در حمام بمالند حکه را دفع کند چون جامه ابریشم و حریر چرکن با
طبیخ وی بشویند پاک گردد و هیچ لون نگرداند و اما نوع بری وی چون بگیرند مقدار پنج درم
و بجوشانند در مقدار نوزده مثقال آب تا باز نیم آید و صافی کنند و زنی را که مشیمه در شکم مانده
باشد بیاشامد و اگر چند روز بود البته بیندازد و مجربست **قطف** ملوخ است و گفته
شود **قطن** کرسفاست و برس و رطوط و عطب خوانند و آنرا قور گویند و دهن آنرا
قضم و نیکوترین نو بود و بصری گوید جامه وی سخن محکم بود و سخونت وی گرم تر از ابریشم بود
و گرم تر بودن پوشیدن وی و گویند معتدل بود در حرارت و لیته و عصاره ورق وی ا
سهال کودکان را نافع بود و چون وی را بسوزانند و بر جراحت نهند خون باز دارد و دهن وی
بر گوشت مرده نهند بخورد و آن زکام را سودمند بود و چون ورق وی تازه کوچک بگیرند و
باب بجوشانند با قدری پنج وی چندانک قوت باب دهد و زن در آن نشیند اختناق رحم و درد
آنرا نافع بود و اگر با ورق لورک ضماد کنند بر مفاصل گرم و سرد سود دهد و نجاصیت به
تسکین نقرس و ضربان دایم که حادث شود از آن بکند خاصه چون با قدری روغن گل بیا
میزند و حشیش وی لاغری آورد و منفعت حب وی گفته شد در حا **قطاة** مرغیست کوچک اعرابی
اسفرود گویند و مانند گنجشکی بود و بر سر وی شاخی بود گوشت وی در حرارة ضعیف بود
و پیوسته محکم نافع بود جهت گسی سده و ضعف جگر و استسقا و تباهی مزاج داشته بود و مولد
سودا بود و صاحب منهاج گوید دشخوار هضم بود و غذایی بد دهد و ضرر وی بروغن بسیار کم
شود و رازی گوید قطاة و آنچه بدان ماند از مرغان که گوشت ایشان سرخ بود سرکه مصلح آن بود

و درخواص ابن زهر آورده است که استخوان قطاة چون بسوزانند و خاکستر آن با زیت بجوشانند
و بر سر اقرع طلا کنند و بر داء الثعلب موی براید و مجربات قطر نحاس است و گفته شود
قعبل بیونانی سقراطیون گویند و سقلاریون گویند و آن نباتیست که بیخ وی مانند بصل
الزیزانک بود و لون آن بسرخی زند و بطعم تلخ بود و ورق وی بورق سوسن ماند و بیخ
وی در قوت و طعم مانند بصل الفار بود و بعضی بدل وی لیکن ضعیف تر از وی و دیسقوریدوس
گوید در قوت مانند بصل الفار بود و چون آب وی بگیرند و آرد کرسنه بدان بسرشند و قرص
کنند و مطبوخ و مجبون راجون با ماء العسل بدهند نافع بود و صاحب منهاج گوید طبیعت وی گرم
و تر بود در دوم و آن نوعی از کاه است و آنرا فستق الصمغ خوانند و مولف گوید نبات
وی کودکان شیراز ارا کبذا و خوانند قفر نبات اکشوث است و گفته شد و مولف گوید
بشیرازی آنرا خنگو گویند و بر خار ترنجبین بهمده شود قفر الیهود انواع است یکنوع عرق
الجبال گویند و بشیرازی مومیائی بالوده گویند و یک نوع از آب حاصل شود و آنرا مومیائی
آبی خوانند و آن نوعی که کوهی بود عرق کوهست که می جوشاند وی بالا آید و ثفل آن بیکرنه
و وی مانند زفت بود و بوی قیر کند و نیکوترین آن قیری خالص رزین بود و سیاه چون
[illegible] بود و خشن و وی رقیق کند و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و گوید خشکی وی در دوم
بود مقوی اعضا بود و خون بسته بگدازد در شکم و سفیدی ناخن ببرد چون بمالند و منضج خنازیر
بود و چنین گوید اگر خالص بود سودمند بود بعون خدای تعالی جهت کوفتگی گوشت و
سکستگی اعضا و کوفتگی عمل مومیائی بکند چون ضماد کنند از بیرون و با زیت بجوشانند و بیا
شامند مجرب بود و مولف گوید در شکستگی اعضا و کوفتگی عمل مومیائی کند چندان
امتحان کرده شد و آنرا مومیائی کوهی خوانند و بیونانی اسفلطس و الوطاموس گویند و گر
ایهودیز خوانند و برقوبا لطوخ کردن و بر نقرس و عرق النسا ضماد کردن نافع بود و چون
بخور برگیرند یا دخان وی نافع بود جهت اختناق رحم و اخراج آن و چون با جندبیدستر و شراب بیا
شامند حیض براند و بر ضیق النفس و گزندگی مجموع جانوران نافع بود و چون با آب
و افسنتین بیاشامند و چنین گوید بول براند و کرمها و حب القرع بکشد و قوه شهوت بدهد و
در ورم سپرز را نافع بود خوردن و در آب طبخ آن نشستن عرق النسا و درد پهلو را نافع
بود و چون بگدازند و با جو آب حقنه کنند قرحه امعا را نافع بود و استسقا [illegible] وی

و سازگن کندر
نزله را سودمند بود و چون بر دندان نهند سودمند بود و چون با آرد جو و موم و نطرون ضماد کنند بر
نقرس و درد مفاصل نافع بود و چون در چشم کشند سفیدی زایل کند و مجفف رطوبات بود و
ریشهای تر و اگر در مرهم کنند گوشت برویاند و وی بادهای غلیظ که در معده بود بشکند و چون در
جایگاهی دود کنند مار و عقرب و مجموع گزندگان موذی بگریزند و صیادله وی را اسیر طرخوانند
و شیخ الرئیس گوید مقوی اعصاب بود و قرحه ششی را نافع بود و آن جبل گویند رفت است و
وی صداع آورد و نفث و ماده از سینه بیرون آورد و مرضهای خناق و لوزتین و صلابت رحم را
نافع بود و بدل آن گویند رفت است و وی صداع آورد و مصلح وی کافور و گلاب بود و شر
بتی از وی مقدار دو درم بود قفودا نباتیست که قطا بدان چرا کند ابن ماسویه گوید گرم و ...
گرم و خشک بود در سیم مجفف رطوبات که در سر باشد و محلل آن قفلوط نوعی از کراث شامی
است و گفته شود در کاف قلقلاع قلاقل و قلقلان اسم درخت حب قلقل است و گفته شد در جای
قلقاس نباتیست که در آب روید و ورق وی بورق کدو ماند و ساق و ثمر نداشته باشد
و اصل وی مانند اترج بود بیرون بسرخی مایل بود و اندرون سفید و در طعم وی قبضی با حرافت
بود و چون با آب بپزند حرافت از وی زایل شود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند
معتدل بود در گرمی و تر بود در دوم و گویند خشک بود در دوم باه را زیادت کند و ادمان
اکل وی کردن مولد سودا بود قلب باندلس بحسل افراعه خوانند و معنی کاس الجو بود
و بیونانی لیبیش قرمن خوانند و معنی آن بزر الجوی بود و سلیمان بن حسان گوید از بهر آن
این اسم بوی نهاده اند که این اسمی است از اسمهای فضه که آن تخمی است صلب سفید مانند
در نقره در سفیدی و صلابت و نبات وی در اندلس سیاه بود و بمقدار کرسنه بود کوچک
و در موضعهای خشن روید و قوت این تخم آن است که چون با شراب سپید بیاشامند سنگ گرده
بریزاند و بول و حیض براند و ربو و فواق را زایل کند و شکم ببندد و بواسیر را سودمند بود
و مجفف منی و شربتی از وی دو درم بود قلقطار نوعی از زاج است بپارسی زاج شتر
دندان خوانند و آن مصری بود و جالینوس گوید قلقدیس مستحیل بقلقطار میشود و وی معتدل
ترین زاجات بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سوم حاد و قابض بود و محرق بود و
سوخته وی تجفیف در وی بیشتر بود و لذع کمتر و در وی قبض تمام با حرارت زیاده بود و
محرق گوشت زیاده بود و رعاف را نافع بود و در کحلها جهت جلا و غلظ جفون استعمال کنند

و بالینوس گوید مجموع زاجات بدل یکدیگر باشند و صفت مجموع گفته شد در زاء قلقدیس
هم نوعی از زاج است گرم بود در چهارم ملطف و محرق بود و وی اقوای زاجات بود و
الطف و صفت وی نیز گفته شد در زاء قلقند هم نوعی از زاج است و لون آن فرو
زجی بود و گرم و خشک بود در چهارم و گویند حرارت وی در سیوم بود مجفف و اکال بود و حابس
و احراق مجفف لحم بود قوی و ناصور گدازد و بینی بود سود دهد و منع رعاف بکند و کرم گوش
بکشد و شکم و دفع مضرت فطر بکند اما خوردن وی منشف رطوبات اصلی بود و مصلح وی شیر
و شکر بود قلت ماش هندی است و آن را حب الفلت خوانند و رنگ وی عودی تیره رنگ بود و غایت
و نجابت املس بود و بمقدار مانند گندم کوچک بود مطلق مانند شیافی بود که کحال سازند
خاصه شیاف اخضر که بعینه فلت است و طبیعت وی سرد است در دوم و تر است در اول و گویند
گرم و خشک است فواق را زایل کند و سنگ گرده و مثانه بریزاند و حیض و بول براند و شکم ببندد
قلوب نیکوترین دل آن بود که از حیوان کوچک دندان گیرند و وی گرم بود و صاحب اصحاب گمرورا
نافع بود و چون مستحکم شود هضم آن غذای بسیار دهد و مضر بود با بات مطلق بسبب عسر انهضامی که
دارد و اولی آن بود که با سرکه و مری و انجدان و فلفل و زیره و سعتر بپزند و بعد از آن زنجبیل مربی بخورند
قلی نیکوترین آن بود که از اشنان گیرند و قلی الصباغین و شب العصفور نیز گویند شیرازی قلیه خوانند
و طبیعت آن گرم بود در چهارم و خشک بود و محرق و اکال بود و بقوة تر از نمک بود و بهق و جرب را
نافع بود و گوشت زیاده بخورد و سعفه و جرب تر و قوبا را طلا کردن نافع بود قلفونیا نوعی از صمغ
صنوبر است و یونانی قوفا گویند و در راتینج صفت آن گفته شد و علک یابس است و نجوه نیز
گویند بپارسی زنجابی گویند قلسنباردین معنی آن بسریانی عود سنبل بود و گویند آن دار شیشعان
است و گفته شد قلیمیا اقلیمیا گویند و آن انواع است فضی و ذهبی بود و نحاسی و معدنی بود
و عملی بود و عملی از زر و نقره و مس و مرقشیثا گیرند و نیکوترین آن بود که از جزیره قبرس آرند و
آن را در آب یابند و بعد از آن معدنی و باید که لاجورد رنگ بود و طبیعت آن معتدل بود در
حرارت و برودت و خشک است در سوم و آنچه عملی بود از دود زر و نقره و مس آن است
و اولی آن بود که بسوزانند در داروهای چشم کنند صفت سوختن وی آن است که در کوزه گوار نهند
و سر آن را بگل بگیرند و تنور نهند و اقلیمیا نقره سردتر از اقلیمیا زر بود و در وی تجفیف و جلای باعتدال
بود و فعل وی هم چنین در ابدان معتدل کند در گوشتهای صلب و جرب و ریشهای تر که در

بدن و چشم بود در ورگردن سودمند بود و در مرهمها استعمال کنند گوشت و جراحت برویاند
و اقلیمیا زر لطیفتر از اقلیمیای نقره بود و همچنین مغسول وی و صفت سوختن وی مانند سوختن
اقلیمیای نقره بود نافع بود جهت ابتداء نزول آب و سفیدی ریش چشم زایل کند و جراحتها را
پاک گرداند از چرک و گوشت زیاده بخورد و قوت چشم بدهد و مجفف بغیر لذع بود و بدل
اقلیمیای زر و نقره مردارسنگ سفید بود و صفت غسل وی آن است که با آب سحق کنند و آب
از وی بریزند تا آن زمان که در سر آب هیچ چرک نماند بعد از آن بدست جمع کنند و بردارند
و استعمال کنند قلادی نوعی از ابخرات سفید که سر آن زردی باشد و صفت این گفته
شد قاتیر کاتیر گویند و گفته شود قمل قریش قم قریش گویند و آن قضم قریش است و
گفته شد قح حنظل است و گفته شد قنابری معروف و زیره را قمه خوانند و قصب
الزریره را قمحی خوانند و گفته شد قنبل شریف گوید چون ششی از سر بگیرند و در سوراخ
باقلی نهند صاحب تب ربع بخورد شفا یابد و مجرب بود قنابری تلول زعول و فومل گویند
بپارسی برق است و بشیرازی سوزه گویند و جبند نیز گویند و بکرمانی موکو گویند و طبیعت
وی گرم و خشک بود در اول و گویند معتدل در گرمی و وی لطیف و جلا و مقطع بود و کلف
و بهق را زایل کند و سودمندترین چیزها بود جهت برص خوردن و ضماد کردن و روغن وی
مالیدن در اندک روزی نافع بود و بر ریش پستان و رقی و ضماد کردن نافع بود و سینه
و شش را از کیموسات غلیظ پاک کند و سده شش و جگر و سپرز بگشاید و آب وی شکم را
و ضماد کردن بر بواسیر سودمند بود و برگزندگی مجموع جانوران و رازی گوید معده و
جگر را نافع بود و علامت محروری و مبروری بود و از بهر اطلاق طبیعت و فولس گوید مولد
سودا بود خاصه آنچه بنمک نهند و مصلح وی روغن بسیار بود و صاحب تقویم گوید اصلاح
وی بسلیخه کابلی و شکر کنند و سعوط کردن با آب بیخ آن دماغ را از رطوبات غلیظ پاک گرداند
قنطوریون کبیر قنطوریون غلیظ بود و بیونانی طومعا خوانند و تفسیر آن قنطوریون کبیر بود و بعضی
لوقی خوانند و ورق وی بورق گردکان سبز ماند نزدیک بورق کرب و ساق وی بساق
حماض ماند و درازی آن یا سه گز بود و گل وی گلی رنگی بود و ثمر وی مانند خشخاش و دانه بود
در اندرون کاو گل وی مانند پشم بود و بیخ وی سطبر بود و ثقیل و درازی دو گز بود و از رطوبات
پر بود و بطعم حریف بود با اندک قبضی و بلون خون بود و در وی اندک حلاوتی بود و بلون

عصاره وی مانند خون بود جالینوس گوید بیخ وی حیض براند و بچه مرده بیرون آورد و
ازان زنده تباه کند و بیرون آورد و نفث دم را نافع بود و مقدار شربتی از وی دو مثقال
بود و دیسقوریدوس گوید اگر شارب بیخ وی تب داشته باشد با آب بدهند و اگر نه با شراب
و شربتی از وی دو درم بود موافق بود جهت درد پهلو و ربو و سرفه کهن و نفث الدم از سینه
و مغص و درد رحم مجموع را سودمند بود و اگر بشکل فرزجه از وی بسازند و زن بخود برگیرد
حیض براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی همین عمل کند و مصلح وی آب لسان الحمل و طین
قبرسی **قنطوریون صغیر** قنطوریون دقیق گویند و بیونانی طولیطون و معنی آن قنطوریون
دقیق بود و بعضی طوموروون گویند و تفسیر آن قنطوریون صغیر بود و بعضی مردمان طیسون گویند
و ساق وی باریک بود و درازی یک وجب بود و گل سرخی بود که بزرفیری مایل بود و ورق
وی بورق شکوراشیع ماند و بیخ وی کوچک بود و هیچ منفعت ندارد و طعم قنطوریون بغایت
بغایت تلخ بود و منفعت وی در عصاره و ورق و زهر بود و منفعت بسیار دارد در قولنج
که سبب آن بلغم بود سودمند بود و بچه مرده بیرون آورد و کزاز را نافع بود و اعصاب و دماغ
را پاک گرداند تنقیه تمام و مصروع را بغایت کال مفید بود و مسهل آب زرد بود و خام مسهل
بقوه و مره صفرا که با بلغم مخاطی آمیخته بود براند و درد مفاصل و عرق النسا و درد قولنج
چون بیاشامند یا بدان حقنه کنند نافع بود و مقدار شربتی از وی دو مثقال بود و در خفقه
بیخ درم و عصاره وی سودمند بود جهت درد سر که از حرارت آفتاب خیزد یا از خوردن
شراب صرف چون بسرکه بگدازند و بر صدغین و بر پیشانی ضماد کنند و ریش سر زایل کند بعد از آن
که سر را بنوره بمالند و موی بسترند و پاک بشویند پس این عصاره بسرکه بگدازند و بر سر طلا کنند
و چون با آب و عسل اندکی حل کنند و در موی مالند شپش و رشک بکشد و اگر این عصاره با آب
بمالند و بر روی سنگ سبز که کارد بدان تیز کنند و بر پیشانی لطوخ کنند آب رفتن از چشم باز دارد
و اگر بشیر دختران حل کنند و طلا کنند بر پلک چشم درد و ورم را نافع بود و مجموع دردهای کهن
که در چشم بود زایل کند مثل جرب و سبل و شعیره و سفیدی که در چشم بود و ریش که در طبقه قرنیه
بود مجموع را نافع بود و اگر با روغن خیری یا سوسن بگدازند و نیم گرم در گوش چکانند درد
و ضربان زایل کند و اگر از حرارت بود در روغن گل سرخ استعمال کنند نافع بود جهت ریش که در
گوش بود و اگر کرم در گوش تولد کرده باشد آب ورق شفتالو حل کنند و در گوش چکانند مجموع

مجموع علتها که در بینی احداث کرده بود زایل کند مانند طنین و دوی و توحو و اگر با آب تربزه حل
کنند و بر گوش چکانند گران که در گوش بود زایل کند و ورمی که عصب سمع را بود و بگدازد و
مجموع ریشهای که در بینی احداث کند نافع بود و رعاف زایل کند چون با سرکه حل کنند و قدری
زاج سوده بروی اضافت کنند و در بینی چکانند البته رعاف ببندد و ریش که در دهان بود
و ریم ازان روانه بود و بوی دهان گنده شده باشد چون بشراب کهن قابض حل کنند
و بدان مضمضه کنند و زمانی در دهان نگاه دارند بغایت نافع بود و کسی را که بوی دهن گنده
شده باشد یا سیبی بگلاب حل کنند و بدان مضمضه کنند و زمانی دیر در دهان نگاه دارد
یا بد جهه علازه و ورم لوزتین و شقاق لبها و شقاق و دندان متحرک مجموع را نافع بود و
چون با شراب بسنگی سبز حل کنند و بر موضع گزندگی زنبور و کژدم بمالند نافع بود و عرق النسا
و وجع درکین مجموع جانوران زهردار نافع بود و چون یکدرم در بیست درم آبی که باد آورد
خشک در وی جوشانیده باشند حل کنند و بیاشامند و صاحب منهاج گوید افراط کردن به
قنطوریون مسهل خون بود و مصلح وی صمغ عربی و کثیرا بود و اسحق گوید مضر بود به بر و مصلح
وی عسل بود و گویند بدل وی بوزن وی ورق حنا و دو دانگ آن سورنجان و بوزن آن
لبنی بود و گویند بدل آن بوزن آن برسیاوشان و نیم وزن آن ورق حنا بود **قنبیط**
نوعی از کرنب است بپارسی کرنب رومی خوانند و بهترین آن تازه و زرد رنگ بود و طبیعت
وی سرد بود باعتدال و گویند گرم بود در اول و خشک بود در دوم سده را بگشاید و خمار
نافع بود و منع مستی بکند همچنانکه کرنب و طبیخ وی نطول کردن بر درد مفاصل سودمند
بود و وی غلیظ بود و خون را غلیظ کند و نفخ در حوالی پهلو احداث کند و اولی آن بود که نیک
بجوشانند با روغن بسیار و یا با گوشت فربه و سرکه و مری و دارو های گرم بخورند **قنب**
بار زدات بشیرازی بزر گویند و طبیعت آن گرم است در دوم و گویند در سیوم و خشک
است در دوم و گویند در سیم ملین و محلل بود خنازیر و شوره حدسیه و صداع و کزاز و صرع را سود
مند بود و مصروع چون بوی وی بشنود با خود آید و سده را نافع بود و کلف زایل کند و اگر زن زادن
خورده شده نافع بود و خناق رحم چون با شراب بیاشامند نافع بود و وی تریاق پیکان زهر
دار بود و از دود وی مجموع گزندگان بگریزند و وی مقاومت با مجموع زهرها بکند از زود
بکشیم و چون بخود برگیرد بچه بیندازد و از خواص وی آنست که معده‌ها دو باقی منفعت

وی وور باب با در بارز دکفته شد و صاحب تقویم کوید محروری فراج را صداع آورد و
مصلح آن روغن بید مشک وکافور بود یا روغن بنفشه وکافور و صاحب منهاج کوید مصلح آن
اشق است وکویند بدل وی در ضعف معده وجگر یک وزن ونیم ریوند چینی است و باقی ابدال
آن در باب الف گفته شد **قنبیل** صاحب منهاج کوید نوروزی رملی است و صاحب جامع کوید از
قول تمیمی که آن یکی از منهلست که آن از آسمان می افتد در بادیه یمن و از قول رازی هم چنین
کوید و صاحب تقویم کوید نیز همچنین و از قول دیگری کوید خاکیست سرخ بریان کنند زرد کردد فی
الجمله طبیعت وی کرم وخشک است در درجه سیم ومنهاجی کوید کرم وخشک در اول درجه دوم و بغضی
قوی بود و رازی ومسیح کویند که سرد وخشک است وشیخ الرئیس کوید کرم وخشکیت در دوم و ابن
ماسویه کوید در قبضی تمام بود و وی حب القرع وجموع کرمها را بکشد وبیرون آورد ومنفعت رطوبت
ریشها بود و بثرها که سر و روی طفلان بیرون کند که مردمان آنرا راه خوانند و اطبا آنرا سعفه کویند چون
بروغن گل جرب کنند وقنبیل بدان باشند خشک کرداند ونشف رطوبات آن بکند و جرب را نافع
بود و مقدار شربتی از وی تا دو درم بود وکویند مضر بود بامعا و مصلح وی کتیرا ارمنی بود و بدل آن
راز یانه است ومصلح وی انیسون است و بدل آن ترمس رنک کابلی وکویند مضر بود بلغم معده ومصلح
آن مصطکی وانیسون بود **قنفذ** بپارسی خار پشت کویند وحکاسه خوانند وآن بری بود و بحری
بود و بحری نوعی از بری بود وجبلی بزرک بود و ازا دلدل خوانند وطبیعت آن کرم وخشک بود
بغایت ومحلل بود و بعضی کویند کوشت وی تر بود ومجذوم را بغایت نافع بود وخاصه کوشت بری
خشک کرده بجهه کودکان که در جامه خواب بول کنند وکزندکی جانوران را نافع بود و مقدار ماخوذ از
وی پنج درم بود ونمک سود خشک کرده بود و با سکنجبین جهة استسقا و فالج و داء الفیل و درد کرده
سود مند بود و ادمان خوردن وی عسر البول احداث کند از بهر آنکه مضر بود بمثانه و اصلاح آن
بعسل کنند وکویند تخم کرفس وشکر وشیخ الرئیس کوید کوشت بری وی خنازیر را بغایت نافع بود و
مرضهای عصبانی را بجموع سود دهد و سل وتبهای فرسن وکزندکی جانوران و غافقی کوید ادمان
اکل وی کردن مفسد معده وجگر بود و به وی منع انصباب مواد از احشا بکند و خاکستر پوست وی
داء الثعلب را نافع بود وچون با رفت تر بمالند و دیسقوریدوس کوید نوع بحری معده را نیکو بود وطعم
وی خوش بود وملین شکم ومدر بول بود و پوست ناسوخته وی با داویه که موافق جرب بود بیامیزند
جرب را زایل کند و اگر بسوزند و با ادویه خلط کنند که موافق ریش سر بود و سر بدان بشویند جذب ماده بلغم
بکند وریش پاک گرداند وکوشت زیاده بخورد وجگر بری چون خشک کنند در خرقه با قتاب
کرم موافق استسقاء طبی بود وسر رحمی که کوشت وی بدان مناسب بود و زهره وی چون با
موم بسرشند و بخورند بچه مرده از شکم برون آورد وچون زهره وی در چشم کشند سپیدی
چشم زایل کند وبقراط کوید کوشت وی چون بسر کرعصل نهند مجذوم را نافع بود وشیخ اسماعیل
و درد کرده ومفاصل را سود دهد **قنب** سه نوع است بری و بستانی وهندی بری
وی مانند خطمی بود ولیکن بغایت سیاه بود و ورق وی مانند ورق بستانی بود اما خشن بود
وسیاهی کمتر وسپیدی بروی غالب بود و زهر وی سرخ بود وثمر وی مانند فلفل بود و درد
حب السمنه و بیخ وی چون بپزند و بر ورمهای کرم ضماد کنند و بر جمره و اعضا که کیموسات در وی
متحجر شده باشد ورم ساکن کنند وکیموسات تحلیل کند و عصاره وی درد کوش را نافع بود
ازان بستانی تخم آنرا شهدانج خوانند چون بسیار بخورند قطع منی بکند وچون تر بکوبند وآب آن
بگیرند و در کوش چکانند درد کوش را نافع بود وجالینوس کوید تخم وی باد ها بشکند و محلل نفخ بود
و مجفف محکم واگر بسیار خورند منی را خشک کرداند وشیخ الرئیس کوید خلط وی بد بود و قلیل الغذا
بود و دمشقی کوید طبیعت وی کرم بود در دوم وخشک بود در اول منشف رطوبة معده بود
قاتل دیدان وچون بات آن سعوط کنند دماغ را پاک کرداند واسحق بن عمران کوید عسر الهضم
بود ومعده را بد بود وصداع آورد و شکم ببندد و بول براند ومصلح وی شراب لیمو بود و
اسحق بن سلیمان کوید تخم وی چون بریان کنند مضرة وی کمتر بود و دفع مضرة وی سکنجبین قندی کند
که بعد از وی بیاشامند واما ورق وی چون بکوبند و با آب آن سر بشویند بن موی را پاک کرداند
از خشکی وسپیدی و رازی کوید مصدع ومظلم چشم بود و دفع مضرة وی با آب سرد و برف باز
تواکه ترش کنند ونوع سیم که آن قنب هندی خوانند و بشیرازی بنک کویند و سبز کویند و بپارسی
حشیش خوانند و بعضی ویرا جو اعظم خوانند و وی نوعی بود که مجنن بود و اگر زیاده استعمال کنند
کشنده بود و نوعی مفرح بود و طرب آورد ونشاط و اشتها کاذب ونوعی بود که حزن آورد و
خیالهای فاسد بد ونوعی بود که مقوی باه بود و آنچه نیکو بود مقدار ماخوذ از وی یک درم تا دو
درم بحسب مزاج استعمال کنند وآن بود که اگر زیاده ازین مقدار بود کشنده باشد و اگر کسی بسیار
خورده باشد دفع مضرت وی بقی کند بار وغن گاو و آب کرم تا هیچ در معده نماند وشراب حماض
بغایت کامل نافع بود **قندس** کندش کویند وگفته شود و قندس نیز اسم حیوانیست معروف **قند**

عصیر نی شکر چون منجمد کردانند قند خام خوانند وبعد از آن چون دیگر بپزند از ابلوج خوانند
وبعربی سکر خوانند قنقیز صمغ است ناخوش طعم که از بلاد عرب خیزد و گویند سندروس است
وگویند سنگی است که از بلاد مغرب خیزد و مولف گوید آنچه محقق است صمغی است شفاف مانند
سندروس و از الحل مغزل خوانند و وی اثر ریشهای بر دو درد دندانرا زایل کند و چشم را روشن
کند و با مار العسل بود را نیکو بود و چون قدری از وی با سکنجبین و آب بیاشامند بدنرا لاغر
کند و چون سوزن بیاشامند سرزرا ضعیف کند و با مار العسل حیض براند و گویند نوعی از
سندروس نارسیده است قنطار ساداوران است و گفته شد قنطل دم
الاخوین است قنابر بیونانی بر دیرلوس خوانند و آن نوعی از عصافیرات که بشیرازی
مجو گویند و دیسقوریدوس گوید قنبره چون بریان کنند و بخورند درد قولنج را نافع بود و جالینوس
گوید چون با سفیدباج بپزند و با مرق وی بپزند بخورند قولنج را سود مند بود و رازی گوید مرق
وی شکم براند و گوشت وی شکم ببندد و صاحب منهاج گوید نیکوترین آن فربه بود بریان کرده
طبیعت وی گرم و خشک بود شکم ببندد و مرق وی قولنج را نافع بود و غذای وی نیکو بود
و مانند عصافیر بد نبود و بالک مجفف بود و مضر بود برطوبات و اولی آن بود که با روغن بادام
استعمال کنند قوقالس دو قواعزیا و دو قوری خوانند و دو یا اغزیا گویند و آن نوعی از
ذوقس است باد ها را بشکند و علت سفل را نافع بود و مغص را ساکن کند و شکم براند و عصاره وی
در بن دندان بانگشت مالیدن نافع بود و چون بخورند عرق از بدن بیرون آورد و بول براند
و بشیرازی آنرا ترخو خوانند و آن بری بود و آنچه جبلی بود بشیرازی مدران خوانند و آنرا ذوا
یا اغونا خوانند قوسنی مرز خوانند و در سیم گفته شود قوسیا قسطات و گفته شد
قونیا بیونانی آب خاکستر خوانند قوطولیدون اذان الفیس گویند و ذلایف الملوک
خوانند اهل مغرب و گویند نوعی از حی العالم است و گویند نباتیست که منفعت وی مانند حی العا
لم است و ورق وی و بیخ وی سنگ بریزاند و بول براند و چون ضماد کنند ورمهای گرم
و حمره و خنازیر و شقاق که از سرما بود و التهاب معده را نافع بود قوشیرا گویند طباشیر
و گفته شد و گویند بنبولست و گفته شود قوستی صاحب منهاج گوید حیوانیست بحری در فوق
زورق بخند بیدستر گوشت وی صرع و اختناق رحم را نافع بود و هم این اسم را قضیم قریش
گویند که بنبولست و گفته شود قوطوما از زیون بری است و گفته شود قود قطن است

است و گفته شد قوانص بهترین سنگدان آن بود که از او زتازه فربه گیرند و وی غلیظ بود
و غذای بسیار دهد و پوست اندرون وی چون خشک کنند و سحق کرده با شراب بیا
شامند درد معده را نافع بود خاصه پوست سنگدان خروس و وی غذای اصحاب
کد بود و چون هضم شود خون نیک از وی متولد شود و اگر از آن جزء خامی بود و زود
هضم نشود و مولد قولنج بود و اولی آن بود که نیک بخته کنند و نمک و مری اضافه کنند و
بخورند قوشو درخت وج است و گفته شود قورسانا عود بلسان است و
گفته شد قیمولیا طین قیمولیاست و گفته شد و طفل طیلی خوانند قیقهن قیقهن نیز
گویند و آن قنقهرات و گفته شد قینا نوعی از نقلة الجمالست و گفته شد قیوموم
نوعی از ریجاسف جبلی است و بهترین آن تازه بود و طبیعت آن گرم است در اول
و گویند در سیم یا دوم و خشکیت در اول و وی مسهل صفرا و کرمها بود و جالینوس
گوید کل وی نیکوتر از افسنتین بود و در وی تفتیح بود و چون بسوزانند داء الثعلب را
نیکو بود با روغن تربزه و جهة موی ریش کسی که دیر بر آید چون بمالند زود بر آید و وی
حیض براند و سنگ گرده بریزاند و عرق النساء مزمن گرا نافع بود و روغن وی القمام
رحم و عسر البول را نافع بود و چون در خانه بگسترند گزندگان بگریزند و چون با شراب
بیاشامند زهرها را نافع بود و گزندگی عقرب و رتیلا و مقدار شربتی از وی یکمثقال
بود تا دو درم و موافق جراحتهای تر بود بلکه آنرا بگزد و وی بچه بیرون آورد و
اسحق گوید مضر است بشش و مصلح وی شیخ ارمنی بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی
صمغ عربی و کثیرا و خشخاش بود و بدل از وی در درد سر که از سردی بود گویند با
بونج است قیطا قون ترمس است و گفته شد قیطبی آس است و گفته شد
قیشور حجر القیشور خوانند و حجر الشعر و فنیک نیز گویند و آن نوعی از کف دریاست و
مؤلف گوید آن مانند سنگی است سفید و خفیف بسیار روان بود و در میان کف دریا
و مرجان سفید بسیار بود و در حمام دست و پای بدان مالند و صلبی نداشته باشد و اولی
آن بود که سوخته استعمال کنند و طبیعت آن گرم و خشک بود و لطیف دندانرا جلا دهد
و براق و سفید گرداند چو بدان سنون کنند و در ستردن موی استعمال کردن موی ستردن دیر بر آید
عمیق بر کرداند و گوشت برویاند و گوشت زیاده بخورد و اگر در خم شراب اندازند که جوشان

المقار

بود از جوشش باز ایستد در زمان وصفت سوختن وی چنان بود که در شیب آتش کنند
تا گرم شود و بیرون آورند و در شراب ریحانی اندازند پس دیگر در شیب آتش کنند
و دیگر در آب اندازند بسیم بار در شیب آتش کنند چون گرم شود بیرون آورند و
رها کنند تا سرد شود پس بردارند و بوقت حاجت استعمال کنند بن دندان را محکم گرداند و
تاریکی و شب کوری زایل کند قیرس یونانی شمع را گویند و گفته شد قیر قار است و
بپارسی قیل گویند قیل زفت است و گفته شد قیسوس قسوس گویند و گفته شد
و اینجا نیز گفته شود سه نوع است سیاه و سفید و سرخ و مجموع حریف و قابض باشند
و یکنوع از آن نبات لادن است و آن گرم بود و باقی انواع آن سرد بود و بیخ آن چون
با شراب بیاشامند گزندگی رتیلا را سود دهد و صمغ وی کشش بخشد و چون با شراب و حرّ آب
بپزند منع تساقط موی بکند و بخور کردن منع آبستنی بکند و بخود برگرفتن بچه بیرون آورد و
تر وی سبز ضماد کنند نافع بود و بخود برگرفتن حیض براند قیوندس تخم قاوندی
خوانند و تخم قیدونی گویند و گفته شد قیروطی ورق کند ناشامی است و گفته شود قیروطی
موم روغنی بود و مرهمی که از موم و روغن گل و صندلین و ورق گل سرخ و اکلیل الملک و
زعفران و کافور سازند آن را قیروطی خوانند باب الکاف کادی
که خوانند و آن نباتیست که در بلاد عرب و نواحی عمان و یمن می باشد و گویند طلع آنجا
است و ابن جمون گوید بیشتر در زمین هند بود و درخت وی مانند درخت خرما بود
لیکن درخت وی درازتر بود مانند نخل و طلع مانند طلع خرما بود و چون از آنکه از پوست
بشکافد و بیرون آید می گیرند و از اندرون پوست بیرون می آورند در روغن می اندازند
و در آفتاب می پرورند تا روغن قوه وی اخذ میکند و مولف گوید در گرمسیر شیراز
بسیار بود و بپارسی گل کیدی خوانند و بوی عظیم خوش دارد تا حدی که جامه که بوی
وی بگیرد تا [illegible] شود [illegible] از وی زایل نشود و روغن وی بهترین آن بود که بطریق
بنفشه بگیرند یعنی بادام در گل کدی بپرورند مانند بادام و بنفشه و رازی گوید خدام را قطع
کند و وی معتدل بود و شراب وی حصبه و جدری را نافع بود تا حدی که کسی را که آبله بیرون
آمده بود نه عدد چون شراب کادی بیاشامند ده عدد نرسد و بدل آن بوزن آن صندل
سرخ و بوزن آن اقیم بود کاوجشم بهار است و گفته شد کافور چند نوع بود بهترین آن

گوید قیصوری و رباحی سفید بعد از آن ازاد و اسفرک و ازرقی و نیکوترین آن قیصوری و رباحی
سفید بود مانند برف و طبیعت آن سرد و خشک بود در سیم منع ورمهای گرم بکند و محروری
مزاج و اصحاب صداع صفراوی بود و بوییدن وی تنها یا با صندل سرشته بگلاب یا با گل بار
نافع بود و مقوی حواس و اعضاء ایشان بود و چون ادمان بوییدن وی کنند قطع شهوت جماع
بکند و چون بیاشامند فعل اقوی بود درین باب و اگر مقدار دو جو با آب کاهو سر روز سعوط کنند
قطع حرارت دماغ کند و خواب آورد و صداع زایل کند و خون بینی بازدارد و ببندد و با آب
بادروج و عصیر یا با آب گشنیز تر یا عصیر عوزه خرما بس بنز همین عمل کند و رازی گوید سرد و لطیف
بود صداع گرم و ورمهای حاده که در سر و جمیع بدن بود سود دهد و اگر بیاشامند سرده و مثانه
و انثیین پیدا کند و منی بفسرد و مرضهای سرد در نواحی گرده و مثانه و انثیین پیدا کند و وی شکم
صفراوی ببندد و دانگی از وی و ورمهای گرم را نافع بود و قلاع زایل کند و باد و بهاجه
در و چشم که از گرمی بود نافع بود و یکدرم از وی خلاص دهد از سم عقرب جراره با آب سیب ترش
و ربع مثقال یا بیشتر نافع جهة کسی که قرون سنبل خورده باشد با آب انار و شیره تخم خرفه با برف
و بسیار دی سری زرد آورد و قطع باه بکند و سنگ گرده و مثانه تولد کند و مصلح وی معجون
گل بود و بوییدن وی در تنها سهر آورد و مصلح وی بنفشه و نیلوفر بود و گویند زعفران و ماء برجویه
گوید شخصی شش مثقال کافور به نوبت بخورد معده وی فاسد شد و قطعا هضم نمیشد و شهوه
وی منقطع شد و هیچ زحمتی دیگر بروی عارض نشد و گویند چون در روغن گل حل کنند و در
بینی چکانند سوء المزاج گرم که نه از ماده بود که در دماغ و چشم متولد شده باشد و علامت
وی آن بود که در طلوع آفتاب تا نیم روز زیاده میشود و چون نیم روز گذشت تا آخر
روز ساکن میشود و چون شب رسید مرتفع شده باشد و سبب وی آن بود که بسیار
در آفتاب در زمان گرم درنگ کرده باشد و چون بهوای سرد رسیده باشد سرا [illegible]
کرده باشد و مسام وی بسته شده باشد و چون با روغن گل [illegible] که بیامیزند و بر پیشانی طلا
کنند صداع گرم را نافع بود و تعدیل وی بمشک و عنبر کنند و مقوی و مفرح بود و کهربا مشارک
وی بود درین معنی لیکن کافور اقوی بود در خاصیت و بدل وی دو وزن وی طباشیر بود
و گویند بوزن آن طباشیر و بوزن آن صندل سفید کاوزبان گیاهیست که آن را بعربی لسان
الثور خوانند نافع بود جهة فزع و بلغم زایل کند و مفرح بود و غم ببرد و باقی منفعت وی در لام گفته شود

کاسرالجر بزرالقلت است وگفته شد درقاف **کاول** کراث الکرم است وگفته شود **کاشم**
الکندان رومی بود و بیونانی لیقسطیقون گویند و آن سیالیوس است و نیکوترین آن زرد
تر بزرگ و رقیق بود مانند ورق انجدان و در نفع مانند کمون بود و طبیعت وی ابن ماسویه
گوید گرم و خشک بود در سیم صاحب منهاج گوید گرم بود در وسط درجه سیم بادها را بشکند و
مفتح و منضج بود و طعام را هضم کند و مقوی معده بود و یکدرم از وی با شراب مسهل دیدان
بود و حب القرع و بول و حیض براند و گزندگی جانوران را نافع بود و سده جگر بگشاید و رطوبت
معده کم کند و قراقر زایل کند و دو درم از وی با آب گرم مستسقی را سود دهد و گویند مضر بود
بمثانه و مصلح وی تخم رازیانه بود و جالینوس گوید بدل آن در ادرار تخم انجره بود و تخم کرفس
ونارو گوید بدل کاشم بستانی بود بوزن آن و ربع وزن آن زیره سفید بود و اسحق بن
عمران گوید بدل آن بوزن آن زیره بود **کاکنج** بپارسی حروس در پرده گویند و یک نوع
بشیرازی کچومن گویند و بیونانی نفقابن و قوت وی نزدیک بقوت عنب الثعلب بود جامع
قوی و رقیق وی و نیکوترین حب آن گویند کوهی بود و صاحب منهاج گوید نیکوترین و رقیق آن
بستانی بود و طبیعت آن سرد و خشک بود تا دوم و گویند در دوم و گویند در سیم و بود
نفث و عسرالنفس را نافع بود و شریف گوید اگر از حب وی سه روز بمثقال بخورند و بند از یرقان
خلاص یابند و ادرار بول و اگر زن بعد از طهارت روزی سه روز و هفت حب فرو برد منع آبستنی
بکند و مجربست و وی جگر و گرده و مثانه را نیکو بود و ادرار بول بکند و قرحه که در مجاری
بول بود سود دهد و فولس گوید و کرمها و حب القرع بیرون آورد و چون جزوی از خشک
وی با جزو وی شیح ارمنی سحق کنند و بیاشامند و مقدار شربتی از وی دو درم بود و مخدر
سر بود و مصلح آن معجون گل بود و جالینوس گوید بدل وی عنب الثعلب بود و گویند عنب
الثعلب بود و قثا **کاربا** کهرباست و گفته شود **کاوزیج** جاوزیج گویند و آن
حجر البقرات و گفته شد در حا **کبر** بیونانی قیارس خوانند و بشیرازی کورک و وی
ثمره وی بود مانند حبی و ثمرهٔ دیگر دارد و مانند قثا و آن را قثاءالکبر خوانند و وی خوف
بود بغایت گرم و چون در خم شراب اندازند شراب را از غلیان باز دارد و مانند خردل نیکوترین
آن بستانی بود و سودمندترین آن پوست بیخ آن بود و طبیعت آن گرم و خشک در دوم
و گویند در سیم و وی محلل بود و اصل وی مقطع و ملطف بود و در پوست بیخ وی مرارت

وحرارت و حرافت و قبض بود خنازیر و صلابات بگدازاند و ریشهای بلید جرکن و عرق
النسا و درد ورکین و هنگ عضل را نافع بود و پوست بیخ وی جهت درد دندان بغایت
مفید بود و نیکوترین چیزها بود جهت خوردن و ضماد کردن خاصه با آرد جو و بسیار از وی
مادهٔ غلیظ سوداوی از سپرز مستفرغ گرداند و مسهل خلط خام بود و حیض براند و کرمها
بکشد و باه را زیاده کند و وی تریاق سمها بود و آنچه بسرکه نهند سده سپرز بگشاید و
صلابت آن بگدازاند و بلغم از معده پاک گرداند و دیسقوریدوس گوید تره وی و ثمره
وی چون با نمک بود و بخورند شکم نرم کند و معده را بد بود و تشنگی آرد و چون از ثمره وی
سی روز هر روز دو درم با شراب بیاشامند ورم سپرز بگدازاند و بول براند و مسهل دم
بود و چون بیاشامند عرق النسا را نافع بود و حیض براند و چون بخایند قلع بلغم بکند و دانه وی
چون بسرکه بپزند و بطبیخ آن مضمضه کنند درد دندان را ساکن کند و چون پوست وی بغایت
خرد بکوبند و سحق کنند و با سرکهٔ کهن بیامیزند و بر بهق سفید لطوخ کنند زایل کند و ورق وی
و بیخ وی چون بکوبند و بر خنازیر و ورمهای صلب استعمال کنند بگدازاند و چون بکوبند و
وقتی که تر بود و آب آن بگیرند و در گوش که کرم بود بچکانند کرم بکشد و بصری گوید ورق
وی و ثمره وی در نفع مساوی باشند لیکن ثمره اقوی بود از ورق و بیخ وی اقوی بود
از هر دو و یبوست در اصل وی بیشتر بود که حرارت و طبیعت کبر گرم و خشک بود در سیم
معده را بد بود و چون بسرکه بپرورند دفع ضرر وی بکند و مضرت بمعده نرساند و فارسی گوید
کبر تریاق است بوی دهان خوش کند و باد بشکند و باه زیاده کند و خوزی گوید کبر ناصوری که در
اماق بود شفا دهد و بیخ وی چون دود کنند در شیب بواسیر را نافع بود و طبری گوید بیخ وی
ریشهای تر چون بر وی نهند از بیرون و چون بپزند و آب آن بر سری که ریش تر باشد بریزند و هم
بادان بشویند زایل کند و چون با فلفل و سداب بخورند نافع بود سده که در جگر بود از سردی
و اسحق بن عمران گوید حب وی غذا لیم بود متعفن شود و ثمره سودا استحیل گردد و تره وی نیکوتر
بود از وی و ابن سمجون گوید فقاح و قضبان وی نافع بود جهت سپرز و اولی آن بود که چند روز
در نمک آب خوابانند و بعد از آن با آب شیرین بشویند دو نوبت یا سه نوبت بعد از آن بسرکه نهند
و چهل روز بخورند سپرز بگدازاند اما باید که زیت شسته بران ریزند و بخورند و گویند مضر بود بمثانه
و مصلح آن اسطوخودوس بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن خولنجان و عسل بود و شاهبوی

گوید بدل تره وی حب وی و ورق وی بود **کبیکج** کف السبع خوانند و بیونانی لطرا
جیون خوگویند و آن نوعی از کرفس بری است و بعضی سالس اغریون خوانند و وی انواع
بسیار است نوع اول ورق ان مانند ورق کشنیز بود اما از وی پهن تر بود و لون وی سپید
زند و در وی رطوبتی لزج بود و گل وی زرد بود و ساق وی سطبر بود و بدرازی یک گز
بود و درازتر بود و بیخ وی کوچک بود و سپید بغایت تلخ و گره داشته باشد مانند حزنبق
و این نوع نزدیک آبهار روان بود روید و نوع دوم تیره رنگ بود و بغایت حریف بود و نوع
سیم کوچک بود و گل وی ذهبی رنگ بود و آن را بشیرازی کشویران خوانند و باصفهانی بوسک
و نوع چهارم هم بنوع سیم ماند لیکن گل وی مانند سپید بود و طبیعت هر چهار نوع گرم و خشک بود
در چهارم و گویند در سیم و بغایة حده و لذع بود و از بیرون عضو که نهند ریش کند و جالینوس
گوید نشاید که طبیب آن را استعمال کند که بخاصیت محرق حرارة قلب است و از سموم قتاله است
و گرص بدن و برص ناخن و جرب و داء الثعلب و حب و ثآلیل طلا کردن با سرکه نافع بود و چون
بپزند و با سرکه و آب آن بر سعفه نطول کنند نافع بود و چون سحق کرده بر دندان نهند بریزاند
و بیخ وی از معطشات قوی بود و وی مغرح احشا بود و اصلاح آن بشیر و نشا کنند و صاحب
منهاج گوید مداوای کسی که آن خورده باشد مانند مداوای کسی کند که بلادر خورده باشد **کبابه**
حب العروس خوانند و در فوح مانند فلفل بود لیکن از وی لطیفتر بود و نیکوترین آن خوشبوی بود که
زبان را بگیرد و طبیعت وی گرم و خشک بود تا دوم و اسحق گوید گرم و خشک بود در سیم و مسیح گوید
در وی قوة متضاده بود از حرارة و برودة و حرارت از وی غالب بود و وی ملطف بود
در حلق را نیکو بود و شکم ببندد و سده جگر و گرده بگشاید و مجاری بول بود پاک کند از
ریگ و حلق را صافی و ریش عفن که در لثه بود و قلاع که در دهن گند بود سود دهد و چون
بخایند و آب آن بر قضیب مالند زن را لذتی حاصل شود و وی قوت معده و اعضا باطنی
دهد و چون بیاشامند و چون در دهان نگاه دارند لثه را نیکو کرداند و بوی دهن خوش کند
و آواز صافی کند و نفس معطر کرداند و سنگ گرده و مثانه را بریزاند و با بول بیرون آورد
و شربی ابیض را نافع بود چون دو دانگ از وی با سکنجبین بیاشامند و گویند مضر بود بمثانه
و مصلح وی مصطکی بود و گویند مصدع بود و مصلح آن صندل و گلاب بود و گویند بدل آن سنبل
بود و گویند هیل و دار چینی **کبریت** بپارسی گوگرد خوانند و آن معدنی بود و صاحب

و صاحب منهاج گوید زرد بود و سپید بود و صاحب جامع از قول ماسرجویه گوید که آن نوعست سرخ
و سپید و زرد و از قول اسحق بن عمران گوید چهار نوعست سرخ و سپید و زرد و سیاه و ابن
سمحون گوید کبریت چشمه‌است روانه و چون منجمد شود کبریت گردد و زرد و سپید و تیره بود و
کبریت احمر از جواهر بود و معدن وی در آن وادی است که مور آنند که سلیمان علیه السلم بر آن
بگذشت و آن مانند چهار پایان اندر بزرگی و ارسطوطالیس گوید گوگرد سرخ در معدن خود بشب
افروخته شود مانند آتش چنانکه روشنی آن بجهد و به چند فرسنگ برسد و چون از معدن بیرون آورند این
خاصیت نماند و در اکسیر استعمال کنند سپید را سرخ گرداند صبغی نیکو و طبیعت کبریت دشتی گویند
گرم و خشک است تا چهارم و گویند در سیم و وی ملطف و جاذب بود و برص را زایل کند و چون سحق
کنند و بر موضع گزندگی جانوران زهردار باشند یا با آب بسرشند و بران موضع نهند یا بکمیز بسرشند
یا بسرکه کهن یا بعسل یا بعلک البطم بغایة نافع بود و با سرکه بر بهق مالیدن نافع بود و دفع مضرت تنین
بحری و گزندگی عقرب بکند چون با سرکه بدان بمالند و جرب ریش شده و قوبا با صمغ البطم نافع بود و خور
دن نیز همین عمل کند و با نطرون بر نقرس ضماد کردن سودمند بود و آب وی حیض براند و بخور کردن
زکام و نزله را نافع بود و چون سحق کرده بر بدن پاشند قطع عرق کند و چون دود کنند در زیر
زن آبستن بچه بیندازد و دود وی موی را سپید گرداند و ارسطوطالیس گوید گوگرد سرخ
داء الصرع و سکته و سقطه را نافع بود چون سعوط کنند و چون در زیت حل کنند که در آن زیت اشتعل
جوشانیده باشند و قدری موم اضافت کنند و موم روغن سازند جرب تر و خشک و
خارش بدن را بغایة نافع بود و چون بحنا بسرشند و بر قوبا نهند نافع بود و کبریت مضر بود بمعده
و دماغ و مصلح وی بنفشه و شکر بود و صاحب تقویم گوید شربتی از وی دو درم بود و جا
لینوس گوید بدل وی نه در آتش افروختن از آن گوگرد زرد زرنیخ زرد بود و از آن گوگرد سپید
گوگرد سرخ **کبد** طبیعت جگر گرم و تر و نیکوترین آن بود که از فربه گیرند و چون هضم شود غذا
بسیار دهد و صاحب منهاج گوید خون صالح محمود از وی متولد شود و ابن ماسویه
گوید بطی الهضم بود و خونی غلیظ از وی متولد شود خصوصاً که سبز و خصیه و جالینوس گوید جگر حیوانات
و حیوانات مالوف متولد خلطی غلیظ بود و عسر الهضم و دیر از معده بگذرد و از امعا فاصل
جگرها در جمیع احوال جگر ماهی بود که آزاتنیه گویند از بهر آنکه حیوان وی را گاه خشک داده باشند
و رازی گوید جگر را غذایی نیکو بسیار دهد خاصه جگر حیوانات مختار مانند جیش و بره و نیکوترین

و نیکوترین آن جگر مرغ و خروس فربه بود اما ثقیل و دشخوار هضم بود و اولی آن بود که مری و زیت
بپزند و با نمک و دارچینی و محروری مزاج با سرکه و کرویا و کشنیز خشک و جگر مواشی باید که بعضی
جوارشات از پی آن خورند **کبد الطیور** نیکوترین جگر مرغها جگر بط فربه بود دماغ مرغ فربه بود
خاصه چون علف وی فواکه بجه شیرین دهند و طبیعت آن گرم و تر بود و خون محمود ازو
متولد شود و مصلح آن زیت و نمک باشد **کبد المعز** جگر بز شبکور را نافع بود خوردن و بطونه
آن کحل کردن و چون بریان کنند سر بر نگار آن داشتن همین عمل کند **کبد الحمار** جگر خر چون بریان
کنند و ناشتا بخورند مصروع را سودمند بود **کبد الضان** جگر میش گوسفند چون بریان کنند و
بخورند نافع بود کسی را که لینتی در طبیعت وی بود و حبس کند **کبد الوزغ** جگر وزغ چون
بر دندان خورده نهند درد ساکن کند **کبد الکلب** جگر سگ دیوانه نافع بود کسی را که گزیده
بود چون بریان کرده بخورد منع ترسیدن از آب خوردن بکند و شفا بخشد **کبد الخنزیر البری**
جگر خوک صحرایی چون در سرکه نهند و بخورند گزندگی جانوران را نافع بود **کبد الجمل** جگر گاو چون
خشک کنند و بکوبند و یکمثقال از وی بیاشامند مصروع را نافع بود **کبد الذئب** درد جگر را سود
دهد و در آنانا سیا بدل آن نیم وزن آن ریوند و نیم وزن آن دار الفلفل بود **کبد الایل** جگر گاو
کوهی و بز کوهی چون شرحه کنند و دار فلفل و فلفل سفید حواله کرده بران پاشند و بر آتش بریان
کنند و رطوبت آن در چشم کشند شبکوری زایل کند و در ابتدا نزول آمدن آب بغایت مفید
بود و چون جگر وی بریان کرده خشک کنند و سحق در چشم کشند شب کوری و تاریکی چشم زایل
کند و در ابتدا نزول آب بغایت مفید بود **کباب** نیکوترین از گوشت بره رسیده تر بود
و باید که اجتناب کند از آنکه برغجی که از چوب انجیر و دفلی و بید انجیر و مانند آن بود کباب کرده
باشند و طبیعت آن گرم و تر بود غذا بیشتر از غذا مشوی بود سودمند بود کسی که رگ زده
باشد یا مجامعت کرده باشد اما معده ضعیف را مضر بود از بهر آنکه دیر هضم شود و مصلح آن اطریفل
بود **کبث** حنظل است و گفته شد **کتان** سرد و خشک و معتدل حرارة بدن بود
چون بپوشند و ماسرجویه گوید جامه کتان معتدل است در حرارة و برودت و رطوبت در شتو
و پوشیدن وی نشف تری و عرق از بدن و شپش کمتر پیدا کند و مسیح گوید اگر خواهند که
بدن ایشان لاغر شود در زمستان جامه کتان بپوشند و در تابستان جامه کتان شسته
و اگر خواهند که لاغر نشوند در زمستان کتان شسته بپوشند و در تابستان نو و بولس گوید

گوید چون بسوزانند وی لطیف بود و سده زکام بگشاید و مصلح زکام بود **کتم** صاحب منهاج
گوید وسمه است و گفته شود **کثیرا** صمغ القتاد است و قوة وی مانند قوة صمغ بود و نیکو
ترین وی سفید پاک بود و طبیعت آن معتدل بود و در وی حرارتی بود و تر از صمغ
عربی بود و فولس گوید گرم و تر بود در اول و مسیح گوید سرد بود در دوم و گویند سرد و خشک
بود و گویند تر بود و در داروهای چشم کار صمغ کند و در ادویه مسهل جهة اسهال کنند
مقدار پنج مثقال تا یکدرم و کسر حدة ادویه بکند و سرفه و خشونت سینه و حلق و ریش شش
و مثانه را نافع بود و چون منبجج خوی یا تند و با قدری قرن ایل سوخته بیامیزند و با آن
شب یمانی در درکرده و سوزش مثانه را نافع بود و فولس گوید مقوی امعا بود و مسهل
مره سودا و بلغم لزج و مقوی بدن و مسمن آن و چون کثیرا موی طلا کنند شکافته نگردد
و اگر بدان ادمان کنند این زحمت زایل گردد و اسحق گوید مضر است بسفل و مصلح آن
انیسون بود و گویند بدل وی مغز دانه کدو بود و تیادوق گوید بدل وی صمغ عربی بود
و گویند صمغ عربی بود و صمغ بادام **کشاه** صاحب جامع گوید بدر جرجرات و
گفته شد **کثیر الارجل** بسفایج است و گفته شد **کثیر الاضلاع** لسان الحمل است و گفته
کثیر الرؤس قرصعنه است و گفته شد و بولوقیطس نیز بدین اسم خوانند **کثیر الورق** مرباقلین
و گفته شود **کجوز کلان** این اسم مشترک است بر چند چیز اول بر لسان الثور دوم بر نباتی
دیگر آنرا البسان خوانند و سیم بر شنجار و چهارم بر نباتی که آنرا فلینون خوانند و گفته شد
کحل بپارسی سرمه خوانند و کحل مطلق مراد آن سرمه اصفهانی بود که آنرا اثمد خوانند
و گفته شد و کحل سلیمان و کحل جلا نیز خوانند **کحل فارسی** انزروت است و گفته شد
کحل السودان تشمیزج است و چشمه نیز خوانند و گفته شد **کحل خولان** حضض هندی است
و صفه حضض گفته شد **کدر** کادی است و گفته شد **کرفس** بستانی بود و اجامی
و جبلی و صخری و بری و قریشی و مشرقی و نوعی از آن در آب روید و آنرا کرفس الما و جرجر
الما گویند و قرة العین و سیر نیز خوانند و گفته شد و کرفس جبلی را فطراسالیون خوانند و
طبیعت کرفس گرم بود در اول و خشک بود در دوم و ابن ماسویه گوید گرم بود در اول
[illegible] دوم و خشک بود در وسط دوم و روفس گوید بستانی تر بود و اصل وی خشک
بود در سیم و گویند در دوم و جالینوس گوید کرفس بستانی جهة معده سودمند تر از انواع

کرفس بود از بهر آنکه لذت تر است و منفعت وی آنست که بول و حیض براند و محلل ریاح بود و خاصه
تخم وی و مفتح سده جگر و سپرز بود و معده سرد را نافع بود و بوی دهان خوش کند و عرق
النسا و ربو و ضیق النفس را سودمند بود و چون با نان یا با سویق ضماد کنند بر ورم پستان که از
حرارت بود یا ورم چشم گرم سودمند بود و چون با بیخ بپزند و طبیخ آن بیاشامند سودمند بود
جهت ادویه کشنده و محرک قی بود و شکم ببندد و در تخم وی ادرار بول زیاده بود و گزندگی
جانوران و خوردن مرداسنگ را نافع بود و قسطوس در کتاب فلاحه گوید شهوت مردان و زنان
برانگیزد و از این سبب که زنانی که شیر دهند منع ایشان از کرفس خوردن کنند از بهر آنکه باه
برانگیزد و شیر کم کند و این سخن از قول جالینوس گوید که زن حامله چون کرفس بسیار خورد
بچه چون زاید ریشها عفن و بثرها که بر اعضا داشته باشد و نشاید که زن چون شیر دهد کرفس
خورد و بچه وی احمق و ضعیف العقل بود و فعل ورق وی اقوی بود از تخم و بیخ وی و بیشتر [illegible]
کنند که ورق وی و اقوی بود از ورق و تخم و نشاید که پیش از طعام بخورند و اگر بعد از طعام
خورند موافق بود اندکی و عیسی بن ماسه گوید جگر و گرده و مثانه را پاک کند و سده آن بگشاید در
محلل ریاح و نفخ معده بود و مضر صرع را بغایت مضر بود و شریف گوید خاصیتی در وی است
که چون بکوبند و با عسل بیامیزند و بخورند و کبد را از این سودمند بود و چون تخم وی با هم چندان نبات
بکوبند و با روغن گاو چرب کنند و سه روز بیاشامند مجامعت را قوت دهد اما باید که قضیه غذای
وی گوشت خروس و خایه آن بود و اگر عصیر وی با روغن گل و سرکه در حمام بر اعضا بمالند
سعفت روز پیاپی حکه و جرب را نافع بود و اگر با کاهو بخورند تعدیل پیدا کند و معدل سردی کاهو
بود و روفس گوید خوردن کرفس رحم را از رطوبت تخفیف برگرداند و طبری گوید ورق وی
چون تر بود بخورند معده و جگر سرد را سودمند بود و سنگ بریزد خاصه جبلی و شیره سردان آورد و
و آب ورق وی چون بیاشامند تنها یا با آب ورق رازیانه تر [illegible] بلغمی را نافع بود و گویند تخم وی
اقوی بود از ورق و رازی گوید اولی آن بود که کسی که از گزندگی عقرب ترسد نشاید که کرفس بخورد
از بهر آنکه مفتح مجاری بود زود و سم بدل رسد و کرفس بری داء الثعلب را نافع بود و شقوق
اظفار و شقاق که از سرما بود و کرفس رومی معده را نیکوتر بود و کرفس مصروع را عظیم مضر بود
و گویند مصروع چون اصل وی از گردن بیاویزد این باشد از مضرت وی و زنان آبستن را
مضر بود و صداع آورد و مصلح وی کاهو بود و بدل وی رازیانه و گویند مصلح وی معجون گل و مصطکی

بود **کراث** بپارسی گندنا گویند و آن شامی و نبطی و بری و جبلی بود و جبلی را فراسیون خوانند
و کوفته و بری را کراث الکرم خوانند و وی بغایت متوسط بود میان ثوم و کراث و طبیعت
وی گرم و خشک تر از کراث انواع بود گرم بود در چهارم و خشک بود در سیم و کراث نبطی
که آنرا کراث المائده خوانند حرافت در وی بیشتر بود که در شامی و در وی اندک قبضی
بود و کراث شامی را فقلوط خوانند و گرمی و خشکی وی کمتر از نبطی بود و تشنگی کمتر آورد
از پیاز و گرمی وی کمتر از پیاز بود و جرم وی غلیظ بود دیر هضم شود و نیکوترین آن
نبطی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و گویند گرم بود در سیم و خشک بود در
دوم و کراث شامی اصل وی خورند نه فرع وی و طبیعت وی گرم و خشک بود
در دوم و چون با سماق در ثالیل ضماد کنند نافع بود و با نمک جهت ریشهای بد خاصیت اصل
وی آنست که قولنج را نافع بود و بول براند و منفخ بود و کیموس بد دهد و شبکوری
آورد و حیض براند و مضر بود به مثانه ریش شده و گرده و ورق وی سودمند بود
جهت رطوبت رحم و چون بپزند با آب دریا و سرکه و زن در آن نشیند انضمام رحم و صلابت
آنرا بغایت سود دهد و چون با آب بپزند فضول از سینه و شش بیرون آورد و کراث
نبطی چون آب وی با سرکه و دقاق کندر بیامیزند قطع دم بکند خاصه رعاف و وی محرک
شهوت جماع بود و چون با عسل بیامیزند و لعق کنند نیکو بود جهت سردردی که عارض شود
در سینه و قرحه شش و چون بخورند قصبه شش را پاک کند و اگر ادمان خوردن وی کنند
تاریکی چشم آورد و معده را بد بود و مصدع بود و مولد خواب بد بود و مصلح وی آن بود
که بجوشانند در آب و بعد از آن در آب سرد خوابانند و بعد از آن با سرکه و روغن و
مری بپزند و بخورند بواسیر عظیم سودمند بود و طبیخ وی چون بیاشامند همین عمل و چون
بکوبند و ضماد کنند بر گزندگی افعی و گزندگی جانوران نافع بود و آب وی چون با سرکه و
کندر و شیر و یا روغن گل بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش و دوی زایل کند و اگر
بر بواسیر که سبب آن رطوبت بود ضماد کنند بغایت نافع بود و سده جگر بگشاید که از بلغم بود
و اشتهای طعام باز دید کند و باه را زیاده کند و گرم مزاج را ملائم نبود بلکه درد چشم آورد
و امتلا در سر پیدا کند و معطش بود و اسهال بود و اگر اصل وی با روغن [illegible] با کنجد
بپزند قولنج بلغمی را نافع بود و خوردن و با آب آن حقنه کردن [illegible] و عصاره کراث خشک

سهل دم بود و کراث بری مفرج بدن بود و ادرار بول بیشتر کند و معده را بد بود و کراث
نبطی قوت پشت بدهد و باه را زیادت کند تا حدی که عنین را مجال صحت آورد کرنب
بپارسی کرب گویند و بشیرازی کلم خوانند و آن بستانی بود و رومی بود و آن را قنبیط خوانند
و گفته شد و بحری بود و بری و کرنب الماء و نیکوترین آن کرنب نبطی بود که آن بکرنب بستانی
معروفست و طبیعت آن گرم بود در اول و گویند سرد است و صاحب فلاحه گوید کرنب دو
نوعست نبطی و خوزی و نبطی مشهور است و خوزی ورق وی غلیظ بود و خشونت
داشته باشد و کرنب نبطی منضج و ملین بود و خاکستر قضبان وی در غایت تجفیف بود و منضج
صلابات بود و چون با سپیده تخم مرغ بر سوختگی آتش کنند سودمند بود و عصیر وی چون با شراب
بیاشامند چند روز درد سپرز زایل کند و چون با زاج و سرکه بیامیزند و طلا کنند بر جرب و برص
نافع بود و چون کرنب بخورند آواز صافی کند و لوزتین نیکو گرداند و رعشه را عظیم نافع بود
و بر سپرز ضماد کردن سود دهد و عرق وی سرفه و درد پشت کهن و درد زانو را نافع بود
و شکم براند خاصه چون دو نوبت بجوشانند و عصاره وی با شراب گزندگی جانوران و
سگ دیوانه را سودمند بود و چون بعصاره وی سعوط کنند سر را پاک گرداند و خوردن
وی در شراب درستی آورد و وی مولد خرده سودا بود و [illegible] و اگر با گوشت
فربه بزند یا روغن کنجد یا بادام بسیار [illegible] آن کمتر بود و وی مضر بود بمعده و تاریکی
چشم آورد و با وجود آنکه در داروهای چشم استعمال کنند و وی مضر بود بچشم کسی که مزاج
چشم وی خشک بود و کسی که مزاج چشم او تر بود هیچ مضر نبود بلکه سود دهد و کرنب سوداوی
مزاج را و صاحب دوالی و داء الفیل و سرطان و بواسیر را بد بود که بخورد فی الجمله محرور را
نشاید که خورد و اگر خورد شراب ریحانی خورد و سرد مزاج با خردل و سیر خورد و عرق
آن از پی آن بیاشامد و اگر ورق وی بکوبند و ضماد کنند تنها یا با سویق مجموع ورمها را
نافع بود از بلغمی و شری و حمره و کرنب بری تلخ بود و بیشتر در [illegible] روید و طبیعت وی
گرم و تر از بستانی بود و چون خشک کنند و سحق کنند و مقدار دو درم با شراب بیاشامند از
گزندگی افعی نیکو بود و کرنب بحری بیشتر از خارج بدن استعمال کنند در اطلیه و تخم وی گرم [illegible]
و حب القرع بیرون آورد و در طعم وی شوری بود با اندکی تلخی کرنب الماء نیلوفر است
و گفته شد کراث سنجبی فراسیون است و گفته شد کرد بیضا فاشرا است و گفته شد کرم سودا

سودا فاشرستین است و گفته شد کرماشک قنابری است و گفته شد کرم بپارسی
درخت انگور خوانند و بشیرازی رز گویند و رازی گوید طبیعت آن سرد و خشک بود
و ورق وی و خیوط وی چون سحق کنند و ضماد کنند صداع را ساکن کند و ورق وی چون
تنها ضماد کنند یا با سویق الشعیر بر ورم گرم معده و التهاب آن بغایت نافع بود و درد معده
که از گرمی بود و کسی که خون قی کند و زنان آبستن را نافع بود و خیوط وی چون در آب
خیسانند و بیاشامند همین عمل کند و در زمان بهار که چون شاخهای وی ببرند آبی
از آن بچکد نقط نقط و چون بر قضبان منجمد شود مانند صمغی بود و چون با شراب بیاشامند
سنگ بریزاند و چون بر قوبا و جرب متقرح و غیر متقرح مالند نافع بود و چون احتیاج
مالیدن وی بود باید که پیش از آن آن عضو را بنطرون بشویند و اگر با روغن زیت
بمالند و ادمان آن کنند موی برویاند خاصه دمعه که از قضبان تر وی بگیرند و قضبان
تر وی مقوی معده بود اما مخشن حلق بود و مصلح وی کثیرا بود و صمغ عربی و خاکستر
وی چون با سرکه ضماد کنند مقعدی که بواسیر از آن قطع کرده باشند نافع بود و گزندگی
افعی نیز همچنین سبیل و چون با روغن گل و سداب و سرکه ضماد کنند بر ورم گرم که در سپرز
بود سود دهد کردناج بپارسی کرداینده گویند و فاضلترین آن از مرغ فربه تر
بود و باید که بر آتش سوخته گردانند و روغن بادام بخورد اگر دهند مفصل و طبیعت
آن گرم و تر بود و معده گرم را نافع بود و ابدان متخلخل و کسی که ریاضت بسیار کشیده
باشد و خواهد که زود دقوع وی زیاده شود و مضر بود بمعده ضعیف و مصلح وی
سکنجبین بود کرسنه گاودانه [illegible] یونانی اروس گویند و بشیرازی کشنک و آن حبیست
که طعم وی میان ماش و عدس بود و رنگ وی به تیرگی زند و چون مقشر کنند برنگ عدس
مقشر بود و هیچ جز گاو را ندهند وی فربه کند و در ولایت راجه دوکان فیروزه و
بیضا بسیار کارند و نیکوترین آن بود که لون آن سفید بسفیدی زند و دشتی یا صحرایی
بود و طبیعت آن گرم است در اول تا دوم و گویند در سیم و خشک است در دوم [illegible]
و شستن را از رطوبات غلیظ پاک کند و بهق و کلف و آثار را طلا کردن نافع بود و لوزا
نیکو گرداند و چون با شراب گزندگی افعی و انسان صایم و سگ دیوانه ضماد کنند نافع بود
و چون با سرکه بسرشند و با افسنتین گزندگی عقرب ضماد کنند نافع بود و وی گوشت

برویاند در جراحتهای معقد و چون با عسل وراوند مدحرج بسرشند و استعمال کنند گوشت
بن دندان که خورده بود برویاند و مولف گوید ارسا و زراوند مدحرج و کندر و دم
الاخوین با وی اضافت کنند و با سکنجبین عسلی بسرشند و بر گوشت بن دندان که خورده
بود و مکرر بنهند البته گوشت برویاند و طبیخ کرسنه چون بر شقاق که از سرما بود و هکه
که در بدن حادث شود چون بران ریزند نافع بود و چون بریان کنند و نیک بکوبند
و با عسل بیامیزند مقدار چهار درم از وی تناول کنند لاغر ازرا موافق بود و چون با سرکه
استعمال کنند یا با روغن گنجد جرب کرده عسر البول را نافع بود و زحیر و مغص را ساکن کرداند
و رقیق وی ملین اورام صلب بود که در پستان و در اعضا عارض شود و سعفه و نار
فارسی را نافع بود و اطلاق طبیعت کند و ادرار بول و صفت طحن کردن وی چنان است
که بگیرد کرسنه سفید فربه و آب بر سر آن ریزند و زمانی نیک تحریک آن می کنند تا آب بخورد
بعد از ان از آب بیرون آورند و بریان کنند تا متقشر شود و پس با آسیاب خورد کنند و نخل
تنک بیزند و مقدار ماخوذ از وی دو درم تا سه درم بود و خلطی بد از وی حاصل شود
غذای خشک بود و بسیار خوردن وی بعوض بول خون براند لیقوع ادراری که در وی
هست و مسهل خون بود بمغص و گویند مصلح وی گلاب و جو بود و گویند مصلح وی گل ارمنی
و کاکنج بود **کرشف** قطن است و گفته شد **کشمردیا** کرادیا نیز گویند و قرنباد و قرنفاری
یونانی افار و بلفظی دیگر تفره و آن زیره رومی است بشیرازی کرونه خوانند و در قوه با
بود و بعوض نیکوتر از زیره بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند در سیم و
جالینوس گوید گرم و خشک بود در اول و نیکوترین آن بستانی بود بادها را بشکند و هضم
طعام بکند و بول براند و کرم را بکشد و حب القرع بیرون آورد و تقویت معده را بکند و
و شکم ببندد و خفقان که از اخلاط لزج بود سود دهد و مغص اطفال را نافع بود و مقدار
ماخوذ از وی دو درم بود و اگر هر روز دو درم ناشتا در دهن کنند و بکدازند تا زرم
گردد و نخایند و فرو برند ضیق النفس را بغایت نافع بود و نفخ گرده و معده و امعا و مثانه
را سود مند بود و درد معده زایل کند و چون بدان ادمان کنند بلغم که در معده بود دفع کند از آن
و جالینوس گوید سده امعا را نافع بود و چون با غذا استعمال کنند مسمن بدن بود و مقوی
آن و گویند مضر بود بشش و مصلح وی سعتر بود بری و بدل آن نیم وزن آن کمون نبطی ونیم

ونیم وزن آن افیمون **کرویا** فارسی و **شامیه** و **کرویا دماریه** و **کرویا جبلیه** فرد ماناست
و گفته شد **کرکان** چند قوتی است و گفته شد **کردیلن** طردیلن گویند و آن نوعی از
ساسالیوس است و گفته شد **کرکرهن** عاقرقرحا است و گفته شد **کرنکر** صنوبر کوچک
است که معروف است بتخم قریش و بشیرازی ازاکاچ خوانند و گفته شد **کربون** قنطوریون
دقیق است و گفته شد **کرکم** صاحب منهاج گوید زعفران است و گفته شد و صاحب
جامع قولی چند آورده است گوید عروق صفر است و هم گوید اصول ریوند است و گوید
ورس نوعی از آن است **کرم دانه** و کرم دانه نیز گویند و جرد مانق و حرد مانق و غافقی گوید
ثمر درخت بستان است و در سیم گفته شود و بعضی گویند بگوه است و خلاف است و مولف
گوید تحقیق که آن نوعی از تخم از مار زیون است و بغایت گرم بود بشکل مور دانه بود دو
مسخن قبل بود بغایت و مسهل آب زرد و اصفر و مره بود و دو درم از وی کشنده بود و از خوردن
وی حکه و ورم عارض شود و بکشد و مداوای کسی که آن خورده باشد مانند مداوای کسی که فر
فیون خورده باشد کنند **کرکردهن** سک المسک است و گفته شد **کرکی** بپارسی کلنگ بود
نیکوترین وی آن بود که باز صید کرده باشد و باید که چون بکشند بعد از ان چند روز بر نهند با
سرکه و دیگر با آب و نمک بپزند و صاحب منهاج گوید با باز بر کرم بپزند و بعد از ان حلوا قند یا
عسل بخورند و طبیعت وی گرم و خشک بود و گویند سرد بود شریف گوید دماغ وی و زهره
وی چون با روغن زیت بیامیزند و سعوط کنند نسیان زایل کند و هیچ چیز فراموش نکند و چون
مغز وی در چشم کشند شب کوری را نافع بود و چون زهره وی با آب نمک و رق سلق بیامیزند
و سعوط کنند سه روز بیابی لقوه را زایل کند البته و دماغ وی چون با آب حلبه بکدازند و طلا کنند
بر ورم و بهت و با نافع بود و چون خصیهای وی نمک سود کنند و خشک کنند و بیامیزند با هم
چندان سرگین سوسمار و کف دریا و نبات اجزا متساوی و در چشم کشند سفیدی که در چشم بود که
سبب آن بد بود یا ناخنه زایل کند البته چون سه وی بکدازند با سرکه عنصل و مطحون بیاشامد چند روز
بغایت کال نافع بود و چون زهره وی با عصاره مرزنگوش بکدارند و صاحب لقوه سعوط
کند مخالف جانبی که لقوه داشته باشد هفت روز و باید که روشنایی نبیند و روغن کردن
در لقوه می مالد بکلی زایل کند و زهره وی گویند بر جرب متقرح و برص لطوخ کردن نافع بود
کربداش الغنم حافظ النحل است حافظ الاطفال نیز خوانند و آن فرفیون است **کریز** گویند

قثاء الکبر است و خلاف است آنچه محقق است قثاء الحمار است و گفته شد کروش بپارسی
سکینه گویند و نیکوترین آن بود که از شکم مرغ یا حولی میش بیرون آورند و طبیعت آن سرد
بود و عصبانی و کروش باید سکباج بپزند و خولنجان و فلفل یا با سداب و کرفس و ابازیر
ملطف و ناچار سرکه امان خوردن آن کند بلغم بسیار پیدا کند و دشخوار از شکم بیرون آید و باید
که بعد از جوارشات مسهل بخورند و وی دشخوار هضم شود و غذا اندک دهد و کیموس وی بلغمی بود و
دوالی در ساق احداث کند و اول آن بود که بسرکه بپزند و خولنجان و فلفل کرک بپارسی کرگدن
گویند و آن حیوانی است که بیونانی ریما خوانند و میان سر و چشم وی سروی داشته باشد بزرگ
بزرگ و قوة وی بغایت بود که گویند که فیل بر سر آن سرو بردارد و در شهر لوبه و گویند
چون زهره وی بخور کنند بادها بشکند و سحر که باشد زایل کند کزبره و کزبز خوانند و نفقده
و بیونانی قوریون و بپارسی کشنیز گویند و نیکوترین آن بستانی بود تازه و طبیعت آنچه
تر بود سرد بود در آخر درجه اول تا دوم و آنچه خشک بود سرد بود در دوم و خشک بود در
سیم و بقراط گوید در وی حرارة و برودة بود و نزدیک جالینوس میل بسخونت دارد و مرکب بود
از قوة متضاده و دیسقوریدوس گوید و ... غیر آن گویند سرد است که اگر نه سرد بودی عصاره
وی کشنده نبودی به تبرید و جالینوس گوید اگر نه گرم بودی خنازیر را تحلیل نکردی و مدرستی
که این فعل با خاصیت میکند از بهر آنکه جوهر وی لطیف است و غواص در زود نفوذ و غوص
میکند و جوهر سرد غوص نکند لیکن چون حاشا مند محلل حرارت بود در زود دی و فعل سردی وی باقی بماند
و اگر نه سرد بودی حمره را شافی نبودی و نافع و در وی و در وی قبض و تخدیری بود و
چون تر وی یا خشک بکار برند بوی سیر و پیاز زایل کند و عصاره وی با شیر زنان مسکن درد
سخت بود و چون با سویق بر حمره و نمله ضماد کنند نافع بود و چون با عسل یا مویز یا ورق گل
سرخ و عسل ضماد کنند بر شری و ورم خصیه که از گرمی بود و نار فارسی نافع بود و چون با آرد
باقلا بر خنازیر ضماد کنند بگدازاند و چون با سرکه و اسفیداج و روغن گل بیامیزند جهة ورمهای
گرم نافع بود و خشک وی سودمند بود جهة دوار که از بخار حاری بود یا بلغمی و مقوی معده
بود و خوردن وی تاریکی چشم آورد و آشامیدن وی خفقان را نافع بود و بخاصیت منع بخار
از سر بکند و از بهر این است که در طعام مصروعان کنند جهة بخار صرع و تر وی چون بکوبند و آب
آن در بینی چکانند قطع رعاف بکند خاصه چون دو حبه کافور در یک درم آب وی حل کنند و چون

چون آب وی با شیر زنان در چشم چکانند ضربان سخت را زایل کند و خشک وی چون با نبات
بیاشامند درد سر و نبض که از گرمی بود سود دهد و دفع صداع و سکر بکند و چون خشک
وی کوفته با عصاره تر وی مضمضه کنند جوشش و دانه که در زبان و دهان بود زایل کند و
کشنیز خشک بخاصیت مقوی دل و مفرح بود خاصه در مزاجهای گرم و دو درم از وی با سی
درم آب لسان الحمل بیاشامند قطع خون رفتن بکند و منع قی و حشاء حامض که بعد از طعام
بود و خشک وی بریان کرده شکم ببندد و چون با سکنجبین بیاشامند شری زایل کند و بسیار
خوردن ذهن را مختلط کند و چشم را تاریک کند و منی خشک کند و باه را بشکند و نسیان
آورد و مصلح وی سکنجبین سفرجلی بود و خوزی گوید چون کشنیز خشک بسایند و با نبات شکر
سازند و بیاشامند قطع لعوط بکند و منی را خشک سازد و همچنین اگر با نبات سفوف
سازند و تر وی چون با مرغ فربه بپزند و مرق جهة سوزش مثانه سودمند بود و خشک
وی وسواس گرم را سودمند بود که سبب آن از شراب بود و چهل درم از آب وی
کشنده بود به تبرید و اگر مضرت وی بدل رسد و سدر و غشا و جنون آورد و حال وی
مانند حال مستان بود و همچنین چون از تر وی بخورند مقدار نیم رطل اختلاط عقل و غلظ آواز
و سبات آورد و مانند مستان کلام وی فاحش بود و از مجموع بدن وی بوی کشنیز آید و دوا
وای وی قی کنند بطبیخ شبث و روغن زیت و بوره ارمنی و بعد از آن زرده تخم مرغ
نیم برشت با نمک خورد و فلفل و مرق مرغ فربه یا بط با نمک بسیار و فلفل خورد و شراب
صرف محکم اندک بیاشامد یا میبختج و حبیش بن الحسن گوید کشنیز چون آب وی تنها خورند زهر
بود و اگر با سبزه دیگر بود از بقول منع آن بکند و اگر با بقول بود بقلی بود کزنه بزر الانجره
است و گفته شد کزوان بادرنجبویه است و گفته شد کزنازک ثمرة الطرفاء است و گفته شد
وجز مازج نیز گویند کزبرة الجن شعر الجن گویند و آن برسیاوشان است و گفته شد کزنگبین
چیزی است مانند ترنجبین و آن طلیست که بر ورق طرفا می افتد و بهترین آن نابتی بود سپید
بزرگ دانه مانند مصطکی مرطوبی مزاج را نافع بود و سرفه و خشونت که از رطوبت بود سود
دهد و مقدار مستعمل از وی هفت درم تا بیست درم بود کسبره کزبره است و گفته شد
کسبرة الحمام نوعی از شاهترج است و گفته شد کسیفون نوعی از سوسن بری است و
گفته آنرا سیف الغراب گویند و دور حولی گویند در بعوث شاه است و گفته شد کشبر زفت خشک

خشک است بیونانی وگفته شد کسیلا قشوریست مانند سلیخه سودا و آن دو نوع است یک
نوع سطبر بود آنرا اکسیلا خوانند و یک نوع تنک و باریک است مانند شیطرج و آنرا الکهیلا خوانند
و نیکوترین آن باریک بود که میل بسرخی داشته باشد و طبیعت آن گرم بود در حد دوم درجه
اول و خشک بود و خوزی گوید معتدل بود در حرارة و رطوبة استرخا معده را نیکو بود و فربهی
هم عود وی و هم حب وی و حب وی مانند حرف بود و مقدار مستعمل از وی یک درم
بود و اصحاب بلغم و رطوبة را نافع بود و سده گرده و رحم بگشاید و حیض و بول براند
و گرده و مثانه را جلا دهد و کرم بکشد و فولس گوید چون دو دانگ از وی سحق کنند و بعسل
بسرشند و بر دندان که درد کند طلا کنند محکم کند و درد زایل کند و اسحق گوید مضر بود بمعا
و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی مغاث است کب السمسم بپارسی حرهٔ کنجد خوانند و کب الفروع
حرهٔ بید انجیر بود و از سموم شمرده اند شاید که خورند و معالجه آن قی کنند تا معده
از آن پاک کند کشک الشعیر بپارسی شیرهٔ جو گویند و طبیعت آن سرد و تر بود و غلیظ تر از جو آب
بود و در تبرید و ترطیب کمتر از وی بود مزاجهای گرم و خشک را نافع بود و دفع تب
بکند و تشنگی که از گرمی و خشکی بود بنشاند کشوث الکشوث وگفته شد و کشوثا و شکوثا
نیز خوانند کشوث رومی افسنتین است وگفته شد کشنج نوعی از گاه است و کلیکان
و شنج نیز گویند و آن در رمال روید و اکثر در ماوراء النهر و خراسان باشد و در طرف
پارس نیز باشد و مولف گوید بشیرازی آنرا گل کنده خوانند و آن مخدر بود و زنان جبه
فربهی در حلوا کنند و خورند و مست کننده باشد و چون تر بود بمقدار گرده بود کوچک و
چون خشک شود گردکان بزرگتر بود و اندرون وی مجوف بود و طبیعت آن سرد بود
نه بسیاری چون انواع فطر و کماه و خالی نبود از رطوبة غریبه با پیوسته جوهر وی حرارة بنشاند
و دیر هضم شود و غلیظ بود و مصلح وی مری و زیت و دارچینی و فلفل و سعتر و نمک بود
کشنی گرسنه است وگفته شد کشت برکشت نباتیست بر هم پیچیده مانند ریسمان بر هم تافته
عدد آن پنج بود و مولف گوید بشیرازی آنرا پیچک خوانند و از طرف سند آورند و طبعت
الشیخ الرئیس گوید گرم و خشک بود در دوم و ابن رضوان گوید ملطف و محلل بود و نافع
بود جهت اصحاب بلغم و رطوبة و ریزهای سر و ضماد کردن نافع بود و ابن سرابیون
گوید از خواص وی آنست که زنان شیرازی کودک شیرخواره بسیار گرید و در گهواره

گهواره آرام نگیرد در شیب سر ایشان یک عدد پیچک بنهند قرار گیرند و دیگر نگریند کشط
و کشط نیز گویند و آن قسط است وگفته شد کشمشه اسطوخودوس است وگفته شد و منافع
وی نزدیک است بمنافع مویز منقی کصیثون بادنجان بری خوانند و مرغابی نیز گویند از
بهر آنک بر جامه بپیچند و ساق آن مانند یک گز بود و بر وی رطوبتی بود که ردست بچسبد
و ثمر وی بمانند جوز حباز بود کوچک تر و خارناک و بر جامه بچسبد و در باغهای شیراز بسیار بود
و تخم آن محلل بود و ورق آن چون خشک کنند و سحق کنند و در چشم کشند سفیدی چشم زایل کند
باذن الله تعالی و تبارک کعب الخنزیر کعب خوک چون بسوزانند و سحق کنند و سنون سازند
سنون قوی بود و چون با سکنجبین بیاشامند تشنگی بنشاند و نفخ که در شکم بود سود دهد کعب البقر
کعب گاو چون بسوزانند و سنون سازند دندان متحرک را محکم گرداند و چون با سکنجبین بیاشامند
سپرز را بگدازاند و محرک شهوة باه بود و بدن را فربه کند و جگر را قوه دهد و شربتی از وی
سه مثقال بود و چون در چشم کشند روشنائی بیفزاید کف ... الحماست وگفته شد کف
الکلب صاحب منهاج گوید اشنان است وگفته شد کف الاسد ... است وگفته شد
کف ... کف مریم خوانند و آن اصابع صفر است وگفته شد کف الضبع کف السبع خوانند
و آن ... است وگفته شد کفرے بیونانی فنیقس گویند و آن پوست بهار خرما بود و آنچه
از نخل نر بود آنرا اکافور خوانند و قفور را خوانند و آنچه ماده بود کفری و کفراه گویند و نیکوترین
آن خوش بوی غض رزین کثیف بود که اندرون وی جرب بود و وی قابض بود و چون
در ضمادات و در مرهمها کنند دفع ریشهای بد کند و استرخاء مفاصل را نافع بود و چون در ضما
دات شکم کنند معده ضعیف و درد جگر را موافق بود و چون موی بطبیخ آن بشویند چند نوبت
سیاه گرداند و چون طبیخ وی بیاشامند درد اعضای نافع بود و درد گرده و مثانه و احشا
و قطع سیلان فضول از شکم و رحم بکند و قوة وی بدهد و بهار که در اندرون وی بود مانند
یکدیگر بود و جماد نیز چون بخورند و بزید همان عمل کفری کند کف الیهود حجر الیهود است وگفته شد
کلز مغاث سندیست و در سستی اعضا و کوفت آن عظیم نافع بود کلکل بلغه اهل
خراسان مقل است وگفته شود کلس نوره است وگفته شود کلیته بپارسی گرده گویند
و وی معتدل بود در گرمی و خشکی و ابن ماسویه گوید گرم و خشک بود و گویند سرد و تر بود و غلطی
بهم از وی متولد شود و عسر الهضم است و دیر از معده بگذرد و ابن ماسویه گوید محمودترین گرده

ره بود خاصه چون کرم بخورند و صاحب منهاج گوید محمودترین کرده حیش بود و آوالی آن بود
که با سرکه و مری بپزند یا با نمک و فلفل و دارچینی بخورند با بیه بخورند کلج قنداست و گفته شد کلیانی
اشق است و گفته شد کلموح راسن است و گفته شد کلکان طرخون است و گفته شد کیکرونی
جرجراست و گفته شد کماه الواحت کمنوع فوشنه گویند و یک نوع دیگر کلنگج و هم گفته شد
و در باب فا در صفت فطر انواع آن گفته شد صفتان کاشیر بارجوبه گوید صمغی است مانند
جاوشیر و گویند وی طلیث و گویند بتحقیق صمغ کرفس کوهی است که فطراسالیون تخم است
و وی در همه حالی اقوی بود از جاوشیر و گرم و خشک است در دوم و گویند گرمی وی در چهارم
بود و بول براند و حیض فرود آورد و بچه بیفکند از نحکم بقوه قوی و لیکن نظیر بود در اسهال آب
زرد و وی مذیب و محلل بود کمثری بپارسی امرود گویند و آن انواعست و فاضلترین انواع
آن نوعیست در خراسان که آن را شاه امرود خوانند و آن مانند آب نبات بسته بود خوشبوی
خوش رنگ پوست تنک و بزرگ و بعد از آن سپستانی بود در سید [illegible] و آن معتدل بود و گویند
سرد و تر بود و یک نوع از آن چینی خوانند سرد بود در اول و خشک بود در سیم و بعضی گویند
کمثری سرد بود در اول و خشک بود در دوم و چینی سرد و تر بود در اول و آن نوع که شاه امرود
خوانند شکم براند و کثیرالغذا بود و کمثری بیشتر از فواکه دیگر غذا دهد خاصه آنچه بزرگ و شیرین
بود و آنچه ترش بود شکم ببندد خاصه خشک کرده وی و قوت معده بدهد و تشنگی بنشاند و تسکین
صفرا بود و غلطهای صفرا بود و خلطهای صفراوی و رما و آن قابض بود و علاج کسی بود که
فطر خورده باشد و اگر فطر با کمثری بپزند ضرر آن کمتر شود و خوردن وی بعد از غذا منع سقوط
بخار از سر بکند و بخاصیتی که در وی هست قولنج آورد و بپرهیز از آن مضر بود و مصلح وی ماء العسل
بود و باد و یها گرم یا زنجبیل مربی و حب وی کرم را بکشد و بقراط گوید کمثری چون صلب بود
و مجفف بود و شکم ببندد و آنچه رسیده و نرم و شیرین بود سکن و مرطب بود و شکم براند و شیخ
الرئیس گوید مقوی دل بود و در وحش گوید آنچه متولد شود در بدن از وی محمودتر از آن بود که
سیب متولد شود و دشخوار هضم بود و رازی گوید نشاید که آب سرد بر سر آن خورند و بعد از وی
طعام غلیظ نخورند و اگر بر گرسنگی که صادق بود نخورند باید که خواب نکنند و بعد از شراب کهن
صرف بیاشامند یا زنجبیل مربی و ابن ماسویه گوید رب کمثری طبیعت ببندد و دافع معده
بود و مقطع اسهال مره صفرا کافیطوس بیونانی خامانیطس گویند و معنی آن صنوبر الارض بود و حما

و صاحب منهاج گوید گوید تخم کرفس رومی است و صاحب کامل گوید طرخون رومی است
یا کاسنی رومی و بعضی گویند برگ و شاخ قنه و همه خلافست و مولف گوید حشیشی است
که گلی بنفش رنگ دارد و با خر تخم گردد و بشیرازی آزاماش دارو خوانند و تلخی وی
زیاده بود از تیزی و صاحب منهاج گوید نیکوترین آن بستانی بود و طبیعت آن گرم
و خشک بود در سیم و گویند گرم بود در دوم و خشک بود در سیم و گویند گرمی وی در سیم
بود مفتح و جلا دهنده اعضاء باطن بود و در وی قوه مسهله بود و چون بر صلابات نهند و
بر ریشهای عفن با عسل سودمند بود و چون با عسل بیاشامند عرق النسا را نافع بود و تا
چون هفت روز بیاپی بیاشامند خاصه با شراب حیض و بول براند مقدار ماخوذ از وی
یکمثقال بود و گوید مضر بود بشش و مصلح وی انیسون بود و بدل آن نیم وزن سیساليوس
دو دانگ و نیم آن سلیخه و دیسقوریدوس گوید چون با ماء العسل چهل روز پیاپی بیاشامند
عرق النسا را زایل کند و علت جگر و درد کرده و مفاصل را نافع بود و طبیخ وی چون بیا
شامند دفع ضرر سم خانق النمر بکند و ابن سرابیون گوید که مسهل بلغم غلیظ بود و شربتی
از وی یکدرم و نیم بود تا یکمثقال و نیم و اسحق بن عمران گوید چون بیاشامند دو مثقال از
وی با آب انجیر پخته امعای بالائی را پاک گرداند و دیقوریدس گوید بدل آن بوزن آن
زیره کرمانی بود و گویند بدل آن کادریوس است کادریوس بیونانی خامادریوس خوانند
و معنی آن بلوط الارض بود و بعضی طوفوریوس خوانند و گویند برگ و شاخ اشق است و
خلاف است و مولف گوید گیاهی است سبز رنگ بغایت تلخ و آن ورقی قضبانی و تخمی بود اما
اندک تخم داشته باشد مشجر و رق بود و بشیرازی از ازنان دارو و تلخ خوانند و نیکوترین آن
تازه بری بود که بعد از ادراک تخم بگیرند و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و گویند در دوم و وی
مفتح و ملطف بود و چون با عسل بر ریشهای عفن نهند پاک گرداند و چون بیاشامند تازه وی یا
آب بپزند سودمند بود جهت سرفه کهن و ابتدای استسقا و حیض و بول براند و سپرز بگدازاند و
بچه بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و چون سحق کنند و با خمر
بیامیزند و در چشم کشند قرحه چشم که ناصور شده باشد زایل کند و شریف گوید چون با سرکه بپزند و بیا
لایند و سه روز بیاپی هر روز سی درم ناشتا با زیت بیاشامند نیم گرم سنگ بریزاند البته و وی
سودمند بود جهت دردهای فرمن که در نواحی سینه و شش بود و چون سحق کنند و با جلاب یا عسل

بسرشند و بیاشامند سه روز و مقدار شربتی از وی تا سه درم بود و کافیطوس نیز همین عمل کند و شراب
کاریوس سخن و محلل بود و تشنج و یرقان و نفخ که در رحم بود و سوء الهضم و ابتداء استسقا را نافع است
نافع بود و بدل آن عروق خافت بود و بعفورسس گوید بدل اسقولوقندریون بود و بوزن آن و
بپارسی زیره گویند و کرمانی و فارسی و شامی و نبطی بود کرمانی سیاه بود و فارسی آنچه رسیده بود
میل بزردی کند و اقوی بود از شامی و نبطی و کرمانی اقوی بود از فارسی و طبیعت آن گرم و
خشک بود در سیم و گویند گرمی وی در دوم بود کرم را بکشد و بادها بشکند و هضم طعام بکند و چون
بآب آن روی بشویند لون را صافی کند و بولس گوید کرمانی شکم ببندد و نبطی براند و ابن ماسویه
گوید چون بریان کنند و در سرکه خیسانند شکم ببندد و بادهای غلیظ دفع کند و مجفف معده بود و
جرب را نافع بود و اگر زن با زیت کهن بخورد برگیرد قطع کثرت حیض بکند و چون در سرکه خیسانند
و خشک کنند و سحق کنند و سفوف سازند و بدان ادمان کنند قطع شهوت طین بکند و چون با نمک بخایند
و آب آن در چشم چکانند خون ببندد و طرفه را نافع بود و عصارهٔ برگ وی چشم را جلا دهد و چون بر
موضع موی زیاده که در چشم بود طلا کنند و برگ وی سیاه رنگ بود مانند شونیز و نوع از بری
هست که تخم وی مانند تخم سوسن بود و چون با شراب بیاشامند گزندگی جانور را نافع بود و تقطیر
البول را سود دهد و سنگ بریزاند و چون با سرکه بیاشامند فواق را ساکن گرداند و چون با عسل بر
بیامیزند و ضماد کنند بر اثر سیاهی که در زیر چشم بود زایل کند و همچنین بر ورم انثیین که از گرمی
بود و مقدار شربتی از وی دو درم بود و گویند مضر بود بشش و مصلح آن کثیرا و بسیار خوردن وی
لون را زرد گرداند و بدل کرمانی یک وزن و نیم نبطی بود شابور گوید بدلک یک وزن آن و نیم دو
گوید بدل آن بوزن پارسی بود و گویند بدل آن کردیا بود و بدل فارسی نیم وزن آن کرمانی بود
و گویند بدل آن تخم کرفس بود **کمون ملو** امیسون است و گفته شد **کمون حبشی** کمون
بریست و گفته شد در صفت کمون **کمون ارمنی** کرویا است و گفته شد **کمون بری جبلی** قاینوس
خوانند و آن شاه ترج است و گفته شد **کمون اسود** کمون بری است و شونیز را نیز کمون اسود
خوانند و گفته شد **کمام** گویند درخت صنوبر است و گویند پوست بیخ آن است و صنوبر گفته
شد و بصری گوید صمغ آنست **کمالیون** خالیون است و گفته شده و آن نوعی از مازریون سیاه است
کندر بعربی لبان گویند و بپارسی کندر و دریالی و اصمعی گوید سه چیز است که از یمن خیزد و در
هیچ جای دیگر نبود لبان و ورس و عصب یعنی بردیمنی و ابوحنیفه گوید لبان نبود الا بر درختهای

عمان و درخت آن خارناک بود و قد آن دو گز زیاده بود و نروید الا در کوه و ورق آن مانند
ورق مورد بود و ثمر آن هم مانند ثمر مورد بود و علک وی را کندر خوانند و بسیج خوانند و یونانی
لیبانو و نیکوترین آن سفید نر مدحرج بود یعنی حبهای گرد بود و چون کهن گردد سرخ شود و غش
وی بصمغ و راتینج کنند و جالینوس گوید طبیعت کندر گرم بود در دوم و خشک بود در اول و
گویند در سیم قوت حافظه را نیکو بود و خون ببندد از هر موضع که بود و ترف دم که از حجامت
بود و آن نوعی از رعاف است و منع ریشهای بد که در مقعد بود بکند و چون با عسل بر داحس بندند
زایل کند و چون با پیه بط یا پیه خوک بیامیزند و بر قوبا مالند زایل کند و ریشهای سوختگی آتش و
وشقاق که از سرما بود سود دهد و چون با نطرون بیامیزند و سر را بدان بشویند ریشهای
تر زایل کند و چون با خمر شیرین بیامیزند و در گوش چکانند انواع دردهای آن زایل کند و ابو
جریج گوید محرق خون و بلغم بود و نشف رطوبات از سینه بکند و مقوی معده ضعیف و سکن
آن بود و جگر سرد و اگر یک مثقال در آب خیسانند و هر روز از آن آب بخورند بلغم را نافع بود و
حفظ را زیاده کند و ذهن جلا دهد و دفع نسیان بکند و اگر بسیار از آن آشامند صداع آورد
و کندر هضم طعام بکند و بادها را بشکند و قی ببندد و ریشهای چشم را نافع بود و خفقان را سود دهد
و شیخ الرئیس گوید منقی روح و دل و دماغ بود و قوت تریاقیه در وی هست بسبب آن دخان
وی در زمان وبا سودمند بود و گویند سرفه را نافع بود و خاییدن وی دندان را و لثه را نافع
بود و محکم گرداند و مصلح آن بود و بسیار خاییدن وی باشد که جذام آورد و بهق سیاه پیدا کند
و دخان وی چون قطران بسوزانند موی بر داء الثعلب برویاند و اگر کندر با شراب یا با سرکه
بیاشامند کرم بکشد و قشور وی قبضی تمام داشته باشد و صفت آن گفته شد در قاف و دقا
ق الکندر را فضلتر از کندر بود و در قوت مانند کندر بود و دقاق الکندر آن بود که کندر نکوفته در
منخل کنند و بیزند آن خورده که از منخل شیب آید آن را دقاق الکندر خوانند و نیکوترین
آن سفید بود و شربتی از وی نیم درم بود و نافع بود تبهای بلغم و حبه ترحر بلغمی چون
قدری کندر و اندکی مر و زعفران بخور درگیرند نافع بود و همچنین اگر ... ناخواه بیاشامند
و دخان کندر حبه علتهای چشم نافع بود و گفته شد صفت دخانها و کندر مضر بود بشش و مصلح
وی ارز پارسی بود و بدل وی مصطکی بود و اسحق بن عمران گوید بدل آن یک وزن
و دانگ و نیم دقاق وی بود **کندش** بپارسی کندشه گویند و مستعمل از وی بیخ بود و

وبیرون وی سیاه بود واندرون وی سفیدی بود که بزردی مایل بود وطبیعت آن
گرم بود در اوّل درجهٔ چهارم وخشک بود در آخر درجهٔ سیم وجوزدن وی در غایت خطر
بود و وی مقطع بلغم وسودا بود و برص وبهق سیاه وجرب را نافع بود طلا کردن و بچه
بکداراند و بول وحیض براند و سنگ بریزاند و مسهل بلغم لزج بود از مفاصل و شربتی از وی
تا دانگ ونیم بود و اگر سحق کرده در بینی دمند عطسه آورد و نشاید که در تابستان سعوط کنند
از بهر آنکه کشف رطوبت بکند واگر در خزان و زمستان و بهار سعوط کنند شاید و اگر بچه سه ماهه
یا چهار ماهه در شکم بماند آنرا سحق کنند و با عسل بسرشند و فتیله سازند و بخود در گیرند بچه بیرون آورد
ومضر بود بشش ومصلح وی کثیرا بود و کفته اند از ادویهٔ قتاله بود و قی بسیار آورد و غثیان و خناق
کند خناق انجامد و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی و حقنهٔ قوی که در آن شحم حنظل بود کنند و اگر
تشنج پیدا کند معالجه تشنج کنند که از یبوست بود و بدل آن ورقی بوزن آن جوز القی بود با
دو دانگ وزن آن فلفل و دارچینی رازی گوید کسی که در شب ماه وستاره نبیند مقدار عدسی
باد و من بنفشه سعوط کند دو سه نوبت شبکوری لغایت سود مند بود و بکال صحت باز آورد **کنکر**
حرشف است وگفته شد وطبیعت آن گرم وتر بود باه را زیاده کند و عرق را خوش بوی کند
یا رسی لنگری خوانند و آن صمغ حرشف است وطبیعت آن گرم وتر بود در اول وگویند سرد بود
وقی آورد با ساقی چون با آب گرم وسکنجبین بیاشامند یا عسل و بدان و بدان بیخ دار شیشعان
است وگویند بدل آن جوز القی بود **گوز** مقل است وگفته شد **گوز گندم** جوز جندم است
وگفته شد وصاحب منهاج در خواص وی آورده است که چون یک کیله از وی بگیرند و ده رطل
عسل و سی رطل آب و نیک با هم بزنند و سر ظرف ببندد در ساعت شراب رسیده گردد و آن آب
قی آورد و منی بیفزاید **کوالف** باد آورد است وگفته شد **گوشاد** حنظمانات وگفته شد
کوکب شاموس طین شاموس است وگفته شد **کوکب الارض** گویند کوکب قیمولیات و رازی
گوید طلق است و ابن سمعون گوید درختی است که بشب روشن بود وگویند آن سنگیست
که بشب روشن بود و آن طلق است وگفته شد **کولم و کوبر** فلفل است وگفته شد **کول**
خس است وگفته شد **کوع** بشیرازی وشبه گویند کیموس وی لزج بود ولیکن غلیظ نبود و از
هضم صالح بود و زود هضم شود و عدیم الفضول بود و حسن الکیموس و خون سرد لزج از وی
متولد شود و اگر با سرکه و انجدان استعمال کنند لزوجت و برودت کمتر شود و وی هیچ اعتماد حسوة

حلق را نافع بود و شقاق زبان ولبها که از گرمی بود سود دهد **کهیانا** فاوانیا ست وگفته شد
کهربا صمغ جوز رومیاست نیکوترین شمع رنگ بود صافی سرخی که بزردی زند وطبیعت آن
سرد وخشک است خشکی وی در دوم بود وگویند در وی حرارتی اندک بود وگویند
گرم بود در سیم خون را ببندد از هر موضع که بود و خفقان را نافع بود و مقوی دل مفرح
بود و چون نیم مثقال از وی با آب سرد بیاشامند قی ببندد و با مصطکی قوت معده بدهد
و درد معده را نافع بود و عسر البول را سود دهد وخوزی گوید قطع رعاف بکند و چون
بر ورمها گرم بیاویزند نافع بود و شاوفرسطس گوید کهربا چون بر زن حامله بندد بچه نگاه دارد
واگر بر صاحب یرقان بندند بغایت نافع بود و رازی گوید خون حیض ببندد و بواسیر وگویند
مضر بود بسر ومصلح وی از زیارسی بود و بدل وی طباشیر و تیا دوق گوید بدل وی بوزن
وی سندروس بود و بدیغورس گوید بدل وی دو وزن وی طین رومی بود و چهار
دانگ وزن آن سلیخه و نیم وزن آن بزر قطونا بریان کرده وگویند بدل آن بوزن آن طباشیر
است و دو دانگ وزن آن سندروس **کهلم** بادنجان است وگفته شد **کیبه**
مصطکی است وگفته شد **کیداد و** سرخس است وگفته شد **کیمیو کوند** وکیمیو نیز گویند و آن
جعده است وگفته شد **کیل** غرغور است وگفته شد **کیموس** جاورس است وگفته شد
کیلکان نوعی از کرات است وگفته شد **باب اللام لادن**
نیکوترین آن چوب خوش بوی بود که لون آن بزردی زند و هیچ رمل در وی نبود و در
روغن حل شود و هیچ ثفلی نداشته باشد وطبیعت آن گرم بود در آخر درجهٔ اوّل وگویند
در آخر درجهٔ دوم و وی تر بود وگویند سرد و قابض بود و این قول دور است وگویند
خشک بود و جوهر وی بغایت لطیف بود و در وی قبضی اندک بود و منضج رطوبات
غلیظ بود و ملینی معتدل و قوت بن موی بدهد و برویاند و با روغن مورد موی را نگاه
دارد اما بر داء الثعلب و داء الحیه ممکن نیست که برویاند معالجه آن داروهای دیگر بود که
تحلیلی بسیار در ایشان بود و چند لادن واگر لادن در شیب دامن بخور کنند بچه مرده و مشیمه
بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند شکم ببندد و بول براند و بلغم پاک کند و مقدار شربت
از وی تا نیم مثقال بود و ملین صلابات معده وجگر بود و قوت ایشان بدهد چون ضعف از سردی
در ایشان بود و اگر در روغن گل حل کنند و در گوش چکانند درد گوش زایل کند واگر در روغن

بابونه یا بنفشه حل کند و بر سر وجعی که بود بمالند نافع بود و اگر در روغن گل حل کرده طلا کنند بر پا
فرج کودکان یعنی سرکه بشیرازی جان دانه خوانند و زله و سرفه را نافع بود و چون با بزخوک حل
کند و بر ورم مقعد نهند درد ساکن کند و چون با روغن گل حل کرده حقنه کنند پیچ را نافع بود
و گویند مفتح سده بود و گویند مضر بود بسپل و مصلح آن سنبل الطیب بود **لاژورد**
بپارسی لاجورد گویند و نیکوترین آن بدخشی بود و مولف گوید که خاصیت تفریح و تقویت
در وی زیاده بود که در نوع دیگر وی بسبب همسایگی لعل و نوع دیگر ماری بد بود بسبب
همسایگی اسرب و طبیعت آن گرم بود در دوم و خشک بود در دوم و قوة وی مانند حجر ارمنی
بود لیکن لاجورد ضعیف تر از وی بود در مسهل سودا و گویند قوه وی مانند ازاق الذهب
بود اندکی ضعیف تر از وی بود و لاجورد مسهل سودا بود و سر خلطی غلیظ که با خون آمیخته
بود و مالیخولیا را نافع بود و ربو و چون زنان نیم درم از وی فرزجه کنند با یکدرم روغن
زیت بچه را نگاه دارد و در رحم تا بثبوت رسد و از افتادن ایمن بود و نباید از دو شرنتی
زیاده از وی تا یکدرم بود و در دکرده و مثانه را سود دهد و ثالیل را قطع کند و چون با
سرکه سحق کنند و بر برص مالند زایل کند و موی مژه برویاند و زن بخود برگیرد حیض نیکو راند
و لاجورد مضر بود بشم معده و مصلح وی مصطکی بود و یا حماما بود و بدل آن حجر ارمنی گویند
بدل آن لذاق الذهب کانی بود **لاعیه** نوعی از یتوعات است و گلی زرد دارد و مانند
گل شبت و ورق وی بزردی زند و ورق اندک داشته باشد و در داء سن کوهی بسیار
بود و چون بشکنند شیر بسیار داشته باشد و زنبور عسل بر گل جرا کند و بعضی گویند نبات
شمیزات فی الجمله طبیعت آن گرم و خشک است در سیم و گویند در چهارم و از خواص وی است
که اگر در مقامی که ماهی بود در آب اندازند ماهیان در روی آب افتند و لبن وی مسهل آب
زرد بود و استسقا را نافع بود و ورق وی چون بپزند و بخورند همین عمل کند و اگر ورق
وی بکوبند و عصیر آن بیاشامند مسهلی قوی بود و فعل وی از لبن و لیکن لبن وی قوی تر بود
و بدل آن فراسیون بود **لالا** گیاهی است که از طرف کمه می آورند و جهة بواسیر کوز
گردن لعابیه نافع بود خاصه ثمر آن و درد مقعد را ساکن کند و چون بیاشامند خون زاید بندد
و طبیعت وی سخن بود و در وی قبضی بود بسیار مضر بود بمثانه و مصلح وی حب الاس بود
لبلاب ترنوله خوانند و آن نوعی از قسوس است و معروف بود بعشقه و حلبوب نیز گویند

بشیرازی آیهرشه خوانند و نبات وی بر سر نبات که نزدیک بود پیچیده شود و آن را حبل
المساکین خوانند طبیعت وی معتدل بود در حرارت و یبوست و گویند گرم و خشک بود
در اول و گویند سرد و تر بود و وی ملین و محلل بود و اگر عصیر وی با روغن گل بر جنبه پاره
در گوش چکانند که درد کند سود مند بود و درد سر کهن شده را نافع بود و سینه و شش
را نافع بود و ربو و سده جگر و ورق آن با سرکه سبز زرا سود دهد و آب وی مسهل صفرا
سوخته بود و صاحب منهاج گوید شربتی از وی سی درم بود با نبات لیکن اگر بجوشانند
و غافقی گوید شربتی از وی نیم رطل کفاف بود و چنانچه جبل و پنج مثقال و نیم باشد با بیست
درم نبات و اگر بجوشانند قوه وی ضعیف شود و جهة سرفه که از حبس طبیعت بود و قولنج
که سبب آن خلطی گرم بود و محلل ورمی بود که در مفاصل و احشا باشد چون با خلوس خیار
جنبر استعمال کنند و قرحة امعا را نافع بود و چون با روغن بادام بپزند و گویند مضر بود بسپرز
و مصلح وی نبات بود و لبن لبلاب بزرگ موی بسترد و شپش بکشد و صنف بدوی
مسهل خون بود و بدل لبلاب آب و ورق خطمی بود و خبازی **لباب القمح** لباب الحنطه
است و آن نشا است و گفته شود **لبسان** خردل بری خوانند و آن در صفت مانند خر
دل است بطبیعت و آن حرارت که خردل داشته باشد ندارد و در لطیفه اخیفه خوانند و تخم
گویند بترکی آزاقچی خوانند و آن تره بود از حاجض غذا بیشتر دهد و نیکو از وی بود و معده
چون بپزند و بخورند و شریف گوید چون بپزند و در طبیخ آن طفلانی که از ضعف اعصاب
و برودة براه نتوانند رفت چون در آن نشانند نافع بود و تخم وی چون سحق کنند
و با شیر بسرشند و بر روی مالند کلف ببرد و حسن زیاده کند و لون را نیکو گرداند و اگر ادمان
بدان کنند کلف و نمش و برص زایل کند و اگر از تخم وی لعوقی سازند و بناشتا لعق کنند
سرفه کهن را دفع کند و چون با شراب صرف بیاشامند یا با میبختج سنگ بریزاند **لبن** بپارسی
شیر خوانند و آنچه حلیب بود ابن ماسویه گوید گرم و تر بود و گرمی وی کمتر بود و دلیل حرارت
وی حلاوت وی است و هم گوید قوة وی در حرارة در وسط درجه اول بود و در
رطوبة در اول درجه دوم و رازی گوید از قول جالینوس که حرارة وی زیاده نبود در
برودت و برودة زیاده نبود بر حرارة و در حرارت میان بلغم و خون بود بلکه بخون
نزدیک تر بود و از بلغم دور و ماسرجویه گوید گرم و تر بود خاصه چون غلیظ بود و حامض

منهاج گوید لبن وی سرد و تر بود و در حلیب وی سردی کمتر از غیر وی بود و عمو گوید
معتدل و مقوی بدن بود و حنین گوید باید که نظر کنند و بینند اعضای وی هضم میکند چه
طبیعت دارد و عضو شدن هضم وی می کند پس سرد و سرد باشد از بهر انک طبیعت
وی سرد است و صاحب منهاج گوید نیکوترین آن بود که بغایت سفید بود و معتدل القوام
و بر روی ناخن باشند و صالح ترین شیر با آدمی را شیر زنان بود و بعد از ان شیر حیوانی
که نزدیک بطبیعت آدمی بود و رواج گوشت حیوانات دلالت بر جودت البان و رداءت آن
کند اگر از حیوانی مثل سگ و گرگ و شیر و یوز و سباع و امثال آن بود که گوشت ایشان
کریه الرایحه بود بد بود اما گوشت حیوانی که گوشت ایشان خوش بوی بود مثل گوسفند و
بز و گاو و اسب و خوک و خر گور و آهو و امثال آن نیکو بود و موافق بود و شیر حیوانی
که لون وی سفید بود قوة وی ضعیف و آنچه سیاه بود قوی بود و نیکوتر و در تابستان
سخونة و حبونة نیکوتر بود از بهر انک رزعی که آن زمان خورد ادسم و اغلظ بود و آنچه
در بیشها جرا کرده باشد شیر ایشان ارطب بود و شکم براند و آنچه در کوه جرا کرده باشد
احف و اسخن بود و نیکوترین شیرها شیر جوان سن بود و کوچک سن شیر وی تر بود و بزرگ
سن شیر وی خشک بود و شیر مرکب از سه جوهر بود جبنیة و مائیة و زبدیة و چون از یکدیگر
جدا شوند هر یک فعلی خاص داشته باشند و شیر چون با عسل بیاشامند ریشهای اندرونی از
اخلاط پاک کند و نضج دهد و غذا نیکو دهد و دماغ بیفزاید خصوص شیر زنان و وی زود
هضم شود چون از خون متولد شده باشد که در غایة انهضام شده بود و اولی آن بود که
شیر را چون بیاشامند بخسبند و هیچ چیز بر سر آن نخورند تا وی بگذرد و وی سودمند بود صاحب
مزاج گرم و خشک را چون در معده وی صفرا نبود و اگر با عسل یا با نبات بود ریشهای باری
دهد و نیکوترین اوقات خوردن وی میان بهار بود که آن زمان معتدل بود در غلظ و رقت
و جبنیة در وی بیشتر از مائیة بود و در زمستان نشاید که خورند و نشاید که بعد از چهل روز که
زاییده باشد شیر وی خورند بسبب آنکه بشیرازی ذهک خوانند و شیر چون با نبات
بیاشامند لون را نیکو گرداند خاصه زنان و فربهی آورد تا حدی که صاحب مزاج گرم و خشک
چون در آب چیز نشیند فربه شوند و جرب و حکه را نافع بود و باه برانگیزد و شیر بجوشانند که
یا باتش تافته یا آهن داغ کرده باشند شکم ببندد و شیر بیخ را نافع بود و کسی که ادویه کشنده

خورده باشد خاصه ذراریح و ارنب بحری و خانق الذیب و بیخ شوکران و وی تریاق
زهرها بود حتی افعی و وی در معده صفراوی مستحیل بصفرا شود و منفخ بود و سده در
جگر پیدا کند و مضر بود باصحاب سیلان دم و هیچ چیز بر بدن انسان مضرتر نبود از شیر
که فاسد شده باشد و شیر مضر بود باورام باطنی و اعصاب و اورام بلغمی و چون بسیار
خورند برص آورد و شپش در بدن پیدا کند الا شیر شتر که وی برص کمتر آورد و
شیر علاج نسیان و غم و وسواس بود و مضر بود بلثه و دندان و تاریکی چشم آورد و شب
کوری و خفقان که از رطوبة بود که سبب آن از خون یا از بلغم بود مضر است سنگ گرده
و سده جگر احداث کند و اولی آن بود که بعد از وی مضمضه کنند بشراب و عسل یا پیش
از خوردن وی بماء العسل مضمضه کنند و بعد از آن که خورده باشند بشراب صرف و چون
بجوشانیده بیاشامند بعد از ان کشش بخورند نفخ وی زایل کند و اگر شکم بسته شود
یا بسبب پنیر مایه یا غیر آن عرق سرد آورد و غشی و حمی نافض و آنچه با پنیر مایه بسته شود
زود خناق کند و باید که از وی باید که از مملوحات اجتناب نماید که بجبن زیاده گرداند
و باید که سرکه با آب ممزوج کرده بدهند یا فودنج بیخ درم که در ساعت تحلیل کند
یا پنیر مایه یکمثقال بیاشامند که رقیق گرداند و قی و اسهال بیرون آورد **لبن حامض** نیکو
ترین آن بود که مسکه وی بسیار بود و چون مسکه از وی بگیرند و ترش شود آنرا مخیض
خوانند بپارسی دوغ گویند و چون مسکه از وی نگرفته باشند آنرا ماست گویند ط
طبیعت آن سرد و خشک بود و گویند تر بود گرم مزاج را موافق بود و شیخ گوید ماست
گرم در مزاجهای گرم مهیج باه بود از بهر انک مرطب و منفخ بود و وی دندانرا زیان ندهد
لیکن خلط را خام گرداند و بطی الهضم بود و لثه را زیان دهد و دوغ معده گرم را نافع بود
و حشا وی دخانی بود از بهر انک مسکه از وی گرفته اند اسهال صفراوی و دموی بند کند
و تشنگی ساکن کند و باید که بماء العسل مضمضه کنند تا لثه را مضر نبود و اگر مستحیل شود بعفونت یا
حموضت دوار و غشی و مغص در فم معده تولد کند و باشد که بهیضه کشنده باید که قی کنند و معده
از وی پاک کند بماء العسل بعد از ان شراب صرف یا مثلث یا فلافلی بیاشامند و روغن نار
دین بر معده نهند کنند **لبن البقر** رودنس گوید که شیر حیوانی که مدت حمل وی بیشتر یا کمتر از
مدت حمل انسان بود آدمی را بد بود و آنچه مساوی بود ملایم بود از بهر این است که شیر گاو

نیکوتر و مناسب تر از شیرهای دیگر حیوانات بود و در سوم و غلظ وی زیاده بود و غذا بیشتر
از همه شیرها دهد و فربهی آورد و دیرتر بگذرد و ربو و سل و تبهای کهن را نافع بود **لبن المعز**
شیر بز معتدل بود میان شیر گاو و شیر خر زله را نافع بود و ریش حلق و عرق النسا که از خشکی
بود و غم و وسواس و سرفه و سل و نفث الدم را نافع بود و غرغره بدان کردن خناق
و ورم لهاة را سود دهد بود و ریش مثانه و دیسقوریدوس گوید شیر بز بلغم فرو دی
کمتر بود از شیرهای دیگر از بهر آنکه چرا کردن وی بیشتر چیزهای قابض بود چون درخت مصطکی
و درخت بلوط و درخت زیتون و درخت حبة الخضرا و امثال آن و از بهر اینست که معده را نیکو
بود و روفس گوید شیر بز اسهال کمتر از شیر گاو بود و باقی در همه احوال که مانند وی بود و طری
گوید تبهای کهن را و استطلاق بطن را نافع بود از بهر آنکه بسیار رود و اندک آشامد و در
چیزهای تلخ چرا کند و گوید بول براند و گوید مضر بود با حشا و بدل آن شیر گاو بود **لبن النعاج**
لبن الابل است بپارسی شیر شتر گویند و وی در سوم و جبنیه کمتر داشته باشد و بغایت
رقیق و مائی بود سده احداث نکند چنانکه شیرهای دیگر بلکه سده بگشاید و جگر را تازه کند و ضیق
النفس را و ربو و مار اصفر را نافع بود و قوه جسم بدهد و مرضهای سپرز را نیکو بود و با بول وی
چون بیاشامند استسقاء گرم را نافع بود و حنین گوید استسقاء طبلی و زقی بغایت مفید بود
و اگر با پنج درم از سکر العشر بیاشامند استسقای گرم را نافع بود و حنین گوید استسقای طبلی
و زقی را سود مند بود و غلظی که در جگر بود بگدازد و ورمهای صلب حاصیه را مفید بود و
بواسیر و دبیله را نافع بود و شهوت غذا و جماع برانگیزد و اگر با نبات بیاشامند زنان لون
را صافی کند و حرارت جگر و خشکی آن را نافع بود بغایت و مقدار یک رطل تا دو رطل مستعمل بود و وی
زود از معده بگذرد و غذای کمتر از البان دیگر دهد و بدل آن شیر بز نیکو بود که در ساعت
دوشیده باشند **لبن [illegible]** و لبن الضان نیز گویند و بپارسی شیر میش گویند و سم و غلیظ بود
و جبنیه و زبدیه بسیار داشته باشد نفث دم و قرحه شش را نافع بود و تدارک مضر جماع
بکند و قوه باه بدهد و ادویه کشنده را نافع بود و زحیر و قرحه امعا و ربو و سرفه را سود
مند بود و لون را صافی گرداند و درد ماغ بیفزاید و کاج و سحجان شیر زهم دبود و وی
گرم بود و ملایم بدن نبود و قراقر و مرار و بلغم آورد و قولنج **لبن الاتن** بپارسی شیر خر گویند
د سومه وی کمتر بود و رقیق بود و چون بدان مضمضه کنند لثه و دندان را محکم کند بخلاف شیرهای

شیرهای دیگر و سرفه و سل و نفث دم و عسر النفس و مجموع مرضهای سینه و ریش مثانه
و مجاری بول را بغایت نافع بود چون حلیب وی بیاشامند مقدار سی درم بامداد
یا کمتر یا بیشتر و ادویه کشنده را و زحیر و قرحه امعا را نافع بود و موافق نبود اصحاب
صداع و طنین و دوار را و بدل وی شیر بز بود و گویند شیر میش **لبن الخیل** بتازی آن را
خوانند بپارسی شیر اسب گویند جبنیه در وی کمتر بود و زبدیه و زود بگذرد و خون حیض
که منقطع شده باشد براند و چون زن شیر وی حمل کند چون گرم بود رحم را پاک گرداند
و قرحه و چون بیاشامند مستی کند و ترکان آن را قمص خوانند **لبن النسا** شیر زنان بول را
و تریاق ارنب بحری بود و درد چشم را نافع بود چون در چشم دوشند و گشند و خشونت
چشم زایل کند خاصه چون با سفیده تخم مرغ بود و سل را نافع بود چون بیاشامند همان
زمان که از پستان بیرون آید یا بمکد از پستان لیکن از زنی که صحیح البدن معتدل المزاج
بود و ورم گوش گرم و قرحه آن نافع **لبن** بشیرازی ذمه خوانند طبیعت آن سرد
و تر بود مصلح مزاج گرم جگر بود و بدن را فربه کند و وی بطی الهضم بود و خلطی غلیظ از وی
متولد شود و دیر از معده بگذرد و از امعا و نفخ و درد در معده پیدا کند و جشای وی
دخانی بود و مهیج فواق و مولد حصا بود و چون با عسل بود غذای بسیار دهد و مصلح وی
بود **لبن السودا** صمغی است که از طرف مغرب آورند و طبیعت آن بغایت گرم بود و مفسد بدن
باشد و بوییدن آن عطسه و رعاف آورد و هم هلاک بود چون بر ورمهای صلب مالند
سودمند بود **لبن اللاعیه** صفت آن در لاعیه گفته شد پیش از این و جالینوس گوید
در قوه مانند فرفیون است و بدل وی بود **لبان** کندر است و گفته شد **لبن الیتوعات**
شیر یتوعات مانند مازریون و حلتیت و انجره و شبرم و عرطنیثا و انواع آن حار و محرق
بود و مفسد خون بود و اگر بر اعضا چکد بسوزاند و مداوای آن در آب سرد بغایت بشستن
مفید بود و چیزهای سرد و مولف گوید شیر یتوعات خاصه شبرم و لاعیه چون در قوباها مالند
زایل کند **لباب القرطم** مغز خسک دانه گرم و خشک بود و مسهل بلغم بود و قولنج بگشاید و
استسقاء زقی و لحمی را نافع بود و شربتی از وی سه مثقال بود با سعتر **لبنی** میواست و آنچه سایله
بود و آن را عسل لبنی خوانند و میعه سایله خوانند و او مانند عسلی بود و در وی حلاوه نبود
و آن صمغ درخت رومی است و نیکوترین آن بود که سایل بود و بنفش حزد و خوش بوی

بود و زرد رنگ و سیاه نبود و طبیعت آن گرم است در اول و خشک است در دوم و گویند
تر است و وی منضج و ملین بود و جرب تر و خشک را نافع بود و سرفه مزمن بلغمی را نافع بود
و آواز صافی کند و طبع نرم دارد و چون زن بخود برگیرد یا بیاشامد حیض و بول براند
و مسهل بلغم بود بی زحمت چون بکشکاب از وی مستعمل کنند و وی سبب بود و نزله را ببندد و مصلح
وی بوزن وی صمغ بادام بود که اضافه وی کنند و بدل وی چند بید ستر و روغن یاسمین
بود و گویند بدل آن جاوشیر بود **لحم** مجموع گوشتها گرم و تر بود و کثیر الغذا و مولد دم
بود و اما بعضی از بعضی فاضلتر بود و نیکوترین آن بود که متوسط بود در فربهی و لاغری و در
عضو معتدل بود و خصی کرده فاضلتر بود از خصی ناکرده و وی غذای مقوی بدن بود
و زود مستحیل بخون شود و صفت مجموع گفته شود **لحم الحملان** فاضلترین گوشتها گوشت بره
بود و نیکوترین آن گوشت حولی بود و طبیعت آن گرم بود در اول و نیکو بود جهت مزاجهای معتدل
و مولد غذای بسیار گرم و تر بود و چون بسوزانند و بر بهق و برص و قوبا طلا کنند سود دهد
و خاکستر سفیدی گوشت سفیدی چشم زایل کند نافع بود و گوشت سوخته گزندگی مار و عقرب
جراره را سودمند بود و با شراب گزندگی سگ دیوانه را نافع بود و خوردن وی متولد
بلغم بود و مصلح وی مثلث یا حلوای شکر بود و مضر بود کسی که غثیان داشته باشد و مصلح وی
آن باشد که ماستهای قابض بخورد **لحم النعاج** گوشت میش حرارت آن کمتر از گوشت بره بود و
خونی بد از وی حاصل شود **لحم الخنازیر** ترسان گویند گوشت خوک بهترین گوشتها بود و گوشت
بری وی بهترین گوشت و خوش بود و آنچه صحیح است بهترین گوشت و خوش گوشت آهو است
و گوشت خنزیر بری و اهلی زود هضم شود و بگذرد و غذای اندک دهد اما القوة بود و جالینوس
گوید موافق انسان معتدل المزاج بود و گویند که قومی که گوشت آدمی خورند اگر گوشت
خوک بخورند فرق نتوانند کرد در لون و طعم و بوی و این دلیل ملائمت و مشابهت است و وی
غلیظ و لزج باشد و قطع لزوجت آن بشراب یا حلوای قندی کنند **لحم الجداء** گوشت جدی فضول
آن کمتر از گوشت بره بود و بزغاله شیرخواره که شیر نیکو خورده باشد نیکو بود و اگر شیری بد خورده
باشد بد باشد و نیکوترین آن سیاه رنگ بود و آن سبکتر و لذیذتر بود و گویند گوشت آنچه
سرخ بود و چشم ازرق بود حرارت آن کمتر از گوشت میش بود و معتدل بود در رطوبت و یبوست
و زود هضم شود نافع بود کسی را که دنبل و دانها بر اعضای وی بر می آید و خونی معتدل نیکو میان

میان لطافت و غلظ از وی متولد شود و چون بریان کرده بود مضر بود بقولنج و مصلح
آن حلوا و قند و عسل بود **لحم المعز الاناث والتیوس** گوشت بز ماده و نر بد بود و دشخوار هضم
بود و غذای بد دهد و مولد خونی بود که میل بسیاهی داشته باشد **لحم البقر** گوشت گاو
بهترین آن بود که جوان سن بود و نیکوترین اوقات خوردن وی بهار بود و وی خشک تر از گوشت
بره بود و در گرمی کمتر از وی و گویند گرم و خشک است در چهارم و وی کثیر الغذا بود و چون
بسکباج بپزند منع سیلان ماده از معده بکند و وی از اغذیه اصحاب کد بود و دشخوار هضم و غذای
غلیظ و آنچه سیاه بود مرضهای سوداوی تولد کند و بهق و جرب و سرطان و قوبا و جذام و داء
الفیل و دوالی و وسواس و تب ربع و سپرز پیدا کند و آنکه ضرر آن کم کند و مصلح آن بود دارچینی
و فلفل و زنجبیل است و در پختن اگر پوست خربزه در دیگ اندازند زود گوشت را پخته و مهرا
کند **لحم العجل** گوشت گوساله نیکوتر از گوشت گاو و کبش بود و نیکوتر آن بود که نزدیک زائیده
باشد و طبیعت آن گرم و تر بود غذایی معتدل بود و خونی صالح از وی متولد شود و مصلح اصحاب
ریاضت بود و مطول را مضر بود و مصلح آن ریاضت و استحمام بود **لحم الجاموس** گوشت
گاومیش غلیظترین گوشتها بود و کیموس بد دهد و دیر هضم شود و در معده ثقیل بود و در
طبیعت سرد و خشک بود و در حب گوشتهای گرم و وی در طبع مانند گوشت نعام و گوشت
لشور بود **لحم الخصی من الحیوان** گوشت خصی کرده بهتر از ناخصی کرده بود چون حیوان خراج
وی بخشکی مایل بود و نیکوترین آن حولی ضان و معز بود و فاضلترین آن بود که میان فربهی
و لاغری بود بلکه وی فاضلتر از همه گوشتها بود و گرمی وی کمتر از خایه دار بود و زود هضم
شود و خونی معتدل از وی متولد شود و به آن مرطب بدن بود و ملین طبع و لاغران را فربه
آورد و مجفف طبع بود و وی مرخی معده بود و مصلح آن آب فواکه قابض بود **لحم الغزال** صالح
ترین گوشتهای صید گوشت آهو بره بود با وجود آنکه مجموع گوشتهای صید بد بود و خونی غلیظ
سوداوی از آن متولد شود آهو بره بدی کمتر داشته باشد و نیکوترین آن خشف بود و طبیعت
آن گرم و خشک است قولنج را سود دهد و فالج و مصلح بدنی بود که فضول داشته باشد
و وی مجفف و مسخن بود و مصلح آن ادهان و حموضات بود **لحم الارنب** گوشت خرگوش بعد از
گوشت آهو بهترین گوشت صید بود و نیکوتر آن بود که سگ صید کرده باشد و طبیعت آن
گرم و خشک بود و در عرق گوشت وی صاحب نقرس و مفاصل نشستن نزدیک بمنفعت عرق

مرق ثعلب بود و گوشت بریان کرده وی قرحهٔ امعا را نافع بود و شکم ببندد و بول براند
و فربهی را نافع بود و مصلح وی ابازیر ملطف بود **لحم الایل** گوشت گاو کوهی اصلاً بد بود
و رنو دیگذرند و بول براند و وی غلیظ بود و دیر هضم شود و تب ربع آورد **لحم الجاموس البقر**
والحمار الوحشی گوشت گوسفند کوهی و خر گور طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم غذایی
بد دهد و عسر الهضم و لحم کباش سودمند بود بکسی که ذراریح خورده باشد **لحم القنافذ** در قاف
گفته شد در صفت قنفذ **لحم الخیل** گوشت اسب مصلح اصحاب تعب سخت و ریاضت قوی
بود و مسام متخلخل و وی مانند گوشت شتر بود در غلظ و رداءة و تولید سودا **لحم الدب** گوشت
خرس لزج و مخاطی و عسر الهضم بود و غذا ال لغایة مذموم بود **لحم السباع و دواب المخالب** گوشت
ددو دام بواسیر را و چشم را سودمند بود و قوة آن بد بود **لحم الحمار الاهلیة** گوشت خر مضرات آن
کمتر بود با اصحاب کد سخت و بدان متخلخل و وی بدتر از گوشت شتر بود و غلیظ تر و تولید سودا
در وی بیشتر بود و وی بدترین گوشتها بود **لحم ابن عرس** در الف در صفت آن عرس گفته شد **لحم السنور**
گوشت گربه گرم و تر بود و گویند سرد بود در دل و بواسیر را نافع بود و سخن کرده بود و در دشت
نافع بود **لحم السقنقور** در باب سین گفته شد صفت آن **لحم الجزور** گوشت شتر که بغایه گرم بود
و مصلح اصحاب کد سخت و ریاضت و گویند مصلح اصحاب عرق النسا بود و در آخر تب ربع
نیکو بود و وی غذای غلیظ بود و غلیظتر از مجموع گوشت و حوش و سخت تر تولد سودا
کند و مصلح آن زنجبیل مربی بود **لحیة التیس** نباتیست که برومی اراموسطیداس خوانند
بپارسی اسپلیخ خوانند و بعربی اذناب الخیل و باصفهان شنگ قابض و یابس بود چون خون
واز ان رحم ببندد و مجموع اعضا و نیکوترین آن تر و تازه بود و طبیعت آن سرد بود در اول
و خشک بود در سیم و گویند گرم بود در اول اعضا را سخت کند و از بهر این است که در تریاق
مستعمل است و در وی قبضی بود مانند تخم گل و ورق خشک آن ریشهای کهن را نافع بود و عصاره
نفث دم و ترف آنرا سود دهد و مقوی معده بود و سودمندترین چیزها بود
جهت قرحهٔ امعا و شکم ببندد و جراحتهای عظیم را باصلاح آورد چون بران نهند و اگرچه
عصب منقطع شده باشد و بدل آن تخم گل و گلنار است بوزن آن **لسان الحمل** دیناوس
است و گفته شد **لحیة الحمار** پرسیاوشان است و گفته شد **لجام الذهب** **لجام القیاصرة**
لذاق الذهب گویند و نیکوترین آن معدنی ارمنی بود و آنچه معمول بود از بول کودکان بود

بود و سرکه که در هاون مسین چندان در آفتاب بسایند که منعقد میشود و طبیعت آن گرم و خشک
بود و حاد و قابض بود و سخن و معفن لذاع بود نه سخت گوشت زیاده بگدازاند و درجراحتهای
و شخوار هضم بغایة نیکو بود و پاک گرداند و لجام الذهب را شنگار الصاغه خوانند
و شنجار است و صفت شنجار گفته شد **لحیش الکلب** نوعی از چیزی جبلی است و آن خراگ
است و گفته شد در خا **لطخة سلیمانیه** ثفل روغن زعفران است و آنرا قرقوما خوانند و
گفته شد **لذاق الذهب** اشق را لذاق الذهب خوانند و لذاق الذهب لجام الذهب است
و گفته شد **لزاق الرخام** لزاق الجزبر گویند و آن صمغ بلاطات است و گفته شد **لسان الحمل**
نباتیست مانند زبان بره بشیرازی آنرا ورق بارتنگ خوانند و بپارسی خرغوله خوانند
و آن دو نوع بود بزرگ و کوچک و ورق بزرگ بزرگتر بود و جوهر وی مرکب بود از
مائیة و ارضیة مائیة مبرد بود و ارضیة قابض و سودمندتر بزرگ تازه بود و طبیعت
سرد و خشک بود در دوم و ورق آن قابض و رادع بود و منع سیلان خون بکند و خشکی
وی نه از لذاع بود و اصل وی چون از گردن صاحب خنازیر بیاویزند نافع بود و وی
و رمهای گرم و شری و خنازیر و آتشی و فارسی و داء الفیل و صرع و نمله و سوختگی آتش
را سودمند بود و آب ورق وی قلاع را نافع بود و شیافات چشم را چون بوی بگدازند
سودمند بود و گویند تب غب را نافع بود چون بیاشامند از اصل وی و گرگزندگی سگ دیوانه
نهادن نافع بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی مصطکی و سلیخه بود و بدل در قان جماجم
بستانی بود **لسان الثور** حشیشیست که بپارسی گاو زبان گویند نوعی از دو است و بهترین
آن شامی یا خراسانی بود غلیظ ورق و بر روی نقطها بود و طبیعت آن گرم و تر بود و
گویند نزدیک باعتدال بود و در وی سردی اندک بود و تر بود در آخر درجه اول و
آنچه خشک بود رطوبة آن کمتر بود و گویند سرد و تر بود در سیم و سوخته وی قلاع کودکانرا
زایل کند و التهاب دهن ساکن کند و وی مفرح دل و مقوی آن بود و خفقان و علت
سودا وی را نافع بود و شربتی از وی دو درم بود و سرفه و خشونة سینه را نافع بود
چون با نبات بپزند و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن صندل سرخ بود و بدل آن ابریشم سوخته
و چهار دانگ وزن آن پوست اترج و گویند بدل آن بادرنبویه است و سنبل و گویند مصلح
آن سلیخه پرورده است و بدل آن دو وزن آن پوست اترج **لسان العصافیر** تخم درختیست

درختی است که آنرا بپارسی بم خوانند و بشیرازی ثمر آنرا تخم اهر گویند و بپارسی گنجشک ازوان
و زبان گنجشک از وان و زبان گنجشک نیز گویند و طبیعت آن گرم بود در دوم و تر بود در
اول و در ورق درخت آن قبض بود و ابن ماسویه گوید لسان العصافیر درد جگر خاصه را
نافع بود و سنگ بریزاند و زیادتی باه کند و قوه مجامعت بدهد و بدلیقوریدوس گوید خفقان را
نافع بود و بدل آن در تحریک باه بوزن آن جوز مقشر و بوزن آن تودری سرخ و گویند
بدل آن نیم وزن آن بهمن سرخ بود لسان الحمل در باب سین در صفت سیسان گفته شد صفت
آن لسان الکلب لسان الحمل و حماض را بدین اسم خوانند لصف کبر است و گفته شد لعیقی
نباتیست که معروفست باذان الارنب و اذان الغزال و آن نوع کوچک لسان الحمل است
و گفته شد لعبه بربریه بعضی گویند جبریت مانند سورنجان و نفس سورنجان کنند و آنچه
محققست سورنجان و در مصر بعبکه خوانند و طبیعت آن گرم است در سیم محرک شهوت
باه بود و باقی منفعت ان در سین گفته شد و بعضی گویند نوعی ییروح است و خلاف است
و بدل آن در تحریک باه بوزن آن جوز مقشر و بوزن تودری زرد و گویند بدل آن تخم
وزن آن فلفل است لعبه مطلقه اصل ییروح است و در ما گفته شود انشاء الله تعالی
مختلف بود لب انواع و لب مزاج شخص و قوت وی منضج و محلل بود کلف و نمش را
زایل کند و محلل خون مرده بود لفت شلجم است و گفته شد لفاح ثمر ییروح است بپارسی
سابیزج اسخ شد و معدا اسم بادنجان بود و نیکوترین آن بزرگ و تیز بوی بود و زرد
و طبیعت آن سرد و تر بود در سیم و گویند در وی حرارتی بود و گویند خشک بود در سیم
وی نمش و کلف را قلع کند بی لذع و تخم وی چون با عسل و زیت برگزند که جانوران نهند نافع
بود و ورق کوچک وی باد زهر عنب الثعلب کشنده بود و بوییدن وی صداع را سود
مند بود و وی منوم بود و بسیار بوییدن وی سکته آورد خاصه آنکه ورق وی سفید بود و باید
که بارم بویند و چون طفلی غلط از وی بخورد قی و اسهال آورد و پیدا کند تا بدی که کشنده بود
و کشنده وی اول اختناق رحم پیدا کند و سرخی چشم و انتفاخ مانند مستان و مداوای وی قی
بروغن گاو و عسل کنند و بعد از آن اپیون و بعضی از اطبا گویند که در آب سرد نشینند و بدل آن
بزر البنج است و گویند بوزن آن جوز القی لف الکرم صابیع الکرم خوانند و در کرم گفته شد منفعت
آن و از ابشیرازی اسنه مانکل گویند لک صمغی است که از طرف دریا آرند و مولف گوید آنرا

آنرا بشیرازی رنگ لاک گویند نقل آنرا بشیرازی دوس خوانند و لک و باید که مغسول کنند
و غیر مغسول نشاید که استعمال کنند و صفت غسل وی چنان است که بگیرند لک منقی از
چوب و نیک بکوبند و آبی که ریوند چینی و بیخ اذخر در آن جوشانیده باشند اندک اندک
بران میریزند و بدسته هاون تحریک میدهد بعد از آن بحریری تنک صافی کنند و آنچه در منخل
مانده باشد دوم باره همچنان کنند مانند اول و صافی کنند و در هم کنند و رها کنند که در بن آب
نشینند آهسته آهسته آب از روی میریزند تا لک بماند و خشک گردانند بعد از آن دیگر سحق
کنند و استعمال کنند و طبیعت آن گرم و خشک بود در اول و اسحق بن عمران گوید گرم و خشک
بود در دوم خفقان و یرقان و استسقا را نافع بود و درد جگر را عظیم سود مند بود و قوت آن
بدهد و سده آن بگشاید و معده را سود مند بود و مقدار ماخوذ از وی یکدرم تا یکمثقال بود و
چون با سرکه بیاشامند چند روز پیاپی هر روز یکدرم تا یکمثقال نباشتا به زالالخ کند و وی مضر
بود به بد نهار لاتوبقوع و گویند مضرت بسر و مصلح وی مصطکی بود و بدل وی رازی گوید
در تفتیح سده و ضعف جگر چهار دانگ وزن آن ریوند و نیم وزن ان اسارون و چهار دانگ
طباشیر سفید لما عنب الثعلب است و گفته شد لوقیون نیلوفر سرخ است و گفته شد لوز حلو
بپارسی بادام شیرین گویند و نیکوترین آن بزرگ و تر بود در اول غذایی متوسط و بسیار
کند و قلت و سمین بود و سبوق وی سرفه خشک و نفث دم را نافع بود و سینه را پاک گرداند
و حرقه بول ساکن گرداند و چون با شکر بخورند منی بیفزاید و شش و مثانه و امعا را نافع بود و
شکم براند خاصه چون با انجیر بخورند و گزند سگ دیوانه را نافع بود و بریان کرده معده را سود
مند بود و وی دشخوار هضم بود و مهیج صفرا و مصلح وی شکر بود و بادی که از بادام متولد
شود غثیان و کرب و غشی آورد و مداوای وی قی کنند بعد از آن ربوب فواکه ترش مانند
غوره و سیب و ریباس و مجموع آنچه در مداوای صفرا گفته شد و بادام تر چون با پوست بخورند
دفعی که سوزش صلب نشده باشد لثه و دهان را نافع بود و حرارت آن ساکن گرداند بیرد ولی بود
غوصتی و حموضتی که در پوست بیرونی وی ست لوز مر نیکوترین بادام تلخ آن بود که بزرگ
و روغن دار بود و طبیعت آن گرم و خشک بود و مسیح گوید گرم بود در سیم و در وی جلایی
و تنقیه بود و از خواص وی آنست که شپش را بکشد و بر کلف روی طلا کردن زایل کند و
وی شری و قوبا را نافع بود و با شراب و عسل طلا کردن نمله را سود مند بود و روغن آن درد

در دکوش را نافع بود و چون سر را بدان بشویند با شراب خرا زایل کند و اگر پیش از شراب
خوردن پنج عدد بادام تلخ بخورند منع مستی بکند و گویند پنجاه عدد و اگر روباه با طعام بخورد
بمیرد و وی قوة باصره بدهد و با نشاسته نفث دم را نافع بود و سده جگر و سپرز و گرده بگشاید
و جرب و حکه را نافع بود و یاری دهد بر نفث اخلاط غلیظ از سینه و شش و بول براند و عسر
البول را نافع بود و سنگ بریزاند و مضر بود با معا و مصلح وی بادام شیرین و نبات و خشخاش
بود و حمله درخت وی در قوة مانند وی بود **لوز البربر** لوز الجبلی است و آن جلوز است
و ورز نیت المرجان صفت آن گفته شد و صفت رنیت السودان هم گفته شد **لوبیا** و لوبیا
نیز گویند و ثمر وان سهل تر از ماش هضم شود و بیرون آید و نفخ وی کمتر از باقلا بود
و نیکوترین آن سرخ بود که کورده بود و طبیعت وی گرم بود در اول و معتدل بود در تری
و خشکی و گویند سرد و خشک بود و سرخ وی کمتر گرم تر از غیر وی بود و آبی که آزاد روی
بخته باشند حیض براند خاصه سرخ وی و دم نفاس را پاک کند و بول براند و بدن را فربه کند
و سینه و شش را نافع بود و مشیمه بیرون آورد و بچه مرده و وی مولد خلط غلیظ بلغمی بود و مغثی
و مولد اخلاط بد و نفخ بود و ضرر آن کم شود و چون با زیت و مری و سرکه با خردل و نمک و
فلفل و دارچینی و صعتر مستعمل کنند و شراب بآن بیاشامند **لوقان** حرف ابیض و اسفند اسفید
نیز گویند و گفته شد **لوف** بپارسی ببلکوش گویند و آن سه نوع است یکنوع را بیونانی دارا
قیطن گویند و معنی آن لوف الحیه بود و لوف السبط گویند که لوف الکبیر است و یکنوع بیونانی
امارن خوانند و ببربری اترانی و بزبان اهل اندلس صاره و آن لوف الصغیر است و از لوف
الجعد گویند و نوع سیم بیونانی اریصارن خوانند و آن حرلیس است و اهل مصر لزاد ویره
خوانند و لوف الجعد اسخن بود از سبط و لوف السبط ارضیة در وی بیشتر بود و مقطع اخلاط
غلیظ لزج بود مقطعی معتدل و بیخ وی کلف و بهق و نمش را نافع بود چون با عسل طلا کنند
شراب شقاق که از سرما بود و سود دهد و ورق وی جراحتهای بد را سود دهد و روغن
را نافع بود و چون با شراب بیاشامند محرک باه و اگر بیخ وی در بدن بمالند افعی نگزد و ثمر وی
چون مقدار سی حب با سرکه بیاشامند بچه بیندازد و از خوردن وی خلط غلیظ متولد شود
لوفا صاحب منهاج گوید قنطوریون باریک است و صاحب جامع گوید نوعی از حی العالم
است که آنرا اذان القسیس خوانند و گفته شد صفت سرد و در باب حرف **لوطوس** چند نوع است

نوفار بستانی را بدین اسم خوانند و گفته شد و بشنین را هم بدین اسم خوانند و بشنین نوعی
از نیلوفر است که در مصر ویرا خزیری خوانند و آن نیلوفر دیگر را اعرابی خوانند و گویند لو
طوس نوعی از سدر است و ابن مولی العبید است **لوفردیس** حجر قبطی است و گفته شد **لؤلؤ**
بپارسی مروارید خوانند و نیکوترین آن سفید و پاک بزرگ شیرین بود و طبیعت آن
سرد و خشک بود و لطیف و درد دل را نافع بود و خفقان و غم و نفث دم را سودمند بود و
مقدار ماخوذ از وی دو دانگ بود و ریشهای چشم را نافع بود و منشف و مقوی آن بود و
صحت چشم نگاه دارد و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی لسد بود و بدل آن یک وزن وی نیم آن
صدف صافی بود و ابن زهر گوید چون در دهان نگاه دارند قوت دل بدهد **لیمونیون**
نوعی از حماض بزرگ است که در بستانها و بیشهها روید و در حماض گفته شد صفت
انواع آن **لیمو** صاحب منهاج گوید مانند اترج بود بوی و فعل وی در دماغ پوست وی
و ورق وی گرم و خشک بود در اول و حماض وی مانند حماض اترج بود در منفعت و قوة
بلکه اقوی بود و نشاید که با پوست آب وی بگیرند لیکن مقشر باید کرد و بعد از آن آب از وی بگیرند
تا عصاره قشر وی با وی نیامیزد که برودت وی بشکند **لینوفر** نیلوفر است و گفته شد
لینوفرمندی او سعند است و گفته شد **لیلج** نیلج است بپارسی نیل گویند و گفته شود **لیخ**
نوعی از اقلیمیا است که در جزیره قبرس در معدن نحاس یابند و گفته شد صفت آن ٥٥٥

باب المیم

مامیثا

ممیثا نیز گویند و آن دو نوع بود یک نوع گل وی سرخ بود و آنرا ارغامونی خوانند و
گفته شد و یکنوع گل وی زرد بود و نیکوترین آن زرد بود و از وی شیاف سازند و آنرا
عصاره مامیثا و شیاف مامیثا خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود در اول و قابض بود
و ورمهای گرم را نافع بود و ابتدا ورمها را سودمند بود و مقوی چشم بود و درد بیخ را نا
فع بود **ماهودانه** و ماهوبدانه نیز گویند و بپارسی حب الملوک خوانند و آن از ماش بزرگتر
بود و لون آن تیره بود بسرخی زند و چون در غلاف بود مانند لوبیایی بود کوچک و رنگ
غلاف وی سفید بود و چون بشکنند مغز وی هم سفید بود و صاحب جامع در ماهیة اسم وی و
تفسیر آن که کرده است سهو کرده است از برای آنکه وی تفسیر ماهو بذاته کرده است و گفته است
ای قایم بنفسه ای انه یقوم بذاته فی الاسهال و حال آنکه او را ماهودانه خوانند نه ماهوبذاته

وبعضی ونه را حب الملوک خوانند و دند فیر حب الملوک است وگفته شد صفت آن در دال و المهملة
حب الملوک گرم وخشک است در دوم استسقا و مفاصل و نقرس و عرق النسا و قولنج را نافع
بود چون ورق وی بپزند با خروسی بپزد و مرق آن بیاشامند و وی لبنی تمام داشته باشد
مانند یتوعات و اگر از حب وی شش و هفت دانه حب سازند و فرو برند مسهل بلغم و مره
وکیموس مائی بود لیکن آب سرد از پی آن بیاشامند و شربتی از وی با لخلخه حب بود و اگر
بخایند مسهلی قوی بود با افراط و اگر بجان فرو برند مسهلی باعتدال بود و مقیی بود بقوت و
موافق معده نبود و مسهل بود مانند یتوعات و لبن وی چون بیاشامند فعل لبن یتوع
کند و مصلح وی انیسون و کثیرا بود و بدل وی نیم وزن وی دندت و گویند بدل آن حب
الخروع است و گویند بدل آن یکوزن و نیم حب النیل است **ماهیزهرج** معنی آن سم السمک
بود و آن پوست بیخ نباتیست و درخت آن صاحب منهاج گوید مانند درخت شبرم بود
دراز تر و در لون وی عبرتی بود که بصفرت مایل بود و مولف گوید درخت ماهی زهره بدرازی
یک گز و نیم باشد و دراز تر و کوتاه تر بود و گل وی زرد و خوش رنگ بود و میانه گل وی کاسنج
بود اندکی و گلهی بهم داشته باشد و برگ وی به تیرگی زند خیا که صاحب منهاج گوید و اصل
وی یکی بود و شاخها بسیار داشته باشد و گویند از یتوعاتست و طبیعت آن گرم و خشک است
در سیم نقرس و درد مفاصل و پشت و را اندفاع بود چون با ادویه مسهل مستعمل کند و از خواص
وی آنست که چون در آب اندازند که ماهی بود ماهیان مست شوند و بر روی آب افتند
و شربتی از وی چون با نبات بود یکمثقال بود و اگر در مطبوخ کنند با ادویهای دیگر از دو
درم تا سه درم بود و اگر در حب کنند با ادویهای دیگر نیم درم بود و مضر بود بمعا و باید که روغن
بادام چرب کنند و کثیرا و نشاسته و انیسون اضافه کنند بوی و آن را اسکران الحوت خوانند و سه
نوع بود دو نوع کوهی و یک نوع صحرای و کوهی بقوت تر بود و آن را بوصیر خوانند و قلوس
گویند و نوعی صحرایی معروف بود بماهی زهره **مازریون** خامالا گویند و آن دو [illegible]
نوع است یک نوع انجنص خوانند و آن مازریون سفیداست و صفت آن گفته شد و یک
نوع دیگر مولف گوید بشیرازی مت رو خوانند و به پارسی هفت برگ خوانند و ورق آن
از ورق زیتون کوچک تر بود و از ورق مورد بزرگتر و سطبرتر و لون آن بزردی زند
و نیکوترین این نوع بود و در قوت مانند شبرم بود و نوع سیاه وی از شبرم گویند بقوة

بقوة تر بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در چهارم برص طلا کردن و بر بهق و نمش طلا
کردن نافع بود و با عسل بر خشک ریشات و جرب طلا کردن سودمند بود و مسهل ماء اصفر بود
خاصه چون تر بود در موسم گل آن و مسهل کرمها و حب القرع بود و سودا را با ادویهای گرم سبب
بود و چون با شراب بیاشامند جهه گزندگی جانوران سودمند بود و شربتی مقدار زیاده از
وی دو دانگ بود و باید که مدبر کرده مستعمل کنند که سرکه غائله وی بشکند و صفت مدبر
کردن وی چنان بود که بگیرند مازریون تازه بزرگ ورق و در سرکه خیسانند و شبانروز
بعد از آن سرکه تازه کنند تا سه نوبت مکرر کنند بعد از آن سرکه بریزند و وی را باب شیرین سه نوبت
بشویند و در سایه خشک کنند و اگر بتعجیل بود در آفتاب خشک کنند و بعد از آن استعمال کنند و اگر
در سرکه خیسانند و بر سبزه نهند بگدازاند و وی جگر را مضر بود بغایت و رطوبه جگر بخورد و
جمیع جهد و مازریون مدبر چون بگویند بغایت حرد و کثیرا اضافه وی کنند و بروغن بادام
شیرین چرب کنند و اگر خواهند با ادویه که مصلح وی بیامیزند مثل تربد و افتیمون و هلیله زرد
و ورق گل سرخ و رب السوس و کمونی کرمانی و نمک هندی دوائی موافق بود جهه علاج
سودا اگر باسهال بیرون آورد و نافع بود در دهای بلغمی را و اگر خواهند که آب زرد را خر
مدبر وی با ایرسا و توبال النحاس و اسارون و مرصافی و سکبینج و نمک هندی و
هلیله زرد و تخم کرفس بستانی و عصاره غافث و عصاره افسنتین و سنبل و مصطکی
بیامیزند و باب عنب الثعلب و رازیانه تر که کوفته باشند و جوشانیده و صافی
کرده بیاشامند و اگر طبیعت وی محکم بود مغز خیار چنبر با آب لعول که گفته شد زیاده کنند
مسهل آب زرد بود و اگر در حبی یا قرصی کنند نشاید از بهر آنکه در غایت قوت بود و ضعفا
را تحمل نبود و محروری مزاج را در زمان گرم و در گرم سیرها استعمال کردن بد بود
و نوع سیاه ان کشنده بود دو درم بکشد بکرب و قی و اسهال و معالجه وی بشیر
تازه کنند یا با جلاب و بزرگترین معالجه آن مثرودیطوس بود یا تریاق طین مختوم و
چون با آرد و زیت و آب بیامیزند موش و سگ و خوک را بکشد و بدل مازریون سه
وزن آن ایرسا بود و دو دانگ وزن آن مقل الیهود **ماهیتمان** ساذج هندیست و گفته
شد **مارجوبه** مارکیا خوانند و آن هلیون است و گفته شود **ماسقدون** ماسقو دیز گویند
و آن دوائی هندی بود و آن ورق و قضبانی بود مانند شاهسفرم و روغنی از وی گیرند

مانند یاسمین و طبیعت آن گرم و لطیف بود و بوی آن سنبل ماند ماشیا حشیش ارغامونی
است و گفته شد در الف و آن را میثا سرخ خوانند ماش ماج خوانند و بشیرازی بنو ماش
گویند و بنو سیاه خوانند و جوهر وی نزدیک باقلا بود و نفخ وی کمتر و خاصه ترین استعمال
کردن وی تابستان بود و نیکوترین آن سبز بزرگ فربه بود و طبیعت آن سرد بود در اول
و معتدل بود در رطوبت و یبوست چون تقشر کنند و گویند خشک بود در اول کیموس وی محمود
بود و زودتر از باقلا بگذرد و خاصه مقشر وی و جهت درد اعضا ضماد کردن وی نافع بود و
اگر خواهند که شکم براند و سبب نفخ در وی نبود شیر خشکدانه و روغن بادام شیرین بپزند اما
باید که ورم و تب صفراوی نبود و اگر تب حاده داشته باشد با بقلة الحمقا و کاهو و اسفاناخ و
جو کوفته بپزند و اگر خواهد که شکم ببندد دمخان با پوست بپزد در آب و آب از وی ببرد و بعد از آن
با ورق حماض بستانی بپزد و آب سماق و آب انار دانه و زیت اضافه کند و بخورد حرارت
ساکن کند و شکم ببندد و اگر زیت نخواهد روغن بادام و وی سرفه را نافع بود خاصه چون
با نبات بود و چون بکوبند و با آب مورد سرشته شوند و ضماد کنند بر اعضایی که کوفته باشند قوت
دهد و وی طلاوه را نیکو بود و در روی جلا نبود و باید که با روغن بادام بپزند و در مزوره
مصلح وی شیر خشکدانه بود و بدل آن باقلا مقشر بود ماش هندی قلت است و گفته شد
ماسن بپارسی الماس خوانند و آن چهار نوع است اول سندی بود که لون آن بسفیدی مایل
بود و بزرگ آن بمقدار باقلایی بود و بمقدار تخم خیار و کنجد بود و باشد که از باقلا بزرگتر بود
لیکن نادر افتد و لون آن نزدیک لون نشادر صافی بود و نوع دوم مایل بود و لون وی
مانند نوع اول بود اما بزرگتر بود و سیم معروف بود بحدید از بهر آنک وی مانند آهن
بود و وی بوزن ثقیل تر بود و آن از زمین یمن و بلاد سوقه یابند و چهارم قبرسی
بود موجود در معادن قبرسیه و بلون نقره بود و طبیعت الماس سرد و خشک بود و گویند گرم
و خشک بود در چهارم و گویند چون در دهان گیرند دندان را بشکند و بغایت محرق و معفن بود و
وی سم قاتل بود و مداوای کسی که آن خورده باشد قی با آب گرم و روغن کردن بعد از آن
شیر تازه آشامیدن و الماس با سرب یا قلعی توان شکست و چون وی را بشکنند بیشتر سوده شده
و آتش در وی کار نکند مامیران گویند نوعی از عروق الصفر است و از وی گرم و تر بود و آن
صینی بود و خراسانی بود و صینی زرد بود و خراسانی تیره رنگ که بسبزی ماند و آن عروقی

باریک بود و گره داشته باشد و طبیعت آن گرم و خشک است در آخر دوم و گویند در
چهارم و گویند گرم است در اول و خشک در دوم سفیدی چشم و سفیدی ناخن را
زایل کند و روشنایی بیفزاید و اصل وی یرقان را نافع بود و حیض و درد وی ادرار بود
و مقدار ماخوذ از وی نیم درم و چون با سرکه سحق کنند و بر کلف طلا کنند زایل کند و مضر
بود بگرده و مصلح وی عسل بود و بدل وی بوزن وی عروق الصفر و نیم وزن آن مرو بود
مارون چنین گویند مرماحوز است و گفته شود مامون ماشا است و گفته شد ماء نیکو
ترین آب چشمه آن بود که از طرف شرق بود و نیکوترین آن که از بلندی بیرون آید و مقابله
شمال و بر سنگ روانه بود و براق و صافی بود و سبک وزن و رایحه و طعم نداشته
باشد و چون آفتاب بر وی تابد زود گرم شود و زود سرد شود و زود از معده بگذرد
و ثقل طعام خشک گرداند و طبیعت آن سرد و تر بود و تری آن در چهارم و مقدار
معتدل از وی آن قدر بود که غذا را یاری دهد و باعضا رساند و رطوبات آن نگاه
دارد و بدن کسب نضارت و نعومت از وی بکند و وی ریها را بد بود و بسیار خوردن
گزاز و رعشه و سبات و نسیان آورد و نشاید که تشنگی برند که شهوة را و قوة را نقصان
دارد و محیف جسم و مظلم بصر بود و بقراط گوید نیکوترین آبها آب باران بود خاصه که
از زمینی نیکو گیرند و قطره وی اندک گیرند در ماه کانون و وی شیرین تر
و سبکتر بود و سردی وی کمتر بود از آب چشمه و وی سرفه را نیکو بود خاصه چون اشربه
جهة سرفه از وی بپزند و آب برف سرد الطبع و بکسب اگر باعتدال بیاشامند مبرد معده
و جگر بود و بر هضم قوت دهد و مضر بود بدندان و حنجره و سینه و نقرس و امراض جشار
بارد و عصب و مصلح وی ریاضت و استحمام بود و نشاید که ناشتا آب خورند که گزاز آورد
و ناقص معده ضعیف که گوشت اندک داشته باشد و ناقهان و صاحب سپرز و یرقان را و
استسقا و بواسیر نشاید که آب سرد خورند و بعد از مجامعت و حرکات محکم نشاید که خورند
که مضعف حرارت غریزی بود و نشاید که در شب تشنگی سخت که حادث شود آب خورند که
حرارت غریزی بنشاند و استسقا آورد الا بسبب چیزی گرم و خشک یا شور خورده باشند
اگر اندکی باز خورند شاید و آب گرم نیکوترین نیم گرم که حرارت وی لذیذ و وی گرم بود
بعرض طبیعت براند خاصه چون با نبات یا عسل بود و چون با آب سرد ممزوج کنند مصروع را

مضر بود و تشنگی ساکن بکند و اگر بسیار خورند مفسد مزاج بود و مرخی معده و دماغ را از نجا
برکند و هضم فاسد کند و بسبب فساد هضم لون را زرد گرداند و سپرز و جگر را ورم کند و بهیج
رعاف بود و باید که با گلاب بیامیزند تا مرخی معده نشود **ماء اللحم** باید که از گوشت
محمود بود مانند بره و حولی و جبش و سودمندترین چیزها بود جهة ضعف دل و جهت
آن بقرع انبیق گیرند و آن مانند غذی بود در غایت قوة **ماء الشعیر** بپارسی جو آب گویند و
و فعل وی مانند کشک الشعیر بود که آن را شیر جو گویند و در کاف گفته شد و وی مبرد و مرطب
بود حدة اخلاط بشکند و بول براند و تنهای ماده را نافع بود ساده آن و اگر بلغمی بود
با کرفس و رازیانه نافع بود و وی جگر گرم را نافع بود و خونی معتدل صالح از وی متولد شود
و تشنگی بنشاند و زود بگذرد و از معده و معا زود بیرون آید و اخلاط سوخته با وی منضج
شود و مضر بود با حشاء سرد و منفخ بود و معده سرد را بد بود و دفع مضرت وی بکاشم کند **ماء الجبن**
بپارسی آب پنیر گویند و کلف و جرب را نافع بود خوردن و طلا کردن و مسهل صفرا بود و ترفا
سود دهد و با افتیمون مسهل سودا سوخته بود و حرارة جگر بنشاند و حدة صفرا و فاضلترین
خوردن آن بهار بود و مقدار شربتی از وی در هر روز سه نوبت یک رطل بغدادی بود و میان هر
نوبتی دو ساعت بود با دانگ نمک هندی و نیکوترین آن بود که از بز سرخ جوان گیرند از آن
چشم که علف خورد نه گیاه و اگر احتیاج بود علف آن را جو و کاشنی و خیار و رازیانه هرچند
صنعت آن بستانند شیر تازه دو رطل در دیگ کنند و آتش آهسته در شیب آن کنند و چون شیر جوشید
و بسر آمد چهل درم سکنجبین قندی و یک درم سرکه بر آن ریزد شیر بریع شود و پنیر جمع شود
بعد از آن بپالایش بپالایند پس از آن بکرباس و دیگر بار بر سر آتش نهند و کفش بگیرد بعد از آن
مستعمل کنند **ماء الورد** بپارسی گلاب گویند نیکوترین آن تیز بوی که طعم تلخ بود و طبیعت آن سرد
بود و گویند گرم و سرد و قول جالینوس است و گویند سرد بود در اول و معتدل بود در رطوبت
و یبوست مایل برطوبت بود مقوی دماغ بود و مسکن صداع گرم بود و بوئیدن و طلا کردن
و قوت دل و معده دهد و خوردن و طلا کردن و لثه را سخت کند و درد چشم را ساکن کند
و حرارة آن بنشاند و چون بیاشامند غشی و نفث دم را نافع بود و خفقان گرم و مقوی جسم بود
بعطریتی و قبضی که در وی است و چون بر سر ریزند خمار را تحلیل کند و صداع را ساکن گرداند
و بسیار بر موی ریختن موی را سفید گرداند و گلاب مقوی معده و مفرح سینه بود و مصلح وی جلاب

جلاب نبات بود **ماء الکافور** نیکوترین آن بود که مانند روغن بلسان بود و طبیعت آن
گرم و خشک بود در سیم منفعت وی آنست که دود ترا بیرون آورد و مضرت وی آنست که
محرور مزاج را درد سر آورد و دفع مضرت وی بروغن بنفشه کند که با وی خلط کنند و
سرد مزاج و برا از درستان و شهرهای سردسیر را موافق بود و ماسرجویه و یوحنا
رازی گویند درخت کافور چون بشکافند این آب از وی روانه گردد و گویند
کافور بود که با پوست درخت مختلط شده باشند بپزند و صافی کنند و آن آب ذهبی رنگ از
وی بگیرند خاصیت وی آنست که چون در طعامی کنند مگس گرد آن نگردد **ماء النون** آب
ماهی نمک سود را ماء النون خوانند و آن مانند مری بود در اکثر حالات و گرمی و خشکی وی
کمتر از مری شیری بود و چون بدان حقنه کنند درد ورک و عرق النسا و قرحه امعا را نافع بود
و ریشها متعفن که در امعا بود خشک گرداند و منقطع بلغم بود **ماء الملح** دیسقوریدوس
گوید قوة وی و فعل وی مانند نمک بود و قایم مقام آب دریا بود در منفعت **ماء العسل**
گرم بود و قوة معده سرد بدهد و اشتها بیاورد و بول براند و مرضعها سرد را نافع بود و
مسهل طبیعت بود چون خلطی باشد که مستعد دفع بود و شکم به بندد و چون در معده قوة
نبود غذا بیدن بود و اگر زن بیاشامد اگر او را نزدیک ناف بید اکند البته نبود و مضر
بود باصحاب مرار و ورم گرم و مصلح آن ربوب فواکه حامض بود و صفت آن یکجزو عسل دو
جزو آب شیرین بجوشانند تا ثلثی بود و دو ثلث بماند و کف وی گیرد بپالایند و اگر خواهد که گرمی
وی زیاده گردد مصطکی و زنجبیل و قرنفل و دار الفلفل از هر یک قدری در خرقه بسته با وی
بجوشانند **ماء الحدید** دو صفت است و گفته شد **ماء القراطن** شرابیست که آن را خندیقون
و صاحب منهاج گوید که از خمر یا مثلث بود و عسل و داروهای گرم سازند و صاحب
جامع گوید ماء العسل است و گفته شد **ماء الجمه** بپارسی آب که گویند صاحب جامع گوید
از جماعة بازرگانان شنیدم که از طرف هند متردد بودند و از غیر ایشان از اقلیمهای دیگر
که آبیست خاکستری رنگ مغایر ناخوش بوی و چون کهن گردد سیاه شود و مؤلف
گوید آن ماهی را حمه خوانند و در بحر چین بود و اگر آن ماهی را بشل جبری مثل جوال دوزی
بزنند در حال درست گردد و در اندرون وی مانند کیسه بود بر این آب و خواص وی
آنست که هر عضوی که شکسته گردد مقدار دو مثقال بیاشامند و رها نکنند که بدندان رسد

که دندانرا مضر بود و در زمان آن عضو درست کرداند اما باید که بازجایی بسته باشند و در
حال بپاشانند فتبارک الله احسن الخالقین و نشان این آب آنست که چون خورند در حال
آن شخص که استخوان شکسته است داند که آب رسید تا موضع شکسته و این مجرب است
مالی عسل است و گفته شد مالسوفن بادزهر خوانند و گفته شد مار ماهیج ماهی دراز
است مانند مار و آنرا مار ماهی خوانند مالطونیون درخت قثا است و صفت قثا گفته
شد متک اترج است و گفته شد مسل سوسن است و گفته شد مثنان
درخت کرمدانه است و آن از مازریون است و کرم دانه تخم وی بود و گفته شد
مثلث آب انگور بود که بجوشانند و کف وی بگیرند تا چهار دانگ بسوزد و دو دانگ
باند بعد از آن فرو گیرند و استعمال کنند و منافع وی نزدیک بمنافع خمر بود و خونی صالح
روشن از وی متولد شود و هضم غذا بکند و چون با آب بیامیزند محرور را مزاج را
نیکو بود مجنج نوعی از ریاحین است بپارسی خوش نظر گویند طبیعت آن سرد و خشک
است در دوم و گویند تر است وی قابض بود منع خون رفتن بکند و طبیعت ببندد و
جراحتهای تر را بصلاح آورد و ریش آنرا خشک گرداند و درد زایل کند مح ماش
و گفته شد محروث اصل الانجدان است و وی بقوه و منفعت و حلتیت بود و بهترین
آن سفید و سبک بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سوم یاری دهد و معده را پاک گرداند
و معا و محلل ریاح و نفخ بود و مقدار المستعمل از وی نیم مثقال بود و اسحق گوید مضر بود
بشش و مصلح وی عسل بود محلب درختی است مانند درخت بید و گل وی سفید بود و ثمر از
حب المحلب خوانند و گفته شد در حا محمود سقمونیا است و گفته شد محاجم اهل اندلس
مخلصه را بدین اسم خوانند مخلصه محاجم خوانند و الوج گویند و آن سه نوع است و مولف
گوید یکنوع ابشیرازی کارزنگ خوانند و بپارسی بلبل شامی گویند و یک نوع کشنیز کوهی گویند
و یک نوع تریاق کوهی و هر سه نوع تخم ایشان مشابه بیکدیگر بود اما در نبات ایشان و
جای رستن ایشان اندک تفاوت بود نبات کارزنگ خشن بود و تخم وی بغایت تلخ بود
و گل وی ازرق بود و هم تلخ بود و در مرغزار زیر کوه و در سنگستان روید و نبات
کشنیز کوهی املس بود و بقدر بزرگتر بود و تخم وی هم بزرگتر بود و هم تلخ بود و در مرغزار روید
که در دامن کوه بود و گل وی بسرخی زند و نوع سیم در ریگ روید و نبات وی کوچکتر

تر بود و گل وی سفیدی بود که در وی سفیدی و زردی و سیاهی بود و مولف گوید
نیکوترین آن شبانکاره بود که از کوهستان شبانکاره آورند و خواص وی آنست
که هر کس که شربت از وی بیاشامد از گزندگی مار و عقرب و افعی و مجموع گزندگان
ایمن باشد و اگر مار و عقرب یا افعی گزیده باشند یک شربت از وی بیاشامند البته خلاص
یابد از مضره سم آن و شربتی از وی یک درم بود تا بمثقال با روغن زیت و مجربست
و بکرات امتحان کرده مجرب بوده و الحمد لله علی ذلک کثیر و مولف گوید شخصی در زوال آفتاب
جمل سه روز هر روز یکمثقال مخلصه با شراب تجرع کرد و در آن سال چند نوبت ویرا زهر
دادند بر وی کارگر نشد مثل دو دانگ و نیم الماس ویرا دادند و یک نوبت یک زهر
افعی و چند سمیات دیگر و بر وی هیچ عمل نکرد چون تفحص کردند در اول سال مخلصه خورده
بود چنانچه یاد کرده شد و این مجربست بتحقیق مخلصه ویرا از بهر آن نام نهاده اند که
از همه زهرها خلاص دهد و مولف گوید حجر التیس که بپارسی پادزهر خوانند و از ایک
کوهستان شبانکاره خیزد و چون حجر التیس بودن با آخر رسد در میان آن دانه یافته
شود چوب باشد و آن دانه و چوب از آن مخلصه باشد و بدان دانه پادزهر جمع میشود
و بمرور ایام می بندد و بزرگ میگردد و غذای آن گوسفند گوید بغیر از مار و محاصیت
و بالجمله تریاقیت در وی هست مخاط مخیطا گویند و دبق بیز گویند و بیرون آن
سپستان است و گفته شد مخ بپارسی مغز گویند و وی لذیذتر از دماغ و نیکوتر بود
و موافق ترین مغز ساق گوساله بود و ایل بود و بعد از آن گاو و لیکن بزلبس گوسفند و طبیعت
آن گرم و تر بود و سخن و ملین و کثیر الغذا بود و بهترین آن بود که در آخر تابستان باشد و
وی محلل و ملین صلابات بود و چون زن بخود برگیرد و فرزجه از مغزهای محمود صلابت رحم
را نافع بود و اعضای صلبی را نرم گرداند مجموع و شقاق دست و پا بهار را نافع بود و ملطف
معده بود شهوة و مغثی چون بسیار بخورند و مصلح وی ابازیر گرم بود و صعتر و نمک و
محیض الحذان بپارسی دوغ خوانند و نیکوترین آن بود که از شیر گاو جوان بود و صفت آن
در لبن حامض در لام گفته شد مداد نیکوترین مداد آن بود که سبک وزن و سیاهی
بغایت بود و تمه طبیعت انواع آن گرم بود و مجفف الا هندی که بولس و برا ر مبرات شمرده
است و چون بر ورم گرم طلا کنند نافع بود مرجان در باب با در صفت بسد گفته شد انواع آن مرزنجوش

بس

مرد قوس گویند بپارسی مرزنگوش خوانند و بعربی اذان الفار و گفته شد در الف و طبیخ
وی استسقا را نافع بود و اسحق گوید و پنج درم از وی شرب بلغمی را سود دهد و حسر
البول و مغص را نافع بود و اسحق گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی تخم خرفه بود و بدل
آن افسنتین رومی بود و گویند دو وزن آن مرماحوز و گویند بدل آن ورق یاسمین بود
و گویند بدل آن شاهسفرم است و گویند نیم وزن آن فلفل **مران** مالیا خوانند و آن درختی
است باریک و دراز و از چوب وی نیزه سازند و در ملک شام بسیار بود و ورق وی
زرد بود و در وی قبضی بود و تجفیفی عصاره ورق آن چون بیاشامند یا ورق با شراب ضماد کنند
و نشارهٔ چوب وی کشنده بود چون بیاشامند **مر** صمغی است که بیونانی مرنا خوانند و فار
فارسی خوانند و آن نوع کشنده بود و نیکوترین مر آن بود که بسرخی مایل بود و خوش بوی
و رزین و صافی بود و بغایت تلخ باشد و طبیعت آن گرم است در سیم و خشک در دوم
و وی مفتح و محلل ریاح بود و در وی قبض و لذاعی بود و در داروهای بزرگ مستعمل
کنند از بسیاری منفعت آن و وی منع عفونت بکند تا بحدی که میت را نگاه دارد و از
تغیر و نتن و اثر ریشها زایل کند و چون در دهان نگاه دارند بوی دهان خوش کند و درد
بلغمی را نافع بود و اگر با افسنتین یا ترمس یا عصارهٔ سداب حقنه سازند حیض براند و بچه بیرون
آورد بزودی و اگر مقدار باقلایی که آن بوزن دو از ده قیراط بود بیاشامند سرفهٔ
مزمن و عسر النفس و درد سینه و پهلو و اسهال و قرحهٔ امعا را نافع بود و چون در شیب
زبان نهند و آنچه حل میشود فرو می برد خشونت قصبهٔ شش را نرم گرداند و آواز صافی
کند و کرم بکشد و چون با شراب بیامیزند و در شیب بغل بمالند گند بغل زایل کند و چون با مرا
زیت مضمضه کند دندان و لثه را محکم گرداند و چون با ریشهای سر باشند نیکو گرداند
و چون با افیون و جند بیدستر و ماميثا بیامیزند ریم که از گوش آید و ورم آنرا نافع بود
و با سلیخه و عسل بر ثالیل مالند سودمند بود و چون با سرکه بر قوبا مالند نافع بود و اگر با لادن
و خمر و روغن مورد بر موی مالند از تساقط منع کند و وی ریش چشم و تاریکی و سپیدی
آنرا زایل کند و ابن جزار گوید چون سحق کنند و با آب مورد لت شند و از آن بخود برگیرد بوی
مستن که از فرج وی دهد زایل کند و اگر مر زیت فلسطین لت شند و مرد طلا کند راست
ابهام پای راست قوت مجامعت تمام دهد بادام که برابهای بود و چون سحق کنند بسرکه نیکو تا ما

مانند مرهم شود و بر سر مالند در د سر و صداعین که سبب آن ندا شند زایل کند و رازی
گوید در د گرده و مثانه را نافع بود و نفخ معده و مغص و درد رحم و مفاصل را زایل کند
و زهرها را نافع بود و کرمها را بیرون آورد و محلل آورام بود و ورم سپرز را نافع
نافع بود و چون با شراب بیاشامند گزندگی عقرب و استرخا معده را سود دهد و مسهل
آب زرد بود و اگر زن نیم درم با زرده تخم مرغ نیمبرشت بیاشامد منع خون رفتن فرج
بکند و باز بند د و اگر با سداب فرزجه سازند و زن بخود برگیرد بچه بیندازد و اگر با آب
تیره حل کنند و بر خونی که بر زیر شیب چشم منعقد شده باشد طلا کنند تحلیل دهد و اگر بگلو
طلا کنند و بدان ادمان کنند زایل کند و اگر در نارنج حل کنند و بر سعفه طلا کنند و بدان
مدا ومت نماید زایل شود و خشک گرداند و چون با سرکه و روغن گل حل کنند و بر جرب
ریش شده و حکه و غیر آن طلا کنند ساکن گرداند و اگر با سرکه و روغن گل و زعفران حل
کنند و بر شیره طلا کنند خشک گرداند و زایل کند و چون با کندر و زعفران بخود برگیرند
زحیر را نافع بود که از رطوبت بود و رایحهٔ وی مصدع و مصدر و منوم بود و گویند
مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل وی بوزن وی صمغ بادام تلخ بود یا قصب
الذریره و قسط تلخ و فقاح اذخر **مرداسفرم** آس بری است و در قوت مانند با دا در بود
و بهترین آن رومی بود و چون بخود برگیرند کرم مقعد بکشد **مریافلن** معنی آن ذو الف و
ورقه و صاحب جامع گوید حزنبل است و گفته شد و طرقیان آنرا حدمانه خوانند **مرابنه**
سوم المجوس است و سوم الهرابده خوانند و گویند طبیعت آن گرم و خشک در دوم
و در وی تجفیفی بغایت بود و مجوسی گوید سنگ مثانه بریزاند و بول براند و صاحب منهاج
گوید نیکوترین آن گل وی بود و آنچه تازه بود و طبیعت آن سرد و خشک بود باعتدال
خوزا به بند د از جراحتها چون بکوبند و بر آن نهند و چون بپزند و آب آن بیاشامند بول
براند و فضول بگدازاند و معرفت وی در باب ها گفته شود **مرزو** انواع است نوع
خوشبوی وی مرماحوز خوانند بشیرازی مرو خوش گویند و گفته شود و نوع دیگر که بوی
آن کمتر بود آنرا شموسا خوانند و طبیعت آن گرم و تر بود و تخم آنرا بشیرازی مرو تنگ
خوانند و نوع دیگر آنرا دارما و دارمک نیز خوانند و آن مرو سفید بود و وی معتدل بود
در حرارت و رطوبت و در وی تفریح بود و گویند بدرستی که لسان الثور است و گفته شد

ح

ویک نوع دیگر خراما گویند وهم کثه ویکنوع دیگر ار دشیر وار دشیران نیز گویند و آن تیز اه
مروتلخ خوانند وبلفظی دیگر مرماهان ومرهوس گویند وطبیعت آن گرم وخشک است در دوم مجفف
ومحلل تلخ بود وبلغم وسده بگشاید وصداع سرد و درد معده که از بلغم بود سود دهد واسحق
بن عمران گوید دار امار وسفید است وحب وی سفید بود ومولف گوید انواع مرو ابیج
کدام حب سفید جبت الامر وتلخ که خود وحب برد وسفید اند واین نوع مشهور بود مرو
سفید پس بدین تقدیر مرو سفید غیر لسان الثور باشد ونوعی دیگر هست که از آن اشتهار خواهد
وان کاوجشم است وگفته شد **مرقیشا** ذهبی وفضی وکابی وحدیدی ونحاسی بود
وهر جنسی مشابه بود بگوهری که بوی منسوب بود در لون و آن را حجر النور وحجر الروشنایی
خوانند از بهر روشنایی چشم وطبیعت آن گرم وخشک بود در سیم مقوی چشم بود و
ودیسقوریدوس گوید قوه وی سوخته یا نا سوخته سخن ومحلل بود چشم را جلا دهد ومنضج
اورام حاره بود وچون با راتینج خلط کند وگوشت زیاده بخورد در ریشها ورازی گوید
چون از گردن کودک بیاویزند نترسد واگر سحق کنند پس که در برص طلا کنند زایل
کند وگویند محلل ماده بود که در شیب چشم باشد ونفع چشم بدهد ودر برص طلا سرکه طلا
کردن سود دهد ودر ورمها گردن محلل بود وقاطع دم بود وبدل وی مغنیسا بود
مرتک گویند بپارسی مردارسنگ ویونانی لیفدرخورش خوانند ونیکوترین آن اصفهانی
بود براق که بسرخی زند وطبیعت وی بسردی مایل بود ومعتدل بی مثال سرد بود
وقابض ومجفف واز خواص وی آنست که چون در سرکه اندازند سرکه شیرین شود واگر
در نوره بود دهد برا سیاه گرداند ووی ماده ورمها بود وبوی بدن خوش کند وخاصه
بغل وکلف را زایل کند واثر سیاهی وخون مرده واثر آبله زایل کند ومنع عرق کند
وگوشت در ریشها برویاند ومعمول وی چشم را جلا دهد وخوردن وی نشاید از بهر
آنکه کشنده بود وبول ببندد ونفخ در شکم وحالبین پیدا کند وقبض زبان بکند وباشد که
قولنج آورد وایلاوس وباشد که اطلاق بول وغایط کند وخناق آورد ومداوای وی قی
کند بعد از آن بشراب وانجیل مربی واسفیدباج وچون طلا کنند در شیب بغل رد فضلها
سوی دل کند پس اولی آن بود که با روغن گل بیامیزند ورازی گوید کسی که آن خورده
باشد معالجه وی قی کند بآبی که در وی شبث وانجیر پخته باشد وبعد از آن مقدار سه درم

مرباب نیم گرم بیاشامند ولحوم الزغان وسرکه خمر سیاه از عقب بدهند **مرو** بپارسی
انکاره نکاری خوانند وانکاره رقیق گویند انجه از جو سازند گرم وخشک بود تا سیم وگویند
گرم است در اول وخشک است در دوم اخلاط غلیظ بزداید ولطف بلغم بکند وپاک گرداند و
بوی دهان خوش کند وریشهای عفن را نافع بود ودرد رگ وعرق النسا ورطوبه معده
را عظیم مفید بود ودر حقنهای قولنج مستعمل کنند مناسب بود وگزیدن سگ دیوانه را نافع
بود ورازی گوید مری عمل نمک کند الا از وی الطف واقوی بود وسکم براند وقطع
لزوجات بکند وملطف اغذیه غلیظ بود ومعطش سخن معده وجگر ومجفف آن بود و
چون ناشتا اندکی بیاشامند کرمها بکشد واگر در چشم کسی کشند که در آب جنبا کرده باشد
هیچ در چشم وی در نیاید واگر بر آماس باشد بگدازد وچون بدان غرغره کنند جذب بلغم بسیار
بکند از دماغ وحنک وورم نغانغ پاک گرداند چون منفجر شده باشد **مرار** نواحی از
شکلهاست وباد آورد ودر فعل نزدیک است بایشان **مرطیس** سنگی است که در روی
حشونه صخری لون وبلون لازورد بود وچون سحق کنند بوی خمر کند واگر بوزن سه جو ازوی
بیاشامند درد دل را نافع بود **مرد قوش** مرزنگوش است وگفته شد **مریج** جوز هندیست
وآن حبی است هندی مانند دوقو وطبیعت آن گرم وخشک است در سیم حیض براند وسده
جگر وسپرز بگشاید **مرماحوز** نوعی از مرو است بپارسی مرو خوش خوانند ونیکوترین آن
بستانی بود سبز وطبیعت آن گرم وخشک است در سیم وگویند در دوم وگویند خشکی وی در
چهارم بود وگویند گرم بود در اول ووی لطیف بود ومحلل ومسکن ریاح بود وسده
بلغمی بگشاید وچون سر را بخار آن دارند صداع سرد را نافع بود ووی منشف رطوبه معده
بود ومقوی آن ومقدار مستعمل از وی یکدرم باشد ومنع قی بکند وجوزی گوید چون در
شراب خوب اندو بیاشامند مستی سخت بکند وبوییدن وی مصدع بود ومصلح آن ریاحین
سرد بود وبدل آن مرزنگوش بود واگر از جهت سکر بود بوزن آن اشنه ودانکی آن زعفران
ومرزنگوش ومرما ومرماجوز وجمسفرم وفرنجمشک وبادرنبویه همه قایم مقام یکدیگراند در
ابدال **مرعزی** جامه مرغز گرم وتر بود حرارت وی از صوف کمتر بود وملایم طبع انسان و
بدن را نیکو دارد از نرمی بسیار که در وی هست سخن کرده ومقوی پشت بود **مرمر**
نوع از رخام است سفید ونیکوترین آن که از معدن جزع آورند ویونانی اسطرطیس

خوانند وبعضی گویند اسطرلیطس خرع انست تو قریطس گویا اسطریطس جو بسوزانند و بانگ
اندرانی سحق کنند نیکو و دندان و لثه را بدان بمالند سودمند بود و لثه را محکم دارد و سوختگی
آتش را سود دهد جون بکوبند و سحق کنند و بر موضع سوختگی افشانند و دیسقوریدس گوید جون
بسوزانند و با زاتیخ و زفت بیامیزد و ورمها صلب بگدازاند و جون در موم روغن کنند درد
معده ساکن کند مرارات سالمترین زهرها مرغان زهرهٔ مرغ و دراج و کبک بود اما مراره
جوارح بغایه قوة لذاع بود خاصه کبار از ایشان و اختیار آن بود که لون وی زردی طبیعی بود
و اگر زنکاری و لاجوردی بود بد باشد و طبیعت آن گرم و خشک بود در چهارم و تیر و جو با
بانطرون و قمولیا بیامیزند جرب ریش شده را سود دهد و زهرها مجموع تاریکی چشم را نافع بود
خاصه مرارت جوارح خصوص خشک کرده و ابتدا از نزول آب را مفید بود و مجموع مرارات
طبع براند و اسحق گوید بقوت ترین زهرها چهارپایان زهرهٔ شیر بود و بعد از آن کفتار پس گاو
پس گرگ پس خوس پس نرس آهو پس میش و هر یک بجای خود گفته شود مرارة الظبی سودمند
ترین زهرها جهة چشم زهرهٔ آهو بود مرارة کاوکوهی زهرهٔ خرکور داء الثعلب و دوالی را سودمند
بود مالیدن و بر آن و رجها طلا کردن مرارة الدب زهرهٔ خرس تشنج و کزاز که از جراحت عصب بود
و سردی نافع بود و شریف گوید زهرهٔ وی جون حسل و فلفل بگدازند و بغرطسه طلا کنند زایل
کند و موی نیکو برویاند خاصه جون پنج شش نوبت مکرر کنند و اگر با سکنجبین بیاشامند درد
جگر را نافع بود و دیسقوریدس گوید زهرهٔ خرس در منفعت نزدیک بزهرهٔ گاو بود و
جون لعق کنند صرع را نافع بود و در خواص این زهر گوید که جون در چشم کشند با عسل و آب رازیانه
چشم را روشن کند مرارة البقر قوت ترین زهرها چهارپایان زهرهٔ گاو بود پس کفتار پس خرس
پس بز و گوسفند و نیکوترین آن زهرهٔ گاو نر بود و آن در مرهمها کنند جهة منع جراحتها و دردها
سخت و با نطرون و قمولیا جون سر ابدان بشویند خزاز را نافع بود و با عسل جون بدان حنکیلیج
کنند خناق را نافع بود و مفتح افواه بواسیر بود و تریاق گزندها بود و مقدار ماخوذ از وی تا دانگ
بود و دوی و طنین و درد گوش که از سردی بود جون با روغن گل در گوش چکانند نافع
بود و جون با عسل بیامیزند ریشهای بد و درد فرج و ذکر و بوست خصیه را نافع بود و وی
مضر بود بجگر و زهره و مصلح وی کثیرا بود یا عسل مرارة العنز نیکوترین آن زهره که جوان
بود که بشیرازی آزاری خوانند و سنور گشنک نکرده باشد و طبیعت آن گرم و خشک بود

بود دوالی و داء الفیل را نافع بود و دانهاء تر که برگوش بود و زهرهٔ بزکوهی تریاق
گزندگی بود مقدار ماخوذ از وی تا دو دانگ بود و مضر بود بگرده و زهره و مصلح وی
افسنتین بود و عسل مرارة الخنزیر ریش گوش را نافع بود و جون طلا کنند بعسل و فلفل بر سر
کل موی برویاند و مجرب است مرارة الکلب الماء زهرهٔ سگ آبی گویند که جون آدمی مقدار
عدسی بخورد بعد از یک هفته بکشد و مداوای وی بروغن گاو و خطمیا و نار رومی و دار جینی
و پنیر مایهٔ خرگوش کنند و بروغنهای خوش بوی تمریخ کنند و تدبیرها لطیف مرارة الضبع
زهرهٔ کفتار نیکوترین آن بود که از کفتار بزرگ گیرند و آن گرم و خشک بود و مسهل بلغمی بود
که در سر باشد و مقدار مستعمل از وی تا دانگ و نیم باشد و مضر بود بزهره و اسحق گوید مصلح
وی عسل و صبر بود مرارة الاسد زهرهٔ شیر نیکوترین آن بود که از شیر جوان گیرند و آن
گرم و خشک بود تاریکی چشم را نافع بود و ابتداء نزول آب و امساک خاصه زهرهٔ
کبک که آن سودمند ترین زهرها بود ذورین رحمت مرارة الشبوط ماهی است که در
دجلهٔ بغداد باشد و آن را بیونانی فلولنونوس خوانند زهرهٔ وی تاریکی چشم و ابتداء
نزول آب و انتشار را نافع سودمند بود و جون گویند بگیرند از وی تا مقدار دانگ و
نیم معده را پاک کند و قوت دل بدهد و خوردن آن مضر بود بزهره و مصلح وی کثیرا
و سرکه بود مرارة الکرکی زهرهٔ کلنک گرم و لطیف بود و جون با آب مرزنگوش سعوط
کنند لقوه را نافع بود مرارة الکبش زهرهٔ کبش که بشیرازی غوج خوانند درد گوش
که از سردی بود جون با قدری عسل در گوش چکانند نافع بود مرارة القنفذ
زهرهٔ خارپشت که بپارسی زهرهٔ جکاسه خوانند اثر ریشها که در چشم بود زایل کند
و مجذوم را نافع بود جون بیاشامد مرارة الارنب زهرهٔ خرگوش جون با آرد جو
و کندر و سداب بیامیزد و در میان شراب بیاشامند بخواب روند همیشه و اگر
خواهند که از آن خلاص یابند سرکه و برادمند و حل وی زهرهٔ التیس بود مرارة النمر
والافعی والارنب البحری گرم و کشنده و مهلک باشند کسی که آن خورده باشد تلخی دهان
عارض شود و زردی چشم و زود باشد که بکشند و اگر باقی بماند بیشتر از چهار ساعت
خلاص است و هر چه زهرهٔ افعی بود عجب بود اگر از وی خلاص یابد و مداوای وی کثیرا
تازه و معجون طین مختوم و تریاق فاروق و رب به و سیب و تخم ترک و جو آب کند

واگر غشی متواتر بود ماء اللحم فراریج دهند و شراب با آنک مسک دوا المسک نیز نافع
باشد **مرارة الرخمه** زهرهٔ رخمه که بپارسی مردارخوار گویند و شیرازی خزر و بعضی دیگر ورا
موش گیر خوانند سودمند بود جهت گرانی گوش و با روغن بنفشه در گوش مخالف چکانند
در وشقیقه را مفید بود و با آب سرد چون در چشم کشند سپیدی زایل کند و ابن الطرابی گوید
چون زهرهٔ وی خشک کنند در ظرفی از آبگینه در سایه و در چشم ملسوع کشند در حال گزیدگی
سود دهد و اگر جرافعی گزیده بود دیگری گوید نه چنین است و بعضی گویند مجرب بود جهت
سم گزدم و مار و زنبور و بدان نافع بود صاحب منهاج گوید که ظن من آنست که لطوخ کنند
مرتک عضرات و گفته شد **مرقند** جوز ماثل و افیون را بدین اسم خوانند **مرارة الصخرا**
و مرارة الصخور نیز گویند و آن حنظلست و گفته شد **مرزوریه** یعضیداست و آن نوعی از
هندبا بری بود و بغایت تلخ بود و رازی گوید مرو [illegible] مستی از کاسنی تلخ که از شیراز
وی روانه بود **مرزنز** قومنی خوانند و آن نبیذیست که از گندم و جو و گاورس و غیر آن
سازند و ترکان آنرا بوزه خوانند و اکسمه و خوتس ردن خوانند و مست کننده بود **مخ**
دار الراعی زمارة الراعی خوانند و گویند عص الراعی است و گفته شد **مخ** درخت با
دام تلخ است و در لوز مر گفته شد **مسک** بپارسی مشک خوانند و نیکوترین آن
تبتی بود و گویند صینی و ابن وافد نقل از مسعودی کند که در کتاب مروج الذهب و معادن
الجوهر آورده است که فضیلت مسک تبتی بر صینی بر دو وجه است یکی آنک آهوی تبت بر
سنبل چرا کند و بهمنین و آهوی صین بر حشایش دیگر چرا کند و دوم آنک اهل تبت قطعا
از نافه بیرون آورند و غش بجای وی بکنند مثل خون و غیر آن از نوعهای که غش توان
کرد و نیز چین را راه دورست و در دریا گذشتن و بسبب نم و اختلاف هوا بوی آن
وقوع ان ضعیف گردد و نیکوترین مسک آن بود که لون وی زرد بود و رایحهٔ وی تعالی
بود و از آهو گیرند که جوان و بعد از غایت نضج بود چون از وی گیرند و فرق میان این
آهو که نافه دارد و آهوان دیگر در لون و شکل و شاخ و صورت هیچ نیست الا بغیر از
بجز آن آهو را دو دندان پیش بود بشکل دندان فیل و خوک مانند یک وجب زیاده و
و کمتر بود و گویند قومی آنجا بشکار روند و اگر تیر زنند نافهٔ وی ببرند و خون که در نافه
بود خام بود و پخته و رسیده نباشد بوی وی سهوکتی داشته باشد پس چند زمان رها

رها کنند تا بوی سهوکت از وی زایل شود و از مادهٔ هوا مستحیل بمشک گردد و این ح لیست که
میوه بر درخت نارسیده باشد و نتوان خورد چون از درخت فرو گیرند و چند روز
رها کنند رسیده گردد و توان خورد و بالجمله نیکوترین مسک آن بود که در وعای
خود نضج یافته باشد و در سرهٔ خود مستحکم شده باشد و از حیوانی بود که مستحکم و تمام
المواد بود و طبیعت مسک گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیم و فلغمان گوید
مسک گرم است در دوم و خشک است در سیم و ابن ماسویه گوید عرق خوش بوی
کند و قوه دل بدهد و شجاعت زیاده کند و حرهٔ سودا زایل کند و چون با ادویه بود
که مصلح وی بود در آن زحمت مسخن اعضا و مقوی اعضا لی بود خارجی چون بروی
نهند و اعضا باطنی چون بیاشامند و جماعتی از اطباء فارس و اهواز ذکر کرده اند
که در وی رطوبتی هست و بدین سبب است که باه را یاری دهد و اگر قدری از وی
با روغن خیری بگدازند و بر سر قضیب و سوراخ طلا کنند یاری دهد بر مجامعت
بسیار کردن و سرعت انزال و رازی گوید چون در طبیخ حل کنند و بیاشامند دهن
راگنده کند و سودمند بود علتهاء سرد که در سر باشد و غشی و سقوط قوة را نیکو بود
و طبری گوید ملطف و مقوی اعضا بود و بسبب بوی خوش و چون بدان سعوط کنند
مقدار نیم عدس از وی با سم حبتان زعفران صداع که از سردی بود زایل کند
وقوع دماغ بدهد حکیم بن حنین گوید در او بیها چشم کنند قوة چشم بدهد و سپیدی که رقیق
زایل کند و نشف رطوبت بکند و اسحق بن عمران گوید مرطوبی مزاج و پیران را موافق بود
و نافع خاصه در زمان سرد و در سردسیرها و مصدع بود جوانان و محروری مزاج
بود خاصه در زمان گرم و گرمسیرها و بالجمله سودمند بود مجموع علتهاء سرد که در سر
بود و سده بگشاید و نافع بود جهت ریاحی که عارض شود در چشم و در جملهٔ جسد و شکم بیند و
زردی روی زایل کند و عمل سموم باطل کند و خفقان را نیکو بود و شیخ الرئیس گوید وی اجل
تریاق چشم ها بود و فرو سنبل و مفرح نیکو بود و توحش [illegible] سودمند بود و تعدیل
وی بکافور کنند و از آن خشکی بروغن بنفشه و روغن گل کنند و گویند چون سعوط
مفلوج را و اصحاب سکته سرد را نافع بود و دماغ را پاک گرداند با ادویه که بدان سعوط
کنند و چون در روغنهایی که مسخن باشد حل کنند و بر قفا و پشت مالند خدر و فالج را سود دهد

واگر بدان مداومت نمایند افلیج زایل کند و ابن رضوان گوید ربوا سیرطام طلا کرد نافع بود
وابن رشید گوید ریاح غلیظ که متولد شود در امعا نافع بود و چون بیاشامند و صاحب
منهاج گوید مقدار ماخوذ از وی قیراطی بود و شرب وی مضر بود بدماغ گرم و مصلح وی
کافور بود و گویند بدل آن جند بید ستر در در اعصاب و در همه فعلها الا در بوی خوش
تنها باقی در همه فعلها بدل مسک بود و گویند هزار گوش است مسواک الراعی گویند نو فرا
است و گویند بتحقیق شیطرج است و گفته شد مسقوره و مسمعار و مستران اسمهای بر
بریست زرا و ند را مسک الجن بزبان اندلسی جعده کوچک را بدان اسم خوانند و شو چرا
نر مسک الجن گویند و گفته شد و لوارس را نیز بدین اسم خوانند مسطار شراب بد است افسرده
رو و مست کننده بود مستعجل بوریدانست و گفته شد مستونیا سحوقینا و سحوقونیا
نیز گویند و آن زبد القوارير است بپارسی کف ابگینه گویند و ما رالزجاج خوانند و ان
آبی است بود که برروی ابگینه مانند کف پیدا گردد و بعضی گویند آب خرما است آ
مستکام ساختن و بعضی گویند ریمه ابگینه است انچه محقق است کف ابگینه است
و بغایه حار و حاد بود و سعیدی چشم زایل کند و مجفف رطوبت بود و حکه و جرب را نافع بود
چون در حمام بر اعضا طلا کنند و بدل آن ابگینه سعید است و قلیه کا ذران مسقاطون
عود هندیست و گفته شد مسن سنکی است الوان که کارد و شمشیر و غیر آن بدان تیز
کنند حکاکه ان چون بر بستان ابکار لطوخ کنند و خصیه کودکان رها نکنند که بزرگ گردد
واگر بر داء الثعلب لطوخ کند موی بر ویاند و اگر بسرکه بیاشامند ورم سپرز بگدا
زاند و صرع را نافع بود اما مسن زیتی سبز چون شکسته کنند پس بریان کنند بر آتش و بحق
با سرکه و نطرون حکه و توبا و خنازیر و سرطان و اکله را نافع بود و چون سحق کنند شیاف
در چشم کشد سپیدی که در چشم زایل کند و از بهر اینست که شیافات که جهت چشم سازند بروی
سازند واگر وی را بسوزند و سحق کنند و بر سوختگی آتش باشند سود مند بود مشمش
بپارسی زردالو گویند و قیصی خوانند و بیونانی ارمیناقن و نیکوترین ارمنی بود
و طبیعت آن سرد و تر بود در دوم دیسقوریدوس گوید خوش طعم تر از شفتالو بود
بمعده و نیکوتر از وی و خوزی گوید مسهل صفرا و مولد خلط غلیظ بود و خشک کرده
وی چون بخوریانند و نقیع آن بیاشامند مسکن تشنگی بود و مبرد معده لغایت و تنها

و تنها حاده را نافع بود و اگر در معده طعامی بود فاسد کند و نکند و اولی آن بود که
در معده بقیه طعام بود نخورند و از پی آن سکنجبین بخورند و گویند نیم درم مصطکی و نیم درم
انیسون با شراب میبه مسک خورند و اگر مغز استخوان وی خورند غثیان و غشی آورد
و مداوای وی قی کنند پس ربوب فواکه ترش مانند غوره و اترج و لیمو و روغن
استخوان وی بواسیر را نافع بود مشک هندی سعد هندیست و گفته شد مشط الراعی
دینار و قسل است و گفته شد مشک طرامشیع و مسک طرام شیر بز خوانند و آن فرد
نج بری بود و بشیرازی رنگ گویند و از خواص وی آنست که چون گوسفند بوی جرا
کند بعوض شیر خون از پستان وی بیاید و طبیعت آن گرم و خشک بود تا سیم و گویند
در چهارم بود رطوبات لزج از سینه و شش بیرون آورد و شراب وی عظیم نافع بود
سود مند بود غشی و کرب را و وی حیض و بول و دم و نفاس براند و سنگ گرده
بریزاند و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و وی از غایت افراط ادرار که در وی
هست بعوض بول خون براند و مصلح آن رب مورد بود یا بلوط و جنته در درحم نافع بود
و جالینوس گوید چون دانگی از وی سحق کنند و با روغن بلسان بسرشند و زن بفرزجه بکود
برگیرد درد زایل کند و اسحق گوید قولنج را نافع بود چون دانگی سقمونیا و دانگی از وی سحق
کنند و یکدرم کثیرا با ده درم خمیره بسرشند و با آب گرم بیاشامند و اریباسوس گوید
کسی که شهوتش منقطع شده باشد و در هر روز یک روز نیم درم از و سحق کرده با سه درم
تخم خربزه و ده درم سکنجبین و پنج درم عسل بخورد شهوتش زیاده گردد و جوانان بیاشامند
و بخور کنند بچه بیندازد و وی مضر بود بسپل و گویند اصلاح وی بسرکه حمزی کنند و بدل
وی گویند قردمانا است و جالینوس گوید بدل آن در ادرار عدس مر است و دو وزن
آن و شابور گوید بدل آن اکلیل الملک است و گویند بدل آن شفتالو است مصطکی
بپارسی کندر رومی خوانند و بسریانی کیا و برومی سطیخی و بیونانی سخینوس گویند و آنرا
علک رومی خوانند و گویند و آن صمغی است سپید و سیاه بود آنچه رومی بود سپید باشد
و آنچه سیاه بود معروف نبطی بود و کثیف در وی بخار از کثیف مصطکی سپید است و قوه قبض
در وی کمتر از مجموع صمغها بود و وی لطیف و سود مند تر از کندر بود و طبیعت وی
گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیوم تر است و قبض در اجزای وی یکسان

یعنی در عروق و ورق و عضان و اغصان و اطراف و ثمر و لحا آن و عصاره و ورق آن
و قشور بیخ آن قایم مقام اقاقیا و عصاره لحیة التیس بود جهة قرحه امعا و استطلاق بطن و نفث
دم و زنانی که نفث خون از رحم ایشان گشوده بود و رحم و مقعد که بیرون آید و دیسقو
ریدوس گوید قوت مجموع درخت وی قابض بود و قوت ثمر وی و ورق و قشر و بیخ وی
مساوی بود و اگر طبیخ ورق وی بر ریشهای کهن و بر شکستگی اعضا و بر اعضای شرخی ریزند
نافع بود و قطع سیلان رطوبات مزمن از رحم بکند و بول براند و چون بدان مضمضه کنند
دندان متحرک را محکم گرداند و جرب را نافع بود تا بحدی که چوب مواشی و سگ و اگر
از شاخهای وی مسواک سازند دندان را جلا دهد و جالینوس گوید مرکب بود از
قوای متضاده یعنی از قوة قبض و تسخین و قوة تلیین و بدین سببست که اورام معده
و مقعد و امعا و جگر را نافع بود و خاییدن وی بلغم از سر بکشد و سرفه بلغمی را سودمند
بود و نفث دم و مقوی معده و جگر بود و بوی دهن خوش کند و بن دندان محکم گرداند
و سخن معده و جگر بود و محلل رطوبات معده و مسکن مغص که از رطوبه و چون با روغن
زنبق سعوط کنند صداع سرد را نافع بود و چون با زیت بکدازند شقاق لبها را نافع
بود و چون در ضمادات کنند درد امعا را نافع بود و چون با زیت با آب سرد را نافع بود
و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی آن بود که با سرکه خوشیانند و خشک کنند و با کثیرا استعمال
کنند و صاحب تقویم گوید بسیار از وی مستعمل کردن شش را بد بود و مصلح آن صمغ
عربی و قند بود و بدل آن بکوزن وی نیم صمغ البطم است و گویند بوزن آن لبان کرانرا
کندر دریایی خوانند **مصنع** ثمر عوسج است قابض بود و شکم ببندد و اگر زیاده خورند
قولنج آورد سخت **مصل** طبیعت آن سرد و خشک بود در دوم و آبی ماسویه گوید
در سوم سوداوی مزاج را بد بود و مضر بود بمعده و سفل و کیموس بد دهد و اگر با تو
فه بزنند ضرر آن کم شود **مصباح الروم** کهربا است و گفته شد **مطبوخ** عقید العنب خوانند
و میبختج گویند و گفته شد **مطش** لعوق مطشیا خوانند و آن لعوق لوز است و در مرکبات
گفته شود **مطبخ** نیکوترین آن بود که رسیده و تر بود و آن خشک تر از نخه بود و آنچه
با سرکه و کرویا بود گرم و خشک بود و آنچه بری بود بی سرکه بغایة گرم و خشک بود و وی
ملطف بلغم بود و منشف رطوبات معده و آنچه با بابا ریز بود و دشخوار هضم شود و تشنگی آورد

و اگر با سرکه بجوشانند بعد از آن بریان کنند تشنگی آورد **منظ** جلنار است و گفته شد
معشوق از اجمی را آزاحمت گویند و گفته شد و از نبات ماسوداته و آن نیز گفته شد
معین مازریون است و گفته شد **معا** معا نیکوترین ... ده آن بود که از حولی گوسفند
گیرند و طبیعت آن سرد و خشک بود و عصبی مصلح کسی بود که غذا وی و خالی بود و وی
دوالی ساقین احداث کند از بهر آنکه خون که از وی متولد شود بد باشد و میل بسردی
داشته باشد و باید که پاک بشویند نیکو و سکباج بزنند و اباز ر **معده** وی چون معا
بود در احوالها و وی صالح تر از معا بود و سرد و خشک بود **معاث** بهترین آن بغدادی
و سفید بود که میل بزردی داشته باشد و طبیعت آن گرم و تر بود در دوم و گویند
خشک بود مقوی اعضا بود و سمنو ضماد کردن سنگینی و کوفت والم و نقرس
و صلابت و تشنج را نافع بود و ملین صلابة حلق و شش بود و باه را برانگیزد و حام
تخم وی و مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود و در
ضمادات بدل وی قلت کند **مغره** نوعی از طین است سرخ رنگ و بیونانی میل
طوس خوانند و رطیقون گویند بشیرازی گل سرخ گویند و نجاران مستعمل کنند و نیکوترین
آن مصری بود و طبیعت اگر سرخی روشن بود نه تاریک و گویند نیکوترین بشیخ ارمنی گرم
سرد بود در اول و خشک بود در دوم و فولس گوید در قبض و تجفیف نیکوتر از طین مختوم
بود و جراحتها را اصلاح آورد و کرم بکشد و چون در سرکه حل کنند و بر جمره و رجسوع و رهانا
گرم طلا کنند نافع بود و مجرب خواه ریش شده و خواه نشده و اگر بسوختگی آتش کنند ربع
ماده بکشد و ورم بگدازد و ریش را خشک کند و چون سحق کنند و با تخم مرغ نیمبرشت
بیاشامند خون را ببندد و اگر باب لسان الحمل بود قرحه امعا و مثانه را سودمند بود
و طبیعت ببندد و درد جگر را نافع بود و اگر باب لسان الحمل حقنه کنند قطع افراط خون حیض
بکند و همچنین اگر حقنه کنند قرحه امعا و خونی که از معا سفلی روانه بود قطع کند **مغموس**
قلیه بادنجان است **مغنیسا** صاحب منهاج گوید مانند مرقیشیا بود و نیکوترین
و گویند کلیست سیاه رنگ که از کوه کاشان می آورند و موکف گوید آنچه محقق است
سنگی است الوان بغایة سپید و اگر سیاه رنگ که ببرخی زند و نقطهای سفید ران باشد
و آبگینه گران استعمال کنند جهة رنگ آبگینه را سفید کنند و آبگینه گران آنرا سنگ مغنی خوانند و

و رنگ برکان خوانند و در ولایت شیراز در قریهٔ فاروق دیهی است که آنرا برکان خوانند
و از آن ده خیزد و او را سنگ برکان از بهر آن گویند و وی قابض است سرد و مجفف بود و مقوی
معده بود و سنگ بریزاند و در داروهای چشم مستعمل کنند و مقدار ماخوذ از وی تا نیم
درم بود و مضر بود به دل و مصلح وی گویند عسل است و بدل آن مرقشیثا است مغناطیس
حجر المغناطیس خوانند و گفته شد مغاث حب کلز است و گفته شد مغد تفاح بری است و
گویند بادنجان است و گویند نوعی از گیاه کوچک است لیکن قول اول درست صحیح است و
صاحب منهاج گوید بادنجان است و گفته شد و تفاح بری مغد خوانند و هم گفته شد مغرور
نوعی از گیاه کوچک است بد بود خوردن وی مغرج چون مفرح مطلق گویند لسان الثور بود
و گفته شد مفرح قلب المحزون ترنجبین است و بادرنجبویه گویند و گفته شد مقل صمغیست
که آنرا گور خوانند و معروف بود مقل ازرق و مقل مکی و مقل الیهود و عربی بود و صقلبی بود
غیر مقل مکی که آن ثمر دوم است و گفته شود و نیکوترین وی آن بود که صافی بود و بلون آن زرد
بود و از زردی که بسرخی مایل بود و زود حل شود و نیکوترین وی آن بود و هیچ چرکی در
در وی نبود و چون بخور کنند خوشبوی بود مانند اظفار الطیب و رایحه غار کند و طبیعت
آن گرم بود در سیم و گویند در آخر درجهٔ سیم و گویند در آخر درجهٔ اول و خشک بود در سیم و
گویند تر بود و رازی گوید گرم و تر بود در دوم طاعون را نافع بود و دیسقوریدوس گوید چون
بلعاب دهان روزه دار حل کنند تا چون مرهم گردد و بر ورم حنجره نهند نافع بود و چون بخور
برگیرند و بخور کنند انضمام رحم بگشاید و بچه بیرون آورد هر رطوبه که باشد پاک گرداند و چون
بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و بول و حیض براند و اگر در مسهلات کنند منع پیچ کند و
اگر بیاشامند گزندگی جانور را از او سرفهٔ کهن را نافع بود و قوه مجامعت بدهد و فربهی آورد و
مفتح سده گرده و مثانه بود و مسهل بلغم و سودا بود و مقدار آنچه از وی تناول کنند یک
درم باشد و وی خنازیر را نافع بود و با سرکه بر سعفه طلا کردن نافع بود و زایل کند و فسخ عضل
و صلابت اعصاب و تعقد آن و کزاز و درد پهلو و ریاح را نافع بود و چون بیاشامند
و بخور کنند و برخود برگیرند بواسیر را نافع بود و خون به بندد و محلل اورام سخت و انثیین و
خون کرسته بود و عرق النسا و نقرس را نافع بود و اسحق گوید مضر بود بجگر و مصلح آن زعفران
بود و گویند مضر است بشش و مصلح وی کثیرا بود و بدل آن بوزن آن صمغ البطم و نیم وزن

کندر دریایی بود ثمر مقل مکی ثمر مقل دوم است و صاحب منهاج گوید ثمر درمقل مقل حبش خوانند
چون تر بود و چون خشک گردد و فل خوانند و در اندرون وی استخوانی بود و آنچه بر
بود خارج از آن اگر که خورند و لذیذ بود و در اندلس نارسیده خورند عفوصتی داشته باشد و تلخی
اندک و بغایت خشن بود و قابض و بارد بود و شکم به بندد و قوت معده بدهد و لوبت وی
بکشد تقطیر البول را نافع بود و این ثمر را مقل مکی خوانند مقلونیا ملونیا گویند و گفته شود مقلیانا
بسریانی حرف گویند و گفته شد مقر نبات صبر است و علسی خوانند و گفته شد مقدونس و مقدونس
بز گویند و آن کرفس ماقدونی است و منسوب بماقدونیا روم بود و آن فطراسالیون است
و گفته شد مکلة الاذفر سیلان الحوت و گفته شد و قلومس و لوصیر خوانند و آن ماهی
ماهیزهرج است و گفته شد مکنسة قرشیه محلطه است و گفته شد ملح بپارسی نمک خوانند و آن
انواع است ملح عجین و ملح اندرانی و سیاه نفطی و سیاه غیر نفطی و ملح هندی سرخ رنگ و
ملح مر و تلخ بود نزدیک بوره بود و نیکوترین اندرانی بود سفید نمک بپارسی از آن نمک ترزد
خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و دیسقوریدوس گوید قوت وی قابض
بود و جلا دهد و محلل و منقی بود گوشت زیاده از ریشها بخورد و در داروها جرب و
مستعمل کنند و اورام بلغمی و حکه و نقرس و جذام و قوبا سودمند بود و نمک بادها را
بشکند و منع عفونت بکند و سودمند بود علیظی اخلاط را و بگدازاند و چون با زیت و
سرکه و عسل بیامیزند و بدان غرغره کنند خناق را ساکن کند و اگر با عسل بود و رم لهات
و نغانغ بود و اگر با جو سوخته و عسل ضماد کنند اکله و قلاع و استرخاء لثه را مفید بود و
با برکنان بر گزیدن عقرب ضماد کردن نافع بود و با بوده کوهی و رنو فاگزیدن
افعی را سود دهد و با زفت و قطران با عسل بر گزیدن مار شاخ دار نافع بود و با سرکه
و عسل دفع مضرت سم هزار پای و گزیدن زنبور را نافع بود و چون با مویز و عسل ضماد
کنند دماميل را بفتح دهد و با نفو و ریخ و خرما با عسل منضج اورام بود و نفخی در انثیین عارض
شود و گزیدن نهنگ را سودمند بود و چون سحق کرده در خرقه کتان کنند و در سرکه
تر فرو برند و بر عضو گزیده می مالند نافع بود و چون با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت
افیون و فطر کشنده بکند و ابوجریج گوید چون با غذای که سرد بود مانند شیر و ماهی
و کوامیخ خلط کنند از طبیعت خود بگردد تا غذای که گرم و خشک گردد و بر اسهال قی

یا رب ... و بلغم لزج از معده و سینه دفع کند و معا را بشوید و هضم طعام را یاری دهد و
موافق مرطوبی مزاج بود و کفتار را مضر بود و چون بسرکه حل کنند و بدان مضمضه کنند قطع خون
که از بن دندان آید و خونی که بسبب دندان بر کندن بود بکند و اگر گرم کنند و در دهان
نگاه دارد درد دندان را نافع بود و چون بدان غرغره کنند بلغم را قطع کند و دماغ را پاک
گرداند و چون صوف پاره بدان تر کنند و بر جراحتهای که تازه بود و خون روانه باشد
چون بران نهند خون باز ایستد و نمک اندرانی چشم را تیره کند و ناخنه و سپیدی چشم را تنک و
ضعیف گرداند و سبل را سود مند بود و در معدهٔ سرد را نافع بود و مسهل بلغم عفن خام
بود و سودا و مقدار شربتی نیم درم بود و نمک سوخته دندان را جلا دهد و صفت سوختن
وی نیکوتر آن بود که نمک را بشویند یکبار و رها کنند تا خشک شود پس در دیگی کنند و سر دیگ
ببندند و بر آتش نهند و آتش سوخته گرد بر گرد دیگ کنند و رها کنند تا از حرکت باز ایستد آنزمان
سوخته بود و بعضی نمک را در خمیر گیرند و در میان آتش سوخته نهند و رها کنند تا سوخته گردد
و بیرون آورند و نمک تلخ مسهل سودا بود و بقوت و رازی گوید بسیار خوردن نمک حرق
دم بود و مضعف بصر و معلل منی بود و جرب و حکه آورد و صاحب منهاج گوید مضر دماغ و
بصر و شش بود و مصلح وی آن بود که بشویند و سعتر اضافه وی کنند و گویند بدل آن نیم
وزن آن نوشادر است و گویند هم وزن آن بود و ملح اندرانی سوریج است و گفته شد
ملح الصاغة تنکار است و گفته شد ملح بورق نوشادر است و گفته شد ملح سبخی نوشادر است و گفته شود ملح سبخی ملح عجین است و گفته شد ملح القرب بوره درخت غرب خوانند
و وی اقوای بورها بود و گفته شد ملح هندی نمک هندی گرم و خشک بود و وی گرم و تر بود
و لطیفتر از انواع ملح بود ملح نفطی نیکوترین آن بود که متین الرایحه بود و طبیعت آن گرم و
خشک بود قی را یاری دهد و مسهل سودا بود و مقدار شربت تا نیم درم بود و بعد او مصلح
وی ملیله زرد بود ملاخ قلاقلا است و گفته شد ملوخیا ملوکیه گویند و آن نوعی از خباز
است و آن بستانی بود و بشیرازی خطمی کوچک خوانند و درخت وی مانند درخت خطمی بود اما
گل وی سرخ کوچک بود و نیکوترین ملوخیا آن بود که سبز و بزرگ بود و قضبان وی مایل بسرخی
بود و طبیعت آن سرد بود در اول و تر بود در دوم و گویند سرد و تر بود در سوم التهاب را
نافع بود چون بر سینه و معده ضماد کنند و سیلان حیض را نافع بود و اختلاف دم و صداع و درد

و درد چشم گرم را سودمند بود و چون با آرد جو ضماد کنند و اسحق گوید سده و جگر و زهره
بگشاید چون از آب وی سی درم بیاشامند و گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی گل بود
یا گلاب ملطاه مشط الراعی است و گفته شد ملونیا مقلونیا خوانند و آن خربزه
دراز بود و بشیرازی آن را خیار دراز گویند و آن خیار زه بود و طبیعت آن سرد و تر
بود و زود هضم شود مسک الارواح موقف الارواح خوانند و آن اسطوخودوس است
میخ بیخ است بپارسی تنک گویند و گفته شد من ترطلی که بر درخت افتد یا سنگی
آن را من خوانند ترنجبین و گزنگبین و شیرخشت و بید انگبین و امثال آن و طبیعت آن
ماسرجویه گوید گرم بود در اول و معتدل بود در رطوبت و بوسته سینه را نیکو بود و درشتی را
و رطوبت آن بزداید و خشونت آن نرم گرداند و سرفه که از رطوبت بود زایل کند و
حبیش بن الحسین گوید گرم بود در آخر درجهٔ دوم و خشکی وی نزدیک بگرمی بود و نیکو
ترین آن بود که لون وی صافی بود و هیچ چوب درخت با وی آمیخته نبود و استرخاء معده
را نیکو بود و طبیعت محکم دارد و ماء اصفر را سود دهد چون بیاشامند و ضماد کنند
بر شکم و چون سعوط کنند مقدار دانگی دماغ را پاک کند و بارهای غلیظ از وی بیرون
آورد و مقوی ادویه بود چون با وی خلط کنند باد و بهار برزگ در شربت و سعوط
از بسیاری منفعت آن در بدن منسم در باب حا در صفت الحب المنسم صفت آن گفته شد
میخ رود کافور است و در مرکبات گفته شود منبحوشه سنبل رومی است و گفته شد
مندعوان بیروج است و گفته شود و برومی مندراغورس خوانند منثور خیری را بدین نام
خوانند و گفته شد و نوعی از حشیش است که آن را منثور خوانند مندل عود است و گفته
شد میخ مرجبت و گفته شد بیخ ذراوشان تخم خیری است و گفته شد موز درختیست
مانند نخل و ثمر وی را موز خوانند و در طرف دریا بسیار باشد و طعم شیرین بود و مانند حساس
با پوست بود و طبیعت وی ابن ماسویه گوید گرم بود و در وسط درجهٔ اول و تر بود در
آخر آن غذا اندک دهد و بیش حلق و سینه و شش و مثانه و سرفهٔ خشک را نافع بود و باه را
تحریک دهد و گرده را نیکو بود و بول براند و شکم و بسیار خوردن وی مولد سده بود
و صفرا و بلغم را زیاده کند بحسب مزاج و وی بر معده ثقیل بود و نفاخ و مصلح وی نبات
بود که با وی بخورند یا عسل و پیش از طعام باید خورد و بعد از وی سکنجبین بخوری

و بعد از غذا نشاید که خورند تا آن زمان که غذا بگذرد و بخاصیت سم کلابست مورد اسفرم
مورد بری است و نیکوترین آن رومی بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم
صرع را نیکو بود و مقوی معده و جگر بود و صداع و رطوبات دماغ را نافع بود و چون
بجوشد برگیرند گرم را بکشد مو بیونانی میون خوانند و بعضی اثاما سیطیقون خوانند و
ساق نبات وی و ورق وی مانند شبث بود لیکن ساق وی غلیظ‌تر بود و بدرازی
دو گز بود و بیخ وی را مو خوانند و بوزن و لون غاریقون بود لیکن طبیعت بزردی
مایل بود و اندکی تلخی داشته بود در دوم و خوش بوی بود و این بیخ مستعمل است و طبیعت
آن صاحب منهاج گوید گرم و خشک در سیم نیکوترین آن آن و در وی رطوبتی با تلخی غریضی بود و جامع
گوید گرم بود در دوم و خشک در سیم نیکوترین آن سفید روشن پاک بود و بول و حیض براند
و ملطف بود و گرم‌تر از سنبل بود و عسر البول را نافع بود آشامیدن و ضماد کردن
و درد مثانه را و گرده را نافع بود چون بجوشانند یا بجوشانیده بیاشامند و اگر بکوبند و
با عسل بسرشند و لعق کنند بادی که در معده بود و مغص و درد رحم و سینه و درد مفاصل
را سودمند بود و چون بجوشانند و زن در آب آن نشیند سود دهد و حیض براند و چون
ضماد کنند بر زهار کودکان بول براند و اگر زیاده استعمال کنند صداع آورد و اسحق گوید مضر
بود بسپرز و مصلح وی تخم کرفس بود و بدل آن نیم وزن آن جوز بوا و نیم وزن آن سنبل و
گویند بدل آن نیم وزن آن فلفل سیاه بود و گویند نیم وزن آن جوز بوا مومیایی نیکوترین
معدنی بود و آنکه از داراجرد خیزد و دیسقوریدوس گوید مومیایی بقوة زفت و قفر بود
و چون هم بیامیزند بطبیعت آن بود و محلل و شیخ الرئیس گوید گرم بود در آخر درجه دوم
و خشک بود در اول مقوی روح بود بخاصیت و سودمند بود و ریحهای بلغمی را و خلع
و کسر و سقطه و ضربه و فالج و لقوه خوردن و طلا کردن و درد شقیقه و صداع سرد و صرع
و دوار را سودمند بود و چون حبه با آب مرزنگوش سعوط کنند و گرانی زبان را قیراطی
سعتر فارسی بیاشامند نافع بود و منع نفث دم از شش بکند و خناق و درد حلق قیراطی
از وی با سکنجبین یا رب توت سودمند بود و قیراطی از وی با آب کمون خفقان را نافع
بود و حبه از وی فواق را زایل کند چون بطبیخ کرفس بیاشامند و قیراطی از وی با شیر تازه
بیاشامند ریش مثانه را نافع بود و دو حبه از وی با قیراطی حب گزیدن عقرب با شراب

[illegible]

با شراب صرف بیاشامند یا مثلث و هم چندان با روغن گاو بر موضع کنند که
بمالند و حبه کسر چون بیاشامند زود نفوذ کند تا موضع کسر و نیم دانگ در آبی که افتیمون
جوشانیده باشند حل کنند و بر شکم مستسقی طلا کنند نافع بود و حبه امساک بول هر روز
دو حبه با آبی که تخم کرفس جبلی و فقاح اذخر در آن جوشانیده باشند بیاشامند و ابتدای
جذام و برص و داء الفیل هفت روز بیابی بطبیخ افتیمون هر روز نیم دانگ بیاشامند و درد
معده که از سردی بود و سوء الهضم دو حبه هر روز بشراب صافی بیاشامند و گزندگی مار
و عقرب و کسی که زهر خورده باشد هر روز دو حبه با آبی که افتیمون و ورق ذرنبه و پودنه
کوهی در آن پخته باشند بیاشامند و رعشه که ظاهر گردد و درد اعضا بسبب برودت هر روز
دو حبه با آبی که سعتر فارسی و راسن جبلی در آن پخته باشند و پخته اختناق رحم و مجموع علتهای
که زنان را بزاید شود از سردی دو حبه با آب ساذج هندی بیاشامند و حبه تب ربع کهن
هر روز نیم دانگ در آبی که بیست درم بادآورد در آن پخته باشند بیاشامند و این حاجتها
زیاده‌تر از این دارد اینجا کوتاه کردیم لیکن آنچه از ولایت داراجرد آورند و معروف به
شبانکاره بود این منفعتها دارد و غیر آن سنگیست که آن معمول از آدمی است و غیر انواع دیگر
که از کوهها یا از آب خیزد و آن قفر الیهود بود و منافع آن نزدیک بمومیایی بود و گفته شد
صفت آن مولوبدانا نیکوترین آن بود که بلون مرداسنگ بود و جالینوس گوید بقوت
مرداسنگ بود و در مرهمها گوشت زیاده برویاند و مولف گوید شیرازی از آن
کرمار خوانند و چون طبیب بسایند و در شب لغل بمالند کند آن ببرد موم شمع است و
گفته شد موش درخت پوشش در هندی است و گفته شد مولی حرمل است و گفته شد مورانون
کنز البرت و گفته شد موقتون نوعی از سموم است و گفته شد نزدیک به میش مداوای
کسی که آن خورده بود مانند مداوای میش کند مها صاحب منهاج گوید سنگیست بجنس بلور
و گویند بلور است و صاحب جامع گوید نوعی از آبگینه است که در معدن مغنیسا جمع
میشود و مهره میگردد و در بحر احمر یابند و در صعید مصر و آن سنگی است سفید یکرنگ و
نوعی دیگر هست که حسن و رنگ وی کمتر میباشد و صلب‌تر که چون نگاه کنند ظن برند که
ملح اندرانی است و نوع اول که گفته شد بلور است بتحقیق و ابوطالب بن سلیمان گوید مها
بخاصیت چون زن در زمان زائیدن از خود بیاویزد زائیدن بروی سهل گردد و هر

کوید کرانی زبان او کسی که سخن تباه کوید چون سحق کند بسرکه و نمک و مروزعفران و نوشادر و با عسل
حل کنند و زبان را بدان تحریک میده سودمند چند نوبت آن زحمت زایل کند و کسوف ابلیس کوید بها
سودمند بود ارتعاش و سل که عارض شود کودکان او زبی را که شیر از پستان دشوار
آید از پستان مسح کند شیر آسان بیاید و تیمی کوید چون با آب سحق کند سپیدی چشم زایل کند **میعه**
نوعی از عوطیثا است که معروفست براثه الاسد و اهل مشرق قبلی خوانند **میبین** درخت
بزرگ و بیونانی لوطوس خوانند و ثمر وی بزرگتر از فلفل بود و سیاه رنگ و مغز وی سپید
و شیرین بود معده را نیکو بود و شکم ببندد و وی لطیف و مجفف بود و نشاره چوب‌های
ترف دم زمان را نافع بود و قرحه امعاء و ذرب و دیسقوریدوس کوید طبیخ نشاره چوب وی
چون بیاشامند یا حقنه کنند سودمند بود جهت قرحه امعاء و زنانی که رطوبات مزمن از رحم
ایشان روانه بود و موی را سرخ کند و شکم ببندد **میعه** بیونانی میعه سایله را اصطفی خوا
و عسل لبنی نیز کویند و ثفل وی را میعه یابسه خوانند و نیکوترین آن خوش بوی بود
بشیرازی آنرا بخور خوانند و در وی قبض و تجفیف بود و طبیعت آن گرم و خشک بود
و کویند تر بود مسخن و ملین و منضج بود و کویند دماغ را پاک گرداند و جذام را نافع بود
و طبیعت ببندد و مقدار مستعمل از وی تا یک مثقال بود و سرفه و زکام و نزله که از رطوبت
بود سود دهد و چون بیاشامند یا بخور بر گیرند حیض فرود آرد و از خواص وی آنست
که بخور کردن وی قطع رایحه عفن میکند و باه را سودمند بود لیکن صداع آورد و اسحق کوید
مفرست لبشش و مصلح وی مصطکی بود و صفت میعه سایله در لبنی گفته شد **میشبهار**
کاوچشم است و گفته شد و صاحب جامع کوید میشارو میشبهار طیلابیون است که آن کوید
ازمی العالم است و گفته شد **میشم** منتم است و صفت آن در حب البلسم گفته شد **میسجنج**
بپارسی پخته‌جوش خوانند و آن آب انگور جوشیده است که سیک ماند **میوبرزج** زبیب
جبلی خوانند و غیر آن است و میوبرزج حجری صاحب جامع کوید حب الراس است و
این خلافست حب الراس غیر آنست و میوبرزج حجری و طبیعت ان گرم و خشک بود
در سیم محرق و اکال و حریف بود و بخاصیت شپش را بکشد خاصه چون با زرنیخ بود و تنها
بر جرب ریش شده کردن نافع بود و چون پانزده حب از وی بیاشامند قی بلغم لزج
آورد و وی معز بود بسپرز و مصلح وی کثیرا بود و بدل آن کوید عاقرقرحا بود و وی

وی خطر بود که قرحه مثانه پیدا کند **میوسن** شراب سوسن است **باب النون**
نارجیل بادنج کویند و رانج نیز کویند و آن جوز هندیست بپارسی نارگیل کویند
و بشیرازی گردو هندی و نیکوترین آن تازه بود که بغایت سفید باشد و آبی که
در ان باشد شیرین باشد و طبیعت ان گرم بود در اول درجه دوم و تر بود در
اول باه را زیادت کند و غذا بسیار دهد و منی بیفزاید و مسخن گرده بود و تقطیر
البول را نافع بود و روغن وی بواسیر را سود دهد و کهن وی کرم را بکشد
و حب القرع بیرون آورد و طبع ببندد و وی بر معده ثقیل بود و لوست مغز وی
هضم نشود و از جهت این است که پوست وی البته باید که خراشیده باشد و با شکر کوز
و کسیرها وی غثیان کرب و غشی آورد و مداوی بقی کند بعد از ان رب فواکه ترش
نانخواه و نانخه و نانوخیه و نانخاه کویند بشیرازی زنیان خوانند و نانخواه اسمی پارسی
است معنی ان طالب الخبز بود یعنی طلب کننده نان و نیکوترین آن زرین تازه خوشبوی
بود که مایل بسرخی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیم و کویند گرمی وی در دوم بود
سده بگشاید و ادرار دهد و به بهق و برص استعمال کنند و دیسقوریدوس کوید چون با شراب
بیاشامند مغص و عسر البول و گزندگی جانوران را نافع بود و چون طبیخ وی ریگ گرده
عقرب ریزند در حال درد ساکن کند و فارسی کوید قطع قیح که در معده و سینه بود بکند و کسر
ریاح بود و طعام را هضم کند و درد دیرا و غثیان را عظیم نیکو بود و کسی که طعم طعام نداند
و بولس کوید مسخن معده و جگر بود و اشامیدن وی و ابن ماسویه کوید گرده و مثانه پاک کند
و طبری کوید سنگ بگدازاند و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و اسحق کوید متقلل
لبن بود و مصلح وی ترس بود و کویند چون سحق کنند و با عسل سرشند و طلا کنند بهر دردی که
باشد و در هر موضع که بود ورم آنرا تحلیل دهد و چون زن بدان حقنه کند رحم را
پاک گرداند و رطوبات عفن خشک گرداند و بوی آن خوش کند و چون بر روی
طلا کنند بثور لبنی را زایل کند و چون بکوبند با گردکان سوخته و بخورند ترخز را نافع
بود **نارنج** صاحب منهاج کوید پوست وی گرم بود در دوم و خامض وی سرد و خشک
بود در اول و محلل ریاح سرد بود از دماغ و وی لطیفتر از اترج بود و مانند وی
بود در فعل و شریف کوید درخت وی مشهور است و ثمر وی مرکب از قوی مختلف بود و بو

زرد وی گرم ولطیف بود و خاصه ی سرد و خشک درسیم وتخم وی وبیخ وی گرم و
خشک بود بوست وی خشک کرده سحق کنند وآب گرم بیاشامند محلل مغص بود
در زمان واگر ادمان شرب آن کنند با زیت گرم دراز از کرم روده بیرون آورد
وبوست نارنج جون تر بود در روغن خو بیاسند و سه هفته با فتاب نهند در منفعت مانند
روغن ناردین بود وجون از وی دو مثقال بیاشامند کزند کی عقرب ومجموع گزندها
که سم ایشان سرد بود نافع بود ودانه وی جون بیاشامند سودمند بود سمهای گرم که عارض
شود بسبب گزند کیها وحماض وی نباشتا خوردن جگر را ضعیف کند ومعده سرد مزاج را
بد بود والتهاب معده گرم را نافع بود واثر سیاهی از جامه سپید برد واگر سنگ در وی
خوب شد بگدازاند واگر عروق های باریک وی جمع کنند وخشک کرده سحق کنند وبا شراب
بیاشامند سودمند ترین دوایی باشد جهة دفع زهرهای کشنده که سبب آن سردی
بود **نارمشک** ناعیت خوانند وآن اقماع رمان هندیست وتاویل آن بپارسی مشک
ارمان بود وصاحب منهاج گوید فقاحی وقشوری واقاحی است مانند بپاسا اما مؤلف
گوید فقاحی است مانند تخمی سرخ رنگ واندکی برگی سبز در میان آن بود واسحق بن عمران
گوید از خراسان خیزد فی الجمله منفعت وی مانند منفعت سنبل بود ونیکوترین آن خوشبوی
بود وطبیعت آن گرم بود دراول وخشک بود در دوم وگویند گرم وخشک بود در سیم
لطیف بود ومعده سرد وجگر سرد را عظیم نیکو بود وملطف اخلاط غلیظ بود ومحلل آن وشیخ
الرئیس گوید بدل آن دانگی ونیم آن زنجبیل ونیم وزن آن بوست بسته ودانگی از سنبل
وابن عمران گوید بدل آن نیم وزن کمون کرمانی بود ودو دانگ قسط بحری وگویند بدل آن
نیم وزن آن قسط است **نارفارسین** نوعی از هراست که منقوش کرده اند بعضی از نیوعات
وآن کشنده بود **ناردین** سنبل رومی است ومؤلف گوید آن نخیست ملون مشابه بمیزان
وعروق الصفر بود وشکل اسارون ریشه بسیار داشته باشد لیکن ریشه وی باریکتر از
ریشه اسارون بود ونیکوترین آن فربه تازه خوشبوی بود وانچه بسپیدی مایل بود
بد باشد وطبیعت آن گرم بود در دوم وخشک بود درسیم در کحلها کنند موی مژه برویاند
ووی بول براند وحیض وورم رحم را نافع بود در طبیخ وی نشستن ویکدرم از وی فالج و
لقوه را نافع بود واسحق گوید مضرت بشش ومصلح وی کثیرا بود با عسل وبدل آن سنبل الطیب

بود **نافوخ** دلبوس است وگفته شد **نارکیوا** رمان السعال خوانند وآن خشخاش است وگفته شد
ونارکیوا خشخاش سیاه است **نابالکلب** دندان پیش سگ است دیوانه وغیر دیوانه در
باب عین در صفت عظام گفته شد **نانخیت** نارمشک است وگفته شد **ناطف** بپارسی
قبیط خوانند آنچه از شکر بود معتدل بود وموافق جوانان وکهلان وپیران مزاجهای
جهای سرد وگرم وسرفه که از حرارت بود وآنچه از خشخاش بود سودمند بود اصحاب
نزله وحرقة بول نافع بود وآنچه از عسل بود موافق مزاجهای سرد وپیران بود لیکن
صداع آورد ومولد صفرا بود وآنچه کنجد بود کثیر الغذا بود وسینه وسرفه را لیکن
ثقیل بود ومرخی معده وآنچه بگردکان بود بغایة گرم بود معده بلغمی را نافع بود وکرده
لیکن صداع آورد وتعدیل بخشخاش وکاهو کنند وآنچه با دام بود اندک گرمی داشته
باشد سرفه که از رطوبة بود نافع بود **نبق رطب** بپارسی کنار خوانند وعرب نبق دها
گوید وطبیعت آن سرد بود در اول وتر بود وگویند خشک بود در اول وآنچه
شیرین بود سردی وی کمتر بود وآنچه مایل بحموضت بود سخت سرد بود ووی طبیعت
براند وحکم وی وسیب وامرود مساوی بود وآنچه معتدل بود از وی شکم ببندد وغیر
معتدل را دافع قوت بود واز بهر آنکه هضم نشود ومهیج حیض بود ووی مولد بلغم بود
واز بهر اینست که محرور مزاج بعد از وی سکنجبین خورد وسرد مزاج گلنگبین **نبق یابس**
کنار خشک سرد وخشک بود وسردی وی کمتر از سردی تر بود ودر وی تخفیف وتلطیف
بود قابض بود وقوة معده بدهد وشکم ببندد ومنع نزف واسهال که از ضعف معده
بود بکند خاصه جون بریان کنند وبا استخوان بکوبند وغذا اندک دهد **نبت الارز**
حب صنوبر است وگفته شد **نبیذ التمر** شراب خرمایی نیکوتر آن بود که از رطب
سازند وطبیعت آن گرم وتر بود بغیر از دوشابی وسده آورد ومولد خونی بود
تیره سوداوی بود ومصدع بود باعصاب وحواس ونار ترش مضرت وی کم کند **نبیذ
دوشابی** نیکوترین آن بود از سیلان رطب بگیرند وغذا بسیار دهد وغلیظتر از خرمایی
بود ودیرتر بگذرد وبادانگیز تر بود ومولد سده بود خاصه جون تازه بود **نبیذ العسل**
گرم بود بغایة گرمتر از خمر بود وخشک باشد رطوبة معده وسرد مزاج ومرضهای سرد
بلغم را نافع بود خاصه جون با افاویه سازند ووی خمار آورد بیشتر از خمر ومصدع بود

محروری مزاج را و مولد صفرا بود و صداع آورد و اولی آن بود که نقل با نار مزو به کنند
و نقل آن نبیذ ازد و اگر خمار عارض شود رب فواکه ترش مانند رب نار و غوره و اترج
و مانند آن خورند **نبیذ العاسد والتین** مسهل طبیعت بود و صفراوی مزاج را موافق بود
و کسی که علت گرده و مثانه داشته باشد و سینه و شش را نیکو بود و سخن بدن و سمن وی
و جرب و حکه آورد و فی الجمله مجموع نبیذها معتصر باشد از شراب **نبیذ الزبیب** گرم و تر بود
و حرارت وی دون حرارت خمر سیاه و غلیظ بود و چون افاویه در وی کنند بس لطیف وی
باشد رطوبت معده را نافع بود لیکن شافع وی نه نزدیک بود بخمر و مسهل بود و اگر عسل
بود گرم و خشک بود و سرد مزاج او مرضهای سرد بلغمی را نافع بود و ادرار بول کند و سنگ
گرده و مثانه بود و سنگ و فضول که بود بیرون آورد و شکم ببندد و آنچه از مویز مجرد
بود غذا بیشتر دهد و خونی که از وی متولد شود متین و غلیظ تر از خونی بود که از شراب
و زود مستحیل شود بخلطی سیاه که آنرا دردی خون خوانند و بعد از آن مستحیل بسودا گردد و
سوداوی مزاج باید که اجتناب نماید از وی **نبیذ التمر جبل** سکری نیکو بود و نخن
و ملین بود سودمند بود جهت درد پشت و گرده که از خلطی سرد بود **نبات** بهترین آن سفید
شفاف پاک سبک بود و طبیعت وی معتدل بود حلق را صافی گرداند و سرفه را نافع بود
و موافق سینه و شش و قصبه آن بود و اگر لاجورد اضافه آن کنند سودا را نافع بود و مضر بود
بمعده که حراری و مصلح آن فواکه مز بود **نبات القند** گیاه است و گفته شد **نجب** پوست سنجد بود
و نجب اسم مرقشری بود و مخصوص بود بسلیخه طیب **نجم** و نجیل و نجز این هر سه اسم جبل است
و گفته شد در تا **نحاس** بپارسی مس گویند و آن انواع است یکنوع سرخ بود که بزرد
زند و معدن آن قبرسی بود و آن فاضلترین انواع مس بود و یک نوع سرخ روشن بود که
و یکنوع بسیاهی مایل بود و بصنعت زرد کنند و یک نوع طالقونت و گفته شد و مس چون
بسوزند روسختج گویند و وی حریف بود و در وی قبضی بود و چون بشویند نافع بود
و نیکوترین آن بهی رقیق املس بود و سرخ از سرد و ظرف و طبیعت آن گرم و خشک
بود در سیم و در وی حدة و قبضی بود و شرب کردن از ظرفهای مسین مسهل بود و باید
که حذر کنند از آنچه چیزها در وی رها کنند از شوری و تلخی و ترشی و شیرینی و جربی و گوشت و
اولی آن بود که چون چیزی در وی بپزند چون گرم بود از وی بیرون کنند و رها نکنند که در آن سرد

سرد شود که مضر بود و زنگار وی سم است و گفته شد در زا **نحاس محرق** روسختج خوانند
و گفته شد **نحام** مرغ آبی بود و ابن ماسویه گوید گوشت وی اکرم لحوم طیر بود و افضل
آن گرم بود و جرب قوة چشم بدهد و منی بیفزاید و مصلح بدن بود و صاحب منهاج گوید
صحیح آنست که دیر هضم شود و از بهر آنست که با ابازیر مستعمل کنند و از پی آن مثلث
خورند یا بعضی از جوارشات **نخاع** بپارسی پشت مازو گویند و طبیعت آن سرد و
خشک بود **نخاله** بپارسی سبوس خوانند طبیعت وی گرم و خشک بود در اول و در وی
جلا و تلیین بود در آن اول و تنقیه در بسیار سینه را نرم گرداند خاصه حسوی که از آب وی
و شکر سازند و وی محلل ریاح و بلغم بود و چون بر موضع که نفخی بود چون گرم کرده در
کیسه کنند و تکمید کنند بر آن موضع نفخ را تحلیل دهد و با سرکه گرم کرده بر جرب متقرح ضماد
کنند نافع بود و چون با شراب بپزند و ضماد کنند بر پستانی که شیر در وی بسته بود ورم
آن ساکن گرداند و شیر روانه کند و نخاله با ورق تره تیزه بپزند و بر گزیدن عقرب ضماد
کنند درد ساکن گرداند و اگر با آب تنها یمین سبیل و اگر سبوس در سرکه خوبانند و
بر آتش نهند دود آن بر بینی کسی رود که زکام داشته باشد شفا یابد **ند** بپارسی کشته خوانند
و آن مرکب از عود و عنبر بود و بیشتر از آن مسک بود بخور وی مقوی قلب بود و دافع سموم
نرمع صعتر بری است و گفته شد **نرجس** عبهر خوانند بپارسی نرگس خوانند نیکوترین وی
مضاعف بود و بشیرازی آنرا مفت دزده خوانند و طبیعت وی معتدل بود در گرمی
و خشکی و لطیف بود و گویند گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیم سده دماغ را بگشاید
و زکام سرد را نافع بود و در وی تحلیلی قوی بود و صداع که از رطوبت بود سود دارد
و مصدع سرهای گرم بود و مصلح وی بنفشه و کافور بود **نرد** طلائی است مرکب از خط
سرخ و گل ارمنی و فوفل و اقاقیا و حضض و اسفیداج و مرداسنگ و ورمهای گرم
را نافع بود و در مرکبات گفته شود **نرک** مولف گوید صاحب منهاج و صاحب جامع
گوید صفت وی نگفته اند و آن گیاهی است کوهی که ورق آن بورق خیار زه ماند و بیخ وی
دو اللحم خوانند و گویند پلنگ را زاینده دشخواری باشد چون بچار زاید بقدرت حق
تعالی میداند چون این بیخ بخورد دیگر آبستن نشود و آن گیاه را طلب خواهد کند و بیخ آن برکند
و بخورد دیگر آبستن نگردد بقدرت حق تعالی مهره در بدن وی پیدا شود در پس سر وی و

وگویند در شیردان وی بود و گویند در شیردان دی بود و در میان سرگین وی نیز
یابند و مؤلف گوید آنچه محقق است در بن دنب وی بود باقی خلافست و آن
حجر الیمز گویند بپارسی زگ پلنگ خوانند خاصیت آن بسیار بود و بر جراحتی که ناسور
شده باشد آنرا بسایند و بر جراحت طلا کنند نیکو شود و بر زنی که ضلایه وی الحق کنند
دیگر آبستن نشود و هر مرد که با خود دارد هیچ زن از وی بار نگیرد و امتحان وی آنست که
اگر در شیر گوسفند اندازند شیر ریم شود و اگر کسی با خود دارد و در اندرون دکان حباز
رود نانها در تنور افتد و زگ اریک دنده سیر کوچک تر بود بسیار و رگها داشته باشد
ولوریان علی سازند و علی را بکار دو توان تراشید و زگ تراشیدن و مطلق زگ
زگ رنگ پوست پلنگ باشد سیاه و سفید **نسرین** و روصینی خوانند وان دو نوع است
یکنوع بپارسی گل مشکین خوانند و یکنوع نسرین و قوة وی نزدیک بیاسمین بود و روغن
وی مانند روغن نرگس بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در اول و شیخ الرئیس گوید
در دوم و گویند در سیم و وی منقی و ملطف بود سردی اعصاب را نافع بود و کرم گوش
بکشد و طنین و دوی را سود دهد بود و سده چینی بگشاید و درد دندان را نافع بود و سکن فی
و خواق بود چون چهار درم از وی بیاشامند خاصه بری وی و اصحاب مرة سودا را که سبب
آن از عفونت بلغم باشد سود دهد و مسخن دماغ و مقوی دل و دماغ بود و چون ادمان بوی
وی کند محلل ریاحی بود که در سر و سینه بود و بعطسه بیرون آورد و چون سحق کرده در
حمام در حوض مالند بوی بدن خوش کند و عرق و چون بکوبند و بر کلف روی مالند زایل
کند و چون خشک کنند و هر روز نیم مثقال از وی بیاشامند چند روز پاپی جوانی را
نگاه دارد و مانع شیب باشد **انسر** شریف گوید مرغیست بغایت بزرگ و ثقیل
الطیران بود بپارسی آزا کرس خوانند و در طیران چون بلند گردد و وی از مشرق بمغرب بر
واز کند و هم دران روز باز گردد و این از عجایبهاست و گوشت وی گرم و خشک بود
چون بکوزند تشنج را نافع بود و غلیظتر از گوشت مرغان بود و دیر هضم شود و کیموس بد
بد دهد و مولد مرة سودا بود و نزدیک بگوشت کلنگ باشد و هم چنین وی و گویند
زهرهٔ وی چون در چشم کشند هفت نوبت با آب سرد و طلا کنند پرا چون چشم سود
مند بود جهت نزول آب و اگر با هم چندان عصارهٔ بذق بیامیزند و بشویند و کحل کنند تاریکی

بیکی چشم را نافع بود و غلظ اجفان و جرب آن و پیه وی چون بگدازانند و در گوش چکانند
کرم گری را نافع بود خاصه چون بیالاین عمل کنند **نشا** بیونانی امولن گویند
و بپارسی نشاسته و نیکوترین آن سفید بود که از آسراب خوانند و طبیعت آن سرد و
خشک بود در اول و گویند سرد بود در دوم و تر بود چون با زعفران بر کلف روی طلا
کنند زایل کند و چون بپزند با سه چندان آب و قند و روغن بادام اضافه کنند سرفه و خشونت
سینه و حلق و قصبه شش را نافع بود البته و وی ریش چشم را نافع بود و چون بریان کنند
شکم ببندد و چون با شراب بر گزندگی افعی طلا کنند سودمند بود و گویند نشاسته غذا اگرچه
مرجا از گندم سازند و دیرتر بگذرد و دیر هضم شود و سده آورد و گویند مولد سودا
بود و مصلح وی چیزهای شیرین بود مانند شکر و جلاب و بدل آن گرد آسیاب بود و گویند
ارز مغسول **نشاره** طبع وی طبع درخت بود و نشارهٔ چوب کهن جوز ده که ماننداردبود
بود چون ضماد کنند بر ریش تن نیکو گوشت رویاند? و بصلاح آورد و چون با هم چندان انیسون شراب برگ
ببرشند و در خرقه کتان کنند و بسوزند و سحق کنند و بر قرحه خبیثه افشانند مفید بود و شریف گوید
نشاره چوب ارز گرم و خشک بود و چون با حنا بیامیزند و بر جرب تر مالند زایل کند و
چون دود کنند گزندگان بگریزند و پشه بکشد و منفعت نشارهٔ عاج در باب فا در صفت فیل
گفته شد **نضار** درخت گز چون در کوه روید نضار خوانند و چون در زمین روید
اثل خوانند و گفته شد **نطرون** بورهٔ ارمنی است و گفته شد **نعنع** بیونانی نضع
مشی خوانند و پبزار ما گویند و شیرازی راقوته و نیکوترین آن بستانی تازه بود
و نیکوترین خشک وی آن بود که در سایه خشک کرده باشند و طبیعت وی معتدل بود
و در وی رطوبتی فضلی بود که و گویند گرم و خشک بود در دوم و گویند گرم بود در سیم
و خشک بود در اول و در وی قوت مسخن و قابض و مانع بود و وی لطیف ترین البقول خوردنی
بود و دیسقوریدوس گوید عصارهٔ وی چون با سرکه بیاشامند قطع نفث دم بکند و
کرم دراز بکشد و محرک شهوت جماع بود و چون با آب انار ترش دو شاخ یا سه شاخ بیا
شامند فواق و غثی و هیضه ساکن کند و اگر با سویق ضماد کنند بر دنبلات بگدازاند و
اگر بر پیشانی نهند با بت? جو صداع را زایل کند و اگر با پستان که شیر بسته بود ضماد کنند
ورم آن ساکن کند و چون با نمک ضماد کنند بر گزندگی عقرب سگ دیوانه مفید بود و چون

وجون بر زبان مالند خشونت زبان زایل کند وجون زن بخود برگیرد پیش از مجامعت
منع آبستنی بکند واگر دو شاخ ازوی در شیر مالند ورها کنند شیر را نگاه دارد واز خواص
وی معده را بغایت نیکو بود وشریف گوید چون بخایند درد دندان را نافع بود وبغایت
چون سعوط کنند صاحب خنازیر که ظاهر بود بر گردن سه نوبت هر نوبتی دانگی از عصاره
ورق وی با روغن بغایت کمال مفید بود ونافع وصاحب بواسیر را عظیم نیکو بود بورق
وی ضماد کردن ونیکوترین معالجه وی بود وگویند بغایت دقیق معده بود وخوردن
وضماد کردن ودرد معده زایل کند وقوة وی بدهد واشتها بیاورد وسخن معده بود
وقطع قی بکند که از بلغم وحزن وضعف فم معده بود وچون با قدری عود یا مصطکی بخایند
فواق وخفقان را زایل کند ومقوی دل بود ومفرح ویرقان را دفع کند وبسیار خوردن
وی حکه در حلق پیدا کند وگویند مولد ریاح بود ومضر بود بسپرز ومصلح وی کرفس بود وگو
وگویند بدل وی بود دانه جوی بود نعام بپارسی اشترمرغ گویند وجالینوس گوید گوشت
نعایم کثیر الفضول عسر الهضم بود ورازی گوید گوشت وی بغایت غلیظ بود وباید که اصلاح
وی مانند اصلاح گوشت بط کنند وابن رضوان گوید پیه وی چون بگیرند در اول تابستان
وآخر بهار ودر هر موضع که بنهند مار وافعی بگریزد وچون بوی وی بشنوند غشی آورد ومجرب
بود وگویند که پیه وی محلل اورام حاسیه بلغمی بود ومحلل قوی وبر گزیدن عقرب ضماد
کردن وآشامیدن نافع بود ودردها که از سردی بود سود دهد نفط سیاه بود وسفید
بود ونیکوترین آن سفید بود وطبیعت آن گرم وخشک بود در چهارم واسحق گوید تر
است ووی لطیف ومحلل بود وسده بگشاید ودرد ورکین ومفاصل وامثال آن وفالج و
سفیدی که در چشم بود ودفع نزول آب وزریو وسرفه کهن را نافع بود وچون نیم مثقال
ازوی باب گرم بیاشامند مغص را ساکن کند وبادها را بشکند وسردی مثانه را سود
دهد وبچه مرده ومشیمه بیرون آورد وبر گزندگیها طلا کردن نافع بود وکرم دراز وحب
القرع را بکشد واسحق گوید مضر بود بشش ومصلح وی سرکه وکثیرا بود وبدل نفط سیاه
قطران بود نقد عصفر است وگفته شد نک تخم زعرور است وگفته شد نمام تمام
الملک خوانند ونماما گویند وآن سیسنبر است ونیکوترین وی آن بود که سبزتر بود وطبیعت
وی گرم وخشک بود در سیم وگویند در دوم شیخ الرئیس گوید دفع عفونت بکند وششم بکشد

وریحهای سرد را نافع بود وقولنج سخت صلب وکرم را بکشد وحب القرع بیرون آورد
وبچه مرده وسنگ بریزاند وگویند چون بسرکه بپزند وبا روغن گل بیامیزند وبر سر طلا کنند
نسیان وصداع سرد را نافع بود ومحلل فضلات بلغمی بود از دماغ وبدل آن بادر
روج بود نمل بپارسی مور خوانند شریف گوید از قول تنادوقی که مور بزرگ که در
گورستان بود چون سحق کنند وبر برص لطوخ کنند بعد از آن که تنقیه کرده باشند زود زایل
کند وچون صد عدد ازوی بگیرند ودر پنج درم روغن زنبق اندازند وغرق کنند وسه
هفته رها کنند بعد از آن در قضیب بمالند نعوظ آورد واعصاب قضیب را قوة دهد و
چون سحق کنند بآب وبر شیب بغل طلا کنند بعد از آنکه موی برکشیده باشد دیگر نروید
اگر بروید ضعیف بود وچون مکرر کنند دیگر نروید نمر بپارسی پلنگ گویند وارسطوطالیس
گوید خون وی چون بر کلف مالند ورها کنند تا خشک گردد زایل کند ومغز وی چون بگدازند
بروغن زنبق وبخود برگیرند درد رحم را نافع بود وهیچ معالجه نیکوتر ازین نبود درین
جهت وحافظ گوید اگر آدمی پیه کفتار در اعضا خود بمالد واگر با پلنگ رود در جایگاه
وی وپیش وی بنشیند پلنگ را قدرت نبود که حرکت کند وبرخیزد وزهره وی سم قاتل
بود وگفته شد ونرک وی در صفت زوک گفته شد نمل سقن گرسنه است وگفته شد
نوارس نوعی از قثاء بزرگ است وآنرا انجیر القدس خوانند ومسواک العباس ومسواک
المسیح گویند وصفت القثاء در قاف گفته شد نوره کلس است بشیرازی آهک خوانند
ونیکوترین آن سفید بود وآب ندیده بغایت گرم بود وملطف ومحرق بود
وآب رسیده وی چون دو روز یا سه روز بروی بگذرد نه محرق بود بلکه مسخن بود
مغسول وی مجفف بود بی لذع گوشت زیاده بخورد ومغسول وی معتدل بود در
خشک ونوره سوختگی آتش را بغایت نافع بود ونوره بر هر موضع که خون روانه بود
چون بر آن نهند قطع خون بکند ووی مضر بود بتجفیف چون در حمام طلا کنند اولی آن
بود که بعد از آن روغن بنفشه وگلاب ونقل عصفر وتخم خربزه وآرد برنج بمالند واگر
اعضا بسوزاند ودانه بیرون کند پس روغن گل وآرد عدس وسرکه وگلاب طلا کنند
نافع بود وخوردن وی کشنده بود وعلامت خوردن وی آن بود که دهن خوشبش
ودرد معده وسوزش آن وعسر البول ومغص واسهال خون بسبب قرحه امعا پدید کنند

و نوره با بول بیرون آید و سردی اعضا و غشی احداث کند و خفقان و مداوای وی کند قی با آب گرم و روغن بسیار و شیر تازه و روغن گل و جلاب و اشتهاء جرب از مرغ بروغن بادام و لعابات **نوشادر** معدنی بود و عملی باشد و ابن تلمید گوید نیکوترین آن خراسانی صافی بود مانند بلور و غافقی گوید گرم و خشک بود در آخر سیم ملطف و مذیب بود سفیدی چشم را نافع بود و طارهٔ اشاده را محکم گرداند چون در حلق دمند با ادویه دیگر و خناق بلغمی را سودمند بود و ملطف حواس بود و چون در آب حل کند و در خانه بیفشانند مار آنجا نگردد و اگر در سوراخ ایشان ریزند بمیرند و چون سحق کند با آب سداب و بیاشامند علق که در حلق جسپیده بود دفع کند و شریف گوید چون بروغن بپرورند و بر جرب سوداوی مالند در حمام زایل کند و چون بخایند نوشادر و در دهان افعی اندازند بکشد زود و چون با روغن گل بیامیزند و بر برص مالند بعد از تنقیه برص را زایل کند خاصه چون بدان ادمان کند و رازی گوید بدل آن بوزن آن شب و بوزن آن بوره و بوزن آن نمک اندرانی بود **نوى التمر** بپارسی استخوان خرما گویند گرم و خشک بود در وی قبضی و جلائی بود و چون بسوزند و ریشهای بد را نافع بود و اگر سوخته وی غسل کنند و سحق کنند و بمیل بر حرف چشم کشد موی بر رویاند و چون در چشم کشد ریش چشم را نافع بود و اگر خلط کنند با سنبل الطیب نیکوتر بود در مژه رویانیدن و طبیخ وی سنگ بیرون آورد **نوى الاهليلج الكابلى** استخوان هلیله کابلی نیکوترین آن بود که بزرگ بود و آن سرد و خشک بود در دوم عسر البول را سودمند بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی شراب بود **نوخ** للبابت و گفته شد **نوخ** صاحب منهاج گوید جرجیر الماء است و صاحب جامع گوید جرجیر البر است و هر دو گفته شد **نهشل** جوز بری است و گفته شد **نیلوفر** لینوفر خوانند و بسریانی کرب الماء و بیونانی نمفا و حب وی را حب العروس خوانند و گویند خلاف است و نیکوترین آن بغدادی بود که گل وی آسمان گونی بود و طبیعت آن سرد و تر است در دوم و سردی وی زیاده بود از سردی بنفشه و گویند سردی وی در سیم بود و بیخ وی با آب بر بهق طلا کنند نافع بود و نیلوفر ورمهای گرم را سودمند بود و گل وی مشموم بود و صداع گرم را سود دهد و منع احتلام بکند و شهوت باه را بشکند و چون یک درم از وی با شراب خشخاش بیاشامند و منی ببندد و نجاستی که در وی هست و بیخ وی و تخم وی درد مثانه را نافع بود

بود ضماد کردن و تخم وی زرف را سود دهد و چون در آب بجوشانند و بر سر ریزند حرارت ساکن کند و نیلوفر خیار مضر بود بمعده که بنفشه و حوز دن وی مضر بود و بنات و مصلح وی نبات بود و بدل وی بنفشه یا خطمی سفید و اصل نیلوفر هندی حکم بیروح داشته باشد و نیلوفر زاد و به قلبی بود وقتی که تعدیل وی الذی زعفران و دارچینی کنند **نیلج** عصارهٔ نیل است **نیمفا** نیلوفر است و گفته شد **نینوق** اورک است و گفته شد **نيل** حشیشی است عصارهٔ وی نیلج خوانند و تخم وی را العظلم خوانند و نیکوترین ورق وی سبزی بود که بسرخی مایل بود و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند سرد است در اول و گویند سرد است باعتدال و متوسط بود در میان تری و خشکی قابض بود منع نفث دم بکند و کلف و بهق زایل کند و داء الثعلب و سوختگی در آتش را نافع بود و خراجات بد که در اعضا صلب بود و ریش های عفن را سودمند بود و سرد سخت کودکان را اگر قی کند نافع بود و عصارهٔ وی بجنین و اسحق گوید مستسقی چون بیاشامد سود دهد با فلوس خیار چنبر و اگر عصارهٔ وی بسرکه حل کنند و بر ریش سر مالند نافع بود و اگر بر خنازیر ضماد کردن باقی صلابت آن نگذارد و نیکو گرداند و اسحق بن عمران گوید بدل نیلج بوزن آن آرد جو و دو دانگ آن ماميثا بود و الله اعلم بالصواب

باب الواو واجید

بلغت اهل یمن لبلاب و گفته شد **ورس** زرد است و گفته شد در فا **وبر الارنب** پشم خرگوش چون بر شریان در بیماری نهند با صبر و اقاقیا کندر و سفیده تخم مرغ منع خون رفتن بکند **وبر القنفذ** پشم شتر سوخته چون سحق کنند و در بینی دمند خون باز بندد **ودج** عود الوج خوانند بیونانی اموزون و بپارسی اگر خوانند و قوت وی نزدیک با برسا بود و رزاوند و نیکوتر وی سطبر فربه خوشبوی سفید برگه بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در اول درجه دوم و گویند در سیم لون را صافی کند و مجفف رطوبات مفاصل بود و باه را زیادت کند و گرانی زبان را سود دهد و بهق و برص و تشنج و درد پهلو و سینه و جگر و صلابت سپرز و معض و فتق را نافع بود بول و حیض براند و کزندگی جانور را سود دهد و سفیدی چشم را زایل کند و تاریکی که از رطوبت بود و اسحق گوید صفرا و بلغم را سود دهد و شربتی از وی یکدرم باشد و گویند که مضر بود به سر و اصلاح وی به تخم رازیانه کنند و بدیعورس گوید در شکستگی بادها

وبقوت جگر بدل آن بوزن آن کمون کرمانی و دو دانک وزن آن ریوند صینی و اسحق بن عمران
گوید بدل آن بوزن آن و ربع وزن آن عود قرنفل بود و گویند بدل آن بوزن کمون و
دو دانگ زراوند **وخشیزک** در بیمه خراسانی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود کرم حب القرع
بیرون آورد و شربتی از وی یکمثقال بود و بدل وی شیخ ارمنی بود **ودع** بپارسی کک
خوانند و بزرگ وی سپید مهره و کوچک وی بشیرازی گوش ماهی خوانند و آن نوعی از
حلزونست و حلزون شیخ بود و وی پهن و بجده بود و ودع دراز و بجده بود و در قوه مانند
صدف باشد و بخاصیت مانند شیخ **ودع** رز و غاز رطب است و گفته شد **ورل** شیخ الرئیس
گوید بشکل وزغ و سام ابرص بود و ذنب وی دراز بود و سر وی کوچک بود و وی غیر
سوسمار است و مخالف وی در شکل سر و بدن و گوشت وی بغایت گرم بود و سمین بود
گوشت و پیه وی خاصه چون طلا کنند و در وی قوة جاذبه بود و جذب سلاح شوک کند
و سرگین وی مانند سرگین سوسمار سپیدی چشم را زایل کند و موی بر داء الثعلب برویاند
و سرگین ورل کلف و وضح و قوبا را نافع بود و شریف گوید چون بکشند ویرا و بجبان با
خون در دیگ اندازند و با روغن بپزند تا مهرا شود و چهره و قرطه که در سر کودکان بود
هیچ معالجه نیکوتر از این نبود رازی گوید پیه وی چون در قضیب مالند مالیدنی بغایت
قضیب را بزرگ گرداند و بدل پیه وی پیه سقنقور بود **ورل ماء** سقنقور است و گفته
شد **وراجا نوز** کرة البیضاست و گفته شد **ورطوری** نبات یمنیست و نبات وی مانند
نبات کنجد بود و گویند یکسال بکارند و ده سال باقی بود و ثمر بدهد و نیکوترین وی آنچه
تازه و سرخ بود و رنگ که بزردی زند مانند لون عصفر و بشکل بابونه بود حوز و طبیعت
آن گرم و خشک بود در دوم قابض بود و لطیف کلف و نمش را نافع بود طلا کردن و چون
بیاشامند وضح را سود مند بود و سنگ بریزاند و درد گرده و مثانه سرد را نافع بود و مقدار
شربت از وی یکدرم باشد و اسحق بن عمران گوید مضرت بشش و مصلح وی عسل بود و گوکه
جامه که بوی رنگ کرده باشند مقوی باه بود پوشیدن آن **ورد** جل خوانند بپارسی
گل خوانند و برتوری و زهری که بود آزاورد گویند و گل سرخ [illegible] خوانند و گل سپید
را وبر گویند نیکوترین آن تازه فارسی بود که سور تمام شکفته باشد و در اجودی تو
بود و بغایت سرخ بود و طبیعت آن مسیح بن الحکم گوید سرد بود در دوم و خشک بود در اول

در اول درجه دوم و گویند در سیم و متوسط بود در غلظ و لطافت و لخلخه وی
اقوی بود از قبض و وی مقوی اعضاء باطن بود و لثه و اسنان و مصلح نتن عرق
بود در حمام چون بکوفته مالند و قطع ثالیل بکند چون سحق کرده مستعمل کنند و سیح نبا
ران و بغل را نافع بود و گوشت در ریشهای عمیق برویاند و صداع را ساکن
کند و اقماع وی نفث دم را نافع بود و وی معده و جگر را نافع بود و سده که در
جگر بود از حرارت بگشاید و حلق را نیکو بود چون با عسل بپزند و بدان غرغره کنند و
سکن وجع مقعد بود چون بر پر مرغ طلا کنند و بطبیخ وی حقنه کردن قرحه امعا را نافع
بود و تر وی مسهل بود ده درم از وی ده مجلس براند و سه درم از وی حرارت
تب ربع را نافع بود و خشک وی نه مسهل بود و چون با عسل بپزند و بر معده ضماد
کنند قرحه آنرا نافع بود و چون در دهان نگاه دارند بثر و قلاع را زایل کند خاصه
چون با عسل و کافور بود و بوییدن تازه وی صداع گرم را ساکن کند و قوه دل و
دماغ بدهد و در بعضی مردمان زکام آورد و در بعضی ماشرا و مصلح وی بوییدن کافور
بود و چون بر روی وی خفتند قطع شهوة باه بکند و دفع مضرت وی بحب الآس کند
و شیخ الرئیس گوید جوهر وی مرکب بود از گرم و سرد مانند مورد و سردی وی در دوم و
گرمی در اول و در وی تلین بود و پیوسته بوی عطریت ملایم جوهر روح بود و غشی
و خفقان گرم را نافع بود و چون آب وی اندک تجرع کنند **ورد الحمار** ورد النغار
گویند و ابن ماسویه گوید آن گلیست که اندرون وی سرخ بود و بیرون زرد و طبیعت
وی سرد و خشک بود و بشیرازی آنرا گل قحبه خوانند و دوروی گویند و رازی گوید
بهارات **ورد منتن** گلیست بد بوی ملون مانند گل سرخ و آنرا ابقون خوانند و طبیعت
وی گرم و خشک بود و بیخ وی محرق بود مانند عاقرقرحا **ورد الحمیر** نوعی از عود الصلیب
است که آنرا ذکر خوانند و گفته شد **ورد الزینة** گل خطمی است ورد الزوانی خوانند و گفته شد
ورد و فرا شقایق النعمان است و گفته شد **ورد الحب** کیکج است و گفته شد **ورشان**
بپارسی مرغ اللبی خوانند گوشت وی شکم ببندد و دشخوار هضم بود و باید که بکو پزند
ورق الخوخ برگ شفتالو بود چون بر بدن طلا کنند قطع بوی گوزه کند و اگر آب آن
در گوش چکانند کرم آن بکشد و چون بر ناف ضماد کنند کرم شکم بکشد **ورق طرفا** برگ گز باشد

وقابض بود وچون بپزند وبر سبز نهند یا آب بروی همی ریزند نافع بود ومقوی لثه مسترخی
بود ورق الآب برگ خیار نیکوترین آن تازه بود وطبیعت آن سرد وخشک بود در تنها
گرم که در زانو بود نافع بود ضماد کردن وچون بکوبند نیکو وبر ریشهای آتش نشانند خشک
گرداند وسوختگی آتش را نافع بود وگویند علق دمی وگوش او از خواص وی انست که
خفاش از وی بمیرد ورق الغرب برگ ورگ چون بکوبند وبر جراحت افشانند گوشت
برویاند واب وی چون بیاشامد کسی که علق خورده باشد نافع بود واز حلق
بیرون آورد ورق الکرم برگ رز چون نیکو بکوبند وضماد کنند صداع از گرمی
بود ساکن کند وضماد کردن با رامک بر تهی گاه قطع اسهال بکند وخاییدن وی
مقوی لثه مسترخی بود ورق السرو نیکوترین آن بود که از سرو کهن گیرند وطبیعت
وی معتدل بود در وسط گرمی وسردی وگویند گرم وخشک محکم بی لذع ورق الاجاص
برگ آلوی سیاه چون با شراب بپزند وبدان غرغره کنند قطع سیلان مواد از لثه وملازه وحلق
بکند وچون مضمضه کنند منع سیلان مواد از لثه بکند ورق العلیق صفت آن در علیق
گفته شد ورق البلوط سرد وقابض بود واندک تخفیف بود داشته باشد چون
بکوبند وبر جراحت باشند گوشت برویاند وبکال صحت آورد وریشهای دشخوار
بصلاح آورد ورق الزیتون معتدل بود در گرمی وسردی وخشک بود در دوم
وچون بسوزند قایم مقام توتیا بود در داروهای چشم چون بسرکه بپزند درد دندان را
بود وآب بجه وی چون در دهان نگاه دارند قلاع را زایل کند وورق زیتون بری
چون بر داحس طلا کنند سودمند بود وچون با آب غوره بپزند خبانک مانند عسل گردد
بر دندان خورده طلا کنند قلع کند ورق الشوکة المصریة برگ درخت مغیلان است ودر
صفت وی گفته شد ورق السمسم برگ کنجد سرد وتر بود چون بکوبند وموی را بدان
بشویند دراز ونرم گرداند وخشکی وی زایل گرداند ورق الکبر منفعت آن در صفت
کبر گفته شد ورق الحنظل صفت آن در حنظل گفته شد ورق السوسنجانک در صفت سنبلک گفته
شد ورق الاترج درمنفعت اترج گفته شد ورق التوت گفته شد در صفت توت
ورق الجوز مجفف بود ودر وی قبض بود وچون بخایند وبر ریش نهند سودمند بود
جهت بثرها که در دهن بود ورق الزیتون الهندی طالیسفر است وگفته شد ورق الغار

الغار صفت آن در غین گفته شد ورق النبق برگ کنار معتدل ومجفف وقابض
ولطیف بود ومقوی شعر بود ومنضج اورام در وی تحلیل بود ورق شجرة النبق در صفت
در دار گفته شد ورق المصطکی در ورق مصطکی گفته شد ورق حبة الخضرا در حبة الخضرا
گفته شد ورق السوسن معتدل بود در گرمی وسردی وخشک بود در اول مجفف قرحها
وبثرها بود چون بکوبند وبر آن باشند بی لذع وورق سوسن سفید صلابت رحم را
نافع بود ورق الخلاف برگ بید در وی حرارة واندک قبضی بود وطبیعت
آن گرم سرد وخشک بود وعصارهٔ وی در دبرز وصلابت آن وسده آن را نافع بود
ومسهل سودای صفرای محترق وسودا وبلغم بود ونافض وصرع وگزیدن عقرب را نافع بود
چون بیاشامند از وی یکدرم بشراب وچون ضماد کنند از بیرون هم سودمند بود و
بول براند با سکنجبین واختناق رحم را نافع بود ومفاصل ونقرس واد ویهای گشنید
ورق مازریون در مازریون گفته شد صفت واستعمال کردن وی ورق المرسق سرمق است
وگفته شد ورد العلیق گل سه کل سرد وخشک بود وقابض ومجفف احتلام دم را نافع
بود ونفث آن وذرب وضعف معده ورد اللوز بهار بادام سرد بود ومقوی
دماغ ودل بود ورد النوفل طبیعت هم سرد بود ومقوی دل ودماغ ورد التفاح
سرد بود ومقوی دل ودماغ ورد الکمثری طبیعت ومنفعت بهار بادام وسیب
وبه وامرود ومانند یکدیگر بود ورد الخوخ در خا گفته شد صفت انواع ان ورد الباقلا
گل باقلا سرد وتر بود ومسکن حرارت دماغ بود وچون سحق کنند در هاون رصاصی و
در آفتاب نهند خضابی نیکو بود موی را سیاه گرداند بغایة ورد الخشخاش سرد وتر بود
مسکن گرمی وخشکی بود که در دماغ حادث شود وچون بر سر ضماد کنند سهر را نافع
بود ومنوم بود ومسکن صداع گرم وزغه نوعی از سالامندرا است وبسیاری
کوچکتر از وی بود واز خواص وی آنست که عقرب فرو میبرد وگوشت وی سم مهلک است
واگر در شراب افتد وبمیرد آن شراب سم قاتل بود وگویند وزغه حربا است تحقیق و
گفته شد صفت ومداوای آن وسیخ نباتیست کوهی که در سنگ روید در بهار وبوی
لیمو کند ومؤلف گوید بشیرازی آن را لیمو دار خوانند وطبیعت آن گرم وخشک بود
وسمه ورق النیل است وطبیعت آن گرم وخشک بود گرم بود در اول وخشک بود

وخضابی نیکو آسان باشد **ورق الاذن** حرک کوش جون برداخس طلا کنند نافع بود
وبر شقاق لب طلا کردن سود مند بود و برکزندکی افعی بغایت کال نافع بود جون
بشکافند و چند نوبت بران نهند **وتنح الکواير النحل** ابن سمجون کوید عکبر است وکفته
شد و صاحب جامع کوید خطا است و مولف کوید محقق ازاموميای نحلی کوییند و وی
در صفت عکبر کفته شد و صفت عکبر نیز کفته شد وطبیعت وتنح النحبر الکور کرم بود در دوم نزدیک سیم
و جدا بی منع کند از نهرانک جوهر وی بغایت لطیف بود و اکر بخور کنند سر فرهن را
نافع بود و جون بر قو با نهند زایل کند و مولف کوید در دفع خوف و کراف دن از جاه
همان عمل مومیایی میکند و بکرات امتحان رفته **وتیج** اشق است وکفته شد **وشق**
فرو وی کرم وخشک بود و مسخن کرقوی باشد و در وی اعانة باه بود و محرک جماع وکرده
ولشت را نافع بود و محرور ی مزاج را مضر بود و ادمان بوشیدن وی ایمن باشد
از بو اسیر **وعد** بادنجان است وکفته شد **وتقل** مقل خشکیت و در مقل کفته شد
ولیع جدال است وکفته شد **وین** انکور سیاه است و صفت انکور در باب عین
در عنب کفته شد **وبتر** کل سفید است و در ورد کفته شد و طبیعت آن سرد
وتر بود در دوم **باب الهاء**
هال قاقله صغار است وکفته شد **الوك** کوید جبلیل است وکویند تحقیق تراب الهالک
است وکفته شد **هبید** حب حنظل است وکفته شد در حنظل **هبه** جارقیان خوانند و عرب
قنبان و آن جانوریست کوچک بسیار پای که در شب خمهای آب بسیار می باشد جون بمرا
بیا شامند عسر البول و یرقان را نافع بود و جون سحق کنند و در بوست انار کنند با روغن
کل و کرم کنند و در کوش جکانند درد کوش را نافع بود و اطهوریعس کوید اکر در خرقه
بپیچند و بر صاحب تب بندند زایل کند **هد هد** بپارسی مرغ سلیمان کویند غافقی کوید کوشت
وی جون بپزند باب و شبث و صاحب قولنج کوشت وی بخورد و آب آن بیا
شامد نافع بود و در خواص آورده است که جشم وی بر کسی بندند که نسیان بر وی
غالب باشد دفع آن بکند و اکر بندد بر کسی که از رنج جذام ترسد مادام که آن با وی بود
ایمن باشد و اکر نیز ابتدا کرده باشد موافق بود و اکر بران بخور کنند در خانه کزندکان
بکریزند از انجا و اکر آدمی با خود دارد و برابر خصم رود بر وی ظفر یابد و حاجتهای وی

[illegible]

کذارده کردد و خون وی جون در سفیدی جشم جکانند زایل کند و اکر مغز وی بخور
کنند در برج کبوتر هیچ حیوان موزی کرد آن نکردد و اکر هد هد کشته همجنان درست
بر در خانه بیاویزند هر که دران خانه بود از جشم بد ایمن بود و اکر امعاء هد هد خشک
کنند و سحق کنند و با سوسن و روغن کنجد بیامیزند و بعد از کیالحت لفنا رند و رسوی
مانند سیاه و جعد کرداند و اکر لحیه شیب وی با خود نکاه دارند مردمان و براد وی
دارند و اکر بال وی نزدیک مور بخور کنند بکریزند و کوشت وی جون بخور کنند
مسحور را نافع بود یا کسی که بر زن بسته باشند کشاده کردد باذن الله تعالی و دل وی
جون خشک کنند و بکوبند و با طلا بیاشامند قوت باه بدهد و لحیه شیب زبان و دراز
ترین پری که در بال وی بود بر بوست بندند و مرد بر ران راست بندد جون
خواهد مجامعت کند قوت تمام دهد **هر نوه** قرنوه خوانند و آن ثمر درخت عود است
و بمقدار فلفل بود اندک کوچک تر و بزردی مایل بود و از وی بوی عود آید و
طبیعت وی معتدل بود و کویند کرم و تر بود و صاحب منهاج کوید مقوی معده
و هضم بود و طبیخ وی بول براند و سنک بریزاند و اسحق بن عمران کوید درد حلق
را نافع بود و شکم براند و بول وی بوزن وی قاقله صغار بود **هرد** عروق الصفر است
وکفته شد **هر فلوس** بقلة الیهودیه خوانند و آن نوعی از هند با است و بعضی کویند
نوعی از اسفناج است و بقلة یهودیه شریف کوید و صعتر است و آنچه محقق است
آنرا هر فلوه خوانند و بپارسی ترهء دشتی و آن از انواع کاسنی بری بود و در
هند با کفته شود **هر فولیون** نام است وکفته شود **هر طمان** قرطمان کوید و آن جیست
میان کندم و جو وطبیعت وی معتدل بود میان سردی و کرمی و میل بتری داشته باشد
وکویند سرد بود و کویند بغایت کرم بود و خشک وی مجفف بود و بغیر لذع و در وی
قبضی قلیل بود **هلیلج** اصناف است زرد است و آن حوز دیا شد و خام و هلیلهء
سیاه و آن حوز د تر از مجموع باشد و کابلی و آن از هر دو نوع بزرکتر باشد و حنی در
آن منقار دارد و بهترین همه آنست که صلب و کران باشد و در رنگ آب نشیند و جمیع
اصناف این بارد است در اول یابس است در ثانیه الآت غذا را قوت دهد و نشف
رطوبات کند و زرد مسهل صفرا و محلل بلغم بود و نافع باشد عین مسترخیه و ردع مواد

از چشم چون در چشم کشند و کابلی مقوی ذهن باشد و خصوصا پرورده آن و صرع
و خفقان و توحش را نافع بود و دفع کند و هلیله نافع قولنج باشد و هلیله سیاه رنگ
و روی را صافی گرداند و بواسیر را نافع باشد و جمیع اصناف آن تنها کهن را نافع
باشد و درد مفاصل و جذام را نافع بود باید که در مفاصل بسیار بکار برند و در تنها
اندک بکار برند و ابوجعفر گوید هر که هر روز یک هلیله کابلی در دهان نگاه دارد
تا بگداز د و برین مداومت کند موی او زود سفید نشود و لثه را محکم کند و دندانها
را نافع بود و محکم کند و حفظ را زیادت کند و حرارت سرد را نافع بود و شربتی از وی از
هر یکی از پنج درم تا ده درم منقوع یا مطبوخ و نقش آن دو درم هزارجشان و هزار
فشان نیز گویند و معنی آن بپارسی هزار گز بود و ببربانی فاشرا گویند و گفته شد هزارسفند
حرمل است و گفته شد شغیفل حشیشة الفار است و گفته شد حشت دهان عود هندی است و طبیعت
آن گرم و خشک بود در سیم خاصیت نقرس را عظیم سودمند بود و بدل وی قنطوریون
باریک بود هفت برگ مازریون است و گفته شد هلیون بطیخ است و گفته شد
هلیقا هندبا است و گفته شد هلموت حلموا است و ان سلق جبلی است و در
صفت حماض گفته شد صفة آن هلیلج هند شاهترج است و گفته شد هلیون بپارسی
مارچوبه گویند و مارکیا خوانند و اهل مغرب و اندلس اسفراج خوانند نیکوترین آن بستانی
بود تازه و طبیعت وی گرم و تر بود و گویند معتدل بود و گویی گرم بود و رق آن ما
ورق رازیانه بود و صفت تخم وی گفته شد و وی مفتح سده و احشا و محلل آن بود و
طبیخ وی عرق النسا و یرقان و درد معا را نافع بود خاصه طبیخ اصل وی و چون با شراب
بپزند و طبیخ آن بیاشامند گزیدن رتیلا را نافع بود و چون بطبیخ وی مضمضه کنند درد
دندان را نافع بود و ساکن گرداند و تخم وی همین عمل کند و گویند وی شکم ببندد و گویند
سودمند بود قولنج بلغمی و ریحی و عسر البول را نافع بود و باه را زیادت کند و دشواری
زادن را سود دهد و سخن گرده و مثانه بود و سخن معتدل و تقطیر البول که از برودت
بود و پیری را سودمند و درد پشت و رگ کهن شده را نافع بود و سینه و شش را نافع
بود و طبیخ وی چون سگ بیاشامد بکشد و گویند چون سر و رکبش را پاره کند و در نشیب
خاک کند هلیون در آنجا بروید و آب وی و تخم وی سنگ گرده و مثانه بریزاند چون عسل

عسل و قدری روغن بلسان بیاشامند و وی معده را مضر بود و اولی آن بود که
بجوشانند و بعد از آن با گوشت بپزند و مری و زیت اضافت کنند و طبری گوید
اگر بیخ وی خشک بر دندان نهند قلع کند بی وجع و فلاحه گوید اگر بیخ وی خشک
بر دندان نهند قلع کند سحق کنند و بر بن دندان نهند اگر فاسد شده باشد قلع کند
و اگر دردمند بود درد ساکن کند و مجهول گوید طبیخ اصل وی باه را زیاده کند
و بدل آن حنجل بود هنک بزبان هندی حلتیت است و گفته شد هندبا بپارسی
خوانند و بری بود و بستانی و بری را بیونانی سقولس خوانند و فنحوریون گویند و
ورق وی پهن تر از بستانی بود و بعده نیکوتر بود و بستانی را بیونانی اندقیا
خوانند و آن دو نوع بود یک نوع ورق وی پهن بود نزدیک بکاهو بود و یک نوع
ورق وی باریکتر بود و در طعم وی تلخی بود و نیکوترین آن بستانی تر شیرین بود و فاضلترین
آن شامی بود و آن را انطونیا خوانند و طبیعت آن سرد و تر بود در آخر درجه اول و گویند
سرد و خشک بود در اول درجه و گویند خشکی وی در دوم بود و بری را طرخشوقا
خوانند گویند بپارسی و تلخ و رازی گوید اقوی بود از بستانی در جمیع افعال عصاره وی
استسقا را نافع بود و سده جگر بگشاید و دفع سمها بکند چون بیاشامد خاصه عقرب و
زنبور و مار و تب ربع را زایل کند و برگزیدگی عقرب ضماد کردن نافع بود و چون آب
وی با زیت بیاشامند پادزهر ادویه کشنده بود و مقوی قلب بود و چون بیاشامند
و لبن وی چون سفیدی چشم زایل کند و هندبا بستانی برودت در وی بیشتر بود
که بری مقوی معده بود و سده جگر بگشاید و سبز و حرارت چون صفرا نشاند و
چون آب بگیرند و بجوشانند و کف از وی بگیرند و با سکنجبین بیاشامند سده بگشاید
و رطوبات عفن را پاک گرداند و تنهای در از را سودمند بود و کاسنی کبوس نیکو دهد
و وی فاضلتر از کاهو بود و در تفتیح سده و در تابستان تلخی وی زیاده گردد بسبب گرما
پس اندکی میل بحرارت داشته باشد نزدیک باعتدال و ضماد کردن خفقان را سود دهد
چون با آرد جو ضماد کنند و با اسفیداج طلا البرد بود و ضماد کردن بر نقرس نافع بود و
در چشم گرم را ضماد کردن سود دهد و هندبا مسکن غثیان و هیجان صفرا و حرارت
معده بود و شکم ببندد و تب ربع را نافع بود و گزندگی عقرب و مجموع جانوران و زنبور

و مار و سام ابرص ضماد کردن با سویق نافع بود و چون با آب کاسنی خیار چنبر حل کنند و بدان غرغره کنند ورم حلق را سودمند بود و مسکن غشی و هیجان صفرا بود و بهشد بطی الهضم بود و مصلح وی و شاد و نوعی از کاسنی بری هست که ابراخندریل خوانند و گفته شد کاسنی شامی که آنرا انطونیا خوانند معتدل ترین کاسنیها بود و کیموس وی نیکوتر بود و مسیح گوید وی میان کاسنی و کاهو بود و طبری گوید لطیفتر از کاهو بود و غذا اندک تر دهد و چون ورق وی بکوبند و بر ورم گرم نهند بگدازد و سرد کند و آب وی با آب رازیانه تریاق را نافع بود و بیخ وی از تخم وی بقوه تر بود در منفعت و نجیب سمرقندی در اصول تراکیب خلاف این کرده است و پوست بیخ وی مستعمل بود **هوم المجوس** هرانیه است و گفته شد و آن درختی است که در حوالی فارس می‌روید مانند درخت یاسمین و مجوس در وقت زمزمه استعمال میکنند و شکوفه آن مشک را شبیه ماند **هوفاریقون** هیوفاریقون خوانند و او فاریقون و ابذر و سامن نیز گویند و قورلون هم خوانند و آن دادی رومی است و آن قضبانی و زهری وحبی است سرخ رنگ برنگ سماق و بغدادی بغایت سرخ اگرچه صاحب منهاج آورده است که سرخی وی کمتر از سماق بود و هم او آورده که حب بلسان است و سرد و سهو است و طبیعت آن گرم است در سیم و خشک است در آخر آن ملطف و محلل اورام بود جهت ضماد کردن و ورق آن سوختگی آتش را نافع بود و چون بپزند و با شراب بیاشامند چهل روز بیالی عرق النسا را نافع بود و حیض و بول براند و گزاز را سودمند بود و ثمر وی مسهل مره بود و بجهت بیداد از دو آب ورق وی چون بیاشامند نقرس عظیم سودمند بود و بدیقورس گوید بدل وی بوزن بیخ او خرد و نیم وزن وی بیخ کبر بود **هوجوه** سوتغیداس نیز گویند و آن عصا الراعی است و گفته شد **فلیداس** صاحب منهاج گوید عصارهٔ لحیة التیس است و گفته شد **هوفیلوس** حسن الجارات و گفته شد **هیضمان** نجل بری است و گفته شد **هیلیو** سال بوات و آن قاقله کوچک بود و گفته شد **هیشر** کنگر بری است و درازی قد آن نیک دراز تر بود و میانه آن تهی بود و شکوفه وی پهن بود و لون منفشه و باخر سفید شود و میان آن شکوفه مانند پنبه شود و اگر از آن پنبه در گوش کسی رود کری آورد **هسل** سال است و گفته شد **هیرون** قصبست و گفته شد **هزارها** نعنع است و گفته شد

باب الیاء

یاسمین یاسمین است و سجلاط نیز گویند بشیرازی گل یاسم خوانند و آن سفید بود و زرد بود و گویند ازرق بود و عیسی بن ماسه گوید دو نوع است زرد و سفید بود و سفید بقوت تر بود در حرارت و پیوسته خوش بوی تر بود و مسیح بن الحکم گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در آخر درجهٔ دوم و اول سیم ملطف رطوبات بود و کلف زایل کند و صداع بلغمی را نافع بود و بوییدن و ریاح غلیظ که در دماغ بود تحلیل دهد و مقوی دماغ بود و اصحاب لقوة و فالج را نافع بود و مفتح سده بود و عرق النسا را نافع بود و نوع زرد وی محلل و مسخن هر عضوی بود و مزکوم را نافع بود و محروری مزاج را صداع آورد و مصلح وی روغن گل و سرکه بود و دیسقوریدوس گوید گرم که در روده بود و حب القرع و حیات بیرون آورد چون سحق کنند خشک کرده و با عسل بسرشند و بیاشامند و شریف گوید چون یاسمین سفید بگیرند و سحق کنند و از آب وی بیاشامند سه روز هر روز مقدار ده درم قطع نزف ارحام بکند و مجرب بود و چون خشک کرده سحق سحق کنند و بر موی سیاه پاشند سفید کرد **یاقوت** نیکوترین آن سرخ رمانی بود و وسواس سوداوی و خفقان و ضعف دل الغایت نافع بود و گویند چون از خود بیاویزند منع جمود دم بکند و وی بغایة مفرح تا بحدی که در دهان نگاه دارند تفریح بخشد **یبروج** دو نوع است یکی بیخ لفاح خوانند و یکی را یبروح الصنم خوانند و آن بیخ لفاح بری است و بصورت انسان بود و آن یبروح الصنم از بهر آن گویند و مولف گوید در حدود گرمسیر شیراز نزدیک قلعهٔ شهریاری می‌باشد و قد آن از یک وجب کوتاه تر بود و دست و پای داشته باشد و بلون سفید بود و بعضی گویند وی را سگ میکند از زمین و آنرا سگ کن خوانند و این معقول نیست و نیکوترین وی آنکه فربه باشد و طبیعت وی سرد بود در سیم و خشک بود در اول سیم مخدر و مسبت بود و اگر بورق وی برص را بمالند بیکهفته زایل کند بی آنکه ریش و بر ورمهای صلب و دنبلات و خنازیر طلا کردن نافع بود و یبروح را چون بکوبند و بر مفاصل ضماد سازند زایل کند و اگر کسی را احتیاج بود بقطع عضوی در شراب بیاشامند بخود شود و از خوردن وی همان عارض شود که از خوردن افیون و وی

سبب ومسوم بود واگر در شراب کند مستی زیاده آورد و نهایت وی بد ترین آن بود و بوییدن آنچه ورق سپید بود و آنرا ساق سو دو ذکر خوانند مست بود و عطا و ای وی بقی کنند باب کرم و عسل و شبث و مصطکی و سعتر و حزو سپید و شیر تازه اشامیدن و یبروح را در محبت خواص بسیار بود و گویند اگر کسی با اسم شخص که خواهد چون یبروح بر کند هم در زمان هر عضو یبروح که جیدا از آن شخص همان عضو جدا شود و بسیار خواص دیگر دارد که عین ظرافت بدان سبب اینجا نیاوردیم **یتوع** هر نباتی که وی را لبنی محرق و مسهل مقطع بود آنرا یتوع خوانند مانند شبرم و عشر و لاعیه و مازریون و عرطنیثا و ماهو دانه و علقا و امثال آن و اصناف آن بسیار بود و که بد باشند و قوی ترین از یتوعات لبن بود و بعد از آن تخم بعد از آن بیخ بعد از آن ورق و طبیعت آن گرم و خشک است در چهارم و گویند در دوم تا سیم و از خواص وی آنست که در برکه آب انداختند که ماهی در آن بود بر روی آب افتد و لبن وی موی بسترد و چون بدان لطوخ کنند خاصه در آفتاب و آنچه بعد از آن بروید ضعیف بود و اگر مکرر کنند دیگر نروید و اگر بر دندان خورده چکانند قلع کند و بواسیر را قلع کند و مسهل بلغم و اخلاط غلیظ بود و منفعت هر یک از یتوعات در باب خود ومضرت و ابدال و اصلاح آن گفته شد و گویند بدل استفراغ بلغم و مائیه نیم وزن آن بکیج **یحصص** نوعی از کرفس بزرگ است و آنرا مشرقی خوانند و انواع کرفس گفته شد در کاف و گویند بطراسالیون است **یذره** فتوس است و گفته شد **یزعه** خاما قطیلاست و گفته شد **یربوع** بپارسی موش دشتی گویند گوشت وی غذا بسیار دهد و شکم براند **یراع** قصبست بپارسی نی گویند و در قاف گفته شد **یرامیع** جلیون است و گفته شد **یرنا** حنا است و گفته شد **یشب** یشب خوانند و در باب حا در صفت حجر الیشب گفته شد **یعقوب** کبک نر است و گفته شد در صفت قبج **یعضید** خندریلی است و گفته شد **یعنیما** دیباس است و گفته شد **یقطین** نزدیک عام کدو بود و در لغت هر درختی که وی را ساق افراشته نبود مانند کدو و خربزه و حنظل و خیار و کدو و امثال آن بود **یلنجوج** عود هندیست و گفته شد **یمام** شفنین است و گفته شد **ینبوت** خرنوب نبطی است و صفت خرنوب نبطی و شامی گفته شد و طبیعت وی سرد و خشک بود در سیم و گویند خشکی وی در دوم بود و گویند گرم بود و آن در صحراها و بن دیوار بستانها روید و ثمر وی مانند گرده گوسفند کوچکتر بود و لون وی سرخ بود که بسیاهی زند و در مصر بحب الکلی خوانند و دانه وی و دانه خرنوب شامی مانند یکدیگر بود و بطبیخ وی مضمضه کردن درد دندان را نافع بود و در طبیخ وی نشستن مقوی مقعد بود و وی سودمند بود جهت سیلان حیض مفرط خوردن و بخور در گرفتن و مغص و اسهال را نافع بود و در ثالیل مالیدن سخت زایل کند و خلط وی بد بود و ثقیل خاصه چون تر بخورند و بشیرازی کوور خوانند **ینتون** ثافسیا است و گفته شد در ثا **ینرق** بلغت اهل اندلس انجره است و گفته شد در الف **ینم** نباتیست که بشیرازی سنبل دار و خوانند و در جراحتها مستعمل کنند و زخمها تازه

والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب. وقد اتفق اتمام هذه النسخة الشریفة الموسومة باختیارات البدیعی فی شهر رجب المرجب سنه اربع و عشر بعد الالف من الهجرة النبویة علی ید الضعیف النحیف ولی اللهم اغفر لصاحبه وکاتبه ولوالدیهما وجمیع المومنین والمومنات وبلغ بحسب الحاجة واماله فی الدارین بحق محمد وآله الطاهرین المعصومین

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد وآله اجمعين الطيبين
الطاهرين اما بعد بدانک این مقاله دوم است از مفتاح الخزاین که ذکر
خواهیم کرد در مرکبات مستعمل والله الموفق والمعين واليه المصير **باب الاول**
في المفرحات مفرح یاقوتی خفقان و وسواس را سود مند بود و دل را قوت
دهد و نشاط آورد و خاصیت آن بسیار است اینجا کوتاه کردیم **صفت آن**
مروارید ناسفته هشت درم لسد چهار درم یاقوت رمانی دو درم زر محلول نقره محلول
از هر یک مثقال حجر لاجورد یکمثقال و نیم لعل و عقیق و جزلیشب از هر یک سه درم طبا
شیر سفید و صندل مقاصری از هر یک پنج درم کهربا و گل نیلوفر و زرشک بیدانه از هر
یک سه درم صندل سرخ و طین مختوم از هر یک دو درم کشنیز خشک و تخم گل از هر
یک سه درم و در بعضی نسخها افتیمون شش درم می کنند و بعضی نه ساذج هندی و زرنباد
و درونج عقربی از هر یک درم و نیم عود هندی و پوست اترج و گاوزبان از هر
یک سه درم بهمن سرخ و سفید از هر یک سه درم بادرنجبویه و ریوند چینی از هر یک دو درم
تخم کاسنی و کافور قیصوری و عنبر اشهب از هر یک سه درم مشک ترکی نیم مثقال ابریشم
سوخته سه درم شیر آمله و هلیله کابلی از هر یک پنج درم گلاب و نبات مصری از کمی شراب
سیب خاص و آب انار شیرین از هر یک ده مثقال اگر چه در بعضی نسخها شراب به پنج درم
دارو ها کوفته و بیخته مجموع با نبات و گلاب بسرشند و شراب به و سیب و آب انار اضافت
کنند و در ظرفی چینی کنند و چهل روز در میان جو نهند و بعد از آن استعمال کنند شربتی نیم مثقال
یا یک درم **مفرح معتدل** خفقان و وسواس و صفت دل زایل کند و نشاط آورد
اخلاط آن مروارید ناسفته و لسد از هر یک پنج درم کهربا دو درم و نیم صندل سرخ
و سفید و آمله مقشر و طباشیر سفید از هر یک چهار درم گاوزبان پنج درم تخم کاسنی
دو درم و نیم درونج عقربی یک درم ساذج هندی دو درم و نیم افتیمون و ورق گل
سرخ از هر یک سه درم زرنباد دو درم تخم بالنگ و تخم فرنجمشک از هر یک دو درم و
نیم و در بعضی نسخها سنا مکی سه درم میکنند و در بعضی نسخها زعفران و عنبر اشهب از هر
یک یک درم کافور نیم درم مشک ترکی دانگی عود خام پنج درم کشنیز خشک دو درم و نیم

خشخاش سفید و بنفشه و گل ارمنی از هر یک دو درم و نیم زر ورق و نقره ورق
یک درم و اگر زر و نقره از هر یک مثقال بود شاید اهل نیم مثقال جمله کوفته و بیخته بشراب
سیب خالص یا شراب حماض بسرشند شربتی یک درم تا یک مثقال و اگر بشراب سیب
خواهد شاید صد و هفتاد مثقال شراب سیب و اگر بشراب حماض خواهند صد و شصاد
و پنج مثقال باید کرد و اگر نیمی شراب سیب و نیمی شراب حماض کنند بهتر بود **مفرح سرد**
خفقان گرم را سود مند بود و قوت دل بدهد **صنعت آن** ورق گل سرخ و طباشیر
از هر یک دو درم کشنیز خشک بریان کرده و صندل مقاصری از هر یک یکدرم مغز تخم
خیارین و مغز دانه کدو از هر یک چهار درم تخم لوترک بوزن آن بهمن سفید و گاوزبان
از هر یک دو درم زرشک بیدانه شش درم مروارید ناسفته و کهربا و لسد از هر یک نیم
درم و در بعضی نسخها کافور نیم درم زعفران دانگی میکنند و در بعضی نه مجموع کوفته و بیخته نبات
بعرق بید مشک بقوام آورند و داروها بدان میکنند بسرشند شربتی یکدرم تا یکمثقال
مفرح گرم خفقان سرد و ضعف دل را سود دارد **اخلاط آن** گاوزبان و با
لنگو و بهمن سرخ و سفید از هر یک هشت درم آبلج در مثلث خویسانیده و خشک کرده
و بریان کرده بیست درم تخم فرنجمشک هشت درم عود قماری ده درم گل مختوم و مروارید
ناسفته از هر یک یکمثقال زعفران یکدرم قرنفل و لسد و کهربا و زرنب و کشنیز خشک از هر یک
دو درم کبابه سه درم ورق گل سرخ و صندل مقاصری از هر یک پنج درم عسل اهلیلج
چهار ریکی یاقوت و زر محلول و نقره محلول از هر یک نیم درم دارچینی دو درم زرنباد
سه درم درونج عقربی یکدرم و نیم مشک یمنی قند سفید یکمن و نیم کهربا و لسد باید که سوخته
باشد دارو ها کوفته و بیخته قند صافی کنند و بقوام آورند و عسل هلیله و مشک کوفته بر سر آن
کنند و حل کنند و دارو ها بدان بسرشند شربتی یکمثقال نافع باشد **مفرح سرد نوعی دیگر**
خفقان و ضعف دل که از گرمی بود زایل کند **اخلاط آن** طباشیر دو درم گاوزبان
ده درم شیر آمله پانزده درم عصاره زرشک پنج درم صندل مقاصری سه درم بهمن سرخ
و سفید از هر یک دو درم ورق گل سرخ پنج درم درونج عقربی دو درم کشنیز خشک
و پوست بیرون پسته و مروارید ناسفته و کهربا سوخته و لسد سوخته و ابریشم سوخته
از هر یک دو درم زعفران نیم درم یاقوت چهار دانگ زر ورق و نقره ورق از هر

یکمثقال آب سیب ترش چهل درم آب حماض چهل درم قند صافی کرده دو من بقوام
آورند داروها بدان سرشند شربتی یکدرم **مفرح کرم نوعی دیگر** خفقان و ضعف دل
که از سردی بود زایل کند **اخلاط آن** زرنباد و درونج عقربی و گاوزبان از هر یک
شش درم بادرنجبویه سه درم کوفته و بیخته بشراب سیب سرشند بعد از آن بعسل کف
گرفته سرشند شربتی یکمثقال **مفرح جواهر نسخه مولانا رشید** خفقان و وسواس و ضعف
دل را سودمند بود و جگر و گرده و مغز را قوة دهد و لون را بغایت صافی کند و نشاط تمام
آورد و بادهای سوداوی را دفع کند و جهت قوة دل بغایت سودمند بود خواص
آن بسیار است اینجا کوتاه کردیم **صنعت آن و اخلاط** یاقوت سرخ دو مثقال یاقوت
زرد چهار مثقال یاقوت کبود و یاقوت سفید از هر یک چهار مثقال لعل سه مثقال
فیروزج سه مثقال زمرد یکمثقال و نیم عقیق چهار مثقال مجر یشب سه مثقال لولو ناسفته
چهار مثقال لسد دو مثقال حجر لاجورد دو مثقال کهربا دو مثقال تخم و کجنک پنج مثقال
ابریشم محرق سه مثقال ورق قرنفل سه مثقال پوست بیرون پسته چهار مثقال امله مقشره
مثقال پوست هلیله کابلی ده مثقال بادرنجبویه چهار مثقال گل نیلوفر سه مثقال صندل
سرخ و سفید و تخم بادرنجبویه و قرنفل و دارچینی و کبابه چینی از هر یک سه مثقال گاو
زبان پنج مثقال عصاره زرشک یازده مثقال عود قماری چهار مثقال بادرونج
دو مثقال درونج عقربی چهار مثقال طین ارمنی دو مثقال طین مختوم چهار مثقال
طباشیر سفید پنج مثقال عنبر اشهب چهار مثقال مشک ترکی یکمثقال زر ورق و نقره
ورق گل دارچینی از هر یک چهار مثقال کافور قیصوری نیم مثقال قاقله کبار سه
مثقال سنبل الطیب و ساذج هندی و بهمن سرخ از هر یک دو مثقال بهمن سفید
چهار مثقال آب سیب اصفهانی یکمن آب به اصفهانی یکمن آب حماض یکمن
گلاب یکمن ۶ ق بید مشک دو من نبات مصری دو من نبات باعرقها و آب سیب
بقوام زیاده آورد و چون فرو گیرد آب حماض بر آن ریزد و داروها بدان سرشند
شربتی نیم درم تا یک درم نافع باشد **مفرح دلگشا مستعمل** ضعف دل و وسواس
سوداوی و خفقان زایل کند و دل را قوت دهد و نشاط سرچشمه‌ی تمام آورد **اخلاط آن**
مروارید ناسفته سه درم لسد یکدرم و نیم کهربا یکدرم لعل یکمثقال یاقوت زرد نیم مثقال

مثقال یشب یکدرم قرنفل یکدرم بهمن سفید دو درم کبابه چینی و بهمن سرخ از یک
یکدرم زرنباد نیم درم تخم بادرنجبویه سه درم ساذج هندی یکدرم درونج عقربی نیم مثقال
پوست بیرون پسته سه درم پوست اترج سه درم گاوزبان پنج درم صندل سرخ و
سفید از هر یک سه درم کشنیز خشک دو درم زر ورق و نقره ورق از هر یک نیم مثقال
ورق گل سرخ سه درم دارچینی یکدرم امله مقشر پنج درم عصاره زرشک ده درم طین
ارمنی دو درم تخم کجنک سه درم طباشیر سفید دو درم عود خام یکمثقال کافور قیصوری
نیم درم زعفران دانگی عنبر اشهب نیم مثقال مشک ترکی دانگ و نیم شراب حماض مصری
یمن شراب سیب اصفهانی چهل مثقال شراب به اصفهانی بیست مثقال داروها کوفته و بیخته
بدان سرشند شربتی یک درم نافع بود **مفرح یاقوتی خاص** این نسخه معروفست بمفرح صندلین
اخلاط آن مروارید ناسفته یکدرم و نیم کهربا یکدرم و نیم لسد یک درم یاقوت رمانی و
لعل آتشی و حجر یشب و زر محلول و نقره محلول و ماذفین و زعفران از هر یک یکمثقال
ریوند چینی دو درم صندل سفید شش درم صندل سرخ سه درم بهمن سرخ و سفید شش درم
تخم خرفه پنج درم کاسنی پنج درم امله مقشر و کشنیز خشک از هر یکی پنج درم گاوزبان سه درم
زرشک بیدانه هشت درم طباشیر سفید و ورق گل سرخ از هر یک چهار درم خشخاش سفید
پنج درم تخم کاهو سه درم پوست بیرون پسته پنج درم درونج عقربی یکمثقال مشک خالص
دو درم عنبر اشهب پنج درم عود قماری پنج درم مصطکی یکمثقال پوست ترنج سه درم
آب سیب و آب به از هر یک بیست درم عرق بید مشک پنجاه درم عرق گاوزبان پنجاه
درم گلاب پنجاه درم نبات سفید یکمن نبات باعرقها بقوام آورند و آب سیب و به
اضافت کنند داروها کوفته و بیخته بدان سرشند شربتی یکدرم تا یک مثقال نافع بود **نوعی
دیگر مفرح یاقوتی خاص** مروارید ناسفته دو درم کهربا یکدرم لسد و یاقوت رمانی
و لعل آتشی و حجر یشب و حجر لاجورد از هر یک دو درم زر محلول و نقره محلول و ما
ذفین و زعفران و ریوند چینی از هر یک یکمثقال صندلین و بهمن سفید و تخم خرفه و تخم
کاسنی از هر یک سه درم امله مقشر و کشنیز خشک از هر یک پنج درم گاوزبان سه درم
زرشک بیدانه پنج مثقال طباشیر سفید چهار درم ورق گل سرخ چهار درم خشخاش سفید
سه درم تخم کاهو سه درم پوست بیرون پسته پنج درم درونج عقربی یکمثقال مشک خالص

از هریک یکمثقال عنبر اشهب و عود قماری از هریک پنج درم مصطکی یکمثقال پوست
اترج سه درم تخم کاهو عرق بیدمشک و عرق گاوزبان و گلاب از هریک پنجاه درم آب
سیب و آب به از هریک بیست درم نبات بکمین نبات با عرقها بقوام آورند و ادویها کوفته
و بیخته و جواهر طلا کرده بدان بسرشند شربتی یکدرم نافع بود مفرح دیگر یاقوتی جهت
مروارید ناسفته و کهربا و بسد از هریک سه درم یاقوت رمانی و لعل آتشی از هریک یکمثقال
حجر یشب و عقیق از هریک یکدرم یاقوت رمانی حجر لاجورد یکمثقال ورق گل سرخ و
طباشیر سفید و گاوزبان و صندل سفید و سرخ و زرشک بیدانه و کشنیز خشک از
هریک سه درم ابریشم معرض دو درم قاقله کبار و ساذج هندی از هریک یکدرم پوست
اترج سه درم فلنجمشک و جرلوا از هریک دو درم مصطکی یکدرم درونج عقربی یکمثقال
پوست بیرون پسته و آمله مقشر از هریک دو درم عود قماری سه درم دارچینی یکمثقال
سعد یکمثقال سنبل یکدرم خرفه و زر محلول و نقره محلول از هریک یکمثقال حجر ارمنی یک درم تخم
کاسنی یکمثقال آب به و آب سیب از هریکی بیست درم بهمن سرخ و سفید از هریک سه درم طین مختوم
و زعفران از هریک یکدرم بادرنبویه ده درم مشک خالص نیم درم عنبر اشهب نار مشک
یکدرم ملغرفین یکمثقال آب به و آب سیب از هریکی بیست درم عرق بیدمشک و عرق گاو
زبان از هریک پنجاه درم گلاب سی درم نبات و عسل بکمین حلاوه با عرقها بقوام آورند
و آب سیب و به اضافت کنند ادویه کوفته و بیخته و جواهر صلایه کرده بسرشند شربتی یکدرم
مفرح دلگشا نوعی دیگر پوست اترج پنج درم بهمن سرخ و سفید از هریک دو درم
و نیم هلیله سیاه و دارچینی از هریک سه درم ورق گل سرخ پنج درم قرفه دو درم
زعفران سه درم بادرنجبویه پنج درم گاوزبان پنج درم مغز بادام و گنجد سفید و خشخاش
سفید از هریک سه درم مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار بادرنگ از هریک پنج درم تخم کرفس
یکدرم مشک ترکی یکمثقال روغن بادام پنج درم نبات بکمین ترنجبین سفید بهمن نافع بود
انشاء الله تعالی مفرح دوالمشک حلو مسهل ضعف دل و مرضها سوداوی را سود
دارد و بادی که زنان بهمن را پیدا شود نافع بود صنعت آن مروارید ناسفته و کهربا
و بسد و ابریشم معرض و زرنباد و درونج عقربی از هریکی یک مثقال بهمن سرخ و سفید و سنبل
الطیب و قاقله و قرنفل و ساذج هندی و اشنه از هریک یکدرم چندبیدستر یکدرم

و بعضی نیم درم میکنند دارفلفل و زنجبیل از هریک نیم درم مشک خالص نیم درم
اگر دانگی بود شاید کوفته و بیخته با سه چندان عسل شهد که آتش ندیده باشد
بسرشند شربتی یک مثقال تا یکدرم نافع بود و قوت آن تا یکسال باقی ماند مفرح
دوالمشک حلو نوعی دیگر زرنباد و درونج عقربی از هریک یک درم مروارید
ناسفته و کهربا و بسد و ابریشم مقرض از هریک نیم درم بهمن سرخ و سفید و ساذج
هندی و سنبل الطیب و قاقله و قرنفل و اشنه و جندبیدستر از هریک چهار درم
زنجبیل و دارفلفل از هریک نیم درم مشک نیم درم یا دانگی کوفته و بیخته با سه چندان
عسل شهد که آتش ندیده باشد بسرشند شربتی یک درم تا یکمثقال نافع بود مفرح دوا
المشک تلخ مسهل سوداوی سود دهد و خفقان و ورم حلق و رطوبه معده صنعت آن
سنبل الطیب و مر و مشک ترکی و ساذج هندی از هریک دو درم زعفران نانخواه
و تخم کرفس از هریک چهار درم صبر اسقوطری و افسنتین رومی از هریک هشت درم ریوند
چینی شش درم جندبیدستر یک درم و نیم مجموع کوفته و بیخته بغیر از درم الخوبا تند و بکذا
رند و بیالایند و بر سر آن کنند و با سه چندان عسل مصفی بسرشند شربتی نیم درم تا یکدرم و
قوت این دوالمشک تا یکسال می ماند مفرح معتدل نوعی دیگر خفقان و ضعف دل کند
و قوت هر چه تمامتر و نشاط هر چه تمامتر باز دید آورد صنعت آن بهمن سرخ و سفید
از هریک پنج درم پوست هلیله کابلی دو درم گاوزبان و شاهترج و بادرنبویه از هر
یک ده درم کشنیز خشک و طباشیر از هریک سه درم ابریشم معرض و پوست اترج و
و پوست بیرون پسته از هریک دو درم بسد و کهربا از هریک یکدرم عود خام یکمثقال
مروارید ناسفته دو درم زرنباد یکدرم درونج عقربی نیم مثقال مجموع کوفته و بیخته آب
انار و آب زرشک و آب حماض و آب به از هریک ده درم قند سفید سه مثقال
شراب سیب بیست مثقال قند صافی کنند و با آبها و شراب سیب بقوام آورند و
نیم مثقال نقره محلول و نیم مثقال زر محلول در آن حل کنند و دارو ها بدان بسرشند
شربتی یکدرم نافع باشد مفرح سرد نوعی دیگر خفقان و ضعف دل گرم را سودمند
بود صنعت اطلاط آن طباشیر سفید و بهمن سفید و ورق گل سرخ و گاوزبان از هریک
چهار درم بهمن سرخ و بسد و کهربا و مروارید ناسفته از هریک یکدرم صندل سفید و

وکشنیز خشک از هریکی دو درم تخم توذک ست درم رز شک بیدانه دوازده درم
رز ورق ونقرهٔ ورق از هریک نیم درم پوست بیرون پسته یکدرم قند سفید
بکمن عرق بیدمشک نیمن قند بعرق بید بقوام آورند و دارو ها بدان بسرشند شربتی
یک درم تا یکمثقال **مفرح سرد نوعی دیگر** مروارید ناسفته وکهربا وبسد سوخته وگاوزبان
وگل ارمنی از هریک دو درم طباشیر یک درم مشک ترکی نیم دانگ قند سفید ده درم
کوفته وبیخته بگلاب بسرشند شربتی یکدرم بود خفقان را سود دارد **مفرح مسیحی نسخهٔ
مؤلف** قوت دل و دماغ و جگر و معده بدهد و قوت پشت و گرده زیاده کند
ولغوظ تمام آورد و منی بیفزاید و باه را قوت دهد و اشتهاء طعام باز دید کند و
وهاضمه را قوت دهد **صنعت اجزاء آن** قرنفل پنج درم خولنجان وکبابه و قرنفل
وجوز الطیب و قاقله کبار و صغار و تخم فرنجمشک و ورق قرنفل از هریک سه
درم گاوزبان پنج درم بادرنجبویه پنج درم سنبل الطیب واشنه هریک چهار درم
سادج هندی دو درم زنجبیل و دارفلفل از هریک یکدرم پوست اترج سه درم ورق
گل سرخ پنج درم سعد هندی یک درم و نیم لسان العصافیر و بسباسه از هریک سه درم عنبر
اشهب دو درم مشک ترکی نیم درم لعل یک درم مروارید ناسفته دو درم کهربا و بسد
از هریک یکدرم زر ورق ونقرهٔ ورق از هریک نیم مثقال جزو اعظم خوب سوده سی
مثقال اگر بعسل خواهند دو وزن ادویه عسل واگر قندی خواهند سه وزن ادویه قند
واگر معجون خواهند چنانکه بلع کنند بیست درم روغن بادام دارو ها کوفته و بیخته بدان
چرب کنند و بسرشند واگر لقند خواهند چنانک لخته بود خشخاش ده درم با ادویه بکوبند
و بپزند و با قند بسازند شربتی بقدر حاجت **مفرح مسیحی نوعی دیگر** قرنفل وخولنجان
وبسباسه و قاقله کبار و اشنه و ورق قرنفل وگاوزبان و زنجبیل از هریکی سه درم
قرفه چهار درم جوز الطیب و سنبل الطیب و بهمن سرخ و سفید وخصی الثعلب و نار
مشک و فرنجمشک از هریک پنجدرم عاقرقرحا یکدرم مصطکی و ورق گل سرخ دو درم مروارید
ناسفته از هریک سه درم بسد وکهربا از هریکی درمی عنبر اشهب دو درم مشک ترکی نیم
درم لعل یکدرم یاقوت کبود نیم درم زعفران سه درم زر ورق ونقرهٔ ورق از هر
یک نیم مثقال جزو اعظم سوده خوب سی مثقال پوست اترج سه درم سعد هندی دو درم

درم قند سفید بکمن واگر بعسل خواهند نیمن شربتی بقدر حاجت **مفرح مسیحی نوعی دیگر**
واین نسخه منسوبست بخواجه رشید و زر لعل و بسباسه از هریک پنج مثقال
زعفران سه مثقال جزو اعظم خوب سوده ده مثقال قند سفید پنجاه مثقال واگر
بعسل خواهند عسل کف گرفته سی مثقال کوفته و بیخته بدان بسرشند شربتی یکدرم تا
یکمثقال **باب الثانی فی المعاجین معجون سقنقور خاصه مستعمل**
املاء المولی الاعظم الاعلم بقراط العهد جالینوس الوقت المعین الملة والدین
طبیب باه را قوت دهد و نشاط را زیادت کند و گرده و پشت و دل و دماغ
را قوت دهد و لغوظ تمام آورد **صنعت و اخلاط آن** شقاقل و بهمن سرخ و سفید
و بوزیدان و سورنجان مصری و بسباسه و قرنفل و قضیب گاو جوان خشک
کرده سوده و حب الزلم و مغز جلغوزه و مغز حبة الخضرا و مغز نارجیل و لسان العصافیر
و خولنجان و قاقله کبار و تخم شلغم و دارفلفل و نارمشک و فرنجمشک و صندل
سرخ و سفید و خشخاش سفید و گاوزبان و ورق گل سرخ و بادرنجبویه و تخم
بلیون و اسارون و قرفه و درونج عقربی و خیربوا و گل قرنفل و ورق قرنفل و
جوزبوا و اشنه سفید و عود خام از هریک پنجدرم تودری زرد و سرخ از هریک
چهار درم سره سقنقور پانزده مثقال و خصی الثعلب و زعفران از هریک یازده
درم کبابه و زنجبیل و سعد هندی و زرنب و تخم بادرنجبویه و زرنباد و مصطکی و کرنه
و تخم جزر و تخم اسبست و سادج هندی و حجر یشب و کهربا و بسد و زر و نقره محلول
از هریک سه درم لؤلؤ ناسفته پنجدرم عنبر اشهب ده درم مشک ترکی یکمثقال و نیم سنبل
الطیب ده درم لعل یکدرم و نیم یاقوت زرد یکدرم جزو اعظم خوب سوده صد
مثقال عسل بقدر حاجت **معجون لبوب قواسمی** این نسخه هم املاء سندگی مولانا معین
است منی بیفزاید و گرده و پشت را قوت دهد و مثانه را پاک کرداند از بلغم
و ریگ و لغوظ تمام آورد و دل و دماغ را قوت دهد و نشاط تمام آورد **صنعت
آن** مغز پسته و مغز فندق و مغز بادام و مغز جلغوزه و مغز بن و مغز حب الزلم و مغز
گردکان و مغز حب قلقل و کنجد مقشر و دارچینی و شقاقل و بهمن سرخ و تودری
سرخ و سفید و مغز دماغ گنجشک و بیخ بابونه و حک عربی و عنبر اشهب از هریک پنج مثقال

نارجیل و خصی الثعلب و بهمن سفید از هریک ده مثقال زرنباد و زرنب و خشخاش
وزیدان ر سفید و زنجبیل و قرنفل و بسباسه و تخم بادرنبویه از هریک سه درم خولنجان و حب
کاوزبان و نقره محلول از هریک سه مثقال گاوزبان و فلنجمشک و مروارید ناسفته از
هریک پنجدرم لسان العصافیر و زر محلول از هریک دو مثقال مشک ترکی نیم مثقال عود
خام ده درم زعفران یکدرم مصطکی دو مثقال یاقوت کبود یکمثقال قند سفید یکمن و اگر
بعسل خواهند همین سبیل **معجون اسرار الاطبا** این نسخه از آن مولانا اعظم شیخ الزمان
شمس الملة والدین ابن هلال اردبیلی نور الله قبره است خاصیت این معجون بسیار
است اما مخصوص است بچند چیز که گفته شد اول آنکه باه را زیادت کند و مجامعت و دل
و دماغ را قوت دهد و نشاط زیاده کند و قضیب محکم دارد و گونه روی نیکو گرداند
و استعمال کنند بعد از مجامعت تا از عرق النسا و نقرس و نقصان مجامعت و نقصان
منی و از جمله مرضهای عصبانی ایمن گردد شربتی از سه درم تا سه مثقال **صنعت آن**
شقاقل و خولنجان و خصی الثعلب و بهمن سرخ و سفید و وج و تودری سرخ و سفید
و لسان العصافیر از هریک سه درم سیره سقنقور سه درم حب البان و حب البلبان
و فلفل سفید و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیارین و تخم جرجیر و تخم گزر و تخم پیاز و تخم شلغم و
تخم اسبست و خشخاش سفید و خشکدانه و تخم تره تیزک و تخم شبت و تخم گزر شامی که از آن
هراو قوت و تخم هلیون و تخم گندنا و خسک عربی از هریک دو درم نارجیل و مغز با
دام و مغز پسته و مغز حب صنوبر کبار و مغز حب الخضرا و مغز حبة القطن و کنجد سفید از
هریک هفت درم دارچینی و قرنفل و سنبل الطیب و اسارون و بسباسه و کبابه چینی
و سعد کوفی و قرفه و دار فلفل و جوز الطیب و نارمشک و عود خام و عنبر اشهب
و زعفران از هریک یکمثقال مشک ترکی دانگی و نیم و ابوزیدان و قسط شیرین و مغز
حب الزلم و درونج عقربی از هریک دو درم ادویه را با هم بکوبند و مغزها را با هم بکوبند
و عنبر و مشک و زعفران با هم بعد از آن با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرفی
کاشی یا چینی نگاه دارند و این معجون درین خواص که ذکر کرده شد آزموده و مجرب
معجون سقنقور نوعی دیگر نسخه مؤلف و مؤلف این کتاب گوید که از معاجین که جهت باه
ترکیب کرده اند بسیار است اما بهتر ازین نباشد و نظیر ندارد **صنعت و اخلاط آن** بهمن

بهمن سرخ و سفید و شقاقل مصری و تودری و ابوزیدان و بسباسه و کبابه چینی و خولنجان
و لسان العصافیر و قاقله کبار و صغار و سنبل الطیب و فرنجمشک و نارمشک
و قرنفل و مصطکی و ساذج هندی و عنبر اشهب و مروارید ناسفته از هریک
سه درم و خصی الثعلب ده درم سیره سقنقور پانزده درم قضیب گاو جوان خشک کرده
پنجدرم عود خام و تخم هلیون و زعفران از هریک پنجدرم سعد و زنجبیل و بسد و کهربا
از هریک ده درم مشک ترکی نیم مثقال لعل یکدرم و نیم یاقوت زرد یکدرم زر محلول
و نقره محلول از هریک نیم مثقال خشخاش ده درم جوز و اعظم خوب سوده سی مثقال روغن
بادام ده درم قند سفید یکمن هر کدام که خواهد شربتی یکدرم تا یکمثقال بقدر حاجت
معجون سقراط الحکیم و این معجون را مفرح محزون خوانند و این نسخه حسین بن
اسحق از زبان یونانیان بعربی نقل کرده بحضرت مأمون خلیفه فرستاد و این معجون
خاصیت بسیار دارد امراض بلغمی و سوداوی و ضعف دل و جنون و نسیان و
وسواس و فکر و سعال قدیم و سل و دق و صرع و برص و بهق و خفت دماغ و
نقرس و مفاصل و درد معده و جراحات و دمامیل و داء الحیه و داء الفیل و داء
الثعلب و غب و ربع و یرقان و صداع و بواسیر و زحیر و درد جگر و سپرز و تاری
چشم را زایل کند و باه را زیادت کند و خاصیت این در یک دسته کاغذ نوشته بود
اینجا کوتاه کردیم **صنعت آن** حنطیانا رومی و قردمانا و نارمشک
و بذر بنج و حب الغار و زراوند طویل از هریک یکدرم انیسون و جندبیدستر
و حب بلسان و عود بلسان و اسارون و سلیخه و مصطکی از هریک یکدرم و
نیم مرمکی و وج و زرنباد و درونج عقربی و تخم کرفس از هریک دو درم زعفران
و جوز بوا و قرنفل و ریوند چینی و قاقله کبار و بسباسه و اشنه و دارچینی و سنبل
الطیب از هریک سه درم بادرنجبویه پنجدرم صبر سقوطری ده درم تربد سفید مجوف
خراشیده چست و پنجدرم عود خام دوازده درم لک مغسول ورد احمر از هر
یک پنجدرم سعد سفید و حب محلب از هریک چهار درم هلیله سیاه و بلیله و آمله از
هریک شش درم تخم جرجیر و تخم پیاز و تخم گندنا از هریک دو درم زرنب و افلنجه
و شیطرج هندی و اسقیل مشوی از هریک سه درم مجموع کوفته و بیخته بروغن بادام

بادام تلخ با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرفی آبگینه کنند و شش ماه در میان
جو نهند و بعد از آن استعمال کنند و چندانکه کهن تر گردد بهتر شود و شربتی از دو درم
تا هفت درم استعمال کنند باحتیاط **معجون لولوی** این نسخه از آن جالینوس است
و این معجون نافع است خاصیت است قضیب را سخت کند و اوعیه را گشاده گرداند
و اعصاب دماغی را قوت دهد و شهوت را زیادت کند و در خون تغیر عظیم پدید کند
چنانکه منی را بلذت هر چه تمامتر بیرون آرد و نعوظ بسیار آرد و دوستی مرد در دل
زن زیاده کند **صفت آن** مروارید ناسفته و بسد از هر یک یکمثقال ایرسون
و بهمن سفید از هر یک یکدرم کاکنج و اصل لبلاب از هر یک نیم مثقال فقاح اذخر
و سعد و کنار رک از هر یک نیم درم سلیخه و دارچینی و اسارون و مصطکی از هر یک
دانگ و نیم چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرفی آبگینه کنند و در وقت خواب هنگام
مجامعت یکمثقال باب فاتر بخورد و این بغایت است در آنچه ذکر رفت و مجرب
معجون عطایی این نسخه مولانا مرحوم مغفور صدر الملة والدین عطای تبریزی
علیه الرحمة والغفران است و این معجون را جهة سرعت انزال نظیر خود ندارد و مجرب است
و آزموده و نافع **صفت آن** لبان ذکر و علک رومی و حبت البلوط و بذر العنب
از هر یک ده درم عسل دو وزن ادویه باید که حبت و شهدانه با هم بکوبد و بیزد
و لبان و علک با هم معجون سازد شربتی دو مثقال غذا دو نوبت کباب بود **نوعی**
دیگر از معاجین که همین خاصیت دارد و مستعمل مؤلف این کتاب است بلوط و کلنار
و شونیز و لبان ذکر از هر یک ده درم کمون کرمانی و نانخواه و کرویا از هر یک پنج درم
پوست بلیله پوست هلیله زرد و آمله مقشر و هلیله سیاه از هر یکی سه درم کشنیز خشک
دو درم مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی دو مثقال بامداد
و شبانگاه همچنین غذا دو نوبت کباب مناسب باشد این معجون منسوب است بخواجه
رشید وزیر که منع تقطیر بول می کند در دفع سرعت انزال نیز مدخلی تمام دارد **صفت**
آن کبابه چینی و فوفل و قرنفل و جوز الطیب و خصی الثعلب و مصطکی و نانخواه از هر
یک سه درم عسل سه وزن ادویه شربتی یکمثقال تا دو درم مناسب باشد و غذا کباب
یا آب گوشت یا زرده تخم مرغ نیمبرشت **معجون لبوب کبیر** نسخه مؤلف کتاب

کتاب خاصیت این معجون آنست که دل و دماغ را قوت دهد و نشاط زیادت
کند و منی بیفزاید و گرده و پشت را محکم گرداند و قضیب را سخت کند و نعوظ
تمام آورد و در مجامعت قوت دهد هر چه تمامتر چنانک بغایتی بود که معقول
نگردد **صفت آن** مغز بادام و مغز فندق و مغز پسته و مغز حب فلفل و مغز
حبة الخضرا و مغز گردکان و مغز نارجیل و مغز داخل اوزنک که بپارسی انجکل خوانند
و مغز جلغوزه و مغز تخم خربزه و مغز حب الزلم و کنجد مقشر و خشخاش سفید از هر یک
ده درم کبابه و قرفه و خولنجان و قرنفل و شقاقل مصری از هر یک پنج درم مصطکی
و بسباسه و لسان العصافیر و سنبل الطیب از هر یک سه درم بهمن سرخ و سفید و تخم
هلیون و لودری زرد و سفید و سرخ و بوزیدان و مغاث و تخم جزر و تخم شلغم و تخم
اسپست و تخم پیاز و تخم گندنا از هر یک شش درم خصی الثعلب فربه خوب ده مثقال
گرسنه و خشک عربی و گشنیز حرما و قضیب گاو خشک کرده سوده از هر یک چهار درم
مغز دماغ گنجشک نر که در وقت هیجان گرفته باشند ده درم زعفران و زنجبیل و بابونگ
و فو گنجشک و دار فلفل از هر یک سه درم عسل بقدر حاجت شربتی دو مثقال غذا نخوداب
با قلیه یا زرده تخم مرغ نیمبرشت یا کباب یا پیاز خام یا آب گوشت مناسب بود و از ماست
و ترشی و سبزی احتراز کند **معجون لبوب مستعمل** خاصیت آن آنست که منی بیفزاید و گرده
قوت دهد و نعوظ تمام آورد و سردی و ریگ از مثانه پاک کند و مجرب است
صفت آن مغز بادام و پسته و مغز فندق و مغز نارجیل و مغز جلغوزه و مغز حبة الخضرا
و مغز حب الزلم و مغز حب فلفل و کنجد مقشر و لودری زرد و سرخ و تخم جزر و تخم اسپست
و تخم پیاز و لسان العصافیر و تخم الجزر و بهمن سفید و زنجبیل و دار فلفل و کبابه و بهمن
سرخ و دارچینی و خصی الثعلب و قرفه و شقاقل مصری و خولنجان و تخم هلیون از هر یک شش
درم بعضی باشند از اطبا که از الجزر احتراز کنند در استعمال کردن آن بسبب تیزی که دارد
و مولف کتاب گوید که من بسیار تجربه کرده ام و در قوت باه بعد از خصی الثعلب هیچ چیز
نمی رسد خاصه اگر با شیر گاو تازه خورند سه روز پیاپی که اگر چه صاحب منهاج آورده
باشد که چون با مثلث خورند مقوی باه بود لیکن شیر مصلح آنست و دفع سمیت آن میکند
و عسل بقدر حاجت شربتی یکمثقال بود تا دو درم **نوعی دیگر معجون لبوب**

نسخهٔ غریب خاصیتش آنست که منی بیفزاید و لعوظ تمام آورد و گرده و پشت را قوت دهد
هرچه تمامتر صنعت و اخلاط آن مغز پسته و مغز فندق و مغز جلغوزه و نارجیل از هریک پنجدرم
مغز بادام و کنجد مقشر از هریک ده درم لسان العصافیر و حب الرشاد و تخم اسبست
از هریک یکدرم فانید ده درم زنجبیل و کبابه و دار فلفل و کندر ذکر از هریک دو درم
بهمن سرخ و سفید و تودری سرخ و زرد از هریک چهار درم خسک مربی و تخم جزر و
تخم شلغم و تخم پیاز و تخم انجره از هریک دو درم عسل بوزن ادویه شربتی یکمثقال تا دو مثقال
نافع بود معجون دیگر لبوب خاصیت وی آنست که گرده را قوت دهد و لعوظ تمام
آورد و منی بیفزاید صنعت آن مغز بادام و مغز پسته و مغز فندق و مغز جلغوزه
و کنجد مقشر از هریک پنجدرم هلیون و شقاقل از هریک شش درم تودری سرخ و
سفید و بهمن سرخ و سفید از هریک سه درم تخم شلغم و تخم تره تیزه و تخم پیاز و تخم
انجره و تخم جزر و لسان العصافیر از هریک دو درم تخم اسبست و قند سفید از هریک
بیست درم عسل سه وزن ادویه شربتی یکمثقال تا دو مثقال نافع بود معجون لبوب نوعی دیگر
خاصیت وی آنست که منی زیاده کند و لعوظ تمام آورد و مهرور مزاج را بغایت سود
دارد صنعت آن مغز بادام و مغز فندق و مغز جلغوزه و مغز بن و مغز نارجیل و مغز
حب الزلم و مغز حب قلقل و مغز پسته از هریک ده درم زنجبیل و دار فلفل و نارمشک
از هریک دو درم و نیم فانید سه وزن داروها فانید را با قدری آب بگدازند و اد
ویه کوفته و بیخته بدان بسرشند و مرکب باید که معلوم کند که فانید را در کتاب مراد
چیست فانید را کعب الغزال مراد است و آن فانید که آرد در آن باشد می باید که
قطعا مستعمل نکند و صنعت فانید صاحب منهاج گفته است معجون لبوب نوعی دیگر
نسخهٔ خوب خاصیت وی آنست که عروق بر گرداند و قضیب را سخت گرداند و مهرور
مزاج را شایسته بود صنعت آن مغز نارجیل و مغز جلغوزه و مغز بادام و حب الزلم و
مغز بن و مغز پسته و کنجد مقشر و شقاقل مصری و خشخاش سفید و تودری زرد و سرخ
و بهمن سرخ و سفید از هریک پنجدرم کوفته و بیخته هرچه ادویهٔ خشک باشد جدا کرده
و هرچه لبوب باشد جدا گردانند کوفته بوزن مجموع قند کوفته اضافت کند و بآب چینی
معجون کند شربتی ده درم و بغایت درین باب معجون بزورالقلبا مستعمل مؤلف

لف این کتاب این معجون در امر مجامعت فعل عجب میکند و درین باب بغایت
صنعت آن تخم گندنا و تخم شلغم و تخم پیاز و تخم گندنا و تخم تره تیزه و تخم اسبست و
تخم جرجیر و تخم هلیون و مغز جلغوزه و مغز قلقل و مغز حب الزلم و بوزیدان و قسط
شیرین و تودری سرخ و زرد و لسان العصافیر و شقاقل و بهمن سرخ و سفید و دار
فلفل و حب الرشاد و حلتیت و قرنفل از هریک شش درم کوفته و بیخته بعسل کف گرفته
بسرشند شربتی سه درم با شیر تازه بیاشامند و بعضی بشراب نوشیرین بیاشامند
معجون فلاسفه و مادة الحیوة نیز خوانند و این معجون منسوبست بفیلسوفان بلغم
را دفع کند و مقوی نفس و مفرح بود و قوت هاضمه بدهد و اشتها باز دید کند و
حفظ بیفزاید و ذهن را تیز گرداند و سردی و چکیدن بکمیز دفع کند و بادها بشکند و
منی بیفزاید و قضیب را محکم دارد و درد مفاصل و درد پشت عظیم سودمند
بود و دندانرا محکم دارد و خاصیت این معجون بیش از حد است چنانچه اگر نوشته
شود بسیار کتابت شود و مخصوص است بلغمی مزاجانرا صنعت آن فلفل و دار
فلفل و زنجبیل و دارچینی و پوست هلیله و آمله مقشر و شیطرج هندی و زراوند مدحرج
و عود قی بابونج و مغز جلغوزه و خصی الثعلب و مغز نارجیل از هریک ده درم بابونج سوز
منقی سی درم عسل کف گرفته سه وزن ادویه و در بعضی نسخها زیاده پنجدرم
میکنند معجون النوش دارو که آنرا جوارش مفرح خوانند و مفرح کندی گویند
و از معاجین مندلیست پیش از طعام و بعد از طعام شاید خوردن معده را
قوت دهد و غذا را هضم کند و رنگ روی را سرخ دارد و بوی دهان
خوش کند و جگر را قوت دهد و از معاجین بزرگ است صنعت اخلاط آن
ورق گل سرخ شش درم سعد کوفی پنجدرم قرنفل و مصطکی و اسارون از هریک
سه درم هیل و قاقله و بسباسه و قرفه و جوز الطیب و زعفران و سنبل الطیب و
زرنب از هریک دو درم شیر آمله یک رطل در نه رطل آب بجوشانند تا سه رطل
باز آید فرو گیرند و در دست بمالند و صافی کنند و همین فانید که آن مراد کعب الغزال
است بقوام آورند و داروها بدان بسرشند و اگر بعسل کنند یا قند شاید و قدری
مشک اضافت کنند و بعضی فرنجمشک و مروارید ناسفته و ساذج هندی از هریک

دو درم اضافت میکنند شربتی دو مثقال و نیم نافع باشد معجون انقرویا کبیر
مستعمل که آنرا بلادری بزرگ خوانند و سودمند بود جهت فالج و لقوه و صرع و ریاح
جمیع رنجهاست که از سردی بود و تمام باه را قوت تمام دهد و [illegible] بلغمی مزاج
را هیچ معجون در امر باه به ازین نیفتد و مجربست و آزموده صنعت آن
عاقرقرحا و شونیز و قسط و فلفل و دارفلفل و وج از هر یک ده درم و ورق
سداب و [illegible] رومی و حلتیت و زراوند مدحرج و حب الغار و جندبیدستر
و شیطرج هندی و خردل از هر یک پنجدرم عسل بلادر چهار مثقال و نیم داروها
کوفته و بیخته بروغن گردکان چرب کنند و با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعد
ازان شش ماه استعمال کنند شربتی یکدرم تا یکمثقال بود و هرچند کهن شود بهتر باشد
و مؤلف کتاب گوید که من جهت قوت باه کسانی که بلغمی مزاج بودند این معجون را
گفتم و استعمال کردند و بغایت پسندیده داشتند و در قوت حفظ و ذهن و دفع
نسیان و فالج و لقوه و همه رنجها که از سردی بود بغایت سودمندست معجون
انقرویای صغیر مستعمل خواص این نسخه دیگر نزدیک بخواص کبیر و شربتی از وی یک
درم تا یکمثقال بود صنعت آن هلیله سیاه و پوست بلیله و آمله مقشر از هر یک
ده درم سعد کوفی و سنبل الطیب و کندر ذکر و وج و فلفل سیاه و زنجبیل و
عسل بلادر از هر یک پنجدرم داروها کوفته و بیخته بروغن گردکان چرب کنند
و با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بوقت حاجت استعمال کنند نافع بود معجون
اناناسیا اکبر مستعمل سودمند بود جهت مرضهاء جگر و درد شکم و ریشهاء روده
و سپرز و درد عصبها را سودمند بود و درد گرده و عسر النفس سرفه را که از کثرت
رطوبت در سینه جمع شده باشد نافع بود و قطع نفث دم بکند و سودمند بود بناصور
چون طلا کنند بران و بعد از شش ماه استعمال کنند شربتی نیم درم نافع بود صنعت آن
زعفران و مر و قردمانا و خشخاش سیاه و سنبل الطیب و اصل غافث و عصاره
غافث و جگر گرگ و مره گوسفند کوهی سوخته از هر یک ده درم کوفته و بیخته [illegible]
[illegible] بعد ازان با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرفی کاشی یا چینی یا
آبگینه کنند بوقت حاجت استعمال کنند معجون اناناسیا صغیر مستعمل سودمند

مند بود درد جگر و سرفه و درد معده و بادها و ریش سینه و جهة دفع سموم هوام عجایبت
سودمند بود صنعت آن میعه سایله و یابسه و مر و زعفران و قسط و سنبل
الطیب و عود بلسان و افیون و سلیخه از هر یک پنجدرم عصاره غافث ده درم
بیخ مهک خراشیده پانزده درم کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
شربتی نیم درم بعد از شش ماه استعمال کنند که نافع است معجون قلا [illegible]
نسخه صاحب کامل جهة ربع نافع بود صنعت آن فلفل سیاه و سفید و دارفلفل از هر
یک بیست درم عود بلسان ده درم زنجبیل و تخم کرفس و سلیخه و سیسالوس و اسارون
و راسن از هر یک یکدرم بسرشند معجون افلاطیا رومی مستعمل سودمند جهة قولنج
و عسر البول و سپرز و سل و تشنج و درد جگر و درد دندان چو بروی نهند ساکن گردد
و سرفه و خناق زایل کند صنعت آن زعفران پنجدرم فلفل سفید و بذر البنج از هر یک
شش درم افیون ده درم فطراساليون و سنبل الطیب از هر یک چهار درم تخم کرفس
جبلی سه درم ساذج هندی و سلیخه و عاقرقرحا و حب بلسان و فرفیون از هر یک یکدرم
داروها کوفته و بیخته بروغن بلسان چرب کرده با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
و بعد از شش ماه استعمال کنند شربتی مانند یک نخود از بهر قولنج و درد گرده بآب
کرفس دهند و بعضی از اطبا بدل تخم کرفس دوقو میکنند و قوت این معجون از سه ماه
تا سه سال می ماند معجون افلونیا پارسی مستعمل سودمند بود قولنج را و خون زنان
و بادها رحم را مادهن و دماغ را نقصان دهد صنعت آن فلفل سفید و بذر
البنج از هر یک بیست درم افیون ده درم زعفران پنج درم و بعضی از اطبا طین مختوم
ده درم میکنند و سنبل الطیب و مر و عاقرقرحا و فرفیون از هر یک ده درم جندبیدستر
یکدرم [illegible] و درونج عقربی از هر یک نیم درم مسک ترکی و مروارید ناسفته
از هر یک نیم مثقال کافور دانگی و نیم مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
و بعد از شش ماه استعمال کنند شربتی یکدرم و هرچند کهنتر شود بهتر باشد و قوت
این معجون همین قدر می ماند که فلونیا رومی تا سه سال معجون برشعثا مستعمل جهة
درد دندان چون بروی نهند عظیم نافع بود و جهة قولنج نیم درم فرو بردن اثر تمام
دارد و وجعها ساکن گرداند و قطع خون بکند و این نسخه بیشتر مستعملست که نسخه حکیم

ابو البرکات و این نسخه منسوب است بشیخ الرئیس علیه الرحمه صنعت آن فلفل سفید و
بذر البنج از هریک بیست مثقال افیون ده مثقال زعفران پنج مثقال سنبل الطیب و
عاقرقرحا و فرفیون از هریک یکمثقال مجموع کوفته و بیخته با دو چندان عسل کف
گرفته بسرشند و بعضی سه وزن میکنند و بعد از شش ماه که در میان جو باشد استعمال
کنند نوعی دیگر معجون برشعثا نسخه حکیم ابو البرکات سودمند بود مرضها قلبی از همه کو
و درد معده که از باد گرم بود و سرد و مراری و سوداوی و وسواس و مالیخولیا
و استسقا و بیخوابی سودمند بود و خاصیت این بسیار است و صاحب منهاج همه
همه گفته است اینجا کوتاه کردیم صنعت آن فلفل سفید و فاشرا و فرنجمشک و فوفل و
بذر البنج ارزق از هریک ده درم زعفران و زراوند طویل و حنظایا رومی و
بصل الفار مشوی کرده و خشک کرده چنانچه شرطست و حب دار از هریک چهار درم حب
الغار و افیون و مر از هریک هفت درم عاقرقرحا و سنبل الطیب و ناردین از
هریک دو درم جند بیدستر و فرفیون از هریک یکدرم مجموع کوفته و بیخته و با دو چندان
عسل کف گرفته و بعضی با سه چندان میکنند بسرشند و بعد ازان که سرشته باشند
در هاون کنند و تمام بکوبند و بعد ازان در ظرف آبگینه یا چینی کنند و سران محکم دارند
و بعد از شش ماه استعمال کنند که نافع است و مجرب و آزموده نوعی دیگر معجون برشعثا
نسخه عزیب مرصافی و زعفران و لبنی و کما دریوس و حنطیانا و حرف از هریک
ده درم طین مختوم و افیون و سنبل الطیب و صمغ عربی و جند بیدستر و غاریقون
از هریک سه درم اقاقیا و هوفاریقون و فطراسالیون از هریک ده درم قصب
الذریره و دارشیشعان و حب الغار و عصاره لحیة التیس از هریک پنج درم زراوند
طویل و ریوند چینی و اسارون و حماما و جعده و روغن بلسان از هریک سه درم
و نیم و صمغ عصاره لبو دکو شانند و باقی دارو ها کوفته و بیخته با دو چندان عسل کف
گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند نوعی دیگر معجون برشعثا حنطیانا و سلیخه
و دار فلفل و دارچینی و جند بیدستر از هریک چهار درم سنبل الطیب و فقاح اذخر و
زراوند طویل از هریک ده درم زعفران یکدرم افیون ده مثقال افیتمون و تخم کرفس
و بیخ کرفس از هریک بیست درم فلفل سیاه بیست و سه مثقال قسط و تودری و اسارون

از هرکدام که یک ده درم زنجبیل و فودنج از هریک هفت درم روغن بلسان یا روغن گل
گل سرخ از هرکدام که باشد ده درم عسل دو وزن ادویه بعد از شش ماه استعمال
کنند و خاصیت این بسیار است اینجا کوتاه کردیم معجون النفع و این معجون از جمله معجونهاست
است و این از معاجین کبار است و بعضی اطبا این معجون را از تریاقات
شمرده اند صنعت آن قرنفل و زنجبیل و فوفل و سنبل الطیب و دار فلفل
و خیربوا و جوزبوا و قاقله کبار و شیطرج هندی و دارچینی و ساذج هندی و لسان
العصافیر و درونج عقربی و بادرنبویه و لسان الثور و مصطکی و خولنجان و فرنجمشک
و مروارید ناسفته و صندل و زراوند مدحرج و سلیخه و یاقوت رمانی و ورق گل
سرخ از هریک دو درم بسباسه شش درم پوست اترج سه درم زعفران و بوت
بلیله از هریک یکدرم بهمن سرخ نیم درم عنبر اشهب و مشک ترکی از هریک نیم دانگ
مجموع کوفته بغایت سحق کرده و بعسل مصفی بسرشته یک مثقال معجون زرعونی
مستعمل مؤلف و این معجون خاصیت بسیار دارد و درین کتاب در یکجند کوتاه کردیم
و خاصیت حفظ باه و قوت کرده بدهد و منی زیاده کند و انعوظ بسیار آورد
و دل و جگر و مغز را بسیار قوه دهد صنعت آن تخم کرفس و تخم جزر و تخم شبت
و نانخواه و رازیانه و مغز تخم خربزه و تخم خیار بادرنگ و بیخ کرفس از هریک پنج مثقال
بسباسه و قرنفل و فلفلمویه و کبابه و عاقرقرحا از هریک سه درم قرفه و زعفران و
کندر و مصطکی و عود از هریک چهار درم و تخم بلیون و شقاقل و بوزیدان و بهمن
سرخ و سفید و تودری زرد و سرخ و سفید و لسان العصافیر از هریک پنج درم
زنجبیل و تخم شلغم و تخم اسبت و تخم جرجیر و تخم تره تیزه و تخم پیاز و حب الرشاد و کرنب
و تخم گندنا و خولنجان و جوز الطیب و تخم قرفه و دار فلفل از هریک سه درم بصل
الفار مشوی یکدرم و نیم مغز حب فلفل و مغز حب الزلم و مغز حلغوزه و مغز نارجیل از
هریک پنج مثقال خصی الثعلب و ذکر کا و خشک کرده سوده و مغز دماغ گنجشک زنخشک
کرده که در وقت بیجا گرفته باشند و حک مرها و کسی خرما از هریک ده مثقال عنبر اشهب
دو درم مشک ترکی نیم درم مجموع کوفته و بیخته فانیذ که آنرا کعب الغزال خوانند بوزن ادویه
ویه و عسل بوزن مجموع سازند شربتی گرم مزاج را دو درم و سرد مزاج را پنج درم و

که یک کاسه شیر گاو تازه و ده درم شکر سفید اگر گرم مزاج بود و پیش از آنکه معجون را تناول
کند بیشتر و شکر بیاشامد و بعد از آن معجون فرو برد و اگر سرد مزاج بود اول معجون
فرو برد و بعد از آن یک کاسه ماء العسل بیاشامد که مفید افتد و در قوة باه و در
امر مجامعت بهتر از این معجون نیست و بکررات مولف این کتاب خواص این مشاهده
کرده و مجرب است درین باب **معجون حجر الیهود** مستعمل خاصیت وی آنست
که ریگ گرده و مثانه ریزان کند **صنعت آن** مغز تخم خیار بادرنگ و مغز تخم کدو
و مغز تخم خربزه و حب کاکنج از هریک پنج درم حجر الیهود پنجاه درم کوفته و بیخته با سه
چندان عسل کف گرفته بسرشند **معجون کاکنج** مستعمل سودمند بود درد گرده و
مثانه را **صنعت آن** بزر البنج و رازیانه از هریک هفت درم مغز تخم خیار زه پنج درم
تخم حماض و افیون و مغز جلغوزه بریان کرده و مغز فندق بریان کرده و مغز بادام
بریان کرده و زعفران از هریک سه درم حب کاکنج بیست و پنج عدد دکیرا چهار درم
مجموع کوفته و بیخته به میفختج بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند **نوعی دیگر معجون کاکنج**
مستعمل تخم کرفس و رازیانه از هریک هفت درم مغز تخم خیار زه دو درم بزر البنج و تخم
حماض بری و افیون و مغز جلغوزه بریان کرده و از عفران و مغز فندق مقشر بریان کرده
و مغز بادام تلخ مقشر بریان کرده از هریک سه درم حب کاکنج بیست و پنج عدد کوفته
و بیخته بمثلث بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند و گویند این معجون القرص می باید ساخت
و متی که سرشند و شربتی یک درم باشد **معجون العقرب** مستعمل جهة مثانه و گرده که عقرب
بغایت نافع بود و صفت سوختن عقرب آنچه در دیگ سوزند بگیرند دیگی مسین و عقربها
را در آن اندازند و دیگ را در گل گیرند و در تنوری که چوب رز بسیار سوخته باشند
آتشها را بیرون آورند و دیگ در تنور نهند و سر آن یک شب نهند و روز دیگر بیرون
آرند و در ظرفی آبگینه نگاه دارند و هرگاه که خواهند استعمال کنند و بعضی گویند شش
ساعت در تنور رها کنند و بعد از آن بیرون آرند **اخلاط آن** عقرب سوخته دو درم
حنظنایا رومی یکدرم زنجبیل یکدرم فلفل و دار فلفل از هریک دو درم پنج کاکنج پنج درم
جند بیدستر چهار درم مجموع کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال
کنند بالغ را شربتی دانگی بود و نابالغ را نیم دانگ و بغایت نافع است و مجرب **معجون سنجرنیا**

نیا مستعمل و این معجون را از تریاق شمرده‌اند و از معاجین کبار است خاصیت
وی آنست که سودمند بود درد معده و سوء الهضم و قولنج و عسر البول و جمله
مرضهای بلغمی و بادهای بلغمی و بغایت مجرب است **صنعت آن** جند بیدستر
و افیون و دارچینی و اسارون و مورد و فو از هریک یکمثقال مجموع کوفته
و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از دانگی تا یکمثقال و بعد از شش ماه مستعمل بود
نوعی دیگر معجون سنجرنیا جند بیدستر و دارچینی و فو و مورد و قو و اسارون از هریک
یکمثقال کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و چهل درم مثلث و دانگی
و نیم زعفران اضافه کنند و شربتی از دانگی تا ده مثقال بود و این سنجرنیا بدل الاثر
سیاست و همین عمل میکند و مجربست **معجون حلتیث** مستعمل خاصیت وی آنست
که سودمند بود جهت تب ربع و گزندگی همه جانوران **صنعت آن** حلتیث
طیب و فلفل سیاه و مرصافی و ورق سداب خشک از هریک ده درم کوفته و بیخته
با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکدرم تا یکمثقال باشد **نوع دیگر معجون حلتیث**
نسخه دیگر که صاحب راست و دفع سمهای همه جانوران بکند **صنعت آن** مرصافی و قسط
و ورق سداب خشک و فودنج و فلفل و عاقرقرحا و قردمانا از هریک پنج درم حلتیث
بوزن مجموع مجموع کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی نیم درم تا پنج مثقال
بود **معجون حر** مستعمل مرصافی و دارچینی از هریک دو درم و ورق سداب خشک
کرده و بودانه کوهی و قردمانا و فطالوزن و فوه و حلتیث و سکبینج و جاوشیر از
هریک سه درم اهل ده درم مجموع کوفته و بیخته با سه درم ... چندان عسل کف
گرفته بسرشند شربتی تا سه درم در طبیخ حزما و ده درم روغن گاو نافع بود **معجون زوفا**
مستعمل رب السوس و زوفا خشک و پرسیاوشان از هریک ده درم قردمانا
و فلفل از هریک سه درم مغز بادام تلخ و زرا وند مدحرج و تخم الجزر از هریک پنج درم
و بعضی از عوض پرسیاوشان سنگطرا مشیع میکنند مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل
کف گرفته بسرشند شربتی یکمثقال نافع بود **معجون حنظنایا رومی** مستعمل بود
درد سپرز و جگر و سده را بگشاید و درد گرده و درد معده و مثانه و تبهای کهن زایل کند
صنعت آن حنظنایا رومی و فلفل سیاه از هریک یک درم قسط و ساذج

سندی و سنبل الطیب و ریوند چینی از هر یک هفت مثقال کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف
گرفته بسرشند شربتی دو درم با آب سداب **معجون حب الغار** مستعمل بود و سود
مند جهت دفع بلاها و وجعها ساکن گرداند **صنعت آن** ورق سداب خشک پنج درم نانخواه
و کمون و شونیز و صعتر و کاشم و کرویا و فطراسالیون و بادام تلخ و فلفل و پودنه از
هر یک سه درم جند بیدستر و سکبینج و جاوشیر از هر یک دو درم حب الغار هشت
درم کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی دو درم نافع بود **معجون افستین**
مستعمل انیسون و تخم کرفس و اسارون و افستین رومی و بادام تلخ مقشر از هر یک ده درم
کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و استعمال کنند سودمند بود جهت درد
معده و جگر ~~معجون سنبل~~ سردی معده و جگر مجرب است **معجون سنبل** مستعمل سودمند
بود جهت معده و جگر **صنعت آن** سنبل الطیب و قسط و فقاح اذخر و قصب الذریره
و مویز منقی از هر یک چهار درم زعفران و مرصافی و انیسون و فلفل از هر یک یکدرم
مقل ازرق دو درم سلیخه پنج درم کوفته و بیخته مقل و مویز باید که در مثلث خیسانیده
باشند بعد از آن با سه وزن ادویه عسل مصفی بسرشند و استعمال کنند **معجون فقی**
مستعمل سودمند بود سرفه و درد جگر و سینه و معده را و آواز صافی کند و بول
براند و درد سپرز زایل کند و فتق را نهایت سودمند بود **اخلاط آن** مویز
منقی یا کشمش بیست درم پنج زعفران و سنبل الطیب و سلیخه رومی و دارچینی و دار
شیشعان از هر یک یک درم قصب الذریره و فقاح اذخر و مقل ازرق و ملک
البطم از هر یک دو درم و نیم مرصافی چهار درم صمغها و مویز در مثلث خیسانیده
و باقی ادویه کوفته و بیخته با سه چندان عسل کوفته بسرشند شربتی یکدرم تا یکمثقال بود
معجون هرمس سودمند است در معده و مفاصل و صلابت جگر و
سپرز و استسقا و رطوبت و نقرس و این معجون مخصوص است بنقرس خاصه
در موسم بهار **اخلاط آن** غاریقون و اسارون و وج و قردمانا و تخم سداب
و فرفیون و خارخسک از هر یک هفت مثقال زراوند طویل و اصل عرطنیثا و نا
نخواه و قرنفل از هر یک چهارده مثقال فراسیون و جعده از هر یک سی درم کما
فیطوس و کمادریوس و اسقولوقندریون از هر یک شش درم کوفته و بیخته با سه

سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال با آب گرم دهند و بعد از شش
ماه مستعمل بود **معجون اصطمخیقون** مستعمل سودمند است جهت تباهی مزاج و سردی
معده و ضعف آن **صنعت آن** قسط تلخ و سنبل الطیب و حماما و سلیخه و
مصطکی از هر یک دوازده درم فلفل سیاه و زراوند طویل و تخم شبت
و انیسون و نانخواه و کمون کرمانی و دوقو و فطراسالیون و سیسالیوس و اسا
رون و افستین رومی و الخدان سیاه و پودنه صحرایی خشک و تخم جزر از هر یک
چهار درم کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکدرم با آب
گرم **معجون قبار الملک** مستعمل خاصیت این بسیار است سودمند است وجع مفاصل را
و نقرس را و درد آن ساکن گرداند و از آن زحمت ایمن بود و سودمند بود درد
سپرز را و بادهای غلیظ و تبهای کهن را و قولنج را دفع کند و سده بگشاید و سنگ
گرده بگدازاند و ضیق النفس و سرفه کهن و ریش روده و تاریکی چشم و درد گلو
زایل کند و هر که دوروز بخورد صحت بدن نگاه دارد و شربتی یکدرم بود و این
معجون را بعد از شش ماه استعمال کنند و قوت این معجون تا سه سال می ماند **اخلاط
آن** جنطیانا رومی و اسطوخودوس و قردمانا و جاوشیر و کمافیطوس و تخم سدا
ب و فراسیون و اسقولوقندریون و میعه سائله از هر یک پنج مثقال مر و زعفران و قسط
و فلفل سفید و اذخر و سنبل الطیب و فربیون و پوست بیخ لفاح و اشق و پودنه
کوهی و تخم رازیانه و تخم جزری و ورق گل سرخ و ناردین اقلیطی و حب بلسان
مصری از هر یک سه مثقال دارچینی هشت مثقال سلیخه رومی شانزده مثقال قنه
و عصاره غافث و کاشم و تخم حندوقی و صمغ بادام از هر یک چهار مثقال افیون
و بزر البنج سفید از هر یک شش مثقال صمغها و عصاره در مثلث خیسانیده و باقی
ادویه کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکدرم بود و در ظرفی
آبگینه کنند و بعد از شش ماه مستعمل کنند **معجون قیصر** مستعمل سودمند است خفقان
و صرع و درد معده که از سردی بود و سده بگشاید و در خون تغیری عظیم پیدا کند
و باصره را قوت دهد و فواق سخت زایل کند **صنعت آن** جند بیدستر و رب
السوس و سلیخه و قسط تلخ و فلفل سیاه و افیون و میعه و زعفران و سنبل الطیب از هر

یک سه درم جاوشیر یک درم مشک ترکی دانگی زرنباد و درونج عقربی و مروارید ناسفته از هریک نیم درم کوفته وبیخته باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی مقدار نخودی نافع بود **معجون بیدادیقون اکبیر** مستعمل زعفران وکاشم وتخم کرفس وزنجبیل وحاشا ومغز جلغوزه از هریک شش درم قرفه وفلفل وقرنفل وگل قرفه وجوز الطیب ودارچینی از هریک سه درم وج وانیسون وعود الصلیب از هریک پنج درم عسل سه وزن ادویه نافع بود **معجون بیدادیقون نوع دیگر** مستعمل جهة بادهای سرد معده سودمند بود بغایت **صفت آن** زعفران وکاشم وتخم کرفس وزنجبیل وحاشا ومغز حب صنوبر کبار مقشر از هریک شش درم کوفته وبیخته با عسل کف گرفته بسرشند وباید که عسل سه وزن ادویه باشد ومجربات **معجون امروسیا** مستعمل دوقو وکمون کرمانی وعود بلسان وسلیخه رومی وقردمانا وفقاح اذخر وتخم کرفس از هریک یک درم فلفل وقسط تلخ وفلفل سفید از هریک نیم درم قرصافی سه درم حب الغار ده عدد وج وزعفران از هریک دو درم مجموع کوفته وبیخته باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکمثقال با آب گرم دهند وقوت این معجون از دو ماه تا یکسال ونیم وگویند تا سی سال می ماند **معجون تربد** مستعمل سقمونیا بریان ده درم تربد سفید مجوف خراشیده صد درم خیرلوا وقاقله وزنجبیل وقرفه ودارچینی ونارمشک وقرنفل وفلفل از هریک پنج مثقال قند سفید صد درم کوفته وبیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی پنج مثقال مفید بود **معجون نجاح** مستعمل مؤلف خاصه مسهل سوداست وبلغم لزج وخلطهای غلیظ **صفت آن** هلیله سیاه وپوست بلیله پوست هلیله کابلی وآمله مقشر وافتیمون از هریک ده درم تربد سفید مجوف وبسفایج واسطوخودوس از هریک پنج درم غاریقون سه درم حجر لاجورد وحجر ارمنی مغسول هریک دو درم ونیم سقمونیا سه درم عسل کف گرفته صد وپنجاه درم **نوعی دیگر هم معجون نجاح** مستعمل هلیله سیاه وپوست بلیله وآمله مقشر از هریک ده درم اسطوخودوس وافتیمون وبسفایج وتربد سفید خراشیده از هریک پنج درم کوفته وبیخته بعسل کف گرفته بسرشند در نسخه بعضی حجر لاجورد وغاریقون از هر یکمثقال اضافت میکنند **معجون نجاح** از کامل الصناعة جهة مالیخولیا وماده سودا

دا مفید بود **صفت آن** هلیله سیاه وبلیله وآمله مقشر ومنقی از هریک ده درم بسفایج وافتیمون واسطوخودوس از هریک پنج درم واگر خواهد که بقوت تر بود غاریقون وحجر ارمنی سیاه وسقمونیا بقدر حاجت زیاده کند مجموع کوفته وبیخته بعسل کف گرفته بسرشند که نافع بود **معجون خیارشنبر** مستعمل مؤلف تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده چهل درم بنفشه خشک بیست درم نمک هندی ورب السوس از هریک هفت درم رازیانه وانیسون ومصطکی از هریک پنج درم سقمونیا ده درم عسل خیارشنبر صد درم روغن بادام چهل درم داروها کوفته وبیخته وباید که سقمونیا با بنفشه سحق کرده باشد واینجا شرطست سقمونیا در همه معاجین باید که مستوی باشد ودراینجا مصلح است که با بنفشه سحق کنند واین صنعت باید که مرکب داند ومجموع داروها کوفته وبیخته بروغن بادام چرب کنند وبعسل خیارشنبر بسرشند وعسل صد درم وشکر صد درم بقوام آورده برسر آن کنند ومعجون سازند وباید که عسل خیارشنبر آتش تیز باشد شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال **نسخه دیگر معجون خیارشنبر** از اصول تراکیب واین نسخه سقمونیا زیاده از قانون است واین نسخه عمل مولف نیست **صنعت آن** تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده وبنفشه از هریک چهار درم رب السوس نه مثقال نمک هندی هفت درم مصطکی وانیسون ورازیانه از هریک پنج درم سقمونیا مستوی پانزده درم وروغن بادام بیست مثقال فانید مکرانی وعسل فلوس خیارشنبر از هریک صد درم شربتی پنج مثقال نافع باشد **معجون سورنجان** مستعمل مؤلف مخصوص بادهای نقرس ومفاصل وعرق النسا ودرد پشت **صنعت آن** سورنجان مصری سی مثقال فلفل سیاه ودارفلفل وورق حنا از هریک دو مثقال کمون کرمانی وشیطرج هندی از هریک دو درم پوست بیخ کبر دو مثقال ملح نفطی دو مثقال ونیم کف دریا دو مثقال تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده چهل درم زنجبیل هفت درم بوزیدان پنج درم سقمونیا سه درم پوست هلیله زرد پنج مثقال کوفته وبیخته باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی هفت مثقال **نسخه دیگر** از اصول تراکیب مستعمل

مؤلف سورنجان مصری شش درم با هیزبسج و کمون کرمانی و پوست بیخ کبر و
شیطرج هندی از هر یک دو درم پوست هلیلهٔ زرد هفت درم تخم کرفس و نمک
هندی و ورق حنا و کف دریا از هر یک یک مثقال ورق گل سرخ و سقمونیا و زنجبیل
از هر یک سه درم تربد سفید مجوف پانزده درم فلفل سفید و رازیانه و صعتر از هر یک
یک مثقال بوزیدان دو درم کشنیز خشک سه درم روغن بادام چهار مثقال و نیم عسل صد و
پنجاه درم نافع بود **معجون نوب** مستعمل مغز تخم خربزه و مغز بادام مقشر و قند سفید
از هر یک سی درم سقمونیای مشوی دو مثقال و نیم سقمونیا را در آب حل کنند و داروها
کوفته و بیخته بدان بسرشند و این مسهل صفرا است و مجرب است **معجون تبادریطوس**
مستعمل مولف خاصیت این معجون بسیار است سودمند بود تباهی مزاج سرد و درد جگر
و معده و سپرز و درد گرده و رحم و حیض که بسته باشد بگشاید و قولنج بگشاید و این
مسهلی است بی مشقت و مرضها که از امتلا از بلغم لزج غلیظ بود دفع کند و نسیان و
تاریکی چشم و عسر البول النفس زایل کند از خلطهای فاسد پاک کند و بدن را قوت دهد
و فربه گرداند و التعدیل در خراج پیدا کند و بادهای موذی بشکند و سده جگر و سپرز
بگشاید و درد سینه و ضعف نفس زایل کند و سودمند بود کسی را که رنگ زرد شده
باشد از نقصان خون و سودمند بود در استسقای در جنبش خون در عرق چون از
سردی بود و سودمند بود جهت درد سر استسقایی که از ضعف جگر باشد و سردی
آن و سودمند بود جهت ربو و درد سر و جذام و برص و خلطها که در گرده بود و مثانه
بگدازاند و خلطهای سیاه سوخته و بلغم فاسد عفن دفع کند و لقوه و رعشه و فالج و
خناق و صرع زایل کند و قوت حرارت غریزی را زیاده کند و این معجون را خاصیت
بسیار است اینجا کوتاه کردیم و جالینوس گوید که این معجون پیش از زمان ما ترکیب
کرده اند باسم ملکی که در آن زمان بوده است و اسم آن ملک تبادریطوس بوده
است از ملکان یونان شربتی چهار مثقال در مطبوخ افتیمون و غاریقون استعمال
کنند **صنعت آن** صبر سقوطری بیست درم غاریقون بیست درم زعفران و دارچینی
و وج و مصطکی و روغن بلسان و حب بلسان و فرفیون و فلفل سیاه و دارفلفل
و مر و حنظل یا و فقاح اذخر و حماما از هر یک دو درم قسط و کما دریوس و افتیمون اقریطی

از هر یک چهار درم اسارون و سلیخه و سقمونیا از هر یک شش درم سنبل الطیب
سه درم مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و قوت وی
تا چهار سال باقی می ماند **معجون مسیحی** نسخهٔ مؤلف قرنفل و خولنجان و شقاقل
مصری و مصطکی و بسباسه و لسان العصافیر و عاقرقرحا و پوست اترج از هر
یک پنج درم قرفه و اشنه از هر یک هفت درم جوزبوا ده درم قاقله و دار
فلفل و نارمشک و زعفران از هر یک سه درم سنبل الطیب ده درم عنبر اشهب
یک درم مشک نیم درم جز واعظم پنجاه درم روغن بادام ده درم عسل یک
وزن و نیم عدد و یه شربتی بقدر حاجت **معجون مسیحی نوع دیگر** مستعمل مؤلف جهت هضم
طعام و قوه مجامعت و قوت پشت و گرده بغایت سودمند بود و اشتهای طعام
باز دید کند **صنعت آن** عاقرقرحا شش درم فلفل سفید هفت درم قرفه
هفت درم جوزبوا سی عدد مشک ترکی نیم درم عنبر اشهب یک درم جز واعظم
سی درم روغن بادام ده درم قند سفید صد درم شربتی بقدر حاجت نافع بود
معجون مسک مستعمل سودمند بود درد جگر و ضعف معده و سردی آن سده
بگشاید و تحلیل ورمهای غلیظ بکند **اخلاط آن** مشک و سلیخه و سنبل الطیب و
ساذج و لک و مشقی و ریوند چینی و حبلطنایا رومی از هر یک دو درم زعفران
و نانخواه و تخم کرفس و مصطکی از هر یک سه درم عود هندی و قرنفل و مر صافی
از هر یک نیم درم مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک
درم با آب گرم نافع بود **معجون الوج** مستعمل سودمند بود کسی را که آب از چشم روان
بود **صنعت آن** وج و حلتیث و زنجبیل و تخم رازیانه از هر یک پنج درم کوفته و
بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال نافع بود و مجرب آزموده
معجون قسط مستعمل سودمند بود درد معده و جگر را **صنعت ان** دارچینی
هفت درم قسط تلخ هفت درم انیسون و تخم کرفس و اسارون از هر یک سی و سه
درم کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال نافع بود **معجون تمری**
مستعمل و این غیر جوارش تمری است و صنعت ان در باب جوارشات گفته شود
جهة قولنج و عسر البول نافع بود عظیم و مجرب **صنعت آن** خرما بیدانه پانزده

مثقال بوره ارمنی و زیره کرمانی و زنجبیل و فطراسالیون از هریک دوازده
درم سقمونیا مشوی پنج درم مغز بادام سفید کرده و ورق سداب خشک
از هریک ده درم و باید که زیره کرمانی یک روز در آب خیسانیده باشد
همه کوفته و بیخته با تمر و عسل بسرشند شربتی پنج مثقال و همان فعل جوارش تمر
میکند والله الموفق **باب الثالث فی الجوارشات**

جوارش سقنقور مستعمل سودمند بود جهت کرده سرد را و باه را زیادت کند
و نعوظ تمام آورد و خاصیت این بسیار است اینجا کوتاه کردیم **صنعت آن**
تخم هلیون و تخم باذروج و تخم کندنا و تخم شلغم و تخم اسبست و تخم جرجیر و حب الرشاد
و کزنه و مغز حبة الخضرا و لسان العصافیر و کبجید مقشر و تخم تره تیره و مغز چلغوزه
از هریک سه درم زنجبیل و شقاقل مصری و خولنجان و دارفلفل از هریک پنج درم
جوز الطیب و دارچینی و بهمن سرخ و سفید از هریک دو درم سره سقنقور پنج
درم خصی الثعلب ده درم ذکر گاو خشک کرده سوده ده درم داروها کوفته و بیخته
با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و ادویه جوارشات باید که خشن‌تر از ادویه
معاجین باشد و هر چه آن درشت‌تر بود و از آن جوارش و معجون همین است
که ادویه معجون بحریر بیخته بود و از آن جوارش قدری درشت‌تر و بعضی گفته‌اند
از اطبا درین نسخه اسقیل بریان کرده می‌نویسند و مرکب باید که قطعا اسقیل در
معجون نکنند و ممکن نبود خوردن آن بسبب تلخی آن و شربتی ازین جوارش دو درم
بود و ثلث یا باشیر تازه یا با ماء العسل بیاشامد نافع بود **نوعی دیگر جوارش سقنقور**
مستعمل این جوارش جهت کسی بود که شهوتش منقطع شده باشد از زن و مرد شهوتش
برانگیزاند و بغایت نافع بود و مجرب و آزموده **اخلاط آن** تخم هندقوقی و شقا
قل مصری و تخم شلغم و تخم زردارو و تخم باذروج سفید و تخم جرجیر و خشخاش و تخم گزر و
و کزنه و خصی الثعلب از هریک دو مثقال و نیم سره سقنقور و علک و قسط شیرین
از هریک یکمثقال و نیم فلفل سفید و کبجید مقشر و دارفلفل و زنجبیل و زعفران از هریک
یک مثقال مغز سر خروس کهنه یکمثقال و مغز سر ته شیرخواره و مغز دماغ گنجشک نر که در
وقت هیجان گرفته باشند از هریک پنج مثقال قنه یکمثقال و نیم خایه شبوط و گوشت

وگوشت آن از هریک پنج مثقال و شبوط نوعی از ماهیست که در دجله بغدادی
باشد و اگر خایه و گوشت وی یافت نشود ذکر گاو خشک کرده و ذکرات خشک
کرده از هریک ده درم بدل آن کنند و اسقیل مشوی گفته‌اند یکمثقال و نیم اما
مولف این کتاب استعمال نمی‌کند در معاجین بسبب غایت تلخی که بس تنها بکوبد و
بیزد و قنه و علک را با پنج مثقال انگبین یکبار از بند و مغزها همه در هاون کنند و بسایند
و بعد از آن ادویها خمیر کنند و با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرفی کاسی
یا چینی یا انگبینه کنند و سر ظرف محکم کنند و بعد از چهل روز سر ظرف بگشایند و
استعمال کنند شربتی یکمثقال با هشت مثقال آب جرجیر یا با شیر گاو تازه یا با ماء
العسل یک کاسه حل کنند و باز خوردن و غذا دو لوبیت اسفیدباج که با نخود و بیارد
روغن گاو پخته باشد خوردن و این جوارش در آنچه یاد کرده شد بغایت است
و مجرب و آزموده **جوارش خبث الحدید** مستعمل مولف و این را فنجوش خوانند
سودمند بود جهت استرخاء معده و بواسیر و تباهی فراج و باه را زیاده و گونه
روی صافی کند و دفع سرعة انزال کند و قتی که چهل روز متواتر استعمال کنند
شربتی دو درم بود **صنعت آن** پوست هلیله کابلی و هلیله سیاه و بلیله
و آمله مقشر و فلفل و دارفلفل و شیطرج هندی و سنبل الطیب و زنجبیل و سعد
کوفی از هریک ده درم تخم شبت و تخم گندنا از هریک چهار درم خبث الحدید در
سرکه چهار ده شبانه روز بعد از آن خشک کرده در سایه و بریان کرده و با روغن
بادام دیگر بار سحق کرده صد درم عسل سه وزن ادویه داروها کوفته و بیخته
بدان بسرشند بعد از آن مشک ترکی اضافت کنند و در ظرفی انگبینه با قلعه کنند
و بعد از آن شش ماه مستعمل بود **نسخه دیگر جوارش خبث الحدید** مستعمل جگر و معده
را سود دارد و مجامعت را قوة دهد و گونه روی را صافی کند شربتی روز
اول یکدرم روز دویم دو درم سیم سه درم تا هفت روز بدین طریقه زیاده
کند و از هفت روز نگذراند و این جوارش در قوة مجامعت بغایت است
صنعت آن پوست هلیله کابلی و هلیله سیاه و آمله مقشر و پوست بلیله و فلفل و
و دارفلفل و زنجبیل و سعد کوفی و شیطرج هندی و پوست اترج خشک و سوس

سوزن مدبر لبسرکه وخبث الحدید مدبر بسرکه چنانکه ذکر رفت در نسخه اول وکنجید مقشر از هر یک
ده درم مجموع کوفته وبیخته بروغن گاو چرب کرده بعسل کف گرفته لبرشند که نافع
بود انشاء الله تعالی جوارش زرعونی از نسخه مستعمل مولف منفعت کند و گرده و
پشت را ومعده قوی کند و بلغم دفع کند وبوی دهان خوش کند وآب رفتن
از دهان باز دارد وبادها بشکند وساکن گرداند وسردی وریگ از مثانه
پاک کند وتخمه وناگواریدن طعام ببرد وآب پشت بیفزاید وجگر وگرده ومغز را
قوی کند وبقراط گوید هر که در سالی سه روز این معجون بخورد بهیچ طبیب محتاج
نباشد واگر ده کنیزک دارد همه را خشنود کند صنعت آن تخم کرفس وتخم گزر
وتخم شبت ونانخواه ورازیانه ومغز تخم خربزه ومغز تخم خیار بادرنگ وبیخ کرفس از هر یک
پنج مثقال عاقرقرحا وقرفه وزعفران ومصطکی وعود خام از هر یک دو درم بسباسه
وقرنفل وبیخ فلفل که آنرا فلفلمویه گویند وکبابه از هر یک سه درم عنبر اشهب یک درم
کوفته وبیخته با سه چندان عسل کف گرفته لبرشند وبعد از دو ماه استعمال کنند شربتی
دو درم تا دو مثقال شاید ونافع بود نوعی دیگر جوارش زرعونی کرم مستعمل تخم
جزر وتخم شلغم وتخم پیاز وتخم تره تیزه وتخم بلیون ومغز چلغوزه وحب فلفل وحب الزلم
وبهمن سرخ وسفید وشقاقل مصری وبوزیدان ودانه کبر ولسان العصافیر از هر یک
دو درم حلتیت طیب وخردل سفید وفلفل سیاه از هر یک پنج درم روغن جوز هندی
ونمک آن مقدار که ادویه بدان چرب کنند عسل کف گرفته سه وزن ادویه شربتی
سه درم تا سه مثقال نافع بود هر بامداد ناشتا واگر در وقت خواب نیز خورد شاید
وباید که بیشتر از آن که معجون تناول کند بیست درم شکر سفید بایک کاسه شیر تازه بیاشامد
تا منفعت آن تمامتر گردد جوارش زرعونی نسخه شیخ نجم الدین سمرقندی علیه الرحمه
واین نسخه شیخ در قرابادین کبیر آورده است واین نسخه معتمد علیه است صنعت آن
تخم بلیون وشقاقل مصری وبهمن سفید وسرخ وتودری سرخ وزرد ونانخواه وسقنقور
ولسان العصافیر از هر یک پنج درم زنجبیل وتخم شلغم وتخم گندنا وتخم اسبست وتخم تره تیزه
وتخم جرجیر وتخم پیاز وتخم گندنا وخولنجان وجوز الطیب ودارچینی ودارفلفل وبوزیدان
از هر یک سه درم تخم انجره دو درم اسقیل مشوی سه درم آورده است بوزن ادویه

است اما مستعمل مولف این کتاب نیست فاید که از ان کعب الغزال مراد است
بوزن ادویه مجموع کوفته وبیخته با سه چندان عسل کف گرفته لبرشند شربتی یک
مثقال تا دو مثقال شاید واین زرعونی نزدیک است بجوارش سقنقور که ذکر
کرده شد واگر سقنقور یافت نشود بدل آن دو وزن آن خصی الثعلب یا قدری
تمر خردل کنند بغایت نافع است جوارش جالینوس مستعمل واین جوارش را
خاصیت بسیار است همه اندامها را قوت دهد وبوی دهن خوش کند وبادها
بشکند وبسیار بول که از سردی مثانه بود باز دارد وسرفه بلغمی را ببرد وباه
را قوت دهد ولون صافی کند وبادها ناصور ودیوانگی ببرد ودرد سر که از
سردی بود ونقرس وقولنج وبهق را سودمند بود وبواسیر ودیگر درده دفع کند
وسیاهی موی نگاه دارد هر که بیست ویک روز استعمال کند از این بیماریها
که ذکر کرده شد ایمن گردد وبعد از ده روز که ساخته باشد مستعمل بود صنعت آن
سنبل الطیب وسلیخه وقاقله ودارچینی وخولنجان وقرنفل وسعد کوفی وزنجبیل و
زعفران وفلفل سفید ودارفلفل وقسط بحری وعود بلسان واسارون وحب
الآس وقصب الذریره وتخم مورد از هر یک دو درم مصطکی ده درم قند بوزن
ادویه مجموع کوفته وبیخته بعسل کف گرفته لبرشند شربتی دو مثقال پیش از طعام
وبعد از طعام شاید خورد جوارش عطاسی مستعمل خاصیت این معجون آنست
که منی بسیار گرداند ومجامعت را قوت دهد وگرده ومغز را قوی گرداند محللت
صنعت آن شقاقل مصری وقاقله کوچک ودارفلفل وخولنجان ودارچینی وزنجبیل
وقرفه از هر یک پنج مثقال بهمن سرخ وسفید وتودری زرد وسرخ وتخم اسبست و
مغز تخم خربزه وتخم جرجیر وتخم پیاز وتخم خاص وکرسنه وکنجد وتخم بلیون وتخم شلغم
وتخم کرفس از هر یکی سه مثقال داروها کوفته وبیخته ترنجبین سفید از تخم وخاک پاک
کرده سه وزن ادویه یک شب در شیر گاو تازه بخیسانند وبامداد در دست
بمالند وصافی کنند از خاکی که در ان باشد وبر سر آتش نهند تا غلیظ شود وبعد از ان
فرو گیرند تا نیم گرم شود وداروها بدان بسرشند ودر ظرفی کاشی یا چینی کنند شربتی سه
مثقال با بیست درم شیر گاو تازه نافع بود جوارش عنبری مستعمل مجامعت

رقیق دهد و باه را زیاده کند و دل را قوت دهد و خاصیت این جوارش آن است که در اینجا کوتاه کردیم صنعت آن قاقله و بسباسه و لسان ذکر از هر یک چهار مثقال دار
فلفل و زنجبیل از هر یک هشت مثقال قرنفل و قرنفل و انیسون و بذر الانجره و مشک ترکی
از هر یک دانگی عنبر اشهب دو درم روغن بلسان چهار درم عنبر با روغن بلسان
بگدازند و بوزن دارو ها قند سفید با آن اضافه کنند و بعسل کف گرفته بسرشند شربتی
ازین جوارش محرور را نیم درم و مرطوب را یک درم نافع بود جوارش کمونی
مستعمل سودمند است جهة سردی معده و تبهای بلغمی و سوداوی و سردی امعا
و فواقی که از کثرة بلغم بود زایل کند و این معجون نافع و مجرب است صنعت آن زیره
کرمانی در سرکه خیسانیده یک شبانه روز و بعد از آن در سایه خشک کرده دو
رطل بغدادی فلفل سی درم زنجبیل چهل درم و رق سداب خشک چهل درم بوره
ارمنی ده درم مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک
مثقال تا دو مثقال با آب بود و هر چه معاجین و جوارشات باشد بهتر آن بود که بلع کنند
و قطعا نخایند اگر چه صاحب منهاج در جوارش کمونی گفته باشد که با آب گرم بیاشامند
اما مستعمل نه چنین است و نافع است بغایت جوارش کمونی کبیر مستعمل زیره کرمانی
چنانچه ذکر رفت دو رطل بغدادی فلفل سی درم زنجبیل چهل درم و رق سداب خشک
چهل درم بوره ارمنی ده درم سلیخه رومی و دارچینی و قرفه و حب بلسان و سنبل
الطیب و مصطکی از هر یک چهار درم کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته
بسرشند شربتی یک مثقال تا دو مثقال نافع بود ان شاء الله تعالی جوارش سفرجلی
مستعمل معده را قوة دهد و اشتهاء طعام باز دید کند و قولنج بگشاید و مخصوص
بقولنج صنعت آن به اصفهانی پاک کرده از پوست و دانه یک رطل پاره
کنند و در دو رطل مثلث بجوشانند تا مهرا شود و بعد از آن فرو گیرند و از دیگ
بیرون آورند و بکوبند و بمنخل مویی بیرون کنند و یکمن عسل صافی بر سر آن کنند
و بجوشانند تا نزدیک انعقاد دیگر فرو گیرند و این دارو ها کوفته و بیخته بر آن
افشانند و بکفچه بزنند تا یکسان شود اخلاط آن زنجبیل و دار فلفل و دارچینی
از هر یک دو درم هیل و قاقله و زعفران از هر یک سه درم مصطکی پنج درم سقمونیا

نیا مشوی ده درم تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده
درم شربتی ازین جوارش از پنج مثقال تا هفت مثقال با آب گرم جهة قولنج بغایت
نافع بود جوارش سفرجلی مسک مستعمل به اصفهانی از دانه پاک کرده دو رطل پاره
کنند و سرکه بر سر آن کنند و بجوشانند تا مهرا شود و بکوبند و یک رطل عسل مصفی بر سر
آن کنند و بجوشانند بآتش آهسته تا نزدیک انعقاد چون منعقد شود فرو گیرند و زنجبیل
و فلفل و دار فلفل از هر یک چهار درم و تخم کرفس و نانخواه از هر یک درمی زعفران
دو درم مجموع کوفته و بیخته بر آن افشانند تا یکسان شود شربتی چهار مثقال جوارش
تمر مستعمل بوره ارمنی و زیره کرمانی و فطراسالیون و زنجبیل و فلفل سفید از
هر یک دو درم و نیم سقمونیا پنج درم خرما هندی دانه و مغز بادام سفید کرده دو
رق سداب از هر یک ده درم تمر در سرکه خوب تر کنند یک شبانه روز و بکوبند و بغربال
فرو برند و عسل کف گرفته سه وزن ادویه با بر سر تمر کنند و دارو ها بدان بسرشند
شربتی پنج مثقال تا هفت مثقال با آب گرم جهة قولنج نافع بود جوارش تمری از کبرو
مستعمل خرما هندی بی دانه پنجاه درم در یک رطل سرکه بخیسانند یک شبانه روز و
بکوبند و بغربال فرو برند و مغز بادام مقشر سی عدد بکوبند و با تمر بیامیزند و فلفل سیاه
چند دانه و زنجبیل سه درم بوره ارمنی یکمثقال و رق سداب و سقمونیا مشوی از
هر یک نیم مثقال سه وزن ادویه تمر و مغز بادام و دارو ها بدان بسرشند و عسل کف
گرفته بر سر آن کنند و دیگر سرشته کنند و در ظرفی کنند و استعمال کنند شربتی پنج مثقال
تا هفت مثقال با آب گرم بود جوارش شهریاران مستعمل مؤلف سودمند بود
سردی معده و جگر و آن مسهل قولنج است خاص و بغایت نافع صنعت آن
زنجبیل و قرفه و قرنفل و دارچینی از هر یک سلیخه و سنبل الطیب و جوز بوا و هیل و مصطکی
و قاقله و حب بلسان و زعفران از هر یک چهار درم و نیم سقمونیا سه درم تربد سفید
مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده هشت درم حب النیل هشت درم قند
سفید بوزن ادویه کوفته و بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی از چهار درم تا هفت
مثقال بحسب مزاج با آب گرم جهة قولنج نافع بود ان شاء الله تعالی جوارش الکبری
مستعمل این جوارش عنبر سودمند بود جهة معده و خفقان و سوء الهضم و درد رحم و

و بغایت پیرانرا نافع بود صنعت آن قاقله کبار و صغار و لیباسه و دارچینی
از هریک چهار درم زنجبیل و دارفلفل از هریک هشت درم اشنه دو درم قرفه یکدرم
قرنفل و زعفران از هریک ده درم جوز الطیب پنجدرم سنبل الطیب و مصطکی
و عنبر از هریک دو درم مشک و افیون و بذر البنج از هریک یکدرم روغن بلبسان
شش درم افیون بشراب یا مثلث خوب بیاید و حل کند و العسل کف گرفته برشند و عنبر
با روغن بلبسان یکجا ازند و داروها کوفته و بیخته بروغن بلبسان چرب کنند و عسل کف
گرفته برشند و افیون حل کرده بر سر آن ریزند و نیک برشند و در ظرف آبگینه
کنند و بعد از شش ماه استعمال کنند شربتی نیم مثقال تا یکمثقال تا نافع بود و مجرب
جوارش مشک مستعمل سودمند بود جهة ضعف معده و خفقان و بواسیر صنعت آن
مشک ترکی نیم مثقال قاقله و جوز الطیب و قرنفل و زنجبیل و دار فلفل از هریک
ده درم دارچینی سه درم عود قماری هفت مثقال زعفران دو درم قند سفید
بوزن ادویه مجموع کوفته و بیخته بعسل کف گرفته برشند شربتی یکمثقال بغایت نافع بود
جوارش اترج مستعمل قوة معده بدهد و اشتهاء طعام باز دید آورد و بادها
بشکند و بوی دهان خوش کند صنعت آن پوست اترج خشک سی درم قرنفل
و جوز الطیب و دار فلفل و فلفل و خیربوا و دارچینی و خولنجان و زنجبیل از هریک
یکدرم مشک دانگ و نیم کوفته و بیخته بعسل کف گرفته برشند و در ظرف کاشی یا چینی
کنند و استعمال کنند که مفید بود جوارش کافوری مستعمل فلفل و جوز الطیب و زنجبیل
و لباسه و دارچینی و نارمشک و قرفه و فلوسه و فرنجمشک و کافور و زعفران از
هریک مساوی مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته برشند و معجون سازند
و باید که کافور قیصوری طلب کنند و اگر یافت نشود ریاحی خاصیتش سودمند بود
جهة ضعف معده و بلغمهای غلیظ و سوء الاستمرار بغایت نافع است جوارش [illegible]
مستعمل باه را قوة دهد و شهوت زیادت کند و در مجامعت قوتی عظیم پیدا کند و مجرب
است صنعت آن قرنفل و جوز الطیب و بسباسه و لسان العصافیر و بیخ اذخر
و زنجبیل و دارچینی و مصطکی و عود هندی و زعفران از هریک سه درم قاقله و کندر
ذکر از هریک یکمثقال اشنه سه مثقال مشک دانگی و نیم قند و گلاب از هریک ده مثقال

مثقال قند در گلاب حل کند و قدری چنان که کفایت بود بر سر آن ریزند و بر سر
آتش نهند تا نزدیک انعقاد رسد و گیرند داروها کوفته بر آن افشانند و نیکو بجنبانند
تا نیک سرشته شود و شربتی یکمثقال نافع بود و آزموده و مجرب جوارش [illegible] مستعمل منی
زیادت کند و مجامعت را قوة دهد و ضعف گرده را شود دارد و معده را قوی کند و اشتهای
طعام باز دید آورد صنعت آن سنبل الطیب و قرفه و قرنفل و دارچینی و قاقله از هریک
ده مثقال انیسون و تخم کرفس هریک یکمثقال زیره کرمانی در سرکه خوابانیده و خشک
کرده و بریان کرده و مصطکی و نعنع خشک و عود هندی از هریک چهار مثقال فلفل
دو مثقال نمک یکمثقال و نیم مشک دانگی قند سفید کوفته و بیخته و العسل کف گرفته برشند
شربتی یک مثقال تا دو درم نافع بود و مجرب جوارش عود مستعمل هاضمه را قوة دهد و اشتهای
طعام بیاورد و بلغم و رطوبت دفع کند صنعت آن قرنفل سه درم قاقله کبار دو درم
عود خام پنج درم زعفران یکدرم سنبل الطیب دو درم مصطکی سه درم بسباسه دو
درم جوز الطیب یکدرم قرفه دو درم پوست اترج پنجدرم زنجبیل یکدرم دار فلفل
یکدرم نبات دو من نسخه دیگر جوارش عود مستعمل مؤلف قرنفل دو درم عود خام پنج
درم پوست اترج دو درم قرفه چینی دو درم نبات یکمن نسخه دیگر هم مستعمل مؤلف
عود خام پنجدرم پوست اترج دو درم قرنفل یکدرم قرفه یکدرم و نیم اترج یکدرم
مصطکی یکدرم نبات یکمن نسخه دیگر جوارش عود هم مستعمل عود خام پنجدرم نبات یکمن
جوارش عنبر مستعمل عنبر اشهب یکمثقال نبات یکمن نبات را بقوام آورند و فرو گیرند
خیابچه رحمت بتر بزنند تا برت اید و عنبر در آن اندازند و [illegible] در باتیله حل
کنند و بزنند نیک بعد از آن بر سر سنگ ریزند و بکارد ببرند و بردارند و استعمال
کنند که مفید است جوارش مصطکی مستعمل مصطکی دو مثقال و نیم قند سفید یکمن مصطکی با [illegible]
کنند و در هاون سحق کنند و آن زمان که تر زده بزده باشند و نزدیک آن بود که
بر سنگ ریزند مصطکی بکار برند بعد از آن بر سنگ ریزند و بکارد ببرند و بردارند و استعمال
کنند که بغایت نافع است و سودمند بود سردی معده و جگر و بادهای آن و بلغم دفع کند و آب
رقیق [illegible] باز دارد جوارش [illegible] مستعمل مؤلف کتاب گوید که این جوارش اکسیر [illegible] از من [illegible]
نکرده است و این صنعت خاصه مؤلف است معده را قوة دهد و قی باز دارد و جگر و دل را [illegible]

را قوة دهد و دفع صفرا کند و تنقیه بدان کردن دفع خمار کند آب انار ترش
و شیرین و آب سیب و به اصفهانی و بلیمی(?) و آب غوره و آب زرشک و آب سماق
و آب کیل(?) نیز اضافت کنند اگر بود مجموع مساوی و بجوشانند تا یکمن باز چهار یکی آید
بعد ازان فرو گیرند و قند صافی کنند و بقوام زیاده آورند چنانکه نزدیک آن بود که
ببندد فرو گیرند و در تیر زدن آبها میریزند و تیز میزنند تا چنانکه خواهند بعد ازان بر روی
سنگ ریزند و ببرند و بردارند و استعمال کنند و باید که آبها که جوشانند همه با هم جوشانند
بغیر از حماض و لیمو و بعد ازان فرو گیرند از آتش و آب لیمو و حماض بر سر آن کنند و بکار برند
چنانکه ذکر رفت **جوارش انار** مستعمل بگیرد آب انار ترش و بقوام آرد چنانکه در فواکه ذکر
رفت و نبات هم بقوام زیادت آورد هم بدان طریقه که در فواکه ذکر رفت همچنان سازد
که بغایت نافع است **جوارش زرشک** مستعمل بگیرد آب زرشک تازه و اگر تر نبود خشک که
سرخ و خوب بود بجوشانند و داغ کنند و بپالایند و بقوام آرد چنانکه ذکر رفت هم بدان
طریقه بسازد و استعمال کنند **جوارش غوره** مستعمل آب غوره بقوام آورد و نزدیک رب غوره
و قند زیادت بقوام آورد و در تیر زدن آب غوره میریزد و بس بر سنگ ریزد و بکار
برد و بردارد چنانچه ذکر رفت استعمال کنند **جوارش نارنج و حماض** مستعمل قوام قند درین دو
جوارش زیاده از قوام لیموت بسیاری همچنانکه در قوام فواکه و انار باشد و آتش لیمو کمتر
از آتش ایشان باید تا معلوم شود و صنعت آن معروف و مشهور است **جوارش نعنع**
مستعمل قند صافی کرده و بقوام قرص فواکه آورده سرکه و نعناع بکاشنی نهند چندانکه
ترش شود و طعم نعناع روشن شود و بعد ازان بر سنگ ریزد چنانکه عادت است
و هرچه جوارش فواکه و انار و زرشک و غوره و نارنج و سکنجبین و نوع است قنا(?)
دیان کمتر دانند ساختن بدان سبب صنعت ان نبشته شد تا مرکب را آسان بود
جوارش آمله آب لیمو و آب سماق ده مثقال آمله پنج درم عود خام سه درم مصطکی
ده درم عنبر نیم مثقال قند سفید بمیزان چنانکه قاعده است بسازند

باب الرابع فی الاطریفلات

اطریفل بزرگ مستعمل سود مند بود بواسیر را و لون نیکو گرداند
و باه زیاده کند و معده را قوة دهد و مجرب است **اخلاط آن** پوست هلیله کابلی و هلیله
و پوست بلیله و آمله منقشر و فلفل و دار فلفل از هریکی سی درم زنجبیل و بوزیدان و بسباسه

سه و شیطرج هندی و شقاقل مصری و تودری سرخ و سفید و لسان العصافیر و مغز
حب فلفل و کنجد مقشر و قند سفید و خشخاش سفید و بهمن سرخ و سفید از هریکی ده
درم مجموع کوفته و بیخته بروغن بادام چرب کنند و باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند
شربتی یک مثقال تا دو مثقال و بعد از دو ماه استعمال باید کرد و این اطریفل تا
سال باقی می ماند و بغایت نافع است **اطریفل کوچک** مستعمل سود مند بود جهت استر
خاء معده و رطوبت آن و بواسیر را دفع کند و ذهن را نیکو گرداند **صنعت آن**
پوست هلیله کابلی و هلیله سیاه و پوست هلیله زرد و آمله منقشر و پوست بلیله از هریک
ده درم کوفته و بیخته بروغن بادام چرب کرده باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند
و بعد از دو ماه استعمال کنند و قوت این اطریفل تا دو سال می ماند شربتی یک مثقال تا دو
مثقال نافع بود و مجرب **اطریفل کشنیز** مستعمل پوست هلیله کابلی و پوست بلیله و آمله و هلیله
و کشنیز خشک اجزا مساوی و بعضی هلیله سیاه نیز کنند مجموع کوفته و بیخته بروغن بادام
چرب کرده باسه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعد از دو ماه استعمال کنند شربتی
یکمثقال تا دو مثقال بود نافع است جهت صداع که از بخار معده بود و قوة معده بدهد
و بغایت نافع است **اطریفل مقل** مستعمل مقل صرف سی درم هلیله کابلی و پوست بلیله
زرد و آمله منقشر از هریکی ده درم مقل را آب کنند تا یکدار(?) زند و عسل کف گرفته
شصت درم بر سر آن کنند و بقوام آرند و داروها بدان بسرشند جهت بواسیر بغایت
سود مند بود و مفید و مجرب **اطریفل مقل ملین** پوست هلیله سیاه و پوست هلیله زرد و آمله
منقشر و اسطوخودوس و افتیمون و بسفایج از هریک ده درم مقل و فلوس خیار
چنبر از هریک سی درم مقل و خیار چنبر در آب کنند و عسل کف گرفته سه وزن ادویه
بر سر آن کنند و داروها بدان بسرشند و معجون سازند که بغایت نافع است **اطریفل دیدان**
مستعمل جهت کرمهاء بزرگ و خورد بغایت مفید بود **صنعت آن** برنگ کابلی منقشر دو درم
حب النیل و تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده و قسط تلخ از هریک
پنج درم قنبیل و ترمس و افسنتین رومی و شیح ارمنی و افتیمون اقریطی و ملح نفطی و حنظل(?)
سفید و تخم حنظل و سعد هندی و راسن خشک از هریک سه درم کوفته و بیخته با دو چندان
عسل کف گرفته بسرشند شربتی از دو درم تا چهار مثقال بود و بغایت نافع بود و آزموده **اطریفل شاه ترج**

مستعمل بود پوست هلیله زرد چهل درم پوست هلیله کابلی سی درم پوست بلیله و املج مقشر و سنا مکی از هریک ده درم شاهترج سی درم ریوند چینی دو درم جوب کز دو درم مجموع کوفته و بیخته روغن بادام چرب کرده بوزن ادویه کشمش بدان سرشند شربتی از یک مثقال تا چهار درم شاید و معیدا است اطریفل افتیمون پوست هلیله کابلی و پوست بلیله و آمله مقشر از هریک ده درم سنا مکی و تربد سفید مجوف و افتیمون از هریک پنج درم سنبل الطیب هندی سه درم بسفایج فستقی یک درم اسطوخودوس و نمک هندی از هریک دو درم و کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک مثقال نافع بود باب الخامس فی المربیات اهلیلج مربا معده را قوه دهد و هضم طعام بکند و حمل معده را محکم گرداند و سده بلغمی بگشاید و بواسیر را سود دارد و روشنائی چشم بیفزاید و درد سر که از بخار معده بود زایل کند اگر قدری کشنیز بریان کرده با وی اضافت کنند بهتر باشد صنعت آن اهلیلج مربا اولی آن بود که در تری برورده باشند و اگر یافت نشود و ضروری بود بستانند هلیله کابلی بزرگ صد عدد و در ظرفی سبز کنند و چندان آب بر سر آن کنند که آنرا بپوشاند و بعد ازان پنجاه درم خاکستر چوب رز یا چوب بلوط بر سر آن کنند و هر سه روز بدل میکنند و خاکستر تا دوازده روز چهار نوبت بدل کنند بعد ازان بگذارند آب بشوید آهسته چنانک پوست از وی جدا نشود و بعد ازان در بادیه کنند و آب بر سر کنند و یک مشت جو کوفته بر سر آن کنند و بجوشانند تا چون رنگ آب نخود گردد و دیگ فرا گیرد و آهسته بشوید چنانک پوست از وی نرود و سر هلیله را ده سوزن بزنند و در ظرفی چینی یا کاشی کنند و چندان عسل بر سر آن کنند که آنرا بپوشاند و بیست روز رها کنند بعد ازان بیرون آورد از عسل بسبب آنک آبی که در هلیله باشد بعسل آمیخته شده باشد و عسل رقیق شده باشد دیگر عسل تازه بر سر آن کنند چنانک آنرا بپوشاند و ده روز دیگر رها کنند بعد ازان بجوشانند و سه جوش نیک و در ظرفی کنند این دارو نارا که یاد خواهیم کرد و بران افشانند اخلاط آن دارچینی و زنجبیل و قرنفل و هیل و جوز الطیب و مصطکی و عود هندی از هریک ده درم مشک نیم مثقال زعفران یک مثقال مجموع کوفته و بیخته بران افشانند و بعد از چهل روز استعمال کنند و هر روز بیرون ظرف بشوید که بغایت نافع است ترنج مربا مستعمل طبیعت وی گرم و خشک بود و قوة معده بدهد خاصه که با پوست مربا کرده باشند صنعت آن بستانند ترنج بزرگ که آنرا و باله خوانند و یا تو خوانند و زردی آن پاک کنند و ترشی آن جدا

جدا کنند و بعد ازان گوشت بالنک در دیگ اندازند و عسل شهد سفید بر سر آن کنند و باتشی بغایت آهسته بجوشانند تا بقوام آید و اگر بقند خواهند همین سبیل الامر بیابد مثل اترج و هلیله و شقاقل و جزر و جوز و امثال آن بعسل بهتر بود که بقند و هرچه ترشند والو چه و سیب و به و بلجی و امثال آن بقند بهتر بود شقاقل مربا مستعمل مجامعت را قوة دهد و باه را قوة دهد و نعوظ تمام آورد و بغایت در امر باه مفید است صنعت آن بستانند شقاقل تازه و اگر تازه نبود خشک بجوشانند یک شبانروز و آب آن بریزد و یک شبانروز دیگر بخوسانند و سیم روز همچنین کنند و بعد ازان مقشر کنند و بجوشانند تا نیم پخته شود و بعد ازان عسل صافی بر سر آن کنند و باتش نرم بجوشانند تا نیم پخته شود و بعد ازان عسل صافی بر سر آن کنند و باتش نرم بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و در ظرفی سبز کنند یا چینی تا چهل روز بعد ازان استعمال کنند که مفید است جزر مربا مستعمل باه را زیادت کند و استسقا را نافع بود و قوت پشت بدهد و سینه را نیکو بود و معده و نافع است صنعت آن بستانند جزر خوب تر بزرگ و پوست آن بخراشند و تنک و باریک بمقدار انگشت کوچک کنند و چوب اندرون آن بیندازند و با قدری آب و عسل بجوشانند تا نیم پخته گردد و بعد ازان بیرون آورد و دیگر عسل صافی بر سر آن کنند و اندک جوشی بجوشانند و فرو گیرد و در ظرفی کنند تا چهل روز بیرون ظرف میشوید و شستن ظرف لازم است در همه مربیات بغیر از اترج که محتاج نیست تفاح مربا مستعمل جهت قوت معده و دل بغایت نافع و سودمند بود صنعت آن بستانند سیب اصفهانی پنجاه عدد آن مقدار که خواهد و در دیگ کنند و قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند چندانک سیب رنگ بگرداند و پر مرده شکل شود و بعد ازان فرو گیرد و در ظرفی کاشی یا چینی کنند و بعد از چهل روز استعمال کنند و باید که پوست سیب بخراشند و مولف بکرات امتحان کرده و این سهوات سفرجل مربا مستعمل قوت وی زیاده از سیب بود در تقویت معده صنعت آن بستانند به اصفهانی شیرین و پاره کنند پارها کوچک و با قند صافی کرده بر آتش نهند و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و در ظرفی کنند و بعد از چهل روز استعمال کنند نافع بود کمثری مربا مستعمل جهت قوة معده بغایت نافع بود و سودمند بود صنعت آن بستانند بلجی اصفهانی لی کره و با آب بجوشانند تا نیم پخته شود و قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند چندانک رنگ بگرداند و پژمرده شکل گردد و فرو گیرد و در ظرفی سبز کنند

وبعد از چهل روز استعمال کند و باید که از شستن دست باز بگیرد ادرک مربا مستعمل حرارت
ساکن گرداند وطبیعت نرم گرداند وتشنگی بنشاند صنعت آن بستانند آلو چه اصفهانی
یا بخاری و در آب بجوشانند تا نیم پخته شود که هرچه سیب و بهی و به است آبدار است و در
جوشانیدن رطوبت بازی دهد والوجه نه قرع مربا مستعمل سینه را بغایت سود مند
بود و شش و مثانه را سود مند بود که در وی صلابتی باشد صنعت آن بستانند کدوی
تازه نازک پوست آن تراشند و مغز آن بیندازند و پاره کنند مانند الخش و در دیگ کنند و
آب بجوشانند تا نیم پخته شود و عسل بر سر آن کنند و قدری آب و بجوشانند تا بقوام آید و اگر
بقند خواهد همین سبیل بطیخ زرد مستعمل دفع حرارت کند و تشنگی بنشاند صنعت آن
بستانند پوست خیار که و سه شبانروز در آهک و آب خوبانند بعد از آن بر سر آتش
نهند و قدری عسل و آب بر سر آن کنند و بجوشانند تا نیم پخته شود بعد از آن فرو گیرند و بنهند
تا آن آب بپالاید و دیگر در عسل مصفی اندازد و بر سر آتش نهند و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرند
و در ظرفی کنند و بعد از چهل روز استعمال کند وج مربا مستعمل جهت قولنج ریحی و القوه
بغایت نافع بود و مصروع را سود مند بود صنعت آن بستانند وج ترکی فربه و شبانروز
در آب خوبانند و بعد از آن بیرون آورد و قدری آب و عسل بر سر آن کنند و بر آتش
نهند و اندکی بجوشانند تا نیم پخته گردد و بیرون آورد و عسل مصفی بر سر آن کنند و بجوشانند
تا بقوام آید بعد از چهل روز استعمال کند جوز مربا مستعمل سود مند بود معده سرد
را و گرده سرد را و باه را زیادت کند صنعت آن بستانند گردکان تر که هنوز پوست
آن صلب نشده باشد و پوست از وی جدا کنند و در دیگ کنند و عسل مصفی بر سر آن کنند
و بجوشانند باتش آهسته دو سه جوشی و بعد از آن در ظرفی کنند و بعد از چهل روز استعمال
کند و تا چهل روز دست از ظرف شستن باز ندارد لوز مربا مستعمل سود مند بود سرفه
را بغایت صنعت آن بستانند بادام فربه و مقشر کنند و در دیگ کنند و دوشاب بر سر آن کنند
چندانکه آنرا بپوشاند و بر آتش نهند و دو سه جوشی سبک بزنند بعد از آن فرو گیرد و دو سه
روز رها کنند بعد از آن بیرون آورد از دوشاب و در دیگ کنند و عسل شهد بر سر آن کنند و دو
جوشی سبک بزنند و فرو گیرد و در ظرفی کنند و تا چهل روز ظرف میشوید و بعد از آن استعمال
کند بنفشه مربا مستعمل سینه را نرم گرداند و سرفه که از حرارت بود زایل گرداند و خشونت حلق

حلق دفع کند و بغایت مفید است صنعت آن بستانند گل بنفشه خوب تازه و باید که
قطعا دنبال با آن نبود و در دست بمالند تا کشته شود و اگر خواهد با قند بکوبد در هر
یکمن سر بنفشه دو من قند سفید و بعضی در هر یکمن سر بنفشه چهار من قند سفید میکنند و در
آفتاب نهند تا چهل روز و هر بامداد و شبانگاه خلط میکنند و بعد از آن استعمال
کنند در اینجه ذکر رفت بغایت نافع است جلنجبین السکری مستعمل سود مند بود بلغم را
قوه معده بدهد و بغایة ناهضه را نیکو بود صنعت آن بستانند ورق گل تازه یکمن
و قند سفید دو من و اگر چهار من بکنند شاید و همچنانکه در جمیر بنفشه گفته شد بپرورد
جلنجبین عسلی مستعمل سود مند جهت سردی معده و استسقا و سردی جگر و سوء الهضم
که از سردی بود صنعت آن همچنانکه گلقند است بسازد جلنجبین سفرجلی مستعمل
قوه دل و دماغ بدهد و معده را بغایت نافع بود و از جمله مفرحات است صنعت آن
بستانند گل به و همچنانکه گلانگبین میسازد بسازد که بجهة تقویت معده بغایت نافع است
جلنجبین لسان الثور مستعمل از ادویه قلبی است ماده سوداوی را سود دارد و دفع کند و
خفقان زایل کند و سرفه بلغمی را نافع بود صنعت آن بستانند گل گاوزبان و در هر
یکمن گل گاوزبان دو من قند اضافه کند و بکوبد و سرجلنجبین سفرجل و جلنجبین لسان
الثور است البته باید که قندی بود و اگر عسل خواهد نیمی عسلی و نیمی قندی اضافه کند بهتر بود
و جهة توزیح و دفع ماده مقوی اعظم دماغ نافع است و مجرب و آزموده و الله اعلم

باب السادس فی الاشربة والرّبوب

شراب عناب سرد و تر بود جهت سرفه بغایت نافع بود و غلبه خون و اصحاب ماشرا و
جدری و حصبه و درد سینه بغایت نافع بود صنعت آن بستانند عناب جرجانی یک
چهاریک و دو من آب بجوشانند تا باز دو دانگ آید و در دست بمالد و صافی کند
و یکمن قند صاف کرده بر سر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید شربتی از درمی تا ده
مثقال بود شراب نیلوفر مستعمل سرد و تر بود و سود مند بود جهت سرفه و درد سینه و
شکم نرم دارد و جهة معده و خشونة سینه و سرفه را بغایت مفید بود صنعت آن بستانند
یک وقیه نیلوفر خوب تازه و بجوشانند و صافی کنند و یکمن قند صافی کرده بر سر آن کند
و بجوشانند تا بقوام آید شربتی از ده درم تا ده مثقال شاید نافع بود و مجرب است

شراب بنفشه مستعمل معتدل بود در سردی و تری بود و سودمند بود جهة ذات الجنب
و ذات الریه و درد گرده و بول براند و شکم نرم دارد و سینه و حنجره و سرفه که از تب
بود عظیم نافع بود صنعت آن بستانند بنفشه تازه و گل آن بگیرد یک چهار یک و بیزد و
بپالاید و بکمین قند صافی کرده برسر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و اگر خواهد که مسهل بود
بود بیخ بنفشه بکر رکند چنانکه بکمین و چهار یک بنفشه بود و اگر بنفشه تر نبود خشک بجوشد
یک وقیه بوزن سی مثقال عوض یک چهار یک بنفشه تر کنند نافع بود شراب دینار
مستعمل مولف ذات الجنب و حرارت جگر را بغایت نافع بود و طبیعت نرم دارد
و تشنگی بنشاند و سوء القنیه و استسقا را نافع بود صنعت آن تخم کاسنی بیست درم
پوست بیخ کاسنی تازه سی درم نیلوفر ده درم گاوزبان ده درم ورق گل سرخ بیست
درم کشوث در کتان بسته پنج درم ریوند چینی پنج درم و اگر پنج مثقال بود شاید او و چیزها
بغیر از ریوند چینی بجوشانند و صافی کنند و بکمین قند صافی کرده برسر آن کنند و بجوشانند تا
تا بقوام آید و ریوند چینی سوده بحریر بیخته شیره بگیرد و برسر آن کنند نسخه دیگر هم شراب دینار
تخم کاسنی پانزده درم پوست بیخ کاسنی تازه بیست درم گاوزبان ده درم گل سرخ
و زرشک و نیلوفر هریک ده درم ریوند چینی سه مثقال قند سفید بکمین و این نسخه مستعمل
تر است و ترکیب مولانا سعد الدین مغفور صدر الملة و الدین عطار است رحمه الله علیه
شراب بزوری مستعمل پوست بیخ کاسنی سی درم و تخم کاسنی بیست درم و رازیانه ده درم
و پوست بیخ رازیانه بیست درم تخم کشوث در کتان بسته پنج درم پوست بیخ کبر ده درم تخم
کرفس ده درم پوست بیخ کرفس ده درم بجوشانند و بپالایند و قند صافی کرده بکمین و نیم
برسر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و این شراب جهة مستسقی بغایت سودمند بود و جهة
معده و جگر مفید بود و بادها بشکند و جهة مفاصل بغایت نافع و سودمند بود و مجرب
شراب زوفا مستعمل جهة ضیق النفس و ربو و سعال کهن بلغمی بغایت سودمند بود صنعت آن
بستانند عناب سی دانه سپستان پنجاه دانه انجیر سفید هفت دانه مویز طایفی بیدانه پنجاه
عدد بنفشه پنج درم پرسیاوشان هفت درم تخم خطمی و تخم خبازی از هریک ده درم بیخ
خراتیده هفت درم زوفا خشک هفت درم و در نسخه دیگر فراسیون پنج درم اضافه
میکنند و بجوشانند و صافی کنند و بکمین قند صافی کرده برسر آن کنند و بجوشانند تا بقوام

آید شراب خشخاش مستعمل سرد و تر بود و سودمند بود سینه و دماغ گرم و بیخوابی از نزله
و ریشهاء سینه را بغایت نافع بود و حرارت بنشاند صنعت آن بستانند خشخاش
بزرگ با پوست صد عدد و نیم کوفته کنند و بجوشانند در دو من و نیم آب اگر آب باران
باشد بهتر باشد تا با دو دانگ آید و فرو گیرد و بپالاید و قند صافی کرده دو من
برسر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و بعضی شیره خشخاش گیرند چون قند بقوام آمده
باشد فرو گیرند و برسر آتش نرم شیره خشخاش بخورد قند دهند و آن بکاری نیاید و اگر
خشخاش بی پوست نیم کوفته کنند و بجوشانند چنانکه ذکر رفت و لباز زنند و استعمال کنند
که نافع بود و مجرب و مفید شراب صندل مستعمل سودمند بود جهة ضعف دل و جگر گرم و تب
محرق صنعت آن بستانند صندل مقاصری و لیمو نان لباید بیست مثقال و اگر بگلاب خواهد
یکشبانروز در گلاب خوابانند و اگر ترش خواهد با آب غوره یا سرکه هرکدام که خواهد
صندل دران خوابانند آن مقدار که کفایت باشد و بعد ازان بپالاید و قند صافی کرده
بکمین برسر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید اگرچه در همه کتب مسطور باشد که پنجاه درم
صندل یا چهل درم باید و گفته باشند که بعد از یکشبانروز که خوابانیده باشند بجوشانند
و این ممکن نیست که توان خورد و اگر نیز بجوشانند و از بیست مثقال صندل زیادت
بود ممکن نیست که توان چشید از غایت تلخی و هرچه شراب لیمو و حماض و ریباس و صندل
است از کتب متقدمان نتوان ساخت مگر بدین نوع که نوشته خواهد شد شراب لیمو
مستعمل سرد و خشک بود و اندک حرارتی در وی باشد و قوة معده بدهد و صفرا بشکند
و هاضمه را یاری دهد و دفع قی بکند و خمار را سود دارد و تبهای صفراوی و تشنگی زایل
کند صنعت آن بستانند لیموی خوب و آب آن بگیرد و قند صافی کرده بقیام زیادت
آورد و قدری گلاب و آب لیمو آن مقدار که کفایت باشد بروی ریزد و اگر یک دو
جوش بزنند شاید و اگر خشک خواهد از آتش فرو گیرد و بر آتش آهسته نهند و آب
لیمو بران میریزد و تر میزنند تا آن زمان که تمام شود و اگر در منهاج و قرابادینها آورده باشند
که آب لیمو در دیگ سنگین بجوشانند تا با نیم آید و بهریک رطل آب لیمو یک رطل قند دران نهند
و مولف این کتاب گوید ممکن نبود خوردن آن از غایت تلخی شراب حماض مستعمل ترکیب
وی مانند شراب لیمو است که گفته شد و منافع وی هم منافع لیمو است بلکه زیادت و بغایت نافع است

شراب سیب مستعمل بهترین آن بود که از سیب شامی یا اصفهانی پزند و طبیعت آن سرد
و خشک بود و قوة تمام معده بدهد و خفقان را سود مند بود و قی ساکن گرداند صنعت آن
بستانند سیب اصفهانی خوب شیرین و منقشر کنند و دانه از وی بیرون آورده و بکوبند و آب
آن بگیرد و هر یکمن آب یکمن قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید شراب به
مستعمل صنعت آن مانند شراب سیب است که گفته شد اما به شیرین و ترش هر دو باید که
کنند شراب فواکه مستعمل قوه معده و دل و جگر بدهد و دفع قی بکند و صفرا بشکند و زنان
آبستن را سود مند و مفید بود صنعت آن آب به و آب سیب و بهی و آب انار ترش
و شیرین و آب سماق و آب زرشک و آب کیل مساوی یکدیگر و آب غوره و حماض و لیمو
قدری اضافه کنند شاید آن بهتر باشد آن اجزا بجوشانند تا بنیمه آید و هر یکمن آب یکمن قند
صافی کرده بر سر آن کنند و اگر نمین کنند بهتر بود و بجوشانند تا بقوام آید و استعمال کنند
که بغایت مفید و نافع است شراب تمر هندی مستعمل طبیعت نرم دارد و صفرا بشکند و
دفع حرارت بکند و قوه معده بدهد صنعت بستانند تمر هندی پاک کرده از دانه
و خوشه یکمن در چهار من آب بپزد تا باز دانگ آید فرو گیرد و بمالاید و دو من قند صافی
کرده بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و در ظرفی کنند و اگر قدری آب
نعناع اضافه کنند شاید رب سیب آب سیب کافوری بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد
و در ظرفی کنند و استعمال نماید رب به بگیرد آب به ترش و شیرین و چنانچه ذکر رفت
در سیب بسازد و از آن همه ربوب بدین نوع باشد رب انار هم بدان طریقه که گفته
شد بسازد شراب نعناع مستعمل بستانند آب انار ترش و شیرین که با پوست آن گرفته باشند
و بجوشانند تا باز نیمه آید بعد از آن آب انار جوشیده یکمن و آب نعناع تازه نیمن و قند یکمن
صافی کرده یکمن بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و استعمال کنند شراب آلو [illegible] مستعمل
بستانند آلوی سیاه خوب فربه و بشوید پاک و در چهار من آب بجوشانند تا باز نیمه آید و
فرو گیرد و بدست بمالد و صافی کنند و یکمن و نیم قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند
تا بقوام آید و استعمال کنند شراب گل مکرر مستعمل و این مسهل صفرا بود و تشنگی بنشاند و
صنعت آن بستانند ورق گل سرخ خوب یک رطل و در چهار من آب بجوشانند یک
و بمالاید و دیگر یک رطل گل بر سر آن کنند و همچنان کنند تا هفت نوبت مکرر کنند بعد از آن قند صافی

[illegible]

صافی دو من بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید شربتی سی درم تا چهل درم شاید
با سکنجبین قدری و آب برف شراب ریباس مستعمل شکم به بندد و قی باز دارد و
دفع خمار بکند صنعت آن بستانند ریباس قلالی خوب و سر و بن باندازند و بکارد
چوبین پاک کنند و بهاون چوبین یا سنگین بکوبند و بکتان بفشارند و در قدح چینی
کنند و زمانی رها کنند و باز بقدح دیگر بپالاید آهسته و چند نوبت بپالاید و هر
بار آنچه در بن قدح بود می ریزد تا تمام صاف شود بعد از آن قند صافی کرده
باید که بقوام زیادت آورد و نزدیک بشناسش آن زمان آب ریباس صافی بر سر
آن ریزد و باید که دیگ سنگین باشد و هیچ بند زده باشد و آتش وی آهسته بود
تا تمام شود و آنکه در کتب مسطور است که آب ریباس را اول بجوشانند تا باز دو
دانگ آید و بعد از آن قند بر سر آن کنند این خلاف است و خطا و مولف کتاب گوید
هیچ شراب مشکلتر از شراب ریباس نیست و همچنین آن شراب غوره مستعمل قایم مقام
ریباس بود در طبیعت صنعت آن بگیرد آب غوره خوب و صافی کنند و بجوشانند تا باز
نیمه آید و بپالاید و صافی کنند و بهر یکمن قند یکمن آب غوره نهند و بجوشانند تا بقوام آید و
اگر خواهد که بغایه ترش شود بهر یکمن قند نیمن آب غوره بران نهند و بآتش نرم بقوام آرد
رب غوره بگیرد آب غوره و بجوشانند در دیگ سنگین تا باز ربعی آید و بپالاید و
دیگر بجوشانند در دیگ سنگین تا سه سی بماند بردارد و استعمال کنند و اگر تنک بود
در ظرف بنر کنند و در آفتاب نهند شراب مورد مستعمل بگیرد مورد دانه تازه و بکوبد
و آب آن بگیرد و صافی کنند و بجوشانند تا باز نیمه آید و اگر مورد دانه تازه نبود بستاند
دانه خشک یکمن و در چهار من آب بپزد تا یکمن بماند و فرو گیرد و در دست بمالد و صافی
کنند و نیمن قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و استعمال
کنند و این سرد و خشک بود و شش و سینه را سود مند بود و قوت معده بدهد بغایت
و شکم ببندد رب مورد بستانند دانه مورد تازه و بکوبد و آب آن بگیرد و بجوشانند
تا باز ربعی آید و صافی کنند و اگر تنک باشد قدری رب به اضافه کنند تا بقوام آید
بعد از آن فرو گیرد و استعمال کنند شراب توت مستعمل بستانند توت سیاه و آب آن بگیرد و
صافی کنند و بپزد تا به نیمه آید و هر پنج رطل آب را سه رطل قند صافی کرده بر سر آن کنند

شربت [illegible] نزول ماده [illegible] [illegible]
[illegible] و صرع [illegible] مجرب [illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]
۳ [illegible]	۱۵ درم	۲۰ درم
[illegible]	[illegible]	تخم [illegible]
۲۰ درم	۲ مثقال	۳ [illegible]

[illegible] خشخاش را نیم کوب کرده [illegible]
۵ درم
بابکر [illegible] نیم کوب کرده در مقدار [illegible]
[illegible] در روز خسانیده الکاه جوشانیده [illegible]
[illegible] صاف کرده مقدار [illegible]
داخل کرده بجوشانند تا بقوام آید [illegible]
از [illegible] برداشته [illegible] بگذارند [illegible]
کتیرا [illegible] [illegible] نرم [illegible]
۳ [illegible] [illegible]
خوب برهم بزنند تا [illegible]
صبح [illegible] مقدار [illegible] مثقال [illegible]
[illegible] تخم کدو و عرق [illegible]
۲ [illegible] ۳۰ [illegible]
ساخته گرم [illegible]

و بجوشانند تا بقوام آید سودمند بود جهت درد گلو و خناق و ورم گرم بغایت مفید بود **شراب انار**
و عذب مستعمل بستانند آب انار عذب و صافی کند و بجوشانند تا بانیمه آید و بهر یکمن آب
انار جوشیده یکمن قند صافی کند و بجوشانند تا بقوام آید **شراب انار عذب** که بعضی
رب انار گویند بستانند آب انار عذب صافی جهت و یکمن و آب سیب یکمن و نیم قند
سفید سه چهاریک و بعضی آب سیب سه چهاریک میکنند و قند یکمن و نیم بجوشانند تا بقوام
آید و این نوع بغایت مفید بود جهت مسلول و شکم ببندد و سرفه را سودمند بود و دل را
قوت دهد و ضعف و ذبول زایل کند **شراب انجیر** قوت گرده بدهد و باه بیفزاید و نعوظ
تمام آورد و منی زیاده کند و مثانه را پاک گرداند از علت و قوت مجامعت بدهد **صنعت آن**
بستانند نخود یکمن و در پنج من آب بریزند تا ماز بدبو و [illegible] آید و بعد از آن بستانند انجیر سفید
خوب دو من و در پنج من آب بجوشانند تا یکمن و نیم بماند بپالاید و طبیخ نخود بر سر آن کنند
و نخود و انجیر چند ازد و بهر یکمن و نیم طبیخ انجیر یکمن و نیم عسل کف گرفته بر سر آن کنند و دارچینی
و خولنجان و قرنفل و سنبل الطیب از هر یک یک درم زعفران شاخ نیم درم مجموع نیم کوفته
در خرقه بندد و دران اندازد و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و استعمال کند شربتی
پنج مثقال لعق کند پیش از غذا و بعد از غذا نیز شاید و اگر با آب گرم خورد هم شاید **شراب**
گاوزبان دل را قوت دهد و توحش سوداوی زایل کند و بغایت مفید بود **صنعت آن**
بگیرد آب لسان الثور معطر یکمن و آب ماء الجبن یکمن و عسل صافی یکمن بر سر آن کند و
بجوشانند تا بقوام آید و زعفران یک درم دران حل کند و اگر قند خواهد شاید و اگر گاوزبان
تر نبود بستانند گاوزبان خشک چهل مثقال و در یکمن گلاب بخوابانند و بجوشانند و بپالایند
و قند صافی کرده یکمن بر سر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید شربتی ده درم نافع بود و مفید
[illegible] آب به ترش و شیرین ده رطل شراب کهن خوشبوی پنج رطل [illegible]
خوابانند یک شبانروز و بعد از آن بجوشانند و بپالایند و باز بر سر آتش نهند و عسل
آنچه خواهد دو رطل و نیم دران اندازد و دارو ها زنجبیل و هیل و قرنفل و مصطکی از
هر یک نیم درم زعفران [illegible] و مشک از هر یک دانگی در خرقه بسته اگر خواهد دران اندازد
و بجوشانند و زمان زمان کیسه دارو می مالد تا تمام شود و فرو گیرد و در ظرف کند نافع بود
شراب بالنگو بستانند بالنگوی تازه یکمن و گاوزبان خشک سی درم بجوشانند و اگر بالنگوی

خشک بود سی مثقال و بپالاید و یکمن عسل کف گرفته بر سر آن کند و بجوشانند تا
بقوام آید و بعضی در شراب بالنگو زعفران و مصطکی می کنند و اولی آن بود که نکنند
و اگر احتیاج بآن بود وظیفهٔ طبیب بود ترکیب آن و اگر قندی خواهد بهمین سبیل
که گفته شد استعمال نماید **سکنجبین ساده** مستعمل تب را زایل کند و سده بگشاید و تشنگی
بنشاند و معده را از بلغم پاک گرداند و بیشتر مزاج گرم را موافق بود و جگر را قوت
دهد و صفرا بشکند و صحت محرور مزاج را نگاه دارد لیکن باه را نقصان دهد
صنعت آن قند صافی کرده و سرکه سفید آن مقدار که کفایت بود بر سر آن کند و قدری
گلاب و اولی آن بود که در دیگ سنگین بجوشانند و اگر نه باید که داند که چگونه در دیگ
دیگر باید پختن و بجوشانند تا بقوام آید و باید که سرکه در اوایل بکنند که قند صافی کرده
باشند تا چون بقوام آید سرکه خام نباشد **سکنجبین به** مستعمل قوت معده و جگر بدهد
و اشتها باز دید کند و سده بگشاید و ناقهان را عظیم سودمند بود **صنعت آن**
بگیرد به اصفهانی خوب و گواری خوب خوشبو و از دانه پاک کند و بکوبد و آب آن
بگیرد و یکمن آب به و یکمن قند صافی کرده و یک چهاریک سرکه سفید بر سر آن کند و
بجوشانند تا بقوام آید و اگر چند پاره به دران اندازد شاید و فرو گیرید و استعمال
نماید **سکنجبین بزوری سرد** مستعمل سده بگشاید و استسقا و سوء القنیه زایل کند
و بول براند و تشنگی بنشاند و تبهای تیز را سودمند بود **صنعت آن** تخم کاسنی و تخم
خربزه و تخم خیارزه و تخم خیار بالنگ از هر یک پنج درم پوست بیخ کاسنی و بیخ
پوست رازیانه از هر یک ده درم مجموع نیم کوفته کند و در سه رطل آب و سی مثقال
سرکه بخوابانند یک شبانروز و بعد از آن بجوشانند و بپالایند و یکمن قند صافی کرده بر
سر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید و استعمال نماید **سکنجبین بزوری گرم** مستعمل سده جگر
و معده بگشاید و بول براند و معده را از فضول پاک کند و استسقا و سوء القنیه را نافع
بود **صنعت آن** پوست بیخ کبر و پوست بیخ رازیانه و پوست بیخ کرفس از هر یک
هشت درم تخم کرفس و رازیانه و انیسون و تخم کاسنی و تخم کشوث از هر یک پنج درم
عصارهٔ غافث و ریوند چینی از هر یک دو درم مجموع نیم کوفته در سه رطل آب و چهاریکی
سرکه بخوابانند و همچنانکه در سکنجبین بزوری سرد گفته شد بپزد و استعمال نماید نافع بود

سکنجبین بزوری ریوندی مستعمل تخم کاسنی و تخم خربزه و تخم خیارزه و تخم خیار
بالنگ از هر یک ده درم نیم کوفته پوست بیخ کاسنی تر پانزده درم پوست بیخ راز
یانه تر ده درم زرشک تازه اول دانه پانزده درم تخم رازیانه سه درم ریوند
چینی پنج مثقال نبات یکمن سرکه چهل درم چنانچه گفته شد بپزد و ریوند شیره بگیرد چنانچه
در شراب [illegible] گفته شد و اگر یکمن سود بوالا [illegible] اضافه کنند شاید سکنجبین بزوری معتدل
سده جگر و سپرز بگشاید و بول براند و تبهای مرکب را نافع بود صنعت آن تخم کاسنی
و تخم کرفس و تخم رازیانه و پوست بیخ کاسنی از هر یک ده درم مجموع نیم کوفته و با
یک چهاریک سرکه و سه رطل آب چنانچه ذکر رفت با یکمن قند صافی کرده بقوام آورند
سکنجبین افتیمون مستعمل مولف تخم کاسنی و تخم رازیانه و تخم کرفس و افسنتین از هر یک
سه درم سیه تخم ده مثقال پوست بیخ کاسنی و بیخ رازیانه و افتیمون از هر یک هفت
درم ادویه بغیر از افتیمون نیم کوفته بجوشانند افتیمون در صره کتان بندد و سرکه یک
چهاریک اضافه ادویه کنند چنانچه ذکر رفت نبات یکمن در آخر جوش افتیمون در
صره کتان ببندند تا دو سه جوش بزنند تمام شود سکنجبین عنصل مستعمل سرکه
عنصل یک چهاریک و عسل مصفی یکمن و اگر قند و عسل باهم کنند بهتر بود بجوشانند تا بقوام
آید جهت ضیق النفس و استسقا و حرارت و سعال بلغمی و سعال قدیم بغایت نافع بود و
مفید والله اعلم بالصواب و الیه المرجع والمآب

باب التاسع فی اللعوقات

لعوق سپستان مستعمل سودمند بود خشونت حلق و سرفه و سینه
و شش نرم دارد و ذات الجنب و ذات الصدر نافع بود صنعت آن سپستان
دویست عدد مویز طایفی بیدانه چهل درم فلوس خیارشنبر ده مثقال بیخ مهک نیم کوفته
خراشیده چهل درم مجموع در شش رطل آب بپزند تا با دو دانگ آید و فرو گیرند و در
دست بمالند و صافی کنند و یکمن قند سفید بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید لعوق زوفا
مستعمل سودمند بود در ربو و سرفه کهن و سینه و شش را از اخلاط غلیظ پاک کند صنعت آن
بستانند ایرسا و زوفای خشک از هر یک بیست درم ایرسا نیم کوفته کنند و با سه رطل
آب بجوشانند تا با یک رطل آید و بدست بمالند و صافی کنند و با سه رطل آب بجوشانند
تا با یک رطل آید و بدست بمالند و صافی کنند و یک رطل قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجو

شانند تا بقوام آید لعوق اسقیل مستعمل سودمند بود ربو و جهت سرفه کهن و ربو اگر سرفه
از رطوبت غلیظ بود صنعت آن بستانند اسقیل بریان کرده سه درم ایرسا دو
درم فراسیون و زوفا از هر یک یک درم کوفته و بیخته بعسل مصفی بسرشند و استعمال نمایند
لعوق خیارشنبر مستعمل بنفشه پنج مثقال عناب بیست دانه سپستان پنجاه دانه مویز
طایفی سی دانه بیخ مهک خراشیده ده درم خشخاش نیم کوفته بیست مثقال زوفا سه
مثقال رازیانه سه مثقال ایرسا نیم کوفته سه درم کتیرا سه مثقال صمغ عربی و الکوی سیاه
دو درم پرسیاوشان پنج مثقال تین سفید بیست عدد بجوشانند و بدست بمالند
و صافی کنند و فلوس خیارشنبر بیست مثقال در آن حل کرده و قند سفید یکمن اضافه
کنند و باز دو سه جوش بدهد و مغز تخم خیارین و مغز بادام شیرین از هر یک پنج درم
مغز پنبه دانه سه درم باقلای سفید کرده ده مثقال خبازی سه درم گل خطمی پنج درم
علیمو سه درم کوفته و بیخته بدان بسرشند و بیست مثقال روغن بادام شیرین اضافه کنند
لعوق خشخاش مستعمل سودمند بود جهت نزله و ریشهای شش و چون رفتن آن و
سرفه گرم را مفید بود صنعت آن بستانند صد عدد خشخاش بزرگ و دانه آن بیرون
آورده و در پنج رطل آب بخوبانند یک شبانه روز تا باز نیم آید و در دست بمالند
و صافی کنند و هر یکمن آب خشخاش را یکمن قند صافی کرده و یکمن مثلث بر سر آن کنند
و بجوشانند تا بقوام آید و فرو گیرد و صمغ عربی و کتیرا و نشاسته هر یک پنج درم کوفته
و بیخته بدان بسرشند و استعمال کنند معجون رب السوس مستعمل سودمند بود فضول لزج که
در سینه لزج جمع شده باشد مفید بود صنعت آن رب السوس و کتیرا و مغز بادام تلخ
مقشر و تخم رازیانه از هر یک جزوی کوفته و بیخته با عسل کف گرفته بسرشند و روغن
بادام اضافت کنند شربتی یک مثقال تا دو مثقال بطبیخ زوفا یا شاهتره نافع بود

باب الثامن فی السفوفات

سفوف جلنار رمان مستعمل سودمند اسهالی که از ضعف معده بود و قوت آن بدهد
صنعت آن نار دانه ترش و شیرین کرده بریان بیست درم تخم مورد و بلوط و
سماق و زیره کرمانی بسرکه خوب بیاغاریده یک شبانه روز و بعد از آن خشک کرده بریان
کرده پوست کنار و پوست سنجد و کشنیز بریان کرده و خرنوب نبطی و خرنوب شامی از

از هر یک ده درم سک و عود و رامک از هر یک یکمثقال کوفته سفوف سازد شربتی
از پنج درم تا پنج مثقال و مجموع سفوفات را قوت تا دو ماه باقی است بعد از ان
ضعیف میشود نسخهٔ دیگر هم سفوف حب الرمان مستعمل انار دانه بریان کرده ده مثقال
زیره کرمانی مدبر بسرکه و خرنوب منقی و سماق و حب الاس و لب کلنار و شاه
بلوط و کشنیز بریان کرده و قرظ از هر یک پنج درم کوفته و بیخته شربتی یکمثقال نافع
بود سفوف اهلیلج مستعمل سودمند بود اسهال کهن و زحیر و ضعف معده و بواسیر را
بغایت نافع بود صنعت آن حب الرشاد بریان کرده یک جهار یک زیره کرمانی بسرکه
خیسانیده خشک کرده و بریان کرده بیست مثقال بزر کتان و بزر کراث و هلیله
سیاه از هر یک ده مثقال مصطکی پنج درم هلیله سیاه بروغن زیت بریان کنند
و دارو ها همه کوفته و بیخته بغیر از حب الرشاد که آن نیم کوفته باشد و بعضی هلیله کابلی در
روغن زیت بریان کرده اضافت میکنند و شربتی یک مثقال تا دو مثقال بر سر آن
آب سرد باز خورد که نافع بود و مجرب سفوف الطین مستعمل که آنرا سفوف نشاسته خوانند
سودمند بود پیچ را و اسهال مراری را بغایة نافع است صنعت صنعت آن بنکو و
تخم ریحان و تخم مرو و نشاسته و تخم حماض و صمغ عربی و گل ارمنی و طباشیر از هر یک ده درم
صمغ عربی و گل ارمنی و طباشیر و نشاسته و تخم حماض نیم کوفته کنند و خلط کنند و باید که
مجموع بریان کرده بود بغیر از طباشیر و گل ارمنی که آنرا احتیاج نیست بریان کردن و
استعمال کنند بگلاب تر کنند و بروغن گل چرب کنند شربتی از سه درم تا پنج مثقال در رو
برد و اگر برب به یا رب مورد خورد شاید و بعضی بارتنگ اضافت میکنند نسخهٔ دیگر
هم سفوف الطین مستعمل بنکو و تخم مرو و ریحان و نشاسته نیم کوفته کنند و صمغ عربی و طین ارمنی
از هر یک ده درم نیم کوفته کنند و تخم ها اندکی بریان کنند و با هم بیامیزند و استعمال کنند
که بغایت نافع است سفوف خرنوب مستعمل سودمند بود جهة اسهال و استرخاء معده
معده و مجربات است صنعت آن خرنوب نبطی بی دانه و زیره کرمانی مدبر بسرکه خوب خیسانیده
خانچه رسمست و سماق و بت کنار و حب الاس و بلوط و کشنیز خشک بریان کرده و
مصطکی از هر یک مساوی کوفته و بیخته شربتی یک مثقال تا دو درم باب مورد بر سرشته
ولعق کنند سفوف انار دانه بازری مستعمل سودمند بود ضعف معده را و قوت وی

بدهد و شکم ببندد و بغایت نافع بود صنعت آن نانخواه و زنجبیل و سماق و
انار دانه ترش بریان کرده و رز شک بیدانه و لب کنار از هر یک ده درم
قند سفید بیست درم مجموع کوفته و بیخته استعمال کند سفوف سماق مستعمل سودمند
بود جهت اختلاف صنعت آن سماق ده درم تخم مورد و انار دانه ترش
بریان کرده از هر یک پنج درم خرنوب نبطی سی درم صمغ عربی و کلنار از هر یک
یک مثقال و نیم مجموع کوفته و بیخته شربتی پنج درم استعمال کند سفوف البلوط
مستعمل شکم ببندد صنعت آن شاه بلوط و بلوط و تخم الزبیب از هر یک ده درم کوفته
و بیخته شربتی سه مثقال استعمال کند سفوف البزور مستعمل سودمند بود جهت باد ها و
نفخ که در معده بود صنعت آن کرویا و انیسون و زیره کرمانی و تخم کرفس و قاقله
و قرفه و نانخواه از هر یک دو درم قرنفل و زنجبیل و دار فلفل از هر یک نیم درم
قند سفید بیست مثقال کوفته و بیخته شربتی ده درم استعمال کند سفوف هلیله مستعمل
خاص مسهل نقرس و مفاصل و عرق النسا و مجربات صنعت آن سورنجان معرب
هفت درم پوست هلیله زرد هفت مثقال سنا مکی ده مثقال لوز بیدان کرم ورق
گل سرخ پنج درم پوست بیخ کرفس سه مثقال ورق حنا سه درم زعفران یک درم مغز بادام
مقشر سه درم قند سفید شصت درم سقمونیا مشوی یکمثقال مجموع کوفته و بیخته بغایت سحق
کرده شربتی دو مثقال بر سر آب سرد کند و باز خورد و بعضی سقمونیا نمی کنند سفوف سورنجان
مستعمل مولف این مسهل جهت مفاصل و نقرس و عرق النسا بغایت نافع بود و سود
مند صنعت آن سورنجان مصری ده درم سنا مکی هفت درم مغز بادام مقشر سه درم
پوست هلیله زرد سه درم زعفران نیم درم قند سفید سی درم سقمونیا مشوی یکدرم
و اگر ماده بلغم بود احتیاج سقمونیا نیست و مرکب باید که داند که چون ماده بلغمی بود
تربد عوض سقمونیا کند پنج درم شربتی دو مثقال با آب سرد نافع بود نسخهٔ دیگر هم سفوف سورنجان
سورنجان مصری ده مثقال سنا مکی پنج درم تربد سفید مجوف پنج درم مغز بادام سفید
کرده سه درم الموح سفید سی درم زعفران یکدرم سقمونیا مشوی دو درم شربتی
دو مثقال بر سر آب سرد و در بعضی نسخها سی درم مغز بادام میکنند نسخهٔ دیگر هم سفوف سورنجان
و این نسخه جهت ماده صفراوی سودمند بود صنعت آن سورنجان مصری ده درم مغز بادام

سفید کرده پنجدرم سنا مکی پنجدرم قند سفید ده درم زعفران نیم درم سقمونیا
مشوی نیم درم و این نسخه مستعمل دار الشفا شیراز بوده است **نسخه دیگر سفوف سورنجان**
سورنجان ده درم قند سفید ده درم زعفران دانگی کوفته و بیخته شربتی یکدرم با
آب سرد کند و باز خورد **سفوف الورد** مستعمل سودمند بود جهت کسانی که مدقوق
باشند **صنعت آن** طباشیر و ورق گل سرخ از هریک پنجدرم گل ارمنی و صمغ عربی
از هریک دو درم عصاره زرشک و کرد حماق از هریک سه درم جلنار یکدرم و نیم
مقل مکی یکدرم و نیم کشنیز خشک بریان کرده دو درم کوفته و بیخته شربتی یکمثقال مفید
بود **سفوف السرطان** مستعمل جهت مسلول بغایت نافع بود **صنعت آن** سرطان نهری
سوخته ده درم طین قبرسی و صمغ عربی و خشخاش سفید و سیاه و مغز تخم خربزه از
هریک پنجدرم کوفته و بیخته استعمال کند و این سفوف مسلول را نافع بود بغایت و
باید که سرطان را بخاکستر چوب رز سوخته باشند بعد از ان سوخته کنند و بعضی بعوض
مغز تخم خربزه کثیرا سه درم کنند **سفوف قاطع الدیدان** مستعمل جهت کرمها که دفع کند بغایت
مفید بود و مجرب **صنعت آن** ترمس و کندش و میویزج مصری از هریک یکمثقال نمک
سندی و افسنتین رومی از هریک دو درم کوفته و بیخته نفط سیاه و زهره گاو و کشنیز
و بعد از ان سحق کنند کرده استعمال کند و شربتی یکمثقال تا دو درم نافع بود و مجرب
نوعی دیگر مستعمل مولف کتاب شیح ارمنی و ترمس و قنبیل و قسط تلخ و برنگ کابلی
مقشر و حرش و تربد سفید مجوف و افسنتین رومی از هریک یکدرم حب النیل نیم درم
نمک هندی نیم درم مجموع کوفته و بیخته و در شیر یک جهاریک و شکر سرخ ده درم بعد از انکه
سه روز بامداد شیر و شکر خورده باشد و غذا آنکوبث نخود و شیره خشکدانه روز چهارم
بیاشامد نافع بود و معالجه کرم کدو دانه مشکل است که البته بعد از چهل روز یا دو ماه
عود می کند و در آخر این کتاب شرح قاتلات دود و ادوات داروان گفته شود و
و مولف این کتاب این زحمت از چند کس دفع کرده **سفوفی** که سنگ گرده و مثانه
اطفال پاک کند مغز تخم خربزه و صمغ عربی و صمغ اجاص و قلت از هریک پنج درم
کوفته و بیخته سفوف سازد و شربتی نیم درم تا یکدرم بود **سفوفی** که سنگ گرده و مثانه
پاک کند بگیرد مغز بادام و تخم خیار بالنگ و مغز تخم کدو و مغز خیار زه و تخم خربزه و خطمی و زاریخ

رازیانه از هریک یکدرم قلت و صمغ اجاص از هریک دو درم حجر الیهود نیم درم
کوفته و بیخته بر سر این مطبوخ که یاد کرده میشود بیاشامد بستانند خشک بیست
درم و بجوشانند تا باز نیمه آید و صافی کنند و هر روز ده درم تا پنج درم لعاب بکود
یکمثقال سفوف و پنجدرم نبات هفت روز بیاپی استعمال کند **سفوف مقوی** مستعمل نافع
بود جهت ضعف معده و سردی آن و اشتها را آن باز دید کند **صنعت آن** قاقله و طباشیر
و اصل السوس و ریوند و ورق گل سرخ و مصطکی و کبابه و فرنجمشک و نعناع خشک
و تخم کرفس از هریک پنجدرم عود هندی دو درم و نیم قند سفید بیست درم کوفته و بیخته
استعمال کند

باب التاسع فی الحبوبات

حب ایارج مستعمل سودمند بود مرضهای سرد را و معده را پاک گرداند از همه خلطها و بغایت
مفید است **صنعت آن** ایاره فیقرا یکمثقال تربد سفید خراشیده و بروغن بادام
چرب کرده یک درم حب النیل و انیسون و غاریقون سفید از هریک نیم درم نمک
هندی دانگی و نیم شحم حنظل دانگی کوفته و بیخته و بآب رازیانه تر سرشند و حب سازند
هریک بمقدار نخودی و این یک شربت است اگر خواهد در عسل گردانیده فرو برد و اگر
خواهد در شاش شکر سرخ پیچیده فرو برد و همه حبوب مسهله قوة آن تا دو ماه می ماند
بعد از ان ضعیف میشود و بهتر آن بود که در روز ساخته باشند و در لت غربال
در سایه نگاه داشته باسحرگاه بعد از ان استعمال کند **نوع دیگر حب ایارج** از کامل الصناعه
جهت صداع بلغمی سودمند بود **صنعت آن** تربد سفید مجوف یکدرم و نیم ایاره فیقرا
یکدرم شحم حنظل نیم درم سقمونیا و انیسون و عود از هریک دانگی نمک هندی دو دانگ
کوفته و بیخته باب کرفس سرشند و حب سازند و این یک شربت است **نسخه دیگر حب ایارج** هم از
کامل الصناعه تربد سفید مجوف خراشیده دو درم ایاره فیقرا سه درم پوست هلیله
کابلی و نمک هندی از هریک دو درم شحم حنظل یکدرم تخم کرفس نیم درم کوفته و بیخته
حب سازد شربتی دو درم یا سه درم نافع باشد **حب صبر** مستعمل طبیب سقوطری یکمثقال
تربد سفید مجوف خراشیده و بروغن بادام چرب کرده حب النیل و غاریقون و انیسون
از هریک پنجدرم شحم حنظل و نمک هندی از هریک دانگی و نیم مقل و کثیرا از هریک دانگی
کوفته و بیخته باب کرفس تر سرشند و حب سازند و این یک شربت است **حب صبر** نسخه صاحب

کامل جهة صداع بلغمی نافع بود صنعت آن صبر سقوطری شش درم مصطکی چهار درم تربد سفید
مجوف کوفته و بیخته حب سازند حبهای بزرگ مانند نخودی شربتی ده حب تا
چهارده حب در وقت خواب فرو برد و این حب را شبیار خوانند و مفید است
حب سورنجان مستعمل سودمند بود در مفاصل و نقرس و عرق النسا صنعت آن صبر سقوطری
و تربد سفید مجوف و سورنجان مصری از هریک یک مثقال ماهی زهره یکدرم حب النیل
و غاریقون از هریک نیم درم کثیرا و تخم حنظل از هریک دانگی نمک هندی دانگی و نیم کوفته
و بیخته باب کرفس تر بسرشند و حب سازند و این یک شربت است حب منقیه مستعمل جهة
درد سر و چشم و شقیقه سودمند بود و دماغ را پاک گرداند و جهة درد گوش نافع بود صنعت آن
بنفشه خشک دو درم تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده یکدرم رب
السوس و پوست هلیله زرد و افتیمون از هریک نیم درم سقمونیا مشوی نیم دانگ کوفته
و بیخته باب خالص بسرشند و حب سازند و این یک شربت حب شبیار مستعمل سودمند
بود جهة درد معده و سر صنعت آن صبر سقوطری سه درم پوست هلیله زرد و ورق گل سرخ
و تربد سفید مجوف خراشیده و بروغن بادام چرب کرده و مصطکی از هریک یکدرم
کوفته و بیخته بسرشند و حب سازند و در سایه نگاه دارند تا خشک شود شربتی یک مثقال
تا سه درم در وقت خواب فرو برد و بخسبد نافع بود حب مقل مستعمل هلیله سیاه و پوست
هلیله زرد و آمله مقشر و پوست بلیله از هریک یکدرم مقل ازرق چهار درم مقل را در
آب کند تا خیسیده شود بعد از آن در هاون کند و بساید تا مقل حل شود و داروها
کوفته و بیخته بدان بسرشند و حب سازند شربتی دو درم بود حب شبیار مستعمل مؤلف صبر
سقوطری سه درم پوست هلیله زرد و ورق گل و تربد سفید مجوف خراشیده و بروغن
بادام چرب کرده و مصطکی از هریک یکدرم سقمونیا و کثیرا از هریک نیم درم کوفته
و بیخته بسرشند و در سایه خشک کنند شربتی یک مثقال در وقت خواب فرو برد و بخسبد صنعت آن
نسخه صاحب کامل که آنرا حب صبر خوانند بلغمی که در معده جمع شده باشد دفع کند
صنعت آن هلیله کابلی و تربد سفید مجوف از هریک پنج درم ورق گل چهار درم مصطکی
دو درم صبر سقوطری کوفته و بیخته باب بسرشند و حب سازند شربتی یک مثقال بود در وقت
خواب حب منتن مستعمل سودمند بود فالج و لقوه و قولنج و درد مفاصل که از سردی بود

بود و نقرس که از سردی بود و بادها غلیظ و درد اعصاب و استرخاء آن
و درد پشت و ادرار بول و حیض بکند و نافع است صنعت آن اشق و سکبینج
و جاوشیر و مقل و حرمل و شحم حنظل و صبر سقوطری و تربد سفید مجوف و پوست
هلیله زرد و انزروت اجزا مساوی کوفته و بیخته صمغها در آب کند تا بخیسد و
حل کند کرده داروها کوفته و بیخته بدان بسرشد و حب سازد شربتی از دو درم تا
دو مثقال شاید و قوت این تا دو ماه می ماند حب منتن نسخه از کامل الصناعه
جهة فالج و استرخا نافع بود صنعت آن سکبینج و اشق و جاوشیر و مقل و حرمل و شحم
حنظل از هریک سه درم صبر سقوطری و تربد سفید مجوف از هریک پنج درم فرفیون و جند
بیدستر هریک یکدرم ادویه خشک کوفته و بیخته و صموغ باب کند تا حل کرده بسرشند
باب و حب سازد و شربتی سه درم نوعی دیگر هم از صاحب کامل هلیله کابلی پنج درم سکبینج
و اشق و جاوشیر و حرمل و صبر از هریک چهار درم مقل ازرق و حنظل و حنا کمی انزروت
از هریک دو درم فرفیون و جند بیدستر و سقمونیا از هریک نیم درم زعفران و قرنفل از هر
یک دو دانگ بها لطریقه بسازد شربتی سه درم حب غاریقون مستعمل افتیمون و صبر از هر
یک شش درم غاریقون چهار درم سقمونیا یکدرم انیسون و فطراسالیون و تخم کرفس دو
نو از هریک دو درم کوفته و بیخته حب سازند شربتی از دو درم تا سه درم معده را بگشاید و
استسقا را سودمند بود و بیماریها جگر را سود دارد صنعت آن غاریقون پنج درم
مر پنج درم تربد سفید مجوف پنج درم ایرسا سه درم ایارج فیقرا پنج درم فراسیون سه درم
شحم حنظل دو درم افیون یکدرم انزروت دو درم سقمونیا مشوی یکدرم کوفته و بیخته
حب سازند شربتی دو درم و قوت این تا شش ماه است حب اسطمخیقون المختار مستعمل
سودمند بود مرضها که از بلغم غلیظ لزج و سودا بود و بدن را پاک کند از خلطهای مختلف
صنعت آن ایارج فیقرا ده درم پوست هلیله زرد و افتیمون اقریطی و غاریقون و سنای
و نمک هندی از هریک دو درم مقل ازرق شش درم ادویه کوفته و بیخته مقل را در آبی که
در افتیمون جوشیده باشند خیسانند و حل کنند و داروها بدان بسرشند و حب سازند شر
بتی سه درم نافع بود هم حب اسطمخیقون حب بلسان و عود بلسان و سلیخه و سنبل الطیب
و اسارون و دارچینی و زعفران و مصطکی و بیخ اذخر و وج و عصاره افسنتین و زراوند

مدحرج

ونمک هندی از هریک یکدرم صبر سقوطری پانزده درم سقمونیا مشوی و غاریقون سفید و شحم حنظل از هریک سه درم افتیمون اقریطی و بسفایج فستقی از هریک شش درم کوفته و بیخته حب سازند و در ظرف آبگینه نگاه دارند و بعد از آنکه در سایه خشک کرده باشند شربتی دو درم و نیم نافع بود **حب اسطوخودوس** مستعمل تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده دو درم صبر سقوطری و حب النیل از هریک یکدرم شحم حنظل و سقمونیا از هریک دو دانگ کوفته و بیخته باب کرفس تر بسرشند و حب سازند شربتی یکدرم **حب قوقایا** مستعمل این حب جالینوس است سودمند بود درد سر که از بلغم بود چشم روشن کند و خلطهای غلیظ لزج از بدن پاک کند **صنعت آن** صبر سقوطری و عصاره افسنتین و ورق افسنتین و مصطکی از هریک دو درم سقمونیا مشوی و تخم حنظل از هریک درم کوفته و بیخته باب کرفس بسرشند و حب سازند شربتی یک مثقال و بعضی درین نسخه عصاره افسنتین و ورق افسنتین میکنند **نسخه دیگر حب قوقایا** مستعمل مصطکی و عصاره افسنتین و تخم حنظل و صبر سقوطری و سقمونیای مشوی از هریک یکدرم کوفته و بیخته باب خالص بسرشند و حب سازند شربتی از یکدرم تا دو درم و نیم استعمال کند بحسب مزاج **حب سکبینج** مستعمل سودمند و قولنج و درد روده و بلغم و بادهای غلیظ دفع کند و حیض براند **صنعت آن** صبر سقوطری و سکبینج و تخم کرفس و انزروت و پوست هلیله زرد از هریک دو درم و نیم تربد سفید مجوف خراشیده دو درم تخم حنظل یکدرم و نیم مجموع کوفته و بیخته حب سازند شربتی سه درم و اگر باب رازیانه بسرشند نیکوتر بود و بعضی درین نسخه صبر نمی کنند و خشک کرده استعمال نماید **حب شیطرج** مستعمل تربد سفید مجوف خراشیده ده درم صبر سقوطری بیست درم زنجبیل و خردل سفید و ملح هندی و وج و شیطرج هندی از هریک دو درم دارفلفل و عاقرقرحا از هریک یکدرم فانید سکری چهار درم کوفته و بیخته باب کنند تا باب کرنب بسرشند و حب سازند شربتی سه درم سودمند بود درد مفاصل و اعصاب و فالج و لقوه و حیض براند بغایة مفید است **حب شاهترج** مستعمل ز کامل الصناعه حب جرب بغایت سودمند بود **صنعت آن** هلیله زرد و کابلی و سیاه از هریک پنجدرم صبر سقوطری هفت درم سقمونیا سه درم کوفته و بیخته باب شاهترج خوب بیذه در آون کند و باید چون خشک شود

شود دیگر بار تکرار کند آب شاهترج چهار نوبت بعد از آن سحق کند و حب سازند مانند نخودی و خشک کند شربتی از یکدرم تا یکمثقال نافع بود **حب غافث** مستعمل سودمند بود تبهای بلغمی کهن را **صنعت آن** صبر سقوطری پوست هلیله زرد و غاریقون و عصاره غافث از هریک مساوی کوفته و بیخته باب کرفس یا باب خالص بسرشند و حب سازند شربتی سه درم و در عقب آن آب گرم باز خورد نافع بود **حب اسطوخودوس** مستعمل پوست هلیله کابلی پوست هلیله زرد از هریک پنجدرم اسطوخودوس و غاریقون و افتیمون و بسفایج از هریک سه درم شحم حنظل یکدرم و نیم قرنفل و فوتنج از هریک یکدرم کوفته و بیخته باب خالص بسرشند و حب سازند شربتی چهار درم **حب اسطوخودوس** نسخه صاحب کامل جهة صداع سوداوی سودمند بود **صنعت آن** هلیله کابلی و سیاه و زرد و صبر سقوطری و بسفایج از هریک سه درم غاریقون چهار درم افتیمون اقریطی و اسطوخودوس از هریک پنجدرم شحم حنظل دو درم و نیم خربق اسود دو درم مجموع کوفته و بیخته باب بالنکو بسرشند و حب سازند شربتی دو درم و نیم تا سه درم استعمال نماید **حب الذهب** مستعمل سودمند بود جهة درد سر و چشم روشن کند و بدن را از اخلاط پاک کند **صنعت آن** صبر سقوطری هشت درم پوست هلیله زرد ده درم مصطکی و کثیرا و سقمونیا و زعفران از هریک سه درم ورق گل سرخ پنجدرم کوفته و بیخته باب خالص بسرشند و حب سازند چها ا بزرگ و در سایه خشک کند شربتی از وی دو درم نافع بود تا دو درم و نیم **حب البنفشج** مستعمل سودمند بود جهة درد چشم و درد سر و شقیقه و تنقیه دماغ کند از اخلاط **صنعت آن** بنفشه خشک دو درم تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده یکدرم بسفایج اسطوخودوس پوست هلیله زرد و افتیمون از هریک نیم درم ورق گل سرخ و سقمونیا از هریک دانگی کوفته و بیخته باب خالص بسرشند و حب سازند و این یک شربت **حب المسک** مستعمل مؤلف سنبل الطیب یکدرم فرنجمشک و قرنفل و نارمشک و کبابه و قرفه و لسان و فوفل و خولنجان و سعد کوفی از هریک یکدرم زنجبیل و ساذج هندی از هریک یکدرم مشک ترکی نیم درم باب گلاب و صمغ عربی حب سازند قوت دل دهد و بوی دهن خوش کند **نوعی دیگر حب المسک** کبابه یکدرم سنبل الطیب یکدرم قرنفل دو

نسخهٔ حب السعال

درم زنجبیل نیم درم مشک خالص نیم درم با آب به وگلاب و قدری صمغ عربی حب سازند
نسخهٔ دیگر حب المسک مستعمل سنبل الطیب یکدرم قرنفل یکدرم نارمشک و فرنجمشک و
کبابه وجوز الطیب وبسباسه وقاقله وخولنجان و نادرکنبویه شهری و زنجبیل از هریک
نیم درم فوفل وساذج هندی وقرفه وسعد کوفی وپوست ترنج از هریک یکدرم
مشک ترکی دانگی وگلاب وآب به قدری صمغ عربی ابرشند وحب سازند و در
سایه خشک سازند و در شیشه آبگینه نگاه دارند وبوقت حاجت استعمال کنند حب
السعال مستعمل سرفهٔ بلغمی را بغایت سودمند بود صنعت آن رب السوس و
کشمش از هریک یکدرم نشاسته وکثیرا وصمغ عربی ومغز دانه کدو از هریک یکدرم
نبات مصری نیم وزن داروها کوفته وبیخته بلعاب به دانه ابرشند وحب سازند نسخهٔ
دیگر حب السعال واین حب جهة سرفهٔ حار مفید افتد صنعت آن مغز بادام
سفید کرده ومغز تخم خیارین ونشاسته وصمغ عربی وخشخاش سفید از هریکی یکدرم
رب السوس دو درم باقلا مقشر سه درم کوفته وبیخته بلعاب نکو ابرشند وحب
سازند واستعمال کنند نوعی دیگر حب السعال مستعمل واین سرفهٔ بارد را مفید بود صنعت آن
پوست بیخ رازیانه وتخم کرفس ورب السوس و پرسیاوشان ومغز بادام تلخ کوفته
وبیخته با آب خالص ابرشند وحب سازند واستعمال نمایند نوعی دیگر حب السعال
جهة سرفهٔ یابس سودمند بود نشاسته وصمغ عربی ورب السوس اجزا مساوی کوفته
وبیخته با آب خالص ابرشند وحب سازند نوعی دیگر حب السعال جهة سرفهٔ رطب سود
مند بود صنعت آن فلفل ونبات مصری مساوی کوفته وبیخته حب سازند نوعی دیگر
حب السعال مستعمل نشاسته وکثیرا از هریک سه درم خشخاش ورب
السوس و به دانه از هریک چهار درم مغز بادام سفید کرده ده درم صمغ عربی سه
درم نبات مصری ده درم کوفته وبیخته بلعاب نکو سرشته حب سازند نسخهٔ دیگر حب
السعال جلنجبین سه درم بیخ گاوزبان یکدرم کوفته وبیخته با چهار درم نبات مصری
ابرشند وحب سازند واستعمال کنند واگر بعوض بیخ گاوزبان تخم گاوزبان کنند شاید
حب ممسک مستعمل شکم را ببندد وقطع اسهال کند صنعت آن سماق
دو درم عفص یکدرم قشر رمان نیم درم حب الآس ده درم دانه مویز سه درم کوفته

کوفته وبیخته با آبی که نیم درم صمغ عربی دران حل کرده باشند ابرشند وحب سازند
شربتی دو درم با آب مورد یا به استعمال کنند حبی که مجامعت را قوت دهد این حب
جالینوس است و مفید صنعت آن مغز دماغ گنجشک نر که در وقت هیجان گرفته
باشند وششقاقل مصری وتخم پیاز سفید وکشنیز خرما اجزا مساوی کوفته وبیخته ابرشند
وهر زمان که خواهند سه حب ازین در شراب حل کنند و بیاشامند نعوظی تمام حاصل شود

باب العاشر فی الاقراص

قرص اندرو خوردون مستعمل این نسخه ازان حنین ابن اسحق بن شیرازی است اختیار شیخ است
واین قرص از ادویه تریاق فاروق است صنعت آن دارشیشعان و
اسارون از هریک شش مثقال سلیخه شش مثقال اقحوان سفید هفت مثقال مصطکی شش
مثقال زعفران دوازده مثقال فقاح اذخر دوازده مثقال عود بلسان وقصب
الذریره از هریک شش مثقال مجموع کوفته وبیخته بشراب ریحانی صافی یا بماء العسل ابرشند
و در قرص ساختن دست بروغن بلسان چرب کنند و بعد ازان در سایه خشک کنند
واین قرص را قوت دو سال باقیست بعد ازان ضعیف میشود قرص اندرو خوردون
نسخهٔ صاحب منهاج دارشیشعان و مصطکی وسلیخه وقصب الذریره و فو و اسارون و
عیدان بلسان از هریک ششمثقال فقاح اذخر و زعفران از هریک دوازده مثقال
مجموع کوفته وبیخته مثلث ابرشند یا شراب مویزی و دست بروغن بلسان چرب کنند
وقرص سازند هریک بوزن یکمثقال واین هر دو نسخه از ادویه تریاق فاروق است
وقوت این هم دو سال بماند قرص اندرو خوردون که در تریاق غوره می رود با
برنج سفید باشد و ورد و سماق و حرا و افیثمون و قصب الذریره و عیدان بلسان
از هریک مساوی کوفته وبیخته مثلث ابرشند و سه روز هر روز یکبار ابرشند و بعد
ازان قرص سازند و در ظرف آبگینه نگاه دارند و قوت این قرص تا دو سال باقی
می ماند قرص الافاعی که در تریاق فاروق مستعمل است واین قرص بعد از دو ماه
استعمال کنند وقوت این تا دو سال باقی می ماند بعد ازان ضعیف میشود صنعت آن
بگیرد افعی اشقر جوان ماده ونشان نری و مادگی آنست که نر را دو قلاب بود و ماده
را چهار قلاب و هر دو قلاب در یک غلاف باشد ونشان افعی آن بود که سر وی پهن

بود و چشم وی سرخ بود و کشیده و شکم وی صلب بود و نشان جوانی وی آن بود که
سریع الحرکه بود و در رفتن سر وی مانند چهار انگشت از زمین بر داشته باشد و باید
که در موسم بهار چون آفتاب بحمل آید وی را بگیرند و تا ثور شاید لیکن چون آفتاب بجوزا
رسد نشاید و چون بگیرند باید که در سه روز و نه بار روز دیگر وی را بکشند و اگر رها کنند خشم
سمیت او زیاده شود و کشتن وی چنان است که سر و دنبال وی بر هم بندند و تنگ
محکم بر روی تیشه زنند ضرب سر و دنبال وی مانند چهار انگشت جدا کنند بتیشه چنانکه
تیشه تیز بر وی نهند و تنگ محکم بر تیشه زنند یا چوب دستی محکم چنانکه قطعا هیچ گوشت
بر وی نماند و بیک ضرب جدا شود و بعد ازان پوست از وی بکنند و آلات شکم وی
بیندازند و چند نوبت بشویند بآب شیرین و اگر بگاستر بکار شود شاید و بعد ازانکه
پاک شسته باشند و در دیگ سفالین یا مسین قلعی داده کنند و آب بر سر آن کنند
چندانکه کفایت و چوب شبت چند شاخ در اندازند و نمک و بجوشانند و اگر کوز چند در
اندازد شاید و بجوشانند تا مهرا شود و بعد ازان فرو گیرد و از دیگ بیرون آورد و
استخوان از وی جدا کند و گوشت وی بکوبد بکوفتن بغایت و بوزن آن نان خشک کوفته شده
اضافت کند و دیگر بکوبد نیک بعد ازان اگر خشک صفت بود قدر آب ازانکه در وی جوشیده
است اضافت کند بعد ازان قرص کند قرصها تنک مثل ناخن بزرگ و باید که دست بروغن
بلسان چرب کند در وقت قرص ساختن و در پشت قربال در سایه نگاه دارد تا خشک شود
و باید که قطعا اثر نم در وی نمانده باشد بردارد و در ظرف آبگینه نگاه دارد و بعد ازان
استعمال نماید **قرص اسقیل** که هم تریاق فاروق مستعمل است بستانند پاره عنصل کوچک در
خمیر گیرد و در تنور نهند تا پخته شود و بعد ازان بگیرد مغز آن که بغایت نرم باشد پس در هاون
بساید و بوزن آن آرد کرسنه که روستاییان شیراز او را کسنگ خوانند اضافت کنند و
قدر شراب بران کنند و بسرشند و دست بروغن گل چرب کند و قرص سازد و بعد از دو ماه
استعمال نماید و قوت این هم تا دو سال باقی می ماند **قرص الملک** مستعمل و این قرص در جهان
چین بزرگ مستعمل است **صنعت آن** لوف ده درم لک منقی بیست درم بکوبند و بنیم ده
مثلث بسرشند و قرص سازد و در ظرف آبگینه نگاه دارد و قوت این قرص تا شش ماه
باقیست **قرص بند** مستعمل خاصیت وی آنست که سودمند بود اختلاف دم و قطع دم ان

آن **صنعت آن** بند ده درم کندر و جلنار و اقاقیا از هر یکی چهار درم صمغ عربی
یکدرم دارچینی نیم درم کوفته و بیخته بسفیدی تخم مرغ بسرشند و قرص سازند و در سایه
خشک کنند و بعد ازان استعمال نماید و قوت این هم تا دو سال باقیست **قرص قوقیون**
که در مشرو دیطوس مستعمل است و آنرا قرص قوموخوانند **اخلاط آن** میویز طائفی بیدانه
چهار درم علک البطم بیست درم و چهار درم مرصافی و اذخر از هر یک دوازده درم دارچینی
و مقل ازرق و اظفار الطیب و سلیخه و سنبل رومی و اکلیل الملک و سعد و حب الغار
از هر یک سه درم قصب الذریره نه درم زعفران یک درم قفر الیهود دو درم انجره کوفتنی
باشد بکوبد و آنچه نقوع کردنی باشد نقوع کند در مثلث و با سه وزن آن عسل کف گرفته
بسرشند و بعضی از اطبا بمثلث تنها می سرشند و قرص می سازند و در سایه خشک می کنند
و استعمال مینمایند **قرص طباشیر ملین** مستعمل سودمند بود تبهای ملتهب صفراوی را و تشنگی ساکن
گرداند و سرفه و خشونت سینه را بغایت نافع بود **صنعت آن** طباشیر سفید چهار درم
ترنجبین سه درم مغز تخم خیار زه و مغز تخم خیار بادرنگ و مغز تخم کدو از هر یک دو مثقال
نشاسته و صمغ عربی و خشخاش سفید و کثیرا از هر یک یکدرم کوفته و بیخته بلعاب اسبغول
بسرشند و قرص سازند شربتی یک مثقال نافع بود و قوت این شش ماه باقیست
قرص طباشیر ملین نسخه دار الشفا طباشیر چهار درم ترنجبین پنج درم مغز تخم خیار زه
و مغز تخم کدو و نشاسته و صمغ عربی از هر یک سه درم کثیرا و خشخاش از هر یک دو درم
کوفته و بیخته بلعاب اسبغول بسرشند و قوت این تا شش ماه باقیست شربتی یک مثقال **قرص
طباشیر ملین** نسخه صاحب منهاج ورق گل سرخ و ترنجبین از هر یک پنج درم
نشاسته دو درم زعفران یک درم کثیرا و صمغ عربی و طباشیر از هر یک دو درم کوفته
و بیخته ترنجبین بگدازند و داروها بدان بسرشند و قرص سازند و استعمال کنند و
قوة این قرص تا دو سال باقی می ماند **قرص طباشیر معتدل** مستعمل سودمند بود تبهای
تیز و دفع خون از شکم را نافع بود **صنعت آن** ورق گل سرخ شش درم
صمغ عربی و نشاسته و کثیرا از هر یک چهار درم تخم حماض و طباشیر سفید از هر یک
سه درم کوفته و بیخته بلعاب اسبغول بسرشند و قرص سازند شربتی یک مثقال **قرص طباشیر معتدل**
مستعمل نسخه حکیم ابوالبرکات زرشک بی دانه و طباشیر سفید و ورق گل سرخ از هر

سه درم مغز تخم خیار بالنگ و مغز دانه کدو و تخم تورک و تخم کاسنی و تخم کاهو و صندل
مقاصری از هریک یکدرم کافور دانگی مجموع کوفته و بیخته بلعاب بنگو بسرشند و
قرص سازند شربتی یکمثقال و قوت این قرص شش ماه باقی میماند قرص طباشیر ممسک
مستعمل سودمند بود جهة اسهال صفراوی و دموی نافع بود صفت آن صمغ عربی
ده درم تخم حماض ده درم نشاسته ده درم ورق گل سرخ پانزده درم سماق
و زرشک بیدانه از هریک هفت درم مجموع بریان کرده طباشیر هفت درم گل ارمنی
ده درم کوفته و بیخته بگلاب قرص سازند و قوة این قرص تا شش ماه باقی میماند
شربتی یکمثقال نافع بود قرص طباشیر ممسک نسخهٔ صاحب کامل ورق گل سرخ هفت
درم تخم حماض چهار درم صمغ عربی و طین فارسی از هریک چهار درم بسباسه
بریان کرده دو درم زعفران یکدرم کوفته و بیخته بلعاب بنگو بسرشند و قرص سازند
شربتی یکدرم تا یک مثقال بشراب مورد یا شراب به نافع بود قرص ممسک نسخهٔ دیگر
مستعمل درین نسخه تفاوت در اوزان است اما ادویه همان است که در نسخهٔ اول
گفته شد صفت آن صمغ عربی و نشاسته و تخم حماض و ورق گل سرخ از هریک ده
درم زرشک بیدانه و سماق بیدانه از هریک پنجدرم مجموع بریان کرده و طباشیر
و گل ارمنی از هریک پنج مثقال کوفته و بیخته بگلاب بسرشند و قرص سازند و قوتش
تا شش ماه باشد شربتی یک مثقال نوع دیگر هم ممسک مستعمل ورق گل سرخ پنج درم
تخم حماض شش درم طباشیر سفید چهار درم نشاسته و صمغ عربی بریان کرده از
هریک سه درم کوفته و بیخته بگلاب بسرشند شربتی یکمثقال و قوت این قرص تا شش
باقی می ماند نسخهٔ دیگر هم قرص طباشیر ممسک مستعمل صمغ عربی و تخم حماض بریان
کرده از هریک ده درم ورق گل سرخ پانزده درم طباشیر و گل سرخ ارمنی و
سماق و زرشک بیدانه از هریک پنجمثقال کوفته و بیخته بلعاب بنگو بسرشند و قرص
سازند شربتی سازند یکمثقال و تا شش ماه قوة این قرص باقی است قرص کهربا
نسخهٔ صاحب منهاج مستعمل مؤلف خاصیت وی آنست که رفتن خون از شکم باز دارد
صفت آن کهربا و لسد و مروارید ناسفته و تخم خرفه از هریک پنجدرم سرون
بز کوهی سوخته و پوست تخم مرغ سوخته و کثیرا و صمغ عربی از هریک سه درم
کشنیز

کشنیز بریان کرده و خشخاش سفید و سیاه از هریک شش درم ودع سوخته و بذر
البنج از هریک دو درم مجموع کوفته و بیخته بلعاب بنگو بسرشند و قرص سازند شربتی
یکمثقال بود و قوت این تا شش ماه میماند نوع دیگر قرص کهربا نسخهٔ دار الشفا
مروارید ناسفته و لسد سوخته و کهربا سوخته و شادنج شسته و ودع سوخته
و کشنیز بریان کرده و صمغ عربی بریان کرده و سماق بریان کرده از هریک ده درم
عصارهٔ لحیة التیس و اقاقیا مصری و طباشیر سفید از هریک چهار درم کوفته
و بیخته بآب لسان الحمل یا باب طباشیر بسرشند و قرص سازند شربتی یکمثقال
و تا شش ماه قوة این باقی است قرص کهربا نسخهٔ دیگر مستعمل خشخاش سفید و مصطکی
و کهربا از هریک ده درم زعفران دو درم کوفته و بیخته باب بسرشند و قرص
سازند شربتی یکمثقال نافع بود قرص طباشیر کافوری مستعمل سودمند بود جهة تپهای
محرق و دق و تشنگی نشاند و سعال زایل کند صفت آن طباشیر سفید و ورق
گل سرخ و صندل مقاصری و تخم خیار زه و مغز تخم خیار بالنگ و تخم کاسنی و
تخم کاهو و تخم تورک از هریک چهار مثقال کافور یکدرم کوفته و بیخته بلعاب بنگو
بسرشند شربتی یک مثقال و قوة این هم تا شش ماه باقی میماند نوع دیگر قرص
طباشیر کافوری مستعمل نسخهٔ دار الشفا تخم حماض بریان کرده و گل مختوم و صمغ
عربی و مورد دوانه و طباشیر سفید و ورق گل سرخ از هریک بیست درم کوفته
و بیخته بگلاب بسرشند و قرص سازند شربتی یکمثقال و قوة این تا شش ماه میماند
قرص طباشیر کافوری ممسک نسخهٔ صاحب کامل خشخاش سفید مغز تخم کدو و تخم
تورک بزرالخرفه و مغز خیار زه و مغز به دانه بریان کرده از هریک شش درم صمغ
عربی و طباشیر و تخم حماض و طین قبرسی از هریک سه درم نشاسته دو درم ورق
گل سرخ پنجدرم کافور یکدرم کوفته و بیخته بلعاب بنگو بسرشند و قرص سازند شربتی
یکمثقال بآب سیب و آب به و آب مورد نافع بود قرص گلنار مستعمل خاصیت
وی آنست که خون رفتن از شکم باز دارد صفت آن سلیخه رومی و گل ارمنی و صمغ
عربی از هریک چهار درم ورق گل سرخ و گلنار و اقاقیا از هریک سه درم
کثیرا دو درم کوفته و بیخته بآب گلنار بسرشند و قرص سازند شربتی یک مثقال و

و قوتش این هم تا شش ماه باقی میماند نوعی دیگر نسخه صاحب منهاج سلیخه و طین مختوم و کثیرا
و صمغ عربی از هریک هشت درم کثیرا یکدرم کوفته و بیخته باآب کلنار سرشته و قرص سازند
شربتی دو درم نسخه دیگر هم از منهاج مستعمل سلیخه و طین مختوم و صمغ عربی و کلنار از هر
یک ده درم کثیرا پنجدرم کوفته و بیخته سرشته شربتی یکمثقال بود قرص انجبار مستعمل مولف
جهت نجح بغایت نافع بود و مفید صنعت آن عرق انجبار چهار درم و ورق گل سرخ و صمغ
عربی و کهربا از هریک سه درم نشاسته و گل ارمنی و لبد و طباشیر و رب السوس و کلنار و
صمغ عربی از هریک دو درم اقاقیا یکدرم و نیم کوفته و بیخته برب مورد سرشته و قرص
سازند شربتی یکمثقال و قوة این هم تا شش ماه می ماند قرص کافور مستعمل طباشیر سفید
ده درم رب السوس دو درم تخم کاهو سه درم تورک پانزده درم و ورق گل سرخ
پنجدرم کشنیز خشک پنجدرم اقاقیا و صمغ عربی و کلنار و گل ارمنی از هریک دو درم کافور
نیم درم کوفته و بیخته بلعاب اسبغول سرشته و قرص سازند شربتی یکمثقال و بعد از شش ماه
عمل آن باطل شود قرص کافور مستعمل نسخه صاحب کامل جهت تب دق بغایت نافع و مفید
بود صنعت آن مغز تخم کدو و مغز خیار زه و مغز تخم خربزه و مغز دانه به از هریک یکدرم
گل سرخ پنجدرم صمغ عربی و صندل سفید و نشاسته از هریک دو درم کوفته مجموع و بیخته بلعاب
اسبغول سرشته و قرص سازند و استعمال نمایند نوع دیگر قرص کافور مستعمل ورق گل
سرخ شش درم صمغ عربی و طباشیر از هریک چهار درم مغز دانه کدو و مغز تخم خیار بادرنگ
و تخم بالنگ تورک و بیخ مهک خراشیده از هریک بیست درم نشاسته سه درم زعفران دو
درم کافور پنجدرم کوفته بلعاب اسبغول سرشته و قرص سازند و استعمال نمایند نوع دیگر
قرص کافور نسخه دیگر صاحب منهاج سودمند بود تبهای ملتهب محرق تشنگی ساکن گرداند
و تب دق زایل کند و درد معده و جگر و قذف دم ساکن گرداند صنعت آن طباشیر سفید
چهار درم و ورق گل سرخ هفت درم عود هندی دو درم مغز تخم کدو و مغز تخم خیار بادرنگ
و تخم تورک از هریک چهار درم بیخ مهک و صندل مقاصری و ترنجبین پاک کرده و نشاسته
و قند سفید از هریک سه درم کثیرا و صمغ عربی از هریک دو درم کافور و زعفران از هریک
یکدرم کوفته و بیخته بگلاب و لعاب اسبغول سرشته شربتی یکدرم تا یک مثقال استعمال نماید تا
شش ماه قوت این قرص میماند قرص زرشک مستعمل سودمند بود تبهای بلغمی و تبهای کهن

کهن و ورم جگر و معده صنعت آن عصاره زرشک و مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار زه
از هریک سه درم و ورق گل سرخ و ترنجبین از هریک شش درم کشوث و رب
السوس و طباشیر از هریک و تخم کاسنی و مصطکی و سنبل الطیب و عصاره غافث
از هریک دو درم فوه و لک مغسول و ریوند چینی از هریک دو درم زعفران یکدرم کوفته
و بیخته باآب ترنجبین قرص سازند شربتی یکمثقال و قوت آن تا شش ماه باقی میماند بعد
از آن ضعیف میشود قرص زرشک کوچک مستعمل زرشک بیدانه پانزده درم تخم کاسنی
و تخم تورک و مغز تخم خیار بادرنگ از هریک سه درم ورق گل سرخ پنج درم ریوند چینی و
سنبل الطیب از هریک یکدرم کوفته و بیخته بلعاب اسبغول سرشته و قرص سازند شربتی
یکمثقال و قوت این هم تا شش ماه باقیست قرص بنفشه مستعمل بلغم و صفرا دفع کند
و دماغ را پاک گرداند از اخلاط و تاریکی چشم زایل کند و درد سر و صفرا را بغایت
مفید بود صنعت آن بنفشه خشک چهل درم تربد سفید مجوف خراشیده و بروغن بادام
چرب کرده بیست درم رب السوس ده درم پوست هلیله زرد ده درم سقمونیای
مشوی چهار درم کوفته و بیخته شربتی دو مثقال و پنج دانگ با ده درم شکر سرخ و باید
که در شب قرص سازد و در پشت خوابال نگاه دارد و سحرگاه در جلاب شکر سرخ حل
کرده باز خورد و قوت این قرص تا چهار ماه باقیست قرص بنفشه نسخه صاحب کامل
درد چشم و سر و شقیقه زایل کند و دماغ از اخلاط پاک کند صنعت آن بنفشه دو درم
ترید مجوف و رب السوس از هریک نیم درم سقمونیا مشوی نیم دانگ کوفته و بیخته قرص
سازند شربتی سه درم با ده درم شکر سرخ مسهل صفرا و بلغم بود قرص گل مستعمل
جهة درد معده و تبهای بلغمی بغایت سودمند بود صنعت آن ورق گل سرخ هفت
درم عصاره غافث و طباشیر و سنبل الطیب از هریک یکدرم رب السوس چهار درم کوفته
و بیخته باآب قرص سازند شربتی یکدرم و قوت این هم تا شش ماه باقیست قرص گل
نسخه صاحب منهاج ورق گل سرخ شش درم اصل السوس چهار درم سنبل الطیب یکدرم
و اگر جهة شطر الغب بود دو درم طباشیر چهار درم عصاره غافث اضافت کند کوفته و بیخته
بسکنجبین سرشته و قرص سازند شربتی یکدرم و بعد از شش ماه قوتش ضعیف شود
قرص ریوند مستعمل جهة تبهای کهن و صلابة جگر و سپرز و ورمهای آن و درد آن بغایت

سودمند بود صنعت آن ریوند چینی درم لک منقی و تخم کرفس و فوه و انیسون و عصاره
غافت از هریک دو درم کوفته و بیخته بآب سرشند و قرص سازند شربتی یکدرم تا یک
مثقال و بعد از شش ماه ضعیف شود نوعی دیگر قرص ریوند نسخهٔ صاحب منهاج
ریوند چینی شش درم فوه و لک منقی از هریک سه درم تخم کرفس و انیسون و عصاره
غافت از هریک یکدرم کوفته و بیخته سرشند و قرص سازند شربتی یکدرم تا یک مثقال و بعد
از شش ماه قوت آن ضعیف میشود قرص کبر مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج سودمند
خاصه جهة سپرز صنعت آن پوست بیخ کبر چهار درم زراوند طویل دو درم تخم فنجنکشت
و فلفل سیاه از هریک شش درم اشق چهار درم اشق را در سرکه خوب ... و حل کرده
و دارو ها کوفته و بیخته بدان سرشند و قرص سازند شربتی یکمثقال با ده درم سکنجبین
و قوت این قرص تا شش ماه باقیست و جهة سپرز استعمال نماید نوع دیگر قرص کبر
نسخه دیگر دار الشفا پوست بیخ کبر چهار درم تخم فنجنکشت و فلفل سیاه و اسارون
و زراوند طویل و ایرسا از هریک دو درم زعفران نیم درم کوفته و بیخته بسکنجبین سرشند
و قرص سازد قرص فنجنکشت مستعمل سپرز را بگدازاند و سده را بگشاید صنعت آن
تخم فنجنکشت و تخم کاسنی و تخم لوترک و مغز دانه کدو از هریک مساوی کوفته و بیخته بسکنجبین
سرشند و قرص سازند شربتی یکمثقال و بعد از شش ماه ضعیف شود قرص ایرسا
مستعمل این سه قرص که یاد کرده شد قرص کبر و قرص ایرسا و فنجنکشت جهة دفع سپرز استعمال
کنند و این قرص سپرز سخت شده را بگشاید و بگدازاند صنعت آن ایرسا چهار درم
فلفل سفید یکدرم اشق یکدرم اشق را در سرکه حل کند و دارو بدان سرشند شربتی
یکدرم تا یکمثقال و تا شش ماه قوت آن باقی میماند قرص خشخاش مستعمل سودمند سرفه
سینه و خشونت و تب و درد سینه و درد مثانه زایل کند صنعت آن ورق گل سرخ
و صمغ عربی از هریک چهار درم نشاسته و کثیرا و رب السوس از هریک دو درم خشخاش
سفید و سیاه از هریک سه درم طباشیر پنجدرم زعفران دانگی کوفته و بیخته بآب
سرشند و قرص سازد و شربتی یکمثقال و قوت این قرص تا شش ماه باقیست نسخه
صاحب منهاج مثبت ادویه همان است که یاد کرده شد بغیر از طباشیر که در نسخهٔ صاحب
منهاج ثبت قرص غافت مستعمل صاحب منهاج سودمند بود تبهای کهن و تب ربع

و قرص سازد شربتی یکدرم و قوت این تا شش ماه باقی میماند قرص کاکنج مستعمل
مؤلف مغز تخم خیار بالنگ و حب کاکنج و مغز بادام سفید کرده و رب السوس و
نشاسته و صمغ عربی و کثیرا و دم الاخوین و کندر از هریک ده درم تخم کرفس
دو درم افیون مصری یکدرم کوفته و بیخته قرص سازند شربتی یکدرم تا یک مثقال
و بعد از شش ماه استعمال کند و قوت این قرص تا دو سال میماند نسخهٔ دیگر هم قرص کاکنج
مستعمل قرحهٔ مثانه و گرده را بغایت سودمند بود صنعت آن تخم کرفس و بذر البنج
از هریک شش درم تخم رازیانه مغز حب صنوبر و تخم حماض و مغز بادام تلخ سفید
کرده و افیون مصری از هریک سه درم حب کاکنج بیست و پنج عدد مغز تخم خیارزه
دوازده درم مجموع کوفته و بیخته بآب رازیانه تر سرشند و قرص سازند شربتی
یکمثقال و بعد از شش ماه استعمال کند نوع دیگر هم قرص کاکنج مستعمل مغز تخم خیارزه و
مغز تخم خربزه و مغز تخم خیار بالنگ و تخم خبازی از هریک پنجدرم خشخاش سفید و مغز
بادام و رب السوس از هریک پنجدرم کاکنج کوهی ده درم کوفته و بیخته بسکنجبین سرشند
و قرص سازند و استعمال کند و بعد از شش ماه قوت آن ضعیف میشود قرص لک
مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج لک منقی و فوه و انیسون و تخم کرفس و افسنتین رومی و اسارون
و مغز بادام تلخ و قسط و دارچینی و زراوند طویل و عصارهٔ غافت از هریک پنج
درم کوفته و بیخته قرص سازند و قوت این بعد از شش ماه ضعیف شود و باید که
لک مغسول بود و سودمند جهة ضعف جگر قرص حلتیت مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج
سودمند بود جهة تب ربع صنعت آن مر و حلتیت طیب و فلفل و سداب خشک
کرده از هریک ده درم کوفته و بیخته سرشد و قرص سازد و قوت این تا شش ماه
میماند قرص افسنتین مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج سودمند بود جهة سردی معده و جگر
و سدهای آن و تبهای بلغمی را زایل کند و سده سپرز را بگشاید و عسر البول را نافع بود
صنعت آن افسنتین رومی و تخم کرفس و انیسون و اسارون و مغز بادام تلخ
از هریک مساوی کوفته و بیخته بآب خالص سرشند و قرص سازند شربتی یکمثقال و تا
شش ماه قوت آن باقیست بعد از آن ضعیف میشود قرص اسقولوقندریون مستعمل
نسخهٔ منهاج سودمند بود جهة درد جگر و سپرز و مجربست صنعت آن اسقولوقندریون
صاحب

سرکه بکداز ند و دارو ها بدان بسرشند شربتی یکدرم و تا شش ماه قوت آن باقیست
قرص دیگر مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج سود مند بود جهة اختلاف دم و ترخیر
صنعت آن طین مختوم و طین ارمنی و قرظ و طباشیر و طراثیث از هریک دو درم
تخم حماض بری و صمغ عربی و جلنار از هریک چهار درم نشاسته و ورق گل سرخ از
هریک سه درم تخم کرفس و سماق و مصطکی از هریک یکدرم بلوط و لب کنار و مورد
دانه از هریک دو درم عفص و زیره کرمانی مدبر بسرکه بریان کرده چنانکه شرطاست
از هریک نیم مثقال کوفته و بیخته بلعاب نیکو بسرشند و قرص سازند شربتی یکدرم
و قوت این هم تا شش ماه بماند قرص ... مستعمل نسخهٔ صاحب منهاج سود مند بود
جهة بیخوابی و درد سر و شقیقه چون بر پیشانی و شقیقه طلا کنند صنعت آن افیون و مرد
لاذن و کافور از هریک پنجدرم کندر و انزروت و رامک و طین ارمنی از هریک ده
درم زعفران و بذر البنج و پوست بیخ لفاح از هریک پنجدرم کوفته و بیخته بگلاب و آب کاهو
بسرشند و قرصها مثلث بسازند و در سایه خشک کنند و بوقت حاجت بآب گشنیز تر و آب
ورق کاهو یا بسرکه بسایند و بر پیشانی طلا کنند قرص سرطان مستعمل جهة مسلول بغایة
نیکو بود صنعت آن طین ارمنی و طین مختوم و طین رومی و نشاسته و ورق گل سرخ از
هریک شش درم سرطان سوخته ده درم کثیرا و طباشیر سفید و شادنج مغسول از هریک
پنج درم رب السوس سه درم کوفته و بیخته بآب لسان الحمل بسرشند و قرص سازند شربتی
دو درم با شراب انار عذب مفید بود جهة سل و دق و نفث دم نسخهٔ دار الشفا
شادنج مغسول پنج درم رب السوس سه درم گل ارمنی چهار درم گل رومی چهار درم
کهربا شش درم نشاسته و ورق گل سرخ از هریک چهار درم مورد دانه شش درم سرطان
سوخته ده درم طباشیر پنجدرم کثیرا دو درم کوفته و بیخته بآب بسرشند و قرص سازند
شربتی یکمثقال قرص الکوکب سود مند بود جهة ضعف معده که از فضول اخلاط بود و
صداع و درد رحم زایل کند و دفع سمها که خورده باشند بکند و دفع گزندگی جانوران بکند
صنعت آن جند بیدستر و مر و سلیخه و طین مختوم و طین ارمنی و پوست بیخ لفاح و طلق از هر
یک چهار درم دوقو و انیسون و تخم کرفس و سیساالیوس و بذر البنج سفید و میعه سایله از هر
یک هشت درم مر و میعه در مثلث خوی بپاشند و قرص سازند شربتی نیم مثقال و بعد از شش

و داء الثعلب را عظیم نافع بود و تفسیر ایاره دوای الهی است و ایاره سالم تر از
حبوب و مطبوخات بود صنعت آن شحم حنظل بیست درم صبر سقوطری پنجدرم
سکبینج و جاوشیر از هریک هشت درم خولنجان ده درم کادریوس بیست درم فلفل
سفید و قطراسالیون و زراوند مدحرج و دارچینی و سلیخه و زعفران و زنجبیل و حب
و مر صافی از هریک دو درم کوفته و بیخته صمغها بشراب خوی بپاشند تا حل شود و عسل
کف گرفته بسرشند عسل سه وزن ادویه شربتی دو مثقال تا چهار مثقال با آبی که
افتیمون و شاهترج و هلیله سیاه و مویز طایفی و غاریقون و اسطوخودوس و کا
فیطوس و بسفایج و گاوزبان و نیم درم ملح هندی جوشانیده باشند بجرع فرمایند
و قوت این ایاره بعد از شش ماه تا چهار سال می ماند ایارهٔ فیقرا سود مند بود
جهة امراض سر و رطوبت معده و درد مفاصل و قولنج و قی بلغمی و فالج و لقوه
و استرخا و گرانی زبان صنعت آن مصطکی و زعفران و سنبل الطیب و حب بلسان
و اسارون و سلیخه و دارچینی و عود بلسان از هریک یکمثقال صبر سقوطری هشت
مثقال و بعضی شانزده مثقال بکنند کوفته و بیخته در ظرفی آبگینه کنند و قوة آن تا چهار
سال باقی باشد شربتی یکمثقال تا دو درم با دوا دیگر که صنعت آن در حب ایاره
گفته شد ایارج جالینوس سود مند بود جهة فالج و لقوه و تشنج و استرخا و خلطها که کج
دفع کند و مثانه را سود مند بود و کسی را که منی بغیر از ارادت از وی جدا شود
نافع بود صنعت آن شحم حنظل و غاریقون و اسقیل مشوی و اشق و سقمونیا
و خربق سیاه و جوشیر و فاریقون و افربیون از هریک شانزده درم بسفایج و افتیمون
اقریطی و مقل ازرق و کادریوس و سلیخه و فراسیون از هریک نه درم مر صافی
و سکبینج و زراوند طویل و فلفل سیاه و سفید و دار فلفل و دارچینی و جاوشیر و جند
بیدستر و قطراسالیون از هریک چهار درم و بعضی از اطبا زعفران و صبر از هریک چهار
درم بیکنند کوفته و بیخته و صموغ در مثلث حل کنند و داروها کوفته و بیخته بعسل کف
گرفته بسرشند و مجموع باهم نیک سرشته کنند شربتی از دو مثقال تا چهار مثقال با آبی که
که هلیله کابلی و افتیمون و مویز منقی و نیم درم نمک هندی دران جوشانیده باشند بیاشا
مند و این ایاره بعد از شش ماه تا چهار سال قوة دارد ایارهٔ لوغاذیا این ایاره ...

زحمت بود وسودمند بود فالج ورعشه ولقوه وسنج وصرع وجذام وداء الفیل
وبرص وبهق وقوبا وسعفه وشقیقه وصداع ودوار وبهم ووسواس وسهوت
کلبیه وتغیر عقل وعسر النفس ودرد گرده ومثانه ونقرس ودرد مفاصل وعرق النسا ودرد
گوش وداء الثعلب وداء الحیه وریشهاء کهن هم نافع بود وحیض بسته بگشاید صنعت آن
شحم حنظل پنجدرم اسقیل مشوی وغاریقون وسقمونیا وخربق سیاه واشق واسقوردیون
از هر یک دو درم ونیم افتیمون اقریطی وکادریوس ومقل ازرق وصبر سقوطری
از هر یک سه درم حاشا وساذج ومو وغاریقون وفراسیون وجعده وسلیخه وفلفل
وزعفران ودارچینی وجاوشیر وبسفایج وسکبینج وجندبیدستر ومصطکی وفطراسالیون
وزراوند طویل وعصارهٔ افسنتین وافربیون وسنبل وحماما وزنجبیل وحنطیانا
رومی واسطوخودوس از هر یک دو درم کوفته وبیخته صمغ را در شراب خوب کنند
تا حل شود وهمه را بعسل کف گرفته سرشند شربتی چهار مثقال وقوة آن بعد از آن
شش ماه چهار سال بماند واولی آن بود که شب شبانگاه فرو برد وصباح حب جلالی از بسفایج
وزوفا وافتیمون وپوست هلیلهٔ کابلی وکاوزبان واسطوخودوس وشیر خشت یعنی
وقدری نمک بخرج فرمایند نافع بود والله اعلم باب التاسع
عشر فی الاشیافات شیاف کندری مستعمل کاتب بورهٔ ارمنی پنجدرم کندر
سی درم خطمی بیست درم شکر سرخ پنجاه درم حنظل پنج درم شیاف سازد شیاف
خیارجنبر خطمی وبنفشه از هر یک سه درم بورهٔ ارمنی نیم درم سنا مکی دو درم عسل خیار
جنبر پنج درم شکر سرخ پنجدرم نوع دیگر شیاف خیارجنبر خطمی یک درم بورهٔ ارمنی
دو دانگ عسل خیارجنبر سه درم شکر سرخ پنج درم باب الثالث عشر
فی التریاقات تریاق فاروق تریاق بزرگ خوانند وطبیعت آن گرم وخشک
است سودمند بود گزندگی جانوران ومجموع زهرها وادویهٔ کشنده وشربتی
ازان بقدر حاجت بود اندکی آن یک طسوج است وزیاده آن دو مثقال وچون بر
موضع گزند کی طلا کنند سودمند بود وقوة دل بدهد وجمیع مرضهای سرد را سودمند
بود واگر خواص آن نوشته شود دراز گردد وسعال وعسر النفس ودرد سینه وشش
ونفخ معده وقولنج واستسقا وبرص وبهق وجذام واوجاع مفاصل ومجموع مرضها

وشش مثقال اقراص افاعی واقراص اندروخورون وفلفل سیاه وافیون مصری
از هر یک بیست وچهار مثقال ورق گل سرخ وتخم شلغم بری وثوم بری وایرسا
وغاریقون ورب السوس وروغن بلسان از هر یک دوازده مثقال دارچینی بیست
وچهار مثقال وبعضی دوازده مثقال کنند وزعفران وزنجبیل وریوند چینی وفنطا
فلون وفوتنج جبلی وفراسیون وقسط وفطراسالیون واسطوخودوس وفلفل
سفید ودارفلفل وکندر ذکر ومشکطرامشیع وفقاح اذخر وصمغ البطم وسلیخه سودو
سنبل الطیب وجعده از هر یک شش مثقال لبنی وتخم کرفس وسیاالیکس وحرف
بابلی وکادریوس ونانخواه وکافیطوس وعصارهٔ لحیة التیس ونار دین اقیطیلی
شیح جبلی وساذج هندی ومو وحنطیانا وتخم رازیانه وطین مختوم وزاج محرق
که تمام سوخته باشد وحماما ووج وحب بلسان وهوفاریقون وفو وصمغ عربی وقردما
وانیسون واقاقیا از هر یک چهار درم دوقو وقنه ومقل الیهود وجاوشیر وقنطور
یون باریک وزراوند مدحرج وسکبینج از هر یک دو مثقال جندبیدستر دو مثقال و
بعضی چهار مثقال میکنند عسلی که از گل حاشا باشد ده رطل شراب کهنهٔ خوب شش رطل
ورطل باید که بوزن عراق باشد هر رطلی نود مثقال صمغها وعصارات بشراب خوب خیسانند
تا حل شود وعسل بر سر آن کنند ویکبار جوش زنند بعد از آن ادویه کوفته وبیخته بروغن
بلسان چرب کنند وبعسل مطبوخ بسرشند ودر ظرفی نقره یا چینی یا رصاص یا آبگینه کنند وباید
که ظرف پر کنند واستعمال کنند بعد از یکسال وبعضی جایز داشته اند بعد از شش ماه و
بعضی گفته اند نشاید که استعمال کنند تا پنج سال بران بگذرد یا هفت سال وبعضی گویند
مستعمل نشاید کردن الا بعد از ده سال یا دوازده سال وان زمان در غایت جوانی وقوت
باشد تا سی سال وچون از سی سال گذشت تا شصت سال قوة آن باقی است وهر خواص
که گفته اند همچنان داشته باشد لیکن بعد از شصت سال که همه مرضها که بدان نافع
است همان عمل بکند اما دفع سموم ولدغ ونهوش نکند وآن زمان لقوه معاجین
بزرگ تریاق اربعه وتریاق کوچک خوانند سودمند بود گزندگی جانوران خصوص
عقرب وباد غلیظ که در معده بود وروده ودرد جگر وسپرز وصرع وخفقان سودمند
بود واگر کسی را که زبان رفته باشد یا شکل زاید یکمثقال فرو برد بهتر گردد صنعت آن

وفالج صنعت آن حماما و مرصافی و سنبل هندی و ساذج هندی و لک و مامیثا
و قرنفل و ریوند چینی و قیمولیا و قسط تلخ و حنظل ماء رومی از هریک دوازده مثقال
فقاح اذخر و عصاره لحیة التیس و مقل ازرق از هریک هشت مثقال عاقرقرحا و
دارچینی و تخم رازیانه و تخم کرنب و کوکرد خوب و تخم شبث و اسارون و قردمانا
و افربیون و افیون و ناردین اقلیطی و شکوفه انگور و گل باغلا و تخم کرفس کوهی و دوقو
و افتیمون اقریطی از هریک سه مثقال کثیرا و خشخاش سفید و فلفل سیاه از هریک سی مثقال
بذر البنج بیست و هشت مثقال سلیخه و ورق گل سرخ و اقراص اندر و خوردن از هریک
نه مثقال تخم سداب یکمثقال دانه اترج معشر و سماق شامی منقی از هریک دو مثقال روغن
بلسان بیست و چهار مثقال عصاره قیصوم بیست مثقال فقاح الم چهار مثقال و نیم ورق
اترج سیزده مثقال صموغ و عصارات در شراب خوب بسایند و باقی ادویه کوفته و در ظرفی
چینی عسل سه وزن ادویه عسل مصفی و دارو ها بروغن بلسان چرب کنند و بعسل سرشند
و در ظرفی کنند و بعد از شش ماه استعمال کنند و شربتی تا یکمثقال شاید و قوت آن تا
هفت سال باقی باشد و بعد از آن باطل گردد شرودیطوس که آن از تریاقات
شمرده اند سود مند بود زهرهای مختلف و گزیدگی جانوران و سگ دیوانه و قولنج
و فالج و لقوه و استرخا را نافع بود و سده جگر بکشاید و ورمهای صلب نرم گرداند
و سینه را از اخلاط پاک گرداند و رطوباتی که در شکم بود دفع کند و درد معده و
امعا و رفاق و غلاظ و خون رفتن باز دارد و دفع باه دهد و کوفتگی ... گرد
و اشتها طعام باز دید کند و سنگ مثانه بریزاند و بچه در رحم نگاه دارد و دهن
صافی کند و جوانی نگاه دارد و دفع همه زهرها بکند و خاصیت این نزدیکست بتر
یاق فاروق صنعت آن مر و زعفران و غاریقون و زنجبیل و دارچینی و علک
البطم و کثیرا از هریک درم سنبل الطیب و کندر و ذکر حره دل سفید و حیات ملبسان و
اسطوخودوس و اذخر و قسط و سیساالیوس و کمافیطوس و فقه و راتینج و
دارفلفل و عصاره هوفسطیداس جند بیدستر و جاوشیر و میعه و ساذج هندی از هریک
هشت درم سلیخه و فلفل سیاه و سفید و سورنجان و جعده و دوقو و اسقوردیون و اکلیل
الملک و حنظل با رومی و روغن بلسان و حب بلسان و توفیون و آن قرص ترکیبت مانند

از هریک چهار درم صموغ در شراب کهن ریحانی خوبسایند و حل کنند و باقی داروها کوفته
و بیخته با سه چندان عسل مصفی بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند و شربتی یکمثقال بود و قوت آن
تا هفت سال باقی میماند تریاق جهه گزندگی عقرب سود مند بود صنعت آن بستانند زرا
وند مدحرج و پوست بیخ کبر از هریک نیم درم کوفته و بیخته با شراب بیاشامند و الله اعلم

باب الرابع عشر فی السنونات

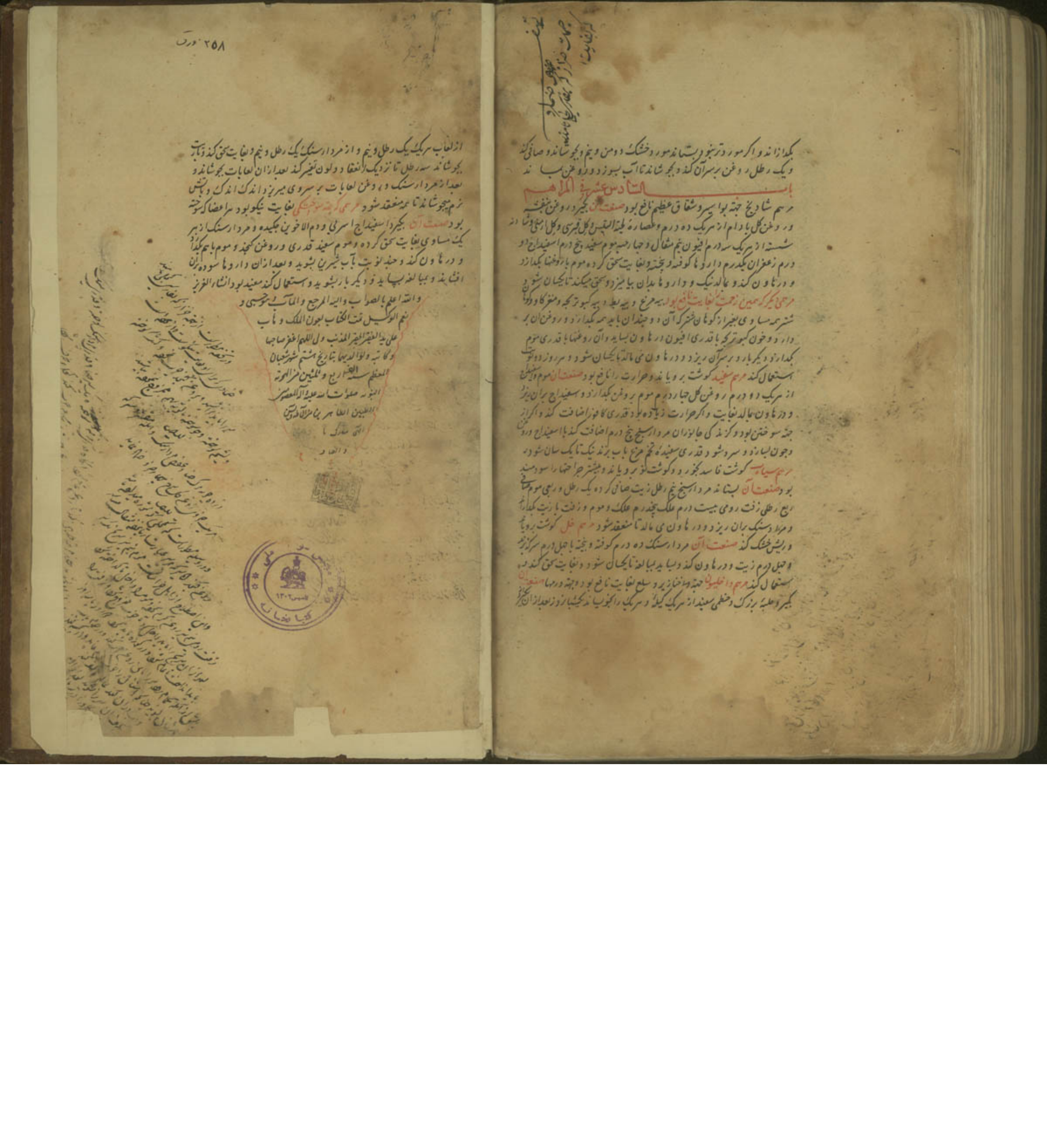
سنونی که دندانرا جلا دهد صنعت آن بگیرد شاخ بز کوهی سوخته و نمک اندرانی و کف دریا از هریک جزوی
بیخ نی سوخته دو جزو ساذج هندی ربع جزوی سنبل چینی جزو ما مجموع را کوفته و بیخته
سحق کرده سنون سازد سنونی دیگر که دندانرا جلا دهد و بیخ آن محکم دارد صنعت آن نمک
اندرانی باید و در کاغذی بندد و بر سر خاکستر اندازد تا سرخ شود بردارد و چون خنک
شود در قطران اندازد و پس بستاند جزوی از آن و از کف دریا و سعد و دارچینی و مرو خار
درمینه از هریک جزوی کافور عشر جزوی مجموع کوفته و بیخته سنون سازند سنونی دیگر که دندانرا
که متحرک بود نافع بود و قوت آن بدهد صنعت آن قرن ایل سوخته نمک اندرانی بعسل سرشته و
سوخته کرده از هریک جزوی گلنار نیم جزو هلیله زرد و ورق گل سرخ از هریک جزوی
کوفته و بیخته بیخ دندانها گرمی چند افشانند که بیخ آن محکم دارد و بوی دهن خوش کند سنونی دیگر
که گوشت بن دندان ریزیده باشد برویاند و محکم دارد و مجربست و آزموده صنعت آن
زرنباد مدحرج و کرسنه و بیخ سوسن آسمانگون و دم الاخوین و کندر مساوی کوفته و بیخته
بسکنجبین عنصل بسرشند و بر بیخ دندان طلا کنند بر روی پنبه پاره سنونی دیگر جهه حفظ
صحة دندانها بگیرد شاخ بز کوهی سوخته و جزمازج و سنبل الطیب و سعد از هریک یک جزو
و نمک اندرانی ربع جزو کوفته و بیخته سنون سازد سنون ریحان رز دجوبک دوازده
درم شب یمانی محرق شش درم جلنار شش درم مازوی سبز دو درم قشور رمان دو درم
سماق سه درم بکوبند و بیزند و بکار برند نافع بود سنونی دیگر که دندانرا جلا دهد و سپید
کند صنعت آن آبگینه شامی و کف دریا از هریک برابر و هر دو را نیک بساید و بر دندان
مالد و باید که گوشت بن دندان نگاه دارد تا سوده نشود سنونی دیگر کف دریا و نمک سوخته
و سفال چینی و خاکستر صدف و جو سوخته و خاکستر بیخ نی و زراوند مدحرج از هریک جزوی کوفته
و بیخته بر دندان مالد سنونی که بوی دندان خوش کند و بیخ دندان محکم گرداند و قوه دهد

و بوست انار و قصب الذریره و قرنفل و نسرین مساوی بکوبد و بیزد و بینی را به فتیلها
که بشراب ریحانی ترکرده باشد ترکند و ازان دارو کوفته به بینی در دهد و فتیله دیگر بدان
دارو ها بیاغارد و در بینی نهد سنون دیگر جهه جوشیدن دهن صنعت آن فوفل و اقاقیا
و سماق بیدانه و طباشیر و جلنار و ورق گل سرخ و آرد جو مجموع بالسوادی کوفته و بیخته
اول قدری سرکه و دو چندان گلاب بر سر هم کند و نیم گرم کند و بجان پاره دهن بدان بشوید
و بعد ازان سنون سازد سنونی که بوی دهن خوش کند قرنفل و سک و قرفه و جوز الطیب و
سعد و سنبل و بوست ترنج خشک و عود از هر یک جزوی و مشک قدری مجموع کوفته و بیخته
بازد و آلوی که خوش بوی بود بسرشند و حبها سازند مانند نخودی و هر روز سه حب ازان در دهن
گیرد و قدری بخاید و آب آن فرو برد دوای دیگر هم از برای گندی بینی که قطع کند سنبل سک و
قرنفل از هر یکی ده درم کوفته و بیخته در کهن شراب ریحانی خوبیانند آنرا بوی میکند و روغن میکند
و فتیله بدان آلوده در بینی مینهد و این نسخها مجموع معتمد علیه است سنونی که بوی دهن خوش
کند و دندانرا جلا دهد و بیخ آن محکم دارد صنعت آن آرد جو بعسل سرشته و کف دریا و
بیخ نی سوخته از هر یک هشت درم هیل و کبابه و قاقله و بسباسه و عاقرقرحا از هر یک سه
درم طباشیر سفید و گل سرخ و درعنبه سوخته از هر یک یکدرم نمک اندرانی پنج درم کوفته و بیخته
سنون سازد سنونی دیگر که بوی دهان خوش کند و دندان سخت کند صندل سفید و بوست ترنج
خشک و ادخر و رامک از هر یک سه درم قاقله و کبابه و بسباسه و قرنفل و عود هندی و مصطکی و
مشک از هر یک دو درم کوفته و بیخته سنون سازد سنونی که سیاهی دندان ببرد تنبول ده درم فلفل
چهار درم حماما سه درم ساذج هندی دو درم مازو سوخته پنج درم کوفته و بیخته بمسواک

باب الخامس عشر فی الادهان روغن [illegible]

بستانند بادام شیرین سفید کرده و هر یک بادام هم دو نیم کند و خشک کند و بهر یکمن بادام
نیمن گل بنفشه در میان آن کند و شب بشب جامه خواب می اندازد و بر روز بجای بپهن
کند و چون روز بگذرد اگر دیگر بنفشه تکرار کند خوشتر باشد و تا چهل روز پرورش دهد و
بعد ازان روغن بگیرد و اگر بعوض بادام مغز دانه کدو باشد شاید بلک در وی رطوبت [illegible]
که در بادام روغن گل بادام بادام در میان گل خبازی در بنفشه ذکر رفت بپرورد و روغن بگیرد
روغن گل سرخ بگیرد ورق گل سرخ تازه و در قنینه کند و روغن کنجد بر سر آن کند و چهل روز در

تا رجیل و روغن بادام و کدو کان بطریقه روغن کنجد باید گرفت روغن گل سپید و یاسمن
و خیری و سوسن و زنبق و نسرین و نرجس و شقایق و امثال آن بدین نوع سازد
که در روغن گل سرخ گفته شد روغن شاهسفرم بگیرد آب ریحان یکمن و یکچهاریک روغن کنجد
و قدری آب بر سر آن کند و بجوشانند تا آب سوخته گردد و روغن بماند روغن کدو بطریقه
روغن ریحان باید گرفت روغن خشک بگیرد زنجبیل چهار درم خشک نیم کوفته ده درم
بجوشانند و صافی کند و نیم من روغن کنجد بر سر آن کند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن
قسط که عصبها را محکم دارد و سود مند بود جهه جگر و معده که از سردی بود و موی برویاند
چون طلا کند صنعت آن بگیرد قسط [illegible] درم سلیخه شش درم ورق [illegible] جوز جبل شال
نیم کوفته کند و در شراب کهن خوبیانند یک شبانروز و بعد ازان بجوشانند بآتش نرم و صافی
کند و همین روغن کنجد یا زیت بر سر آن کند و بجوشانند تا روغن بماند روغن قسط بزرگ
سود مند بود درد جگر و معده و سردی مفاصل و استرخا صنعت آن قرنفل ده درم سنبل
ساذج و میعه سایله [illegible] و قرفه و [illegible] از هر یک بیست درم راسن خشک سلیخه عیدان
بلسان از هر یک ده درم و صافی پنجدرم مجموع نیم کوفته یک شبانروز در آب شیرین خوبیانند
و بعد ازان بجوشانند و صافی کنند باید که آب پنج من بود و بآتش آهسته میپزند از اول روز
تا آخر روز و بعد ازان بپالایند و دو من روغن زیت یا کنجد بر سر آن کنند و بجوشانند
تا آب بسوزد و روغن بماند روغن مصطکی سودمند بود جهه ضعف معده صنعت آن
بگیرد روغن کنجد یکمن و مصطکی خوب دو مثقال در قنینه کند و دیگی بر آن کند و آن قنینه را
میان آب بیاویزد و بآتش نرم بجوشانند تا مصطکی بیکبار بگدازد و بعد ازان استعمال کنند
روغن بابونه
بگیرد بابونه در سایه خشک کرده بیست درم و یکمن روغن کنجد و در قنینه کند و در آفتاب
بیاویزد تا چهل روز و بعضی بیست درم حلبه اضافت میکنند و اگر بابونه تازه نیابد
بستانند بابونه خشک بیست درم و بجوشانند تا چهار من آب تا باز یکمن آید و بدست
بمالد و صافی کند و یک رطل روغن کنجد بر سر آن کند و بجوشانند تا آب بسوزد و
روغن بماند روغن شبت روغن کنجد یکمن و تخم شبت در سایه نیم خشک کرده
در شیشه کند و چهل روز در آفتاب بیاویزد روغن حنا بگیرد ورق حنا و بجوشانند
و صافی کند و روغن کنجد بر سر آن کند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن مورد

بگدازانند و اگر مورد تر نبود بستانند مورد خشک دو من و نیم و بجوشانند و صافی کنند
و یک رطل روغن بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند

باب السادس عشر فی المراهم

مرهم شادنج جهة بواسیر و شقاق عظیم نافع بود صنعت آن بگیرد روغن بنفشه
و روغن گل و بادام از هر یک ده درم و عصارهٔ لحیة التیس و گل قبرسی و گل ارمنی و شادنج
شسته از هر یک سه درم افیون نیم مثقال و چهار حبه موم سفید پنج درم اسفیداج دو
درم زعفران یک درم داروها کوفته و بیخته و بغایت سحق کرده موم با روغنها بگدازد
و در هاون کند و بمالد نیک و داروها بدان بیامیزد و سحق میکنند تا یکسان شود
مرهمی دیگر که همین زحمت را بغایت نافع بود پیه مرغ و پیه بط و پیه کبوتر بچه و مغز گاو و کوهان
شتر همه مساوی بغیر از کوهان شتر که آن دو چندان باید همه بگدازد و روغن ان بر
دارد و خون کبوتر بچه با قدری افیون در هاون بساید و آن روغنها با قدری موم
بگدازد دیگر بار و بر سر آن ریزد و در هاون می مالد تا یکسان شود و هر روز دو نوبت
استعمال کند مرهم سفید گوشت برویاند و حرارت را نافع بود صنعت آن موم و اسفیداج
از هر یک دو درم روغن گل چهار درم موم بروغن بگدازد و اسفیداج بران ریزد
و در هاون بمالد بغایت و اگر حرارت زیاده بود قدری کافور اضافت کند و اگر از
جهة سوختن بود و گزندگی جانوران مرداسنج پنج درم اضافت کند با اسفیداج و روغن
و چون بسازد و سرد شود قدری سفیدهٔ تخم مرغ بآب برزند نیک تا یکسان شود
مرهم سیاه گوشت فاسد بخورد و گوشت نو برویاند و بیشتر جراحتها را سودمند
بود صنعت آن بستانند مرداسنج نیم رطل زیت صافی کرده یک رطل و ربعی موم صافی
ربع رطلی زفت رومی بیست درم علک پنج درم علک و موم و زفت با زیت بگدازند
و مرداسنگ بران ریزد و در هاون می مالد تا منعقد شود مرهم غل گوشت برویاند
و ریش خشک کند صنعت آن مرداسنگ ده درم کوفته و بیخته با چهل درم سرکه و زنجار
و چهل درم زیت و در هاون کند و بباید بمالد تا یکسان شود و بغایت سحق کند و
استعمال کند مرهم داخلیون جهة دماخیل و زیر و سلع بغایت نافع بود و جهة ورمها صنعت آن
بگیرد حلبهٔ بزرگ و خطمی سفید از هر یک کیلهٔ و هر یک را بکوبیا ند بخیسانند و بعد از ان بخرد

از لعاب هر یک یک رطل و نیم و از مرداسنگ یک رطل و نیم و بغایت سحق کند و باز
بجوشانند سه رطل تا نزدیک انعقاد و لون تغیر کند بعد از ان لعابات بجوشانند و
بعد از مرداسنگ و روغن لعابات بر سر وی میریزد اندک اندک و باتش
نرم میجوشانند تا همه منعقد شود مرهمی که جهة سوختگی بغایت نیکو بود مر اعضا که سوخته
بود صنعت آن بگیرد اسفیداج اسربی و دم الاخوین چکیده و مرداسنگ از هر
یک مساوی بغایت سحق کرده و موم سفید قدری و روغن کنجد و موم با هم بگدازد
و در هاون کند و چند نوبت بآب شیرین بشوید و بعد از ان داروها سوده بران
افشاند و بمبالغه بساید و دیگر بار بشوید و استعمال کند مفید بود ان شاء الله العزیز

والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب وهو حسبی و
نعم الوکیل تمت الکتاب بعون الملک الوهاب
علی ید العبد الحقیر المذنب ولی اللهم اغفر صاحبها
و کاتبها و لوالدیهما بتاریخ هشتم شهر شعبان
المعظم سنه العشر اربع و ثلثین من الهجرة
النبویه صلوات الله علیه و آله المعصومین
الطیبین الطاهرین بامر الله
الله تبارک ما
والعاد

